

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA
Departament d'Història Moderna i Contemporània

**LA IMPREMTA CATALANA I ELS SEUS PROTAGONISTES A L'INICI
DE LA SOCIETAT LIBERAL (1800 – 1833)**

Tesi doctoral que presenta Montserrat Comas i Güell
per optar al títol de doctora en
Història comparada, política i social

Director
Dr. Borja de Riquer

Bellaterra, desembre 2009

introducció

Los libros ruedan al azar. Es un milagro que estén ahí en el momento.
Un milagro que no se puede exigir, sino aprovechar comprando en el momento.
La adivinación y hasta la pura suerte tienen un papel decisivo.
(Gabriel Zaid, *Los demasiados libros*, Barcelona, Anagrama, 1996).

Quanta raó! El que ve a continuació es deu en bona mesura a l'atzar. Rodar d'un arxiu a un altre, molt sovint, no és una decisió premeditada ni obeeix a un pla preconcebut. Un llibre trobat atzarosament en una llibreria pot obrir vies de reflexió que empenyin a entrar a una biblioteca o a un arxiu que ni tan sols s'havia previst. Un cop allí l'encert de la nostra explicació pot facilitar que els responsables entenguin els nostres neguits i ens subministrin allò que desitgem. També pot ser que l'arxivera, el bibliotecari o qui ens atengui aquell dia no rutlli fi i els documents es resisteixin a mostrar-se. El pitjor és quan es combinen ambdues coses i no és fins la darrera mitja hora que trobem finalment el filó.

Tot aquest preàmbul sense sentit és únicament per justificar que les mostres triades per explicar el fenomen de la impremta a final de l'Antic Règim ha estat fruit de l'atzar. El punt de vista, no.

Diuen que el que ens diferencia dels animals és la nostra capacitat de raonament i d'expressió. També se'ns sol dir que els animals marquen territori i que la humanitat ho fa semblantment mitjançant les guerres; potser sí. Però l'haver aturat la mirada sobre la impremta, no com a art sinó com a eina que capacita per a l'expressió i el raonament, m'ha dut a pensar que el camp on realment els homes lluiten per marcar territori és el de la comunicació. No crec que en els capítols que venen a continuació hagi estat capaç d'evocar el que acabo de dir perquè ha calgut mirar-los en conjunt per adonar-me'n. El terreny al qual he pretès acostar-me és lliscant i atapeït; depèn de l'angle des d'on ens hi apropem que obtindrem una imatge o una altra. No he volgut veure ni aturar-me en els aspectes tècnics ni artístics de llibres i papers. Alguna persona me n'ha fet retret; a ella li interessa l'art. Jo volia mirar com es posicionava una societat davant la llibertat. Ho volia mirar, però no me n'adonava.

La llibertat a partir del darrer terç del XVIII passa indefectiblement pel paper imprès. És just llavors quan s'inicia la societat de la comunicació en la qual nosaltres hem crescut i format. Els diputats reunits a Cadis el 1810 per elaborar una primera Constitució i els que ho intentaren de nou en la posterior de 1820, quan debatien sobre els límits totalment nous de les regles del joc ho feien, bàsicament, durant la discussió per al redactat de la llei de llibertat d'impremta. L'abast i l'amplitud de la proposta els va sorprendre i els castigà a ells mateixos perquè no podien ni imaginar que els comportés tants riscos. El 1820 van mirar de posar-hi una mica d'ordre. La combinació del descobriment generalitzat del poder de l'expressió escrita per una banda i els factors de canvi econòmic per una altra, generaren noves fórmules de publicació. Els impressors es situen en llocs estratègics i, mitjançant influències i habilitats comercials, aconseguiran o no apropar-se al poder o als grups d'influència.

No hem d'oblidar tampoc la població que, conscient de tot plegat, pren un paper actiu. Si des del segle XVI la vigilància damunt el paper imprès havia estat implacable, a partir de final del XVIII la voluntat repressora creixerà a la mateixa velocitat que les accions per esquivar-la aboquen a les publicacions clandestines. S'iniciava una nova manera de concebre les relacions intel·lectuals i la premsa n'era la mostra més visible, però no l'única. El control ideològic es

desplaçava de terreny i es feia més subtil i divers. La impremta, i amb ella la lectura, es va anar situant en un punt central entorn el qual tots els registres socials havien d'anar prenent posicions. Les planificacions lectores i les estratègies econòmiques per fer-se amb un mercat emergent; els recursos polítics i culturals per contrarestar segons quins programes, i un llarg etcètera es van anar expandint a mesura que avançava el segle fins a arribar a un màxim exponent del debat al tombant dels segles XIX i XX. L'origen de tot plegat s'ha de buscar al final de l'Antic Règim i sobretot en els assajos i les experiències liberals.

He triat uns pocs aspectes dels molts que haguessin estat possibles si simplement hagués canviat l'angle de visió. Aleshores hagués pogut aturar-me en la relació d'obres i impressors, en la circulació d'idees, l'anàlisi de catàlegs, el repàs de les informacions sobre llibres que apareixen a la premsa: ressenyes, anuncis... Però la sort o l'atzar al qual em referia al començament m'ha dut a confirmar la sospita que la impremta i els impressors vivien sota l'ombra de l'administració civil o religiosa i que aquest era realment el seu *modus vivendi*.

La indústria editorial iniciava un procés de transformació rotund i només uns pocs impressors-editors n'eren conscients. Aquest canvi implicava una altra mena de relacions amb el poder; s'acabaven els privilegis i possiblement s'obrien les vies a les fidelitats polítiques. La capacitat d'acomodar-se a aquesta nova visió del negoci era fonamental. Intentar explicar el complex camí que significava tot plegat necessita un marc de treball molt precís que no he estat capaç d'abastar-lo totalment. El que ve a continuació no és més que una mostra ben petita. Per copsar-lo sencer caldria marcar unes línies clares de treball: buidatge sistemàtic d'arxius; evolució de la legislació sobre impressió, lectura, etc...; reflexions teòriques sobre la funció de l'imprès que apareix en llibres i sobretot a la premsa; reflex social de la circulació de llibres i altre material en biblioteques, gabinets de lectura i tipologia de biblioteques; interrelacions exteriors amb Europa i Espanya...

Les normatives que aniran apareixent a partir del XVIII seran, evidentment, d'aplicació a tot l'Estat. Però els canvis substancials de criteri quan s'apliquen al Principat o a la Corona d'Aragó, comportaran unes reaccions i unes situacions molt diferents a la

resta d'impressors espanyols. Les valoracions teòriques sobre la importància central de la llibertat d'impremta seran plenament compartides per tots els liberals, catalans o no. Una altra qüestió és l'adaptació a unes lleis que tendiran indefectiblement a la centralització, no únicament de serveis sinó de criteris sovint de caràcter logístic que afectaran els que fins aleshores havien estat vigents a la Corona Catalanoaragonesa. Penso, per exemple, en la inspecció preventiva de la censura. Tradicionalment a Catalunya, amb criteris estrictament lògics, els impresos passaven primer per la Inquisició i un cop aprovats, per l'Audiència moment a partir del qual podien imprimir-se. Amb la nova legislació que aplicarà el criteri adoptat pel Consejo, el sentit s'invertirà la qual cosa serà motiu de rèplica per part dels impressors catalans que apel·laran a criteris estrictament d'eficàcia. Un altre cas semblant és el de la limitació a sis plecs per a la censura.

La recerca s'ha dividit fonamentalment en dues parts clares: una primera d'anàlisi de diferents aspectes del món editorial i impressor al final d'un cicle que ja n'anuncia un altre. La segona part, pretén oferir una eina de treball per als estudiosos del llibre i per als catalogadors del patrimoni bibliogràfic. Rubió, al final del pròleg a la biografia de Bergnes de las Casas elaborada per Olives (1947), reclama la necessitat dels estudis sobre imprentes com la que s'ha fet amb Bergnes i afegeix aquest comentari: «Si las bibliotecarias de la Diputación Provincial de Barcelona emprendieran esta tarea, agregarían un título más a este prestigio que han conquistado». Em reivindico bibliotecària i com a tal i per als catalogadors, ofereixo aquest granet de sorra.

PRIMERA PART

Si donem per bona l'existència d'un *continuum* en l'organització social de la comunicació calia veure'n l'evolució des de l'origen de la impremta fins a l'inici del segle XIX perquè només així podíem tenir els referents mentals d'uns artesans que s'anaven trobant amb noves tècniques que els abocava a una concepció diferent de la societat de la qual ells en podien ser actors principals. En aquest context, m'he vist en la necessitat de tenir en compte la legislació vigent aleshores perquè ens ajudés a explicar moltes de les coses que es van fer o haver de fer a causa d'ella. I per damunt de tot

veurem la influència de la Nova Planta en el desenvolupament econòmic de la cultura catalana.

Quan els legisladors es plantegen la possibilitat de trencar els mecanismes anteriors, s'adonen dels lligams que s'havien instituit durant els segles anteriors. Malgrat tot, no deixaran d'intentar-ho. La comparació de les lleis d'impremta i les seves conseqüències en els dos períodes constitucionals (1810-1814; 1820-1823), ens permet seguir el procés del canvi de mentalitat. En les dues ocasions es van posar les bases per a la transformació social d'una època; i es va fer, fonamentalment, amb la lluita per aconseguir expressar lliurement i per escrit les idees de cadascú.

Les rèmores de control acumulades, especialment per la influència de l'Església, van exercir un fre gens menyspreable, no únicament en els períodes absolutistes, sinó, també, en bona part dels cicles constitucionals. D'aquí la importància de conèixer de més a prop les estratègies censors i els mecanismes per escapar-ne. La vinculació de les lleis amb el comportament és, en aquest cas, més que notable. També, naturalment, s'hi ha de vincular el món clandestí, bé sigui per la via ideològica o per l'econòmica amb el comerç il·legal. Tant en un cas com en l'altre, les mostres són més evidents que no semblava i certament pronostiquen l'èxit de resultats en el cas de fer-ne un seguiment acurat i planificat. La circulació clandestina de llibres i papers impresos era molt habitual i s'ha arribat a confondre amb la legal. Possiblement molts dels registres que les bibliografies i bases de dades consideren com a bons, són, en realitat, falsificacions.

Si la necessitat de fer complir les lleis obligava a escampar reals ordres, cèdules i altres instruccions a tot el territori, conèixer el sistema de distribució no únicament facilita la comprensió de les estratègies per aplicar les lleis amb relativa eficàcia, sinó que obre noves perspectives per intuir que el grau d'informació i possiblement de lectura (individual o col·lectiva mitjançant un lector) era superior al que en un principi es pot imaginar a causa de l'alt percentatge d'analfabetisme. Sense lectors —i cal no oblidar-ho— l'èxit de la premsa o dels almanacs i calendaris, i també les petites obres d'imaginació, no hagués estat possible. És molt

encertada en aquest sentit i per als impressors, la qualificació d'intermediari cultural que fa servir Ramon Arnabat.¹

Reinhard Witmann equipara gairebé la revolució francesa i les seves derivades amb la revolució lectora que experimenta Europa en general. La seva observació és ben precisa: «Esta alteración funcional tan rica en consecuencias de la técnica de la lectura, hasta entonces exclusiva de ciertos sectores, fue saludada con entusiasmo por los revolucionarios, criticada con preocupado ademán por los “ilustrados moderados”, combatida con encono por las clases reaccionarias y conservadoras, por los clérigos y los responsables del Estado; pero nadie se atrevió a negarla».² Tothom, d'una manera o altra llegia.

La lectura —per a la qual calien textos impresos— era expansiva per voluntat generalitzada. Els temps demanaven tenir informació, i llegir; directament o escoltant els qui ho feien en veu alta. La lectura també implicava expansió econòmica. Una caricatura del que passava és esplèndidament descrita pel petit fullet *Diarrea de las imprentas. Memoria sobre la epidemia de este nombre que reina actualmente en Cadiz...* imprès a Cadis el 1811. Com veurem al capítol dedicat a la clandestinitat on es comenta, mostra la febre que suposa poder expressar-se mitjançant un paper imprès. L'interès per llegir i les noves maneres de veure la societat n'estimulaven la publicació i, evidentment, el negoci.

No és menys sorprenent el resultat de l'apropament que s'ha fet del paper de les dones en els tallers impressors. L'aplicació del model de comportament familiar de les societats pageses ha resultat molt clarificador perquè, no únicament hem pogut constatar que treballaven al costat dels homes, sinó que en moltíssimes ocasions elles són la baula que permet la continuació d'un negoci per a la qual cosa es converteixen, ben sovint, en moneda de canvi. En aquest sentit, també resulten prou il·lustratives les esquerdes que es van produint en la nova societat liberal a mesura que també es modifiquen els criteris d'incorporació laboral amb les transformacions dels gremis. La dona hi té un paper molt central.

---

¹ ARNABAT, R. *La revolució de 1820 i el Treinni Liberal a Catalunya*, Vic, Eumo, 2001 p. 147 i ss.

² WITMANN, Reinhard «¿Hubo una revolucion en la lectura a finales del siglo XVIII?» dins CAVALLO, G. I CHARTIER, R. dirs. *Historia de la lectura en el mundo occidental*, Madrid, Taurus, 1997, p. 439

L'elaboració i comerç dels llibres i altres impresos viu un període d'expansió molt gran i les dones, en tot el procés, seran clau per al progrés econòmic dels implicats. La presència que com a tals tenen en les ordenances gremials és tot un senyal. L'estudi minuciós dels fils femenins en la majoria d'imprentes des del XVIII fins el segle XX ajudaria, molt probablement, a elaborar un autèntic mapa de les vinculacions familiars d'imprentes que, només aparentment i sota noms diferents, mantenen la independència les unes de les altres.

Per entendre què pot significar tot plegat ens és imprescindible humanitzar els impressors i posar-los en situacions tan quotidianes com sigui possible perquè si ens limitem a valorar-los com a elaboradors de llibres amb més o menys qualitat o amb més o menys intenció estètica, en realitat, els aïllem excessivament de la societat dins la qual vivien i amb la qual volien viure tan bé com els fos possible, sense massa diferències amb d'altres artesans o empresaris. Serà així que podrem infiltrar-nos en els comportaments generals d'una època des de la perspectiva d'un sector concret de la societat, aquí, els impressors. D'aquesta manera, també, els ajudarem a entrar a formar part dels corrents de comportament generalitzats arreu d'Europa. Hem d'evitar, com diu Peter Burke, de tractar les situacions utilitzant textos i documents contemporanis com a reflexes no problemàtics del seu temps³. Cal intentar aproximar-nos a tota aquella documentació que fou generada involuntàriament. En aquest oblit, pel que fa a la impremta, s'hi cau més sovint del desitjable.

I és gràcies a aquesta documentació involuntària que trobarem la clau de volta de la importància dels impressors en la transformació política i social del començament del segle XIX. L'èxit del negoci no depenia tant de l'edició de llibres i fullets com de la capacitat d'obtenir encàrrecs de l'administració o d'organismes importants. Uns encàrrecs de caràcter estrictament funcional: butlletes, cèdules, informes, factures, llibres de registre... És a dir, tot allò que avui en diem papereria institucional i tot allò que reproduïm mitjançant fotocopiadores o impressores. Aconseguir-ho depenia, naturalment, de l'habilitat de l'impressor per aconseguir determinades sinergies gràcies a inevitables fidelitats polítiques. Assegurat així el calaix, la resta (els llibres i altres) podia prendre la forma i els continguts que cadascun cregués més oportuns.

---

³ BURKE, P. *Qué es la historia cultural?*, Barcelona, Paidós, 2002 p.35

Poder estudiar tot això, i sobretot el què va suposar, a partir de les fonts reals i les interpretacions del moment, comportaria un estudi minuciós i molt detallat que seguís un pla prèviament establert i plantejat globalment i amb un llarga temporalitat. Assistiríem, també, per exemple, al naixement i evolució de la generalització de la por a l'obra inútil. És a dir a l'obra d'imaginació. És en aquests primers anys del segle XIX que s'inicia la consciència de la lectura associada a la llibertat individual i, en conseqüència, a l'inici, també, del control de l'ús del llibre per part de la població en general.

I això ens porta gairebé on som ara perquè, tot i la distància en el temps, el fet de plantejar la comunicació intrínsecament inserida en el comportament social, ens situa a l'inici d'un fil que, amb poques variants, ha arribat fins avui. El control, els subterfugis per fugir-ne, els canals de distribució, el control de mercat, la proximitat al poder s'assemblen molt.

Copio íntegrament el que el periodista Saül Gordillo publicava al seu bloc el dia 4 de juliol de 2008:

«Els lectors entren al bloc, alguns s'engresquen i, els més arrauxats, hi pengen comentaris ofensius. Si l'autor del bloc els retira es converteix en un censor. Si els manté, la conversa que acompanya alguns apunts surt de mare i deriva en cridòria i, inclús, insult. Els blocs que tenen pocs comentaris són fàcils de gestionar. Si algú diu cul d'olla o desbarra li treuen el comentari i punt. "Censor!", et podrien dir. "I què! A casa meva no vull que s'insulti ni que m'insultin", podries respondre. Quan el bloc acumula força comentaris, la cosa es complica. Existeix la censura preventiva — que els comentaris passin per un filtre via correu electrònic— o la despublicació dels estirabots. Fins ara, aquí, en aquest bloc la conversa ha estat relativament raonable. Algú diu coses que les trobo injustes, volent o per ignorància. D'altres confonen l'esperit, el to i la procedència del bloc. La immensa majoria —la multitud silenciosa— entre i surt sense fer cap destrossa. L'espai públic només pateix quan surten al carrer els brètols, alguns d'ells amb interessos inconfessables. El millor és no retirar-los ni censurar-los, els comentaris. El lector intel·ligent, sovint de llarga trajectòria, sap destriar el gra de la palla. Quan els que criden marxin i abandonin la moda dels blocs, quedarà tot al seu lloc, més calmat i tranquil. I si

no és als blocs, ja ens inventarem un altre ciberespai per pensar en veu alta i fer-ho tranquil·lament».

SEGONA PART

Als protagonistes catalans de la transformació social i mental que va provocar l'expansió lectora, els farem desfilar alfabèticament l'un darrere l'altre. Les xarxes socials i, sobretot familiars, són sovint tan estretes que, malgrat presentar-los individualment, s'endevinen els lligams entre uns i altres. Sé que hi ha qui defensa llegir les enciclopèdies com si es tractessin d'un llibre encadenat; diuen que és tant i tant estimulants. No ho sé, no ho he practicat mai, però repassant la relació d'impressors que ve a continuació, he pogut constatar que, a més de la visió geogràfica, resulta com una radiografia de la complexitat social amb que vivien. Les xarxes familiars o comercials es fan molt evidents i també que els vincles s'establien arreu de Catalunya i no només per comarques o poblacions.

No ha estat senzill delimitar el marc cronològic precís on van viure els impressors dels darrers trenta anys de l'Antic Règim. A vegades podem trobar-nos amb algun personatge que de ple dret hauria d'haver quedat situat exclusivament al segle XVIII. En canvi, podem trobar-ne a faltar algun altre que va iniciar la seva feina justament aquests anys. Les tries mai són a gust a tothom però el criteri que he volgut aplicar —sense saber a hores d'ara si l'he encertat— ha estat, en les franges extremes, la incorporació exclusiva dels que pertanyen cronològicament i mentalment a aquest període. Als extrems inicial i final hi trobarem, naturalment, a Piferrer i a Bergnes de les Cases; el primer hi és, el segon, no, perquè es troba, conceptualment, ja massa fora del moment. Enmig els autèntics protagonistes: Brusi, Garriga, Oliva, Compte, Roca, Rubió, Gaspar, Abadal i... d'altres.

Tot i que s'hi incorporen mostres de les respectives produccions, aquestes són simplement il·lustratives amb l'objectiu d'indicar una cronologia o un posicionament. En aquest punt, justament, vull alertar que no hi trobarem referenciat l'imprescindible «Palau» i demano que no se'm faci retret. El motiu és molt senzill: no és possible localitzar obres mitjançant el nom de l'impressor. L'abast

cronològic de l'obra s'allargassa amb volums i volums de lletra menuda. Els posteriors índexs tampoc no van tenir en compte el que jo necessitava. Sembla, segons diu Agustí Palau Clavers el 1981 al pròleg del primer volum de l' *Índice alfabético de títulos-materias, correcciones, connexiones y adiciones del Manual...* que, inicialment, hi havia hagut la voluntat de fer un *Diccionario geográfico-tipográfico y lista de impresores*, tasca que els fills finalment van deixar com a projecte.

I crida l'atenció que hagi quedat en això quan Antoni Palau i Dulcet al pròleg de la primera edició del *Manual del librero hispanoamericano* del 1923 començava l'obra d'aquesta manera: «Durante el siglo XVIII la profesión de librero exigía un aprendizaje de cuatro años, saber latín, leer griego, guardar buenas costumbres y tener una honradez acrisolada. Los estudios podían empezar a cualquier edad, pero hasta cumplir los veinte años no era posible examinarse. El examen tenía lugar en presencia de los síndicos y si se sacaban buenas notas se obtenía el carnet de aprendizaje. Luego seguían cuatro años más de ensayo, y después de estos ocho años prescritos por las leyes, se adquiría la patente de librero por cuatro mil reales». Potser hem de pensar que ell tenia interioritzat que «En poco más de un siglo se han trocado totalmente los papeles. Han desaparecido las leyes y en pos de ellas se han extinguido las costumbres. En el último tercio del siglo XIX la profesión de librero de viejo no exigía preparación ni constituía mérito alguno». He utilitzat, això sí, totes aquelles bibliografies, catàlegs o llistes temàtiques o cronològiques que em podien ampliar notícies de qualsevol ordre. Sovint han estat de gran utilitat els catàlegs dels llibreters de vell.

Per sort, disposem d'eines informàtiques com són els Catàlegs de Patrimoni Bibliogràfic (CPBC) de la Biblioteca de Catalunya i de la Biblioteca Nacional espanyola a Madrid. La consulta combinada de termes, noms o dates facilita extraordinàriament les feines de construcció biogràfica dels impressors. Aquests han estat els meus referents per a tot el treball que han resultat menys eficaços del que hagués volgut a causa del desequilibri catalogador que sovint s'hi observa. Descriure llibres antics és una feina molt entretinguda que demana reiterades consultes. És lenta, entre d'altres coses perquè, precisament, falten eines. D'acord. Però la fragilitat ve també, perquè hi ha un tendència massa generalitzada a buscar

l'eficàcia estadística dels resultats, la qual cosa comporta, sovint, velocitat en el treball i, en conseqüència, superficialitat. No és un comportament generalitzat i puc afirmar amb rotunditat per la meva vinculació laboral, que hi ha professionals d'autèntic nivell i coneixement de la importància de documentar amb rigor el patrimoni bibliogràfic, però també és cert que externalitzacions i exigències temporals obliguen a un tractament catalogador massa lleuger. Esporàdicament, quan ha calgut, han estat consultats els catàlegs d'altres biblioteques europees com els de les Biblioteques Nacionals francesa o britànica.

AGRAÏMENTS

Una tarda a la Biblioteca de Catalunya fa, pel cap baix, sis anys, Francesc Fontbona i jo vam saludar-nos i en saber que m'interessava per la impremta com a receptacle d'idees (deia jo) va deixar anar com aquell qui no vol la cosa, que el que es necessitava eren eines, com per exemple, un diccionari d'impressors. Així doncs, he de començar per ell si vull ser sincera amb les persones que m'han ajudat.

Tot seguit he d'agrair les converses amb el meu director de tesi Borja de Riquer que m'ha donat, a banda de comentaris i observacions a la redacció, el parell de consells fonamentals perquè tot plegat tingui sentit. Acotar la cronologia perquè fos abastable i situar-la en el moment inicial de tot plegat la qual cosa m'ha permès poder-hi trobar el germen del que acabarà arribant. El segon, fer-me'n adonar que la meves recerques em duïen a mostrar que els impressors van tenir un paper cabdal en el procés cap a la societat liberal.

A Pere Gabriel perquè les seves observacions m'han generat tantes i tantes preguntes i, sobretot, angles de percepció. A tots els companys d'ofici que amb paciència i professionalitat m'han acollit als arxius i biblioteques i amb els seus consells m'han ajudat a localitzar lligalls i documents aparentment sense possibilitats d'èxit. A tots els amics, companys de feina, que han suportat estoicament que la impremta i els seus protagonistes fossin per a mi el centre del món en aquests darrers anys. Hi incloc, no cal dir, la meva

família: al Josep que a hores d'ara ja en sap tant com jo mateixa, a la Joana, al Juan i a l'Aleix.

Vull dedicar un agraïment a la biblioteca Víctor Balaguer. M'hi va fer pensar Pilar Vélez quan, en el seu discurs d'entrada a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, va remarcar els avantatges que li havia suposat, per a la recerca, deixar la Universitat per treballar en un Museu. Deia que mentre que els professors universitaris s'han de desplaçar als museus per veure aquelles obres que són el motiu d'estudi, ella els tenia, va dir, dins el calaix; com jo, que tenia molts papers només estirant la mà.

Ilibertat vigilada

... les primeres constitucions, el que se'n diu realment constitucions, van ser les que portaren la Revolució Americana del 1776 i la Revolució Francesa del 1789. Els il·lustrats que prèviament les van fer pensables i possibles era gent que sabia grec i llatí. Altrament, no haurien pogut pensar coses com república, democràcia i constitució. I llavors on seríem ara i què hauríem fet? (Joan Francesc Mira, «Mediterrani 2: Constitució» dins *Una biblioteca en el desert*, 2009)

Ha estat mai possible fer públiques les idees sense que algú les jutgés? Posseir coneixement o imaginació és equivalent a tenir grans magatzems de cereals, un ramat immens o un monopoli informàtic? Sovint, llegint les suspicàcies de capellans, reis i governadors bé ho sembla. Apropar-nos al negoci editorial, doncs, té el risc de caure en una xarxa complexa i en creixement constant.

L'intent d'explicar què succeeix amb els papers impresos i la seva distribució en un període més o menys llarg només permet constatar uns fets i uns comportaments, però en cap cas ens dóna la imatge real de la dificultat intrínseca de la comunicació lliure. El control ideològic a partir de la impremta ha estat, per a les autoritats, equivalent al control dels productes comercials. S'ha considerat necessari incorporar-hi mesures reguladores i, així, poc a

poc, s'ha establert un sistema de conductes que ha après a compaginar i fer conuiu els drets de llibertat de pensament, amb els econòmics. La lluita per posseir informació no és gaire diferent a la que es produeix per posseir armes o aliments. Abans d'intentar apropar-nos als eixos principals de la impremta durant els primers anys del segle dinou, haurem de veure, ni que sigui tangencialment, com s'ha anat complicant la legislació i com s'ha anat teixint la xarxa a la qual ens acabem a referir.

Caldrà recular fins el començament del segle xvi per entendre que desfer segons quins nusos és una tasca titànica a la qual, amb bona voluntat, s'hi han llençat societats senceres durant petits períodes, la majoria d'ells, revolucionaris. Repassarem les lleis i les normes destinades a regular l'ús de la impremta. No sóc capaç de fer cap anàlisi amb un mínim de sentit en el camp legal i per això em fonamentaré en el llibre de Javier García Martín *El juzgado de imprentas y la utilidad pública. Cuerpo y alma de una "Monarquía vicarial"*¹ que, com deixa ben clar el seu títol, revisa la relació de les diferents funcions del jutjat d'impremta amb la societat a la qual es dirigeixen els impresos.

No tinc cap intenció de fer-ne una ressenya, però tampoc vull amagar l'ús generós que n'he fet i que m'ha servit per a comprendre algunes de les situacions dels primers anys del segle xix. L'autor és professor de la facultat de Dret de la Universitat de Bilbao i, per tant, la seva anàlisi es centra en les interpretacions de les lleis. Tanmateix la perspectiva que sap donar-hi demostra una vegada i una altra que l'administració de les lleis acaba creant estat d'opinió i, de rebot, de comportament. Durant els períodes de desaparició de l'esmentat jutjat d'imprentes, recorreré als *Diarios de Sesiones* del Congrés per comprovar amb què se les van haver aquells homes per intentar guanyar cotes de llibertat.

ETAPES DEL CONTROL

---

¹ GARCÍA MARTÍN, Javier *El Juzgado de imprentas y la utilidad pública. Cuerpo y alma de una Monarquía vicarial*. Guipúzcoa, Universidad del País Vasco, 2003

No hi entraré, però l'organització de la justícia en aquest camp, sense modificar essencialment els criteris punitius i de vigilància, canvia sovint d'estructura amb la reiterada intenció de seguir de més a prop el comportament del sector del llibre.

Fins a l'arribada de la impremta els llibres/documents eren un bé moble i es consideraven propietat privada. S'heretaven com qualsevol altre objecte; costum que, per altra banda, posteriorment es va fer extensiu als llibres. A partir de l'ús de la impremta els impresos esdevenen una concessió administrativa i passen a tenir caràcter públic. El 1502 hi ha la primera disposició de censura prèvia a la publicació i es prohibeix, també per primera vegada, la lliure entrada de llibres estrangers per a la qual caldrà obtenir una llicència. Igualment, el monarca delega les seves facultats al Consejo de Castilla, disposició que serà ratificada el 1519.

Tot just passada la meitat del segle XVI (1554) seran únicament el Consejo i el President mateix els qui podran dictaminar sobre l'ús de la impremta; les disposicions generades passen a la jurisdicció ordinària. Evidentment, i això serà recurrent durant segles, el rei té totes les facultats per prendre decisions. Val la pena recordar que els impresos eren una concessió administrativa i a partir de 1558 imprimir llibres prohibits es convertia en un crim de *lesa majestat*. Apareix per primera vegada el concepte d'utilitat pública lligada als impresos que vol dir que la censura queda, a partir d'aquell moment, directament aparellada a la idea d'utilitat.

Des d'aquest any (1558) caldrà demanar llicència prèvia per a la impressió per tot tipus de llibres, siguin espanyols o estrangers. La normativa s'adreça a tothom més enllà dels estrictament professionals com ara els impressors, els llibreters o els mercaders de llibres. Es manté la prohibició d'entrar-ne d'estrangers sota el risc de pena de mort la qual cosa vol dir que l'incompliment s'ha convertit en un crim d'estat i, així, aquesta pragmàtica convoca, en realitat, una guerra justa contra l'heretgia. El valor de la disposició afecta a tots els territoris hispànics. És important retenir aquests preceptes perquè la incorporació de la nova legislació afectarà cada més als territoris de la Corona d'Aragó la qual cosa generarà més d'un conflicte, com veurem.

La impremta, segons García Martín, es converteix en una «regalía sujeta a la concesión demanial del monarca» o el que és el mateix, que tot i que l'imprès formi part del domini públic, queda subjecte al rei. S'incorpora a la legislació un concepte nou: el del llibre inútil; que no pas prohibit. Des d'ara, doncs, la propaganda i la censura van aparellades i, finalment, es publica l'Índex de llibres prohibits. El 1567 s'elegeix per primera vegada l'Impressor Reial. El 1573 es ratifica l'obligatorietat de la llicència prèvia a la impressió.

El 1627 es crea una comissió dins el Consejo de Castilla encarregada dels afers vinculats a la impremta que serà en moltes ocasions una organització comissarial. Cal considerar-la com l'antecedent directe del jutjat d'impremta i va regir únicament a Castella fins l'arribada del Decret de Nova Planta. Les sol·licituds de llicència s'enviaven al *Señor de la Encomienda*. El rei, doncs, delegava o comissionava directament, sense cap subdelegació del Consejo. Igualment controlava, excepte a Madrid, tot el que s'imprimia referit a matèria d'Estat i de Govern dins la justícia ordinària.

Amb l'arribada del Decret de Nova Planta (1707), tot el que es refereix al món del llibre i en general al de l'impressió passa a dependre directament i exclusivament del Consejo de Castilla, una mesura que per aquestes característiques crearà un profund descontentament a les Audiències a causa del qual caldrà ratificar l'ordre el 1716. Això volia dir que els llibres els revisava el Consejo i que els papers i els escrits solts, l'Audiència. El 1717 s'explicita que la Corona d'Aragó té també l'obligació de la llicència per a tots els impresos i que cal demanar-los al Consejo fins i tot per a les edicions posteriors dels impresos anteriors a 1716. Amb això, es trencava el costum en aquests territoris de demanar primer les llicències eclesiàstiques i, si eren favorables, fer-ho al Regent. A Castella, en canvi, les inspeccions eclesiàstiques es feien posteriorment a la llicència d'impressió. El 1717 s'unifiquen els criteris a partir del model castellà.

Per la quantitat de ratificacions que s'arriben a fer de molts aspectes de la llei, podem afirmar que les execucions seguien un règim no del tot controlat. És per això que el 1722 cal tornar a recordar el que es deia en el Decret de Nova Planta de 1716 quant a que l'únic que té potestat sobre el llibre és el Consejo de Castilla.

El 1735 el Consejo cedeix algunes de les seves facultats en matèria de censura a la Junta de Comerç de Castella que, sembla haver-se convertit en Suprema i per tant amb rang superior a la resta; també la catalana com veurem.

El 1738 existeix el Superintendent general d'impremtes que podrà delegar algunes de les seves atribucions; d'aquesta manera s'imposa la inhibició de les Audiències i les Conselleries que perden tota capacitat decisòria i s'han de limitar a exercir d'informadores. És en aquest mateix any que es reforça el jutge privatiu d'impremtes quan assumeix les atribucions que sobre això tenia la Corona d'Aragó. Dit d'una altra manera, no únicament aplica el poder del Consejo de Castilla sinó que aquest (i en el seu defecte el jutge d'impremtes) hi afegeix també les que tradicionalment executava la Corona d'Aragó. Evidentment aquesta disposició reforça les de 1716 i 1722. Les Audiències protesten enèrgicament pel que consideren un menysteniment ja que passen a ser comissionades de l'esmentat jutge d'impremtes.

La resistència de les Audiències, segurament, entre d'altres, obliga el 1752 a especificar els supòsits d'intervenció del jutjat d'impremtes. Aquesta determinació fa que els impressors francesos es sentin agredits i ho interpretin com una fórmula proteccionista a favor de la impremta espanyola. La prohibició d'entrar llibres estrangers segueix vigent i la pena de mort per fer-ho, també. S'estableixen unes xarxes de subdelegacions d'impremta que tenen les següents atribucions: concedir llicències d'escrits menors, comunicar als impressors i llibreters les disposicions del Consell i del Jutge d'impremtes, fer les visites d'inspecció a impremtes i llibreries i vigilar l'entrada de llibres a la duana.

L'objectiu és ben clar i senzill, mantenir la censura prèvia sense la intervenció posterior de la Inquisició contra la qual hi havia una de les disposicions que més l'afectava: que també ella hagués de demanar llicència al Consejo per a la venda o transmissió de llibres *post mortem*. Només dos anys més tard, el 1754, cal tornar a recordar que les lleis s'han fet per ser complertes inclosos els territoris de la Corona d'Aragó. La complexitat de les necessitats inspectores i, sobretot, la mediocritat dels seus inspectors decideix atorgar el 1755 les atribucions censorses a la Real Academia de la Historia, com ja les tenia la Real Academia de la Lengua. L'any

següent surt una normativa sobre l'actuació dels censors nomenats pel Consejo. El 1760 el jutge d'imprentes, Juan Curiel, decideix que, a partir d'aquell moment, seran els subdelegats qui recolliran els llibres prohibits i que aquests els posaran posteriorment sota la custòdia de la Inquisició.

Des del segle XVI i fins el 1763, quan es suprimeix definitivament, a Castella es pagava el que s'anomenava la taxa per a l'obtenció de llicència. El 1765 Juan Curiel, artífex de l'organització en xarxa de les censures, decideix delegar algunes de les seves facultats i funcions a totes les capitals de província de manera que estableix una línia paral·lela a la justícia ordinària. Això durarà únicament fins el 1769.

Les vies per escapar dels controls són cada vegada més grans i, per evitar-ho, a partir de 1766 es prohibeix que les comunitats religioses o persones privilegiades puguin tenir impremta amb l'excusa que dins les clausures no era possible que les autoritats civils hi fessin cap visita. Aquesta ordre es ratifica el 1804. Les funcions que Curiel havia dipositat en els subdelegats passa, ara, a mans del corregidors i la vigilància a les llibreries de la ciutats costaneres augmenta notablement. El 1767 es prohibeix imprimir *pronósticos, piscatores, romances de ciegos y coplas de ajusticiados* perquè es consideren perjudicials, buides i sense cap mena d'utilitat pública. Progressivament la responsabilitat executora i inspectora va incorporant-se a l'administració civil i les competències passen a l'Estat, a la Secretaria de Gràcia i Justícia. A partir del 1768 la Inquisició també té l'obligació de que els edictes inquisitorials i les butlles del Sant Ofici tinguin l'aprovació de la Secretaria de Gràcia i Justícia.

El 1769, amb el final del mandat de Juan Curiel com a Censor, es retorna a l'organització comissarial de 1627 que es coneix com a planta ideal i es reemprèn la jurisdicció ordinària i es ratifica que les Audiències provincials només puguin donar llicència d'impressió a obres menors. També caldrà demanar llicència per poder vendre llibres procedents de l'estranger. Les Audiències queden definitivament suprimides com a instància intermèdia d'apel·lació; només podien instruir, no jutjar. El 1770 la Inquisició es veu limitada en matèria d'impressions i llibres.

Es pot fer encara una volta de cargol i el 1777 un decret obliga que totes les Reals Ordres, Cèdules, Provisions, etc. han de passar, abans de publicar-se, per la correcció de l'Escribania de Càmera. De cadascuna n'hauran de guardar 12 còpies. Aquesta quantitat es mantindrà també en els períodes constitucionals.

El 1778 es crea la figura de la Impremta Reial que no cal confondre amb l'Impressor Reial ja que és un taller que treballa exclusivament per al Govern. El 1784 hi ha un canvi important quan es demana que es faci la censura prèvia per evitar els defectes dels controls posteriors i el 1785 s'obliga a demanar llicència també per imprimir periòdics. Ara, el jutge es podrà ocupar, a més, de les qüestions d'injúries que pugui contenir un imprès, la qual cosa vol dir una nova censura que, amb la possibilitat de demanda de retractació pública, se li afegeix caràcter judicial. El 1786 es ratifiquen les atribucions censors de les Juntes de Comerç. El 1788 es publiquen les regles que hauran de regir per a la publicació de periòdics entre les quals hi figura la de l'identificació dels autors. Però tot just tres anys després (1791) es prohibeix la publicació de tota mena de premsa a excepció de la *Gaceta de Madrid*; el motiu, la Revolució Francesa. Davant el possible perill que aquesta pot suposar s'encarrega als corregidors la nova feina de retirar dels carrers els pasquins i llibres prohibits. Caldrà ratificar-la de nou el 1798.

El 1792 després d'algunes negociacions i quan ja el paper de l'Església i la Inquisició s'havia anat relegant a un segon pla, es disposa que a les duanes hi hagi sempre dos revisors: el regi i l'inquisitorial, disposició que es recuperarà el 1806. La necessitat de control portarà a que a partir de 1795 es monopolitzi la impressió de les normes legals.

Tot just començat el segle dinou, el 1802, s'inicien ratificacions de normatives anteriors. La primera de 1784 respecte a la censura prèvia. El 1803 s'obliga a les duanes que els fardells de llibres, tancats i tot, s'enviïn a Madrid per a la seva revisió. Aquesta nova disposició serà l'antecedent més directe del jutjat d'impremtes. El 1804 es ratifica la disposició de 1766 sobre la prohibició de que les comunitats religioses i persones privilegiades puguin tenir impremtes amb el mateix argument: que les autoritats civils no les poden inspeccionar a causa de la clausura; també l'encàrrec que s'havia fet als corregidors el 1791 i el 1798 de que siguin ells

mateixos els responsables de retirar pasquins i llibres prohibits i la que dictava que la justícia ordinària només podia donar llicència per a la publicació d'obres menors. El motiu per al recordatori, la plena consciència de les irregularitats en el compliment.

1805, ANY CLAU

L'any 1805 és un any clau per a la legislació sobre els llibres i les impressions perquè es crea la figura del Jutge d'impremta el qual, com a jutge privatiu que és, té potestat per subdelegar i no es regeix per la justícia ordinària. El rei, com sempre, n'és l'última instància el qual, a més, tindrà l'exclusivitat per atorgar la llicència per a la publicació de periòdics, que, de fet, no és res més que la ratificació de la disposició de 1788. El jutjat d'imprentes a partir d'ara queda desvinculat del Consejo per passar a dependre directament de la Secretaria de Gràcia i Justícia. Amb tot això s'aconseguia acabar amb la desconcentració de la censura prèvia tot i que es mantenia el vicari eclesiàstic. La xarxa creada per Juan Curiel la dècada dels seixanta es recupera però les delegacions queden en mans dels intendants als quals, el 1802, se'ls hi havia donat les facultats de justícia i policia.

Elsensors, a partir d'aquest any 1805, rebran per la seva feina un tant per cent sobre el preu pagat per la llicència. Tot plegat demostra la por immensa a la llibertat d'impremta que comença a expandir-se en alguns països europeus. El jutge del moment, Juan Antonio Melón, vol fer cremar els llibres prohibits trobats a les duanes, i haurà de ser el rei mateix qui ho aturi amb l'ordre de que el control posterior al de la Secretaria de Gràcia i Justícia recaigui en la Inquisició i sigui ella qui els reculli. És evident l'excepcionalitat d'aquest jutjat. El jutge en qüestió és extremadament temorós i el 1806 proposa prohibir la publicació de novel·les. I, finalment, es recupera la normativa de 1792 de doble revisió (civil i eclesiàstica) a les duanes.

A partir de 1808 Ferran VII torna a l'organització de 1769 que es mantindrà fins el final de l'Antic Règim; és a dir, s'aplicarà de 1808 a 1810, de 1814 a 1820 i de 1824 a 1833. Però amb el final de la

Guerra del Francès es reprenen les normatives anteriors especialment les de 1791 i 1792 que preveïen la prohibició de la introducció i circulació de qualsevol paper sediciós i es fomenta la delació i el lliurement d'exemplars. El control duaner dels llibres estrangers s'organitzava de tal manera que la Secretaria General de l'Estat rebia els referits a revolucions i constitucions franceses i el Consejo els fardells de llibres francesos sense obrir. Es nomenen els revisors de duanes i, evidentment, es manté la doble revisió civil i eclesiàstica. El 1818 un real Decret estableix les tarifes per al manteniment del Consejo entre les quals s'inclou la impremta.

Passat el Trienni Liberal ja no es restableix la Inquisició però el control de la censura passa a dependre dels bisbats. Es permet que la Universitat pugui imprimir sense l'examen de la Junta de Censura totes aquelles obres per a les quals té privilegis. A partir d'ara els llibres prohibits no seran únicament els que s'inclouen a l'Índex sinó tots aquells que no disposin de llicència d'impressió. Corresponia únicament al Consejo la funció de fer justícia i per tant, entre d'altres, li corresponia també la recollida de llibres prohibits i les visites.

Tot i que el jutge Melon, el 1806, no va aconseguir la prohibició de publicar les novel·les, el 1825 és el bisbe de Barcelona, Schar, qui s'hi refereix com al dimoni. Aquell mateix any es disposa que es recullin llibres, fullets i tota mena de papers estrangers introduïts des del 7 de març de 1820 fins al restabliment del jutjat d'impremtes.

Així com fins el 1805 els antecedents del jutjat d'impremtes va rebre múltiples noms (*señor de la encomienda*, superintendent, etc) a partir de 1830 es dirà Subdelegat General d'Impremtes i dependrà directament del Consejo. Es reforça el control censor fins als papers més ínfims. Però si hi ha una disposició que crida particularment l'atenció és la que es refereix a l'obligació de que les impremtes s'ubiquin en lloc públics i no pas en subterranis o llocs ocults. Incomplir-ho podia significar una multa de 500 ducats o fins i tot el desterrament.

Finalment, el jutjat d'impremtes s'aboleix el 1834. El Reglament, però, manté una Inspecció General amb subdelegats provincials dependents del Ministeri de Foment responsable de donar curs a

totes les sol·licituds d'impressió fos quina fos la tipologia del document.

PERÍODES CONSTITUCIONALS

1810- 1814

Amb l'arribada dels cicles revolucionaris, la llibertat d'impremta es situa a l'epicentre mateix dels debats. La Junta de Baiona crea la Junta Senatorial de la llibertat d'impremta. És interessant el planteig d'intent de protecció de les obres que no puguin seguir el curs normal de publicació i es determina que els impresos considerats d'interès ningú podrà posar-hi entrebancs. Si amb tot hi ha males arts en la distribució, es demanarà que es reuneixi el Senat i es proclamïn amb la fórmula «Hay vehementes presunciones de que la libertad de imprenta ha sido quebrantada». A partir de 1810 existia una Suprema Junta Censora que depenia de les Corts i per a les Corts. El 10 de novembre s'aprova la llei d'impremta².

El 1811 és la Junta de Ministres qui revisa les obres publicades a Amèrica. El Consell de Regència disposa que es difongui el *Diario de Sesiones* perquè la considera una obra d'utilitat pública i per aquest motiu demana que la Impremta Real disposi de tants operaris de totes les categories com li facin falta. La Impremta Real només ha d'imprimir els *Diarios de Sesiones*, la *Gazeta*, i els papers del Govern. En tots els casos l'últim òrgan decisorí és el Consell de Regència. Es manté la delació però el jutge serà el Consell de Regència mateix en funció del que dictamina la llei d'impremta; no es permet atacar les Corts.

L'aplicació de la llei obligava a revisar molt sovint el fons de la normativa i el primer gran debat que es produïa es referia al risc que comportava l'excés de l'ús de llibertat d'impremta en els periòdics. Vegem-ne un exemple:

El 24 de marzo de 1813 el diputado José Zorraquín denunció ante las Cortes la sospecha de la entrega de cierta cantidad de dinero detraída de los fondos públicos al periódico ultraconservador *El Procurador General de la Nación y del Rey*. Tras varias averiguaciones se comprobó que la Regencia en 1812 asignó 4.000 reales mensuales al periódico; uno de los ex regentes, Joaquín Mosquera,

---

² Vegeu Apèndix

confesó ante las Cortes que se procedió así «a fin de oponer algún contrarresto a los (periódicos) que traspasando los límites de la justa libertad de imprenta, corrompían la opinión pública, ofendían al Gobierno y combatían... todo lo sagrado y respetable»

Les Corts demanen reiteradament que es compleixi escrupolosament el reglament i que s'apliqui amb tot el rigor la vigilància del seu compliment. La Junta Superior de Censura estableix uns òrgans ordinaris amb presència eclesiàstica.

El 8 d'abril de 1813 es fa una revisió del decret del 10 de novembre de 1810 sobre la llibertat d'impremta amb un d'addicional de regulació de les funcions i composició de les Juntes de Censura. També es reglamenten els drets que els corresponen en el cas de ser injuriats. Posteriorment, al maig, es regula la composició i funcions de la Junta Suprema³. En aquests anys les Juntes de Censura dependran directament de les Corts. Quan arribi el Trienni Liberal se'n desvincularan.

Progressivament i a partir poc més o menys d'aquest moment, la llei és motiu de reglamentacions per ajustar-la a la Constitució. En general l'origen naixia d'alguna denúncia de mal compliment de la llibertat d'impremta. De fet, el sectors més conservadors l'utilitzen per treballar contra el govern constitucional. El degoteig de qüestions semblants arriba fins el maig de 1814.

1820 - 1823

Per a les Corts del Trienni la llibertat d'impremta no va ser la primera norma a plantejar. Se'n parla però es remet directament a la de 1810 i les modificacions posteriors. En la *Memoria sobre el estado de los negocios concernientes a la Secretaría del Despacho de la Gobernación de la Península*, presentada per Argüelles l'11 de juliol de 1820 s'afirma que cal mirar la llei com l'instrument més idoni per a «ilustrar la opinión» i assegurar els drets dels ciutadans.

---

³ L'informe i el decret sobre el drets d'autor es poden llegir a l'Apèndix.

Els debats de fons sobre aquesta qüestió finalment arribaran i tindran molta més argumentació que la precedent de 1810 i procuraran blindar-la al màxim per a garantir-ne la seva eficàcia. És, de fet, un replanteig de l'anterior per a la qual cosa i per poder entendre l'evolució d'una a l'altra proposem per a més endavant una lectura comparada de les dues.

l'elaboració del discurs

Uno de los beneficios de la educación es la disposición de cuestionar la autoridad.
(Sasson, *Cultura. El patrimonio común de los europeos*, 2006)

Novament prendrem com a punt de partida el llibre de Javier García *El juzgado de imprentas y la utilidad pública* perquè ens servirà de fil conductor per reflexionar sobre com influeix la censura que s'aplica a la lectura fins el període que ens ocupa aquí. També perquè ens permet comprovar la castellanització progressiva del control del mercat impressor. Les lleis castellanès, restrictives, s'incorporen i transformen el cert "liberalisme" que prevalia primer a la Corona d'Aragó i després al Principat. Durant molts anys hi haurà un estira i aflixa entre dues legislacions i una constant rebel·lia a aplicar-les. El debat serà llarg i definitiu i marcarà profundament el comportament impressor a la Corona d'Aragó, tant des del vessant estrictament comercial i econòmic com en l'ideològic.

Segons l'autor, la creació del jutjat d'imprentes (amb les diferents denominacions que se li donen) és consubstancial a l'Estat modern la qual cosa determina l'actuació posterior dels impressors i, en

conseqüència, marca les regles del joc de la comunicació i la construcció ideològica. Això, ens du inevitablement a pensar que el jutjat d'impremta és un dels nuclis des d'on s'exerceix la dominació política ja que es “gestiona” la manera de pensar. L'argument de base que s'esgrimeix reiteradament per a justificar-lo és que per tal d'obtenir *l'utilitat pública* convé administrar les idees, fonamentalment les que s'imprimeixen. Segons García el concepte d'utilitat s'introdueix al segle xv arran primer de la norma dictada el 1480 que privilegia el llibre i després amb la pragmàtica sobre la comercialització i impressió de 1558 que ho ratifica. Des d'aleshores ja no s'abandonarà mai més.

No estaria de més observar-ne les derivacions que ens han arribat fins el segle XXI, però això són figures d'un altre paner. Tanmateix, quan intentarem explicar més endavant alguns comportaments dels impressors durant els primers anys del segle XIX caldrà no oblidar que es mouen en un marc de legislació la major part de la qual es manté sense interrupció durant més de tres-cents anys la qual cosa, per ella mateixa, obliga a actuar en una determinada direcció sense ni tan sols ser-ne del tot conscient. El jutjat d'impremta, a excepció dels períodes revolucionaris, no desapareixerà fins el 1834.

UTILITAT PÚBLICA

Un cop assumit el fet que els escrits poden ser útils o no, mentalment s'incorpora un altre factor de no poca transcendència: l'assumpció de que “algú” decideix per nosaltres allò que és útil i el que no. És a partir d'aquí que s'interrelacionen els llibres, els privilegis i la censura per causa de la utilitat pública. García mateix posa un exemple molt clarificador que il·lustra no únicament el que s'acaba de dir sinó que, a més, es basa en conceptes que es consideraven fonamentals a la Corona d'Aragó. Vegem-ho. El 1710 el rei concedeix privilegi d'impressió als Figaró de Girona. El gremi protesta davant l'Audiència perquè, per una banda, va en contra de les lleis municipals del Principat i per l'altra perquè l'argument de l'utilitat pública aplicat en el cas va, en realitat, en contra ja que beneficia a un de sol amb perjudici de tercers. Durant el litigi hauran de demostrar que la concessió del privilegi ha perjudicat el gremi. L'enfrontament entre els representants d'aquest i el rei ve causat

per la concepció diferent de les regles del joc.¹ Els decrets de Nova Planta, per tant, acabaran trencant, també en això, les normes tradicionals a la Corona d'Aragó. Per als catalans significa un atac directe a la llibertat de comerç.

La primera intervenció en matèria d'impremtes a la Corona d'Aragó és del 18 de juliol de 1722 quan el rei ordena, basant-se en el que es deia en la Real Cèdula de 27 de novembre de 1716, que l'únic amb potestat per concedir llicència de publicació és el Consejo de Castilla. Es creen llavors els subdelegats d'impremtes en el territori de la Corona Catalanoaragonesa. Aquesta disposició es ratificarà el 27 de febrer de 1738. La pèrdua de poder executor de l'Audiència de Catalunya en matèria d'impremta comença el 1710 i evoluciona fins el 1805 quan es subordina directament a la Secretaria General de Gràcia i Justícia a través del jutge privatiu d'impremtes. La transformació en l'organització i les relacions socials es veuran profundament afectades.

CENSURA I ECONOMIA

El concepte d'utilitat pública l'haurem de tenir sempre present perquè serà recurrent en la majoria de les accions dels impressors o contra la llibertat d'expressió. En aquesta direcció el segle XVII el llibre "inútil" segons la definició oficial era motiu de prohibició legal d'impressió, i evidentment, no cal dir com eren tractats els lectors d'aquestes obres pels inquisidors.

Des del segle XV es podrà comprovar, mitjançant la legislació, que, en realitat, es van creant uns vincles gairebé indestruïbles amb tres potes: estat-religió, utilitat pública (també dit *bé general*) i economia. García es fa seva la denominació de *monarquia vicarial* que havia utilitzat anteriorment Pérez-Prendes per qualificar aquesta especial relació. El jutjat d'impremta serà un òrgan civil que, per actuar, s'ha de basar en l'opinió de l'òrgan eclesiàstic. La reglamentació creix amb els anys i és durant els regnats borbònics del segle XVIII quan s'elabora bona part de la normativa censora. Val a dir, però, que aquestes lleis s'adaptaran al requeriment dels nous temps i emfatitzaran la planificació i no tant els aspectes substancials.

---

¹ GARCIA, Op. Cit.,p. 22

Una altra de les constatacions més interessants a que ens dur l'anàlisi de García és que el control sobre el llibre existeix des de l'inici de la impremta; el que canvia no és pas la vigilància sinó l'actitud del poder públic davant el llibre que pot oscil·lar més o menys entre racionalitat o uniformització. El temor a les idees es mostra obertament amb l'arribada del llibre imprès perquè, abans, el manuscrit era considerat com un bé moble, com un bé de luxe i com a tal s'heretava. Aquí cal fer un incís per posar en certa quarantena la interpretació habitual que es fa de la capacitat lectora de la població a partir d'aquests llistats testamentals. Aquesta condició de bé moble canviarà radicalment a partir del moment dels llibres impresos ja que tot imprès es considerarà cosa pública, bé públic i, per tant, legislable igual que ho eren els cereals, per exemple. La utilitat pública posa límit a la propietat privada i aquest és un dels arguments bàsics que utilitzarà el gremi d'impressors catalans davant els privilegis particulars concedits als Figaró.

El llibre, en la majoria d'aspectes, rebrà el mateix tractament que una mercaderia comercial i seran també els diners els que determinaran bona part del comportament en relació a això. A partir del moment en que és efectivament present a l'esfera pública, se'l regula com totes les altres coses i productes. Aquí no vull referir-me a continguts sinó al tractament com a producte col·lectiu. S'inicia la reglamentació perquè afecta a tothom. És a dir, que és amb l'aparició de la impremta que es defineix legalment què s'entén per domini o utilitat pública. Aquest debat serà molt evident en els períodes constitucionals, particularment durant el Trienni Liberal.

En realitat qualsevol que volgués imprimir es veia amb la necessitat de demanar al rei exempcions de tributs a canvi de treballar a favor de la utilitat pública. Efectivament el que es consolidava era que, per una banda, només el rei podia atorgar privilegis i per l'altra, i potser principal, es delegava en l'autoritat la manera de garantir la difusió i divulgació d'allò que a aquesta autoritat li interessava. Aconseguir-ho era incompatible amb el negoci de l'impressor tot i que els privilegis, en general, eren temporals i calia renovar-los.

A partir de 1502 tot allò que és imprès passa a ser de domini públic i això vol dir que pot ser llegit per tothom, però la legislació en últim terme el que diu és que un cop passades les mesures correctives

només es publiquen per a tothom «las ideas oficiales que el poder público permite y quiere que se difundan».² No s'admet que les idees puguin ser individuals i en aquest moment, el valor de saber qui és l'autor és només per poder identificar-lo en cas d'imputació de responsabilitat. Dit d'una altra manera, el que s'escriu i té permís per imprimir-se és de tothom, i únicament cal la presència de l'autor quan se'l considera heterodox. Progressivament, les definicions i circumstàncies entorn el llibre fan que es diferenciï el llibre prohibit (per la llei) del llibre herètic.

Com ja hem vist més amunt la primera llei sobre la censura és de 1502 amb els Reis Catòlics i es proclama simultàniament a l'esdeveniment del llibre com a domini públic, condició que no es pot deslligar del control. Són els reis els qui decideixen donar les atribucions de control als òrgans eclesiàstics. La impremta esdevé regalia i amb el temps aquest aspecte queda integrat en el comportament o en la mentalitat, d'aquí les enormes ganes i dificultats per proclamar una llei de llibertat d'impremta el 1810. A partir de 1502 es prohibeixen les obres «apócrifas y supersticiosas o reprobadas e cosas vanas e sin provecho» que s'allargarà durant tot l'Antic Règim. No queda massa clar si aquesta disposició tenia vigència a la Corona d'Aragó, però en qualsevol cas, pel que fa al període que nosaltres estudiem, és evident que va influir en la concepció i aplicació de la lliure circulació d'idees per part dels que havien de jutjar i decidir la publicació dels llibres ja que els catalans depenien totalment dels dictàmens del Consejo de Castilla. La idea mateixa de domini públic i de que el que s'imprimís havia de ser d'utilitat pública, va tenir, inevitablement, fortes repercussions en el sector.

Assolida, doncs, aquesta premissa, el següent pas és tractar la “vigilància” de l'imprès com una guerra justa (1558) i la consegüent creació el 1627 del Superintendent General d'Impremtes, com a responsable d'un comissariat de seguiment. Amb això la pragmàtica afectava tots els territoris hispànics perquè «no cabia guerra justa entre reinos de un mismo rey».³ En essència, la normativa deia que es feia una guerra justa contra l'heretgia, que tenia valor sobre tots els territoris hispànics, que la impremta era «una regalia sujeta a la concesión demanial del monarca», que no es podien imprimir llibres

---

² GARCIA, Op. Cit., p.107

³ GARCIA, Op. Cit., p.160

inútils i que estava prohibida l'entrada de llibres estrangers. Els límits des d'aquest moment quedaren fixats, amb poques variacions, fins al final de l'Antic Règim.

Per al negoci dels impressors, l'economia lligada a la religió es converteix en una mena de tradició i s'acabarà situant al centre del debat sobre la llibertat d'impremta. Les Audiències només podien autoritzar impresos menors i en alguna ocasió se'ls havia de cridar l'atenció perquè esquivaven l'ordre mitjançant la impressió de llibres sencers com si fossin una suma de quaderns solts. Per tant, la creació del jutge privatiu d'impremtes conté, a més, mesures que van més enllà de les estrictament censoradores i podem suposar que per mor de la religió es perjudicaven alguns negocis.

La confessionalitat de l'Estat va acabar establint un vincle estrany amb el Papa de manera que «Roma obtiene importantes cantidades de dinero al año procedentes del territorio hispano, los nuncios son en él, los auténticos legados papales con plena autoridad e incluso tratadistas hispanos de derecho eclesiástico de los siglos XVI y XVII admiten el pleno sometimiento en cuanto a fines del Monarca católico respecto a la del Papa, con lo que éste podría dictar disposiciones temporales para la aplicación de decretos espirituales, pero no al revés».⁴ Vet aquí el que acabarà suposant un important ròssec per a l'evolució de la impremta a Espanya sobretot en relació a d'altres països europeus; la barreja de la utilitat pública amb la defensa de la confessionalitat és total. La Inquisició n'administra el compliment. L'estat confessional queda interioritzat i el Sant Ofici, per tant, esdevé d'«utilitat pública». A partir de mitjan segle XVIII amb la planificació legal i propagandista del rei, els impressors hauran de demostrar més que mai que el llibre té utilitat pública element que pot resultar prou important des de la nostra perspectiva per detectar possibles llibres que circulaven pel circuit clandestí paral·lel.

En síntesi: «La norma de los RRCC de 1502 ya comentada habia respondido, por una parte, a la pretensión de definir, como se ha visto, el caracter público —sujeto a la licencia— de la impremta, pero a la vez, a la toma de conciencia por el poder real, de su doble dimensión como actividad que debe ser previamente calificada y

---

⁴ GARCIA, Op. Cit., p.133

censurada y como vehiculo de publicidad y utilización jurídica, como prueban las primeras colecciones impresas de leyes». ⁵

Així, doncs, és a partir d'aleshores que es comencen a publicar i a penjar a les parets les lleis que algú podia llegir en veu alta i així tothom s'havia de donar per assabentat. Un cop llegit, allò esdevenia llei i calia complir-la. S'explica l'anècdota que, abans de posar la signatura, el rei havia de llegir-la en veu alta als seus col·laboradors que d'aquesta manera es donaven per assabentats. La tradició de la lectura en veu alta en determinades situacions encara ara (la dels notaris és la més evident) ens permet suposar que pot arrencar d'aquest moment. La preparació per a la creació de la figura de l'impressor reial és a punt i el 1567 es crea el títol d'impressor reial que té per funció «que vos y no otra persona alguna podais hazer imprimir qualesquier pragmáticas y capítulos de cortes que mandaremos hacer y promulgar» ⁶ la qual cosa significava que només tenien la validesa necessària els textos impresos per l'impressor reial.

LA NOVA PLANTA

A partir del decret de Nova Planta i, sobretot durant el regnat de Ferran VI, la comunicació impresa de les normatives dels òrgans centrals de governs s'enviaven directament als òrgans intermedis en detriment de les Audiències de la Corona d'Aragó, de manera que es feia un pas més en la incorporació de la legislació castellana en perjudici de la catalana. La quotidianitat de la governació canviava radicalment. «Es en este contexto de escriturización administrativa, en el que la impremta se entiende además como un instrumento considerado de dominio público, sujeto en su uso por los particulares a licencia previa, donde cobra sentido tanto la obligación del registro de licencias de impresión dadas por el Consejo, impuesta por la decisiva pragmática de 1558, como la elaboración inquisitorial de "Índices" de libros prohibidos». ⁷ Els més afavorits seran els impressors protestants perquè l'índex els feia publicitat gratuïtament.

---

⁵ GARCIA, Op. Cit., p.140

⁶ GARCIA, Op. Cit., p.144

⁷ GARCIA, Op. Cit., p.149

L'aplicació de la legislació al Principat continuava topant amb l'estil indicat des del Consejo o des del jutge d'impremtes. Aquest és el cas que recull García en relació al procediment per a la impressió que malgrat les instruccions del jutge es feia diferent a Castella o a Catalunya. Val la pena reproduir la carta del subdelegat d'impremtes a Barcelona, Juan Moreno, adreçada a Juan Curiel jutge d'impremtes:

Muy Señor mio con carta del 19 pasado me previene V.S. que para dar providencia sobre el despacho de libros impresos en este Principado; arreglada a las ordenes de S.M. informé a V.S. de la práctica que se observaba en él conforme a los fueros; leyes; y otras providencias, dadas sobre impresiones asi de libros como de otros papeles y sobre impresiones de obras de extranjeros, y todo hasta el año 1716, en que se mandó se acudiese precisamente al Consejo a pedir Lizencia; para que hallandose en aquellas impresiones arregladas a la práctica de entonzes no embarazase su despacho, ni se necesite nuevas diligencias para permitirle. A lo que devo decir que no hay constitucion ni fuero que hable de imprentas, y la Inmemorial observancia de los impresores de esta Capital hasta el año 16 era: para imprimir libros nuevos acudir al Vicario general, presentarle los originales, y obtenida la Licencia la pedían al Regente quien la concedia precediendo la aprobación de persona de ciencia y conciencia a quien remitia el libro.

Para papeles sueltos como sermones, novenarios y otras de esta clase se practicaban las mismas diligencias.

Para papeles jurídicos, relaciones de servicios y otros semejantes solo se acudía por licencia al Regente.

En quanto a reimpressiones de libros extranjeros se practicaban las mismas diligencias que si fuese obra nueva pero en los libros impresos ya, en estos Reynos, constando en el mismo las aprobaciones y licencias no añadiendose cosa alguna; se imprimian con la sola Lizencia del Regente.

Barcelona, 2 de noviembre de 1754

És evident, doncs, que a Catalunya el procediment es feia a la inversa ja que primer es demanava el vist-i-plau eclesiàstic i, si prosperava, la llicència d'impressió i no com estipulava la legislació castellana que preveia primer l'obtenció de la llicència i posteriorment la Inquisició determinava si era o no censurable. Un comportament que malgrat la uniformitat legislativa imposada, a Catalunya es menystenien en benefici del procediment antic, més pràctic.

AUGMENT DE LA VIGILÀNCIA

Tot i que ja s'ha dit, val la pena reiterar que el control augmenta a mesura que avança el segle XVIII i la causa cal buscar-la gairebé exclusivament en la por a França i els seus il·lustrats primer i als revolucionaris després. Paral·lelament les lleis de vigilància s'havien anat secularitzant i el pes del judici requeia en òrgans civils si bé estretament tutelats per l'Església. Progressivament es transforma el criteri de valoració de l'utilitat o risc de la publicació d'un llibre. Si fins el XVIII es penalitzaven els llibres per ser herètics, a partir d'aleshores aquesta mena de llibres passaran a ser provocadors de crim públic amb la qual cosa s'obria la possibilitat de persecució estrictament civil amb l'aplicació de la legislació ordinària. La debilitat inquisitorial es deu en gran mesura a la seva evident ineficàcia per a l'objectiu que es perseguia: vigilar la circulació de llibres i dur el control dels que entraven de fora. També en aquest camp les transformacions organitzatives de la societat, tot i passar al terreny laic, mantenen estructures i fins i tot models provinents de l'Església. Arran de l'expulsió dels jesuïtes, per exemple, es prohibeix que s'escrigui o es publiqui res sobre ells sense el permís governamental. A partir de 1773 també els bisbes queden subordinats a la nova legislació de manera que només podran imprimir lliurement les reimpressions de llibres religiosos. Les competències fins ara religioses passaran a mans de la "societat civil" en les Acadèmies o universitats, etc.

Una vegada més el govern tornava a situar la vigilància o censura de braçet amb la propaganda perquè, per obtenir una llicència, s'havien de complir les dues condicions: ordre amb la religió i ser d'utilitat pública segons els criteris polítics vigents. És durant el regnat de Carles III que es decideixen tres qüestions que seran determinants: que la *Gazeta* passi a dependre de la Secretaria d'Estat, que es converteixi en la seva eina publicitària i que, com a conseqüència, faciliti el desenvolupament de l'opinió pública. El punt àlgid d'aquesta política es donarà amb la mort del rei Carles III quan es van editar a la seva memòria infinitat d'elogis fúnebres que l'idealitzaven com a promotor de la llibertat econòmica i de les arts. És en aquest context que Cabarrús en el seu, acaba demanant la llibertat d'impremta. El segon canvi es produeix el 1777 quan totes les impressions de Reals Cèdules o ordres... havien de ser prèviament corregides per l'escrivania de Càmera. I, finalment, que el 1778 es creés la impremta Reial autèntic monopoli de l'impressió

de la *Gazeta* i normatives legals. Fins i tot els impressors de Madrid es van queixar de l'excés de publicació de la impremta Nacional. Tot emanava d'un sol punt.

Com ja s'ha dit anteriorment la idea de que s'havia de treballar a favor de l'utilitat pública havia quedat molt interioritzada i des d'aquest rerefons generalitzat es decidia què es podia o s'havia imprimir; ho veurem en les sol·licituds que faran els impressors els primers anys del segle XIX. L'exemple més paradigmàtic és l'ús estratègic que en fa Antoni Brusí per aconseguir la major part de privilegis un cop acabada la guerra del Francès. Indirectament, aquesta obligació d'utilitat no deixava de ser una mesura d'autocensura. La normativa, el que havia consolidat era que, en realitat, estava prohibit imprimir i que amb la llicència s'aconseguia una excepció.⁸ Per tant, les vinculacions i relacions dels impressors amb el jutge d'impremtes i el seu entorn es convertien en un recurs més a utilitzar per treure'n beneficis.

Un exemple d'això és la Real Cèdula de 1738 que diu:

sabed que no bastando las providenzias, mandatos, ordenes expedidas a fin de ocurrir á los graves perjuicios que ocasiona á la “publica utilidad” el peligroso abuso de imprimir y divulgar, libros, romanzes y papeles, sin que precedan las Censuras, Lizencias y Tasas, acordadas por las Leyes, Cédulas Reales, decretos de los Reyes mis predecesores y mios, y los que mas es, intentar por varios medios introducir el mal exemplo en la sincera instrucción de los naturales y pureza de las costumbres

per a qual cosa cedia les seves funcions als subdelegats en detriment de les respectives Audiències i la darrera paraula quedava en mans del rei. Determinacions com aquesta duien implícites conseqüències econòmiques de diferent ordre que afectaven també impressors i llibreters estrangers principalment francesos perquè hi veien una mesura proteccionista. La relativa poca quantitat de llibres d'*imaginació* que hi ha als catàlegs de les biblioteques poden explicar el que acabem de dir.

El caos del control duaner s'evidencia encara més quan des de 1769 (ratificat el 1784) calia una llicència per vendre llibres procedents de l'estranger. Els llibreters només la demanen per això i esquiven la Inquisició en la importació amb l'argument que ja no fa

---

⁸ GARCIA, Op. Cit., p.189

cap falta perquè la instrucció es refereix als llibres per vendre, no pas per importar. El 1785 els inquisidors de Barcelona es queixaven així: «aunque dicha orden no deroga expresamente las que tenían para hacerlo sin el permiso de los Tribunales de la Inquisición, persuadidos de que éstas quedaban abolidas, son ya raros los memoriales que se nos presentan para extraerlos y reconocerlos; los despachan con la sola licencia del Consejo y nos aseguran que no es necesaria la nuestra».⁹ Una queixa que més aviat sona a lament. Un nou intent complica una mica més les coses. El 1803 un auto del Consejo ordenaria als Administradors de Ports i Duanes que reenviessin els fardells de llibres directament a Madrid tancats i precintats i que seria el Consell qui en faria la revisió.

En aquest context les funcions del jutjat d'impresma durant els anys previs i sobretot posteriors a la Revolució Francesa, s'incrementaran notablement amb la mateixa proporció en que va augmentar el comerç del llibre. El nomenament del jutge d'impresma de 1805 deia així:

... Sabed que por fallecimiento de D.N. ha quedado vacante el encargo que se puso a su cuidado de Juez de Imprentas, y conviniendo á mi Real persona nombrar en su lugar Ministro, que conozca en todas las causas y negocios tocantes o pertenecientes al asunto de las impresiones, prohibicion de libros y papeles contra la pureza y buenas costumbres de nuestra Fe Católica y leyes del Reyno... confiando de vos, que obrareis con el zelo y rectitud que se ha experimentado en los demás negocios que os he encomendado, he tenido por bien elegiros y nombraros por Juez privativo de las impresiones que se hicieran en estos mis Reynos: y por tanto os mando que, luego que os fuere entregada esta mi cédula, os encargueis de todos los negocios y dependencias que esten pendientes, y en adelante ocurran de qualquier clase y calidad que sean, y las continueis, prosigais y fenezcais, substanciandolas y determinandolas como hallareis por derecho y justicia, administrandola a todos, sin excepcion de personas, avocando a vuestro juzgado qualesquier autos civiles o criminales que se hallen pendientes en otros, á los que mando os remitan originalmente todos, según y en la forma que lo pudo y debio hacer en su tiempo el citado D. N. ... y si de lo que determinareis por alguna de las partes se apelare, le otorgareis las apelaciones, en los casos y las cosas que conforme a derecho se deban otorgar, para que las puedan seguir los de mi Consejo, y no otro juez ni tribunal alguno, porque a los demás consejos, chancillerías, audiencias, jueces y justicias de estos mis Reynos los inhiho y he por inhibidos de su conocimiento, y les mando que no se intrometan á conocer de ello en manera alguna, porque solo lo habeis de hacer vos, como dicho es; y os doy poder y permiso para que podais

---

⁹ AEB, censura.

subdelegar esta mi cedula en los ministros y personas de vuestra mayor satisfaccion, que para todo ello, y lo anexo y dependiente, os concedo comision y facultad, tan bastante como es necesario, y de derecho en tal caso se requiere...

Els poders que li dóna com veiem són totals i explícitament inhibeix a la resta de cancelleries, audiències, etc; tenia efectes retroactius i el pitjor és que aquesta cèdula no es va fer pública. Amb tot, i potser com efecte secundari no previst de la cèdula, sembla que progressivament les impressions s'escapen cada vegada més del control i per això s'ha de delegar també en universitats i acadèmies. L'augment de la voluntat controladora amb mesures legislatives és, amb el pas dels anys, cada vegada més complex a diferència del que en un principi pugui semblar. Es regula amb coses que formen part gairebé de l'àmbit particular amb totes les implicacions ideològiques que comporten i les normatives es sobreposen les unes a les altres.

És possible que la reforma de 1805, molt més restrictiva, fos un nou intent de voler millorar el control duaner arran de les derivacions de la Revolució Francesa. La seva principal peculiaritat és la desvinculació del jutge d'impremtes del Consejo de Castilla per fer-lo dependre de la Secretaria de Gràcia i Justícia. El punt diferencial a partir d'aquest moment és que es preveu un tractament preventiu en el control de les impressions. L'eina servirà en un context on la propagandística és eficaçment utilitzada com una mesura més de control de l'opinió pública. Amb tot, hi ha constància que, a manca de personal, es demana que, quan calgui, sigui el subdelegat mateix qui també faci de revisor de les duanes, les queixes dels quals no faltaran argumentant que no han estat nomenats amb aquesta funció que no fa més que confirmar la tendència al caos cada vegada més gran.

La voluntat de control augmenta proporcionalment al nombre de fulls i publicacions menudes que s'escampen arreu i la impossibilitat de seguir-ho tot. Hi ha, a més, una situació conjuntural que ho afavoreix, l'expulsió dels jesuïtes i d'altres estructurals al sí mateix de l'organització així com, també, la constant confrontació per aquesta qüestió entre l'estament civil i l'eclésiàstic. Els desencontres s'havien iniciat arran de la R. Cèdula de 1768 que estipulava que els edictes inquisitorials i les butlles també s'havien de sotmetre a l'aprovació reial mitjançant la Secretaria de Gràcia i Justícia. Els il·lustrats veuen clarament la ineficàcia de la Inquisició

en el control dels llibres i per això s'hi posa l'administració. El cercle s'anava tancant i també li restringiria l'habitual intervenció en les vendes *postmortem* de llibreries de particulars. «Es decir, en este siglo, sería la Inquisición la que solo actuaría en materia de censura de libros por *comisión concreta* del poder real, y siempre en funcion de *necesidad* por causa de utilidad pública y eficacia inmediatas». ¹⁰

Fins la seva desaparició el 1824, la Inquisició tot i que havia perdut moltes de les seves atribucions continuava col·laborant amb les autoritats civils. El 1823 se'ls hi enviaven les directrius per a l'entrada de llibres de l'estranger i a partir de l'11 d'abril de 1824 l'atribució de la censura passa a mans del bisbat. És aleshores, el 1825, quan el bisbe de Barcelona, Pau Sihar, va publicar una circular que comentarem més endavant on es planyia dels enormes mals que havien esdevingut arran de les revolucions passades i apel·lava a poder vèncer el que n'havia quedat «en la inmensa multitud de libros y papeles blasfemos, y impúdicos, heréticos y subversivos de todo orden, que con asombrosa prodigalidad se esparcieron en aquel funesto tiempo». ¹¹

Els més grans blasfems eren, evidentment, Rousseau, Voltaire, Condorcet, Diderot als quals s'hi afegien els Llorente, Villanueva, Lacunza, etc; de tots ells en relaciona els títols. Reiterava l'obligació de lliurar-los sota pena d'excomunió. Igualment s'havien de lliurar o denunciar estampes, o qualsevol obra obscena. Les consideracions finals són realment ocurrents perquè estableix un paral·lelisme entre l'autoritat de Déu amb la que pot tenir un rei i de la mateixa manera que es denunciaria una conspiració contra el rei s'hauria de fer contra la que és contrària a Déu.

El 1830 apareix un Reglament que retorna la subordinació del fins aleshores dit jutge d'impremtes, i ara *subdelegado general de imprentas*, al Consejo que tenia l'exclusivitat per aquelles publicacions superiors a sis plecs.

Segons García

El período 1814 - 1820 se caracteriza por el mantenimiento — expresamente desde 1815— de las reales cédulas de 10 de diciembre de

---

¹⁰ GARCIA, Op. Cit., p.273

¹¹ AEB, censura 1825

1791 (no incluida en la Novísima R.) y 22 de agosto de 1792: 1) prohibia la introducción y circulación por el reino de cualquier papel sedicioso y se instaba a la entrega y denuncia por todos para remitirlos al Consejo. 2) se encargaba del control aduanero de los libros extranjeros a la Secretaría del Despacho de Estado, a la que los Administradores de Aduanas, debían enviar los papeles que tratasen sobre revoluciones y constituciones francesas, y al Consejo de Castilla que debía recibir los fardos de libros franceses sin abrir y nombrar revisores en las distintas aduanas.

En la medida en la que no se estipulaba nada de contrario, a las aduanas y puertos, como en épocas anteriores, debían concurrir junto con los revisores regios los del Santo Oficio, que por lo demás seguía realizando visitas a navíos y registros a librerías.¹²

EL CAMÍ DE LA TRANSFORMACIÓ

Fins aquí hem vist les estratègies per controlar la lliure expressió. La variació de normatives va anar girant entorn un eix col·locat l'endemà del descobriment dels tipus mòbils el segle XVI. El teixit es va densificar i quan finalment es va començar a esquinçar, les dificultats per identificar les causes i orígens de les contradiccions van allargassar la reflexió molt més del que els mateixos actors de la transformació podien haver previst. Fins la vigília de les primeres corts de 1810 tot el seguit de lleis i reglaments havia unificat els diferents criteris que davant el text imprès s'havien construït durant segles a Castella i a la Corona d'Aragó en benefici de la primera. A partir del segon període, el que podem anomenar constitucional, ja no va caldre tornar-s'hi a referir.

LLIBERTAT D'IMPRESA, L'ARREL DE LA QÜESTIÓ

El trencament experimentat el 1810 serà el detonant que obrirà les portes a una altra manera d'entendre la societat. El punt de partida en aquestes qüestions és tan baix que els debats es mouen insegurs. Però el dedicat a la llibertat d'impremta no és el d'una llei qualsevol sinó que va a l'arrel mateixa del problema. Els arguments a favor i en contra, són el termòmetre exacte del nivell de la lluita per a la transformació. Es farà tot plegat enmig de l'altra lluita acarnissada contra l'exèrcit francès. L'eficàcia de tot plegat serà més aviat minsa.

---

¹² GARCIA, Op. Cit., p.364

De fet, a partir de la primera discussió entorn la llei de llibertat d'impremta, s'inicia un debat que, amb l'aturada forçada entre el final de la guerra del Francès i l'arribada del Trienni Liberal, durarà anys. Durant tot aquest període es construirà un enorme cercle virtuós que s'engrandirà a mesura que s'aprofundirà en l'essència. La llibertat mateixa. El que més sorprèn és que aquests debats van plens de la nova manera d'entendre el món en consonància amb el pensament romàntic. Els diputats reflexionen sobre la llibertat d'expressió dels individus davant la societat. Prenen consciència individual d'ells mateixos i busquen els mitjans per canalitzar el nou impuls. Les arts i els seus artistes s'expressaven com ells.

La lectura detinguda dels arguments sobre aquesta qüestió dels diputats primer a Cadis i després ja a Madrid, són una radiografia molt precisa de l'evolució del pensament polític entorn la necessitat de la llibertat individual dels ciutadans espanyols.

L'any 1811 durant una discussió sobre el límit de la llibertat de premsa, es diu que l'objectiu últim i fonamental de la llei és que els ciutadans puguin opinar també sobre els seus representants i el seu govern. Durant el debat de si pertoca o no a les Corts jutjar papers sediciosos o similars, el diputat Guduri y Alcocer opina que no «Porque es constante que uno de los fines de la libertad de la impremta es la enmienda de los defectos de los gobernantes, cuyo resentimiento en los impresos dirigidos á este objeto es casi preciso los incline a calificarlos arbitrariamente, y esta es la razón por que se ha creado una Junta a quien toca la calificación»¹³. Anteriorment i durant el debat per a l'elaboració de la llei, el diputat Pérez de Castro deia que «la libertad de impremta es el único medio seguro de conocer la opinion pública, sin la cual no es posible gobernar bien, ni dirigir convenientemente el espíritu público, y que sin esa libertad no podrá jamás la Nacion, que es el comitente de las Cortes, rectificar las ideas de sus Diputados, dirigirlos en cierto modo y manifestarles su opinion»¹⁴. És segurament l'argument més repetit cada vegada que es planteja la qüestió del control i dels límits de l'ús de la llibertat d'impremta. És més, hi ha qui ho porta fins i tot com a única garantia de salvació del nou règim. El que es recull a les actes de l'opinió de Muñoz Torrero diu: «que es

---

¹³ *Diario de Sesiones*, 25.VI.1811, p. 1321

¹⁴ *Idem*. 16.X.1810, p. 47

necesaria una salvaguardia para enfrenar la voluntad de las Cortes y del Poder ejecutivo, en caso de que quisiesen separarse de la voluntad de la Nacion: que esta salvaguardia no podia ser otra que el tribunal pacífico de la opinión pública; es decir la facultad de hablar y de escribir, que es la barrera del despotismo y del poder inmenso de la Corona, lo cual se conseguia con la libertad política de la impremta».¹⁵

Aquesta petita mostra hauria de servir d'estímul per a l'estudi del debat ideològic que va acompanyar l'aprovació de les diferents lleis de llibertat d'impremta el 1810, la seva revisió el 1813 i la del 1820 i les seves revisions. Per raons que són òbvies no ens aturarem en l'opinió dels adversaris que s'ha mostrat abastament fins la promulgació d'aquesta primera llei. El contrast entre uns i altres és evident, i el pes de la religió plana com una llosa de la qual és difícil evadir-se'n.

La centralitat del debat determina en bona mesura l'essència de moltes de les altres lleis que s'aniran formulant. Sovint, arran de portar a l'hemicicle un paper o un periòdic que es considera il·legal o sediciós s'atura fins i tot la discussió de la Constitució. El cas especial serà, però, el debat sobre la qualificació que es mereix *La España vindicada, en sus clases y autoridades, de las falsas opiniones que se le atribuyen* de J.J. Colon publicat a Cadis per la impremta de Manuel Bosch el 1811. La importància que es dona a aquest text els porta a intentar fer el judici ells mateixos. El diputat Del Monte ho sintetitza així: «El resultado de este asunto será que VM va á calificar la obra. Dice muy bien el autor cuando se queja de que se ha salido del curso natural. Se leerá aquí el papel; VM lo calificará, y adiós libertad. A mi me parece que lo acertado seria remitirlo á la Junta de Censura, á fin de que diese su dictamen, porque si no, vendríamos a erigirnos nosotros en junta, trastornando el órden establecido».¹⁶

Tanmateix el cas possiblement més emblemàtic serà l'entrada el 21 de juliol de 1812 del *Diccionario crítico-burlesco del que se titula "Diccionario razonado manual para inteligencia de ciertos escritores que por equivocación han nacido en España* imprès a Cadis el 1811 per la impremta de l'Estat major i reimprès a Madrid el 1812 per

---

¹⁵ Idem. 17.X.1810, p. 49

¹⁶ Ídem. 16.X.1811, p. 2098. El Dictàmen es pot llegir a l'Apèndix.

Repullés del qual n'era autor el bibliotecari Bartolomé Gallardo. S'obrirà un debat llarguíssim en el qual el nucli principal ja no és si és pertinent o no la llibertat d'expressió o impremta sinó que els sectors conservadors i els eclesiàstics consideraven que s'atacava directament la religió catòlica que es trobava en el fonament mateix de l'Estat segons es recollia a la Constitució. L'esclatxa s'obria cada vegada més. S'inicia aleshores un rosari de propostes per al retorn de la Inquisició i projectes de decrets sobre els tribunals de protecció de la religió.

El volum dels *Diario de Sesiones* corresponent a l'any 1812 acaba amb l'advertiment de que a causa del gros volum que ha generat la discussió sobre la Inquisició els diaris de sessions corresponents s'imprimiran en un volum apart: «Las Cortes generales y extraordinarias resolvieron en la sesión del día 20 de Enero del año 1813, que se imprimiese en un tomo separado la discusión sobre el informe que dio a las mismas la comision de Constitución acerca del Tribunal del Santo Oficio, y los demás protectores de la religión. En consecuencia todo lo perteneciente a este importante asunto se separó de las sesiones á que correspondia, para imprimirse compilado en un volumen particular...».¹⁷

A partir d'aquest punt cal revisar el desenvolupament de la controvertida llei d'impremta. El 8 d'abril de 1813 s'aprova el decret addicional de la llei de 10 de novembre de 1810 sobre la llibertat d'impremta. Els set primers articles s'aproven sense discussió, però a partir del vuitè s'inicien una vegada més llarguíssimes discussions que duren uns dies. Abans d'aprovar-la es demana acurar la llei amb la Constitució. Malgrat que les pressions

---

¹⁷ *Discusion del proyecto de ley sobre el Tribunal de la Inquisición*, Cádiz, en la Imprenta Nacional 1813. 2v. El llibre s'inicia amb aquesta «Advertencia: Según lo acordado por las Cortes generales y extraordinarias en la sesion de 20 de enero de este año 1813 se ha impreso en este tomo separadamente la discusion sobre el establecimiento de los tribunales protectores de a fe. Ha parecido oportuno conservar la distinción de las sesiones en se verificó por la correspondencia que tiene este volumen con el XVI y XVII del diario de Cortes, de donde se ha entresacado todo lo tocante a este objeto. Comprehede lo ocurrido acerca de él desde el 8 de diciembre de 1812, en que la comision de Constitucion presentó el dictamen, hasta 5 de febrero de 1813 en que finalizó la discusión. Va la fin el decreto de las Cortes con el manifiesto de los motivos en que se apoya» [Biblioteca Museu Balaguer, SL 4672, 4673]

des del sectors més integristes s'havien fet sentir el 22 de febrer de 1813 es suprimia la Inquisició.

No cal insistir en el retrocés que suposa el final de la Guerra del Francès i el retorn del règim absolutista. L'eina eclesiàstica es torna a posar en funcionament l'octubre de 1814 quan es publica un decret per tal que els bisbes facin pastorals i els capellans prediquin la bona educació de la població, massa malmesa a causa de la guerra. Els principals problemes són, segons el decret, pràctica corrupció dels bons costums a causa de la guerra, de les armes i de l'abús de la voluntat. Demana, doncs, que els rectors llegeixin les pastorals i que després facin discursos per a «mover al pueblo a la observancia de los que en ella se les diga». Com a conclusió han de deixar clar que els pares tenen l'obligació de dur els fills a la instrucció doctrinal tres cops per setmana.¹⁸

TRIENNI LIBERAL

La llibertat d'impremta torna a ser damunt la taula; ara, però, present a la Constitució. No caldrà elaborar una nova llei perquè ja es disposava de la de 1810 que, com acabem de veure, va tractar-se més d'un text d'intencions o programàtic que no pas una llei en el sentit estricte.

L'11 de juliol de 1820 Argüelles, Secretari del despatx de Governació presentava la *Memoria sobre el estado de los negocios concernientes a la Secretaria del Despacho de la Gobernación de la Peninsula ...* i feia una sorprenent comparació entre la llibertat d'impremta i la Milícia Nacional.

La libertad de impremta, [...] debe mirarse como el instrumento más a propósito para ilustrar la opinión, asegurar los derechos políticos de los ciudadanos y precaver la renovación de la arbitrariedad. La formación de la Milicia Nacional generaliza la aplicación de la fuerza al mantenimiento y solidez del edificio social. El uso de uno y otro medio está consagrado y prescrito por la ley fundamental de la Monarquía. La Libertad de impremta se proclamó por RD de 10 de marzo, y desde luego se le quitaron las trabas que la oprimian, y se tomaron providencias oportunas para restablecer las Juntas de censura que existían en 1814, y cuyo objeto es proteger la libertad de escribir y publicar los escritos y reprimir sus

---

¹⁸ AEB, Communium, 1814/134

abusos. La formación de la Milicia Nacional se organizó provisionalmente desde entonces para que esta institución, protectora del orden y la seguridad interior, se realice, no solo en la corte, sino también en las capitales de provincia del Reino.

Les preguntes i dubtes que es van generant arran de les dificultats pràctiques per l'aplicació de la llei —composició, funcions i renovació de les Juntes de Censura, paper de les Corts etc.— obliga a la revisió de les disposicions sobre la impremta. Finalment el 15 de setembre de 1820 Martínez de la Rosa llegeix el dictamen i projecte de llei elaborat per la Comissió de llibertat d'impremta. Martínez serà el portaveu de la Comissió i, com a tal, defensarà reiteradament les posicions i opinions dels seus membres. Les seves intervencions, marcadament liberals, sintetitzen la profunda transformació que s'ha produït en amplis sectors de la societat que ja han consolidat els programes plantejats en l'anterior període constitucional.

El seu discurs parteix del fet que a la llibertat no se la pot controlar; únicament es poden delimitar, tan clarament com sigui possible, els límits de les llicències. Reconeix la inexperiència anterior «... y habiendo tratado de refrenar los abusos de una libertad desconocida hasta entonces en España, no es extraño que la experiencia haya hecho conocer su ineficacia en varios casos para dejar el conveniente campo á la libertad, demarcando al propio tiempo los límites de la licencia».

El punt de partida serà l'article 371 de la Constitució que diu que «Todos los españoles tienen libertad de escribir, imprimir y publicar sus ideas políticas sin necesidad de licencia, revisión o aprobación alguna anterior a la publicación, bajo las restricciones y responsabilidad que establezcan las leyes». Aquest punt topa, però, amb l'article 12 que diu que la religió catòlica és l'única permesa a l'Estat. Suposa una limitació «que ha respetado la comisión religiosamente, ciñiéndola al artículo 2º a sus justos términos, y exigiendo para la publicación de obras que versen sobre la Sagrada Escritura ó sobre los dogmas de nuestra santa religión, la previa censura de los Ordinarios». Per tal que això sigui efectiu serà imprescindible marcar clarament quins són els límits.

És per això que fa una gradació dels supòsits d'abús de la llibertat, una classificació dels impresos segons els abusos i una classificació

també segons les penes estipulades. Reconeix que aquesta llei té moltes més dificultats que qualsevol altra perquè el que s'intenta reglamentar són les paraules. Finalment planteja la necessitat d'establir la figura del jutge de fet, és a dir dels jurats com a eina per a compartir les responsabilitats de judici per part de tots els ciutadans. La proposta genera un llarguíssim debat el nucli del qual s'acaba centrant en la capacitat real de judicar si, com es proposa, els qui n'han de formar part només han de complir la condició de ser majors de vint-i-cinc anys. S'apel·la a la necessitat de formació d'aquests i especialment a la seva cultura, a que siguin escollits pels ajuntaments de les ciutats cap de província, que tinguin simplement sentit comú i un llarguíssim etcètera. L'argument amb que es rebutja (principalment pel mateix Martínez de la Rosa) és que les normes que es proposen per a la formació d'aquests jurats són les mateixes que s'utilitzen per als que es volen presentar a les eleccions de diputats. En les discussions, la legislació d'Anglaterra es converteix en gairebé l'únic referent com a paradigma de llibertat.

La discussió, malgrat girar entorn la conveniència o no de formar jurats i de les funcions que se li han de donar, gira sobre el fet mateix d'encomanar judicis a ciutadans. Es defensa que incorporar els jurats a partir de la llei d'impremta és una manifestació d'obertura i voluntat de dur la llibertat a un punt de normalitat mai experimentada. En algun moment apareix el fantasma de l'any 1814 quan l'abús de la delació d'impresos va obligar a modificar-ne els criteris per obligar a demostrar-ne la veracitat mitjançant proves. També en aquest aspecte s'opina que la varietat dels membres dels jurats i la seva renovació és una bona eina per evitar situacions similars.

En la seva intervenció Muñoz Guerra defineix el Consejo de Castilla i la Inquisició com a «enemigos del pueblo y padrastrros del pueblo» per afegir més endavant que «El gobierno es una máquina muy complicada, y todas sus piezas estan en relación unas con otras. El sistema ha variado: el pueblo español se ha emancipado, se ha hecho soberano; y así todo lo que pueda hacer por sí mismo, nadie debe hacerlo por él. [...] Hay más: es necesario para la libertad de impremta establecer los jurados, y establecerlos en todo el código criminal». Finalment s'acaba discutint sobre l'acte mateix de jutjar amb l'excusa de buscar les diferències entre les Juntes de Censura i els jurats. Martínez de la Rosa reitera que a la llibertat d'impremta

«todos [la] miramos con razón como el fundamento y apoyo de la libertad civil».

En realitat es troben atrapats en la necessitat real de jutjar un imprès i, crec, al mateix temps en perceben el gran contrasentit. Giren entorn la idea mateixa de llibertat i que sovint els provoca perplexitat. Hi dedicaran sessions extraordinàries.

LLEIS D'IMPRESSA: 1810 i 1820

La comparació de dues normatives revolucionàries en el context de construcció de la societat liberal, pot ajudar-nos a comprendre l'evolució de la mentalitat o del pensament polític en relació als drets dels ciutadans.

D'entrada i anticipant-nos a les conclusions hem de compartir amb Josep Fontana quan es refereix a la Constitució de 1812 que la legislatura de 1810-1814 va ser un projecte i no pas una transformació en tota regla:

En la primera ocasió, de 1812 a 1814, enmig de la guerra, amb bona part del país ocupada pels francesos i sense existir ni la legislació complementària ni els quadres administratius que haurien calgut per tal d'aplicar-la amb eficàcia, la veritat es que no es pot dir que hagués tingut efectes pràctics. Fou més aviat un text programàtic invocat, resumit en compendis i catecismes per tal d'aproximar-lo als ciutadans, i celebrat en les plaques que donaven a les places centrals de la major part de les viles el nom de "Plaza de la Constitución".

En la tercera etapa ni tan sols és exacte de dir, com es fa habitualment, que es va restablir la Constitució de 1812, ja que el que va fer el govern Calatrava va ser "publicar-la", mentre es reunien unes Corts que decidirien si calia mantenir-la, o bé, com pensava la majoria, convenia substituir-la per una altra. La prova d'això és que, mentrestant, es mantenia la regència en Maria Cristina, en contra del que deia la Constitució, que no admetia que la regència caigués en una sola persona.¹⁹

---

¹⁹ Pròleg a Ramon Arnabat, *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya*, Eumo Editorial, 2001

La llei d'impremta de 1810 té un preàmbul i 20 articles contra els 83 articles de la de 1820.²⁰

El preàmbul de la primera dóna el marc d'intencions bàsiques per a la nova era revolucionària que s'intentava iniciar: poder publicar els pensaments dels ciutadans. La impremta, deien, havia de servir per a frenar l'arbitrarietat dels governants, per a la il·lustració de la Nació (entenent com a nació el conjunt de la població espanyola) i com a eina per conèixer l'opinió pública. Els cinc primers articles són sobretot proclamacions sense cap més reglamentació. Es perfilen els tipus de pensaments possibles de publicar: únicament els polítics. Les responsabilitats recauen en autors i impressors i els libels seran castigats per jutges i tribunals.

No serà fins el 6è. que hi haurà la referència a la religió però es limitarà a dir que en matèria de religió caldrà censura prèvia feta pels ordinaris eclesiàstics. La reglamentació del comportament dels eclesiàstics es redueix a dos articles i són els darrers, el 19 i el 20. En canvi, en la de 1820, llei sense preàmbul, dedica quatre articles (del 2n. al 5è.) a la reglamentació religiosa. Aquesta, la precisa reglamentació de la llei de 1820, és el tret distintiu en relació amb la de feia deu anys.

Però l'element que probablement les diferencia més és que, en la de 1820, les Juntes de censura han desaparegut per transformar-se en un jurat de fet. La composició quant a nombre d'individus tant en un cas com en l'altre, és el mateix, però a la de 1810 una tercera part la formava representació eclesiàstica. A la de 1820, ja no. Es dóna molta importància a la identificació dels responsables de l'imprès sigui l'autor o impressor. La falta del nom pot ser motiu de sanció afegida a d'altres, si n'hi ha.

La poca concreció de la primera llei (1810) provocarà una multitud de conflictes que hauran de resoldre les Corts les quals es trobaran discutint sobre les qüestions de contingut que falten a la llei. Un darrere l'altre van apareixent: premsa de tot ordre, libels, etc. L'atac a la religió és una de les primeres fonts de conflicte i en molts casos acaben enviant l'imprès al tribunal de la Inquisició. En d'altres casos el passen al Consell de la Regència. Davant l'allau, fins i tot aquest consell sol·licita poder prendre diligències en contra de

---

²⁰ El text de la llei es pot llegir a l'Apèndix.

libels i altres impresos. Es genera un debat llarguíssim en el qual els qui hi estan en contra repeteixen que la llei s'ha fet perquè, justament, els ciutadans puguin opinar lliurement sobre els seus governants. Finalment s'acorda que el Consell s'atengui al Reglament interior i a la llei d'impremta.

Aquest tipus de discussions es repeteixen durant la resta de legislatura i s'observa la improvisació i la falta de tradició. Un dels debats que s'allarguen eternament és el que planteja l'autor del *Robespierre...* que iniciat a l'estiu de 1811 quan acaba l'any encara no s'ha resolt. El punt de partida és la representació que va presentar l'impressor de l'illa de León en que explicava que

á las doce de la noche del sábado 29 de junio último, y mientras se estaba imprimiendo el número 10 de dicho periódico (cuyo número había anunciado por carteles el día 26 del mismo), se le presentó en la imprenta el gobernador militar de aquel pueblo con toda su ronda, y acompañado de un escribano, sin que precediese notificación alguna de la Junta de Censura Provincial, ni de la Suprema, exigiéndole á la fuerza el nombre del autor, y mandando suspender la impresión de dicho número, bajo pretexto de que no era lícito trabajar en dias festivos. Se queja dicho Perin de este proceder, como contrario a la seguridad que á todo ciudadano ofrece la ley de la libertad de imprenta; y concluye con decir, que tamaños atentados merecen castigo ejemplar, con que se hagan las Cortes temer de los malvados, ya que se han hecho amar y respetar de los buenos. ²¹

El testimoni és prou il·lustratiu de les condicions de treball de molts dels impressors que alguns sectors podien considerar sospitosos.

N'hi hagué encara un altre, al qual ja ens hem referit més amunt, relatiu al text *España vindicada, en sus clases y autoridades, de las falsas opinones que le atribuyen...* de J.J.Colon publicat aquell any a Cadis per l'impressor Manuel Bosch i que el diputat Morales Gallego en la seva intervenció del 16 d'octubre de 1811 sintetitza ben clarament quan deia que si entraven en aquest joc es perdria la llibertat per a la qual havien lluitat i que trencarien les regles del joc que ells mateixos havien impulsat. Just aquí, en aquest criteri de defensa de la llibertat, cal buscar el perquè de la reglamentació tan precisa de la llei de 1820. Arran d'aquest llibre es planteja un problema de competències entre la Junta de Censura provincial i la Suprema; les Corts hauran de jutjar. El juliol de 1812 el debat era encara ben viu.

---

²¹ *Diario de Sesiones*, 6.VII.1811

Una i l'altra qüestió aturen els debats sobre la Constitució que, inevitablement, es va endarrerint. El relatiu a la *España vindicada...* és tan intens que acaben plantejant el que serà el Decret Addicional a la llei de llibertat d'impremta. La falta de regles de comportament els ha dut fins aquí. Veurem que les qüestions que es plantegen arran d'això seran les que el 1820 s'inclouran en la nova llei.

Cal però aturar-nos en els documents sorgits l'abril de 1813. Amb motiu de les múltiples consultes que es fan, les Corts comproven la necessitat de regular l'ús i abús de la llibertat d'impremta. De fet, és el que es dedueix del preàmbul de l'informe de la comissió que havia estat creada per examinar el decret de llibertat d'impremta del 10 de novembre de 1810 i també d'estudiar el projecte de reglament per a les Juntes de Censura. L'anàlisi l'havien de fer tenint en compte «los varios recursos y consultas hechas á las Cortes desde el tiempo en que aquel [de llibertat d'impremta] empezó a observarse». Pel que ens diu de la capacitat d'acceptació i acomodació a la nova situació quant a la llibertat d'expressió, val la pena recollir alguns dels arguments que presenta l'esmentada comissió.

Primer, que això de la llibertat d'impremta a poc més de dos anys des de la seva proclamació el novembre de 1810 «no pudo preverse entonces la variedad de casos que es preciso determinar por él, ni darse á los artículos que la comprende, tal claridad que no suscitase dudas en las personas encargadas por primera vez de su observancia». Reconeix tot seguit que amb el decret addicional que proposen intenta frenar els abusos que se n'ha fet i sobretot que tingui una aplicació més senzilla tan per als qui l'han de fer servir (fonamentalment escriptors) com pels qui l'han d'aplicar (jutges i juntes). És per tot això que, a més, inclou un projecte de reglament de les juntes de Censura.

No té poca importància el comentari final del text perquè reconeix, una vegada més, la centralitat de la llibertat d'impremta per a la transformació política. Reconeix no haver aconseguit aplanar totes les dificultats que planteja una matèria com aquella perquè «debe conciliarse en ella la seguridad del Estado y la libre opinión de sus individuos, con la libre y utilísima facultad de imprimir» que no s'està de definir com a «resbaladero peligroso para los que,

desentendiendose de lo que deben á su propio decoro y al de los demás, se dexan llevar del furor de su opinion, de los estímulos de sus intereses privados, y del placer mezquino de satisfacer resentimientos personales».²²

Així, doncs, no hem de confondre el Decret Addicional al de llibertat d'impremta de novembre de 1810 amb el Reglament de les juntes de censura. La diferència entre un i l'altre és que el primer estipula qüestions de tipus general, com, per exemple, que cap membre actiu en la judicatura civil o eclesiàstica en pot formar part i l'altre fixa els criteris estrictes per a la renovació dels càrrecs, o substitució de vacants, tipologia de les sancions etc. El juny de 1813 va sortir un altre decret sobre els drets d'autor. De fet, sembla que es tractava d'equiparar els drets personals de l'autor i els seus hereus amb els de les corporacions. O dit d'una altra manera, de protegir els textos emanats de les corporacions i que no es contemplava en la llei inicial. Es mantenia el dret al text de per vida per a l'autor i de deu anys per als hereus, però s'hi afegia que les corporacions tenien quaranta anys de drets sobre la primera edició dels textos emanats d'ella. Passats els preceptius anys de protecció, el text esdevenia de domini públic. A aquestes normatives s'hi afegien els de la impressió fraudulenta dels periòdics.

CAP A LA CULTURA DE LA LLIBERTAT

Des del meu punt de vista, el més interessant de la comparació de les dues lleis és que els deu anys que separen una de l'altra mostren l'evolució de la mentalitat en relació al dret a expressar-se lliurement. La transformació en positiu és tant important que quan es retorni als plantejaments absolutistes després del Trienni Liberal, ja no hi haurà retorn. D'entrada em sembla necessari constatar que el punt de partida de la llei de 1810 és expansiu; com un esclat incontrolable, sense límits i es podria establir un paral·lelisme entre les conseqüències de la Revolució Francesa i aquesta revolució lectora. D'aquí la dimensió reduïda de la llei. Crec, a més, que van considerar que les regles del joc serien assumides per tothom amb la mateixa responsabilitat, sense preveure que amb aquesta actitud

---

²² Tret de Memòria Digital de Catalunya. Fons guerra independència.
<http://mdc.cbuc.cat/collections.html>

obrien, com de fet va passar, la porta a canals de divulgació de les idees contràries als principis revolucionaris. O el que és el mateix, un dels flancs pel qual l'enemic va atacar els principis constitucionals va ser, justament, el de llibertat d'impremta. Evidentment, no podem oblidar de cap de les maneres la precària situació política amb que tot això va passar amb de la Guerra del Francès en curs.

La llei del 22 d'octubre de 1820 és tot el contrari²³. Regula i regula cada element i factor. Una primera lectura superficial pot semblar-nos contradictòria amb l'objectiu que buscaven les Corts en aquells anys. La segona lectura, en canvi, evidencia el desig de tancar qualsevol via per on es pugui colar l'ideari reialista i absolutista. Destil·la una intensa recerca per protegir i blindar el dret a la llibertat d'impremta o, ben mirat, d'expressió. De fet, és la suma de la del 1810 més els dos decrets de 1813, amb matisos afegits propis de la nova situació política.

Que la regulació dels textos religiosos aparegui just en començar la llei caldria interpretar-ho com l'eina per delimitar el territori eclesiàstic i val la pena remarcar que és únicament per als llibres religiosos que, per a la resolució de la censura, s'estableix el període màxim de tres mesos des de que s'inicia el procés de revisió en els quals s'hi inclouran, si s'escau, les segones revisions. Tot seguit relaciona la tipologia d'abusos entre els quals discrimina la injúria feta per encàrrec de superiors en l'administració o corporacions, puntualització que s'havia afegit en el decret addicional de 1813. Potser s'ha d'interpretar també com a mesura per a protegir posicionaments d'organismes polítics davant atacs dels contrincants. La de 1820, però, especifica que també tindrà validesa això quan «la inculpación contenida en el impreso se refiera á crímenes ó maquinaciones tramadas por cualquier persona contra el Estado». (art.9)

Els impressors tindran una part important en el procés perquè hauran de donar garantia de conèixer l'autor del text. Haurà de presentar l'original signat i ell mateix ha de posar el seu nom i cognom al peu del text imprès. Aquest darrer aspecte s'hauria de tenir en compte a l'hora d'analitzar els catàlegs d'aquest període en comparació als d'altres moments. La llei de novembre de 1820,

---

²³ *Recopilacion de la Legislacion de impremta*. Barcelona, Impremta de Pablo Riera, 1855, p.19

estipula fins i tot el rang i la durada dels càstigs. Però el que és més remarcable des del meu punt de vista és la introducció del jurat, o jutges de fet com els anomena i la intervenció directa en el control, dels ajuntaments i de l'alcalde. La revisió d'un text s'ha de fer amb la participació de tres estaments socials: l'alcalde de la capital de província que actua d'àrbitre i supervisor del bon funcionament del procés; el jurat que, nombrós i variable en funció del moment de la discussió del dictamen, es limitarà a decidir si mereix o no un judici pels continguts; i finalment el jutge de primera instància que serà qui dictaminarà. En tot aquest procés, el jurat té una funció capital perquè si absolt un imprès no es podrà actuar d'ofici en contra aquesta decisió.

Durant la discussió de la llei és molt interessant comprovar com es qüestiona la capacitat d'anàlisi i judici dels membres del jurat i no pas la dels diputats per als quals demanen les mateixes capacitats. Tot i que, aparentment, la llei sembla prou clara per evitar malentesos o abusos, preveu una Junta de protecció la qual vigilarà per la bona salut de la llibertat d'impremta i que té com funcions bàsiques: proposar a les Corts tots els dubtes que li plantegi qualsevol autoritat; donar comptes de les queixes dels autors; revisar a cada legislatura l'estat de la llibertat d'impremta, examinar les causes pendents i vigilar que les sentències es publiquin a la Gazeta. Les consultes que es faran a aquesta junta de protecció, sobretot per part dels ajuntaments, sovintejaran cada vegada més.

A l'abril de 1821 el títol IX del Codi penal es titulava *De los delitos y culpas de los impresores, librerros y otras personas en el abuso de la libertad de impremta* i recollia el que ja s'havia estipulat en la llei i posteriors reglaments.²⁴ L'ús responsable de la llibertat d'impremta semblava difícil d'assumir fins i tot per als diputats per als quals va caldre fer un reglament específic, el maig de 1821, que establia que si un diputat era denunciat per l'alcalde de la seva població (recordem que era l'únic que tenia aquesta potestat) l'haurà de presentar davant el president del Congrés el qual, en sessió secreta, sortejarà els diputats que havien de jutjar la bondat o no del text denunciat. El judici si s'escau, però, podria ser públic.

Quan el maig s'inicia el debat sobre aquest projecte, alguns diputats veuen contradicció en que s'admeti com a autor del text el nom del

---

²⁴ El text es pot llegir a l'Apèndix documental.

diputat i no pas en la resta de ciutadans que hauran de demostrar ser-ho o no durant el judici. Diu Ezpeleta: «Si un impreso que publica con su nombre un ciudadano, no consta legalmente el autor hasta después del primer jurado, por la justa razón de que cualquiera puede poner, por ejemplo, mi nombre ¿por qué el escrito que salga con el nombre del Diputado se ha de decir desde luego que es Diputado el autor?». El que en podem treure de tot això és que existia la possibilitat real de que no quedés clar qui era l'autor. Va haver-hi encara altres objeccions sobre el grau d'aforament que corresponia als diputats. Es va aprovar el dia 8 de juny de 1821. S'observen algunes modificacions menors sobre el reglament de les juntes i altres aspectes de funcionament el juny de 1821.

Val la pena anotar el dictamen que es fa a partir del 7 de juny de 1821 contra Domingo Antonio Velasco com autor de *Centinela contra republicanos, y avisos importantes al Gobierno y a la Nacion*, perquè la revisió de les dues censures que havia passat el text considerat sediciós, els antecedents del 1814, etc. són elements que mostren un cas extrem de procés de censura i revisió que dura més de cinc mesos. Són especialment interessants els arguments legals que penalitzen la morositat excessiva dels jutges. L'informe apareix al *Diario de Sesiones* del dia 7 de juny de 1821 (p. 2094 - 2103).

El 12 de febrer de 1822 hi ha una addicional a la de l'octubre de 1820. De fet estableix uns criteris molt precisos per a la qualificació dels escrits. El rei és intocable, i els escrits que l'ataquin es declararan subversius. Ho seran també els que ataquin algun dels elements fonamentals de la Constitució. S'explicita que es consideraran llibres sediciosos no únicament el que incitin a la rebel·lió, sinó els que ho facin mitjançant personatges al·legòrics, països suposats o canvis temporals o amb el subterfugi del somni o ficció o qualsevol altra cosa semblant. Els mateixos arguments s'aplicaran a les sàtires contra els poders establerts, i també seran libels els que ataquin l'honor d'algú encara que no explicitin el nom sinó que utilitzin anagrames i supòsits semblants als esmentats per als altres articles. Naturalment hi ha un relatiu augment dels períodes de càstig. Les denúncies es podran fer directament al lloc de la impressió i en seran responsables l'editor o l'impressor. Inclou l'obligatorietat de la denúncia i de mantenir-la durant el judici els promotors fiscals dels jutjats de primera instància per indicació del

govern o el cap polític. Es defineixen amb precisió algunes de les funcions dels jurats.

La complexitat legislativa construïda durant segles és evident que sembla incorporada en el moll mateix de l'organització social. El constrenyiment de la llibertat en nom, justament d'aquesta mateixa llibertat, va ser un dels principals factors que una vegada més va saber utilitzar l'absolutisme per trencar un mínims vestigis de llibertat d'expressió. Amb tot, l'aire que començar a entrar l'any 1810 va suposar l'inici de la transformació de la societat. Així, doncs, és aquesta la principal llei i pal de paller del canvi iniciat ara fa dos-cents anys.

censura

Les rois doivent aussi savoir que les meilleurs places fortes dont ils peuvent environner leurs états sont l'imprimerie, la liberté de la presse, envoyées au-delà de leurs frontières.

(Mirabeau *Les Economiques* dans Chartier, vol.II, p. 310)

Probablement caldria iniciar aquest apartat amb la mateixa pregunta del primer capítol, *Llibertat vigilada* : «Ha estat mai possible fer públiques les idees sense que algú les jutgés?». Allí repassàvem l'evolució històrica de la normativa censora, ara mirarem de comprovar com es va posar en pràctica i, sobretot, com va influir en la difusió de les idees.

Tradicionalment, la censura fins al final de l'Antic Règim s'ha relacionat amb les intervencions de la Inquisició i amb d'altres mecanismes eclesiàstics. En el camp dels llibres, s'oblida massa sovint l'estudi de la censura civil com el filtre de la monarquia que ha actuat en paral·lel a la de l'Església amb un objectiu ben similar: procurar la "salut ideològica" dels respectius súbdits. El rei, per tant, amb aquest control no fa res més que mantenir vigent una regalia en el camp lector. La disminució progressiva de la presència

del Sant Ofici durant el segle divuit no ha de dur-nos a pensar amb l'inici de l'augment de les cotes de llibertat d'expressió, sinó simplement que les eines de control s'han desplaçat de lloc.¹

Enmig de regalies i censures que decideixen què té el privilegi de ser públic i què ha de quedar reclòs a casa, cal afegir-hi l'economia com a tercer factor fonamental perquè, el llibre, no deixava de ser un producte comercial més que, per la seva tipologia, col·lisionava frontalment amb les bases reguladores que, amb exempcions tributàries, protegien el comerç espanyol. Una indústria del llibre massa protegida podia afavorir la lliure circulació d'idees ben possiblement contràries a les oficials. La coincidència d'objectius afavorirà, doncs, aliances tàcites entre els poders civil i eclesiàstic. El sector haurà de buscar alternatives per a la subsistència mitjançant estratègies que sovint hauran de fregar o fins i tot actuar en la il·legalitat. Davant el desconcert que finalment tot això acabarà generant, durant el segle XVIII i els primers anys del XIX es delegarà bona part del control ideològic a la Universitat, espai natural de controvèrsia. Veurem com el progressiu desplaçament de les funcions inquisitorials cap a d'altres estaments coincidirà amb els moments de major repressió des de l'àmbit civil.²

El procés per arribar fins aquí va comptar amb la incorporació i arrelament a partir del segle XVI del concepte de llibres útils o millor encara dels inútils; argument suficient per deixar-los fora de circulació. La ficció és la que en surt més mal parada ja que a causa de la designació governamental d'inutilitat, és motiu no només de rebuig sinó de prohibició d'impressió. Si bé la incorporació d'aquest punt de vista es planteja durant el segle XVII, val a dir que a començament del XIX les coses es mantenien gairebé sense alteració però els criteris del que es considerava útil o inútil s'havien perfeccionat. El jurista Llätzer Dou i Bassols el 1801 opinava, en relació a la Universitat, que tan en ciència com en religió «conviene que todos discurren y opinen del mismo modo: y esto por lo que he dicho puede facilmente conseguirse influyendo, disponiendo y mandando, que en las universidades la enseñanza sea conforme a los insinuados principios»³. D'aquí que s'especifiquin i es publiquin els llibres preceptius per a l'estudi a les universitats.

---

¹ GARCIA, Op. Cit., p. 28

² GARCIA, Op. Cit., p. 94 i ss.

³ Idem. p. 188

Per aquelles mateixes dates l'editor del *Diario de Barcelona*, Pere Pau Husson s'adreça al Consejo perquè l'eximeixin de complir estrictament la Real Ordre de 7 de març de 1800 segons la qual «no se permite en semejantes papeles [diaris] otra cosa que las noticias correspondientes a compras, ventas y otras cosas particulares que puedan interesar al gobierno económico de cada uno» i, a més, exigia que «expresamente se prohíba toda Poesia y todo discurso que directa o indirectamente pueda tocar al gobierno público su origen y relaciones siendo lícito unicamente discurrir sobre la industria y comercio en lo que tenga relacion con lo expresado, & &». Husson volia únicament poder publicar «anécdotas curiosas e instructivas, algunas novelas de buena moral, algun trozo de historia selecta que pueda reformar las costumbres del pueblo inferior, alguna crítica sobre la mala literatura, parabras...» Vol, en realitat, poder fer el mateix que ja fan els diaris de Madrid, València i Saragossa que inclouen, a més, les ordres i cèdules que es fixen als carrers. Les pretensions d'Husson van, en realitat, molt més enllà quan suposa que això farà «su periodico mas util e interesante a este numeroso pueblo y tenga aquel el pábulo intelectual que apetece y pueda el exponente con el feliz despacho de su periódico remediar de algun modo los daños y perjuicios que se le han seguido habiendose conformado estrechamente a la Rl. Orden sin interperlarla de ningun modo sin Rl permiso...» És a dir, que, amb molta probabilitat, algú el va denunciar tal i com permetia i recomanava la legislació vigent. La sol·licitud és del 7 de novembre de 1802. Sis anys més tard, arran del seu posicionament durant la guerra del Francès, s'iniciarà el definitiu declivi del seu projecte.⁴ Val a dir, però, que a la segona meitat del segle XIX, Magí Pers i Ramona feia unes propostes similars adreçades a la majoria de la població en relació a la funció unificadora de la premsa.⁵

---

⁴ AHN, Consejos-Imprentas 11340, exp. 9

⁵ «Si la imprenta es libre, las ideas se uniforman, y la opinión pública se hace más compacta sobre cualquier resolución del Gobierno ó de las Cortes. Sin la publicidad ¿qué serían de los gobiernos constitucionales? Nada; porque todo lo que harían pasaria en silencio, y solo muy pocos estarian al corriente de sus disposiciones. Esto equivaldria á no tener libertad» Magí PERS I RAMONA, «El instructor de las clases jornaleras», Barcelona, Est. Tip. Narciso Ramirez, 1862, p. 79

En realitat, doncs, es pot arribar a pensar que estava prohibit imprimir i que mitjançant les llicències civils i les autoritzacions eclesiàstiques pertinents el que s'obtenia era un permís per poder exercir una activitat essencialment prohibida a la qual únicament els llibres o documents considerats útils tenien possibilitats de difusió la qual cosa explica, entre d'altres, que el 1806 l'aleshores jutge d'imprentes Juan Antonio Melón proposés al rei la prohibició de les novel·les:

Que una de las cosas que más ha contribuido a corromper las costumbres de Europa ha sido la inundación de novelas que ha producido Francia, Alemania, e Inglaterra... Por mi parte, Señor, persuadido del daño que causan tales libros, he negado generalmente licencias para imprimirlos, aunque esta conducta me excita enemigos implacables, pero como esta regla que observo puede variar cuando sea del agrado de VM poner este Juzgado en otras manos, me parece indispensable hacer presente a VM, mi modo de pensar, para que si mereciese la Real aprobacion de V.M., se digne mandar que se me pase una orden previniéndome que no permita la impresion de novelas.⁶

El 1825, és a dir vint anys més tard, Pau Schar, el bisbe de Barcelona, mostrava davant la lectura un altíssim grau de bel·ligerància equivalent a la impotència reconeguda per ell mateix en el text repressiu:

Si con el estermio del sistema revolucionario se hubiesen podido exterminar de una vez todos los medios que emplearon para desmoralizar a la Católica España, con prontitud la verdad y la Religion hubieran triunfado en el corazon de todos los Españoles, mas por desgracia los fomes de la impiedad y de la desmoralizacion ecsiste en la inmensa multitud de libros y papeles blasfemos, impúdicos, heréticos, y subversivos de todo orden, que con asombrosa prodigalidad se esparcieron en aquel funesto tiempo.⁷

I malgrat el risc que això podia comportar per a les ànimes, segons el bisbe, la gent s'entossudia en retenir uns llibres tant perillosos. Reconeix que després de dos anys d'haver vençut la revolució «solo se nos ha presentado un numero de libros tan corto como insignificante» la qual cosa, diu, és intolerable. La insistència en

---

⁶ Garcia, p. 233 n.122

⁷ El text complet es pot llegir a l'Apèndix documental.

l'equiparació de bondat per als llibres útils contra els que no ho són, es va allargar notablement en el temps.⁸

La lectura d'aquest text pot servir-nos de mostra del trencament ja definitiu que es va produir entre les instruccions "ortodoxes" i el comportament cultural de la societat. És en aquest període quan s'inicia la germinació d'una llavor que eclosionarà amb contundència a mitjans del segle XIX i que va tenir una vida intensa fins els anys trenta del segle XX. La població intueix la importància del coneixement per a la seva supervivència i el comença a desitjar.

L'explicació del perquè d'aquest desig futur ens la dona el bisbe Schar mateix: «Bien conocemos amados hijos, que no faltaran corazones pervertidos y hombres obstinados en la impiedad é incapaces de reconciliacion, que clamaran que es un fanatismo, que bajo pretesto de Religion se intenta privar que los hombres se instruyan, y que si se prohiben los libros es porque no se sabe como rebatir la doctrina que enseñan». L'Església, diu, no es nega a la instrucció, però són els joves que en comptes de llegir llibres sans, tal i com ell mateix els qualifica, prefereixen la lectura de «novelas escandalosas que ecsitan las pasiones, ó libros los mas perversos y los más impios: ¿será justo tolerar que no alimenten sus almas sino con la misma leche ponzoñosa que por precision ha de matarles?». I és justament per això, que «Lo que teme y con razón la Iglesia, es que sus hijos lean de continuo los libros malos sin dignarse abrir siquiera uno bueno, y por lo mismo no le queda otro arbitrio que arrancarlos de sus manos y valerse de la autoridad que ha recibido de Dios para apartar de su seno á aquellos que con toda malícia se nieguen á obedecerla».⁹

---

⁸ El 1914 el capellà Ignasi Verneda escrivia a *Les Societats recreatives. Treball que guanyà el premi [...] per la "Joventut Catòlica" de Terrassa en 1908*, unes recomanacions sobre la tipologia del fons de la biblioteca que havia d'estar format de «llibres instrutius, ja literaris, ja científics, ja morals, predominant els dos últims per ésser de més transcendència i utilitat»; «s'exclouran els llibres que pregonin fins contraris a la cultura científica i literaria i a la moralitat» i això vol dir els «amatoris, viciosos [...] les novel·les impúdiques den Zola ... els impius i antirreligiosos den Rousseau, Voltaire... i els socialistes Kropotkine, Tolstoi...»; Tampoc hi haurà «llibres mestiços i de literatura lliure o bé de creences neutres que formin una atmosfera indiferenta en la república de les lletres».

⁹ AEB, Circulars, 1825. El text íntegre d'aquesta circular es pot llegir a l'Apèndix.

Acabada la guerra del Francès la situació de misèria i rigor permetia que des del Consejo s'instés els bisbes a fer pastorals que havien de ser llegides i predicades pels rectors «y sus Tenientes» per aturar els mals costums massa estesos. Havien de «persuadir» els pares per fer-los entendre l'obligació de que els seus fills havien d'assistir tres cops per setmana a «instrucción doctrinal». Quan les poblacions estiguin molt escampades, el bisbe hi haurà d'enviar missioners. La tasca, ingent, era sobretot urgent i calia executar-la amb «la prontitud que exige la gravedad del mal y la urgencia del remedio». La cosa no devia tenir massa fortuna perquè Pedro Cevallos, decideix el 30 de novembre de 1815 circular un reial Decret per la formació d'escoles caritatives de primer ensenyament fins els deu o dotze anys per a «instruir en la doctrina cristiana, en las buenas costumbres y en las primeras letras á los hijos de los pobres». L'estratègia per aconseguir-ho consistia en proporcionar-los aliment i un vestit corresponent al seu grau de pobresa. L'objectiu era convertir-los en «súbditos trabajadores y útiles al Estado». El millor de tot, però, era que com que l'erari públic no tenia diners per encarar-ho, ho encomanava als convents ja que tenien l'obligació de reconduir la religió i els bons costums excessivament relaxats a causa de la recent invasió francesa i, sobretot, perquè s'havien de mostrar agraïts pels «bienes que con larga mano les ha dispensado mi paternal y religioso desvelo». Els demana finalment celeritat per tirar endavant una tasca que reclama la religió i l'estat.¹⁰

En un context com aquest és fàcil imaginar la dificultat per aconseguir la lliure impressió i circulació de llibres o impresos que no complissin l'estricta funció d'utilitat pública, dins la qual, com acabem de veure les novel·les, és a dir la imaginació, no hi tenien cabuda. I seguint el fil de Domergue a *Le Livre en Espagne au temps de la Révolution Française* en el sentit que les idees il·lustrades es colaven per les esclotxes, cal recordar que, de fet, el traspàs del control de mans eclesiàstiques a les civils buscava per damunt de tot preservar allò que era útil i menystenir el que es considerava inútil, tasca en la qual la Inquisició demostrava haver estat incompetent. D'aquí que primer el jutge d'impremtes el 1806 i després el bisbe Schar en reclamin respectivament l'augment de competències i el retorn.¹¹

---

¹⁰ AEB, Communium, 1814/134 i 1815/156

¹¹ En aquest sentit es interessant el que diu Marcelin DEFURNEUX a *Inquisicion y censura de libros en la España del S. XVIII*, Madrid, Taurus, 1973, pp. 39 i ss.

El debat sobre la funció de la Inquisició i les estratègies per frenar la circulació dels llibres que contenien noves idees va ser llarg. Jovellanos, per exemple, a la Representació a Carles IV sobre el Tribunal de la Inquisició fa afirmacions en el sentit de que el principal risc no es troba en la quantitat d'heretges que hi pugui haver a Espanya sinó que els pocs que hi ha fan córrer gasetes, llibres i fullets estrangers portadors de doctrines impies que «contra tamaño mal es corto el dique de la Inquisicion...» perquè no n'organitza prou bé la vigilància.

El nucli de la discussió tan per a l'Església com per a l'Administració serà fonamentalment la utilitat pública. D'aquí el grau de coincidència entre les dues parts implicades en les estratègies de fiscalització, per exemple, en l'entrada d'impresos estrangers a les duanes, per exemple. El que es plantejava en realitat era un front comú contra la por a la propaganda que es rebia de fora les fronteres. És ben possible que la pura necessitat de supervivència d'ambdós poders acabés establint una política del llibre que deixaria una petjada prou duradora.

El maig de 1824 Ferran VII publicava una R Cèdula on deia que la llei «debia resultar á la nacion entera de gran utilidad, libertándola de la diseminacion de máximas erróneas y doctrinas falsas con que los autores extranjeros de todos los tiempos, pero particularmente en los presentes, habian entretejido sus obras, procurando paliar su dañosa intencion con los rasgos de la mas sublime elocuencia». Aquesta disposició havia arrencat a final del 1819, és a dir a la vigília de la revolució de 1820, com un intent de frenar la influència estrangera. En reprendre-la (pel que es dedueix del repàs cronològic que es fa en la Reial Cèdula mateix) no es contempla ni remotament l'evidència del profund canvi de comportament que havia sofert la societat espanyola durant el Trienni Liberal. Denota, al contrari, la incapacitat de comprensió i d'adaptació.¹²

---

quant a que la necessitat de modernització feia necessari tenir coneixement d'obres científiques i tècniques però que la Inquisició va procurar impedir-ne l'entrada.

¹² La Real Cèdula de 12 de maig de 1824 es va publicar al Diario de Barcelona i es pot llegir a l'Apèndix.

Al tombant del segle XVIII al XIX el decalatge entre els interessos de la població i els dels diferents governs és cada vegada més gran i a mesura que vagi passant el temps (sobretot després del primer període constitucional) la capacitat de repressió serà, malgrat la duresa de les normatives i en algunes ocasions de les seves aplicacions, totalment ineficaç i només variarà en funció de la diligència i sagacitat de qui hi hagi al davant de l'òrgan censor. Serveixi com a mostra del que s'acaba de dir la prohibició d'imprimir el *Ceremonial que se ha de observar en la administracion y profesion de los Individuos de la Real Congregacion de la Purísima...* amb l'argument de que si es publicava el dogma de la immaculada concepció de la verge Maria, podria provocar que la població es plantegés la qüestió i «se renovaran en este país las mismas disputas en que tanto acaloraron en Italia diferentes sugetos haciendo tomar parte al Pueblo en un asunto y objeto que nada les interesava». Per tant, està bé que els universitaris i professors jurin defensar la immaculada concepció de Maria fins i tot amb la mort, però no és correcte demanar-ho a congregacions on es reuneixen gent noble, però també plebeus, artesans, comerciants...¹³ Val a dir, a més, que aquest procés es fa amb un cert secretisme i amb la preparació d'alguns paranys per treure'n més informació.

DEMOCRATITZACIÓ, VIA IMPREMTA

La lluita pel control ideològic dels diferents sectors de la població va mantenir-se constant durant tots aquests anys. El febrer de 1816 es prohibeixen un seguit de catecismes que, pel que es desprèn, eren d'ús corrent a les escoles i s'havien publicat entre 1812 i 1814. Els arguments, prou coneguts, ens els podem estalviar, però val la pena veure com havien de funcionar els mecanismes per treure'ls de circulació. Primer, calia retirar-los de les escoles per a la qual cosa prèviament s'havien d'enviar cartes-circulars obligant a recollir-los realment i, sobretot, a que «los impresores les den razon individual de los autores de los anónimos y se lo remitan todo al Consejo con noticia circunstanciada de lo que resultare, y de quedar ejecutado». Evidentment, demanen la implicació dels bisbes.¹⁴

---

¹³ AEB, Censura 1800

¹⁴ AEB, Communium 1816/159. Vid. Apèndix documental.

L'existència d'una distància tan gran entre un sector i l'altre es deu a la influència revolucionària francesa que va permetre, en principi, anar prenent consciència de que les persones som iguals les unes a les altres i, per tant, hem de ser-ho també en el terreny cultural. Això volia dir tenir dret a la informació. La impremta esdevenia eina fonamental democratitzadora.

De fet, però, el creixement d'aquesta consciència democratitzadora de la impremta augmenta en paral·lel a la planificació i l'ús, sovint abusiu, de la censura; evolució que és tanmateix lògica i que simplement indica el final d'un període i el naixement de les noves formes de pensament de la societat liberal que treu el nas. Evidentment no farem aquí un repàs cronològic sinó que mirarem de centrar-nos en aquests darrers anys de l'Antic Règim. Domergue observa que, a partir de la segona meitat del XVIII, el Sant Ofici introdueix unes mesures per al control dels impresos que denoten, fins i tot en aquest reducte d'immobilisme, la infiltració implacable de la mentalitat il·lustrada. La normativa deia que l'autor, abans de ser condemnat, tenia dret a ser escoltat.¹⁵ Malgrat tot, la persecució no disminueix tal i com es fa evident a l'inici de la cèdula de 1768: «habiendo acreditado experiencia, que el celo infatigable de los Ministros del Santo Oficio no alcanza a contener los irreparables perjuicios que causa a la Religion y al Estado la lectura de malos libros, porque la multitud de los que se introducen de los Reynos extrangeros y la codicia insaciable de los libreros hace poco menos que inútiles las tareas en este tan importante punto y urgiendo poner remedio a este desorden...»¹⁶

Domergue recull, en aquesta direcció, l'opinió de Valentin de Foronda expressada el 1780 però recollida el 1789 a *El espíritu de los mejores diarios* segons la qual «Si no hay libertad de escribir y decir cada uno su parecer en todos los asuntos, a reserva de los dogmas de la religion católica y determinaciones del gobierno, todos nuestros conocimientos yaceran en un eterno olvido».¹⁷

---

¹⁵ Reproduït a Marcelin DEFURNEAUX, op. Cit, p. 81-82

¹⁶ DOMERGUE, Lucienne, *La censura des livres en Espagne á la fin de l'Ancien Régime* Madrid, Casa de Velazquez 1996, p.35 Assegura també que, en aquest mateix sentit, a partir de 1805 s'havia de dur un registre les obres censurades amb un resum dels motius que l'havia dut a ser acceptada o rebutjada.

¹⁷ DOMERGUE, L. Op. Cit. p. 288

Entre aquesta reflexió i l'assoliment irreversible de la idea de llibertat durant el Trienni Liberal, van passar cinquanta-dos anys, amb un assaig general durant el primer període constitucional, la qual cosa ens permet suggerir que la transformació ideològica d'una societat necessita un temps suficient per madurar. El canvi interior és radical, però l'assoliment per part de la majoria de la població dirigent (en els diferents sectors d'influència possibles) necessita un procés d'assumpció que requereix planificacions polítiques i propagandístiques no pas senzilles. No cal descartar, doncs, que el mateix Sant Ofici hi contribuís involuntàriament, però directament, quan va establir criteris i gradacions que permetien la lectura de llibres prohibits o molt prohibits a determinades persones, generalment properes al clergat.¹⁸ Estimulava de fet allò que es volia aturar.

L'EXILI

Així doncs, l'extrema reglamentació censora du a dos camins simultanis: la clandestinitat i l'exili. Són camins que s'entrecreuen i s'alimenten. A la clandestinitat ja ens hi referim en un altre lloc, però l'estudi de la influència editorial dels exiliats és una part encara poc explorada. Evidentment, aquí només podem apuntar la més que probable i determinant influència dels exiliats en la lectura subversiva i, per tant, en l'obstinada normativa censora per a frenar justament aquesta influència.

Val la pena reproduir un text de Larra de 1835:

Los tiempos han cambiado extraordinariamente: dos emigraciones numerosas han enseñado a todo el mundo el camino de París y Londres. Como quien hace lo más, hace lo menos, ya el viajar por el interior es pura bagatela, y hemos dado en el extremo opuesto: en el día se mira con asombro al que no ha estado en París; es un punto menos que ridículo ¿Quién será él, se dice, cuando no ha estado en ninguna parte? Y efectivamente, por poco liberal que uno sea, o está uno en la emigracion, o de vuelta de ella, o disponiéndose para otra; el liberal es el símbolo del perpetuo movimiento, es el mar en su eterno flujo y reflujo.¹⁹

---

¹⁸ TUÑÓN DE LARA, Manuel, *La España del siglo XIX*, 2v. Barcelona, Editorial Laia, 1977 p. 384

¹⁹ JARDÍ, Enric; RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, pr. *Antoni Puigblanch. Els precedents de la renaixença*, Barcelona, Editorial Aedos, 1960 p. 171

L'emigració espanyola a Anglaterra és recollida en les memòries de diferents autors i fins i tot Dickens s'hi refereix en la seva novel·la «El Casalot». La diversitat de feines que van haver de fer per superar la misèria a la que es veien abocats formava tot un ventall de possibilitats. Pere Surrà i Rull va fabricar naips espanyols que exportava a Amèrica Llatina. Una part dels fascicles dels *Opúsculos...* de Puigblanch es van imprimir a la «Imprenta Española» del gallec Marcelino Calero. D'altres feien traduccions o donaven classes.

Com a França, la reacció davant aquests exiliats va ser molt positiva i es va fer evident a la premsa i també en els subsidis que rebien. L'activitat periodística que van generar va ser significativa com mostra abastament Vicenç Llorens en el llibre *Liberales y románticos* que encara ara resulta imprescindible per a comprendre l'abast de l'exili.²⁰ Malauradament, no existeix, o jo no he estat capaç de trobar-lo, un estudi sobre la producció de llibres i premsa dels i per als exiliats a Anglaterra la qual cosa és un buit important perquè, com diu Llorens, Londres es converteix durant bona part del primer terç del XIX en «verdadero centro político e intelectual de la emigración». En el seu llibre, Llorens fa evident la gran activitat impressora, però només en casos molts esporàdics es remarquen específicament les de Salvà, Calero o altres i algunes apareixen únicament en notes com la de Antonio Garrido *Floresta Española o coleccion de piezas escogidas de los mejores autores...* publicada el 1826 per l'autor mateix.²¹ Tot i que de les seves pàgines podem obtenir notícies prou interessants, el punt de vista molt focalitzat en la vessant il·lustrada posa gairebé tot l'èmfasi en els autors i no en els editors i les seves relacions socials amb l'única excepció, a causa de la seva magnitud, de l'editorial Ackermann.

Llorens dedica el capítol cinquè del llibre esmentat a les activitats literàries dels exiliats i allí hi ha alguna referència que cal tenir en compte: «sin su empresa editorial [de Rudolph Ackermann], sin la imprenta de Calero y la ayuda de Salvá, muy pocos libros y revistas en español hubieran podido imprimirse». Llorens mateix és conscient de la necessitat d'estudi quan assegura que sense els intel·lectuals que havien marxat a l'exili, Espanya queda «poco menos que

---

²⁰ LLORENS, Vicente, *Liberales y Romanticos. Una emigración española en Inglaterra (1823 - 1834)*. Madrid, Editorial Castalia. 1968; E Jordi, Op. Cit. P. 190-191

²¹ LLORENS, Op. Cit. p. 70 i ss

paralizada durante varios años después de 1823» i afegeix que «aunque no fuera más que para llenar parcialmente ese vacío, la obra de los emigrados en Londres merecería atención» perquè la seva importància «no es tan relativa» i està convençut que entre els que són menys coneguts es troben «los de mayor interés en relación con la historia política y literaria española del primer tercio del siglo pasado». Amb tot, constata que l'opció editorial triada per molts tant a França com a Anglaterra es va fer amb la mirada posada en les possibilitats americanes que van tenir menys èxit del previst. Des del meu punt de vista val la pena remarcar el vincle que Llorens estableix entre els dos aspectes inseparables i simultanis de l'edició a l'exili, la censura absolutista i el naixement de la societat industrial.²²

Val la pena remarcar —per la quantitat de pistes que dóna— el capítol dedicat a les traduccions a partir del qual sabem la importància de la traducció a l'espanyol d'obres religioses, moltes de les quals vinculades a la Societat Bíblica i, per tant, protestants.

---

²² «La emigraciones españolas de principios del siglo XIX coincidieron con el establecimiento en Francia e Inglaterra de empresas editoriales que tenían puesta su mira en los recién liberados países americanos de habla española, donde sin cortapisas inquisitoriales ni otras limitaciones se abría un nuevo mercado de libros que a la España absolutista se le iba forzosamente de las manos. Son los años en que la revolución industrial repercute en el libro y la literatura. Algunas de aquellas grandes empresas, que disponían no sólo de autores y traductores sino de revistas literarias para la propaganda, lanzaron sobre América sus productos con la misma fiebre especuladora que otros industriales». Aquest paràgraf du una nota al peu procedent del llibre de Jacinto Salas *Estado político y comercial de la República Peruana* de 1838 un fragment del qual mereix ser també reproduït: «El ramo de la librería es el que ha ocasionado más pérdidas y desengaños a los especuladores. Creyeron estos que bajo el aura de la libertad debían acogerse con entusiasmo en las nuevas repúblicas todas las obras célebres de la filosofía del último siglo; imagináronse que el espíritu que presidió a la redacción de la Enciclopedia debía reinar en la América regenerada. Así pues se apresuraron a mandar traducir a nuestros literatos emigrados las obras famosas de aquella escuela, y las prensas de Londres y Burdeos sudaron múltiples ediciones. Pero ¿qué sucedió? Como la revolución de América ha sido por de pronto meramente militar si bien luego se ha convertido en cuestión de independencia, sólo algunos militares compraron los nuevos libros, y aun eso, solo cuando les ofrecían cubiertos en ricas pastas; pero las escuelas las universidades se quedaron con su Ripalda y su Heinecio. La respetable casa Ackermann de Londres, que envió a uno de sus individuos con abundante surtido de libros a México, llora aún en el día la inmensas pérdidas que ha sufrido, y hay que advertir que en México hay más población y más tendencia a las ideas democráticas que en Lima.» LLORENS, Op. Cit., p. 156

Destaca per damunt de tot *Lo Nou Testament de Nostre Senyor Jesu-Christ; traduït de la Vulgata llatina en llengua catalana ab presència del text original* de Josep Melcior Prat a partir de la versió del P. Scio. N'hi hagué també, evidentment, de catòliques.

Ell mateix, però, admet que les edicions d'autors espanyols a Londres van ser molt més escasses que les que es feien en aquells mateixos anys a França.²³ Llorens repassa algunes edicions d'autors clàssics entre Londres i París i demostra la gran diferència entre una ciutat i l'altra. Amb tot, sembla que és l'editorial d'Ackerman la que té més producció espanyola formada bàsicament per obres recreatives i de divulgació científica. Eren els petits catecismes que iniciaven a les matemàtiques, la química, la literatura o la història, llibres de viatges pintorescos amb algunes làmines, en general adreçats a les dones. L'objectiu era, com ja s'ha dit, proveir el mercat sudamericà. Llorens fa notar que d'alguns d'aquests llibres se'n van fer força edicions, algunes fins i tot fraudulentament des de París. Recull una citació de Sarmiento que tot evocant la seva educació, recorda aquests petits llibres:

Pero deben haber libros, me decía yo, que traten especialmente de estas cosas [matemàtiques, religió, política, etc], que las enseñen a los niños; y entendiendo bien lo que se lee, puede uno aprenderlas sin necesidad de maestros; y yo me lancé en seguida en busca de estos libros, y en aquella remota provincia, en aquella hora de tomada mi resolución, encontré lo que buscaba, tal como lo había concebido, preparado por patriotas que querían bien a América, y que desde Londres habían sentido esta necesidad de la América del Sur, de educarse, respondiendo a mis clamores, enviándome los *catecismos* de Ackermann, que había introducido don Tomás Rojo.²⁴

La llista de producció editorial és molt més complexa i conté gairebé totes les matèries, incloses les científiques i econòmiques. I no cal dir les controvèrsies entre Villanueva i Puigblanch.

I ja que esmentem a Puigblanch, en la biografia que Enric Jardí va dedicar-li el 1960 assegura haver vist entre el papers personals de Puigblanch a la Biblioteca Nacional de Madrid «llistes de llibres en venda a Londres que proven que el nostre biografiat seguia de prop

---

²³ «Las ediciones de autores españoles antiguos y modernos fueron en Londres muy escasas en comparacion con las impresas durante estos mismos años en Francia. Hubo en este país proyectos ambiciosos»

²⁴ LLORENS, op. Cit. p. 174

el moviment d'aquell mercat editorial». I afegeix que es conserven factures de llibreters a nom seu, especialment de llibres antics dels quals hi havia un comerç intents. El més interessant des del nostre punt de vista és que entre el mateix fons hi ha l'inventari que féu «de més tres-centes llibreries a la metròpolis i afegeix que les més importants publiquen, amb regularitat, catàlegs o relacions de les seves existències». Jardí, per altra banda reproduïx fragments dels *Opúsculos* referits a la llibertat d'impremta en aquell país: «En Inglaterra hay libertad casi omnímoda de imprimir todo lo que se quiere y la hay asimismo de leer todo lo impreso, sin más cortaprisa que la conciencia o prodencia de cada uno... y contra la religión misma del Estado se puede escribir como se haga con decoro y por zelo de la verdad. Se escribe tambien contra el gobierno monárquico, alabándose, como mejor, el republicano». Aquesta llibertat contempla, a més, la sàtira personal en forma de caricatures i dibuixos.²⁵

En canvi, sí que podem disposar d'informació prou completa pel que fa a l'activitat editora dels i per als espanyols exiliats a França on la producció editorial en espanyol reflexa la simbiosi entre exiliats i la població francesa que els acull molt bé. Els emigrats, sovint cultivats, es barregen amb il·lustrats francesos de manera que acaben compartint els gustos literaris. Després de 1823, per exemple, es percep en els refugiats espanyols l'interès per incorporar-se al corrent de progrés tècnic que presideix el desenvolupament de les ciències exactes a Europa i segons Gregorio Marañon els grans homes de ciències espanyols són els que es van formar a l'exili.²⁶

Segons Aline Vauchelle-Haquet en el seu treball sobre les obres en espanyol publicades a França entre 1814 i 1833, l'edició d'obres en castellà no és menyspreable perquè, a França, la seva publicació es repartia entre 102 impressors bàsicament situats al sudoest²⁷. Un dels aspectes més interessants de l'estudi d'aquesta autora és que hi incorpora la producció clandestina. El mercat es destinava fonamentalment als emigrats però l'interès que els espanyols desvetllaven en els francesos a causa dels esdeveniments polítics

---

²⁵ Enric JARDÍ, Op. Cit., p. 114

²⁶ VAUCHELLE-HAQUET, Aline. *Les ouvrages en langue espagnole publiés en France entre 1814 et 1833*, Aix-en-Provence: Université de Provence, 1985, p. 89

²⁷ VAUCHELLE-HAQUET, A. Op. Cit., p.58

que s'esdevenien van posar en valor les seves publicacions moltes de les quals eren bilingües.

Vauchelle-Haquet observa que a excepció del període del Trienni Liberal, moltes de les publicacions que són qualificades de perniciosos i subversives s'imprimien a França ja que no es podien fer a Espanya. L'activitat clandestina és tan gran que els dos governs s'alien per frenar l'excés de trànsit clandestí a les respectives fronteres. La persecució esdevé intensa durant l'etapa posterior al Trienni i, per exemple, el 1826, probablement a sol·licitud de Ferran VII, Carles X obre una immensa caça d'obres en castellà que li permetrà fer grans descobertes de liberals a París i, entre d'altres, de l'impressor Alzina a Perpinyà. Així, doncs, els refugiats espanyols s'hauran d'escapolir també, durant un temps, de la pressió del govern francès que vigilarà que l'edició i distribució de les obres en castellà es faci pels camins establerts. Amb anterioritat, el jutge d'impremtes espanyol (a partir de l'abril de 1824) va obligar als llibreters a relacionar els llibres estrangers que tenien a la venda la qual cosa li permet, indirectament, iniciar una vigilància estricta a algunes llibreries franceses.²⁸

Durant la dècada ominosa els llibres espanyols tenen un ressò important a la premsa francesa. La liberal els hi dedica espais regulars de crítica i comentaris davant la indiferència del sectors conservadors que n'eviten qualsevol referència. Aquest fet obliga a reflexionar sobre la posició defensiva que davant els canvis inevitables i irreversibles que s'anaven produint van tenir els estaments conservadors els quals incapaços d'adaptar-s'hi, s'acaben organitzant per a defensar-se. Ho faran amb tots els mitjans de que siguin capaços: censura, inquisició... Tot plegat ens dur a aventurar un supòsit quant al fet que a causa de que aquest col·lectiu no creu en les virtuts de l'estudi i la lectura, solen anar al rebuf de les iniciatives populars dels liberals. Posició que, en el camp de la lectura, s'allargassarà fins a final del segle XIX quan van planificar mètodes i estratègies similars als dels grups progressistes, republicans i anarquistes per mirar de frenar el desig i l'ús generalitzat dels llibres i de la premsa que aquests havien provocat. Això, però, ens duria massa lluny del que ara convé.

---

²⁸ VAUCHELLE-HAQUET, A. Op. Cit., p.75-77, i 81. Una de les perjudicades serà la Vda. Roca.

Aline conclou que aquestes edicions no són fruit de la fantasia de pocs lletraferits sinó que responen veritablement a una demanda generada arran de les diferents crisis polítiques espanyoles. En un principi el mercat es mou entorn els emigrats, però a partir de 1823 l'oferta és més variada perquè cal tenir en compte que els intel·lectuals francesos se senten estimulats a llegir, mitjançant edicions bilingües, obres espanyoles.²⁹

Certament causaven, com a mínim, un neguit entre les autoritats. El 1825 el secretari del Suprem Consell fa circular la notícia de que l'antic diputat, el prevere Fèlix Valera aleshores refugiat a Estats Units, està publicant un fullet titulat *El Habanero* per la qual cosa demana a les respectives autoritats que procurin impedir-ne la introducció. La referència la trobem a Girona sense data ni impressor. Possiblement fou impresa per Agustí Figaró perquè en aquelles mateixes dates (1825) imprimia la Real Cèdula amb la normativa per impedir l'entrada de llibres estrangers.

El 26 de febrer de 1827 el secretari d'Estat i del despatx de Gràcia i Justícia comunica al Consejo que coneix l'existència «del proyecto que habían formado los revolucionarios españoles, refugiados en países extranjeros, de circular en España un escrito subversivo lleno de invectivas contra la sagrada Persona del Rey nuestro Señor y dirigido á dividir los ánimos de sus leales vasallos». Del text en qüestió saben perfectament que ha estat imprès a l'estranger («impreso on octavo, en cuatro hojas, de papel y letra extranjera») amb el títol *Manifiesto que dirige al pueblo español una federacion de Realistas puros, sobre el estado de la Nacion y sobre la necesidad de elevar al Trono al Serenísimo Sr. Infante D. Cárlos* i s'interpreta com una estratagema dels revolucionaris de 1820 per desestabilitzar les files lleials al rei «a fin de introducir por este medio la discordia, formar nuevos partidos y derramar otra vez sobre su Patria las calamidades de la guerra civil». Tot i estar convençut de que es tracta d'un petit nombre de persones amb perill, demana al Consejo que doni instruccions als Tribunals i Justícies del Regne perquè «persigan sin descanso á los expendedores de dicho libelo, como agentes de la revolucion, imponiéndoles las penas que señalan la leyes, y considerando en el mismo grado de criminalidad á los que conservaren ejemplares, ó no los entregasen a la Autoridad local en el acto de haberlos recibido».

---

²⁹ VAUCHELLE-HAQUET, A. Op. Cit., p. 89

El Consejo fa cas de la sol·licitud i circula l'ordre el 27 de març de 1827.³⁰

Val la pena remarcar que entre la demanda de la Secretaria d'Estat i la primera circular passen tres setmanes a partir de les quals s'han de reimprimir i distribuir perquè arribin a les justícies de cada població. El text, entre tant, si era el cas, podia distribuir-se amb certa normalitat.

EL PAPER DELS JUTGES

Hi havia altres elements de la cadena que, volent o no, també van fomentar la circulació d'idees. Serà constant —i ho hem vist en l'apartat dedicat a la legislació— la seriosa dificultat per fer complir la llei. La ineficàcia era ja tan gran que el 16 de juny de 1768 s'obligava a sotmetre els edictes inquisitorials i butlles del sant Ofici a la prèvia aprovació de la Secretaria del Despatx de Gràcia i Justícia, mostra més que evident del desplaçament del control eclesiàstic al civil.

Si la deixadesa era un motiu, un altre havia de ser la falta d'incentius al càrrec que no es van aplicar fins el 1805 mitjançant un percentatge sobre el preu de la llicència però que no sempre es va complir. El jutge Curiel ho deixa escrit en una carta: «No es decible lo que se padece en la correspondencia precisa con todos los subdelegados del reino que ó no entienden las órdenes é instrucciones que se les dan ó no saben ó no quieren practicarlas con el celo y actividad convenientes y como asi ellos como sus escrivanos y ministros han de trabajar de valde, no se les puede regatear la limosna que nos hazen». Però la picaresca compartida per esquivar normatives massa restrictives també hi aportava la seva part. Davant l'exclusivitat del Consejo (que no oblidem es troba a Madrid) per a donar llicència per a la publicació de llibres, algunes audiències, corregiments o altres administracions de segon ordre toleraven els subterfugi de presentar com a quaderns solts el que no era res més que capítols o fragments de llibres.³¹

---

³⁰ AEB, Communium, 1827/222

³¹ GARCIA, Op. Cit. p.246 n. 159: “dese Orden al Sr. Juez de Imprentas, á los Presidentes y regentes de Cancillerias y Audiencias y á todos los Corregidores del Reyno manifestandoles, ha advertido el Consejo el abuso que de un tiempo a esta

Molts dels jutges de primera instància no enviaven les sentències al Ministeri de Gràcia i Justícia de manera que no era possible publicar-les a la *Gaceta* com estava previst en l'article 81 de la llei orgànica de 22 d'octubre de 1820. Hi ha una primera reclamació feta des de l'Audiència de Madrid de setembre de 1821. A l'agost de 1822 tornaven a insistir sobre la qüestió. Ferran VII justificava l'enèsima publicació d'una normativa reguladora a causa, encara, de l'ineficàcia del control. Som al 1824 i els arguments són ben semblants als que el 1825 hem vist que defensarà el bisbe Schar: «Que considerando los graves daños que ocasionaba a la religion y al estado la introducción de libros estrangeros sin la debida precaucion y que la muchedumbre de las muy acertadas providencias que habia dictado en mis predecesores habria podido ser causa de inobservancia, determiné abrazar en una ley cuanto debia observarse sobre esta materia, derogando lo que se hubiese ordenado en contrario en las demás».³²

Però no s'ha d'oblidar que el factor econòmic planava transversalment en l'administració de les obligacions repressores. La preeminència de la capital de l'Estat en relació a la resta de províncies —també pel que fa a la censura— repercuteix en el desenvolupament econòmic del sector la qual cosa podia portar a tenses disjuntives a més d'una persona quan es plantejava si preservar la moral o l'economia. Els jutges, evidentment, no escapaven ni del dubte ni segurament de les influències o “suggeriments” per decantar-se quan calia a favor de la primera o relaxar-se en benefici de la segona. És aquí on més es perjudica la impremta de la Corona Catalanoaragonesa perquè des de 1752 de la mà de Juan Curiel s'atorguen totes les atribucions al Consejo de Castilla. El delegats territorials tenien bàsicament cinc funcions: concedir llicències d'impressions d'escrits menors ja que les dels llibres depenien directament del Consejo; comunicar als impressors i llibreters del seu territori les disposicions del jutge d'impremtes o

---

parte se ha introducido de darse licencias por algunos Juzgados de imprimir obras, cuya inspección es peculiar del conocimiento del Consejo conforme a la prevenido en la Ley 24 tit. 7 lib. 1 de la Recop. y á lo mandado en las reales cédulas de 8 d ejulio de 1769, 20 de Abril de 1773 y 9 de julio de 1778 y que en consecuencia de lo prevenido en ellas, que no concedan licencias para imprimir dichas obras ni aun valiendose, como hasta aquí, del espacioso pretexto de ir las dando y publicando por quadernos sueltos con notorio perjuicio público...

³² *Diario de Barcelona*, 12.V.1824

del Consejo; realitzar els embargaments, iniciar les causes i executar les sentències del jutge; fer les visites a les impremtes i llibreries i vigilar l'entrada de llibres a les duanes on havien d'inspeccionar els farcells. Observem clarament que només poden instruir i executar, però no dictaminar. La intencionalitat de la disposició no s'escapava als territoris i explica el perquè del hem vist una mica més amunt de l'ús de la picaresca.

Encara que sembli un xic fora de lloc, no vull deixar d'apuntar el benefici econòmic que suposava també per alguns impressors la publicació de la *Bula de la Santa Cruzada*. La introducció del reglament per al nou sistema d'administració corresponent a l'any 1802 és per ella mateixa un marc perfecte per entendre l'abast de l'església damunt la població:

Hacemos saber, que deseando el Rey (Dios le guarde) que el tesoro inagotable de bienes espirituales que contiene la Bula de la Santa Cruzada se disfrute por sus amados vasallos con toda la reverencia, decoro y veneración que merece una gracia de tanto aprecio y santidad, ha dado en todos los tiempos las providencias mas propias de su piadosísimo ánimo para que en su publicacion, predicacion y repartimiento a los Fieles se observen todas las solemnidades dignas de un objeto tan laudable. Guiado ahora por los mismos impulsos de piedad, y teniendo presentes los santos fines a que está destinado el producto de su limosna, que son la conservacion y aumento de la Religión Católica en todos sus Dominios y Señoríos, quiere SM que en su administracion, recaudacion é inversion se guarde el órden y reglas que se prescriben en los capitulos siguientes.

Els constants aclariments i planificació dels cobraments posa en evidència un fragment del negoci de la religió:

Interesando mucho a los santos fines de Cruzada que sus productos entren en poder del Tesorero mayor, a medida que vayan recaudandose, cuidará el Comisario General de que todos los Administradores Tesoreros le envien en los meses de Abril, Julio, Agosto, Setiembre, Octubre, Noviembre y Diciembre de cada año sin excusarse a ello por ningun título, causa ni pretexto, Estados puntuales y justificados de los fondos que durante aquellos meses hayan entrado, y existan en su poder, separando y discerniendo la parte que corresponde a SM de la perteneciente a la Consolidacion de Vales. etc....

El Comissari haurà de procurar que els cabdals creixin i per això farà les previsions que consideri. Però el monopoli tenia les seves regles:

No haran imprimir, ni consentiran que se impriman, sopena de quinientos ducados, y privacion de oficio, mandamientos algunos para la expedicion y predicacion de la Bula, o cobranza de su limosna, ni insignias de papel, estaño u otra materia; antes bien siempre que ocurra este abuso, le manifestarán al Comisario General para proceder contra los impresores, y demás en ello culpados, castigandolos con las penas establecidas por derecho y provisiones de SM.³³

Cal deixar ben clar, però, que durant aquest procés d'apropament a les èpoques de major llibertat, el desplaçament dels privilegis eclesiàstics cap als civils va anar augmentant i, de forma inversa, va créixer el centralisme de regulació dels permisos amb el consegüent perjudici per als territoris "perifèrics". La censura civil, era més unitària. Entre 1805 i 1833/35 aproximadament, la persecució ideològica a través dels llibres es debat entre els considerats textos sediciosos que ataquen la Constitució, les Corts i, en general, el règim constitucional i la persecució dels antireligiosos per part de la Inquisició. Els deu anys finals, l'anomenada dècada ominosa, és especialment bel·ligerant en les dues direccions.

Amb la llei de llibertat d'impremta de 1820, la facultat censora de l'Església es limita a qüestions de religió i les atribucions recauen en el bisbes. Però vegem-ne un exemple: el març de 1820, Pere Josep Avellà, dignitat i canonge de Barcelona porta davant el notari major del Tribunal Eclesiàstic el llibre *Meditacion sobre las ruinas* «que se supone impreso en Londres en la imprenta de Davidson en que parece se vierten expresiones contrarias a nuestra Sagrada religion...» per la qual cosa demana que passi la censura. Sembla haver existit un dictamen anterior de 1818, però ara en demana la prohibició.³⁴ És evident que el llibre corria clandestinament per la ciutat segons l'informe del mateix Avellà que com que no coneix ni l'autor ni el llibreter demana un advocat que actuï d'ofici. El defensor es diu Llorenç Collell que s'excusa de no haver-la pogut examinar a causa de l'epidèmia que el va obligar a traslladar-se a Vic. Ho fa en tornar, però, no el troba a la llista dels llibres prohibits i afirma que

---

³³ «Reglamento para el nuevo sistema de adminisracion de cruzada, formado por Real Orden por ... Martinez de Bustos Comisario Apostólico general de las tres gracias de cruzada, subsidio y excusado y aprobado por SM en 31 de mayo de 1802», AHBCN, Ajuntament Borbònic. Polític, reial i decrets, 1802. p. 231 - 250

³⁴ AEB, Censura

Entiende que no puede defenderse como a contraria y destructiva de lo establecido en la única religión verdadera que es y será de la Nación Española de que trata el art. 12 de la misma Constitución. Atend^o igualmente lo dispuesto sobre libertad de imprenta en los decretos de 10 de Nov. de 1810, de 22 de febr^o y 10 de junio ambos del año 1813, de 22 de octubre de 1820 y de 16 de febrero de 1822, cree el infrascrito que no puede defenderse semejante obra, antes bien debe procederse luego a su prohibicion, bajo las penas establecidas por las leyes, Barcelona, 22.V. 1822.

L'endemà es prohibeix.³⁵

La jurisdicció reial des de 1773 subordinava els arquebisbes i bisbes ja que els hi limitava la facultat de concedir llicències d'impressió únicament a la reimpressió de llibres religiosos prèviament autoritzats pel Consejo. Aquesta disposició coincideix amb el moment en que es tanquen les imprentes en els convents i s'inicia el traspàs cap a les Acadèmies i les Universitats.³⁶ S'aconseguia així que la censura fos prèvia i procurava evitar la posterior de la Inquisició per la qual cosa introduïa requisits censatorials relatius a evitar textos superficials i sense profit; és a dir inútils. Si comparem les normatives dels anys anteriors i posteriors al Trienni veurem que cinquanta anys més tard, conceptualment, no ens hem mogut de lloc i, per a comprovar-ho només ens cal comparar la Real Cèdula d'abril de 1824 que es reproduïx al *Diario de Barcelona* de 12 de maig de 1824 amb les que havien aparegut fins aleshores. El 1819 trobem, per exemple, aquesta perla: «Nos los Inquisidores Apostólicos contra la herética pravedad y apostasia por autoridad apostólica real y ordinaria [...] Hacemos saber, que á nuestra noticia ha llegado haberse escrito, impreso o divulgado varios libros, tratados y papeles que pueden ocasionar la ruina espiritual de vuestras almas, las cuales mandamos prohibir y expurgar respectivamente, como aquí se expresa, y son los siguientes:»

L'ALTRA CARA DE LA MONEDA

La situació vista des de l'altra banda era ben diferent. Mariano Cabrerizo en les seves memòries assegura que

---

³⁵ AEB, Censura

³⁶ GARCÍA, Op. Cit. p. 183

Ninguna formalidad precedia a los embargos. Habia en esta ciudad una pandilla de llamados realistas... Ellos eran los que en todas las causas que fraguaban contra los constitucionales, se presentaban á declarar falsa y sacrílegamente, cuyo noble servicio les era remunerado con la autorización de poder cometer toda clase de tropelerías impunemente. Hombres de esta calaya pues, cargaban nuestros bienes en carros, y se los llevaban de nuestras casas y almacenes adonde bien les pareciera.

Para que se vea á que extremo rayaba la estupidez de estos esbirros de la tirania, cuando al registrar mis almacenes llegaba a sus manos una obra en francés, se preguntaban unos á otros si la entendían; pero como la casi totalidad apenas sabian leer, la arrojaban furiosos al suelo y la pisoteaban, gritando: “F..., p..., estos llibres malaits nos han perdut...; tots parlen contra la relichó”. Así condenaban estos oráculos soeces de cantina a los célebres Masillon y Bourdaloue que tenian en sus impuras manos.³⁷

A les memòries, Cabrerizo relaciona les acusacions que se li fan i reproduïx els arguments de la seva defensa. Entre d'altres coses, per exemple, se l'acusa de que en el Calendari de 1822 els dies festius no es distingien amb una creu la qual cosa «daban a conocer lo venenoso de su corazón»; ell diu, però, que no feia més que reproduir el que se li encomanava des de l'Observatori Astronòmic que aquell any va arribar sense la creu tradicional. D'altres acusacions similars a aquestes les atribueix a la possibilitat de la delació que no és res més, segons ell, que «el desahogo de las más viles y mezquinas pasiones».

Cabrerizo, però, sintetitza el perjudici que se li podia causar a un impressor si queia en mans del Tribunal de la Fe on, segons ell, «habia algunas personas de corazon duro y fanático, por no darles otra calificacion, quienes habian sentencido a don Venancio Oliveres á destierro de esta Capital, y privacion de egercer su arte de impresor y librero, por haber impreso y vendido libros prohibidos; es decir, que le dieron muerte, pues muerto debe considerarse al hombre á quien se priva de ganar con su industria el alimento para sí y su familia».³⁸

Les memòries remarquen el paper de la delació en la majoria de processos inquisitorials. Efectivament, i les instruccions per als comissaris de la Inquisició són tan precises en la descripció i possibilitats del “pecat” que provoca un cert desconcert la seva

---

³⁷ CABRERIZO, Mariano de (1854), *Memorias de mis vicisitudes políticas desde 1820 a 1836*, València, Imprenta de D. Mariano Cabrerizo

³⁸ Idem. P. 116

lectura. En les de 1816 crida l'atenció que al primer capítol, dedicat a la denúncia, hi aparegui un subapartat dit *Solicitudion* pel qual es dedueix que una dona pot delatar el seu confessor. Haurà d'explicar què se li ha demanat confessar del que el confessor considera delicte. Es parla només de dones. Elles han de declarar contra possibles falsos o intrèpids capellans. La casuística que presenta arran de les preguntes que se li poden fer no deixa de ser un element per concloure la freqüència de les situacions. Després, però, s'haurà de fer un «Informe de la honestidad, y del crédito de la delatora».

Evidentment, aquesta normativa és la plantilla d'ús per als comissaris i es diu exactament quines i com s'han de fer les preguntes. En l'apartat d'identificació de l'home, en canvi, només haurà de donar el nom, l'edat i el lloc, mentre que les dones havien de dir de qui eren filles si és que eren solteres, de qui era esposa si estava casada, el nom del marit en el cas de les viudes i a quin convent pertanyia si es tractava d'una religiosa. Són instruccions molt explícites i precises; recargolades que diríem col·loquialment. El capítol VI, per exemple, es dedica específicament a «Sodomia y bestialidad».

Les instruccions sobre el funcionament de les diferents “delegacions” inquisitorials insisteixen en la importància de preservar el secret dels documents obtinguts. Així s'alerta que quan es tingui notícia de la mort d'un comissari, ràpidament s'hi haurà d'acudir a salvar papers. La pregunta de l'inquisidor per a la localització dels prohibits és la següent:

Si fuere sobre papeles ó libros prohibidos, estampas, pinturas ó figuras obscenas: Como sabe que el delator las tenga; el titulo de los libros y papeles, ó de qué tratan; si són impresos ó manuscritos, en qué idioma, si son encuadernados, en pasta ó pergamino; en qué parage ó sitio los tiene o acostumbra a tener; si retirados y ocultos, y en que parte; y si sabe ó presume que el delatado tenga licencia de leerlos: que representan las estampas, pinturas ó figuras que delata, en qué actitud estan, y en que consiste su indecencia y obscenidad.³⁹

És en aquests mateixos anys que es regulen altre tipus de delacions com per exemple les espontànies. En el llibre d'Acords de

---

³⁹ «Instrucción de comisarios del Santo Oficio de la Inquisición...» Madrid, Imprenta Real, 1816

l'Ajuntament de Barcelona de 1815 amb data 28 de febrer, es demana que s'incorpori l'edecte de l'Inquisidor segons el qual es prorrogava el temps durant el qual els maçons podien delatar-se espontàniament. Amb anterioritat, els dies 13 i 17 de gener s'incorporava la normativa per a la investigació sobre el comportament dels afrancesats. És a dir la depuració dels seus membres. Durant els mesos de febrer i març fan les investigacions pertinents sense resultats de manera que el 7 de març decideixen publicar un ban perquè qualsevol que tingui notícia de possibles afrancesats la pugui donar reservadament al Síndic «quien sin revelar este paso hará sea citado el tal sugeto a declarar». Les cerques seguiran encara fins el mes de juny.⁴⁰

La situació d'inestabilitat política afavoreix l'edició clandestina que es converteix en una arma de doble tall: proveir de llibres prohibits i afavorir o protegir el negoci editorial des de l'altre costat dels Pirineus. Per altra banda, aquestes obres són difoses més enllà de les fronteres: com ja s'ha dit a l'Amèrica llatina allí on les idees liberals troben un eco profund en els pobles en lluita per la seva independència i on la impremta local no està en condicions de satisfer aquesta necessitat. Moltes de les obres que veuen la llum a França ho fan amb l'objectiu d'introduir-les a la península per mitjans clandestins que s'escapen de la censura espanyola durant l'absolutisme de Ferran.

CENSURA I ECONOMIA

Si fins aquí sembla que el motiu principal de la censura era la salvaguarda de la religió, a l'altra cara de la moneda, en el terreny econòmic, les publicacions clandestines significaven una aportació financera ben notable per als artesans francesos del llibre. Alguns impressors adquireixen el material necessari per a la realització d'edicions en castellà, ja que aquest treball constitueix un font de revendes dignes de consideració. Aquesta activitat es veu reforçada, segons Gaspar Feliu, per la por o prevenció contra els llibres francesos que no obeeix només a qüestions estrictament ideològiques sinó econòmiques; molts espanyols imprimien a França perquè no podien fer-ho a Espanya.⁴¹ Amb tot, els qui van acabar

---

⁴⁰ AHBCN, Ajuntament Borbònic, Llibre d'Acords, 1815

⁴¹ FELIU I MONTFORT, G. op. cit. p. 469

obtenint alguns beneficis indirectes van ser els protestants perquè amb la prohibició es feia propaganda indirecte dels autors que apareixien a l'Índex. La importància que acabarà prenent per als impressors espanyols la dependència de l'indústria editorial francesa caldria estudiar-la amb deteniment perquè sorprèn que molts anys més tard, el 1869, Antoni Bastinos es queixi de la proposta de lliure entrada de llibres estrangers d'ensenyament en castellà quan ell mateix disposa de material suficient.⁴²

Tan Ferrer Benimeli com García a *Juzgado de imprentas...* insisteixen en que la censura en les seves múltiples i variables posicions indica només una veritable por a la llibertat de la qual els jutges i la classe política n'intueixen els avantatges però en temen encara, per desconeguts, els seus perímetres il·limitats.⁴³ Els marges reduïts que es dóna a l'Audiència o als subdelegats per a la censura d'impresos no representa únicament una qüestió de pèrdua d'atribucions polítiques i judicials, sinó que, per damunt de tot, aquesta distribució repercuteix negativament en l'economia del sector impressor. Just a la ratlla de la cronologia que ens hem marcat, el Col·legi d'Impressors i Llibreters eleva una reclamació en aquest sentit. L'escrit signat el 8 de febrer de 1833 pels cònsols Josep Rubió i Ignasi Estivill és una crònica esplèndida d'una situació que els perjudica a ells, però que és fortament negativa per a la cultura catalana.

L'iniciem recordant que encara el 1830 es prohibeix que les províncies puguin exercir la censura més enllà dels sis plecs i lamenten que «Para los literatos de las Provincias es como si no existiese con esta medida el arte maravilloso que ha civilizado al mundo, a menos de sujetarse a todos los sinsabores del mas oscuro pretendiente». L'interessant de l'escrit és que uneixen el perjudici econòmic amb el moral o intel·lectual. Diuen que, després d'haver de batallar per aconseguir tirar endavant una idea sense que ningú els la pugui prendre, si aconsegueixen la llicència d'impressió han de fer una altíssima despesa per a la tramitació de la censura (algunes obres diuen haver arribat als quatre mil rals de bilió) «gravamen muy poco merecido por el que tal vez fuera acreedor á un premio». A la

---

⁴² Carta d'Antoni Bastinos a Víctor Balaguer del 6 d'abril de 1869 (BVB, Epistolari Víctor Balaguer 1869)

⁴³ FERRER BENIMELI, José A. «El discurso masónico y la Ilustración en el paso del siglo XVIII al XIX», *Revista de la Inquisición*, 1998, núm. 7, p. 271

dificultat econòmica s'hi afegeix que no poden tenir cap mena d'intercanvi verbal amb el censor la qual cosa els limita la defensa o possible interpretació del text. Només els que queda el recurs de disposar d'un agent per a la gestió. Si finalment aconseguen passar la censura, ha de remetre novament el text «para que se coteje y rubriquen sus páginas».

El Col·legi d'impressors no ha trobat en cap altre art ni en cap altre país dels més catòlics d'Europa «un quadro tan capaz de infundir el desaliento». Els greuges van apareixent: la normativa afavoreix el monopoli de Madrid a costa de les províncies que demostren amb la documentació que diuen adjuntar i que sintetitzen en la mateixa instància: el catàleg d'una de les principals llibreries que només pot deixar llibres o quaderns de pocs fulls la majoria impresos a Barcelona, València, Sevilla o Saragossa. El segon document és fulminant: «son dos catálogos, el uno de Paris y el otro de Perpiñan, [que] contienen la espantosa suma de noventa i tantas páginas de libros españoles impresos la mayor parte en Francia en estos quatro o cinco últimos años. En unos se indica ya la verdadera fecha y lugar de la imprenta francesa y otros se supone falsamente de impresión Española». Aquest fet, afegit a l'anterior, el consideren un atemptat a la impremta catalana a causa de l'enorme contraban i per les dificultats legals per aconseguir imprimir qualsevol cosa. «En el tiempo que han de invertir nuestras Provincias para alcanzar en la Corte las licencias de una sola obra, se forma en Francia una Biblioteca entera de autores Españoles». Sense tants entrebancs «Barcelona y otras poblaciones podrian emprender una ventajosa competencia con los extranjeros por la baratura de los materiales y de la mano de obra». Hi hauria més llibres, hi hauria, també, més lectors. Madrid no en sortirà perjudicada «porque con el numero incalculable de obras utiles que han aparecido en el mundo literario hay un mina inagotable de traduciones de nuevas producciones para formar en España, que no esplotarian todas las prensas del dia en el decurso de mas de un siglo».

Pel que fa al comerç constata que en aquells anys França i Anglaterra els han arrabassat el negoci de venda de llibres a Sudamèrica de tal manera que fins i tot els traductors d'espanyol van a treballar a Marsella per al comerciant francès. Finalment apareix el nucli polític del conflicte que conté sons encara coneguts «Forzoso es repetirlo, no está la cuestion *entre Madrid y las Provincias*, sino entre *España y los Extranjeros*». Si no s'amplien les

llicències no és possible competir amb ells «en el despacho, y sin este tampoco en la calidad de las prensas, ni en la letra, ni en el papel, ni en el esmero de las impresiones y encuadernaciones». Les bases de les disposicions sobre el llibre, asseguren, són massa antiquades i no afavoreixen que es pugui llegir, justament quan els índexs de lectors d'ambdós sexes creix cada dia. Si no se'ls donen mitjans s'hauran de tancar les escoles. I ataquen frontalment la ignorància de la por. No és cert que hi hagi prou llibres al món com repeteixin determinats sectors que ignoren els avenços del saber i sobretot la nova manera d'apropar-s'hi.

El text segueix argumentant que controlar les idees perniciosos no té res a veure amb el volum: «Seis pliegos de impresión pueden contener el veneno del mismo modo que un foleo. Pocas palabras basta a la perversidad para insinuarse y ser entendida. Un volumen pequeño burla mas facilmente la vigilancia publica, circula con mayor rapidez, impresiona los animos en mayor numero, con mas prontitud y mas simultaneamente y está al alcance de todas las fortunas». Les estratègies per encabir en sis plecs el màxim de text possible acaba creant obres atapeïdes i mal impreses. Si es segueix així, després de la destrucció que han ocasionat les guerres, els manuscrits que han quedat oblidats i sobretot quan «comisionados Ingleses y de otros paises vienen a recoger de continuo los restos preciosos de nuestras librerias», les properes generacions no trobaran res que valgui la pena. Amb tot, però, podran llegir, gràcies a les edicions que els hi arribaran d'Anglaterra o França.

El neguit que mostren es deu que hi ha hagut períodes en que no ha estat vigent aquesta clàusula: entre 1814 i 1820 i entre 1823 i 1830. Repassen aleshores les qualitats censors dels especialistes de les províncies i afegixen que la proximitat facilita als jutges la comprensió dels textos sobretot quan es refereixen a aspectes que només es coneixen en les poblacions on s'han d'imprimir el que ha provocat alguns casos xocants quan «En estos años se ha habido de nombrar censors en las Provincias por las mismas autoridades de la Corte, para obras que han debido despues sufrir el rodeo de volver á ella para la licencia». Asseguren que podrien allargar més les observacions però el que és urgent és acabar amb l'entrada massiva de llibres de l'estranger perquè «en el estado actual de comunicaciones mercantiles ilícitas o de contrabando no está en

manos de ningun pais el limitar la industria sin que se aproveche de ello la vigilante codicia de otras naciones».

Demanen, doncs, que s'aixequi la limitació de llicències perquè la impremta és una art que té interessos entrellaçats i, a més, molts oficials i fins i tot escriptors se'n van a l'estranger perquè troben millors condicions «millares de personas de ambos sexos ocupadas en la impresión, encuadernacion y circulacion de obras tendran un dia de gozo; las fabricas de papel con mayores consumos mejoraran el genero como han principiado ya; se pondrá una barrera a estraccion de dinero y á la importacion de páginas corruptoras de nuestro hermoso idioma y de nuestra divina creencia, que estan amenazando al Reyno á lo menos en cuanto a las obras Españolas» i asseguruen que si no existís aquesta normativa no hauria passat que fins i tot el *Diccionario* de l'Acadèmia i el Codi de Comerç s'haguessin imprès a París.⁴⁴

El text degué causar el seu efecte perquè el 20 de setembre d'aquell mateix any 1833, l'Ajuntament de Barcelona ha de retre explicacions a les demandes del Consejo sobre aquest afer. Reitera que, com el Col·legi, l'ajuntament també reclama que es modifiqui l'article 17 de la Reial Cèdula de 12 de juliol de 1830 perquè els subdelegats puguin donar llicències d'impressió per a obres superiors als sis plecs. Assegura que la instància no falta a la veritat perquè «son por desgracia positivos, notorios e incalculables los inconvenientes y perjuicios que se originan al bien público». Si s'anul·lés aquesta prohibició desapareixerien tots els perjudicis. Ho argumenta dient que els carrers són plens d'anuncis de fullets de matèries de poca utilitat quan abans s'anunciaven llibres que procuraven els avenços en les ciències i les arts. Els arguments segueixen gairebé fil per randa els que apareixen en la instància del gremi.⁴⁵

NOVAMENT LA INQUISICIÓ

La demanda del retorn de la Inquisició és recurrent a partir de 1814 i tot i que el 1823 Ferran VII no la recupera es evident que sota el nom de Tribunal de la Fe va fer les seves funcions. El recent període

---

⁴⁴ AEB, Censura, 1833 S'adjunta a l'apèndix documental

⁴⁵ AHBCN, Gremis. S'adjunta a l'apèndix documental

bèl·lic i l'assaig constitucionalista que hi inclou van desfermar la por a tot un sector de les classes dirigents. Una por que l'Inquisidor General Francisco de Mier identifica nítidament: «entre los males que nos trajo la invasion enemiga en 1808 y la ausencia y cautividad de nuestro amado Monarca, no ha sido el menor la libertad de pensar y escribir con tal desafuero que por espacio de cinco años se vio nuestra piadosa y católica nación inundada de folletos, periódicos, papeles volantes y escritos perversos que andaban en manos de todos para ruina de sus almas». La llibertat de pensar i escriure desafortadament. L'intent de frenar-la era ja tan inútil com pretendre posar la lluna en un cove. Amb tot, l'inquisidor relaciona els impresos que cal prohibir i sorprèn especialment l'absència gairebé total de peus d'impremta catalans amb una única referència a «La Abeja». L'edicte acaba amb l'anotació signada per José Avellá: «Es copia del Edicto original, que existe en el secreto de esta Inquisición de Barcelona, á que me refiero; y certifico hoy a trece de Agosto de mil ochocientos quince».⁴⁶

Crida l'atenció també que Raimon Ferrer en el volum de la *Barcelona cautiva* corresponent a 1808, quan es refereix al periòdic *La Abeja* que dirigia Igual digui que està inclosa en l'edicte de la Inquisició de 22 de juliol de 1815 que acabem d'esmentar i que afegeixi el següent comentari: «Es muy digno de notarse que de los 120 papeles o folletos que contiene dicho Edicto, impresos todos en España en los años de la invasión Napoleónica, no se encuentre impreso en Barcelona ningun otro que la dicha Abeja, la que al cabo de algun tiempo se suspendió, no por falta de perversa voluntad del Editor, sino por no tener otros subscriptores que los franceses o afrancesados, á los cuales como por razon de empleos o carácter se *había de dar de balde*, no quedaba para el Editor mas que la vil complacencia de haber zaherido la Religion o sus Ministros, sin sacar de ganancia ni un maravedí, contra lo que había esperanzado».⁴⁷

Com és ben evident l'Església va treballar a fons per impedir perdre el control ideològic. Feliu i Monfort assegura que «...davant l'aixecament de Lacy, el bisbe de Barcelona Pablo de Sihar donà una nova mostra d'adhesió al règim absolut proporcionant al capità

---

⁴⁶ AEB, Circulars 1815. S'adjunta a l'apèndix documental.

⁴⁷ FERRER, Raimon *Barcelona cautiva, ó sea, diario exacto de lo ocurrido en la misma ciudad mientras la oprimieron los franceses...* 7 vol. Barcelona, Oficina de Antonio Brusi. 1815-1821, Vol. I, p. 399

general Castaños 5000 duros que li feien falta per pagar les mesades endarrerides dels soldats i impedir així que es possessin sota les ordres del cap liberal». És més, es va crear una promoció de bisbes conservadors que van treballar plegats contra el sistema constitucional durant el Trienni Liberal la qual cosa pot explicar la duríssima persecució detectada sobretot entre els anys 1824 i 1825. Segons aquest mateix autor la Inquisició es va convertir en el «bastió que calia expugnar o defensar a tota costa i en gran part a la negativa de Ferran VII de reinstaurar-la el 1823 fou una de les bases de l'escissió entre els partidaris de l'absolutisme, les conseqüències de la qual ensangonaren Espanya tot el segle». ⁴⁸

L'ineficàcia de la Inquisició desesperava als qui la necessitaven i els motius eren múltiples; des de la incompetència de l'encarregat de la censura en relació al text que se li donava per examinar, fins la durada excessiva de la tramitació durant el qual el llibre, pendent del judici, continuava circulant. Recularem catorze anys per repassar una circular de prohibició i comprovar l'enrocament desesperat de la Inquisició davant, no tant un text amb uns determinats continguts, com davant les actituds. Acabem de veure el pànic a la llibertat de pensar i escriure. L'antecedent de tot plegat és la por a la simple novetat. Vegem-ho.

L'inquisidor Ramon Josef de Arce, examina un llibre imprès en italià sobre el sínode de Pistoia⁴⁹ i en un text llarg fa un seguit de consideracions dignes de remarcar. La circular en qüestió és bilingüe italià-castellà escrita a dues columnes i té quaranta-vuit pàgines ordenades per capítols. La condemna del text que està feta expressament pel Papa, prohibeix el text i a més «a otros cualesquiera que en su defensa acaso se hayan publicado ya, ó se publicaren en lo sucesivo». Però el que ens interessa ara no és tant si condemna o no el text, com el temps que triguen uns i altres a debatre-ho. I també, els arguments de fons que hi dona.

---

⁴⁸ FELIU I MONTFORT, G. p.29, 88. La pressió s'exercia des de posicions prou diverses i una petita mostra pot ser el llibre de José de S. Bartolomé *El duelo de la Inquisición ó pésame que un filósofo rancio de la América septentrional, da á sus amados compatriotas los verdaderos españoles, por la extinción de tan santo y utilísimo tribunal dado a luz uno de los referidos, que desde sus primeros lustros tiene por gloria numerarse entre ellos...* Madrid, 1814 [Obra datada a Mèxic 16 de desembre 1813]

⁴⁹ AHBCN, Ajuntament Borbònic. Polític, reial i decrets, 1801-a (p.111-134)

Comencem pel temps. El títol deia *Atti, e Decreti del Concilio Diocesano de Pistoja del MDCCXXXVI...* i la publicació de la condemna a Roma és del vint-i-vuit d'agost de 1794. La notícia de l'entrada del llibre és de 1801 i l'inquisidor, bisbe de Burgos, el condemna el dotze de gener de 1801 la notícia de la qual va arribar a Barcelona el catorze de febrer. Però l'any 1814, l'impremta Guasp de Mallorca encara la va imprimir. És a dir, doncs, que l'eficàcia era mínima ja que el llibre corria amb certa naturalitat.

Pel que fa als arguments, no ens aturarem en les llargues consideracions de caràcter general i habituals en els documents d'aquestes característiques però, d'entrada, mostra la sorpresa que el llibre estigui escrit per un clergue. Que es tracti de la mena de llibre que «por todas partes nos cercan» i, pel que es veu, també a la gran ciutat de Roma. El clergue en qüestió és bisbe de «dos sillas» i s'ha deixat enganyar «por una caterva de maestros de una perversa ciencia» que el van confondre de tal manera que en comptes de vetllar per la defensa de la fe, van trastornar-la «introduciendo importantes novedades». Vet aquí el nucli de l'acusació que es repetirà durant tot l'informe i que serà el motiu real dels debats que va provocar el llibre en qüestió: la novetat. Explica que, per tal de buscar el màxim d'objectivitat, van reunir un consell de savis «para reprimir en su nacimiento las novedades peligrosas y nocivas». Una mica més enllà reblen el clau amb l'afirmació de que «La Iglesia universal se resiente de qualquier novedad», per la qual cosa cal fugir de la tolerència, etc, etc. L'astúcia dels que ho feien era molt acusada, diuen.

Finalment fa seva la sentència de Roma que havia penalitzat el llibre i els qui el defensaven, i, per tant, prohibeix els que ja circulaven impresos o manuscrits i fins i tot els que «Dios no quiera, salieren en adelante». Admet doncs, la ineficàcia de la feina i reitera els mateixos arguments que s'havien donat a Roma i reclama l'obligació de lliurar el llibre o delatar aquells que el tinguin en un temps màxim de sis dies des de la data de l'edicte perquè «fomenta la sedicion é independencia de las supremas potestades». L'ordre s'haurà de penjar a la porta de les esglésies i no es podrà retirar fins que no hi hagi la llicència per fer-ho. Aquí el nucli de l'error com acabem de veure és el fet de ser *novetat* i catorze anys més tard serà, també ho hem vist, la llibertat de *pensar i escriure*.

CENSURA POLÍTICA

Si fins aquí hem mostrat les arts eclesiàstiques no s'ha d'oblidar que existien igualment les amonestacions civils un exemple de les quals recau a Raimon Ferrer i la seva ineludible «Barcelona Cautiva». L'ajuntament de Barcelona, el maig de 1815, considera que Ferrer parla amb massa lleugeresa del consistori per la qual cosa caldrà que a partir d'aquell moment abans de publicar res passi la inspecció pertinent. La causa de la queixa és ben bé tota una altra qüestió lluny del que aquí ens ocupa: troben que a la pàgina 23 s'anota que «tratando de lo sucedido en la marina entre franceses y marineros españoles, de que resultó herido mortalmente un francés y que salió mucha tropa francesa en busca del agresor, se dice: “pero como era catalan el vecindario lo escondió”. En esto se ofrece el reparo de que pudiera inferirse que el motivo de esconderlo fue precisamente el ser catalan y no el ser Español».

A la pàgina 28

hablando de la contestación que causó la ocupacion de la ciudadela por los franceses, dice: “han salido varios regidores y hasta el mismo Governador D. Carlos de Wite para tranquilizar la gente y mandarla retirar á sus casas”. En esta clausula y otra que hay mas abaxo y dice “procuraban las patrullas y autoridades dispersar y persuadir a la gente que retirasen pero no habia forma de conseguirlo”, pueden sonar á que el Ayuntamiento ó los Regidores todos ó tal vez parte de ellos estaban inteligenciados en lo que había ó acorde en lo que se practicaba quando consta bien en el Ayuntamiento quan al contrario fue. La nota que en la misma pág. 28 dice “este chocante paso será el objeto de la prim^a lámina” puesta como está con llamada a la conclusion de la clausula transcrita que expresa que las autoridades procuraban dispersar y persuadir a la gente que retirasen, ha de creer qualquiera que no esté bien enterado, que dicen entender que lo “chocante” fue lo que practicaban las autoridades: y es cosa bien sensible p^a el Ayuntamiento qe. estuvo muy distante de tener parte por ningun término en cosa que pudiese contribuir en nada á la infame ocupación de las fortalezas.⁵⁰

Un altres dels exemples prové d'Antoni Brusi que el gener de 1817 havia aconseguit quedar-se amb l'exclusivitat de publicació del *Diario de Barcelona* després d'un llarg procés contra els periòdics *Periodico político y mercantil de Barcelona* de Francesc Garriga

---

⁵⁰ AHBCN, Ajuntament Borbònic, Llibre d'Acords, 1815, pàgs. 61-62

primer, que va tancar-lo al desembre de 1816, i *L'Estafeta Diaria de Barcelona* de la impremta de Gaspar que ho feia el 31 de gener. Brusi, doncs, estava en una situació de força. El mateix dia que la seva capçalera es convertia en l'única a la ciutat, l'alcalde de Barcelona, el marquès de Sentmenat, es queixava de que el diari del dia anterior reproduïa un discurs que, sense ser ofensiu, entrava en els afers de l'ajuntament per a la qual cosa demana la constitució d'una comissió per determinar si cal que «continuen en el Periódico papeles en que ni aun en el modo en se hace en el referido, se hable de lo que hace el Ayunt^o pues podria suceder que otras veces se hiciese censurándolo, lo qual no corresponde á un cuerpo en que el Publico tiene sus Diputados y Síndicos que concurren a sus deliberaciones y que si no hay algo que reformar en lo que practique, está sobrepedito el recurso a la superiudad competente» S'acorda examinar-ho detingudament.⁵¹

Però, arribat el Trienni, i després que l'ajuntament concedís la llicència d'imprimir els calendaris dels tres anys següents a Miquel Gaspar, va amonestar novament Brusi perquè amb data 18 de setembre de 1820 s'havia publicat al *Diario...* un article signat per *El Liberal* en el qual «á mas de otras injurias se dice del Ayuntamiento nada menos que ha barrenado la ley fundamental de la Nacion» la qual cosa mereix passar-ho al jutge de 1a. instància, Josep Esteve i Morató que ho haurà d'eleva a la Junta Provisional de Censura perquè el qualifiqui. El dia 11 d'octubre es llegeix l'informe i l'ajuntament acorda notificar-ho al síndic perquè resolgui què ha de fer l'ajuntament. No és fins el 9 de novembre que aquest dicta que no es pot fer res més que aplicar la llei de llibertat d'impremta i iniciar un judici conciliatori previ. Es constitueix una delegació per aconseguir que l'autor es retracti del que ha dit.

Paral·lelament s'inicia un procés semblant sobre un article publicat al «diario constitucional de esta ciudad» que també ataca l'ajuntament «en el que se dice, que el Ayuntamiento infringiendo la ley ha tomado las cantidades con que han estado grabados los víveres hasta la extincion de los derechos de Puertas; que en el dia continua haciendo lo mismo con los impuestos de la carne, y que en justicia y consciencia está obligado a restituirlo». La junta de censura assegura que aquesta és una qüestió que afecta estrictament l'ajuntament i que és aquest qui ha d'actuar en judici

---

⁵¹ AHBCN, Ajuntament Borbònic, Llibre d'Acords, 1817

d'injúries. L'advocat de l'Ajuntament és Josep Coroleu, pare de Josep Coroleu i Inglada.⁵²

FONTS DOCUMENTALS I NOTÍCIES

Com hem vist al lloc corresponent, si bé la legislació censora no modifica essencialment la seva ideologia sí que varia reiteradament d'estratègies i de criteris administratius. Això suposa la principal dificultat a l'hora de localitzar a Catalunya expedientsensors. Una font interessant és la relativa al registre duaner i a l'entrada i sortida de vaixells. Tot i que amb períodes d'interrupció la inspecció l'efectuaven simultàniament el revisor civil i eclesiàstic. A la documentació municipal conservada a l'Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona també s'hi poden trobar algunes notícies escampades entre demandes i sol·licituds, o acords. L'Arxiu Episcopal de Barcelona disposa d'un bon recull d'aquests permisos⁵³, però pateix llacunes atribuïbles, potser, a les conseqüències de les revoltes populars de començament del Trienni Liberal. Tot i que hi podem trobar-ne algunes corresponents als anys 1821 i 1822 sense massa transcendència, el major nombre d'expedients es concentra a partir de 1824 quan s'encomana als bisbes les funcions censors. Cal dir, també, que la quantitat de notícies disminueix ràpidament a partir de 1825 fins a desaparèixer el 1828. Una possible explicació, gens menyspreable per altra banda després del que s'ha dit més amunt, és que, per deixadesa s'anés abandonant el control. Són simples suposicions sense fonament i per tant cal ser molt cautelosos a l'hora d'acceptar-les com a bones. És un aspecte més que caldria estudiar amb tot deteniment.

Malgrat tot, quant a l'exportació o importació, ens aporta informacions prou interessants per elles mateixes. Primer, que tothom que vulgui entrar o treure llibres haurà de demanar-ne el permís, indistintament que sigui seglar o religiós, particular o comerciant i, naturalment, llibreter, impressor o comerciant de llibres. Hi ha, per exemple, algunes relacions de particulars que permeten fer-nos una idea força aproximada de les característiques d'una biblioteca privada d'un jesuïta, d'un franciscà, d'un metge o

---

⁵² AHBCN, Ajuntament Borbònic, Llibre d'Acords, 1820. Vegeu Apèndix.

⁵³ AEB, Censura.

d'un jutge.⁵⁴ La inspecció requeria en un revisor el qual remetia la llista al vicari general que era l'encarregat de donar el vist-i-plau definitiu.

Segon, les procedències i orígens dels llibres indiquen que l'exportació no era exclusiva dels grans impressors ja que l'única diferència entre els grans i els més petits era la capacitat d'enviar més quantitat d'exemplars i volums en un sol viatge. Sabem també que el principal destí d'exportació era Amèrica Llatina, Cuba i Brasil. Però, també, i això és remarcable, que se n'exportaven a Marsella, Perpinyà, Gibraltar o Londres. I, evidentment, n'importaven. Les quantitats, però, no són, en general, massa significatives.

Cal tenir present com a possible explicació del que s'acaba de dir, que el 19 de desembre de 1825 Cea Bermúdez, arran d'una sol·licitud d'un llibreter francès que volia exportar a França llibres que tenia retinguts a la duana de Vitoria, estableix una regla general que disposava que els comerciants o llibreters estrangers propietaris de llibres que s'haguessin introduït a Espanya entre el 7 de març de 1820 i el primer d'octubre de 1823 i que volguessin reexportar-los fora del regne tenien un marge de tres mesos per expedir fora d'Espanya els impresos en qualsevol llengua; que els llibres impresos fora de l'estat en espanyol i els impresos a Espanya des del 7 de març de 1820 en qualsevol altra llengua, no podien sortir si eren ofensius a la religió o contraris a la moral pública.⁵⁵

Finalment, la documentació ens mostra que el comerç de llibres no queia exclusivament en mans dels llibreters o impressors, sinó que existien professionals a l'estil d'intermediaris o les actuals distribuïdores. Per exemple, el novembre de 1824 Cristòfol Sales vol embarcar «diez balotes y un cajon de libros» cap a Marsella. El revisor eclesiàstic detecta un possible risc que posteriorment el censor identifica en un parell de llibres de Quevedo, ambdós del XVII, que encara són a l'Índex. Entre l'inici i el final de la gestió ha passat poc més d'un mes. Una altra sol·licitud també d'expedició cap a Marsella la fa aquell mateix mes, Domènec Matas que du dos farcells amb llibres (un amb 33 títols i un altre amb 43). La companyia de Josep Rion (o Rigau) demana poder enviar a Londres, el novembre del 1824, un total de trenta vuit títols alguns en varis volums

---

⁵⁴ AEB, Censura, 1824

⁵⁵ «Diario de Barcelona», 5 de gener de 1825, p. 112 /113

datats entre els segles XVI i XVIII. Segurament Marià Serra i Soler va enviar quatre baguls a Londres via Gibraltar cap on demana permís el desembre. El març de 1825 és Josep Arimon qui vol embarcar tretze títols, sense especificar el destí, segurament a Amèrica per la gran quantitat de «cartillas y silabarios» (dues raimes). De la resta d'exemplars el nombre oscil·la entre els dotze i el cinquanta.

Pel que fa a la quantitat, destaca per damunt de tot Eulàlia Brusi «del comercio de libros de esta ciudad», que el maig de 1826 enviava llibres a l'Havana. La quantitat d'exemplars de cada volum són respectables: 1200 catons. Dels altres vint-i-un restants n'envia entre vuit i cinquanta de cadascun amb l'exempció de *Cecília* de la qual n'envia cent dinou. En aquell viatge el titulat *Alejo* no va passar la censura. Val a dir que la llista està feta i signada per ella mateixa. Dos mesos més tard, el juliol, embarca un total de seixanta quatre títols amb pocs exemplars de cadascun (entre un i tres) amb l'excepció dels 1164 *Catones* i les 9250 *Cartillas*. El censor, els deixa passar però, en la seva nota, hi afegeix l'observació de que «los que debian expurgarse se hallan corregidos a tenor de los edictos» la qual cosa no deixa de sorprendre perquè hi havia varies novel·les entre elles la temuda *Pamela* de Richardson. Possiblement la variació en la quantitat del nombre d'exemplars es pot deure a la necessitat de mantenir un màxim de volum similar per a cada viatge.

Altres impressors són Domènec Feyner que el 1825 exportava alguns títols a L'Havana i Narcís Oliva que té força activitat en aquest sentit. L'octubre de 1824 havia importat quaranta-cinc títols procedents de Perpinyà tots ells en francès quatre dels quals hauran de passar a revisió del vicari general. El novembre exporta deu títols a Puerto Rico i el desembre, onze a l'Havana. El gener de 1825 embarca cap a Rio de Janeiro dos farcells amb un total de quaranta-tres títols alguns amb varis volums. Igual que ho hem vist amb la llista de Brusi, també se li permet passar tot el presentat inclòs el *Pablo y Virginia* que figura a la llista.

A finals d'any 1824 és Tomàs Gorchs qui vol importar des d'un origen desconegut uns llibres en francès dels quals n'adjunta la factura de compra en la que consta un llibre de l'autor maleït Ducray Duminil que li causarà un seguit de destorbs. La seqüència és poc més o menys la següent: el 3 de novembre presenta la factura dels llibres que vol importar al peu de la qual Avellà, vicari

general, escriu que «pueden introducirse todos los libros contenidos en la adjunta lista con la prevencion de que en cuanto al titulado Ducray Duminil deberá el introductor sujetarse a la pérdida de todos los ejemplares que haya de él en caso de ser el Ducray Duminil que está prohibido, a cuyo fin deberan presentarsenos luego de su llegada para cerciorarnos de la verdad». En la factura només hi consta el nom de l'autor o del títol i el preu. Sembla que anticipa la factura a la importació per tal, probablement d'agilitzar la inspecció; Oliva també feia servir el mateix mètode.

El 25 de novembre el secretari de cambra del bisbat segueix el curs habitual i remet la llista dels llibres al censor el qual amb data 27 remarca que el Duminil que està prohibit fins i tot per als qui tenen llicència és *Victor ou l'enfant de laforet* en quatre volums imprès a París el 1799, però dubta de que ho sigui perquè a la llista no diu Duminil, sinó Duménil. Valgui l'incís però aquest comentari recorda els ulls grossos que hem vist que es van fer en les llistes d'Eulàlia Brusi i Narcís Oliva. Amb tot, es van seguir les instruccions donades per Avellà i el 19 de gener de 1825 es reparteixen als revisors eclesiàstics, per a la seva censura, «las obras de Ducray Diminil propiedad del librero Gorchs». En total són onze títols diferents que tenen entre dos i vuit volums. Mitjançant la llista de distribució podem saber el nom dels censors i els títols que de Duminil hi havia a la llibreria de Gorchs. Un altre expedient és del març de 1828 quan la viuda d'Agustí Roca certifica que ha venut uns llibres a Joan Prats perquè aquest el pugui exportar a Puerto Principe.

Una altra mena d'importació és la de particulars que estan en trànsit a Catalunya com és el cas d'un brigadier italià que prové de Gènova en direcció Madrid i li troben una capseta amb «4 tomos de la Grande Obra de Dante y papeles de música de Toscana». La revisió triga una setmana i Avellà anota lacònicament: «Presentenos el cajon con su contenido».

Pel que fa al mercat espanyol, per circular per l'interior de l'estat, s'havia de passar censura igualment i gràcies a la qual sabem que el 1824 Valero Sierra venia llibres de diversa tipologia a Sevilla, que Ignasi Estivill feia negoci a Mallorca. També cal afegir la sol·licitud de Josep Lluch per poder reimprimir (diu que a

instàncies de persones devotes) un llibre de devoció dedicat a la mare de Déu. Cal insistir en l'interès de les llistes encara que es limitin a uns pocs mesos entre els anys 1824 i 1825. El nombre habitual que duia un home sol oscil·lava entre els vint i els quaranta títols.

Una altra de les informacions detectables a partir d'aquest fons és que molts impressors prou coneguts duien llibres a vendre a les fires de les diferents poblacions. Les referències són mínimes però suficients per confirmar-ne l'existència i també per suposar que si els impressors amb més renom s'hi aventuraven és fàcil suposar que molts altres ho devien fer potser més espontàniament. Trobem Sellent que el 1824 vol anar a Girona i que el 1825 carregat de comèdies vol acudir a la de Vic. El 1826 és Oliveres qui va a la fira de Mataró. O que un tal Antoni Cotanegra demana permís per transportar, l'estiu de 1826, dues caixes amb estampes per dur a vendre a Sitges.

Una darrera sol·licitud ens fa adonar de que tot i que la vigilància no era constant sí que el factor de ser aleatòria la feia imprevisible com el cas que s'explica tot seguit. El 18 d'agost de 1824 es descobreix al portal de l'Àngel de Barcelona una «lista de libros que contiene una arquita vieja que venia de Reus y fue detenida por el Resguardo de la Puerta del Angel de esta ciudad en el dia 18 del corriente, por venir sin Guia y conducida a la Rl. Aduana donde se halla». En total hi havia cinquanta nou títols. Després de la inspecció resulta que tot era «usado y de pertenencia del inft^o Alcalde mayor por SM desde el año 1806 y Juez de 1ª Instancia que ha sido en la villas de Berga y Reus, procente de este ultimo Pueblo con ropa de su uso que al mismo tiempo que dchos. libros le conducia el ordinario Mirall». La llista conté alguna obra de Blas Damian de Vega el mateix que signa la llista dels llibres descoberts.

Com ja hem dit més d'una vegada no ha de sorprendre que sigui justament en aquests anys quan trobem més informació entorn la censura perquè és just a l'inici del canvi de règim quan convé que les coses quedin clares. L'abast de la persecució arriba a tots els nivells i la Universitat n'és un dels més paradigmàtics. El 14 d'octubre de 1824 Calomarde signava un nou pla d'estudis en el qual entre d'altres coses deia: «Sobrevino la terrible calamidad de Marzo de 1820; y en el diluvio de males que inundaron la Peninsula

perecieron los documentos y memorias que la sabiduria y el zelo habian sabios y religiosos designios». Els aleshores dits legisladors sense comptar amb ell «trabajaron en razón inversa para viciar y corromper las enseñanzas con la ponzoña de las doctrinas anarquicas é irreligiosas». Ell també, com els que l'han precedit és conscient del poc temps que resta abans del nou curs i per això nomena una «Comision especial de Ministros Jubilados, y otros varones sabios de mi confianza, á quienes encargué que reuniendose diariamente trabajaran é indispensablemente me presentaran en un breve e improrrogable plazo el deseado Plan y arreglo de la Universidades del Reyno».

A partir d'aquí relaciona llibres, mètodes d'ensenyament, acadèmies, plantejament dels exàmens, tipologia del professorat, de la junta de censura la qual, entre d'altres funcions té la de vigilar els llibres que llegeixen els estudiants i tenir sota clau els llibres prohibits de la Biblioteca, i afegeix que l'esmentat tribunal de disciplina o censura «Redoblará el Tribunal su vigilancia secreta sobre las librerias o tiendas de libros que esten indiciados de ejercer o haber ejercido el vedado comercio de malos libros».

Per sort, recentment, Xavier Solà de Andrés ha publicat un cas que ens serveix de magnífic exemple de la situació repressiva en que es vivia també a la universitat i ha demostrat com aquesta pressió podia influir i determinar l'expressió literària d'un jove poeta com era Manuel de Cabanyes. Segons l'autor formava part d'un

grup de joves arrauxats, que sovint infringien la normativa de règim intern o en vulneraven els seus defectes, principalment fora del recinte universitari. Aquest grup portava de corcoll les patrulles nocturnes de la policia i, en especial el Tribunal de Censura i Correcció, organisme competent en matèria de disciplina civil i acadèmica del personal adscrit a la Universitat i, per això, el cap del citat tribunal, Miquel Franch, els feia vigilar.

Un diumenge, Cabanyes va llegir a l'aula d'Oratoria un *Discurso sobre la Historia literaria de España* al final del qual va fer referència a autors prohibits com ara Voltaire i Rousseau i altres de tendència liberal. Algú dels assistents va considerar que a més d'això hi havia hagut injúries contra oradors sagrats i va decidir delatar-lo. Pocs dies després un professor el va denunciar davant el Tribunal que li va exigir vuit rectificacions. El jove poeta va fer-ho però usant alguns subterfugis que es van interpretar com a

dilació voluntària la qual cosa, tot i que es va considerar desacatament, va permetre-li ajornar la causa si no hi tornava a incidir. No gaire mesos més tard entre el 16 i el 21 de maig de 1828 i després de la visita de la reina Amàlia a Cervera, va circular el periòdic manuscrit *El Crítico Observador* «que fou retirat i prohibit de seguida per l'autoritat acadèmica, la qual va instar el Tribunal de Censura perquè iniciés actuacions a fi de descobrir i sancionar els culpables». Les indagacions del tribunal van dur directament a Manuel de Cabanyes per la qual cosa va decidir vigilar-lo tot el dia. Una nit fou sorprès i van incomunicar-lo a casa de l'alcalde-corregidor de Cervera.⁵⁶

Hi ha algunes situacions de persecució amb els llibres com excusa que poden obeir a alguns altres motius més enllà dels estrictament legals. Aquest podria ser el cas del conflicte que va haver de viure la viuda d'Agustí Roca a causa de la biblioteca de l'antic col·laborador de Godoy el marquès de la Casa Cagigal. La llibreria de la viuda Roca el dia 15 de novembre de 1824 havia posat un anunci al diari per comunicar que tenia a la venda una part de la biblioteca de l'esmentat marquès. Immediatament la intendència de policia ho va denunciar argumentant que com que era possible que hi hagués alguns llibres prohibits, havia donat ordre de suspendre'n la venda i demanat al vicari general, P. Avellà que s'hi fes una inspecció. Aquest ho encarrega al frare mínim Josep Constans que haurà de desglossar els que són prohibits i necessiten expurg i els que han sortit després de l'últim edicte de la Inquisició. El frare organitza el conjunt de llibres en dos llistats diferents: els prohibits que s'han d'expurgar i els sospitosos «y señaladamente aquellos que lo son por tener ya obras prohibidas, como lo advierto en las notas que a continuacion de la obra puede ver VS sin olvidarme tampoco de incluir en el escrito de sospechos, todos aquellos libros y papeles que por orden de su Magestad deben ser recogidos para examinarse». El pobre frare davant la immensa feinada que representa la inspecció de tota la biblioteca s'excusa de que, de tota la relació, només ha pogut fer les lletres A, B, C i una mica de la D i com que «VS conociendo con sus superiores luces, quan engorroso es y grave este negocio se servirá concederme el tiempo competente, para desempeñarlo

---

⁵⁶ Xavier SOLÀ DE ANDRÉS, «Manuel de Cabanyes: aproximació literària i biogràfica» dins *Manuel de Cabanyes i el romanticisme català*, Vilanova i la Geltrú, Biblioteca Museu Balaguer, 2009 p. 9 – 49.

como devo». Amb tot, el 24 de desembre li lliura la corresponent a les lletres D a l'H i el 30, la resta.

Efectivament, la relació és precisa i dins cada apartat previst (prohibits per expurgar i sospitosos) els agrupa temàticament amb un breu comentari sobre la majoria d'ells. Per exemple: «Altes, (Dn. Francisco) *La muerte de Cesar*, tragedia de Voltaire, traducida por el ciudadano N. Un folleto en 8º y a la rustica dos exemplares. Prohibido por el edicto de 9 de julio de 1791», però hi trobarem que el poeta Alfieri és sediciós, i per tant té prohibides gairebé totes les sevs obres, *La Abeja*, Condillac, Cabarrús, Moratin, *El Robespierre español*, La Fontaine, Montesquieu i l'inevitable Voltaire entre molts altres.

Una altra de les llistes comença amb Ariosto seguit del Quixot de Cervantes del qual, a parer del frare, s'ha d'esborrar la frase «las obras de caridad que se hacen flojamente no tienen mérito ni valen nada» i altres per l'estil que inclou tota mena d'obres literàries científiques o de dret. Avellà dictamina que tots ells han de quedar a la censura. Entre els sospitosos hi trobarem la col·lecció de decrets de les Corts entre 1810 i 1811 i el codi Napoleó, evidentment les que el marquès de Casa Cagigal n'és l'autor, Caracciolo, Chateaubriand, *El censor* i tota la premsa del Trienni Liberal, Duminil, Garcia Malo, Llorente i un llarguíssim etcètera perquè la llista de sospitosos és extensa. Conclou el 31 de desembre amb aquesta anotació: «Los libros sospechosos expresados en las listas que preceden [...] se entregaran al DD Jayme Cabot, quien dexara el correspondiente resguardo al encargado de la venta de dicha libreria, y en caso de que se le diga que alguno de dichos libros fue vendido exigirá al vendedor que diga a quien».

El dia 7 de gener de 1825 Cabot passa l'informe amb la relació de l'incident amb que s'ha trobat quan ha anat a la botiga de la viuda Roca per recollir els llibres indicats. Després de notificar a l'encarregat l'objectiu de la visita aquest no el va poder atendre perquè estava ocupat en la impressió d'uns papers per al general Reiset; i va afegir, a més, que la nit anterior l'esmentat general havia enviat dos soldats a endur-se'n «una porcion» i que per aquest motiu podria ser que en faltessin uns quants dels que duia anotats per recollir. Davant aquest fet, Avellà, el vicari general,

passa l'expedient a l'intendent de policia perquè faci declarar l'encarregat de la botiga de la viuda Roca.

La cosa es va complicant mica en mica. El 3 de març la viuda Cagigal dóna poders per poder reclamar els llibres. L'apoderat, Miquel Ma. Sanromà, el 23 d'abril de 1825, exigeix que se li retornin els llibres que s'han endut al dipòsit (per estar prohibits a Espanya), perquè té previst poder-los retornar a França com a propietat de la viuda tal i queda manifest en el testament segons el qual se la considera cohereva «y como a tal le pertenecen los libros estrageros de este en virtud del convenio particular hecho con la referida Dª Vicenta su Hermana [del marquès]». Sanromà fonamenta la sol·licitud en el decret d'octubre de 1824 al qual ja ens hem referit més amunt, que permet la reexportació dels llibres estrangers.

Paral·lelament, i pel que es dedueix de la nota del revisor Constants de el 25 d'abril de 1825, Avellà el 4 de març li havia demanat que passés a esborrar, per a l'expurg, el que considerés convenient el qual un cop fet relaciona els títols amb l'excepció del de Cervantes perquè li han fet arribar les «Novelas exemplares» i no el Quixot. El 22 de juny la viuda s'adreça una vegada més a l'Intendent de l'Exèrcit de la Província per saber si hauria cap inconvenient en concedir-li un guia per poder recuperar els «libros estrangeros parte prohibidos y parte sospechosos que estan depositados en la Secretaria de Camara de la Diòcesis...» i que pertanyien al seu espòs. La resposta del 15 de juliol de 1825 és molt clara: el termini per a la reexportació de llibres estrangers donava un termini de tres mesos i ja han expirat i en conseqüència no es poden enviar a França. Sense cap més notícia, el 1831, sense més data, José Cagigal, el fill segurament, demana llicència per poder representar una tragèdia que ha escrit.

EPÍLEG

Repetint novament la pregunta de si ha estat mai possible expressar-se lliurement, convindria fer una llarga el·lipsi i afegir

l'actual censura que es pateix a Internet per a la qual, malgrat el que ens vulguin fer creure, no cal anar a països massa llunyants. Aquí mateix com una demostració del continu desplaçament de les eines controladores que ha significat que de l'església passés a mans civils, ara és el sector econòmic qui en fa les funcions. Com ens podem explicar que a l'estiu de 2008 es condemni a un bloqueig a pagar 9000 € a la Societat General d'Autors i a retirar del bloc en qüestió els continguts que resulten ofensius a l'organització? La causa la trobem en que el propietari del bloc hi va penjar un vincle on s'informava sobre una tècnica, coneguda com a *Google bombing*, que s'havia utilitzat per tal que a l'introduir el terme "lladres" en el famós buscador, aparegués la pàgina web de la SGAE en primer lloc. Com si els anys no haguessin passat, el jutjat va resoldre que encara que no fos autor de les opinions expressades al seu bloc, sí que n'era el col·laborador necessari com a administrador de la pàgina web, en aquesta lesió del dret a l'honor. És exactament del que es podia acusar a un impressor o editor, amb les lleis d'impremta a la mà de fa gairebé dos-cents anys, quan en cas de demanda de l'autoritat no donaven el nom de l'autor que li havia lliurat un text per publicar.

clandestinitat

He sentit dir: «Però, ja que no es pot impedir als estrangers que ens pirategin, per què no autoritzar els regnícoles a fer-ho? Furtats per furtats, més val que els nostres propietaris ho siguin per un francès, veí seu, que per un holandès». No, senyor, no val més. (...) «Però si no agafem els seus llibres, ell no agafarà els nostres» (...) No té res que siga seu, a penes produeix un fullet a l'any.
(Diderot, *Carta sobre el comerç de llibres*)

Tot i la certa contradicció que destil·la l'obra, Diderot ens presenta la complexitat i contradicció que suposava la convivència amb l'edició clandestina.

La clandestinitat cal plantejar-la en un context ample perquè malgrat tractar-se d'un comerç *out sider* de fet està plenament integrat en l'economia dels respectius països. Cal plantejar-la també com una forma de comerç internacional i pel que fa a Catalunya, com que els seus comportaments i efectes no han estat estudiats amb massa profunditat, caldria posar-lo inevitablement en relació al comerç il·legal bàsicament espanyol i francès. S'ha tenir en compte que la legislació censora espanyola des de la segona meitat del XVIII procura gairebé obsessivament evitar l'entrada de qualsevol mena de paper procedent de l'estat francès. Paral·lelament, a França, també en diferents moments polítics mantenen una posició molt dura contra l'edició clandestina que es feia al voltant de les seves

fronteres; amb tot, tant en un lloc com en l'altre, el negoci de les edicions clandestines té una fortalesa prou gran com perquè cap de les dues economies pugui, de fet, prescindir-ne.

S'han de considerar també algunes de les opinions que manté Robert Darnton quant a la importància en la construcció ideològica de tot allò que emanava d'aquests territoris il·legals. Moltes de les afirmacions que ell fa poden ser perfectament aplicables a Catalunya perquè, vull insistir-hi, el traspàs intel·lectual amb els corrents francesos durant la segona meitat del XVIII i bona part del XIX va ser constant. Va ser-ho en diferents sentits segons el règim polític dominant a Espanya. En algunes ocasions els afrancesats van haver de fugir un cop acabada la guerra del Francès; després amb l'arribada del Trienni molts d'ells podran tornar i seran aleshores els representants d'alguns sectors més conservadors els que buscaran recer a l'estat veí. Fins i tot moltes de les prerrogatives que van tenir alguns escriptors i editors a França van beneficiar notablement el creixement de la indústria editorial, legal o no.

En aquest sentit cal tenir en compte l'opinió de Roger Chartier quan, en relació a la Revolució Francesa, es qüestiona «si el acontecimiento está presente en las ideas que lo anuncian, lo prefiguran o lo exigen, como de reconocer las mutaciones de creencias y de sensibilidad que haran descifrabable, aceptable, la destrucción tan rápida y tan profunda del antiguo orden político y social. En este sentido, atribuir *orígenes culturales* a la Revolución no es en modo alguno establecer las causas, sino más bien situar algunas condiciones que la hicieron posible, por pensable». Chartier fa un repàs historiogràfic entorn la revolució i es pregunta si no va ser la revolució mateixa qui va inventar la Il·lustració per tal de, mitjançant textos i autors fonamentals, donar-li la legitimitat necessària. Afegeix que cal obrir l'espectre per tenir en compte «no sólo los pensamientos claros y elaborados sino tambien las representaciones inmediatas e incorporadas, no solo compromisos voluntarios y razonados sino las pertenencias automáticas y obligadas». El procés revolucionari, doncs, s'ha d'inscriure en les transformacions amb un temps llarg i es fa seva la definició de Quinet com a *temperament*. És per això que per conèixe'l i

identificar-lo cal rellegir l'historiografia contemporània per destriar el procés d'elaboració del discurs.¹

Iniciar una reflexió d'aquestes característiques no és l'objectiu que aquí ens hem proposat però sí que ens obre un seguit d'interrogants sobre els mecanismes que van ajudar a la construcció amb més o menys velocitat de la nova societat liberal entre els quals cal tenir-hi en compte els llibres i impresos clandestins. Sortosament, però, Ramon Arnabat ens en respon quan afirma que potser no va ser l'aixecament de Riego el que va servir com a detonant polític, sinó a la inversa tal i com plantegen Chartier i recull Irene Castells per a la revolució francesa. És a dir, que podem suposar que el corrent subterrani de pensament fecundat, en bona mesura, per l'abundància de publicacions clandestines va poder ajudar a prendre una determinació a Riego i, aleshores sí, va esclatar el suport popular. Ell mateix parla de *xarxa liberal clandestina* i ho confirma quan diu: «La revolució triomfa, doncs, perquè va aconseguir el suport civil, precisament quan semblava que a nivell militar estava a punt de ser derrotada». Des del meu punt de vista crec que conceptualment cal afegir que les edicions il·legals o clandestines tenien el seu equivalent en el contraband, prou freqüent per altra banda en aquells anys, i, per tant, formava part, en bona mesura, del *temperament* al qual ens hem referit més amunt. Això ens permet treure l'aura de bondat a la clandestinitat com a eina per alliberar la gent. Sense les bales de cotó clandestí, posem per cas, tampoc s'hagués pogut progressar.²

Un testimoni tardà ens n'aporta la confirmació. L'editor valencià Cabrerizo quan emmarca les seves memòries afirma que «Los liberales que combatimos por estos principios en 1820, abrigamos un corazón lleno de fe y de esperanza por el triunfo, poniendo incesantemente en contribucion nuestros intereses; y no podrá negársenos el haber vertido la semilla que, tarde o temprano, ha de fructificar en España, aunque los que nos han reemplazado no hayan sido lo mas diestros en aclimatarla, y en difundir el bien estar en las clases trabajadoras, que son el verdadero apoyo del trono: siquiera

---

¹ Roger CHARTIER *Espacio público, crítica y desacralización en el siglo XVIII. Los orígenes culturales de la Revolución Francesa*, Barcelona, Gedisa, 2003. pp. 14 – 19.

² Ramon ARNABAT, Josep Fontana, pr. *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya* Vic, Eumo, 2001, pp. 48-49 i 202 i ss.

reconociesen que á nuestros esfuerzos deben el alto lugar que ocupan». Prèviament justificava alguns dels seus comportaments a causa «de mi juventud, inesperienza y entusiasmo por la causa de la libertad». Hem vist al capítol dedicat a la censura com Cabrerizo mateix durant la defensa en el judici per haver venut llibres prohibits, diu frases de l'estil «Es cierto que vendió en la época pasada libros que en el dia estaban prohibidos» o bé aquesta altra: «por donde se echa de ver, que no es posible llevase el acusado a la venta de tal o cual libro prohibido otro objeto que el de especular en su comercio, y nunca jamás el horroroso fin de corromper la juventud».³

De la mateixa manera que s'establiren mecanismes de protecció des dels estaments oficials contra aquesta subeconomia, tots els qui estaven implicats planificaran els seus propis sistemes de control. A mesura que l'interès lector creix i apareix un públic més ample, la producció editorial també ho fa, però és aleshores quan els grans editors es fan amb més privilegis que els permeten augmentar llibreries i controlar les publicacions periòdiques i «mientras los mandarines seguían engordando a base de pensiones, la mayoría de los escritores se hundió en una suerte de lumpen literario»⁴. El qualificatiu de lumpen en aquest cas vol significar que s'està fora del circuit privilegiat, no pas de l'espai del debat ideològic. Els qui en formaven part tenien igualment interès per la transformació social i política i des de la seves posicions ocultes es convertien en autèntics motors del canvi. Darnton suggereix, evidentment amb tota la cautela, que bona part dels plantejaments revolucionaris s'haurien de buscar en aquests ambients ja que «tal interpretación puede ser sólo una fantasía demográfica basada en fuentes literarias subjetivas, que sin embargo resultan suficientemente sugerentes como para justificarla». Si a aquest suggeriment hi afegim altres factors que s'introdueixen en els salons de les classes emergents, potser el panorama de la transformació cultural es pot interpretar de forma complexa i pluridireccional. Jean-Claude Perrot, per

---

³ Mariano de CABRERIZO *Memorias de mis vicisitudes políticas desde 1820 a 1836*, València, Imprenta de D. Mariano Cabrerizo, 1859 pp. X-XI, i 109

⁴ DARNTON, Op. Cit., p.31 «El aburguesamiento de la Ilustracion, sin embargo, no limó su filo radical puesto que, de igual modo que un abismo generacional había separado a los filósofos de la Ilustracion tardía de sus predecesores, una nueva escision los apartó ahora de la baja literatura, de aquellos cotemporáneos que no lograron llegar a la cima y hubieron de regresar a Grub Street» (Suburbi).p.30
També R. CHARTIER op. Cit., p. 29

exemple, assegura que un tipus de llibre al qual no se li ha donat massa importància va ser el d'economia. Els economistes formaven part de les tertúlies i les seves opinions eren molt escoltades poc abans de la revolució francesa. Els seus llibres, per qüestions de seguretat, molt sovint o eren anònims o feien servir únicament les inicials la qual cosa n'augmentava l'interès a causa de la possible clandestinitat.⁵ Aquesta estratègia s'usava també per als autors "filòsofs" que rebien noms com ara *Rousseau du ruisseau...* o segurament a casa nostra El Filósofo Rancio i tants d'altres.

Confirma la importància dels textos econòmics el que el 1821 un tal Aneryda (que Gil Novales creu que podria tractar-se de Felip Aner i Esteve) mitjançant diversos fullets incitès a la industrialització i es proclamés a sí mateix *Español amante de las clases productoras y de la prosperidad de su patria*. En el substracte de la majoria de les opinions d'aquests promotors del desenvolupament industrial hi ha la necessitat de tenir una política correcta de camins, ponts i canals i de desamortització dels béns de l'església. Gil Novales remarca, a més, que «todos los ejemplos citados pertenecen a la mitad norte de la Península, alimentados por un claro desarrollo industrial, como es el caso de Cataluña...». Per afegir tot seguit que aquesta posició topará amb la lliurecanvista presentada a Càdis.⁶

Darnton es refereix en més d'una ocasió que alguns d'aquests escriptors clandestins rebien el nom genèric de "filòsofs" denominació que és detectada i anotada per altres autors. Sense anar més lluny en un fullet editat a Càdis el 1811 amb el títol *Diarrea de imprentas* es diu «El Pueblo Español detesta esa maldita ilustracion con que le brindan los Filósofos, y á trueque de conservar su Religión, sus leyes sabias, y a su adorado Fernando VII

---

⁵ Jean-Claude PERROT *Nouveautés: l'économie politique et ses livres* dins R. CHARTIER i H-J. MARTIN «Histoire de l'édition française», vol. II, París, Fayard, 1990, «Il faut note l'aspect ludique et profitable de l'anonymat. Le secret dans le livre s'enveloppe est un argument publicitaire qui capte l'attention de l'acheteur et fait présager des hardidesses. Du reste des écrivains usent de repères symboliques pour jalonner leur production et débrouiller eux-mêmes la piste. Ainsi va le foureur de l'épigraphe latine: l'auteur du "*Ne quid nimis?*"? Vers 1760 tout Paris vous répondra François de Forbonnais... Ainsi va le goût des initiales ou de périphrases, si commun dans la presse économique: "le boureur de Picardie", "le négociant de Marseille"» (p.302)

⁶ Alberto GIL NOVALES, (1975) *Las sociedades patrióticas (1820 - 1823)*, vol. I, Madrid, Editorial Tecnos, p. 176

seguirá gustoso en la estupidez, y barbarie, que a los ojos de Dios es un verdadera ciencia».⁷

L'augment de reglamentació a l'hora de poder publicar un text, obligava a editors, impressors i llibreters a situar-se propers als llocs de control de manera que els que no ho aconseguien quedaven atrapats entre els col·legis de llibreters i editors i els pirates. Si el que pretenien era obtenir alguns ingressos amb què mantenir la família sovint no els quedava altre camí que treballar per aquest submón literari. Escrivien contra el món establert que els humiliava. Quan convenia podien espionar per a la policia o per a qualsevol que se li oferís. Una ullada superficial a la segona sèrie dels *Episodios nacionales* de Pérez Galdós dedicats a l'Espanya de Ferran VII, ens ofereix la figura d'un espia que informa a l'entorn reial del que succeeix en un món relativament marginal. El protagonista que procedeix d'un rang social ben baix aconsegueix amb enginy situar-se en una bona posició social. L'exemple no es correspon exactament amb el que aquí ens referim però serveix per demostrar que l'anàlisi detallada de textos literaris de l'època o que s'hi refereixin és una bona eina a considerar per a l'estudi de l'edició. Robert Darnton en això és taxatiu: «Fue en lo más profundo del submundo intelectual donde estos hombres [Marat, Brissot i Carra] se volvieron revolucionarios y donde nació la determinación jacobina de aniquilar a la aristocracia del pensamiento»⁸.

Aquesta situació duia implícita que alguns nous projectes (que ara en diríem del mercat cultural) quedessin sense possibilitat de realització. La persecució a la qual els sotmetien no únicament les lleis sinó els gremis mateixos era determinant. Diderot ja ho havia plantejat:

És cert que el gran públic semblava beneficiar-se de la competència, que els escriptors desdenyaven els llibres mal fets i que els impressors competents, després d'haver lluitat durant un temps contra la morositat dels ingressos i el malestar que se'n seguia, es decidien normalment per abaixar els preus dels seus. Fóra també massa ridícul suposar que els jutges encarregats d'aquesta branca del comerç ignorassen aquest

---

⁷ *Diarrea de las imprentas. Memoria sobre la epidemia de este nombre que reina actualmente en Cadiz: Se describe su origen, sus sintomas, su índole perniciosa, su terminación y su curacion. Escribiala en obsequio de la patria afligida el Doctor Pedro Recio de Tirpe Afuera.* Cadiz: en la oficina de la Viuda de Comes, 1811

⁸ DARNTON, Op. Cit. p.35

avantatge i l'haguessin negligit, si hagués estat tan real com semblava a primera vista; però no us enganyeu, senyor, de seguida s'adonaren que l'avantatge no era sinó momentani i que s'acabava tornant-se en contra d'una professió desanimada i en perjudici dels escriptors i de les lletres. Tant l'impressor competent privat de la seva recompensa, com el falsificador injust sense fortuna, es trobaren en la mateixa impossibilitat d'emprendre cap gran projecte i arribà un moment en què, entre un gran nombre de comerciants, difícilment se n'haurien trobat cap que s'haguessen atrevit a publicar un infolio.⁹

EL CAS CATALÀ

A Barcelona mateix trobem exemples clars de distribució un dels quals ens serveix per entendre que eren els mateixos gremis els qui, d'alguna manera, dificultaven la transformació econòmica de l'edició i la impressió.

El 26 de maig de 1815 Francesc Garriga, Tomàs Gaspar i Josep Rubió cònsuls i síndic respectivament del Gremi de llibreters i impressors demanaven al governador que posés fre a la circulació clandestina de llibres tot exculpant-se ells mateixos. L'argument de la queixa es fonamentava en el fet que a conseqüència de la guerra recent, s'havia fet abús de prerrogatives i privilegis que havien obtingut i obtenien els col·legis i gremis de la ciutat. Ho consideraven no únicament un despreci a la superioritat sinó un greu perjudici per a ells mateixos i fins i tot per a la causa pública «que comprando manufacturas y géneros fabricados y trabajados fraudulentamente, y por personas no conocidas ni incorporadas en ninguno de los Colegios o Gremios correspondientes, se hallan empeñados en la falsificacion ó por ser de prohibido é ilícito comercio, y aun tal vez sustrahidos fraudulentamente de sus legítimos y verdaderos dueños».

Demanen explícitament que es faci publicar l'article 19 de les ordenances del Col·legi perquè especifica clarament quines són les feines que no estan permeses a aquells que no hi pertanyin. L'interessant de l'enumeració és la relació de les diferents possibilitats de comerciar amb el llibre: «ni venderlo en Barcelona y su territorio, ya sea con cubiertas ó sin ellas, aunque sea de pliego,

---

⁹ Denis DIDEROT, *Carta sobre el comerç de llibres*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2004; (Breviaris; 2), p. 23

ó medio pliego tendido de figuras, letra ó en qualquier y de qualquier manera impreso, sea público o privadamente» per a la qual cosa s'han establert unes penalitzacions econòmiques de cinc lliures per cada obra feta o venuda i la requisita de les esmentades obres i instruments. Els diners de la pena es repartiran entre els agremiats segons determina un altre article i «vendiendose las obras é instrumentos á los Individuos del Gremio» el producte del qual es dedicarà a cultes dels Sants Patrons. Però s'hi afegeixen un parell de notes que aclareixen les altres tipologies de venda.

La primera, que aquesta ordenança no afecta als comerciants ambulants que venen únicament «estampas, romances, comedias, entremeses y otras semejantes niñerías» als quals el Gremi els permet treballar durant dos mesos a canvi de pagar quatre pessetes en compensació de les possibles pèrdues que això els pot ocasionar. La segona, que qualsevol impressor del regne o de fora pot vendre el que ell mateix hagi imprès a l'engròs o al detall, sempre que ho faci sense enquadrar i no estigui prohibida la seva entrada. Abans, però, haurà de presentar al gremi la relació detallada de les obres a la venda. El termini serà igualment de dos mesos. Naturalment hauran de pagar una franquicia/licència de 100 rals.¹⁰

Tenim però informació de l'altra part. El dia 13 de juliol Josep Clapera i Bernat Roca com a comissionats dels robavellaires de la ciutat, és a dir revenedors de roba i tota mena de coses velles, s'adrecen a l'ajuntament per queixar-se de l'actitud del Col·legi de Llibreters i Impressors envers ells. Diuen que sempre han pogut vendre amb absoluta llibertat i que si mai hi ha hagut algun malentès s'ha resolt amigablement. Pel context, ja que la instància no ho especifica, es pot deduir que es refereixen a llibres, perquè assegurin que han seguit les «prevenciones del Gobierno relativas a ponerlos de manifiesto al publico». Actualment, però, es veuen «molestados por el Colegio de Libreros e impresores» el quals no han tingut manies a l'hora d'entrar a les seves cases per fer «escrutinio de los Libros viejos que tenian de manifiesto al Público

---

¹⁰ «Asímismo qualquier Impresor sea del Reyno ó extranjero, podrá vender en esta capital y su territorio, las impresiones que hubiere impreso en su oficina por mayor o por menor con tal que sean sin enquadrar, y de las que no esté prohibida su entrada; a cuyo fin presentará á los Consules nota individual de todas las obras que llevare, y con la misma circunstancia de solo dos meses de tiempo, y pagar al Gremio cien reales vellon, por lo que le perjudica, ó la cantidad, que S.E. dispusiere.» AHBCN, Ajuntament Borbònic, Polític, reial i decretets, 1815

para su venta». Han arribat fins i tot a confiscar-ne alguns en un clar atemptat als seus drets. Afegeixen que els llibreters ho fan amb l'article 19 de les seves ordenances a la mà tal i com havien reclamat al corregidor de la ciutat que va emetre un decret el dia 8 de maig i publicat al diari el 17.

Els revenedors es defensen dient que ells «no han entrado en el empeño de imprimir ni encuadernar ni plegar obra, libro, ni papel alguno vendiendolo con cubiertas ó sin ellas que es lo de que se trata dicho capítulo». I argumenten que tenen els mateixos drets que tots els agremiats o col·legiats i que, per tant, les reclamacions dels llibreters són febles perquè el govern ja fixa quins són els límits legals i que els robavellaires actuen amb la mateixa legalitat que ho fa el col·legi de llibreters i impressors «para evitar la malícia de los que los componen no engañen á los incautos compradores».

I finalment apareix el que realment creava conflicte davant el proper canvi de les regles del joc comercial: Com qualsevol altre espanyol, acollint-se al decret de 8 de juny de 1813, tenen dret «al libre ejercicio de qualquiera industria ó oficio util sin necesidad de examen ni titulo ó incorporacion á los Gremios respectivos cuyas ordenes se degradaron en esta parte». Ho reforcen amb la RO de 16 de maig de 1814 que reclamava que l'aplicació de l'esmentada reglamentació no havia d'alterar l'ordre públic de persones ni famílies i si calia amb la intervenció del Capità general per posar ordre. Hi aportaven, a més, una certa jurisprudència quant en d'altres ocasions el Govern Superior de la Província i la Junta de Comerç havien intervingut contra els Gremis que «intentaban sostener las anteriores trabas y restringiendo y aun quitando esta libertad havian entrado en el empeño de privar el ejercicio de oficios e industrias á los que no eran sus Gremiales». Per tant, li demanen que impedeixi que el Gremi de llibreters i impressors puguin «embarazarles la libre venta de libros que hasta aquí han practicado» i que els hi tornin «los libros á los particulares de quienes lo han tomado arrancandoselos de sus tiendas».

L'informe del corregidor (després d'escoltar l'ajuntament en el document del qual relaciona els noms dels revenedors afectats) és del 3 d'agost i diu que la providència que va obtenir el gremi de llibreters quant a que només els llibreters i impressors tenen l'exclusivitat en la venda de llibres, atempta l'antiga possessió del

dret dels robavellaires de vendre tota mena de gènere vell, es demana que intervingui la superiortat per a resoldre-ho. S'escullen Bernat Roca i Josep Clapera com a comissionats amb totes les facultats de representació necessàries. I finalment s'aclareix la sospita del perquè de tanta trifulca. A continuació de la paperassa informativa s'adjunta la R Cèdula de 1791 que prohibeix l'entrada de papers sediciosos i contraris a la «fidelidad y á la tranquilidad pública» i tot seguit la relació cronològica dels fets.

El 27 de juny de 1815 els impressors tornen a reclamar perquè, malgrat la publicació de l'article 19 de les ordenances, es segueixen introduint i venent llibres i papers prohibits per a la qual cosa demanen un reconeixement i escrutini. El 29 de juny es prepara l'autorització per poder intervenir en les cases dels robavellaires: dos membres del tribunal acompanyats cadascun d'un agutzil i porter d'aquest i del síndic cònsul primer del col·legi de llibreters i impressors «se conferiran con toda reserva en las casas de los revendedores de libros que estos señalen y practicarán un escrupuloso escrutinio de todos los que hallen, levantando testimonio y recogiendo los que dcho. sindico ó cònsul dixeren prohibidos, entregandoselos despues con copia de dicho testimonio p^a los fines convenientes».

La visita es va fer el dia 8 de juliol i l'informe del 10 assegura que van resultar certes les sospites del llibreters i, per tant, es prohibeix absolutament vendre llibres (encara que siguin vells) a qualsevol persona que no sigui individu del Gremi. Per altra banda, fa responsable als seus membres de qualsevol altra anormalitat incloses les dels seus propis associats per a la qual cosa requeriran que l'agutzil del seu tribunal pugui acompanyar-los en els reconeixements.

El 2 d'agost de 1815 els impressors tornen a demanar que es recordi la prohibició de vendre llibres prohibits. El 3 d'octubre el robavellaires reiteren la reclamació i l'ajuntament acorda que l'expedient retorni a la comissió de seguiment. Els robavellaires es queixen de que els llibreters no únicament els qualifiquin d'innecessaris sinó de perjudicials perquè poden distribuir «prendas

desencaminadas de sus dueños» la qual cosa asseguren, es pot observar clarament «en el tráfico de libros».¹¹

L'ajuntament rep l'informe de la Comissió que disposava del vist-i-plau del Capità general i, escoltades les parts i revisats els informes, opta per una solució salomònica en el sentit que a cap gremi se li pot prohibir d'exercir el dret que té. Per tant, els llibreters no tenen cap dret a impedir que els revenedors puguin vendre llibres vells. Altra cosa és que acollint-se al capítol 19 de les ordenances del Gremi de Llibreters, no se'ls pugui prohibir i perseguir la venda de llibres prohibits. Tampoc es pot fer extensiva la culpabilitat a tots els robavellaires quan algun d'ells s'hagi excedit en els seus drets. Si s'apliqués aquesta determinació (que la falta d'un membre s'estengués a la resta) s'hauria d'aplicar a tothom; també als llibreters. A més, si se'ls tregués la possibilitat de vendre llibres per por dels llibreters, podria passar el mateix amb la resta de gèneres que poden vendre i així afavorir els monopolis en perjudici dels robavellaires amb l'aggravant que els llibreters podrien acabar venent com a nou allò que era vell.

Finalment l'Ajuntament el 18 de novembre acorda que es passi al corregidor l'acord de que «no sean molestados los ropavejeros en la libertad de la reventa de libros usados, sino que debe serles permitida como la de otros géneros, por no serles prohibidos por ley alguna, ni tampoco la ordenanza del Colegio».¹²

Però reprenem novament el fil. Aquests escriptors maleïts que es mantenien a base de treballar subterràniament escrivien anònimament molts dels libels més acerats que corrien per les poblacions. L'anàlisi d'aquests textos, quan es troben, és una font d'informació realment remarcable perquè ens transporta a l'altra cara del mirall informatiu. Ells i les seves produccions van ajudar a l'inici de la destrucció de mites fins aleshores inamobibles.

---

¹¹ Diu l'informe: «que vuelva el expediente a la comision que con presencia de los reparos que han ocurrido al Ayuntamiento fundados en que los Ropavejeros no son necesarios, antes bien pueden ser perjudiciales y ocasionen dar salida a prendas descaminadas de sus dueños, y lo pueden ver particularmente en el trafico de libros, punto que en el dia merece la mayor atencion, reflexionando nuevamente en el asunto, informe de nuevo».

¹² AHBCN, Ajuntament Borbònic, Llibre d'Acords, 1815, pàgs. 294-299, 414

El fulletó abans esmentat *Diarrea de imprentas* feia algunes consideracions dignes de tenir en compte perquè, diu, que en les actuals circumstàncies en comptes d'imprimir «textos oportunos» es dediquen a fer «una diarrea inmunda y asquerosa». Dóna per suposat que el principal motiu és fer diners ràpids i escapolir-se del deure militar de la guerra. Assegura que es tracta d'una feina tranquil·la, que s'hi guanya diners i que fa goig veure's en lletra de motlle:

con decir que nuestros antiguos han sido barbaros, que los frayles son unos holgazanes, y que la Inquisicion no debe volver a existir en España, se hace un tomo en folio que grangea fama entre los tunantes, y cada tres o quatro dias se recogen doscientos reales: seducidos con tan halagüeña perspectiva, han tomado la pluma muchos que deberian tomar el fusil, ó la azada, y en lugar de unas producciones utiles, juiciosas y cristianas, hacen una deposiciones pestilentes y contagiosas, que apestan desde una legua. Regularmente escriben sobre lo que no entienden, atropellan los principios, y si alguno los impugna, responden con otras necedades mayores, pues solo aspiran a llenar el papel, y la bolsa.

L'origen de tot plegat és, com ja és habitual, la revolució francesa que va fer agafar vicis malignes quan van començar a arribar de l'altra banda dels Pirineus «aquellos libritos endiablados». És a partir d'aleshores que es desprecia la monarquia, la religió es considera un destorb que ha estat substituïda per llibertinatge i anarquia. I tota aquesta «diarrea» ha aparegut justament «quando ha habido libertad de imprimir». Segueix amb l'exemple de la malaltia i diu que quan els metges intenten fer veure a aquests escriptors els seus errors «se enfurecen contra él y si les fuera posible, lo quitarian del mundo: salió un Diccionario manual, que pinta con los colores más vivos á estos Filósofos peligrosos, y llenos de cólera, no han hecho más que ladrar, sin poder morderle».

Després d'aquesta descripció de la situació a Cadis, podem concloure que Catalunya no n'havia de quedar al marge ja que com molt bé fa notar el fullet en qüestió aquests aires arribaven d'enllà dels Pirineus. I podem també sumar-nos a la tesi de Robert Darnton que és justament per aquesta funció d'atac a tot l'establert que els governs van situant progressivament el libel en el nivell més baix de la il·legalitat la qual cosa va obligar a que els catàlegs haguessin de circular manuscrits amb moltíssima cautela i sota l'epígraf de llibres filosòfics: «Los libelistas daban voz a una subintelligentsia que no solo carecía de cohesión, sino que operaba fuera de los márgenes

de la sociedad y pretendía, no reformar la sociedad a la manera civilizada y liberal de Voltaire, sino simplemente derrocarla». Sempre és arriscat fer segons quines extrapolacions però no hauríem de descartar aparellar-los amb els moviments que a l'inici del segle XXI s'anomenen "antisistema". Podríem fer fins i tot un cert paral·lelisme amb aquell món subterrani i internet especialment per la dificultat de posar-hi control. Les eines i estratègies de relació sempre troben mecanismes per escapar de les intencions controladores del sistema establert. Val a dir però, que potser no hauríem de caure en la simplicitat de creure que tots eren liberals sinó, simplement, que es tractaven de grups que per un motiu o altre tenien aquest afany destructor al marge de les respectives ideologies.

Hi ha però altres factors que cal afegir. La picaresca i implicació de determinats funcionaris era un fet indiscutible que sembla obvi davant qualsevol objectiu de benefici clandestí. És una opinió generalitzada que alguns membres que intervenien en l'inspecció de les duanes hi estaven implicats. No es podia combatre directament allò que indirectament també reportava beneficis per a tothom. Una actitud que era generalitzada a França i cal suposar que també s'exercia a Catalunya i amb l'arribada de la revolució tota la colla de col·laboradors d'aquest submón aspiraven a poder obtenir allò pel qual tan havien lluitat i que tan gràficament s'explica a *Diarrea de imprentas* abans esmentat. Una de les aspiracions més desitjades a causa de la complexitat que significava obtenir-la a causa dels privilegis, era la premsa perquè, a més d'estalviar-se les enormes dificultats burocràtiques i de suborns, els podia permetre finalment contrarrestar els seus enemics propietaris de periòdics amb privilegis i amb influència a la cort.¹³

Defournaux es pregunta sobre l'eficàcia del filtre de la Inquisició

Dicho de otra forma: ¿podemos considerar los documentos conservados en los archivos inquisitoriales como fuente fidedigna para el estudio de la penetracion en España de las obras y las ideas que ellas difundían?

No solo la frecuente hostilidad de los agentes de las aduanas reales frente a los comisarios de la Inquisicion contribuye a facilitar el contrabando en las fronteras, sino que, además de esto, los libros destinados a la Corte, y dirigidos no solo a particulares sino tambien a librerios establecidos en Madrid y que son proveedores del alto personal gubernamental y

---

¹³ DARTON, Op. Cit., p. 95 i 97

administrativo, disfrutaban del privilegio de no ser sometidos a control hasta después de llegados a la capital, lo que verosiblemente da lugar a muchas “fugas” entre el punto de entrada en territorio español y el punto de destino. Ahora bien la venta de libros prohibidos es muy lucrativa y esto puede más que los escrúpulos sobre todo en librerías y traficantes de libros extranjeros.¹⁴

Al capítol dedicat a la censura ja hem vist com algunes cases més grans resolien aquestes qüestions. Eulàlia Brusi que en una inspecció per exportar llibres a l'Havana el 1824, tot i haver en la relació de llibres la *Pamela* de Richardson, se li anota al peu que «los que debían expurgarse se hallan corregidos a tenor de los edictos». Altres casos semblants són els de Domenec Feyner (1825) i el de Tomàs Gorchs a qui li deixen passar obres del *perillós* Ducray Duminil perquè en la factura el nom que hi apareix és Duménil i no pas Duminil. Però Eulàlia Brusi, l'any 1825, per preservar els seus propis interessos, defensa aferrissadament el privilegi d'exploració de la litografia contra Antoni Monfort que aspirava, com ella, a poder-la comercialitzar. En el text de la demanda, aquest deixa clar que ja no és temps de privilegis que són la causa de que existeixin «otros ingenios lithograficos ocultos a su pesar, por la privativa de la casa Brusi, y que uno de ellos trabaja con piedras del país que es sobresaliente en sus dibujos».¹⁵

Els estudis sobre clandestinitat i distribució il·legal semblen estar d'acord en que els implicats en la cadena eren molts i variats perquè s'hi trobaven des de capellans necessitats fins alguns gabinets de lectura i, evidentment, els seus propietaris i subscriptors. Malgrat la duresa de la repressió i vigilància a final de 1825, la circulació clandestina de llibres obliga al comissari general de la creuada a queixar-se al Secretari d'Estat (el qual ho elevarà al Consejo) de que a Barcelona «se vendian publicamente los libros de Rezo Divino, en contravencion á las leyes vigentes, y que en el extranjero se estaban haciendo impresiones del mismo Rezo, con objeto de introducirlos en nuestras Américas» i, per tant, ordena que «los Eclesiásticos de sus respectivas diócesis, no usen de los libros de Rezo Divino que no tengan licencia y tasa de los Comisarios

---

¹⁴ DEFORNEUAX, Marcelin *Inquisición y censura de libros en la España del S. XVIII*, Madrid, Taurus, 1973 p. 70 i 71

¹⁵ SUBIRANA, R.Ma. *Els orígens de la litografia a Catalunya 1815 - 1825*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 1991 p. 54 i 55

generales de la Cruzada, y la firma del P. Administrador del Nuevo Rezado de Madrid». ¹⁶

Els gabinets de lectura, per altra banda, tradicionalment es fornien a partir dels venedors ambulants i revenedors i, durant el Trienni Liberal dissimulaven les activitats de tertúlies patriòtiques. ¹⁷ El control tan estricte i el descrèdit d'aquests papers i dels seus autors i distribuïdors no feren res més que limitar el coneixement de les noves tendències i dificultar les noves estratègies comercials. Cap país no en podia quedar al marge i a l'altra banda de les fronteres hi haurà fins i tot grans companyies que es dedicaran a proporcionar grans quantitats d'aquests títols que no estaven autoritzats al país al qual anàven destinats. A Perpinyà, sense anar més lluny, Joan Bta. Alzine s'hi dedicava clarament i tenia en l'impressor Oliva de Girona el pol de distribució.

Pel que fa a la complexitat del problema cal no oblidar que és a causa dels monopolis concentrats principalment a les grans ciutats que s'aboca a la resta a participar activament o indirectament en el negoci clandestí. Però aquest s'ha d'entendre també com una primera fase de negoci multinacional del sector. No és possible mantenir el nivell de qualitat ni de distribució si no hi participa algú altre més enllà de la frontera que disposa, a més, d'enllaços a l'interior del territori. Molts d'aquests venedors ambulants provenien de Briançon i van ser fonamentals per a la distribució dels llibres genovesos. Alguns es van acabar convertint en editors a Espanya o Itàlia. Domergue afegeix que les llibreries venien a ser com una mena de salons o de societats de *pensée*. És per això que des de l'administració hi havia la necessitat urgent de promoure visites a les llibreries amb les quals es pretenia fins i tot evitar determinades converses. ¹⁸

---

¹⁶ AEB, Communium, 1825 /155

¹⁷ MOLLIER, J.I. *Le commerce de la librairie en France au XIXe siècle 1789 – 1914*, Paris, Editions de la maison des sciences de l'homme 1997; GIL NOVALES, *Las Sociedades patrióticas (1820 – 1823). Las libertades de expresion y reunión en el origen de los partidos políticos*, Madrid, Editorial Tecnos. 1975, 2v. p. 276

¹⁸ CHARTIER, Roger; MARTIN Henri Jean (1990), *Histoire de l'édition française*. Vol II: *Le livre triomphant 1660 – 1830*, Paris, Fayard p. 427; DOMERGUE, Lucienne (1996) *La censure des livres en Espagne á la fin de l'Ancien Régime*, Madrid, Casa de Velazquez, p. 37

Evidentment si considerem plausible el que s'acaba de dir haurem de reflexionar seriosament si no cal canviar les estratègies de recerca i trencar moltíssims tòpics que situen els impressors i el seu món com a gent dedicada únicament a proveir de bellesa en els seus llibres. Cal canviar els sistemes tradicionals de recerca i anar a fonts majoritàriament considerades de poca qualitat o, molt pitjor, d'interès. Les dades que s'utilitzen habitualment són les oficials conservades en els arxius històrics amb la majoria fons procedents dels arxius administratius on van arribar únicament allò que podia arribar-hi. Això mateix cal tenir-ho present per els catàlegs de les biblioteques en certa mesura censurats quant a que només acumulen allò que procedeix de fons legalment constituïts. Cal no oblidar mai que és en el llibre on s'expressa tota mena de tipologia social i no únicament una part.¹⁹

Defournaux fa molts anys ja va apuntar la necessitat de canviar els usos tradicionals de determinada documentació la qual cosa el duia a demanar «Con todas las reservas anteriormente expuestas y con las precauciones que imponen las fallas evidentes del sistema represivo inquisitorial, parece, por tanto, posible utilizar los diversos documentos —listas de libros confiscados, denuncias, calificaciones, edictor, índices— conservados en los archivos del Santo Oficio, como testimonio de la penetración de las obras extranjeras en España durante el siglo XVIII».²⁰

IMPRESOS CLANDESTINS PER A UNA NOVA SOCIETAT

---

¹⁹ «El problema de medir “inercia” frente a “innovacion” ... en los estudios sobre hábitos de lectura en el Antiguo Régimen siempre se reduce a una cuestion de datos: filtrar estadísticas a través de fuentes administrativas, publicaciones censuradas o catálogos de bibliotecas tambien censurados equivale a eliminar gran parte de lo que significó la Ilustracion.

Los libros tienen una vida social y un valor económico. Todos los aspectos de su existencia —literarios, sociales, económicos e incluso políticos— confluyen con fuerza en la industria editorial del siglo XVIII (...) lo que leían los franceses estaba determinado en parte por el modo en los libros se producian y distribuian; que había básicamente dos tipos de produccion y distribucion editorial en el siglo XVIII, legal y clandestina. ... Los libreros de Lyon, por ejemplo, inundaron la Direction de la librairie con cartas y memorandos sobre su devocion a la ley mientras se dirigian a los editores extranjeros que les subministraban libros ilegales... » Darton p. 202

²⁰ DEFOURNAUX, *Op. Cit.*, p. 74

Afegim-hi ara un altre punt de vista per fer-nos realment la idea de la transcendència del moviment clandestí. Segons Anne Sauvy sovint creiem que no és possible que aquest llibres formin part dels catàlegs de les biblioteques. És possible que ens passin per les mans i ni tan sols ens n'adonem perquè el llibre clandestí va tenir una importància similar a la del llibre permès. «Quan apareix una edició parisenca amb tota la munió de passaports, no pot ser una falsificació, però pot tenir dues, tres, quatre i fins a vint falsificacions, cadascuna de les quals pot tenir un tiratge similar al de l'edició oficial». Sovint aquestes falsificacions tenien la mateixa qualitat que un altre no autoritzat. La gent els tenia i llegia amb tota naturalitat perquè els n'hi arribaven més de clandestins que de legals. «Il ne faut jamais l'oublier».²¹ De fet la versió en música i DVD la trobem a qualsevol cantonada de qualsevol població catalana damunt uns draps o en formats audio en la majoria dels ordinadors per a desesperació de les discogràfiques de la SGAE.

Segons Darnton a vigílies de la Revolució hi va haver una crisi editorial que a causa de cànons, privilegis i repressions va acabar amb el sistema mateix que creixia per altra banda des del món clandestí. Però, diu, no es manifesta en la documentació oficial conservada.²² Així, resultava més barat imprimir a fora ni que fos clandestinament.

La complexitat d'aquest món era tan alta que fins i tot hi havia classes dintre d'ella mateixa. Hi havia editors que feien negocis

---

²¹ SAUVY, Anne «Livres contrefaits et livres interdits» dins CHARTIER, Roger; MARTIN Henri Jean, *Histoire de l'édition française. Vol II: Le livre triomphant 1660 - 1830*, Paris, Fayard, 1990, p. 119

²² «La crisis editorial es significativa porque sus aspectos económicos e intelectuales ponen de manifiesto aspectos de la crisis prerrevolucionaria. Desde el punto de vista económico la edición legal y la clandestina eran antitéticas. Fiel a los viejos métodos “colbertistas”, la Communauté des Libraires et Imprimeurs parisinos producía un número limitado de títulos ateniéndose a las especificaciones oficiales. Eran libros tradicionales para un mercado tradicional que este organismo controlaba en virtud de un monopolio oficial. (...) Además el gremio fortaleció su monopolio compartiendo el poder represivo del Estado. En la edición, como en muchos otros casos, el Antiguo Régimen se vio fagocitado por los privilegios, no solo judiciales —que separaban a la nobleza del resto de la población— sino de los intereses ocultos, que devoraban al Estado como un cáncer. En los últimos años el gobierno trató de reformar el sistema, pero sus esfuerzos no hicieron más que reactivar el viejo conflicto secular entre libreros parisinos y de provincias, y los impuestos sobre el libro de 1771-1775, seguidas de las ordenanzas de Vergennes el 12 de junio de 1783, representaron el triunfo final de las sagas de editores parisinos.» p. 218

legítims sense tenir privilegis i que mai intervenien en la publicació de llibres, per exemple, i d'altres que es movien únicament en aquest sector.²³

ELS CORRENTS SUBVERSIUS

Darnton assegura que a França durant el segle XVIII l'opinió pública va créixer amb força i que ho va fer carregada d'un gran desencís ideològic. La lectura, és a dir, la circulació dels llibres va afavorir en gran mesura el ferment revolucionari posterior.²⁴ Coincideixo plenament amb la seva reivindicació de no negligir l'estudi d'aquestes imprentes i rutes clandestines d'un submón literari i es qüestiona si no s'ha fet una lectura excessivament culta i gairebé metafísica de la vida intel·lectual del segle XVIII. Cal doncs posar molta atenció en els documents aparentment menors que es troben en arxius i biblioteques i cal sobretot llegir entre línies algunes obres literàries com ara memòries o narrativa costumista escrites algunes vegades amb posterioritat al moment històric. «Si, com solia passar, la falsificació era inferior a l'edició original, el falsificador posava el seu llibre a un preu baix. Naturalment, la indigència de l'home de lletres, condició enutjosa a la qual es torna sempre, el portava a preferir l'edició menys cara a la millor».²⁵

El terme clandestinitat s'usa genèricament com allò que és imprès fora de la llei. Jo voldria, però, afegir-hi un matís i diferenciar com a clandestí aquell imprès que s'usa amb finalitats polítiques del que qualificarem d'il·legal perquè fuig dels mecanismes comercials oficialment establerts. Sé que la frontera és feble perquè la majoria

---

²³ «La línea divisoria entre edicion y subversion se borraba con facilidad fuera de los círculos cerrados del gremio porque la actividad editorial al margen de éste estaba por fuerza fuera de la ley, y la ley del Antiguo Régimen equivalía a privilegio. Entre la legalidad y la ilegalidad había una amplia gama de matices que permitía a muchos libreros sin privilegios hacer negocios completamente legítimos. Dentro de la clandestinidad había varios niveles. Los que estaban arriba no tenían contacto con los libelos, mientras que los de los estratos más bajos trataban solo con basura.» p.227

²⁴ «Durante el siglo XVIII surgió en Francia un nuevo público lector; la opinión pública cobró fuerza y el descontento ideológico se sumó a otras corrientes de pensamiento para producir la primera gran revolución de la era moderna. Los libros contribuyeron en gran medida a este fermento».(p.13)

²⁵ DIDEROT, Denis *Carta sobre el comerç de llibres*, València, Publicacions de la Universitat de València. 2004. p. 22

dels que es dediquen als impresos clandestins ho fan, a més, òbviament de forma il·legal però l'objectiu de l'il·legalitat no era pas l'enriquiment sinó la lluita per la circulació d'idees prohibides.

Feta aquesta distinció comprovarem que la clandestinitat (que no és una pràctica nova) serà constant en el període que estudiem perquè primer es reforça per plantar-se davant la invasió francesa, després per aconseguir esquivar les dificultats per introduir ideari liberal durant els anys entre el final de la guerra del Francès i l'inici del Trienni Liberal i posteriorment durant de dècada ominiosa. Cal considerar igualment clandestins els impresos que en els períodes constitucionals van fer córrer els sectors més conservadors contraris a les noves legislacions de llibertat d'impreses i que seran jutjats igualment amb les noves reglamentacions. L'interès polític de la població era motiu suficient per buscar premsa i altres mitjans per estar al corrent dels aconteixements i si fem cas de Raimon Ferrer, eren habituals les trobades per llegir col·lectivament les darreres novetats aparescudes a la premsa.

El manuscrit de *Barcelona Cautiva* de Raimon Ferrer que es conserva a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, ens dóna algunes pistes. Per exemple que a l'abril de 1808 arran de la destitució de Godoy «Barcelona aunque no ha hecho sobre el particular gestion alguna pública (por la esclavitud en que se halla), pero lee con gusto las varias anécdotas versos y folletos que sobre el particular llegan de la Corte cada correo».²⁶ Afegeix que es llegeixen els diaris. A partir de l'informació de Ferrer podem intentar fer una radiografia aproximada de la lectura barcelonina durant la guerra del Francès i que, com veurem, destacarà per la seva clandestinitat.

La visió general de la qüestió ens dur a remarcar que es llegia i que es feien arribar tota mena de d'impresos i que per la reiteració de les notícies que Ferrer dóna en aquest sentit cal ser conscients que som davant un fenomen especialment rellevant que s'ha de tenir molt en compte. Cal fer-ho també perquè indirectament ens informa de l'existència d'un debat intens que, per a Ferrer, era únicament per fer costat al rei Ferran VII, però no hauríem de renunciar a pensar que n'existien de tota mena d'ideologia tot i que el clergue no ens ho deixi per escrit. Raimon Ferrer és certament tendencios.²⁷

---

²⁶ Biblioteca UB, ms. 2094, p. 61

²⁷ FERRER, Raimon, Op. Cit. p. 74

També resulten especialment pertinents les reflexions per a l'estudi i l'anàlisi cultural de la construcció de la societat liberal l'opinió del especialista en la qüestió Robert Darnton²⁸.

Les situacions que presenta Ferrer són variades. Anota que a l'inici de la guerra a Mataró es penjaven pasquins manuscrits contra el general Chaban el qual «montado en cólera intenta indagar por el carácter de la letra quien sea el autor cree ser algun alumno de la Escuela Pia». O bé, a l'inici del llibre afirma que «leen, meditan, cotejan decretos, bandos y avisos oficiales que acaban de llegar de Madrid». Refereix múltiples aconteixements a partir de les notícies que diu llegia la gent «con tanto entusiasmo como sigilo». Però de ben segur que la imatge que ho il·lustra millor és la que correspon al dia 16 d'agost de 1808: «Leíase en el Diario una larguísima Oda en honor de Napoleón, parto de un ingenio Catalan, pero maleado con la adhesion de nuestros opresores» que completa amb la nota: «A pocos dias otro ingenio Catalan, compuso en esta Cautiva Capital otra oda refutando la del Diario, la que habiéndose remitido á Manresa para publicarla en el de dicha ciudad, se extravió, y se envió otra copia, que se insertó en el Diario de 12 de setiembre del propio año. No solo se remitian desde esta supeditada Capital á fuera varios papeles patrióticos, sino que (fingiendo la letra y echándolo al Correo) se enviaban a los mismos generales franceses copias de versos y folletos que salían contra los mismos. ¡Quanta exposicion en estos envios!». ²⁹ El dia 10 de maig de 1809 van apareixer a les cantonades proclames en quatre llengües (català, castellà, francès i italià) algunes de les quals es van posar fins i tot a les butxaques de les cassaques dels soldats i oficials que eren als cafès. ³⁰

En el transport dels esmentats impresos s'hi implicava tothom i per la dificultat per a escorcollar-les, les dones. Seguim amb Raimon Ferrer: 28.agost.1808 «A las 9 y media de esta mañana ha sido retenida en la puerta del Angel una muger, y habiendola registrado, se le han encontrado varios papeles. Ha sido llevada a casa del Comandante de Armas, y á poco rato hemos sabido, que dichos papeles contenían una representación que hacía D. Pablo Oller,

---

²⁸ DARNTON, R. *El negocio de la Ilustracion. Historia editorial de la Encyclopédie, 1775 - 1800*, México, FCE. 2006

²⁹ FERRER, Raimon, Op. Cit. (1808)

³⁰ FERRER, Raimon, Op. Cit. p.365

Consultor de Cirugia de los Reales Exercitos, á la Junta Suprema de la Provincia, incluyéndola otra para la Central del Reyno. Como Don Pablo de Llorellas, que era el que procuraba la salida de dichos pliegos (que claramente hablan de la defensa de nuestro Rey el Señor D. Fernando VII) dispuso, que un sugeto observara hasta la puerta de la Ciudad á la muger que los conducia, por esto al reparar la captura, ha dado luego el aviso a D. Pablo Oller, para que se fugase de casa, y él ha hecho otro tanto de la suya».³¹

Les notícies com aquestes sovintegen. El març de 1809 davant la gravíssima situació en que es troba la ciutat la gent es reuneix a les Esglésies a fer rogatives mitjançant unes lletanies les quals, diu, es venien públicament. Fins i tot les pastorals tenen dificultats per a publicar-se. Explica que el bisbe Pau Schar, des d'El Vendrell, n'envia una que no obté la llicència de publicació perquè «Han conocido muy bien los franceses, que toda la pastoral hablaba, sin decirlo, con los barceloneses cautivos y con los pocos pueblos del Obispado de Barcelona dominados por sus tropas» es refereix, és clar, que llegien entre línies. Amb tot, se'n fan còpies.

En aquest context, Ferrer assegura que tot i la vigilància de la policia «continuan» arribant dos cops per setmana tota mena de papers, segurament premsa.³² Hem de fer notar que fins i tot es donaran instruccions perquè no s'imprimeixi res per als francesos la qual cosa ens porta a pensar que si cal publicar una ordre en aquest sentit, vol dir que no eren un o dos els qui ho feien. El 23 d'abril de 1808 era Ezpeleta qui ho demanava, el 26 de gener de 1809 el general Duhesme fa publicar al Diari que l'inspecció dels diaris i la resta d'impresos correspon a la policia i que es prohibeix que ningú imprimeixi o publiqui res (ni libro nuevo ni libelo) sense el seu permís amb risc de presó. Aclareix però que els edictes, ordres i demés informació oficial queda exempta d'aquesta disposició.³³ Però la

---

³¹ Ib. P. 284, 326 i 343

³² FERRER, Raimon, Op. Cit. 1809, pp.134, 148, 236

³³ «Considerando que la inspeccion y examen de los Diarios, Carteles y demás papeles pertenecen a la Policia, decreta lo que sigue: Art. I Ningun Impresor, ni Diarista podrá qualquiera que sea el motivo o asunto, imprmir ni publicar escrito alguno, libro nuevo ni libelo sin el permiso del Comisario General de Policia. Todo contraventor a éste articulo será castigado con cárcel, y con cien libras de multa. ART II Los Edictos, Ordenes, Decretos, Juzgados y demás escritos emanados del Gobierno, de la Junta Central, de los Generales, Comandantes o Autoridades

cosa va servir de poc i potser des de dins mateix o arribades de fora el 4 d'octubre de 1810 el general de divisió Maurice Mathieu publica una ordre amb cinc articles prohibint la introducció i distribució de proclames que induïssin a la deserció.³⁴

La guerra és eminentment de propaganda i el gener de 1811 la policia napoleònica introduïa a Tarragona proclames i diaris francesos «tendint a sembrar la desconfiança entre els espanyols i els catalans, ja molt predisposats a odiar els catalans, i a fer-los odiosos els anglesos».³⁵ De fet ja s'havia intentat el setembre de 1810 des de Saragossa quan els francesos feien correr proclames falsament signades per O'Donnell. A Barcelona però disposaven dels «Papeles de la provincia, y aun los demás del Reyno» que els francesos deixaven passar perquè ells també els poguessin llegir.³⁶

---

locales, no estan sujetos a esta disposicion. Hecho y decretado en Barcelona 25.I.1809. Duhesme» (p.77/1809)

³⁴ ART. I Todo individuo, soldado o paisano, sea ó no dependiente del Exercicio, que fuere acusado de llevar á unas partes y otras, hacer leer o circular una Proclama, ó qualquiera otro escrito que incite el militar a la desercion, será preso y llevado á una Comision militar, para ser sentenciado en ella como enganchador

ART. II Todo individuo, dependiente del Ejército, que reciba o encuentre una Proclama, ó qualquiera otro escrito que incite a la deserción, los entregará inmediatamente á su inmediato Superior, declarándole la persona de quien los haya recibido, o el parage donde los haya encontrado.

ART. III Todo paisano, que reciba ó encuentre una Proclama, ó escrito que incite á deserción, está obligado á entregarlos inmediatamente al Comisario General de Policia, declarándole la persona de quien lo haya recibido, ó el parage donde los haya encontrado.

ART. IV Todo individuo, soldado ó paisano, sea ó no dependiente del ejército, en cuyas manos, ó en cuya casa se hallaren las Proclamas ó escritos que inciten á deserción, queda por esto solo hecho declarado por enganchador, y debe prenderse, sentenciarse y castigar como á tal.

ART. V Todo muchacho, que llevare á unas ú otras partes Proclamas, ó qualesquiera otros escritos que inciten á deserción, y que por causa de su edad no pueda ser puesto en juicio, será preso, como tambien su padre y su pariente mas cercano (los quales deben responder de su conducta), y serán enviados a Francia, para quedar presos hasta la paz. Firmat: Maurice Mathieu

³⁵ RAMISA VERDAGUER, M., *Els catalans i el domini napoleònic*, Barcelona, PAM, 1995 p.88; FERRER, R. Op. Cit., 1810, p. 177

³⁶ «Quizá pocas, ó ninguna ciudad de España, de las ocupadas por las tropas del tirano de la Francia y usurpador de España, puede contar como Barcelona tal desahogo. De Madrid no hay que dudar, pues la vil Policia anda azorada para indagar como piensan y hablan los del partido de la Nacion, los quales estan condenados a no poder saber noticias satisfactorias de varias partes del Reybo, sino muy tarde y verbalmente.» Crida l'atenció, però, el comentari que ve a continuació que sembla demostrar justament el contrari: «Ni puede presumirse,

Un altre lloc on es llegia intensament era a les reunions de les societats patriòtiques. La clandestinat dels resistents barcelonesos estava dirigida per representants dels Gremis tot aprofitant la comissió creada a partir de 1807 per mirar que les ordenances gremials els complissin realment. Aquesta comissió va seguir les seves activitats també un cop els francesos s'havien fet amb la ciutat de Barcelona. Ferrer fa una extensa narració de les activitats d'aquesta comissió i dels seus col·laboradors i de la Junta Patriòtica però destaca que entre els qui hi participen hi trobarem «Don Bruno Petrus Causídico y Don Joseph Coromina, grabador de láminas finas, son los depositarios de los cartuchos, capitaneando entrambos un número proporcionado de paisanos armados».³⁷ Lloguen un pis que permet arribar a la muralla de la Porta de l'Àngel «pasar a cuchillo» la guardia i entrar per aquella porta. «El gefe de esta arriegadasíma operación es Cristoval Escuder, Aguacil decano de la R. Audiencia y sus subalternos los mismos membrudos patricios que él ha elegido y armado». No troben però l'oportunitat per executar el pla.³⁸ Sembla que els diaris més llegits eren la *Gazeta del Principado*, els diaris de Manresa i Tarragona i el *Correo de Vich*.

Un dels llocs de reunió d'aquestes societats era l'Hospital de la Santa Creu el vicari del qual, per cert i sense que es pugui confirmar tenia un nom d'una saga impressora ja que es deia Gaspar Jordi. L'altre era el campanar de la Catedral. Allí hi havia unes 103 persones armades. «El comandante de dicha porcion de gente, por comision expresa de la Junta patriótica, es Don Pablo Vigil, Maestro Librero, el mismo, á quien aquella habia confiado la conduccion de correspondencia con los gefes Españoles» el qual segons afegeix en nota el 1816 va ser Capità d'infanteria retirat i interventor de la Duana de Barcelona.³⁹

---

que el Gobierno intruso de Barcelona, disimule tal introduccion clandestina, por creer que el espíritu de los Barceloneses es anti-español, antes bien estan muy y muy persuadidos, á que abrigan en sus pechos el mismo sagrado fuego que lo restante de la Provincia», FERRER, R. Op. Cit., 1810, p. 363-65

³⁷ FERRER, R., Op. Cit., 1810 P. 538

³⁸ Aquesta anotació crida l'atenció perquè existeix un impressor dit Cristòfol Escuder que es va casa amb Rosa Compte de Reus. Les informacions sobre ell ens diuen que va morir el 1801. La germana de Rosa es casà amb l'impressor Corominas.

³⁹ FERRER, R. Op. Cit. p. 381

Ferrer assegura que arran de la condemna dels cinc presoners agafats són molts els exemplars de la sentència que es llegeixen clandestinament a les tertulies i reunions patriòtiques. Parla de que «entre la nube de papeles que han entrado en Barcelona» durant l'agost de 1809 es llegeixen amb fruïció els manifestos que Martin de Garay ha enviat des de la Junta Suprema a Sevilla.

Tanta presència d'impresos indica dues coses: per una banda que el col·lectiu d'impressors era actiu i conscient del paper que tenia en una guerra de propaganda durant la guerra del Francès i, posteriorment durant el Trienni Liberal;⁴⁰ però, també, que malgrat les circumstàncies podien fer créixer o si més no mantenir un negoci que els ajudés a viure. I relacionat amb això notem que hi ha alguna institució destacada en el manteniment de l'ànim mitjançant els papers com ara la Junta de Comerç que cedia els espais perquè Coromina que era el professor de gravat (el mateix que hem vist més amunt com a dipositari d'armes), pogués imprimir les escarapeles amb l'efígie de Ferran VII.⁴¹

Acabada la guerra molts refugiats van a França on disposen d'una legislació prou favorable per a les impressions de llibres ja que els eximia de la censura. Això però contrasta a Espanya amb la recuperació de la legislació de 1805 que retornava el jutjat d'imprentes. La combinació de les dues coses estimulava, malgrat els riscos implícits, l'entrada clandestina de llibres. Així la *Representación...* d'Amorós (en francès i en castellà) va ser requisada després d'haver passat els Pirineus. En seguiran d'altres que Aline Vachelle-Haquet enumera. Ferran VII s'obsessionarà en la persecució dels llibres francesos. Malgrat tot, sorprèn que el 1819 es pugui trobar a Madrid un llibre perseguit.

Vachelle-Haquet especifica altres estratègies per escapar de la censura tant a França com a Espanya. Així durant el Trienni Liberal,

---

⁴⁰ Per informacions en aquest sentit vegeu GIL NOVALES, Op. Cit. p. 42, 83, 251, 253, 257 i ss, i 274.

⁴¹ «Que este mismo santo entusiasmo anime actualmente a los Barceloneses, no hay mas que atender á las varias escarapelas de diferentes tamaños que se han trabajado y trabajan aun para la próxima Conspiración. Graba cinco de ellas en bronce, con tanto espíritu patriótico como sigilo, Don Joseph Coromina Maestro del grabado de láminas en la Escuela gratuita de Esta Capital, y otra se grava en madera, gritando todas mudamente que Barcelona defiende la causa de Fernando VII.» p, 315

tots els volums que entren a la península amagaven el seu origen francès i es presentaven com a obres genuïnament espanyoles mitjançant un peu d'impremta totalment espanyol. Això suposava un doble risc tan a França com a Espanya. L'un per falsejar una impressió i l'altra per entrar-la clandestinament. Una possible explicació pot ser una estratègia per treure's del damunt l'etiqueta d'afrancesats. El llibre més paradigmàtic en aquest sentit és *Cartas de Cabarrús al señor don Gaspar Mechor de Jovellanos* que havia sortit de les premses de Lawalle-jeune de Burdeus el 1820 que va fer el registre del dipòsit legal el 18 d'agost, però que circulava amb el peu *impresa en Madrid por M. Burgos*.⁴² Explica també altres trampes. L'hàbit s'havia adquirit i després del Trienni la tendència seguirà. Fa el catàleg dels títols.

Amb l'arribada del Trienni Liberal les coses canvien i a les duanes el trànsit és més fluid.⁴³ Si el que diu Aline és veritat, sorprèn la reacció de Ferran VII el 1823 amb el nou règim perquè confirma la importància real per a l'economia de les publicacions clandestines. Ferran, per no ensorrar el sector editorial espanyol, opta per reimportar els llibres impresos a França i prohibits a Espanya perquè puguin ser venuts a França.⁴⁴

L'interrelació dels negocis editorials a una banda i altra de la frontera havia de ser per força més fluida del que podem imaginar perquè la premsa francesa, per exemple, dedica, fins i tot després de 1823, articles sobre literatura espanyola. La que més sobresurt és la *Revue Encyclopédique* que des del 1819 dona espai als emigrats. En general, l'atenció que reben aquests llibres prové fonamentalment de la premsa liberal davant la indiferència de la més conservadora. La presència de llibres espanyols és tanta que en els anys posteriors a la guerra napoleònica la policia francesa alerta als espanyols dels riscos que aquests poden causar a les colònies americanes. Aquest és el motiu pel qual s'alerta de l'activitat d'Alzine.⁴⁵

---

⁴² VAUCHELLE-HAQUET, Aline *Les ouvrages en langue espagnole publiés en France entre 1814 et 1833*, Aix-en-Provence: Université de Provence, 1985. p. 25. El llibre en qüestió apareix en la versió de Burgos i l'original en els Catàlegs Col·lectius de Patrimoni Bibliogràfic

⁴³ VAUCHELLE, Op. Cit. p. 23

⁴⁴ Idem. P. 25 Sobre això vegeu al capítol dedicat a la censura el conflicte amb la venda de la biblioteca del marquès de casa Cagigal.

⁴⁵ Ibid. Aline, p. 73 - 75

Un dels impresors que va mantenir més relació amb Catalunya va ser Joan Bta. Alzine de Perpinyà que tenia com a corresponsal a Girona el gironí Oliva. Durant la guerra del Francès s'havia instal·lat a Barcelona i es va fer càrrec durant un temps del Diari de Barcelona juntament amb Barrera. Alzine a partir dels anys trenta consolidarà la seva activitat i proveirà de llibres, entre d'altres, a la Junta de Comerç. Segons aquesta autora, el 1824 la policia francesa notifica al ministre espanyol la relació d'obres clandestines impreses per ell que circulen a Catalunya gràcies a les gestions dels Oliva. Efectivament, la Subdelegació de la Policia de Vilafranca del Penedès fa circular una instrucció on es demana que si es tenen notícies de llibres espanyols impresos per Alzine es denunciïn. La circular anava acompanyada de la relació d'obres.⁴⁶ Segons informacions que dona Aline l'1 de febrer de 1826 el Boletín de Madrid (correspondència política del ministre d'assumptes exteriors) feia notar que circulava el *Diari de Santa Helena* sota el títol fals de *Vida de Santa Maria*.⁴⁷ La recerca l'ha duta a la conclusió de que a França s'imprimien llibres en castellà específicament per al consum espanyol. Durant els períodes de llibertat la producció decau però que amb l'arribada del l'absolutisme i durant tota la dècada ominosa tornarà a créixer aquesta producció. A partir d'aproximadament 1833 decau gairebé definitivament aquest trànsit il·legal tan exagerat. Conclou, però, que el que més preocupava al govern francès eren les activitats dels refugiats espanyols més que no pas la impressió i comerç de llibres il·legals molts dels quals eren bilingües.

La premsa espanyola es farà ressò de molts llibres (literaris però també polítics) editats a França, fins i tot se'n podran trobar durant la dècada ominosa sempre que no ataquin al rei, la qual cosa demostra la necessitat que se'n tenia. La circulació clandestina, evidentment, es manté amb tota la vitalitat i Vauchelle en fa un interessant repàs.⁴⁸ La importància d'aquesta indústria com s'ha dit té molt a veure amb l'exportació a l'Amèrica llatina, en ple procés d'independència i, per tant, amb gran interès per les idees liberals. No cal dir el valor econòmic que significava per als impresors francesos i, evidentment l'intercanvi de coneixements polítics, literaris i amb molta força a partir de 1823 dels tècnics i científics.

---

⁴⁶ AEB, Circulars, 1824

⁴⁷ VAUCHELLE, Op. Cit. p. 26 i 27

⁴⁸ Ibid. P. 81

El catàleg d'obres que proposa té el valor afegit que en molts casos hi consta el tiratge de l'exemplar que, en general oscil·la entre els 100 i els 1000 amb algunes excepcions d'una edició de 3000 per a *El arte de hablar bien francés* o els 9000 del *Manual cristiano con los ejercicios de las más sólida piedad*. Hi ha també el nombre d'edicions i el preu.

DRETS D'AUTOR I ALTRES COSES

La legislació sobre les publicacions clandestines varia a cada país i per tant que es puguin imprimir llibres sense el permís oficial del país veí no és cap il·legalitat en el lloc de producció, però, en canvi, va en contra de les lleis del país de recepció. És realment il·legal? En qualsevol cas ho és la venda fraudulenta al país on es va preveure l'edició permesa. És a dir, algú es beneficia del producte sense tenir-ne els drets que algú altre sí que té. Un dels principals perjudicats en aquest procés és l'autor perquè és ell qui ha fet els tractes amb l'editor. Però quan ens trobem amb un autor que participa en el joc, aleshores el llibre per ell mateix no ho és pas de fals, tot i que pugui ser il·legal; un matís prou interessant de Sauvy⁴⁹. A l'altra banda hi ha el comprador que la majoria de les vegades ignora que allò que compra o lloga al gabinet de lectura és il·legal per clandestí. En realitat, però, no sempre devia ser així perquè per tal d'esquivar la justícia es canviaven els títols dels llibres i el comprador bé havia d'estar-ne al cas, i sabia perfectament què comprava. En qualsevol cas, davant el cost del llibre el comerç clandestí sortia a compte a gairebé tothom ja que només s'imprimia clandestinament allò que tenia èxit i, per tant, sense risc. Anne Suavy apunta la possibilitat que els llibres requisats per falta de llicència es donessin a qui la tenia que, ben possiblement, podia acabar-los venent ell directament. Més amunt hem pogut veure'n un exemple ben clar a la ciutat de Barcelona arran del conflicte entre el Gremi de llibreters i els robavellers. En la sentència final apunta clarament aquest risc.

Un conflicte que es planteja a les Corts el maig de 1821 ens pot servir d'exemple d'aquest tipus:

---

⁴⁹ SAUVY, A. (1990) op. cit

Se mandó pasar a la comision segunda de legislacion, con urgencia, una representacion de D. Manuel Diaz Moreno, exponiendo á las Cortes haberse hecho en Burdeos la impresion fraudulenta de su traduccion castellana de la obra escrita en francés por el baron Holbach, intitulada *La moral universal, o los deberes del hombre fundados en su naturaleza* introduciendola y vendiéndola en varias librerias del Reino; con cuyo motivo imploraba del Congreso, en union de otros escritores españoles, se dignase ampliar con providencias más enérgicas y efectivas el decreto de las Cortes extraordinarias de 10 de junio de 1813, sobre las reglas para conservar á los escritores la propiedad de sus obras, á fin de reprimir la codicia y desenfrenos de algunos impresores y librereros en estas usurpaciones tan frecuentes, escandalosas y perjudiciales á la propiedad de aquellos, á la ilustracion y literatura nacional, y al fomento de nuestras imprentas.

Per altra banda, però, si mai no s'haguessin imprès llibres prohibits de forma clandestina determinats llibres haurien trigat molts anys a poder ser llegits amb el que això significa per a la transformació ideològica de la societat. Molts dels llibres que tradicionalment s'han considerats bàsics per aquest canvi tenien un espai de difusió molt petit en relació als clandestins dintre dels quals, com hem vist, hi havia obres de qualitat. Segurament a causa d'aquesta teoria Darnton es pot arriscar a afirmar que els sectors responsables d'aquestes impressions van ser el germen de les idees revolucionàries.

La normativa francesa, com l'espanyola, afavoria els impressors de la capital quan, entre d'altres, per obtenir les llicències d'impressió de llibres calia presentar la sol·licitud a la seu central del jutjat d'imprentes. Les «perifèriques» no podien autoritzar res més que aquells que eren superiors als sis plecs. És fàcil imaginar, doncs, que els impressors catalans, eren, com a mínim, més proclius a realitzar impressions il·legals i encara molts més aquells més propers a la frontera.

DIFICULTAT D'IDENTIFICACIÓ

Les dificultats per detectar-los són ara mateix força grans i ens hem de refiar de l'aspecte extern: papers de baixa qualitat, dimensions més petites, impressions poc acurades amb errors en les reproduccions i les enquadernacions simples o en rústega. Anne Sauby proposa situar la sospita en aquells llibres que van tenir més èxit i fer-ne el seguiment. Les portades són també un bon lloc on

trobar les pistes: reproduccions exactes de l'original amb falsificacions fins i tot de les marques del censor i, finalment, el més evident són els peus d'impremta. Sense cap estudi sobre aquesta qüestió a Catalunya volem suggerir que una possibilitat d'inici és la comprovació de les variants en el nom de l'impremta. Un exemple francès habitual podia ser, segons Sauvy que es passés d'*À Paris, Chez Charles Osmont* a *Sur l'imprimé, Á Paris, Chez Charles Osmont*. De Catalunya podem aportar un únic exemple demostrable que trobem en la relació d'obres prohibides per la Inquisició de l'any 1816 en la qual hi ha una nota aclaridora d'un error en la prohibició; en realitat, es tracta d'una obra sense llicència, és a dir clandestina, i afecta a l'impressor Tolosa de Vic no destacat precisament pel seu liberalisme abrandat. Diu així:

En la portada de la obra titulada *Venida del Mesías en gloria y magestad*, por Juan Josafat Ben Ezra, que se tuvo presente para la publicacion del Edicto del Ilmo. Obispo de Tarazona, Inquisidor general, de 15 de enero de este presente año, por el que se mandó recoger interinamente la citada obra, y prohibió su lectura, se dice que fue impresa con superior permiso por D. Felipe Tolosa, impresor de la ciudad; y á fin de que no padezca el honor y buen concepto de D. Felipe Tolosa, impresor y vecino de la ciudad de Vich, en el principado de Cataluña, se advierte que no se imprimio en su oficina, y que es el nombre supuesto, según el mismo Tolosa ha representado.

Bona pista sobre el què de les falsificacions.⁵⁰ Si seguim les pautes que marca Anne Sauvy podem aventurar —amb risc a equivocar-nos, evidentment— que fins i tot el nom de l'autor sona ben estrany. En aquest sentit ella n'aporta alguns d'estrabòtics localitzats en llibres clandestins francesos que sovint no permeten ni tan sols saber d'on ni a càrrec de qui ha sortit el llibre i denoten les dificultats de les autoritats per impedir-ho: *Á Stockolm, Jean Pleyne de Courage*.⁵¹

Alguns exemples possibles impresos a casa nostra: Tiburcio Escamador, «Carta del doctor don Tiburcio Escamador, medico brouniano, vecino de Imaginaria, al doctor don Toribio Serio, médico antiguo hipocrático titular de la villa de Realidad», Barcelona, Herederos de Suriá, [1802]. El nom genèric que es dona a molts dels autors clandestins, ja ho hem dit és el de *filòsofs* i el gènere

---

⁵⁰ AEB, Circulars, 1819

⁵¹ SAUVY, A. Op. Cit., p. 139

més perseguit és la novel·la, la qual cosa no vol dir que no sigui, justament, un dels més explotats clandestinament. Una nova pista, sobre la que resseguir possibles fraus d'impressió que ens hagin pogut passar per alt.

Si el gran avantatge de tot plegat era fer diners sobre un producte ja consolidat (els llibres amb èxit demostrat) malgrat els riscos de confiscació vol dir que la imaginació i un cert grau de vida a l'aventura d'aquests impressors negociants era important, per tant, tampoc ens ha de sorprendre que les estratègies per enquivir el material fossin ben imaginatives. Les màquines, els tipus i els papers s'amagaven dins caixes de productes molt diferents: de perruques, de patates, confitures o imatges... No cal dir que s'usaven mètodes semblants per a la distribució en els països de destí. El mercats on hi concorrien els venedors ambulants, també de llibres, com veurem, eren un bon lloc per distribuir-los.⁵² Els implicats en la feina utilitzaven missatges xifrats i altres recursos. Les dones eren unes bones col·laboradores perquè podien amagar-ne petites quantitats sota les faldilles sense massa risc. Tampoc els capellans en quedaven exempts. I no cal dir que pot existir la ferma possibilitat de que el responsable de la duana hi estés implicat. Si els descobrien s'havien de menjar el *marron* que era com es deia quan els trobaven en l'argot francès. Un altre possible camí per aconseguir estirar una mica aquest fil pot ser resseguir amb deteniment els llistats dels llibres prohibits.

Els germans Abadal, Ignasi i Joan de Manresa i Mataró respectivament seràn amonestats per imprimir sense permís els calendaris de 1810 i 1811 un a cada població, imagino que com estratègia per escapolir-se dels controls.

La majoria de normatives que s'aplicaran a Espanya per a frenar l'abús de la circulació d'obres prohibides o simplement il·legals són calcades de la perillosa França; una d'elles, per exemple, la de que els farcells de llibres s'enviessin a Madrid sense obrir per a la seva inspecció. Tot allò que es referia a la impremta serà recollit també al Codi penal on, a banda de les penes per introducció i venda de llibres prohibits, queda perfectament establerta l'obligació de que els impressors hi posin sencer el seu nom i cognom i el lloc i any de la impressió en cadascun del volums. Remarco aquest aspecte

---

⁵² SAUVY, A. Op. Cit., p. 141

perquè pot ajudar a trobar una via més o menys fiable per al seguiment d'obres clandestines.⁵³

Els estudis realitzats sobre l'edició francesa indiquen que els llibres clandestins procedents de Ginebra entraven a Espanya per Càdis des d'on es distribuïen a l'estat espanyol i a Amèrica. Efectivament era així tal i com la mateixa autoritat en deixa reiterada constància: El 1792 es publica a Barcelona, per Piferrer, una R. Cèdula⁵⁴ ratificant la prohibició d'entrar llibres i altres impresos considerats sediciosos. Hem de fer primer unes quantes consideracions per contextualitzar la dubtosa eficàcia d'aquestes ordres.

1r. El governador de Barcelona la publica amb data setze d'octubre de 1792 i diu haver rebut la Real Cèdula datada a Sant Ildefons el vint-i-dos d'agost. Però a la nota manuscrita de l'acús de rebut per part de l'ajuntament de Barcelona hi consta el dia 8 de gener de 1793. És a dir, gairebé tres mesos més tard des que es va emetre per primera vegada.

2n. La tal cèdula és la quarta vegada que s'ha de publicar per recordar-ne la prohibició. Les anteriors, 1789, una ampliació el 1790, 1791 i la de 1792.

3r. El motiu inicial i reiterat més tard és retenir a les duanes i posteriorment trametre al Secretari d'Estat totes «las estampas, papeles impresos y manuscritos» i tot allò que fa tuf a francès (ventalls, caixes, etc) i que, a més, fes al·lusió a les «ocurrencias de Francia».

4rt. Malgrat, doncs, d'haver dictat aquesta primera ordre (1789) el Consell va tenir notícia «de que se habían introducido y esparcido, y publicado en el Reyno papeles que contenían especies de mucha falsedad y malignidad».

5è. S'hi veia obligat a fer-ho per garantir que no es veiés alterada la tranquil·litat de la població i tampoc, evidentment, la «fidelidad de mis Vasallos».

6è. Al cap d'un any els avenços havien estat més aviat minsos ja que va haver de reiterar-la afegint-hi, això sí, que tot aquell que tingués coneixement d'alguna persona que en tingués ho havia de delatar sota amenaça d'aplicació de la llei.

7è. Tampoc això va fer l'efecte esperat perquè el setembre de 1791 després que el Consejo «tuvo noticias muy fundadas de que

---

⁵³ El títol de Codi Penal corresponent a la impremta es pot llegir a l'Apèndix dins l'apartat dedicat a la legislació o Capítol I.

⁵⁴ AHBCN, Ajuntament Borbònic. Polític, reial i decrets, 1793

se intentaba introducir, y esparcir en el Reyno, desde el de Francia, papeles sediciosos, y contrarios a la fidelidad debida á mi Soberanía», cal tornar a recordar que el rei vetlla per la tranquil·litat de tothom per a la qual cosa s'ha de deixar de llegir segons què. Per tant, qualsevol persona que en tingui coneixement havia de donar el nom i senyes de qui li havia fet arribar perquè si no el responsable seria el receptor.

8è. Com que no se'n sortien el desembre d'aquell mateix any, i després de considerar que el mal s'esmunyia per qualssevol esclatxes va prohibir l'entrada del "Diario de Física" de París d'aquell any o de qualsevol altre periòdic en francès sense la seva llicència.⁵⁵

9è. Reconeix que tot i això ha sabut per «Via Reservada de Hacienda» que a les duanes de Sevilla, Càdis i Agreda han «llegado á ellas varias remesas de Libros Franceses».

10è. Vist que la norma de remetre tots els llibres a Madrid «y considerando que de la traída, detención y retorno de los Libros que fueren corrientes, y no hubieren venido a Madrid se originarian al Comercio y á los interesados muchos embarazos y perjuicios», decideix canviar d'estratègia i per tant «todos los libros en lengua Francesa que lleguen á las Aduanas de las Fronteras y Puertos, con destino a Madrid, se remitan por los administradores de ellas, cerrados, y sellados á los Directores Generales de Rentas; los cuales avisen su llegada al Gobernador del Consejo, para que haciendolos reconocer, se dé el pase a los que fueren corrientes, deteniendo los sediciosos, y que traten de las revoluciones de Francia, que se deberan remitir por dichos Directores al Ministerio de Estado».

11è. Els que vagin a la resta de poblacions de l'interior que facin llistes del que arriba i les enviïn a qui correspongui a Madrid.

I acaba manant l'habitual publicació «como se os previno que hicieseis de las anteriores» perquè quedi clar «que no se pretexto, ni alegue ignorancia».

Aquesta mateixa disposició es reprèn el 20 de gener de 1798 quan el rei fa un nou avís:

La facilidad con que algunos libreros de Madrid y del Reyno por un deseo desordenado de lucro venden todo género de libros prohibidos, los que caen frecuentemente en manos de gente incauta, que no teniendo los

---

⁵⁵ A més de les tradicionals recomanacions fixava la pena per introduir l'obra en «penas de comiso, y doscientos ducados de multa la primera vez, el doble para la segunda, y de quatro años de presidio para la tercera, agravandose conforme á las leyes según la intencion y mayor malícia que se probare». AHBCN, Ajuntament Borbònic, Polític, reial i decretets, 1792

principios suficientes para conocer y separar la buena y mala Moral, halagados por la amenidad del estilo, beben la ponzoña que encierran, y luego la vomitan por el ansia de lucir en conversaciones públicas y privadas, y tal vez hasta en los actos literarios de la Universidades, Colegios y demás Cuerpos, que solo deben enseñar a descubrir la verdad hacia el Soberano y sus semejantes, y en una palabra, a perfeccionar el hombre, ha excitado mi zelo a ocurrir al remedio de estos daños...⁵⁶

i, el maig de 1815, hi torna, fent constar explícitament que es tracta de la mateixa de 1789 perquè es donen exactament les mateixes circumstàncies que aleshores. Surt impresa de Madrid el 27 de maig i es publica per exemple, entre d'altres poblacions a Mataró l'1 de juliol de 1815.⁵⁷

Seguint aquest raonament podem suposar, amb Chartier, que els llibres arribaven de qualsevol població entre les quals en sobresortia Ginebra que tenia capacitat per a grans tiratges de premsa, llibres d'ensenyament i de pregària i que es va saber aprofitar de totes les mancances dels impressors espanyols. Una tal organització garantia també bones estratègies per a fer-se esmunyadissos a les autoritats i escàpols a la Inquisició: falsejaven permisos de duanes, posaven adreces i títols falsos i noms de ciutats amb connotacions molt catòliques, etc.⁵⁸ A Barcelona el 15 de gener de 1802 el Col·legi de llibreters i impressors amb Fc. Generas, Mateu Sterling i Antoni Sastres com a delegats demanen que l'ajuntament, en relació als llibres d'escola que s'han prescrit, indiqui en quins llocs s'han de comprar per evitar el perjudici que representa per a ells i per al públic en general. No disposem de la resolució però sembla poder-se deduir que es queixen perquè es devien vendre en llocs sense llicència.⁵⁹

Segons un fragment d'una carta d'un impressor de Ginebra, els mateixos espanyols, no únicament els llibreters sinó també els impressors, li aconsellaven de fer molt llibres religiosos perquè se'n consumien molts, negoci que va començar a decaure arran de l'expulsió dels jesuïtes. Es recull un fragment d'una carta d'un impressor (Grasset) a Malesherbes (cap de la llibreria francesa) que el 1754 li deia: «Nos maison de Genève et de Lausanne mettent

---

⁵⁶ DOMERGUE, Op. Cit., p. 37

⁵⁷ AEB, Circulars, 1815

⁵⁸ CHARTIER,(1990) Op. Cit., p. 419

⁵⁹ AHBCN, Ajuntament Borbònic, Llibre d'acords, 1802

toujours au bas des pages de titre Coloniae Allobrogum, car sans ces mots, quelque bon que fût le livre, il ne se vendroit pas sûrement en Espagne si le mot Genève ou Lausanne paraissait, tant est grand le préjugé chez l'Espagnol». Les obres que, a més, van destinades a les escoles dels jesuïtes hi afegien el *nihil obstat* i l'*imprimatur*. Amb aquests subterfugis es pretenia protegir, no únicament l'economia sinó també l'autor o l'impressors contra imprevistos.⁶⁰

CONCLUSIONS

La fortalesa del negoci de llibres clandestí era realment gran, però no menys que el de qualsevol altre producte, especialment el tèxtil i el paper. La importància dels impresos de tot ordre que corrien de sotamà van tenir un paper molt més central del que tradicionalment se'ls ha donat perquè, malgrat les sospites i sovint evidències, no s'ha iniciat cap pla ben estructurat per establir els criteris de detecció. Fer-ho, suposaria un avenç molt interessant per situar els corrents de pensament i d'influència i els grups socials que hi estaven implicats. Evidentment, suposaria també conèixer el pes específic del món editorial en el conjunt de l'economia.

I no únicament això sinó que seguint el que proposen des de diferents perspectives Roger Chartier i Robert Darnton, l'angle d'interpretació de l'evolució de les idees polítiques podria canviar.

---

⁶⁰ CHARTIER, Op. Cit., p. 421

xarxes de distribució

El paso progresivo de lo oral a la sociedad de lo escrito (...) lleva consigo (...) una apuesta completamente diferente: el desencadenamiento de mecanismos susceptibles de provocar una mirada diferente sobre uno mismo y el espíritu de abstracción.

(H-J. Martin, *Historia y poderes de los escritos*, 1999)

A aquestes alçades no cal referir-nos més a les virtuts democratitzadores de la impremta. Hem vist la bel·ligerància amb que se l'ha tractada des que va iniciar el seu desenvolupament. Però si, aparentment, la immensa majoria de la població era analfabeta i no tenia accés a cap mena d'estudi, a què venia tanta por? Cal interpretar que la influència de la impremta era prou gran com per a desencadenar-la? Rotundament, sí. Però mitjançant quins mecanismes o estratègies es va produir?

Com molt bé diu Joaquim Marco l'autèntica literatura popular és la que «no utiliza el camino tradicional de la librería para su difusión. Es la auténtica literatura popular», i afegeix que «alrededor del fenómeno aparece la prensa, la gaceta de noticias y las "revistas"»

de mayor entidad cultural. La imprenta se democratiza. El público accede no sólo a la lectura, sino a la difusión de sus propias composiciones» i és sobre això que, fonamentalment, centrarem la nostra atenció; ell diu que és la impremta la que es democratitza. Marco remarca amb encert que la popularitat de la literatura s'obté amb la difusió. La idea és clau, al meu entendre, per intentar trobar les causes de la por infinita que tenen monarques, governs i església al paper imprès: la difusió. Tot el que circula imprès (i molt especialment la literatura) conforma mentalitats i ideologia i «es utilizada generalmente como una arma ideológica de gran importancia porque va dirigida a un público poco preparado y hasta totalmente inculto».¹

Malauradament no és possible relacionar i ni tan sols referir-nos a la funció formadora de les cançons més o menys patriòtiques, els romanços de canya i cordill, etc. perquè les fonts a les quals hem acudit han estat unes altres, però seria de gran utilitat establir les vinculacions entre la difusió de papers estrictament informatius i els literaris. El resultat podria ser sorprenent tant per la identificació dels transvasaments entre una i l'altra com perquè es podrien establir els canals reals de distribució. Sense oblidar, evidentment, la circulació paral·lela de textos clandestins. Malgrat l'enorme dificultat que pugui suposar, a causa de la volatilitat d'aquesta mena d'impresos que els fa tan difícils de localitzar, caldria, si més no, intentar-ho. «Nunca se les concedió la importancia que hoy sabemos que tuvieron, puesto que en gran medida, como hemos señalado, reflejaron y conformaron las actitudes y mentalidades de los casi diez millones de habitantes que constituían los diversos pueblos de España» i afegeix que «puede apreciarse pues, a través de la literatura popular la transformación que se opera en la lucha por la Independencia. Al tiempo que se combate la presencia extranjera se produce en el seno de la mentalidad popular el nacimiento de la corriente liberal (generalmente aliada a las minorías de formación intelectual precisamente francesa) y de una más amplia mentalidad conservadora y absolutista aparece gracias al papel que alcanzaron los clérigos en su extensa labor propagandista».²

---

¹ Joaquin MARCO, «Reaccion frente al Francés en la literatura popular en España» dins *La Invasión Napoleónica. Economía, Cultura i Societat*, UAB, 1981, p. 159 - 184

² *Ibid.* p. 181

Podríem trobar molts exemples de les estratègies de construcció ideològica però retornarem a un dels quals ja ens hem referit a l'apartat dedicat a la censura —les actes de Sínode de Pistoia— mostrar els mètodes que s'utilitzaven per fer que les notícies (vinguessin d'on vinguessin) arribessin a qui corresponia. Al final de la sentència condemnatòria es demana no només que «se publique [és a dir, que es llegeixi en veu alta, com un sermó] en todas las Iglesias Metropolitanas, catedrales y Colegiales de los Reynos de SM, y en los lugares de cabeza de partido» sinó que caldrà confirmar que això ha estat així: «y que de su lectura se fixe traslado o testimonio autentico en una de las puertas de dichas Iglesias de donde no se quite sin nuestra licencia, pena o excomunion mayor de doscientos ducados, como separado de este lo mandamos» o el que és el mateix: s'ha de tenir constància que s'ha llegit i tothom ha d'estar-ne al cas i no pot excusar-ne desconeixement. Aquest document és de 1801, però ho veurem reiteradament.

Durant el Trienni Liberal es farà visible que l'evolució ideològica popular d'ençà de final del segle XVIII tenia ja prou consistència però, abans, durant la guerra del Francès: «Tant com la premsa, o més, els religiosos eren atacats al teatre. El mestre d'escena barcelonina d'aquells anys, sobretot per a aquest tipus de sàtires era Josep Robrenyo, l'especialitat del qual eren obres sobre la situació política del moment, en les quals feia sortir sempre algun frare, que es perdia per l'egoisme i l'estultícia... Les obres de Robrenyo no passaven generalment d'una sàtira contra els religiosos, però a Barcelona eren representades obres bastant irreverents com, *La víctima de la Inquisición*, *La novicia o la víctima del claustro*, *La Inquisicion por dentro*, *Fray Lucas o el monjío deshecho...*».³

LES XARXES

De forma gairebé fortuïta i quan ja havien arribat a les meves mans, força casualment també, la relació de distribució d'ordres i informacions del corregidor de Vilafranca del Penedès entre 1804 i 1807, vaig poder llegir el petit article de Sebastià Solé i Cot *La comunicació de les ordres pels corregidors al pobles del principat de Catalunya sota el règim de Nova Planta* que ha resultat fonamental

---

³ Gaspar FELIU I MONTFORT, *La clerecia catalana durant el trienni liberal*, Barcelona, IEC, 1972, p. 77

per poder explicar la importància i l'abast de les xarxes de distribució d'informació. L'interès de l'autor és, dins el dret, l'estudi del grau de coneixement de la normativa vigent. El nostre, poder demostrar que els mitjans de subsistència i fins i tot d'existència de les impremtes arreu de Catalunya depenien en un grau molt alt d'aquesta cadena de distribució.

Al començament del capítol ens hem referit a la construcció de la mentalitat mitjançant la literatura popular, però de bon començament (a l'inici d'aquest estudi) ja s'ha plantejat la importància que té la legislació a l'hora de determinar el comportament. Solé observa, justament, que perquè els objectius previstos per les lleis fossin eficaços necessitaven d'unes eines comunicatives perfectament travades: «això va permetre als reis que el seu Dret i la seva voluntat fossin cada vegada més i més ben observats per tots els súbdits; però també l'accés de tothom al coneixement del Dret, i la seva falsificació cada vegada més difícil, ha estat un factor important en les democràcies contemporànies. La impremta va ésser, i és, el gran mitjà de difusió del Dret modern i contemporani». La responsabilitat de l'eficàcia del sistema requeia en el corregidors. La normativa era clara i precisa en aquesta qüestió i només canviava el procediment en funció del ram d'on procedís l'ordre o comunicació. Igualment eren molt estrictes els criteris per a la confirmació de recepció.

Els responsables de distribució eren els anomenats vereders (*verederos*) la feina dels quals provenia d'una servitud senyorial o càrrega municipal. Quan la població era relativament gran, el responsable era un encarregat de l'ajuntament. En els petits, se n'ocupava algun veí. «Per aquesta feina, en alguns llocs els vereders cobraven uns drets dels pobles que rebien comunicació». La reorganització d'aquest servei al segle XVIII (1761) correspon al marquès de Mina, capità general de Catalunya, el qual va crear el cos «amb sou anyal fix, recaptat per repartiment ponderat entre tots els pobles del partit dividits en cinc classes segons la seva població»⁴ com tindrem ocasió de comprovar més endavant. El sistema es va millorar el 1783, quan cada partit va disposar d'un vereder fix i es va convertir en un cos especialitzat. Malgrat que se'ls exigia un estricte comportament sembla que era força habitual

---

⁴ Sebastià SOLÉ I COT, «La comunicació de les ordres pels corregidors als pobles del principat de Catalunya sota el règim de Nova Planta», *Anuario de Historia del Derecho Español*. Núm. LV (1985), p. 783 - 791

que extorsionessin el poble econòmicament, fins el punt que se'ls va acabar exigint l'expedició d'un rebut amb les quantitats de documents lliurats, la qual cosa pot explicar, també, la meticulositat de les anotacions del corregidor de Vilafranca, Joan de Toda, i el sistema de pagament mitjançant el cadastre com veurem més endavant. Solé apunta la possibilitat de que admetessin suborns per fer o consentir coses il·lícites i per tant podem afegir que amb molta probabilitat formaven part de les cadenes de distribució de la impremta clandestina. El Butlletí Oficial de la Província és l'hereu directe del sistema de vereders.

Si com diu Solé és important que la normativa legal arribi correctament a l'últim racó per evitar interpretacions ambigües, l'església utilitzava, a més de les "trones" de les esglésies, un sistema similar i precís per aconseguir distribuir i recaptar els beneficis de la Butlla de la Creuada per a la qual existia el 1802 un reglament estricte el capítol primer del qual es dedicava a les funcions del Comissari general de la Creuada, considerat com a Director i col·lector general dels beneficis de la creuada. L'article tercer li encomanava preveure, mitjançant la inspecció dels *Sumarios*, les butlles que faran falta als respectius bisbats, «A fin de que mande imprimirlos en las Imprentas de Valladolid y Toledo, segun las que á cada una correspondan, conforme a las Reales ordenes». Un cop verificada la impressió (a Valladolid i Toledo, únicament), el seu repartiment a les diòcesis respectives i la previsió de deixar-ne unes quantes de reserva per cobrir les necessitats de l'any, revisarà els comptes i ordenarà el pagament. Vigilarà que els fabricants de paper cobrin puntualment. Haurà de comprovar que la distribució prevista sigui correcta i aleshores «Darà inmediatamente orden a los Administradores para que cada uno envíe arriero ó conductor de su satisfaccion que reciba y conduzca las Bulas respectivas a su administracion». Evidentment, es demana portar un estricte control dels respectius lliuraments. Tenen previst, també, el sistema per fer-les arribar amb temps a les illes Canàries i Balears. Cada administració es feia responsable de controlar els ingressos obtinguts. De les despeses totals i generals es destinava un 5% al cost d'impressió i distribució dels sumaris

El segon capítol es destina a les funcions dels Subdelegats de Creuada de les Capitals de bisbats. Cada subdelegat rebrà el jurament de fidelitat dels vereders en relació al que se'ls encomana. I, sobretot pel que a nosaltres ens interessa, «No haran imprimir, ni consentiran que se impriman, sopena de quinientos ducados, y

privacion de oficio, mandamientos algunos para la expedicion y predicacion de la Bula, o cobranza de su limosna, ni insignias de papel, estaño u otra materia; antes bien siempre que ocurra este abuso, le manifestarán al Comisario General para proceder contra los impresores, y demás en ello culpados, castigandolos con las penas establecidas por derecho y provisiones de SM». El control de les que es dispensen i les que sobren és estrictíssim i, al final, un cop fetes totes les comprovacions, es cremen les sobrerres.

El tercer capítol està dedicat als Administradors de Tresors de la Creuada que tenen l'obligació d'anar a buscar les butlles a les imprentes entre l'agost i l'octubre i planificar estrictament el transport. A cada administració li correspon una impremta específica. Juntament amb els Sumaris de les butlles que es trauran de cada impremta hi aniran RC, Despatxos de la Cort, *Vidimus*, i provisions del Comissari General. Un cop a lloc, procuraran que es publiquin amb tot l'honor que es correspon «con entera separación de los demas ramos de Real Hacienda, por convenir así a la dignidad y veneración con que debe tratarse un objeto tan sagrado». És normal, doncs, que els *Receptores Verederos* siguin persones de tota solvència i que s'hi facin constar els noms respectius i la seva procedència així com els pobles de la seva "vereda" el nombre de sumaris que du amb distinció de classes i taxes en la llista de distribució.

El Capítol quart de l'esmentat reglament es dedica únicament als vereders. És un capítol curt i, sintèticament, diu que han de tenir bona fama i experiència i que mai no hagin estat "Qüestores de limosnas". Abans d'iniciar el trasllat han de jurar el bon comportament en la feina. Han de passar per cada poble a la justícia del qual hauran avisat de la seva arribada perquè rebin la butlla amb la solemnitat que es mereix i li puguin preveure allotjament. No han d'admetre gratificacions extraordinàries. En deixaran de més i de les diferents classes perquè n'hi hagi per tot l'any. S'especifica fins i tot de quina manera s'han de lliurar els sumaris de les butlles a les Justícies de cada poble perquè no hi hagi malentesos. Quan acabin els repartiment es presentaran als administradors corresponents per donar constància de que han complert amb la feina.⁵

Si la distribució de les Butlles demanava precisió en la planificació i publicitat en el lliurement, no és el cas de la resta de cadenes de comunicació perquè es tractava de simple logística. El sistema tal i

---

⁵ AHBCN Aj. Borbònic: Polític, reial i decrets, 1802-a. 231-250

com se'ns presenta a començament del XIX hauria de posar-se en relació amb moltes altres mesures d'organització administrativa i política que varen aplicar-se durant els darrers anys del XVIII. És del 1761 i el seu responsable, el marquès de Mina, Capità general de Catalunya, és qui va organitzar-lo, si més no, per al Principat tal com ens mostren les meticuloses anotacions del corregidor de Vilafranca del Penedès, Joan de Toda per als anys 1804 i 1807. Potser val la pena recordar que el sistema de control de les impremtes es consolida, com hem vist al primer capítol, a partir de 1805 amb la creació de la figura del jutge privatiu d'impremta la qual cosa pot dur-nos a imaginar l'encaix del sistema de control o censura amb el de la distribució, de manera que es confirma la tesi de García Marin en el sentit que la censura i la propaganda anaven de bracet.

Podem aventurar que va ser durant la guerra del Francès que es va consolidar i d'aquí la importància de la publicació el 1814 del «Prontuario de la mayor parte de caminos y veredas del Principado de Cataluña...» per part del capità de Guies del primer exèrcit, Pere Serra i Bosch que va esperar cautament al final de la guerra per publicar-les. Planificar correctament les vies de comunicació de l'exèrcit és fonamental durant una guerra. L'interessant de la guia és que, no únicament comptabilitza el temps que es triga d'un lloc a l'altre, sinó que inclou, «las posadas establecidas en sus carreras». L'edició i l'obsequi als caps de l'exèrcit va assumir-lo personalment l'autor.⁶

EFERVESCÈNCIA BIBLIOGRÀFICA

L'organització per una banda, la literatura popular i la densa circulació clandestina per l'altra, han de fer-nos canviar la imatge d'una població ignorant i aïllada del que els passa al seu voltant. El repàs de la documentació que ve a continuació ens dóna la imatge contrària i per això em permeto referir-m'hi com a «efervescència bibliogràfica».

Reprenent el que he anotat més amunt, la relació de les veredes per part Joan de Toda, corregidor de Vilafranca, ens aporta moltíssima informació sobre la freqüència i tipologia de la paperassa que

---

⁶ Pedro SERRA BOSCH, *Prontuario de la mayor parte de caminos y veredas del Principado de Cataluña...*, Barcelona, por Agustí Roca, 1814

circulava pels camins. L'Arxiu d'Igualada⁷ conserva els registres d'arribades dels vereders per als anys 1804 i 1807. En cadascun d'aquests anys arriben una setantena de visites de vereders amb impresos amb diferents instruccions o notícies. Si ho dividim per dotze mesos ens surt 5,84 visites al mes. És a dir, una mica més d'una per setmana; freqüència gens menyspreable, per altra banda. Un cop lliurat l'encàrrec al vereder li havien de signar un justificant de recepció.

La tipologia de documents que rebia i enviava era ben diversa i es tractava d'instruccions sanitàries, butlles, reclamacions de voluntaris per a l'exèrcit, notificacions de l'existència de saltejadors de camins i un llarguíssim etcètera. Hi ha, però, algunes consideracions dignes de fer. El destí o objectiu dels impresos que lliurava eren molt diferents. N'hi havia que únicament s'adreçaven a la "justícia" per a notificar-li alguna nova normativa o similar; d'altres es lliuraven perquè es "publiquessin" és a dir, que se'n fes un pregó. En aquests casos podia rebre tants exemplars per a repartir com poblacions hi havia al corregiment o bé quan es preveia la seva reimpressió, n'enviaven només un.

El veredero entregará a cada una de las Justicias y Ayuntam^{tos} notados al margen [mai no n'hi cap] un librito en Octavo enquadernado en Papel Pintado que contiene 101 oja, por el qual se entenderan de los motivos de la Despoblacion del Reyno y Circunstancias, que contienen el ponerlo en el estado en que estaba antes y aumentarle en los venidero. Por el que entregaran a dh^o Veredero sinco reales de Ardites por la Impresion, que es como lo previene el Caballero Intendente de este Ex^{to} y Prin^{do} y de su recibo firmará a continuacion, Villafranca, y mayo 2 de 1804 = Juan de Toda»

De la primera tipologia, és a dir dels que s'enviaven per "publicar", podem trobar els exemplars dels estats dels censos i censals. El vereder n'haurà de deixar dos exemplars als ajuntaments i "Juntas de Propios" un dels quals retornarà al Consell i l'altre es guardarà per a l'arxiu. D'altres poden referir-se a la quantitat de gra que cal lliurar en determinat moments, o bé que s'han d'arrestar els soldats francesos desertors, etc.

Del segon (quan duia el nombre exacte d'exemplars) hi veurem una R. Pragmàtica Sanció de maig de 1786 perquè no s'arrestin per deutes civils els operaris de fàbriques d'Arts i Oficis, ni als llauradors... Sobre la necessitat de modificar els costums d'enterrar els morts a les esglésies... També era el vereder qui duia els

---

⁷ Arxiu d'Igualda, Llibre d'ordres, Lligalls 12, 13

formularis impresos per al càlcul de carros i bagatges per a suport de l'exèrcit, que consistia en una «relacion impresa que llenaran sus huecos con toda escrupulosidad, no quitando ni disminuyendo de cada una de las clases que se expresan el numero fijo q^e habia de cada especie;...» Una altra d'aquestes ordres (29.IV.1807) obligava a totes les «Justicias que tengan Jurisdiccion y conocimien^{to} en primera instancia», a anar a Madrid a recollir la famosa *Novísima Recopilacion de Leyes de España*, viatge que havien de pagar dels fons de «propios y arbitrios». Naturalment calia signar la justificació de la recepció.

Les notícies que podem obtenir d'aquesta interessant relació del corregidor de Vilafranca són molt variades i fidels a la quotidianitat de la gent de pobles ben petits. Val la pena, per la idoneïtat del que aquí es tracta, la dedicada a dictar lectures obligatòries:

Por el impreso... notados al margen de la resolucion de SM relativa a que en todas las Escuelas de Reyno se lea la obra compuesta por el Carmelita descalzo Fr. Manuel de San Josef intitulada: El Niño instruhido por la divina palabra y Que cumpliran puntualm^{te} haciendolo saver a los Maestros de Prim^s Letras de su respectivo distrito paraque sin excusa alguna compren y usen el referido Catecismo; y de quedar enterados... Villafranca... 27 de Junio de 1807.

Aquesta ordre és del 9 de març i surt de Madrid el 28 de maig. A Barcelona es localitza el juny i el 17 d'aquell mateix mes arriba a Manresa i el 19 a Vilafranca.⁸

Si fins aquí hem vist l'arribada d'instruccions sobre una manera o altra de comportament (pagar, registrar, comprar...), hem de parar atenció a les notícies que rebien que, pel nombre que es pot comptabilitzar, ens du a creure que no deu ser del tot cert que estiguessin tan aïllats informativament parlant, i ens obliga a reflexionar sobre si, amb aquestes possibilitats, podem parlar d'analfabetisme absolut. Saber llegir, i no cal dir escriure, és una cosa, però tenir accés a la informació (mitjançant pregons o lectures en veu alta) n'és tota una altra. Marco, per exemple, dóna molta importància a la cançó perquè resulta més atractiva i més senzilla de difondre, i perquè el vers pot estar al servei de la causa. Tot i que els testimonis són pocs, precisament per la seva gran fragilitat, no s'haurien de menystenir.

Posem uns d'exemples. Sabien de la declaració de guerra a Anglaterra:

---

⁸ AHBCN, Ajuntament Borbònic, Polític i representacions, 1807

El Exmo Conde de Santa Clara Capitⁿ de este Ext^o y Prad^o con fecha de 8 del corriente me remite numero de exemplares impresos del Edicto que SE ha mandado publicar en la Capital comprehensivo de la orden del Serenisimo Sr Príncipe Generalisimo Almirante, en q^e se prescribe los motivos que tubo nuestro Augustisimo Soberano para declarar la Guerra contra la Inglaterra, con lo demás que expresa; de los que el Veredero entregará uno de ellos a cada una de las Justicias de los Pueblos notados a el margen, que mandaran publicar y fixar en el lugar acostumbrado; Zelando el cumplimient^o de quanto se previene, y de quedar en publicarlo, y recibo del exemplar, firmaran a continuacion. Vilafranca, 10 de Marzo de 1807 = Juan de Toda

O bé la necessitat del canvi d'actitud davant la població russa (!) després d'haver signat la pau entre França i Rússia:

Haviendose servido el Rey conformarse con el parecer del Seren^{mo} Sor Principe Generalisimo Almirante acerca de que respeto á haver variado las relaciones políticas, por la Paz concluida entre la Francia y la Rusia, deben los subditos del Ymperio Ruso gozar de la proteccion y acogida que tenian antes de la Guerra que se acaba felizmente de terminar;... 13 de setembre de 1807

I també les complexes i fonamentals relacions de la família reial:

El Veredero entregará a cada una de las Justicias y Ayuntamientos de los Pueblos notados a el margen, un exemplar impreso del Real Decreto: Por el que en vista de lo declarado por el Serenisimo Principe de Asturias sobre el plan horrible que le havían echo concevir unos malvados, y de lo representado por S.A. á SS MM y Padres: Ha venido S. Mag^d (que Dios g^e) a ruegos de nuestra amada y S^{ra} Reyna, en perdonar a su Querido hijo y volverles á su gracia; con lo demás que se expresa: Que les servirá de inteligencia y gobierno en los casos que convenga; y de su recibo firmaran á continuacion. Villafranca de Panades, 15 de Nov^{bre} de 1807. = Juan de Toda

Just tres dies abans havien rebut el que els donava «la fatal notícia sobre el más enorme y mas inaudito plan que se trazaba en el Real Palacio, contra la R^l Persona de S.M. (que Dios g^e) y de lo resultado de la indagacion practicada sobre el particular...»

Un altre nivell seran els catecismes polítics. És per això que subscriu totalment la reflexió que fa Joaquim Marco: «¿Tuvo una importancia decisiva la propagación de tales idearios en forma de literatura popular? Estimo que sí, pero una mayor atención y un detenido estudio hacia este oscuro, complejo y desconocido mundo serán necesarios en el futuro para entender mejor como reaccionó y en respuesta a qué estímulos ideológicos la mayoría de los pueblos de España». ⁹

---

⁹ J. MARCO, op. cit. P. 183

La falta d'estudis sobre com es transmetien les notícies, les idees i les modes no deixa de sorprendre perquè tant en les fonts primàries dels arxius com en la bibliografia de l'època podem trobar-ne referències explícites. Una de les millors mostres apareix en un dels llibres més citats en els estudis sobre la guerra del Francès. Em refereixo a la *Barcelona cautiva...* de Raimon Ferrer el qual està farcit de notícies d'arribades i sortides, de lectures i comentaris de premsa, fulls volants, etc. El que el fa més interessant, no és només la informació en relació a aquesta qüestió sinó perquè, per exemple, anota les reaccions de la gent davant un paper enganxat en una cantonada. Vegem-ne una mostra:

- «Hoy á las 7 de la mañana se han fixado carteles impresos por las esquinas y demás parajes acostumbrados, noticiando la renuncia de Carlos IV y Fernando VII a la corona de España a favor de Napoleon Bonaparte, cuyos papeles iban arrancando y rompiendo las gentes de todas clases llenas de furor y entusiasmo por Fernando VII...»
- «Estaba un grupo de gentes leyendo el tal papelote en el momento que acababan de fixarlo en la esquina de la calle Escudellers, quando se presenta un granadero de los Reales Guardianes Españoles, y con tono imponente y airado pide que le hagan lugar prorrumpiendo en estas palabras: “No tiene vergüenza quien lea esto” y quita de una manotada el cartel, lo hace pedazos y lo pisa.»
- «17.març 1810: Se han mandado fijar por las plazas y esquinas de esta Capital unos grandes papelones en francés y catalán, anunciando las traslación de Cataluña en Gobierno separado, pero dependiente del grande Imperio francés. Según lo decretado por el Emperador Napoleón, Cataluña queda declarada en estado de sitio, y elegido Comandante General y Gobernador de la Provincia, el Mariscal Augereau, Duque de Castiglione.»
- «18 març. Se ha fixado por las plazas y esquinas de esta Capital una amorosa Proclama del Mariscal Augereau, dirigida a los Catalanes, para que dexen las armas de las manos. Está escrita en catalan; sin duda para mejor seducir á los patriotas de la montaña, ó a quantos sencillos la oigan.»
- «18.V.1810 Las gentes se agolpan en las esquinas al ver tan grandes papelones; pero quedan saciados al leer la primera

clausula, que dice: “*Buenos habitantes de Cataluña: pueblo activo, industrial y valiente; a vosotros me dirijo; con vosotros hablo, &*”. Conoce ya demasiado el pueblo barcelonés...»

- «Luego que se publicó la seductora Proclama (de que hablamos el mes último) procuró se fixasen varios ejemplares de la misma en los pueblos del Vallés. En la villa de Granollers amaneció una, y si bien fue arrancada con general rabia y entusiasmo, pero fue después vuelta a fixar con otro tanto empeño, porque tenia a su lado la heroica contestacion que daban los pueblos del Vallés a tan solapado como malicioso escrito.»¹⁰

Raimon Ferrer que dóna tanta importància als comportaments n'anota un si més no estrany i que demostra la importància cabdal de la circulació d'informació (molt més en temps de guerra) per a la qual cosa es poden aconseguir acords fàctics que beneficiïn els dos bàndols. Els soldats francesos a Hostalric i Girona no poden fer gairebé res perquè estan molt pressionats. No poden passar papers de França a Barcelona sense que hi hagi molta escolta; això els posa neguitosos «que por lo mismo, mal de su grado, disimulan la introducción de papeles públicos del Principado y demás del Reyno para poder de este modo intruirse del estado de la España».¹¹ És a dir, clandestinitat compartida.

Tal i com ja queda dit en altres llocs, la circulació de papers era molt intensa i difícil de controlar. Un cas que ho demostra és el que sembla enfrontar el juliol de 1813 l'ajuntament de Vilanova i la Geltrú amb el governador del partit lliure de Tarragona. Els de Vilanova s'havien negat a contestar l'encàrrec de donar la informació dels subministraments (pagaments) als enemics arran de l'entrada de les tropes franceses el dia 30 de juny que va dur com a conseqüència que prenguessin trenta ostatges. És a dir, el governador vol saber si s'ha pagat cap contribució als francesos i qui ho ha fet. Ara, es queixen que, potser com a revenja, s'hagin penjat a les parets papers injuriosos com aquest. L'endemà lliura els impresos a la Junta de censura perquè els qualifiqui tot justificant la seva actuació en el fet que van actuar de tal manera per evitar «un

---

¹⁰ R. FERRER, *Barcelona cautiva...*, vol. I, p. 104, 223, 457; 1810, 2n. semestre, p. 30.

¹¹ FERRER, op. Cit, 1810, p. 197

saqueo si prontamente no cumple con la contribucion». Davant la situació, demana l'opinió de la Junta de Censura.¹²

L'augment exponencial de publicacions de tot tipus amb l'arribada de les Corts de Cadis i la primera llei de llibertat d'impremta és magníficament parodiat a *Diarrea de la imprentas*¹³ on es reconeix que tot i que és habitual patir alguna epidèmia, no se n'havia vist mai abans una com aquesta: «¡pero diarrea en las Imprentas, y diarrea tan maligna, y pestilencial, acompañada de frenesí, que va viciando la atmosfera política de la Nacion! ¡estoy lleno de admiracion! Ni Hipócrates, ni Galeno, ni todos los Medicos que existieron desde Adan acá han conocido semejante enfermedad». Gràficament l'autor gadità ofereix una imatge més o menys còmica de l'augment de fulls i papers impresos,

En las concurrencias públicas papeles arriba, papeles abaxo: el Redactor, el Conciso, el Semanario, el Zelador del buen orden, el Duende, el Infierno entero; en los Almacenes de comercio papeles: en la Alameda papeles: en las esquinas papeles y mas papeles: el alito de los unos se mezcla con el de los otros, y todos contraen la misma enfermedad: si uno lee con atencion un papel, el otro que pasa, estira media vara de pescuezo, se instruye del título; si es rico, parte al instante a comprarlos; y si es pobre, maldice la escasa fortuna que no le permite saborearse en aquel delicioso manjar.

I sense deixar aquest to repassa, amb més o menys acritud, una de les conseqüències l'aplicació de la nova llei d'impremta. Efectivament, es va publicar fins i tot un *Decreto contra los que arrojan papeles o billetes en el teatro* que prohibia «echar en el Teatro ningun billete escrito o impreso» amb risc de denúncia al Comissari General de policia. La facècia la podien fer tan civils com militars que, ben mirat, s'apropa més a voler frenar bretolades que a cap altra cosa.

SISTEMES DE PAGAMENT

Les reimpressions tenen estructura de xarxa. Emanen d'un punt i s'han d'estendre mitjançant la reimpressió. Sense poder-ho afirmar

---

¹² AHVNG, Copiador dels oficis de la comissió popular, Lligall, 619

¹³ *Diarrea de las imprentas. Memoria sobre la epidemia de este nombre que reina actualmente en Cádiz: se describe su origen, sus sintomas, su indole pernicioso, su terminacion y su curacion.* Escribiala en obsequio de la patria afligida El Doctor Pedro Recio de Tirte Afuera. Cadiz, En la oficina d ela viuda de Comes, año 1811

amb seguretat, no s'hauria de descartar que, de la mateixa manera que es crea un cos específic de vereders, hi hagués una mena de planificació impressora segons sembla que podem deduir dels elevats recursos que l'administració destina a la distribució. Cal insistir que l'existència d'un impressor a la ciutat era possible gràcies a les reimpressions i fins i tot s'hauria de pensar que seva existència forma part, en molts casos, de l'estructura del corregiment.

La necessitat, durant els períodes constitucionals, de mantenir informats els ciutadans planteja que es dediquin diners per a fer arribar el *Diario de Sesiones* a totes les províncies, despesa que hauria de poder-se recuperar «luego que lleguen los fondos de su impresión en las provincias» (10.III.1812)

La impremta, doncs, també és una bona font d'ingressos per a qualsevol administració que pugui disposar-ne. El 27 d'abril de 1812 les Corts, per exemple, aproven imprimir la Constitució en edició de luxe i altres variables i afegeixen un article que diu: «Que se prohiba la reimpresion, para que no pierda el estado esta ganancia, y no se altere en su detrimento; y al objeto que se ponga el sello que crea el regente de la Imprenta Real» i fins i tot acorden un decret per evitar que cap particular de la Península o Ultramar pugui imprimir la Constitució. Es diu que la «reimpresion debe ser patrimonio del Estado».

El desembre de 1812 la Diputació va voler comunicar la seva constitució a tots els catalans.¹⁴ Va utilitzar els sistema de veredes que, seguint el costum, havien de lliurar el pertinent justificant de recepció. Segons aquests, es van enviar a dotze poblacions i, sense comptar-ne cinc que no especifiquen, el nombre total d'exemplars que han rebut és de 1077. La quantitat de la remesa més baixa és de cent exemplars, per tant la circulació giraria entorn els dos mil exemplars.

Per altra banda, alguns documents demostren l'interès que tenien algunes poblacions de disposar d'impremta i dels òrgans que li eren inherents com ara la Junta de Censura. Uns exemples:

El 26 de gener de 1821 l'alcalde de Berga, Josep Fuertes, proposa a la Diputació que, ja que el seu l'objectiu principal és procurar la felicitat i el bé comú dels veïns, li agradaria «aprovechar la oportuna ocasión q^e tengo de establecer sin gravamen alguno, antes con

---

¹⁴ AHDB, lligall 5/exp.10

mucha ventaja, una imprenta en ésta dicha villa, con tal que VE se digne no solo aprobar dicho establecimiento, si q^e tambien enviar directamente y sin detencion en Manresa un solo ejemplar de cada orden, reglamento, &c q^e el Gobierno haga circular». Si aquesta ho aprova, iniciaria els tràmits per a la constitució de la Junta de censura que preveu la llei. La resposta de la Diputació, però, és negativa perquè tan Berga com Manresa són caps de partit i, a més, la Junta de Censura que hi ha instal·lada a Manresa és «la correspondiente a toda la Provincia» a la qual tots els impressors han de trametre «franco de portes» un exemplar del que imprimeixen.¹⁵

Però a l'octubre d'aquell mateix any 1821 és l'alcalde d'Esparraguera qui fa una nova petició en aquest mateix sentit ara, però, en nom de varis alcaldes de cap de partit de la zona. El motiu és que, com que no tenen cap impremta, «en dichos pueblos se retrasa sobremanera la circulacion de algunas ordenes, en perjuicio del servicio público», i també perquè així podrien procurar, diu, la il·lustració dels seus habitants. Val la pena parar atenció que la *il·lustració* apareix després que s'ha resolt el problema logístic de distribució d'ordres, i la impremta, per tant, s'associa primer a la informació i després a la il·lustració. El més interessant d'aquesta proposta és que s'acompanya del projecte econòmic d'una «imprenta con solo tres caracteres de letra, una prensa y los demás enseres mas precisos». Els tipus costaven 9600 rals; la premsa 2250 rs.; caixes, taules, etc 2000 rs. i para la resta d'*enseres* 2000 rals més. Necessiten un parell de mossos per al funcionament a duro diari. Tot això sense comptar el paper a causa del seu cost variable.

El preu per plec de paper imprès d'ençà la Constitució havia baixat de 24 a 5 maravedís que és el que aleshores la Diputació pagava a Antoni Brusi i Joan Dorca per imprimir tot el procedent de la Diputació i del Govern Provincial. Adjunten la relació de pobles distingint els que tenen impremta i dels que no en tenen. La Diputació ho desestima a causa, precisament, del cost.¹⁶

Amb tot, i a falta d'un estudi detallat, no sembla que el sistema de distribució d'impressos, s'implantés de forma generalitzada més enllà del Principat perquè el 17 de febrer 1804 l'ajuntament de Palma de

---

¹⁵ Es pot llegir la sol·licitud a l'Apèndix documental.

¹⁶ AHDB, lligall, 14. El text es pot llegir a l'Apèndix documental.

Mallorca sol·licitava al de Barcelona els seus criteris d'organització de distribució i publicació de bans.¹⁷

Sembla, també, que cada corregiment tenia un cert marge per planificar les fórmules de cobrament dels serveis dels vereders. Tot i que els anys que separen els documents localitzats obliga a ser cautelosos a l'hora de generalitzar segons quines hipòtesis, sembla que havia de ser així perquè, per exemple, Vilafranca va optar per vincular el pagament a l'impressor Francesc Vilalta, responsable de les reimpressions, a un tant per cent del cadastre, mentre que Mataró (el 1814) feia abonar el preu de la reimpressió directament al vereder tant bon punt rebien els impresos. Joan Toda, corregidor de Vilafranca el 1804 ho establí així:

Las Justicias y Ayuntamientos de los Pueblos notados a el margen, quando vengan a redimir la carta de pago del Prim^r tercio de Catt^o de este año, providenciaran que se satisfaga a Franc^o Vilalta Impresor de esta Villa, la cantidad que a cada uno se le señala en el mismo margen que es el importe de las R^s Cédulas y Ord^s que les tengo comunicado; como igualmente el Salario de las Esquadras y Verederos, a Buenav^a Garrigó Recetor; en inteligencia de que no practicarlo les apremiaré como corresponda y de quedar enterados firmaran a continuacion. Villafranca, 22 de mayo de 1804.

Una ordre gairebé calcada la donava el maig de 1807. D'aquí deduïm, doncs, que tres cops l'any, s'aprofitava el pagament del cadastre per pagar les reimpressions que els corresponien, que també pagaven la part que els corresponia als vereders i que, com sempre, signaven la circular per donar-se per assabentat.

En canvi, el corregidor de Mataró al final de les circulars estipulava que «para que conste el recibo de la presente, firmarán el correspondiente en la lista que lleva el Veredero, á quien entregaran tres quartos para el impresor, Mataró, 14 de Marzo de 1814 Josef de Palau y Jofre».¹⁸ Cal pensar que en cada viatge podien dur més de dues o tres ordres que s'havien de “publicar”. Potser l'expressió col·loquial de que les notícies “circulen” arrenqui d'aquí o que una mateixa carta o document adreçat simultàniament a moltes gent se'n digui “circular”.

Però les coses no devien ser tan senzilles com semblen a simple vista. Un cop constituïda la Diputació la planificació de l'organització administrativa sembla estar ben estructurada. A finals de 1813

---

¹⁷ AHBCN, Ajuntament Borbènic, Llibre d'Acords, 1804

¹⁸ AEB, 1814 Edictes i Circulars, Lligall, 30

l'estat de comptes de les despeses de circulació d'ordres al corregiment de Vilafranca corresponents al mes de setembre, segons Valentí Llozer, suposaven una despesa de 1410 rals amb un dèficit de 22 rals. Però és l'alcalde de Tàrrega, Ramon Ma. de Jover qui, el 10 de desembre de 1813 mostra la realitat de la circulació d'ordres. Segons ell, per complir amb el que es demana al corregiment de Lleida necessita «absolutamente de cuatro mozos o verederos continuos, y de un operario escriviente para escribir y poner veredas». En aquell moment només en tenia dos i, a més, no podien cobrar. Ha demanat la llista dels drets que corresponen als «fusellers y vereders», però li responen que tota la documentació s'ha perdut amb la guerra. Afegeix que ja a finals d'octubre va seguir les indicacions marcades des de la Diputació i «hize un reparto a los Pueblos del Corregimt^o para pagar los 24 duros men^s de la brigada [...] mas no ha pagado aun ningun Pueblo, porque no he tenido un *Moso* para ir a cobrar como se necesita ahora». Amb tot, ell ha pagat de la seva butxaca «el escriviente, operario, papel y otras diligencias» i el Comú s'ha fet càrrec del cost del correu. Vista la situació que entorpeix la puntualitat de les rebudes, demana poder contractar els vereders que li falten i així poder exigir de tots els pobles el repartiment que adjunta, fet «según los diferentes informes y conocimientos del vecind^o de cada uno de los Pueblos». ¹⁹ Amb un panorama com aquest no cal deixar córrer la imaginació per suposar que era ben possible que es traguessin un sobresou amb el transports d'impresos il·legals i clandestins.

A més de la circulació de documentació oficial sembla que determinats organismes també tenien la capacitat de divulgar les seves activitats o informacions. Aquest és el cas de Col·legi de Cirurgia Mèdica de Barcelona que el gener de 1815 demanava permís per poder fixar a les cantonades de les ciutats cap de partit exemplars com el que envien de mostra. En aquests casos la decisió recau en l'autoritat de cada població. ²⁰

Si fins aquí hem vist el sistema de transmissió de notícies i instruccions a les poblacions, podem comprovar ara, mitjançant una circular que Valentí Llozer va publicar el juny de 1813, de quina manera els camins s'utilitzaren en sentit contrari per tal que l'administració central pugui obtenir informació i també la producció

---

¹⁹ AHDB, Lligall 8

²⁰ AHVNG, Lligall 2090

dels impressors de províncies. L'esmentada circular recorda que des del març de 1811 s'havien d'enviar dos exemplars de tot el que s'imprimia per dipositar-lo a l'arxiu i la biblioteca de les Corts. Calia fer-ho immediatament després de la impressió sota pena de multa de cinquanta ducats. La cadena era la següent: a les capitals, els impresos s'havien de lliurar al cap polític; a la resta de poblacions, a l'alcalde el qual, posteriorment, les havia de fer arribar al cap polític. Aquest, mitjançant els secretaris de governació, les lliuraran a la biblioteca de les Corts. Per cada lliurement, l'administració receptora donava als impressors un rebut. Mensualment el cap polític havia de fer arribar a les Corts la relació d'obres que encara tenia en el seu poder a causa de falta o retenció de correu.²¹

EL TEMPS

Tot i que és indiscutible que els papers circulaven de punta a punta de l'Estat també és cert que ho feien amb un retard important a causa de l'encadenament d'impressors i de justificants de recepció. L'onada trigava molt a arribar i era molt més lenta segurament que la clandestina. En general, les circulacions dins el Principat podien trigar una mitjana de quinze a vint dies des de la data d'emissió, però si partien de l'altra extrem de l'Estat la cosa podia allargar-se fins a quatre mesos. El seguiment d'una circular durant la guerra del Francès: Cadis 23 de gener, Vic, 13 d'abril i Igualada el 18 d'abril.

Les notificacions de la vigilància i censura de llibres arribaven a totes les poblacions mitjançant aquest sistema. És relativament senzill obtenir-les a través del Catàleg Col·lectiu de Patrimoni Bibliogràfic on es pot comprovar que se n'imprimien a Vilafranca del Penedès, Manresa, Vic, etc.

Pel que fa als llocs de distribució, a les poblacions grans la premsa es va convertir en un mitjà més, per altra banda prou bo, per a publicitar les instruccions i notícies. En llocs petits eren les places i carrers i, a tot arreu, les esglésies on els capellans feien les seves pròpies proclames o se'ls obligava a fer sermons favorables a la Constitució. D'aquest sistema ens queden encara reminiscències ja que a les portes dels ajuntaments i de les esglésies encara s'hi poden veure comunicacions de les seves respectives activitats: edictes, llistes... etc.

---

²¹ A d'Igualada. lligall 15-2

No és aconsellable fer afirmacions massa taxatives, però no estaria de més replantejar de nou la idea que tenim de la ignorància i l'aïllament extrem de la població catalana els primers anys del segle XIX. Si més no, els era possible saber quatre coses. Una altra qüestió és si el que se'ls lliurava era el millor per a l'aprenentatge i la formació. Però, si mitjançant el sistema tradicional de distribució de documents els arribaven tantes notícies, no hauríem de descartar que per vies clandestines acabessin completant allò que els faltava i que podien conèixer, per exemple, mitjançant lectures en veu alta o similars. Per altra banda, les classes dirigents que vivien a la Catalunya interior tenien, també, i convé no oblidar-ho, un cert accés als llibres.

Els factors polítics d'aquests primers anys del XIX van afavorir la necessitat informativa a causa de les circumstàncies tant canviants i confirma la fortalesa del sistema quant a la previsió de criteris per compensar econòmicament la tasca de l'impressor. Aquest fet sol justifica en bona mesura que als impressors els convenia tenir bones relacions amb el poder polític i econòmic i que en això rau bona part de la seva importància en el procés de transformació ideològica.

viudes, filles i hereves

—Com vulgueu...— contestà en Jaume a la mestressa; ... «Encara farà gotjot quan es refaci, tanmateix; no n’hi mancaran pas, d’homes... Quina sort qui l’arplegui!... Un bon parament de pagesia, un mas ben arriat... i les tres criatures que van creixent: una nena i dos bordegassos, que dintre cap any estalviaran mosso i criada».

(Víctor Català «Creu i ratlla» dins *Marines*)

Durant molt de temps —i encara no està del tot assumit— s’ha donat poca importància als peus d’impremta a l’hora de les referències bibliogràfiques. El problema és molt més evident quan es tracta d’una obra no contemporània. Saber qui ha estat el responsable de la publicació no semblava que, fins fa poc, tingués massa rellevància. No cal dir, doncs, que la presència o no del nom d’una dona passava literalment desapercibuda.

Sortosament sembla que la tendència ha anat canviant gràcies als recents estudis sobre el món de la impremta i l’edició. Amb tot, queda encara per segregat del conjunt, és a dir identificar i individualitzar, les dones impressores. Quan la referència ve acompanyada d’un “Viuda de...” o “Viuda e hijos de...” o d’altres de similars no es considera factor prou determinant com per indicar un canvi substancial. Les dones impressores en el camp visible del peu

d'impremta no són més que un adjectiu a la qualificació del negoci. Les biografies d'algunes d'aquestes dones quedaven hipotecades a les dels seus marits i, molt sovint, a la dels regents. El buit que hi ha al seu voltant és molt gran a causa d'uns convencionalismes socials arrossegats en el temps. Per fer visibles les impressores caldrà reconstruir la seva vida tot intentant omplir aquests forats a partir de la perspectiva general que les envolta. La vida d'una impressora quant a la seva activitat laboral no havia d'ésser gaire diferent a la d'altres dones d'altres oficis. Quan repassem els seus rastres ens adonem, que des d'aquesta premissa, i aplicant el que ens recomana Terrades¹, les dones impressores no eren simples comparses. Cal saber, però, què era el que realment les impedia de dur el negoci totes soles i les llançava massa sovint a lligams matrimonials amb el regent poc després de que haguessin enviudat. Qui ho decidia? Un costum no escrit? O efectivament hi havia una llei que ho estipulava? Legislació d'herència i dret consuetudinari.

Una petita mostra de fullets triats a l'atzar ens serà suficient per mostrar que les dones existien com a "problema" o que, sovint, s'usaven com a moneda de canvi.

- *Manresa. Corregidor: El Señor don Manuel Antonio de Santisteban me dice con fecha 8 del mes anterior lo que copio, El Cónsul de S.M. en Burdeos hizo presente la duda que se le ofrecia de si las viudas de los españoles expatriados por el Real decreto de 30 de mayo de 1814 podian ó no entrar en España ...: [Manresa? : s.n., 1816?]: 2 f. ; 20 cm*
- *El Señor Intendente General de este egército y Principado con fecha 26 de julio ... comunica ...: "Disposicion para que a las viudas e hijos impuberes de los seguidores de las banderas constitucionales les sea levantado el embargo de los frutos colectados y que sobre estos les sea asignado lo necesario para sus alimentos ..." Mataró, 23 agosto, 1823 2 p. ; 22 cm*
- *Mataró. Corregidor: El señor Intendente General de este Egército y Principado... me comunica lo que sigue, el Excmo. Sr. baron de Eroles, capitan general de este Egército y Principado, me dice ... las reclamaciones que han llegado à mí de las viudas*

---

¹ TERRADES, Ignasi, *Eliza Kendal. Reflexiones sobre una antibiografía*, Bellaterra, UAB, 1992

usufructuarias, de las esposas é hijos impuberes, cuyos hijos, esposos y padres han seguido las banderas constitucionales ... no han podido menos de llamar mi atencion...: [Mataro?: s.n., 1823?]: [1] f. ; 30 cm

- *Vilafranca del Penedès. Corregidor: Bando, Los habitantes de esta villa, que han cumplido 16 años de edad, igualmente las viudas y solteras que son cabeza de familia, acudirán en todo este mes à esta secretaría desde las nueve de la mañana hasta el medio día, para obtener las cartas de seguridad, entregando dos reales de vellon por cada una, pero de valde los pobres de solemnidad, los pasaportes se despacharán en la misma secretaría y à las mismas horas ...: [Villafranca? : s.n., 1829?]: [1] f. ; 36 x 42 cm*

Són especialment significatius els dos darrers perquè reflecteixen que eren moneda de canvi o de penalització de les idees dels marits. Del que es llegeix podem deduir dues coses: la primera, que elles no eren considerades capaces de tenir les seves pròpies idees i la segona que hi està vinculada, que, malgrat tot, les podien castigar per una causa que s'havia obert als seus marits; per exemple, amb la continuació de l'exili.

La manca d'estudis específics ens obliga a fer supòsits de comportament de les dones impressores a partir d'altres segments socials contemporanis. És a dir, que hem de fer-nos preguntes de l'estil: les dones impressores eren un grup de dones treballadores peculiar? La presència femenina en d'altres especialitats era similar? Tot sembla fer pensar que sí i el referent primer que tindrem en compte serà el sector del tèxtil perquè, probablement, és un dels que compta amb més presència femenina.

Albert García a *La fabricació de la fàbrica...* posa el model de les filadores: «Així succeïa a llocs com Ripoll, Sant Pere de Torelló (...) al començament de la dècada de 1760, on massives filataires femenines conviuen (...) amb el treball dels cardadors i dels teixidors de llana». García afegeix que combinaven aquesta feina amb les agrícoles i treballaven a la fàbrica en els moments inversos a les feines del camp, és a dir de les estacions productives del camp. García estudia com es vinculaven les fàbriques amb la vida social i observa atinadament que la «iniciativa comercial i treball

manufacturer sovint es confonien». Seguint els exemples de García sembla que, fins i tot quan el negoci tenia una dimensió que superava la petita empresa, el titular de la fàbrica era administrador del treball dels altres i treballador ell mateix.²

Per altra banda, Agudé en la seva història de la impremta a Reus, assegura que «la dona i les filles solteres de l'impressor que vivien a la llar familiar treballaven a la impremta, seguint la pràctica estesa d'ocupar les dones en les feines rutinàries, com despenjar els fulls secs una vegada impresos i agrupar-los en quaderns abans de relligar-los. Això d'utilitzar membres de la família en aquestes tasques menors, procurava una considerable reducció de costos de ma d'obra».³

Pel que fa al control econòmic del taller impressor hem d'utilitzar com a precedent l'estudi que Immaculada Socias va dedicar a la impremta Jolis i el treball que va fer Burgos en relació als Piferrer.⁴ Per altra banda, si seguim les pautes de comportament familiar que ens mostra Llorenç Ferrer en els seus diferents treballs sobre la família en el món agrícola podem comprovar que es corresponen força amb el dels artesans i que, segurament hi havia un comportament força universal. Comencem pels Jolis.

Maria Oliver, viuda de Joan Jolis, no farà servir mai el seu nom al peu d'impremta durant la minoria d'edat del seu fill. Segons Immaculada Socias «La documentació cadastral assenyala que al voltant de 1750 l'obrador i la casa familiar continuen adscrits al nom matern, a la vegada que també indica la solteria del Joan Jolis [fill]».⁵ Convé retenir aquesta informació perquè, com veurem més endavant, per poder mantenir la propietat, la viuda no es podia tornar a casar.

---

² Albert GARCIA BALANYÀ *La fabricació de la fàbrica. Treball i poítica a la Catalunya cotonera 1817-1874*, Barcelona, PAM, 2004, p. 82, 87 i 259

³ Enric AGUADÉ, *Impressors i Llibreters a Reus: 1720 - 1900*, Reus, Edicions del Centre de Lectura de Reus, 1996, 1996. p. 35

⁴ Immaculada SOCIAS BATET *Els impressors Jolis - Pla i la cultura gràfica catalana en els segles XVII i XVIII*, Barcelona, PAM, 2001; F. Xavier BURGOS, Manuel PEÑA «Imprenta y negocio del libro en la Barcelona del siglo XVIII. La casa Piferrer» dins *Manuscrits. Revista d'Història Moderna*, (1987, núm. 6, p. 180 - 216); F. Xavier BURGOS, Manuel PEÑA, *Comercio y cultura del libro en la Barcelona de finales del siglo XVIII. La casa Piferrer* (Bellaterra, tesi de llicenciatura)

⁵ SOCIAS Op. Cit. p. 35

Un cop morta la viuda Jolis, va succeir-la el seu fill que, un cop casat, va tenir set noies i un sol xicot. «De les set filles (...) algunes es devien casar, una altra es va fer monja al convent de Pedralbes i les altres dues, l'Isabel i la Rosa, es van quedar solteres». ⁶ Isabel va viure molts anys i va succeir el seu germà i d'aquesta manera es va convertir en «un dels abundants exemples de dones que es van encarregar, encara que d'una forma indirecta, d'un taller tipogràfic». ⁷

Segons Llorenç Ferrer ⁸ en la família prevalia, per damunt de tot, la continuïtat de la casa, de la nissaga i del patrimoni als quals es sacrificaven afecte i interessos personals. «Amb tot, la voluntat d'Isabel, l'última dels representants del llinatge Jolis, va ser fonamental perquè la casa no desaparegués. Més encara si tenim en compte que el seu germà Joan no va tenir hereus i ella va haver de donar confiança a Bernat Pla, una persona aliena a la família». ⁹ Quan en una casa no hi havia descendència era costum afillar-se un nebot perquè no es perdés el vincle familiar estricte però, si això no era possible, s'acollia a qualsevol altra persona aliena que s'avingués al tracte de tirar endavant el negoci i de fer-se càrrec dels membres de la família quan emmalaltessin o es fessin vells. ¹⁰

El testament d'Isabel Jolis el 1770 deixa a Bernat Pla i a Teresa Puig, la minyona, com a usufructuaris respectivament de la impremta i de la casa. El testament explicita que ho fa «pels bons serveis que de ell tinch rebuts y espero rebrer». La casa i el seu patrimoni no queden per a Pla que en serà únicament usufructuari, sinó per a un dels fills d'aquest. Els serveis que obliguen Bernat Pla inclouen alimentar, calçar, etc. a Teresa Puig. ¹¹. Compleix, també, el

---

⁶ Id. p.37

⁷ Id. P.37

⁸ Llorenç FERRER «La familia en Catalunya en los siglos XVIII y XIX. Balance y perspectivas» dins GARCÍA GONZÁLEZ, Fr.,coord. *La historia de la familia en la península Ibérica, balance regional y perspectivas: homenaje a Peter Laslett*, Cuenca: Edición de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2008, p. 141-182; Llorenç FERRER «Procurar el bienestar en España a través del sistema de heredero único (siglos XVIII-XIX)» dins: *The Transmission of Well-Being: Marriage Strategies and Inheritance Systems in Europe (17th-20th Centuries)*, 25th -28th April 2007 University of Minho Guimarães-Portugal

⁹ SOCIAS Op. Cit. p. 37

¹⁰ Llorenç FERRER, *El bienestar...* p. 8

¹¹ SOCIAS Op. Cit. p. 41 i ss.

que venia estipulat en casos com aquest, i és que l'herència, circulava, com diu Ferrer, en benefici dels fills, no pas de la dona.

Quan es repassa la biografia del nou propietari de la impremta Jolis, Bernat Pla, els esquemes familiars tradicionals es compleixen al peu de la lletra. La planificació meticulosa de l'organització familiar pel que fa, sobretot, a la successió, té per objectiu el que Ferrer defineix com a benestar i seguretat. Tothom sap quin és el paper que li toca fer en cada moment. Els germans de l'hereu, per exemple, rebien la part de la legítima que els corresponia, amb la qual, si les coses anaven bé, li podia servir per iniciar el seu propi patrimoni. En el cas dels preveres els beneficis obtinguts durant els anys (considerant que no tenia càrregues familiars) podien acabar revertint novament en benefici de la casa si, com passava prou sovint, s'havia de fer, per exemple, una ampliació del dot d'una neboda. Aquest és exactament el cas de Tecla Boix, esposa de Bernat Pla, que gràcies a aquest ajut del capellà, va permetre a la parella poder comprar la casa d'Isabel Jolis.

Tecla Boix i Bernat Pla tampoc van tenir fills i el 1801 Tecla va succeir el seu marit. L'afillat d'aquesta parella va ser Vicenç Verdaguer de la mateixa manera que Bernat Pla ho havia estat d'Isabel Jolis. Però si les possibilitats legals i consuetudinàries permetien estratègies per al manteniment i enfortiment de la "casa", en aquesta ocasió els Pla hereus de Jolis van tancar el cercle amb Verdaguer.

Recapitem. Tecla Boix era filla de les segones núpcies de la seva mare Maria Pasquet que ja tenia una altra filla del primer matrimoni que es deia Rosa Bollich Pasquet, la qual es va casar amb Vicenç Verdaguer. El fil no només no es trencava sinó que es consolidava ja que el patrimoni provinent dels Jolis, augmentat pels Pla no passava a mans foranes sinó que retornava a una branca principal a través del casament d'una Pasquet. El lligams resultants són fruit d'aplicar una variant d'una legislació que preveia que en el cas que el segon matrimoni tingués fills, «en la siguiente generación se casara el heredero del primer matrimonio con una hija del segundo para evitar todo tipo de problemas».¹²

---

¹² FERRER, *Bienestar...*, p. 8

Si he volgut resseguir aquesta genealogia malgrat trobar-se cronològicament fora de l'espai temporal previst en aquest treball és per dues raons. La primera perquè, gràcies al treball de Socias, tenim informació suficient i continuada d'un procés successori múltiple; segona perquè ens serveix de paradigma de les estratègies legals per al manteniment del patrimoni i negoci del qual tampoc els impressors se n'escapaven. I tercera, i per damunt de tot, perquè la via és sempre femenina. Són la soltera i les viudes les que, amb les seves decisions, permeten que no es trenqui el fil d'un negoci florent.

Per altra banda, fa ben patent que la recerca del benestar i de la seguretat familiar des d'aquests criteris era en el substrat bàsic de la legislació i dret consuetudinari familiar.¹³ El seguiment d'aquest fil ens du a plantejar-nos algunes qüestions segurament sense resposta ara mateix. Com veurem més endavant, que la viuda es casi o no determina la seva vinculació amb el negoci. Observem que en l'exemple que acabem de posar de l'evolució Jolis – Pla – Verdager cap de les viudes es casa amb el regent, sinó que se l'afillen a canvi de complir amb les obligacions pactades prèviament. Aleshores, ¿podem plantejar-nos la possibilitat que únicament, o principalment, aquelles viudes que s'havien casat amb el segon fill de la família es veien abocades a casar-se amb el regent per benefici del benestar i seguretat de la casa i del patrimoni? No s'hauria de descartar. Ferrer explica que els segons havien d'iniciar un camí propi únicament amb els diners que li pertocaven de la legítima.

Segons aquest mateix autor «la casa es la que genera los recursos, la que da prestigio social y hay que trabajar para su crecimiento y su mejora». De fet constitueix «un corpus ideològic bàsic que permite la socialización potente en que cada uno sabe lo que tiene que hacer y qué papel jugar al servicio de este objetivo general».¹⁴ Ens hem entretingut amb aquesta casa per la seva peculiaritat però Francesc Xavier Burgos ens apropa a la família dels impressors Piferrer que confirma igualment l'essencial d'aquesta teoria.¹⁵ Acabem de comprovar que per entendre el tram social del sector de les impremtes i llibreries en aquests darrers anys de l'Antic

---

¹³ Ibid., p. 3

¹⁴ Ibid., p. 5

¹⁵ BURGOS, F. Xavier; PEÑA, Manuel *Comercio y cultura del libro en la Barcelona de finales del siglo XVIII. La casa Piferrer*. Bellaterra, UAB, Tesi de llicenciatura. 1986

Règim, és essencial, o si més no molt important, conèixer els enllaços familiars i la transmissió patrimonial. El progrés comercial d'algunes grans empreses va intensament lligat a les relacions familiars i agrupacions de famílies inicialment sòcies de l'empresa. Els historiadors de l'economia n'han estudiat múltiples exemples.¹⁶ I encara més important: no és la família la que condiciona el taller, sinó que és el taller el que determina el tipus de família. D'aquí la importància d'estudiar les xarxes matrimonials i sobretot el que s'acorda als capítols matrimonials perquè és on es delimita detalladament el paper que podran tenir la dona i els fills. El que també sembla clar és que la legislació, i sobretot el dret consuetudinari, es transgredeix quan, en comptes de regular, encotilla excessivament la seguretat i el benestar al qual estan destinats.

MARC LEGAL

Ja que ens hi hem referit repetidament potser serà convenient repassar, ni que sigui de forma ràpida, els trets principals de la legislació entorn l'organització familiar. La casa, el nom, el patrimoni són el més important a l'hora d'elaborar les lleis. El sistema català que fa prevaldre la figura de l'hereu, penalitza les dones perquè, quan hi havia descendència, el patrimoni revertia en els fills i la mare només n'era usufructuària. En el tram organitzatiu d'una casa els capítols matrimonials constitueixen un dels documents clau a l'hora de la distribució d'obligacions i beneficis. Era allí on es deixava escrit què aportava cada part a la nova cèl·lula familiar, els drets i les obligacions que tenia la dona en cas d'enviudar i no haver tingut fills. Venien a ser un equivalent de constitució d'una societat familiar. Teòricament, si una dona enviudava sense fills podia recuperar el dot per fer un altre matrimoni i tornar a començar. En realitat, però, no interessava ni a la casa d'on volia marxar —perquè s'havia de desprendre dels diners del dot— ni a la dona perquè «en el modelo catalan, el hecho de que no se repartieran las ganancias del matrimonio, dejaba a la mujer muy desprotegida y con muy poco margen de maniobra si queria abandonar el hogar conyugal».¹⁷

---

¹⁶ FERRER, Llorenç «La familia en Catalunya en los siglos XVIII y XIX. Balance y perspectivas», 2008 p. 160

¹⁷ FERRER, Llorenç «Procurar el bienestar en España a través del sistema de heredero único (siglos XVIII-XIX)», 2007 p. 11

La fórmula que permet solucionar aquest inconvenient és que la viuda es pugui tornar a casar sense deixar la casa. En aquests casos els fills del primer matrimoni, les noies incloses, tenien prioritat damunt els del segon. Es preveia, com hem vist, que el fill d'un matrimoni es casés amb la de l'altre. Aquests paràmetres no s'acosten molt al que devien trobar-se moltes de les impressores que es veien abocades a casar-se amb el regent?

Tampoc no s'han estudiat, o no he sabut trobar cap treball, les ingerències de les ordenances gremials o dels col·legis en la planificació familiar i, en el nostre cas, la incidència en les obligacions femenines. Però hi ha alguns exemples que mostren l'important influència que tenien a l'hora de les decisions de les dones viudes. Al tombant del segle XVIII al XIX la funció dels gremis comença a trontollar i això suposa que, paral·lelament, algunes dones més decidides es vegin en cor de fer valdre els seus drets tant com els sigui possible o, si més no, els seus interessos que ve a ser el mateix. Val la pena, per tant, fer un repàs als articles de les ordenances del Col·legi de Llibreters i Impressors que es refereixen específicament a les dones.

El primer és el XVII i especifica que les viudes d'individus del Col·legi podran conservar obertes la llibreria i la impremta sempre que no es tornin a casar la qual cosa les obligava als mateixos drets i deures que tenia el marit en vida.

El següent (XVIII) està dedicat als fills orfes. Quan siguin fills orfes d'individus o que la mare no vulgui continuar amb el negoci, podrà fer-ho el fill gran i en el seu defecte la filla gran, amb totes les obligacions de pagaments, «facultad [que] se les concede a los Hijos hasta la edad de diez y ocho años cumplidos, y á las Hijas hasta haber contraido matrimonio». Si pel motiu que sigui (renúncia o mort) el fill s'aparta del negoci seguiran aquestes condicions els seus respectius fills sempre i quan els pares haguessin obtingut la categoria d'individu i les filles s'haguessin casat amb algú de l'ofici.

El vintè està dedicat a les *Facultades de las Viudas e Hijos con tienda* és a dir les condicions laborals dins el taller a partir del moment que queden viudes. No podien contractar un nou aprenent, però podien continuar amb el que tenia el taller abans de la mort del

marit. La decisió de quedar-se'l o no l'haurà de comunicar al Col·legi amb un marge màxim de quinze dies.

Al trenta-quatre tornaran a aparèixer les dones, ara, gairebé, com a moneda de canvi. A diferència dels individus, els oficials que es casin amb filla d'individu podran obtenir gratuïtament la matrícula, però no s'estalviaran la feina de fer d'«Andador» (xicot dels encàrrecs).

Al següent, el xxxv, també hi ha les dones com a protagonistes. Les setanta cinc lliures que pagaven els oficials per la matrícula, quedaven dipositades perquè s'utilitzessin com a dot per als oficials o fills d'individu que es casessin amb filla d'individu. Aquest article, el 1802, serà modificat en benefici de les filles d'oficial com veurem més endavant.

Per altra banda el 1784, es publica una Real Cèdula segons la qual les dones viudes podien continuar els negocis sempre i quan les tasques fossin apropiades al seu sexe i «decoro». La incidència, tot i que d'entrada va ser molt reduïda com també veurem, significa un principi de canvi que algunes dones van voler aprofitar. El 1789, tanmateix, es va haver de ratificar: *Orden de la suprema Junta de Comercio y .... de 23 de diciembre de 1789 permitiendo á las viudas que contrahen matrimonio el que puedan conservar sus tiendas y obradores con retencion de todos los derechos que venian quando vivian sus maridos*. Tot i això, el 1790 s'hauran de derogar les ordenances dels gremis perquè s'aplicaven contràriament al que preveïen les esmentades ordres i perjudicaven la dona en aquesta llibertat de treball. Les ordenances gremials i la llei havien entrat en col·lisió i els gremis o col·legis eren els espais perfectes d'exclusió de les dones per part dels homes.¹⁸

Aquestes disposicions apareixen paral·lelament a d'altres canvis aparentment menors, però que són significatius; un dels quals va ser el debat sobre la conveniència o no de que les dones participin en igualtat de condicions en fòrums tradicionalment femenins com eren les Societats Econòmiques. Tant Mónica Bolufer com Gloria Espigado coincideixen en que entorn els anys 1780 s'obren petites escletxes que beneficien les dones. Són únicament això, escletxes, però algunes saben aprofitar-les encara que per això hagin de

---

¹⁸ AHBCN, Junta de Comerç, vol. 1, p. 21 i ss

veure's sotmeses a exercir-los segons les atribucions «propias de su sexo». Gloria Espigado remarca la qualificació de ciutadanes en el sentit de persones interessades en els afers públics però, a diferència de les sufragistes anglosaxones, les dones espanyoles feien feina a la menuda; és a dir buscaven petits avenços en situacions quotidianes que els donessin un xic més d'autonomia en qüestions educatives i laborals o en la regulació de la vida familiar i dels contractes matrimonials.

Val la pena remarcar amb Espigado, pel que té de paradoxal, que a les Corts de Cadis la presència de la dona en els debats és nul·la, com si el silenci fos la forma més efectiva d'anul·lació. L'autora recull els acords que prohibien l'assistència de les dones a l'assemblea o la intervenció de Muñoz Torreno en el debat sobre els límits de la ciutadania del 6 de setembre de 1811 quan vol marcar clarament una línia perquè, altrament, «seria forzoso conceder a las mujeres con los derechos civiles los políticos y admitirlas en la juntas electorales y en las Cortes mismas».¹⁹

Així, doncs, i seguint les estratègies que van decidir aplicar, la presència femenina en els negocis en aquesta època, com és de suposar, no es limitava a les dones impressores. Mostrarem un parell d'exemples que per la seva singularitat s'han de considerar antecedents per a la llibertat d'ofici de les dones viudes i detonant d'un nou graó d'autonomia econòmica femenina. Ens serviran per contextualitzar millor l'esforç que totes elles havien de fer per no perdre davant, sobretot, els seus col·legues atribucions que els pertanyien. Val a dir, però, que sembla tractar-se d'excepcionalitats.

Isidra Quer, viuda de Tomás Pérez guanter de Madrid, el gener de 1789 reclama els seus drets davant la Junta Suprema de Comerç perquè el gremi la deixi seguir treballant sense cap destorb. El cas és el següent. Després de casada en segones núpcies no se li havia prohibit «tener abiertas las dos casas Fábricas, que despues de muerto su marido habia mantenido con adelantamiento». Isidra, a l'empara de la Real Cèdula de 1784, podia dedicar-se lliurement a les manufactures i fàbriques sempre que aquestes no s'oposin al

---

¹⁹ Mónica BOLUFER PERUGA, «Mujeres y hombres en los espacios del Reformismo Ilustrado: debates y estrategias» i Gloria ESPIGADO TOCINO «Mujeres y ciudadanía. Del antiguo régimen a la revolución liberal» a *Historia moderna i contemporània*, 2003, núm. 1

decoro del seu sexe; per tant, demana la protecció de la Junta. Afegeix que també compleix la norma ja va posar per administrar-les un mestre examinat. Recorda que, amb motiu de tot això, se li havia lliurar una certificació «para que no se la molestara en este punto».

Els apoderats del Gremi de guanters, però, van deixar de distribuir-li pells a partir del moment que es va tornar a casar amb l'argument de que el nou marit no era mestre ni tenia cap vinculació amb el Gremi. No únicament van fer això sinó que s'hi van oposar formalment davant el corregidor, la Junta de Comerç i també davant la Sala d'alcaldes de Casa i Cort. La Junta Suprema després d'examinar els fets amb els pertinents recursos, el 16 de novembre de 1789 —havien passat set mesos— ho acaba elevant al rei el qual sentència que ni a ella ni al nou marit «se les incomode, ni moleste por el Gremio de Guanteros» i que se li reconegui la seva capacitat per dirigir les fàbriques amb tots els drets i deures que això li comportava.

El més important és que, arran d'aquest afer, el rei decideix, el 1790, derogar «todas las ordenanzas de este, y la de todos los demás [Gremios] menestrales o Artistas, que prohiban el ejercicio y conservacion de sus tiendas y obradores á las viudas que contrahen matrimonio con quien no sea del oficio de sus primeros maridos...». L'ordre acaba afirmant que els arguments que havia defensat el gremi de guanters «son opuestas a la libertad y fomento de las artes» i a la Real Cèdula de 20 de setiembre de 1784.²⁰ Aquest dictamen es farà arribar a la junta de Comerç de Barcelona perquè en tingui coneixement i s'usi com a jurisprudència.

El segon exemple és il·lustratiu de les dificultats per aplicar la reial disposició que acabem de veure. La sol·licitud aquest cop és de la viuda barcelonina Josefa Montells. El gener de 1794 Josefa Oliveró i Montells, viuda (segurament es deia Josefa Montells ja que el seu marit difunt es deia Francesc Oliveró), sol·licita que el seu gendre, Joan Aleu, pugui aconseguir el títol de mestre pellaire. El motiu és ben clar: ella, viuda, vol mantenir una sòlida fàbrica tèxtil per a la qual cosa «ha asociado en la misma a su lerno Juan Aleu y Cabestany comerciante de esta ciudad para que bajo su direccion siga las mismas operaciones». Diu acollir-se a la consuetud de que els fills de mestre o casats amb filles de mestres poden estalviar-se

---

²⁰ AHCB, JC, vol.1 pàgs. 21-23

l'examen d'ingrés. En l'argumentació es fa servir el cas de la viuda Quer de Madrid com a antecedent i jurisprudència. La viuda diu que, tot i que no s'ha donat cap cas com el seu, considera que, per a ella, la resolució negativa d'això es d'extrema importància perquè córrer el risc d'haver de tancar la fàbrica amb el perjudici que suposaria, no únicament per a ella, sinó també per a l'Estat ja que subministra la roba per a la confecció dels uniformes de l'exèrcit.

L'estudi del cas per part de la Junta de Comerç de Barcelona posa damunt la taula que, malgrat que l'aspirant estigui casat amb una filla de mestre, no és del gremi i això no està permès pels ordenaments gremials. Naturalment es veuen en l'obligació de tenir en compte la Real Cèdula de 1784 segons la qual es permetia que «todas la mugeres pudiesen libremente dedicarse a qualesquiera manufacturas y labores propias al decoro y fuerzas de su sexo». Tenen en compte, també, que es tracta d'una fàbrica solvent i que el gremi li permet seguir la direcció durant l'any de plor posterior a la mort del marit (estratègia per assegurar que en cas d'embaràs el fill prové del marit difunt). Constaten que hi ha dues possibilitats; que es mantingui viuda i així pugui exercir les seves responsabilitats o bé que es concedeixi el mestratge al gendre tal i com ella sol·licita. Fet això, eleven l'informe a la Junta Suprema de Comerç a Madrid que serà qui tindrà l'última paraula. Finalment a la viuda Oliveró se li permet seguir dirigint la fàbrica, amb un oficial pellaire que administri la fàbrica fins que el gendre hagi aconseguit de superar l'examen que l'acrediti com a mestre.²¹

Les reticències s'havien de vèncer a cops de Cèdules, decrets o sentències com acabem de veure però el 1816, és a dir, vint anys després de la R. Cèdula de 1784, i les posteriors que s'havien recollit a la *Novísima Recopilación* de 1805, els gremis encara tenien recels contra la feina de les dones. Un conflicte esclata al dels Brodadors quan volen restringir a determinats tipus de brodats les tasques femenines. Presenten conflicte davant la Junta de Comerç, la qual dictamina a favor de les dones. Són molt interessants alguns dels arguments que la Junta fa servir. El primer, que elles, treballant, ajuden a mantenir la casa i sobretot perquè permet «libertarlas de los graves perjuicios que ocasiona la ociosidad». És el segon, però, el que ens indica que la societat i la seva organització laboral estava canviant perquè es justifica el treball de les dones en

---

²¹ AHCB, JC, vol. 62, p. 6-17

benefici de l'indústria i les manufactures. El veredicte de la Junta és de l'octubre de 1816.²² Entre el 1784 data de la primera Reial Cèdula i aquesta sentència, doncs, hi ha un pas interessant perquè es considera que la feina de la dona és fonamental per a la transformació industrial i manufacturera del país.

Les dones, en l'àmbit laboral, començaven a tenir —ni que fos petit i sempre funcional— un espai que cal remarcar. El 19 de desembre de 1801, els joves impressors Francesc Garriga, Joan Serra i Centené, Tomàs Gaspar, Antoni Sastres i Antoni Brusi adrecen una sol·licitud a l'ajuntament per demanar que el dot de 75 lliures que es donava a les filles d'individus del Col·legi quan es casaven amb mestres o individus el poguessin rebre igualment quan es casessin «con simples oficiales o mancebos». La sol·licitud la va desencadenar Francesc Garriga. El que és curiós, però, és el fonament de la demanda perquè no és que ells es queixin de que reben poc, sinó que plantegen com un menyspreu a les noies aquesta discriminació. L'ajuntament, després de consultar amb els cònsols del Col·legi, el 6 d'abril de 1802 dictamina favorablement.

El 1803 l'ajuntament de Barcelona rep una altra demanda del gremi de sastres perquè no apliqui la *Real Cédula* 1784, però, si l'ha de fer complir, que es faci seguint les condicions que posa el gremi: que no puguin comprar fora del país i sempre que no hi hagi operaris amb disposició laboral.

El reguitzell d'exemples ens porta a observar que la societat s'encamina, també amb la col·laboració de les dones, cap un nou model social. L'anunci de la societat industrial que tot just despunta planteja obertament, malgrat algunes reticències que solen ser habituals, la necessitat d'incorporar la dona en el procés. L'interessant de tot plegat és que, malgrat l'estret control al qual estan sotmeses, algunes troben vies encara fines, però vies al cap i a la fi, per assumir responsabilitats que fins aleshores no els hi estaven permeses.

L'altre camí pel qual eren presents les dones era mitjançant la dita Causa Pia. El maig de 1803, per exemple, els administradors de l'Hospital General de Barcelona s'adreçaven a l'ajuntament per demanar que «se conceda privilegio de esencion de derechos de

---

²² AHBCN- Junta de Comerç , vol. 44 p. 118

maestria a todo Mancebo de los Gremios» si es casaven amb una *Doncella Expòsita* de la casa, tal i com ja ho tenien els que ho feien «con alguna de la Misericordia». És de creure que es va concedir ja que uns mesos més tard apareix aquesta instrucció en el registre de circulacions del corregiment de Vilafranca de Penedès. L'aplicació d'aquest fórmula era observada per tots els gremis i algunes societats i no hauríem de descartar que fos una estratègia simple per a la regeneració dels seus membres ja que els vincles familiars són sovint força estrets.

És evident, doncs, que no és possible comprendre les xarxes de relació social si no transcendim la concepció de la família com a grup domèstic. Hi ha coincidència en que, especialment durant l'Antic Règim, la família constitueix la unitat bàsica de l'establiment de poder. D'aquí la importància que algunes dones i algunes iniciatives comencessin a trencar —ni que sigui més simbòlica que real— una estructura tant i tant pautada i rígida. Cal entendre-la com l'aportació femenina per al canvi de comportament social que s'anava preparant. Les aliances matrimonials seran fonamentals per al manteniment de molts oficis i negocis dels quals, evidentment, les impremtes no en quedaven al marge.

LES DONES IMPRESSORES

És hora, doncs, de posar algunes mostres del que s'acaba de dir en el camp de la impremtes i de llençar algunes hipòtesis. El repàs i sovint la construcció de les biografies d'aquestes dones ens permet una primera classificació en funció de la situació econòmica i jeràrquica de la casa-taller on la dona ha de moure's.

Primer grup: impremtes grans

La primera sembla desmuntar la idea generalitzada de que la majoria de les viudes es casaven amb el regent. La llei estipulava que si la viuda no es tornava a casar i mantenia el nom del marit, després de l'imprescindible any de plor, podia seguir dirigint el negoci. Tot i que era habitual en viudes que tenien el fill prou gran per fer-se càrrec del negoci al cap de poc, normalment l'opció de no tornar-se a casar la triaven les dones de cases solvents o negocis prou grans indistintament de si la procedència del tronc principal de la casa-

negoci provenia de la banda femenina o masculina, ja que permetia a la viuda continuar el comandament del negoci encara que li fos obligat disposar d'un regent o administrador examinat pel Gremi o Col·legi.

Els noms que representen aquest primer grup corresponen a les grans impremtes del tombant del segle XVIII i XIX. Eulàlia Macià enviudà de Tomàs Piferrer el 1775 i es fa càrrec del negoci fins el 1794 quan s'hi incorpora el seu fill Joan Francesc. Seran gairebé vint anys i això l'apropa en bona mesura a Eulàlia Ferrer viuda de Brusi. El negoci d'Eulàlia Macià durant el seu govern va experimentar un creixement de la producció i venda, sense excloure la possibilitat de que això mateix combinat amb la situació política acabés acumulant un excés de producció que va portar el negoci a la decadència a la qual s'haurà d'enfrontar el seu fill i hereu Joan Francesc.

Eulàlia Ferrer viuda d'Antoni Brusi n'és una de les més paradigmàtiques. Ella havia aportat el fil del negoci quan va casar-se amb Antoni Brusi i durant els anys que van estar junts, encara que el seu nom a partir de la guerra del Francès no aparegués al peu d'impremta, va tenir una participació en la gestió molt i molt activa. Després de la mort de Brusi el 1821, controla totalment la impremta, li segueix mantenint privilegis anteriors i lluita per aconseguir-ne de nous sense por dels múltiples litigis als quals es va haver d'enfrontar. Ella gestiona les diferents branques que va iniciar Brusi abans de morir: *Diario de Barcelona*, Impremta, Llibreria, fabricació de tipus i tinta, litografia, ... Quan serà l'hora casarà la filla amb Pau Soler que, un cop examinat esdevé el regent. Ella, però, porta el control de l'empresa fins 1838 quan s'incorpora definitivament el fill Antoni Brusi i Ferrer.

Encara a Barcelona trobarem, a partir de 1819, la viuda d'Agustí Roca que farà que la impremta segueixi publicant sense ressentir-ne la mort del marit. Ella, arran de la participació d'Agustí en la resistència i conspiracions antifranceses, va haver de patir-ne les conseqüències durant i després dels anys de guerra. Acabat el Trienni Liberal, la venda, a la seva llibreria, de la biblioteca del marquès de casa Cagigal li va provocar una nova complicació amb la censura.

A Reus, ciutat liberal i amb gran activitat política en aquells primers anys del segle XIX hi trobarem bons exemples de dones emprenedores. Francesca Molner, llibretera i germana de llibreter, era viuda de Dídac Angelón i Roses des de 1831. Durant els anys que el va sobreviure va distingir-se per la seva activitat com a editora ja que feia d'intermediària entre editors i impressors. Va treballar fins els anys cinquanta.

La família dels Compte de Reus són també una bona mostra del paper actiu de les viudes. Gertrudis Pouget, viuda de Rafel Compte, amb qui havia tingut quatre fills, va seguir el negoci fins que el gran i hereu va fer-se'n càrrec. El taller, que treballava principalment per a les administracions locals, no era massa floreixent i tant bon punt el fill se n'ocupà, ella va deixar-lo; tot plegat quatre anys entre 1801 i 1805. La segona viuda destacable per la seva activitat i compromís és justament la jove de Gertrudis, és a dir Josepa Feixó que va casar-se amb Francesc de P. Compte Pouget. Va substituir el seu marit en el negoci a partir de 1819 i amb l'arribada del Trienni Liberal va donar un nou impuls a la impremta amb l'ajut d'un regent i va participar activament en l'activitat política del moment al final del qual, el 1823, va liquidar el negoci.

La viuda Sastres de Barcelona, que segons sembla es deia Maria Socorro, va fer-se càrrec de la impremta des de 1806, any de la mort del marit, fins aproximadament el 1817 que incorpora els fills. Durant aquests anys haurà d'afrontar la guerra del Francès i com d'altres haurà de fugir de Barcelona per traslladar-se a Reus. A partir de la incorporació dels fills retornarà novament a la capital on, amb l'arribada del Trienni com a constitucionalista que era, la seva impremta passa a dir-se Impremta Nacional. Justament per això és interessant destacar un fullet editat per ella i els seus fills que es titulava *Carta Eucarístico – política de la ciudadana F.S. a Somat Arugueb por su apología al bello* el 1820.²³ Sota l'aparença d'agraïment a l'autor per un imprès publicat on es parla amb cert respecte de les dones, l'autora en nom d'elles, vol explicar el perquè els homes «orgullosos con sus conocimientos, y mirándonos en esta parte como unos entes á quienes no es concedida la facultad de

---

²³ F. S.: Carta eucarístico-política de la ciudadana F. S. a D. Somat Arugueb [Tomás Bruguera?] por su Apología al Bello sexo: Barcelona : Viuda é Hijos de Sastres : Solá, 1820: 22 p.

raciocinar como ellos, nos desprecian al tiempo mismo que nos aman». Ho fa seguint l'esquema tradicional dels exemples trets de la mitologia i altres fonts per poder dir coses com «De lo dicho se infiere, que las mugeres somos tan aptas para las ciencias como los hombres, y no digo mas porque se armaría contra mi dicho una sublevacion masculina que no me vería de polvo...» o bé «No pretendo que se nos ceda parte alguna en el gobierno, aunque la constitucion no nos excluye (art. 174 y sig.) esto seria querer introducir una innovacion inusitada y que tendria demasiada oposicion bien que infundada é injusta. Tampoco deseo que se nos confieran cátedras, aunque andando el tiempo deberiamos regentar las de nuestro sexo». En aquesta direcció, defensa que si tinguessin instrucció, les dones i els podrien compartir millor les converses i parlar de literatura, ciències, economia i política... per això demana als pares de la pàtria que les tinguin en compte. Els suggereix que el millor mètode seria el lancasterià perquè facilitaria el coneixement únic del castellà i la unificació de les mesures i la moneda. Segueix per aquest camí fins a demanar la igualtat en coneixements i possibilitat de treball; ho fa en benefici de la societat.

A Girona trobarem Maria Nicolau, segona esposa de Josep Bro que, a causa de que aquest no va tenir cap fill de les dues esposes, hereta la impremta però es va veure obligada a haver de demanar la regència al seu germà Fermí el qual, després d'alguns afers legals no massa clars, va fer-se amb el taller. Maria va voler recuperar-lo i va pledejar amb ell sense sort ja que va morir durant la guerra del Francès sense haver-ho pogut aconseguir.

Segon grup: els fills segons

La segona hipòtesi, i com a conseqüència de l'anterior, és que si la viduïtat es produïa en la casa-negoci del fill segon o següents que només comptaven amb la legítima i el dot de la dona, rarament aquesta, un cop viuda, podia afrontar tota sola un situació de risc i li resultava més senzill legalitzar la suma de capitals i enfortir el patrimoni especialment de cara als fills, mitjançant un nou matrimoni. Tot i que hem vist que la possibilitat de mantenir el negoci només posava com a condició no tornar-se a casar i mantenir el nom del marit, la veritat és que això només sembla

complir-se de forma real en casos de patrimoni notable. És el cas de les viudes Quer i Oliveró d'altres gremis i especialment el d'Eulàlia Ferrer viuda de Brusi. Quan la dona parteix d'una situació econòmica no tan sòlida o amb perspectives de ser substituïda pels fills, tot i que no podem assegurar-ho de forma generalitzada, ha d'acollir-se a les altres vies de supervivència d'economia familiar.

Maria Oller va casar-se amb Pere Canals de Tarragona de qui va enviudar el 1801. Era la impremta oficial de Tarragona i hi va incorporar Miquel Puigrubí com a regent. Amb l'arribada de la guerra del Francès aquesta impremta va treballar inicialment per a la Junta Superior quan s'hi va traslladar fugint de la Barcelona ocupada. Cal suposar que la guerra va precipitar el control per part de Puigrubí a causa de la dificultat de treball en aquelles condicions. Segons Feliu Elias, la viuda s'acabaria casant amb Puigrubí, però no hauríem de descartar que fos una filla de Maria Oller i Pere Canals la qui es casés amb el regent ja que els successors de Puigrubí duen els cognoms Puigrubí Canals i no pas Puigrubí Oller com hagués correspost si hagués estat ella qui s'hi hagués casat.

Una altra combinació a conseqüència de la mort de l'impressor és el cas de la impremta de Joan Dorca. La successió ve a ser aquesta: durant el segle XVIII l'impressor Pere Morera casa la seva filla Maria amb Joan Dorca la qual, en morir aquest, segueix el negoci fins el 1803 que mor. El negoci passa a mans del seu fill Joan Dorca i Morera que es casa amb una dona el nom de la qual desconeixem però que, a l'enviudar, ven la part d'un negoci comú del seu marit amb Antoni Brusi a la viuda d'aquest darrer. La resta passa a la seva cunyada Narcisa, germana del marit difunt. Narcisa es casa amb Ramon Indar que no és del ram i per tant no pot accedir al Col·legi fàcilment. Hi ha un cert embolic perquè la parella Ramon Indar-Narcisa Dorca utilitzaran Antoni Saurí com a regent i representant. Finalment, però, es resol el problema i la impremta queda sota el nom de Ramon Indar. El conflicte de Narcisa Dorca recorda en alguns aspectes als de les viudes Quer i Oliveró que hem vist més amunt però en versió germana.

Un altre cas de dificultat de successió directe és el de la impremta de Francesc Surià i Burgada. A tombant del segle XIX Surià mor i la Real Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona busca successor. S'hi presenta un tal Josep Anton Oliver casat amb la filla de Surià.

L'Acadèmia no el reconeix, però amb tot, i fins el 1808, trobarem el peu *Herederos de Suriá y Burgada* per desaparèixer a partir d'aleshores.

Segurament l'exemple que millor es correspon a aquest segon grup és el de Maria Oliva de Girona. Amb només tretze anys el seu pare l'impressor Antoni Oliva, en morir el 1800, la fa hereva del negoci. Als setze es casa amb Agustí Figaró de vint-i-tres que n'era el regent. Mirambell defineix la procedència d'Agustí com de branca menor dels Figaró de Barcelona els quals tenien des de començament del XVIII el privilegi d'impressor reial. Ben possiblement Maria també procedia de la branca menor dels Oliva, l'hereu dels quals era Narcís. És a dir es va intentar crear un nou negoci florent a partir de dues branques menors, però el resultat no va reeixir perquè el fill d'aquesta parella es va casar amb Dolors Llinas filla d'un comerciant la qual, a l'enviudar, no va voler seguir amb la impremta i se la va vendre.

Tercer grup: l'afillament

Ens queda encara un tercer camí prou utilitzat en casos en que no hi ha descendència o quan aquesta renuncia al negoci o la viuda sobreviu el fill: l'afillament de persones foranies al tronc familiar i patrimonial.

Hi ha dos exemples paradigmàtics: l'evolució de Jolis fins a Verdaguer i la d'Aguasvivas fins a Garriga. Del primer, no val pena dir-ne res més perquè ja ens hi hem referit més amunt. La seqüència Aguasvivas – Garriga és la següent: Ignàsia casada amb Isidre Aguasvivas va quedar viuda el 1794 i, durant quatre anys, va mantenir-se viuda i va portar la impremta. El 1798 hi incorpora el seu fill, però l'any 1799 canvia radicalment el peu d'impremta i s'hi afegixen els *Consortes Garriga*. La desaparició del fill en benefici de la parella Garriga fa suposar que aquest o bé va renunciar al negoci o va morir. La viuda, sembla que sola, necessita d'alguna persona que tiri endavant el taller i li garanteixi el seu manteniment en el futur. Al cap d'uns anys i sense oblidar que hi ha la guerra del Francès pel mig i que durant la qual sovint el nom del regent Francesc Garriga apareix tot sol, els noms al peu d'impremta es cappingen. A partir de 1815 es diu *Garriga y Aguasvivas* i en el

Trienni Liberal *Impremta Nacional de Garriga y Aguasvivas*. A partir de 1835 sembla que Garriga havia mort i és la viuda d'aquest qui regenta el negoci amb el peu *Viuda e hijos de Garriga y Aguasvivas*. Una vegada més la falta d'informació ens obliga a fer supòsits a partir de la combinació de les possibilitats consuetudinàries de l'època, la legislació i fins i tot el càlcul aproximat de l'edat dels protagonistes. És per tot això que m'inclinaria a suposar la possible existència d'una filla Aguasvivas casada amb un fill Garriga de manera que la impremta seguís durant força anys —de fet amb aquest nom es troben impresos fins els anys 1860—. El cercle econòmic o patrimonial s'havia consolidat amb una transformació mínima que permetia l'herència natural.

CONCLUSIÓ

En tots els casos el negoci com a tal no s'estronca i, amb paciència, possiblement es podria fer el seguiment comercial de la majoria de les impremtes catalanes. Hi ha algunes nissagues com els Compte de Reus que acaben establint una proto xarxa mitjançant els casaments de les filles amb d'altres impressors. En trobaríem d'altres com els Abadal dels quals no tenim notícia de les dones i, encara, potser alguns altres.

La dificultat per seguir el rastre femení complica el coneixement del que segurament seria el millor fil per establir la ruta de la continuïtat dels negocis de llibreria, impremta i editorial si més no fins aquests primers anys del dinou. Molts dels negocis no variaven substancialment el seu curs, únicament canviaven, quan convenia, de mans i la circulació del patrimoni de pares (homes) a fills (homes) es feia per via femenina que només podia disposar lliurement del dot acordat als capítols matrimonials i, en alguns casos, de l'escreix que hi afegia el marit. Ella, un cop viuda tenia potestat de decidir el millor per a la continuïtat de l'empresa; tenia algunes opcions però totes elles la sotmetien a un paper secundari lligat a la figura del regent amb qui, si les circumstàncies ho aconsellaven s'hi havia d'acabar casant.

Les dades comparatives d'altres casos de viudes ens confirma que no hi havia cap diferència entre les dones vinculades al món artesanal, a l'agrícola o l'industrial. S'hi observa el seu paper central,

però minoritzat i gairebé invisible. El més interessant però, és que a mesura que la societat industrial va prenent forma, la necessitat de mans es compensa amb l'entrada evident de les dones que, a més, són més barates.

Enmig de l'organització legalitzada i planificada del paper que corresponia a cadascú seria fantàstic poder identificar ni que fos superficialment si va arribar a existir una cultura femenina enmig de tot plegat. Quins eren els seus codis de conducta? Alguns dels testimonis obtinguts molt superficialment permeten deduir que no eren tant indiferents i que eren prou bel·ligerants per lluitar per la defensa dels seus drets que, ni que no fossin gaire, implicaven un cert grau d'autonomia.

És per això que és d'agrair i de reconeixement que tan Enric Agudé en la seva història de la impremta reusenca com Manuel Llanes en la *Història de l'edició...*, les dones, tot i que no poden desprendre's dels vincles masculins, són identificades molt sovint amb el seu nom de solteres i tenen una presència prou visible. A l'altre extrem Francesc Cabana al volum dedicat a les Arts Gràfiques de *Fàbriques i empresaris...* (1994), en el capítol dedicat a Antoni Brusi hi ha un buit entre 1821, any de la seva mort, i 1838 quan el seu fill es fa càrrec de l'empresa. Enmig la tasca de la viuda, Eulàlia Ferrer, és directament oblidada.

Dirigir el llum al reguitzell de dones que s'han mogut entre raïmes de papers, tipus i tinta, és una feina que em sembla especialment imprescindible i el millor punt de partida hauria de ser recórrer als documents notariaus que són els que realment mostren el paper jurídic i administratiu de les dones en el negoci.

N O T A.

Se previene queda reservado al Santo Oficio sacar de este Indice aquellas obras que lo merezcan despues de un serio exâmen que se haga de oficio, ó á instancia de legítimos interesados, como siempre se ha executado.

L'erudició històrica té la funció de reduir la part d'error de la falla, de diagnosticar la falsedat, d'encalçar el falsificable, però dins d'una incapacitat estructural per accedir a una veritat definitivament establerta de l'experiència passada.
(François Dosse, *Història. Entre la ciència i el relat*, 2001)

Durant el temps dedicat al seguiment de pistes (ben amagades per cert) que indiquessin quina havia estat la vinculació del sector impressor amb el poder, havia pogut constatar dos aspectes d'una mateixa cosa. Primer i més important, que la lluita per aconseguir la llibertat d'impremta no es va plantejar per ella mateixa, sinó com un factor més en un procés de transformació ideològica i cultural. Des del meu punt de vista i com a conclusió possiblement central, és

que amb la discussió de la llei de llibertat d'impremta, el 1810, les Corts i els seus diputats posen el nucli del canvi polític en la possibilitat d'expressar-se lliurement també per escrit. No tinc tan clar, però, si n'eren realment conscients; sovint penso que no. És una de les lleis principals que, a causa de les discussions, endarrereix, fins i tot, el debat constitucional.

Serà durant el Trienni Liberal quan les Corts ja plenament imbuïdes de la importància de la llei d'impremta, faran per manera de blindar-la perquè, si era el cas, pogués resistir l'embat absolutista que va poder esquarterar la primera iniciativa a la Corts de Cadis, entre d'altres coses, gràcies a les eines i facilitats que la fragilitat de la llei d'impremta oferia als sectors absolutistes. Entre un moment i l'altre, gràcies a aquesta llei i el que se'n derivava quant a publicacions de tot ordre, mai més res va ser exactament igual. La lectura dels debats parlamentaris mostren un retrat ideològic prou precís. Els tics adquirits amb anys de control, per una banda, els encotillava més que no creien i el desig de canvi, per l'altra, els omplia d'un optimisme ingenu. Discursos, rèpliques i interpretacions es converteixen en una font per a la reflexió de primer ordre.

L'altre aspecte que d'alguna manera va lligat amb això és que, a causa del creixement del sector tipogràfic arran de l'augment necessari de publicacions, les relacions dels impressors amb el poder canvien. Les regles del joc econòmic també estaven canviant i ells, al cap i a la fi, eren negociants. Com la resta d'empresaris, prenen posicions i la lluita per a l'obtenció de privilegis segons els cànons de l'Antic Règim es transforma en uns eficaços apropaments polítics. L'habilitat per trampejar simultàniament el progrés econòmic de l'empresa amb recolzaments polítics marcarà els posicionaments d'alguns impressors destacats. Alguns, —els Piferrer, per exemple— a causa d'un criteri empresarial que ja comença a ser obsolet, veuran minvar el negoci i sobretot la influència. D'altres, ben al contrari, aprofitaran les inseguretats que es produeixen en els moments de canvis per fer-se un lloc totalment central entorn el qual hauran de pivotar la resta de companys. En aquests casos les conseqüències ideològiques i fins i tot polítiques són notables. Penso en Brusi per al lloc de poder central i en Rubió, Garriga, alguns Oliva i d'altres en la posició netament oposada a la de l'amo del *Diario de Barcelona*.

Crec que aquests dos punts són el nucli del que pretén *La impremta catalana i els seus protagonistes...* No són, però, els únics ja que d'altres més subsidiaris ens ajudaran a completar la imatge.

El canvi de mentalitat col·lectiva amb més o menys complicitats es produïa, com sempre, enmig i sovint contra, costums i regles establertes. És per això que el repàs retrospectiu de la legislació explicarà algunes de les estratègies per escapar de normatives repressores o econòmicament perjudicials; però també i això és molt important per a comprendre transformacions ideològiques, com s'havia interioritzat que, en qüestions d'impressió, hi havia uns límits imposats de feia tres segles per l'Església i la monarquia els quals, fins aleshores, ningú s'havia plantejat traspasar. És per això que en aquest marc, des del meu punt de vista, es feia imprescindible detectar com i qui exercia la censura i com i de quina manera s'actuava per escapolir-se'n. Els resultats han estat prou sorprenents perquè assistirem al desplaçament progressiu del control per part de l'Església a favor de l'administració.

A partir de final del segle XVIII, amb la Revolució Francesa, era tant perillós mostrar-se procliu a les noves idees com tenir vel·leïtats heretges. Com a conseqüència i arran de les dificultats polítiques, però també (o sobretot) per les dificultats econòmiques, el comerç clandestí de llibres i altres impresos creix exponencialment la qual cosa crea un altre conflicte ja que obre la possibilitat de que els guanys clandestins també ajudin a aguantar una economia feble. I, fins i tot, que és en aquest món clandestí per on circularien les idees transformadores la qual cosa demana una altra mirada damunt aquests textos *out siders*.

La producció generada des d'una banda i l'altra (oficial i clandestina) havia d'arribar als seus destinataris i la localització de la relació minuciosa de la distribució d'impresos oficials al corregiment de Vilafranca del Penedès entre 1805 i 1807, ens obre una vegada més noves perspectives. Unes son simplement de constatació: identificació de rutes, criteris de distribució i pagament a l'impressor; i com a conseqüència de l'anterior supòsits de vies clandestines. Però permet tanmateix una mirada clarament especulativa que, a causa justament d'això, i mentre no s'ampliï documentalment, cal apuntar amb tota la reserva: la freqüència amb

que es rebien les notícies oficials impreses a totes les poblacions fa suposar que n'arribaven també de clandestines, de manera que el grau de desinformació de la població no era tant baix com tradicionalment hem pogut creure. Sense oblidar que, al camp, també hi vivien persones amb un cert grau cultural que circulava llibres i premsa.

Però si hi ha un aspecte del qual n'estic especialment satisfeta és el dedicat al paper de les dones impressores. I ho estic, no únicament perquè proporciona noves notícies sobre un sector no gaire conegut, sinó i sobretot, perquè gràcies a la transposició del comportament familiar agrari a les impremtes, he pogut deduir els criteris per a mantenir viu un taller o una llibreria en alguns casos durant segles. Casaments pactats, agrupació d'impremtes... Les dones constituïen la baula imprescindible. L'exemple més paradigmàtic és l'evolució de la casa Jolis fins a la Verdaguer. En conseqüència, podem visualitzar fins i tot l'expansió territorial de famílies impressores.

En un moment en que l'organització gremial entrava en fallida, precisament perquè calia molta flexibilitat davant una expansió del sector, el paper de les dones és fonamental ja que es converteixen en imprescindibles per al progrés dels negocis. Aquestes dones, van prenent consciència del seu rol i, ni que sigui molt senzillament, aconseguïen fer-se amb petits espais propis. L'exercici saludable de resseguir els encadenaments dels negocis de llibreries i impremtes des de l'inici de la impremta al segle xv fins ben entrat el xx obriria una perspectiva totalment diferent.

El resultat obtingut en aquest primer assaig permet corre el risc de fet una classificació per a les viudes segons la via d'aparellament que li hagi pogut correspondre a cadascuna d'elles. N'hi ha que, a causa de la seva capacitat econòmica, un cop mort el marit, podran mantenir una certa llibertat de gestió del negoci i la presència masculina a que les obligava la legislació sense ser simbòlica és com a mínim compartida. Un altre grup correspondria a les dones que s'han de casar amb fills segons o tercers la qual cosa implica que en cas de viudetat tinguin molt poca independència econòmica ja que els recursos propis (dot) són insuficients per iniciar una nova família a la qual cosa cal afegir-hi que el pagament d'aquest dot per part de la casa del marit pot suposar la ruïna de la família. Un tercer grup

contempla el casos en que, amb recursos o sense, no hi ha fills i, per tant, no hi ha hereus. El recurs és l'afillament d'un familiar més o menys pròxim o d'un estrany quan no és possible aquesta solució. El negoci, el taller, segueix sense interrupció amb l'aplicació d'una normativa, sovint consuetudinària, prou complexa i precisa.

Si la primera part es dedica al món de la impremta per ell mateix, la segona vol posar-hi noms. D'aquí que parlem de *protagonistes*. Malgrat que es presenti en forma de diccionari alfabètic de noms s'ha intentat —sempre que la complexitat de la impremta ho permeti— donar una visió general del negoci. Com acabem de dir en referir-nos al paper de les dones, el creixement de les impremtes en aquests primers anys del XIX no va ser únicament econòmic sinó, en moltíssims casos, expansiu en el territori català; per tant, he considerat important donar, justament, aquesta imatge del desenvolupament del sector a Catalunya. El nom Abadal, el primer de la relació, és gairebé el paradigma d'aquesta distribució primerenca d'impremtes en les poblacions catalanes. Des d'un únic punt el negoci s'amplia notablement. En alguns casos es diversifica en funció dels fills que funden nous tallers així que van marxant de casa. En d'altres, en canvi i malgrat això, es mantenen un vincles difícils de destriar com en el cas dels Gaspar. Les relacions econòmiques i sobretot familiars via matrimoni, es fan visibles amb l'ús del signe ↑ que ens porten d'una casa a l'altra normalment de la mà d'una dona. Elles, naturalment, tindran entrada pròpia i sempre que és possible amb el seu nom de soltera. La senzilla agrupació geogràfica que s'inclou darrera el diccionari mostra la distribució impressora en el territori i com el nombre de tallers indica un cert grau d'importància de les ciutats.

En cadascun dels àmbits on hem aturat la mirada hi trobarem una extrema complexitat tant legislativa com de comportament la qual cosa acaba donant la imatge d'una xarxa per on circulen les idees realment densa i neuràlgica. El posicionament que governs i administració havien de tenir per poder seguir exercint el control ideològic topa amb l'interès econòmic d'uns nous artesans i industrials que s'hauran d'arrecerar sota l'ombra del poder per obtenir, també, rendabilitats polítiques.

La recerca, evidentment, intenta explicar narrativament un punt de vista damunt uns fets i un context. La base, sempre que ha estat possible, ha estat documental i és per això que s'ha volgut reproduir cronològicament en un apèndix els que, en aquest context, s'han considerat més remarcables. També perquè, si és el cas, puguin ser utilitzats per a posteriors investigacions.

Finalment i més que com a conclusió, com a desig, s'ha pretès que les noves informacions que es puguin trobar en aquesta recerca ajudin a un millor coneixement del nostre patrimoni bibliogràfic i facilitin als meus col·legues les tasques de catalogació.

protagonistes

ABADAL

La impremta dels Abadal pot servir de paradigma per mostrar l'expansió de l'ofici d'impressor a les principals poblacions catalanes durant el segle XIX. A partir de Manresa podem seguir el rastre de la família a Mataró, Igualada, Puigcerdà i Barcelona. Només la branca mataronina disposa d'un estudi específic que servirà de punt de partida per mirar d'esbossar l'estructura professional de la família Abadal fins el 1833.

L'origen cal buscar-lo a Manresa a començament del segle XVIII, quan s'introdueix la impremta en aquella ciutat. Segons Joan Vila-Masana «Únicament les ciutats de Barcelona, Tarragona, Vic i Manresa tenien més d'una impremta. Una era la impremta Abadal, al carrer Sant Miquel, número 13, de Manresa que havia fundat Pau Abadal l'any 1718, i l'altra [...] l'havia fundada el 1803 [...] el jove impressor Martí Trullàs que havia après l'ofici a Vic».

El fundador, Pau Abadal Fontcuberta va tenir un fill, Andreu, que va seguir el negoci a Manresa fins que, mort el 1778, el va succeir primer, la viuda Isabel Gerifau i després el seu fill gran Ignasi, l'hereu. El segon, Joan, a partir d'aquell moment va haver d'abandonar la ciutat i el 1779 va instal·lar-se a Mataró on iniciarà la branca mataronina dels Abadal. A aquest el va succeir, a Mataró mateix, el seu fill gran Josep de Calasañç, l'hereu. El segon dels nou fills de Joan i germà de Josep, Joaquim, va deixar Mataró per instal·lar-se a

Puigcerdà el 1824 on s'hi va estar vuit anys abans de marxar a Igualada on va introduir la impremta el 1835. Tant Ignasi a Manresa com Joan a Mataró van treballar per a les respectives Junes Locals durant la guerra del Francès.

La dificultat per discernir la branca a la qual pertanyen els diferents membres de la família Abadal rau principalment en els fills de Joan (de Mataró), Josep de Calasanç i Joaquim, perquè els dos germans van casar-se amb dues germanes de cognom Casalins. Això vol dir que els descendents de la branca de Puigcerdà / Igualada es diuen igual que els de la de Mataró. No hi entrarem perquè queda fora de la cronologia que ens hem marcat. Els presentarem, doncs, a partir de les poblacions on respectivament van exercir.

MANRESA

ABADAL, IGNASI

L'activitat d'aquest impressor va lligada en bona mesura a la de Martí Trullàs[↑] amb qui mantindrà una aferrissada rivalitat. Les picabaralles d'ambdós recorden molt les que també van protagonitzar Dorca[↑] i Tolosa[↑] a Vic. No cal descartar doncs, rivalitats polítiques especialment durant la guerra del Francès tal i com passava amb els impressors de Vic.

De Manresa estant Ignasi Abadal imprimia per a la comarca i més enllà com sembla demostrar, a falta de datació, una proclama signada per Benito Losada, president de la Comissió militar del corregiment de Cervera amb peu d'aquesta mateixa ciutat. Losada, doncs, li encarregava la impressió dels textos oficials. El 1808, Ignasi treballa per a la Junta Local de Manresa. És per això que podem considerar que la «Imprenta de la Comision Corregimental de Manresa» a Artès pertany als Abadal. Això explica, també, que l'any 1811 trobem publicada a Sallent la sol·licitud per a la formació d'un nou reemplaçament de soldats: La Junta Superior de este Principado, de acuerdo con el Exmo. señor General en Gefe del mismo, considerando indispensable el aumento del Ejército para su defensa en cuerpos catalanes ha decretado en sesion de este dia que se proceda á un nuevo reemplazo, baxo las reglas siguientes que manda se observen inviolablemente... el text està datat el 16 de setembre.

Fins que Joaquim, el nebot d'Ignasi, no s'instal·la a Igualada el 1835, també imprimia per aquesta població des de Manresa. Ignasi Abadal s'ocupava de la reimpressió per aquella població d'instruccions, cartes i altre tipus de textos administratius, i de la impressió dels butlletins per als allotjaments, els rebuts pel cadastre, i, segons consta a la comptabilitat igualadina de 1814, de les «600 esquelas por el reparto de trigo, cebada y paja para el socorro de las tropas o también per mil esquelas para el reparto de los siete millones y ocho cientos mil rs. vn. para acudir a las necesidades del ejército».

A més d'Igualada, treballava per a tota la comarca de l'Anoia com ara Calaf, o Piera: *Novenari que la antigua é illustre vila de Calaf consagra á la sua filla y patrona Sta. Calamanda, verge y martyr* (1809); *Compendio histórico y manual de la muy portentosa sagrada imagen del Santo Christo de Piera y breve explicación de lo contenido en dicha muy ilustre y antigua villa... compuesto por un Devoto sacerdote* (1820); *A la bandera del batallon de voluntarios realistas de Igualada en el dia de su bendicion un soneto* (1825). Fins i tot havia treballat per a l'ajuntament de Berga el qual, segons consta a la portada, va pagar la impressió de *Jesu-Christ crucificat, capità dels servils: sermó que predicá, en lo castell de la real vila de Berga en la solemne traslació de la imatge dita del Sant Christo del castell á la capella novament construïda en dit lloch, lo dia 30 del mes de maig de 1824 lo R.P. fra Thomas Bou ... en lo collegi de PP.* Manresa, Oficina de Ignacio Abadal, 1824 o post.

Ignasi Abadal apareix treballant a Manresa en el llistat d'impressors catalans que Valentí Llozer remet al Secretari General de Governació l'agost de 1813 any en que havia imprès *Centinela contra algunos españoles alquilados por Bonaparte para derribar la Religión, y el trono de España que pueda servir de apéndice al escrito de M.R.P. Vélez religioso capuchino, titulado preservativo contra la irreligion.*

En general, entre 1800 i 1808 va publicar moltes obres de caràcter didàctic (catons cristians, aritmètica, cartilles i sil·labaris...) destinats a les escoles dels jesuïtes i dels escolapis i també per al Real Colegio Académico de Barcelona, a més de les obres estrictament religioses i també llibres com *El amigo de los niños*.

Durant la guerra de Francès i sense datar, imprimeix documents i textos de caràcter polític i administratiu de la Junta Suprema amb el peu Oficina de Ignacio Abadal, Impresor del Gobierno. Alguns exemples són: *Oficio del Supremo Consejo de Castilla al Excelentísimo Señor Don Josef Palafox y Melzi y su respuesta*; *Conversacion que tuvo el principe Murat con don Manuel Godoy, relativa á los sucesos de España*; *Largo discurso que tuvieron Napoleon y Murat despues que regresó este de España à Francia*; *Manifiesto de los procedimientos del Consejo Real en los gravisimos sucesos ocurridos desde octubre del año próximo pasado...*; *Real Provision del Consejo por la qual, habiendose verificado la instalacion de la Junta Central Suprema Gubernativa de los reynos de España y de las Indias, se mandan observar las resoluciones de esta como depositaria de la autoridad soberana de nuestro amado monarca el señor don Fernando VII*; *Manifiesto imparcial y exacto de lo mas importante ocurrido en Aranjuez, Madrid y Bayona desde 17 de marzo hasta 15 de mayo de 1808: sobre la caída del Príncipe de la Paz, y sobre el fin de la amistad y alianza de los franceses con los españoles; escrito en Madrid*; *Invectiva contra el architirano Bonaparte, con un breve exorto á todos los europeos, especialmente a los españoles a hacerle inplacable guerra para bien de la humanidad y de la religion* i la segona part de *Centinela contra franceses* de Capmany.

No podem assegurar que ell en fos l'autor, però durant aquests anys surten dels seus obradors moltes proclames i textos contra Napoleó. En general són de l'any 1808. Per ordre de la Junta publica Calendaris i altres obres entre els anys 1809 i 1814. Cal tenir en compte que ho féu malgrat que la regulació de la impressió dels calendaris era molt estricte i prohibia que s'imprimissin des dels corregiments. Va ser amonestat arran de que va imprimir el 1809 el que corresponia a l'any 1810. Ell al·legà desconeixement i tenir-lo ja imprès quan va sortir la normativa.

L'any 1812, publica, amb autorització, unes *Converses tingudes entre dos honrats pagesos catalans anomenats lo un Jaume y lo altre Anton, sobre los punts més importants de la actual defensa de Catalunya*. També d'aquest any *Conversación entre un cura párroco y Arcadio sobre el juramento de fidelidad y obediencia que el emperador Napoleon exige a los eclesiásticos en Cataluña*. És militant antinapoleònic. Val a dir que el 1812 i a causa de la seva

vinculació amb els estaments oficials li localitzem *Resumen historico, puntual y exacto de las festivas demostraciones del mas puro y sincero jubilo y obsequioso respeto con que la... ciudad de Manresa, actual capital del principado de Cataluña, ha celebrado la publicacion y juramento de la Constitucion política de la monarquia española*, arran de la proclamació de la constitució de 1812.

Del 1813 crida l'atenció que es publicués a Manresa una rèplica d'un text imprès a Mallorca per Brusi aquell mateix any: *Contextación al papel titulado [sic] Vicente Ocampo a los catalanes impreso en Palma de Mallorca en 17 de marzo de 1813 por Francisco Xavier de Olea y Carrasco*. D'aquell mateix any trobem impresos sobre plets jurídics entre famílies.

La majoria de les seves publicacions es fan ressò dels fets importants: *Batallas que los catalanes han ganado a los franceses batalla segunda del Bruch y Casa-Masana en 14 de junio de 1808 por Nicolás Pérez*, o d'altres adreçats directament als manresans *La Paz entre la España e Inglaterra á los generosos manresanos por Nicolas Perez*. Dels seus tallers en surten també, l'any 1811 aproximadament, d'altres clarament antifrancesos com ara *El Español oprimido contextacion del proto-medico, por S. M. del primer exercito, al señor marques de S***, residente en Cadiz*; alguns eren en català *Converses tingudes entre dos honrats pagesos catalans anomenats lo un Jaume y lo altre Anton sobre los punts més importants de la actual defensa de Manresa*, 1812. Cap al final de la guerra va publicar en llatí les *Faules* d'Esop, segurament el 1813 per la data deduïda.

Cal destacar, per damunt de tot, la publicació del periòdic *La Abeja Manresana* entre 1813 i el 1814 que, segons Gómez Imaz, defensava idees absolutistes i la conducta de Ferran VII, mentre que, en canvi, Jaume Guillamet sosté que és d'orientació liberal. Ignasi Abadal, a causa de la guerra, va imprimir alguns números de la *Gazeta...* entre el gener i el març de 1810. De 1814 és *Respuesta familiar a las erradas maximas del cura de Porriño en su conversacion con el boticario de la misma villa sobre el tribunal de la inquisicion la hace el Dr. D. Juan Pablo Constans ...* Acabada la guerra recupera la publicació de llibres i fullets de caràcter religiós.

Com s'ha dit en començar, Ignasi Abadal estava enfrontat amb Martí Trullàs i el *Dario de Manresa* (1808-1810) es convertirà en el camp de batalla i el canonge Alsina, el redactor, el principal perjudicat. El *Diario...* va sortir inicialment del taller d'Abadal, però al cap de pocs dies aquest li va traspasar a Trullàs a causa del volum de feina que li impedia poder fer-se'n càrrec. Hem de pensar que renuncia a una font d'ingressos important perquè se'n tiraven 1300 exemplars i s'escampava a la resta de l'Estat, la qual cosa ens dur a creure que els beneficis que li reportava la paperassa oficial eren molt superiors. Els detalls de la trifulga es troben a l'entrada corresponent a Martí Trullàs.

Durant el Trienni Liberal la seva es la «Imprenta Nacional del Gobierno» per qui va publicar el Bàndol del governador militar de Manresa concedint l'indult als militars i la relació de les festes arran del segon jurament de Ferran VII. El 1820 publica un habitual *Catecismo político arreglado a la constitucion de la monarquía española para la ilustracion del pueblo, instruccion de la juventud y uso de las escuelas de primeras letras*. Amb tot, es podia donar el cas que amb el peu «en la imprenta nacional del gobierno, por Ignacio Abadal» es publicqués un sermó de l'estil *La Luz manresana una y trina, trina y una poderoso atractivo del entendimiento y de la voluntad, de aquel á la fe de una de las verdades principales de ella, de este á la gratitud mas efectiva asia la beatissima trinidad sermon segundo eucaristico que el dia 21 de Febrero de 1820 en la solemne accion de gracias que cada año celebra la M.N. y M.L. ciudad de Manresa en la iglesia de los RR. PP. Carmelitas Calsados, presente el M.I. Ayuntamiento, dixo ... Fr. Gregorio de Falset...* i d'altres de similars. També el que sembla un sil·labari *Aa Bb Cc ...* de 1820, a més de butlles i similars... i la *Lista de los Diputados de Cataluña que han de asistir á las Córtes en los años 1822 y 1823* que conté una proclama política signada per “un patriota”.

Però el 1823 publica en català l'explícit *Enterro solemne de la constitució de Cádiz ó destrucció completa dels fonaments falsos sobre que descansaba que son igualtat, llibertat y Soberania popular, distribuida en cinch conversas tingudas entre un Pagés de la muntanya y un Fill seu, devant de tota la familia: en que se dona una breu y clara noticia de la extravagancia de dits principis ó fonaments, y se demostra lo vertader origen de la autoritat Soberana. Que per desengany de Pagesos, Menestrals y Donas y*

també perquè servesca á las criaturas que aprenen á llegir. Publica un vertader amant de la veritat i altres cartes pastorals, converses entre un pagès i el seu fill, etc. El 1824 el peu és «Ignacio Abadal, impresor del Gobierno».

Entre el 19 de juny i el 29 de desembre de 1823 surt dels seus tallers el periòdic *El Realista Manresano* del qual se'n conserven alguns exemplars extraordinaris a la biblioteca de la Universitat de Barcelona. *Extraordinario al Realista Manresano del Lunes 18 de agosto* , correspon al núm 27; *Dios y el Rey Estraordinario al Realista Manresano. Domingo 12 de octubre de 1823*. Núm. 55 (dos cuartos). En el del 20 d'octubre apareix com a «Impresor del Gobierno Real». El periòdic és de marcada tendència antiliberal i pro absolutisme.

Del 1826 trobem *El verdadero y mas monstruoso fanatismo que han conocido los siglos oracion funebre que en las horas funerales hechas el dia diez y siete de noviembre de mil ochocientos veinte y cinco con motivo de la colocacion de un nuevo panteon de la veinte y cuatro victimas de a ciudad de Manresa sacrificadas por el furor constitucional en el diez y siete de noviembre de mil ochocientos veite y dos* dijo M.R.P. Fr. Thomas Bou. La referència més tardana localitzada és *Solemnes cultos que la Real Cofradia de la Santa Cruz de mancebos artesanos de la ciudad de Manresa fundada en el Templo de PP. Minimos de S. Francisco de Paula, dispone celebrar en honor de Cristo crucificado el dia 4 de julio de 1830 ...*

MATARÓ

Era germà d'Ignasi Abadal de Manresa. Arran de la mort del seu pare el 1778 i de que el seu germà gran heretés la impremta manresana va traslladar-se a Mataró on va fundar-ne la primera d'aquella ciutat al carrer de la Riera.

Tot i la prohibició d'imprimir calendaris sense autorització, sabem que havia publicat el calendari de 1811 sense permís, quan, arran de les investigacions per localitzar els fraudulents, hi ha la notícia de que es busca un tal Abadal, de Mataró. Recordem que el seu germà

Ignasi, de Manresa, és amonestat per la publicació, també sense permís, del corresponent a 1810. Que hi hagués dubte sobre la identitat de l'impressor pot indicar-nos que ens trobem en una etapa inicial i que no era encara massa conegut tal i com es confirma a la llista d'impressors catalans que Valentí Llozer lliura a la Secretaria General de Governació de l'any 1813, quan hi apareix un Ignasi Abadal a Mataró. Segurament és una confusió amb els noms dels dos germans.

Abans de 1800 i com solia ser habitual, mica en mica, passa a treballar per a organismes oficials. A partir de 1817 hi ha constància que ho féu per a l'ajuntament. Va treballar per a la Junta Local del corregiment de Mataró i, a diferència del seu germà Ignasi, era de tendència liberal. Treballa principalment per als escolapis per als quals imprimeix obres de caràcter acadèmic. Evidentment no s'escapa d'imprimir-ne força de temàtica religiosa.

Durant la guerra del Francès no trobarem publicacions amb el seu peu d'impremta la qual cosa confirma el que anirem constatant arreu en el sentit que durant el períodes amb confrontacions bèl·liques i molt particularment, durant els anys 1808 – 1814, s'editava sense cap referència a l'impressor. També va publicar llibres de caràcter civil i alguns de medecina.

Cal tenir en compte que, a més de llibres, imprimia llibres blancs i papereria per a les indústries de la ciutat (marques de fàbrica, etiquetes...). També auques, goigs i romanços. Tenia botiga on venia tot allò vinculat amb les arts gràfiques. El 1814 fou nomenat encarregat d'allotjaments i de bagatges per l'Ajuntament Constitucional i durant el Trienni Liberal va imprimir dos opuscles en defensa del nou règim. Això confirma que disposava de llicència per poder-ho fer. Com molts altres reimprimia els impresos oficials (Cèdules, Reals Ordres...) que arribaven de Madrid, o altres poblacions. Segurament, a causa d'això, ofereix els seus serveis mitjançant un «Anuncio del impresor Juan Abadal a los pueblos que quieran pactar con él impresion de las órdenes. Mataró 7 de enero de 1815». S'ocupava de les reimpressions oficials i cobrava un tant fix per cada imprès que feia per a d'altres poblacions. El corregidor de Mataró el 1814 va estipular «tres quartos para el impresor» que rebia directament al moment de lliurar les reimpressions. La notícia de l'armistici acordat l'abril de 1814 surt de les seves impremtes,

així com els exemplars dedicats als homenatges que es van fer contra les actuacions franceses. A partir d'aleshores recupera la feina d'abans principalment amb els escolapis.

Amb l'arribada del Trienni Liberal va publicar *Almacen patriótico de frutos literarios, históricos, civiles, políticos, geográficos, naturales, mitológicos y religiosos* (1820) periòdic de tendència avançada. Es tractava d'una publicació erudita molt identificada amb els canvis recents, sense massa èxit, val a dir, perquè consistia en una obra amb clara voluntat didàctica. Era autor de fulls de gèneres populars que han desaparegut en la seva totalitat. Al final de la seva vida va estar molt malalt la qual cosa pot explicar que hi hagi alguns impresos signats amb el seu fill Josep de Calasanç: «En la imprenta de Juan Abadal: administrada per Josef Calasanz Abadal».

Com el seu germà a Manresa, imprimia per a les diferents poblacions de la costa com ara Sant Feliu de Guíxols (*Novena en obsequi de Nostra Senyora dels Angels Maria Santíssima, que se venera en lo altar major de la iglesia monacal y parroquial de la vila de Sant Feliu de Guixols ordenada sobre las nou festas y misteris mes principals de la sua vida, fent menció en cada dia de un dels nou cors dels angels per ... Ramon Ponach ...*). Els dos germans, com a mínim durant els primers anys del segle tenien el que n'hi podríem dir una "cartera de clients" molt semblant.

El 1826 imprimia esporàdicament per als escolapis de Sabadell. Va morir entre 1826 i 1830 ja que a partir de 1831 el peu d'impremta és exclusiu del seu fill Josep de Calasanç.

ABADAL I CASAMITJANA, JOSEP DE CALASANÇ (1787 - 1854)

Fill de Joan, és l'hereu de la impremta mataronina del carrer de la Riera 48.

El 1816 es casa amb Ma. Rosa Casalins i Terrats i van tenir 4 fills: Josep (1817-1878), Caterina (1819- 1879), Joan (1821) gravador de boixos a Barcelona, Andreu (1823-1824), Joaquim (1828); Heliodor (1829-1902). Va aprendre l'ofici al costat del seu pare Joan Abadal i a causa del seguiment molt fidel de la feina d'aquest sovint es confonen. Continua imprimint per als organismes oficials;

imprimeix molt per als escolapis, principalment exàmens públics i molts llibres de text. Crida l'atenció, i en això es diferencia del seu pare, que minven notablement els llibres de caràcter religiós i augmenten els de caràcter estrictament civil i els que publica ja no són textos teòrics sinó de caràcter més popular com era propi de l'època. Va editar també molts goigs. Segons Costa la seva estètica tenia un regust ja passat o antic. Es pot observar alguna mostra de crisi estètica però no es té prou notícies d'aquesta època. L'any 1830 està documentada la presència de Pere Balagueró[†] com a oficial, que no devia l'únic en aquell l'establiment.

Alguns dels seus títols són: Antoni Masramon de la Resurrecció, (SchP), *Philosophiae conclusiones : quas hora V pomeridiana diebus XXVIII et XXIX Julii an. MDCCCXXXI in templo Sanctae Annae Mataronensi publico certamini exponunt defendendas alumni scholarum piarum P. Ildephonsus Corséllas ... [et al.]* (1831); *Varia sacrorum rituum, aliarumque congregationum decreta, et aliquae Summorum Pontificum concessionones redacta, ut prae manibus habeantur, et exacte observentur a clericis regularibus Scholarum Piarum ..* (1832); Agustín de San Juan Bautista, *Primera parte de la gramatica latina ; con la explicacion y notas del P. Agustin de San Juan Bautista ; reducidas á compendio para uso de las escuelas* (1832)

PUIGCERDÀ – IGUALADA

ABADAL CASAMITJANA, JOAQUIM (... - 1858)

Segon fill de Joan Abadal de Mataró i germà de Josep de Calasanç Abadal. Va instal·lar-se a Puigcerdà el 1824 on va ser-hi vuit anys després dels quals es traslladà a Igualada. Es va casar amb la seva cunyada, és a dir, amb la germana de la dona del seu germà Joan, Elisabet Casalins i Terrats. Igual que en el seu moment va haver de fer el seu pare quan va abandonar Manresa, va marxar de Mataró ja que la impremta mataronina havia quedat a mans dels seu germà gran Josep de Calasanç. El 1824 arriba a Puigcerdà i com que el negoci no acaba de rutllar el 1835 es trasllada a Igualada. No hi ha unanimitat en la data d'arribada ja que segons Ràfols s'hi trasllada el 1832. Aguiló dona una primera referència bibliogràfica el 1834 i, Elias assegura que fou l'introduïdor de la impremta a Igualada el 1835 on també hi tenia llibreria. Possiblement, devia iniciar el

negoci amb una llibreria que posteriorment va convertir en impremta.

De Puigcerdà tenim la referència *Real cedula de S.M. y señores del Consejo, por la cual se concede la amnistía mas general y completa de cuantas hasta el presente han dispensado los reyes á todos los que han sido hasta aqui perseguidos como reos de Estado, cualquiera que sea el nombre con que se hubiesen distinguido y señalado, con sola la excepcion que se expresa*, Puigcerdá, Joaquin Abadal, 1832 (4 p.)

El seguiran en l'ofici el seu fill Marià (1840-1901) i el seu nét Emilià Abadal i Orpí.

Vic

Sense més informació podem afirmar que hi ha un Abadal llibreter a finals del 1811 i principi del 1812 i que venia amb autorització el mateix que el de Manresa: En un anunci a la *Gazeta* hi ha referències a la venda amb autorització, de *Conversación entre un cura párroco y Arcadio sobre el juramento de fidelidad y obediencia que el emperador Napoleon exige a los eclesiásticos en Cataluña*.

Bibliografia: AGUILÓ (1923); COSTA (1994); ELIAS (1948); GIL NOVALES (1975); GUILLAMET (2003); RÀFOLS (1989); SIMON PALMER (1982); VILA-MASANA (2008); ACA (JSC, c/14, 18, 129); AEB (Edictes, circulars, lligall 30); AI (Lligall 14); BUB (Ms.1023).

AGUASVIVAS , Ignacia

Barcelona

L'impressor Isidre Aguasvivas, marit d'Ignàsia, degué morir el 1794 ja que entre aquell any i el 1797 al peu d'impremta hi consta només «viuda Aguasvivas». Sabem que es deia Ignàsia perquè en una ocasió així hi consta: «en la oficina de Ignacia Aguasvivas, viuda». El 1798 s'hi afegeix el seu fill, Pere Nolasc, nascut el 1778, que en la contribució d'aquell mateix any apareix com a mestre que treballa a casa dels pares.

Ignàsia va decidir, per motius que desconeixem, no tornar-se a casar i va seguir amb la llibreria a tocar de Correus on, el 1796, rebia les subscripcions, entre d'altres, del *Memorial Literario, instructivo y curioso de Madrid*.

Però a partir de 1799 i fins el 1810 el peu canvia: «Por la viuda Aguasvivas y los consortes Garriga o esposos Garriga». Així, doncs Garriga↑ treballa per a la viuda a partir de 1799. Feliu Elias sosté que la parella Garriga s'hi incorpora per a reforçar el fill de només vint anys. Personalment ho posaria en dubte perquè en cas de ser així, el fill apareixeria més endavant amb el seu nom i no és el cas. En un exemplar conservat a la Biblioteca Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú, trobem *Narració històrica de la aparició de Maria SS^{ma}, descobriment de la sua angelical imatge, que baix lo títol singular de las-Sogas es adorada per mare tutelar protectora, y patrona de tot lo Urgell... per Joseph Manuel Torrentó...* Barcelona, en la impremta de la viuda Aguasvivas y los esposos Garriga-Aguasvivas, [s.a.] del qual, manuscrit, es dona la data de predicació de 1803. Aquest peu ens permet deduir que, efectivament, va ser la filla d'Aguasvivas la que es va casar amb Garriga. Els esposos (*consortes*), no són sinó la filla i el gendre.

No hauríem de descartar que Ignàsia, viuda d'Aguasvivas, no superés el final de la guerra del Francès perquè, a partir de 1811, l'ordre dels noms al peu ja es presenten canviats. Possiblement el 1812 la impremta és a Vilanova tot i que no sembla que l'acompanyi Ignàsia de manera que el peu va a nom únicament de «Francisco Garriga y Aguasvivas».

Pel que fa a la seva producció la trobem imprimint a Barcelona entre 1802 i 1806 unes guies de parròquies i oratoris per als forasters, *Compendio historico, resumen y descripcion de la antiquisima ciudad de Empurias, ...*, escribió José Manjarrés de Marimon i també *Instructa per los individuos del Gremi de Tenders revenedors de la ciutat de Barcelona, de les facultats que los comparteixen en un de son ofici, inseguint les ordenanzas, reals privilegis y declaraciones obtingudes de la superioritat...* (1806). Publica obres de Mor de Fuentes *El Combate naval de 21 de octubre*, Por la viuda Aguasvivas y los concortes..., 1805, 23 p.

La història de la impremta segueix a l'entrada de Francesc Garriga.

Bibliografia: AGUILÓ (1923); ELIAS (1948); GIL NOVALES (1975); SIMON PALMER (1982)

ALZINA, Joan Baptista

Perpinyà; Girona; Figueres; Barcelona

Impressor de Perpinyà que forma part de la història de la llibreria francesa i que s'ha d'incorporar a la història de la impremta catalana per l'estreta vinculació que tingué amb l'edició i venda de llibres i impresos a Catalunya tant a Barcelona com a Figueres o Girona.

Durant la guerra del Francès va ser, conjuntament amb Barrera↑, l'impressor oficial del govern francès a Catalunya i del seu taller en varen sortir, a més de la premsa, els documents oficials. Per exemple el *Bulletin des arrêtés/ Boletin de los decretos* (VI-X,1810) publicat a Barcelona al carrer Escudellers. El peu d'impremta habitual era: «L'imprimerie de J. Alzine et P. Barrera, Imprimeurs de l'Armée et du Gouvernement de la Catalogne. Rue des Escudellers, n° 68». Val a dir que hi ha documents del 1812 amb el seu nom sol a Girona per la qual cosa no s'ha de descartar la possibilitat que Barrera quedés a Barcelona i ell treballés a Girona. Sovint a la *Gazette de Gironne* s'anunciava que els documents oficials, com ara decrets i ordres, es podien adquirir «en casa del Impresor de la Prefectura, plaza Sant Narciso n° 238». Va estar vinculat a les iniciatives periòdiques que va impulsar Tomàs Puig. Així doncs, imprimirà la *Gazeta de Figueras*, el *Eco de los Pirineos orientales* entre el 30 de novembre de 1809 i el 14 de gener de 1810 quan anuncia el seu trasllat a Girona.

El 1810, l'impressor del *Diario de Barcelona*, Pere Pau Husson↑, és desposseït del diari en benefici d'Alzine i Barrera que seguiran imprimint-lo als tallers del carrer Escudellers. En la documentació de la casa Brusi que es conserva a l'Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona s'hi poden trobar rebuts de subscripcions signades pels dos impressors.

Alzine, a l'inici del segle va editar conjuntament amb Antoni Brusi↑, just quan aquest iniciava la seva vida professional, l'obra de Virgili *Opera brevioriis et notis hispanicis illustrata... pars prima[-secunda]* amb el peu en llatí com solia ser habitual: «Typis Antonii Brusi, Typis

J. Alzina». L'obra té dos volums en un sol tom i amb les notes a peu de pàgina en castellà. Hi ha dues edicions; una amb peu d'impremta únicament a Barcelona i la segona amb el segon volum a Perpinyà. Brusi i Alzina no sabien encara que acabarien enfrontats.

Entre els anys 1801 a 1807 aproximadament publicava fullets i altre material menor per al bisbat de Perpinyà. De 1802 destaca *Regla de vida molt útil als pobres y al menut poble, y molt saludable als richs y a las personas iluminadas* de Simó Salomó. Imprimia per al bisbe de Carcassona i el 1807 va publicar *Compendi del catecisme al ús de todas las iglesias del Imperi francès*, traduït al català a favor del poble per ordre del bisbe de Carcassona del qual se'n feren altres edicions durant la invasió napoleònica.

El 1809 i 1810 el trobem a Figueres i a Perpinyà i el 1813 a Girona. Feia textos més o menys oficials: tractats de França, del Vaticà... alguns dels quals són en català com els que acabem de veure de Simó Salomó i Melcior Gelabert *Regla de vida molt útil als pobres ...*, o catecismes: *Compendi del catecisme...* Novament editat el 1812 amb el peu «en casa de Joan Alzine, impressor del Illim. Sr. Bisbe». El 1809 la Proclama d'Augereau *A los gerundenses intimidándoles a la rendición* aquest cop a Figueres surt dels seus tallers.

A partir d'un seguit d'anuncis que van aparèixer a la *Gazette de Gironne* podem comprovar l'estreta col·laboració que va mantenir amb l'impressor gironí Narcís Oliva[↑]. Una relació que es mantindrà estable més enllà de fets estrictament conjunturals com pugui ser la guerra. El 14 de maig de 1812 la *Gazette de Gironne* (núm.39) donava un «aviso concerniente a la Gazeta del Ter» segons el qual des del juny següent «este periódico llevará el título de *Gazeta del Departamento del Ter*» i durà notícies sobre l'imperi francès i l'exèrcit de Catalunya. S'encoratja a tothom que vulgui publicar alguna cosa que ho remeti a l'oficina de la Gazeta. Els abonaments s'enviaran a *casa del Sr. Oliva, impresor de Gerona, plaza de las Coles*. Mesos més endavant, el periòdic canvia el format i apareix el peu d'impremta absent fins aleshores si bé, per l'esmentat anteriorment, podíem deduir que era el d'Oliva. No serà, però, fins el número 75 del 17 de setembre de 1812 que, al costat del nom de la impremta (Imprimerie de la Préfecture), hi surt l'adreça *Place Saint Narcise, 238 de Gironne*. Aquesta dada té certa importància perquè a partir del número del 17 de gener de 1813 es relacionen

les tres dades anotades fins aquí: la de la impremta de Prefectura, la de la plaça de sant Narcís i els noms dels dos impressors Oliva i Alzina. El setembre d'aquell mateix any apareixia un avís segons el qual s'iniciaven un seguit d'articles en francès i castellà amb l'objectiu de donar a conèixer la literatura espanyola. Vol explicar literatura en el sentit més estricte: diferències entre oratòria i poesia tot adaptant-lo als costums, idioma i idees però destacant-ne aquells autors que han permès avançar culturalment a Espanya. Evidentment s'hi inclouran fragments escollits d'autors francesos, italians, anglesos alemanys i llatins.

A l'octubre de 1812 s'havia fet públic mitjançant un anunci a la *Gazette de Gironne* que l'impressor Alzine, per invitació del perfecte del Departament del Ter, s'havia establert a Girona. La publicitat destaca la qualitat de la impremta que disposa «de buenos caracteres de los mejores fundidores de París, y principalmente de bellas letras redondas de la firma DIDOT». L'encarregat del taller és Pere Guibert i està situat a la Plaça de sant Narcís 238. És un anunci que fuig dels habituals perquè publica les cartes que ha adreçat i li han adreçat l'inspector de la impremta del govern francès entorn aquesta determinació. Les cartes li serveixen com a demostració clara que li queda garantida la protecció i la seguretat.

De tot plegat podem suposar que la seu de la impremta d'Alzina és a Perpinyà però que té una delegació a Girona a la seu de la d'Oliva a la plaça Sant Narcís, o de les Cols, com es coneixia popularment. El més probable és que compartissin negoci ja que a finals de 1827 veurem que Narcís Oliva, instal·lat a Barcelona feia de corresponsal d'Alzina en les relacions comercials amb la Junta de Comerç. A l'Arxiu de la Corona d'Aragó es conserva, de l'1 d'agost de 1813, un albarà de lliurement de raimes de paper, quaderns etc. i de tres mesos d'abonament al gabinet literari corresponent als mesos juny i juliol. El material el lliura al Directeur des Contributions. La capçalera de l'esmentat albarà és significativa i confirma la vinculació d'ambdós impressors: «Imprimerie Magasin de papier et de Fourniture de Bureau de J. Alzine et Cie. á Gironne Place de Saint Narcís, nº 238».

Per altra banda, algunes referències entorn el negoci clandestí del llibre els torna a relacionar de nou, de manera que l'enllaç del de Perpinyà per aquests afers era Narcís Oliva de Girona tal i com en

deixa constància Aline Vauchelle-Haquet. El compromís d'Alzina és clarament correspost per una carta oberta de l'Inspector de la llibreria dels departaments *l'Hérault, de l'Auda, de l'Aveyron y de los Pirineos Orientales*, que li agraeix que instal·li a Girona una impremta com la que té a Barcelona.

Quan l'exèrcit francès es retira, Alzina té problemes a la frontera per retornar sense càrrecs les premses i altre material que havia entrat exempt de drets. Sabem per la carta de reclamació que va entrar el material el dia 12 d'agost de 1812 i que duia dues premses i 20 quintars de caràcters i la resta d'eines necessàries. Per la signatura, no s'hauria de descartar la seva adscripció a la maçoneria ja que sembla anar acompanyada del senyal maçònic (. . .).

Hi ha un cert buit durant els anys del Trienni Liberal però serà durant la dècada ominosa, especialment el 1824, que tindrà una forta activitat clandestina a Catalunya amb la col·laboració dels Oliva gironins. El desembre d'aquell any els governs espanyol i francès actuaven conjuntament per frenar aquest negoci fraudulent i Alzina apareix en la relació d'impressors a vigilar. El 1826 és descobert amb un important trànsit interfronterer.

En una circular que s'envia a totes les subdelegacions de policia el primer de novembre de 1824 s'avisava que s'han de retirar i denunciar totes les obres que durant els darrers anys ha imprès Alzine a Perpinyà perquè «vierten ideas antisociales e irreligiosas propondiendo al Ateismo y la anarquia» per a la qual cosa s'adjunta la relació següent: «*Abenturas del Baroncito de Fanblas* por Llorente; *Aforismos políticos* por Llorente; *Cartas familiares del Padre Isla*; *Constitucion politica de la Monarquia Española*; *Consultas del Supremo y Real Consejo de Castilla* & por Llorente; *El Contrato social*, por Rousseau; *Curso de Política Constitucional*, por Benjarnis constan [sic]; *Derecho de gentes*, por Vatel; *Eusilio* [sic], por Rousseau; *Historia crítica de la Inquisicion* por Llorente; *El hijo de Carnabal*, por Pigantt Lebrem; *Manual de Inquisidores* por Marchena; *Noticia de los principales sucesos* & por el Conde de Torreno; *Política natural*, por Garcia Malo; *La Religion natural*, por Blanceare; *Sistema fisico y moral del hombre*, por Ronuel; *Apología Católica* & por Llorente; *Tratados de legislacion* por Benthán; *El Buen Sentido*, por el Baron de Holbach; *Cartas Turcas*; *Cristianismo al descubierto*,

por Boulanges; *El citador*, por Pigatiti Gebran; *Compendio del origen & por Dupuis*; *Esamen [sic] de los apologistas* por Freret; *Historia Crítica de Jesu-Cristo*; *Proyecto de una Constitucion Religiosa &* por Llorente; *La Religion* por Diderot; *Las Ruinas* por Boluy».

Segons les referències bibliogràfiques recollides per Aline Vauchelle, Joan Bta. Alzina, entre 1814 i 1833 va publicar a Perpinyà força literatura clàssica castellana a causa de la dificultat per imprimir a Catalunya, entre d'altres coses, per la normativa de la censura que no permetia que des d'aquí es pogués revisar més enllà dels sis plecs. A més de les ja esmentades destaquen les de Tomás de Iriarte, Cervantes *Novelas Ejemplares*, M.J. Quintana, Samaniego, Chateaubriand, W. Scott i les *Cartas d'Heloisa y Abelardo* (de la que en va fer més d'una edició) i altres obres més contemporànies i/o de caràcter polític *Manifiesto de D. Elías Arxer, del comercio de Barcelona, ex-secretario de la interpretación de lenguas, en el ejército y principado de Cataluña y traductor de su audiencia territorial*, (1821); *Carta terciadécima del filósofo Arrinconado [Francisco Aragonés], en respuesta a algunas preguntas que se hacen relativas a ciertos puntos a que han dado margen los acontecimientos de la revolución de España*, (1823); *Pastoral del ilustrísimo señor Manuel Benito y Tabernerero por la gracia de Dios y de la Santa Sede Apostólica, obispo de Solsona del Consejo de S.M.*, (1823); *Observaciones varias sobre la revolución de España, la intervención de Francia y las actuales y antiguas Cortes, obra escrita en fr. por M. Clausel de Coussergues trad. al esp. por un amigo de la religión y del rey*, (1823). *Dialogo histórico legal sobre el modo de suceder en la corona de España*, (1833); Henry, D. M. J: *Le guide en Rousillon, ou itineraire du voyageur dans le Département des Pyrénées-Orientales, contenant un aperçu de l'histoire de la province; l'indication de tout ce qui peut eciter l'intérêt ou la curiosité de l'artiste, de l'archéologue ou du simple amateur, en fait des monuments, de sites, d'anecdotes, etc.; une course aux divers établissements thermaux, avec l'indication de la composition de leurs eaux; enfin l'indication des principaux objets qui pèuven appeler, dans cette partie des Pyrénées, l'attention des naturalistes, en minéralogie, en zoologie et en botanique.*(1842); Puiggari, M.: *Notices sur la ville d'Elne*. (1836).

A partir de gener de 1827 i fins l'octubre de 1834 es pot documentar que proveeix de llibres i altre material científic a la

Junta de Comerç de Catalunya principalment a Pau Félix Gassó, secretari de la institució. A la capçalera del paper de carta hi fa constar: «Impressor del rei i llibreter». Segons unes cartes del 23 d'octubre i del 23 de novembre de 1827 sabem que Narcís Oliva era el seu corresponsal a la botiga a la qual Gassó podia fer efectius els deutes i fins i tot en alguna ocasió, Gassó avançava diners a Narcís Oliva per compte d'Alzina que posteriorment li descomptava de les comandes. També tingué relació amb Piferrer↑ a qui probablement Alzina proveïa de llibres i altre material procedent de França a les llibreries d'aquest impressor i d'alguns altres. Segons Domergue el llibre *Memorias para servir a la historia de jacobinismo* de Barruel, es va prohibir el 1802, però Alzina encara el va publicar a Perpinyà el 1827 amb l'aclariment «nueva edicion coor. con muy particular esmero, y cotejada con el original francés» en 4 volums.

És ben cert que durant la guerra del Francès va publicar conjuntament amb Barrera una *Historia de les conspiraciones tramadas en Catalunya contra los exercitos franceses* que té varies edicions. L'antecedent és de 1811, publicat a Barcelona en francès. La primera edició com a tal és de 1813 en 2 volums i també publicada amb Barrera a Barcelona. En alguns peus d'impremta consta algunes vegades com a impressor de l'exèrcit, i en d'altres ocasions com a impressor de la Prefectura.

Bibliografia: CAMP I LLOPIS (1912); DOMERGUE, L. (1996); GOMEZ IMAZ, M. (1910); GUILLAMET (2003); MIRAMBELL, E. (1988); MOLIST, E. (1964); RÀFOLS (1989); VAUCHELLE-HAQUET (1985); ACA (JSC); BC (JC)

ANFRUNS

Canet de Mar

Segons Simon Palmer va publicar: *Cobles en alabança del Stm. Sagrament amb motiu del vot que feren el dia 25 de Juny de l'any 1808 els veïns de la parroquia de sant Iscle de Vallalta*, Canet de Mar. Impr. Anfruns, [s.a., 1808], 1 f. a dues columnes amb gravat.

Bibliografia: SIMON PALMER (1982)

ARBÓS, Marian

Reus

Segons Enric Agudé, era un naiper que treballava al carrer Sant Lluís de Reus entorn l'any 1820.

Bibliografia: AGUADÉ, E. (1996)

ARTIGAS, Joaquin

Reus

Quan Josep Rubió[↑] va deixar d'imprimir el *Periódico político y mercantil de a villa de Reus* el 27 de març de 1814 se'n va fer càrrec ell. La notícia la dona el mateix periòdic i diu que la impremta d'Artigas es deia «Amigos de la Constitucion, que está a cargo de Joaquin Artigas». N'era l'editor Jeroni Berjemí. Artigas també imprimia *El Eco de Reus* que editava Josep Ardèvol després de deixar el *Periódico ...*

Era l'impressor de les proclames i pamflets que sortien del grup constitucionalista de Reus, però no hi ha constància que imprimís cap llibre ni altres tipus de publicacions. Al final de la guerra del Francès va haver de marxar de la població a causa del seu posicionament liberal i constitucionalista. No hi ha cap referència del seu possible destí. Amb la seva marxa, i també a causa de la situació política, va desaparèixer la *Imprenta de los Amigos de la Constitucion*.

Al llibre d'acords de l'Ajuntament de Barcelona de 1814 hi trobem un imprès de Joaquim Artigas. Es tracta de la *Lista de los Individuos que forman la Sociedad Dramática que debe representar en este Teatro de Reus, en el presente año, su autor Felipe Blanco*. Al peu el nom de la impremta *Amigos de la Constitución* apareix fortament ratllat amb tinta i just a sota, imprès, diu *A cargo de Joaquin Artigas*.

Bibliografia: AGUADÉ, E. (1996); AHBCN (Llibre d'Acords 1814)

[B]

BACHS, Pere Màrtir
Barcelona

El 1808 en la relació d'individus del Col·legi d'impressors per a la contribució personal, apareix com a mestre sense botiga la qual cosa pot fer suposar que treballar per algú altre. El 1814, també.

Bibliografia: AHBCN (JC, GREMIS)

BALAGUERÓ, Pere
Mataró; Lleida

El 1830 treballava a Mataró amb Josep de Calasanç Abadal↑. Va arribar a Lleida el 1837 en el moment d'un cert creixement del negoci impressor, però la quantitat de treball i l'arrelament d'altres impremtes més antigues no li van permetre poder mantenir la seva més enllà de 1841. Va coincidir amb Corominas↑ i just quan ell va marxar iniciava la seva producció la impremta Sol de llarga durada a la ciutat. No hem localitzat pràcticament notícies bibliogràfiques, la qual cosa fa suposar que va guanyar-se la vida amb l'edició d'impresos comercials, i papers diversos...

Bibliografia: COSTA (1994); SOL, R.; TORRES, C. (1996)

BALLESCÀ, Francesc

Barcelona

Segons la seva declaració a favor de la fidelitat de Piferrer a la causa antifrancesa (al Partido Español) el 1809 diu ser impressor fill de Llinars i tenir 32 anys.

Bibliografia: ACA, (JSC C/14)

BARBER

Reus

Nissaga d'impressors procedents de Cervera i instal·lats a Reus a final del XVIII on hi treballaren fins els primers vint anys del segle XIX. El pare, Josep Barber, es trasllada amb els seus fills Benet, Josep i Tomàs a Tarragona. Benet s'instal·larà a Reus a partir de 1772. El 1775 el pare tanca el taller tarragoní i obre a Reus una impremta amb el seu fill Tomàs al carrer Llovera el qual seguirà amb la impremta un cop mor el pare el 1788.

Va compartir el taller amb el seu pare que l'havia obert al carrer Llovera el 1775. Arran de la mort d'aquest se'n va fer càrrec i el va transformar en estamperia on imprimia goigs i gravats. Per les poques coses impreses que n'han quedat s'ha de pensar que es dedicava a la impressió d'efímers. Va morir el 1809.

BARBER I CREUS, BENET

Va ser el primer de la família que va treballar a Reus a partir de 1772 i va encetar la fabricació de cartes a la ciutat. El 1780 el seu

taller al carrer Montserrat, prou gran, tenia d'aprenent Joan Montaner de 18 anys. Durant uns anys va treballar conjuntament amb el seu germà Josep, fins que aquest es casà a el 1777, i s'instal·là pel seu compte en un petit obrador a la vora de la plaça del Mercadal.

El 1775 va tenir un fill amb la seva primera esposa Margarida Pedrol que es deia Benet Barber i Pedrol el qual va ser el que el 1815 va imprimir el joc de cartes que es conserva al Museu Comarcal de Reus.

Es va tornar a casar amb Francesca Junyent amb qui el 1795 va tenir un fill dit Ramon.

Fill de les segones núpcies de Benet Barber i Creus i germanastre de Benet Barber i Pedrol. El primer taller el va tenir al carrer de la Presó després al de l'Hospital fins l'any 1827.

Nét del primer Benet Barber, va continuar l'ofici almenys al carrer Montserrat fins el 1829.

Bibliografia: AGUADÉ, E. (1996); ARCO, A. DEL (1916); AHI (Lligall, 13)

BARCELÓ, Mateu Barcelona

El 1800 imprimeix per a la Real Academia Española una *Ortografia de la lengua castellana* i el 1802 el llibre de text de Francesc Salvà. És una de les bones impremtes del XVIII quan publica llibres de medicina, literatura.... Treballa al carrer Jonqueres fins el 1815, aproximadament.

Juntament amb Vicenç Verdaguer[↑] i Francesc Generas[↑] va formar part del tribunal del Col·legi de Llibreters i impressors que el 1799 va examinar Pere Pau Husson de Lapazaran[↑], fundador del *Diario de Barcelona*. Sembla que va morir just encetat el segle XIX perquè

entre 1801 i 1803 es troba el peu d'impremta d'«Herederos de M. Barceló».

Va tenir dos fills, Francesc i Joan, els quals aviat es separarien i es posarien a treballar cadascun per compte propi perquè, segons Elias, el 1805 apareix el peu d'impremta de Francesc Barceló i Escuder el qual publica *Semestre médico-clínico, o, Primeras lecciones de medicina clínica que en el año 1802 dio á sus discipulos en la R.A. Médico-Práctica de Barcelona, don Vicente Mitjavila y Fisonell*. Comparteix amb Francesc Ifern[†] i Brusi[†] la impressió dels quinze volums de la *Practica de las enfermedades esténicas o flogísticas...* també de Mitjavila. Crida l'atenció que el segon cognom del fill sigui Escuder que coincideix amb el de l'impressor de Lleida. Evidentment, el parentiu és una simple suposició que no s'hauria de menystenir totalment a causa dels vincles familiars que propiciaven aquests artesans.

El 1807 trobem el nom de Joan al peu. Segueixen publicant el mateix tipus de llibres i per l'Academia Médico-Práctica de Barcelona. Elias suggereix que entorn el 1815, va publicar *Oficio de Semana santa...* anònim, sense datar, amb 4 làmines al boix. Igualment, és possible un Isop en català, il·lustrat amb làmines gravades al boix el qual s'anuncia *Faules d'Isop... Preceheix la vida d'Isop dividida en Capítols, y en estampes representada*.

Bibliografia: F. ELIAS (1948); BUSTAMANTE, J. MA. (1959-1963)

BARRAL, Pere

Barcelona

Segons la contribució de 1820 tenia un negoci de 6a. classe i segons Elias va tenir llibreria entre 1831 i 1845 primer al carrer Llibreteria (1831) i després al de Corríbia entre 1839-1845.

Bibliografia: ELIAS (1948), AHBCN (JC, Gremis)

BARRERA, Pere

Barcelona; Perpinyà; Figueres

La majoria del que es diu a continuació és aplicable a J. B. Alzina↑ referenciat més amunt. Per tant, es recomana llegir ambdós registres per poder tenir una idea més exacta de la feina dels impressors.

Entre la documentació de la família Brusi a l'Arxiu Històric de Barcelona, hi trobem una petita mostra de rebuts de subscripció al diari de Barcelona de 1811 tots ells signats per Barrera. Com s'ha fet notar a l'entrada dedicada a Alzina, va treballar amb aquest a Barcelona durant la guerra del Francès i a més de la impressió del *Diario de Barcelona* van imprimir conjuntament la paperassa oficial de l'exèrcit francès, i altres impresos com ara discursos, etc. Andrés López de Frias, *Discours prononcé le 2 de janvier de 1812, par ... président de tour du Conseil des requêtes, en présence dudit conseil, des Cours et Tribunaux de Barcelonne et de leurs subalternes = Oracion pronunciada el dia 2 de enero de 1812 por ... presidente de turno del consejo de reposición, en presencia de los individuos de dicho consejo, de las Cortes y Tribunales y sus subalternos...*, Barcelonne : J. Alzine et P. Barrera, 1812, 12p.; 20 cm

Nascut el 1774, el 1861 encara era viu segons es pot constatar per una carta datada el 5 de juliol, que adreça a Víctor Balaguer de qui tradueix lliurement *Jean de Serrallongue et de la Bannière de la Mort* i s'afanya disculpar-se de «l'hardiesse d'un Viaillard de 87 ans, qui cherche des moyens de distraction en dévaturont (¿) vos excellens (sic) ouvrages, et surtout la témérité de les publier en forme de feuilletons». Aquestes traduccions van aparèixer en algun periòdic que no he pogut localitzar perquè les que es conserven a Vilanova i la Geltrú són únicament els fulletons retallats. Al final i com si es tractés d'aprofitar l'espai blanc que hi queda, Barrera publica: *La mode et la Politique* i *Du Voisinage*

A principi del segle XIX treballa conjuntament amb Alzina↑ a Perpinyà. Segons Joan Mercader, posteriorment recollit per Esteve Molist, el 1812 estava vinculat a una lògia anomenada "Triunfos de la Amistad" on signava juntament amb d'altres com a director del *Diario de Barcelona*. També en això coincideix amb Alzina perquè, com hem vist, signa al mínim en una ocasió, amb els tres punts característics maçònics (. . .). Mercader amb la *Barcelona cautiva* de Raimon Ferrer com a base, assegura que un dels punts de reunió era

al carrer Escudellers, adreça del *Diario de Barcelona*. Aquest aspecte es veu confirmat amb l'apressament per part dels espanyols d'un vaixell entre Roses i Barcelona en el qual van trobar «mandiles, pectorales y guantes masónicos...». Per altra banda, el 1810 Barrera serà un dels beneficiaris dels arrendaments d'edificis que el govern havia expropiat. Durant la guerra va treballar pel govern francès en tota mena d'impresos administratius, butlletes de rifes, contribucions, etc.

Algunes de les obres que se li coneixen són: *Bernat i Baldiri, advertència, Baldiri es un tonto, parla ab sensillesa, Bernat no es molt sabi pero te experiencia, aquestos dos characters forman la conversa, nos tracta de ofrender persona directa, qui siguiu confrare, que pringua candela*, (1812 o post.) i que reimprimirà a Barcelona el 1820.

Bibliografia: GOMEZ IMAZ, M. (1910); MERCADER RIBA, J. (1949); MOLIST, E. (1964); RÀFOLS (1989); AHCB (Fons Brusi); BMVB

BATLLE, Pere

Barcelona

Va néixer el 1740 i va morir abans de 1813. El 1798 tributava com a mestre i treballava com a oficial. El 1799 va intervenir en el procés d'accés al Col·legi de Llibreters i impressors de Pere Pau Husson de Lapazaran[†]. El 1803 era cònsol primer del Col·legi de Llibreters. El 1808 tenia casa i botiga al carrer Llibreteria.

El començament del XVIII la seva llibreria venia, entre altres, els de Rafel Figueró. Aguiló referencia un *Cantich de la sagrada Passió de nostre Divino Redemptor Jesus. Está en millor forma que la que cantava en est Principat de Catalunya per un R. Sacerdot Franciscano*. BCN, ..., (s.a.) i *Reales ordenanzas de la Congregacion de la Purísima Sangre con eel título de Corona de las siete alegrías...* Barcelona : por Pedro Batlle ..., 1800

Bibliografia: AGUILÓ (1923); F. ELIAS (1948); AHBCN (JC, GREMIS)

BERDAGUER, Antoni i Josep

Tarragona; Reus

Antoni, nascut a Cervera el 1788, va exercir l'ofici d'impressor a Reus des de 1816 i se sap amb seguretat que el 1817 estava establert com a tal i que s'hi va estar fins el 1822. El 1820 els dos germans van obrir una altra impremta i llibreria a Tarragona, primer a càrrec de Josep i després també amb l'Antoni. Tenien, doncs, dos negocis. A partir de 1834 imprimien, a Tarragona, el *Boletín oficial de la provincia de Tarragona*.

No es tenen massa referències d'obres impreses a Reus, segurament perquè es tractava d'un empresa petita que, a més, funcionava com a llibreria i enquadernació. També s'utilitzava com a lloc per oferir serveis. S'estava al carrer Major. Progressivament l'activitat principal de la impremta es realitza a Tarragona. Segons Guillamet entre maig i juny de 1821 surt dels seus tallers *El Universal* de tendència liberal extremada. Reconeix, però, que no n'ha vist cap exemplar. El setembre de 1822 es faran càrrec del periòdic fins aleshores imprès per Puigrubí i així ho anuncien des de la *Diana Constitucional...*: «Aviso. El Vigilante Tarraconense, que ha cesado en la imprenta de Puigrubí, saldrá en adelante en la de los hermanos Berdaguer. Su precio 3 quartos y se suscribe en esta libreria a 4 reales por mes, y en la de Reus a 5, siendo nuestra la obligacion de llevarlo a casa de los subscriptores». Molt poc després deixaran definitivament Reus per instal·lar-se a Tarragona on hi seran fins ben entrada la segona meitat del XIX. Van publicar el *Vigilante Tarraconense* que va aparèixer el 3 de setembre i era bisetmanal; posteriorment sortia quatre cops a la setmana. Era de caràcter exaltat i el seu subtítol era prou definitori: *Constitucion o muerte*. Va aparèixer fins a final de gener de 1823 quan va ser suspès.

Del 1823, aproximadament, se li coneix *Testamento del Rey Martir de la Francia Luis XVI, y la ultima voluntad de la Reyna su esposa, con algunos documentos que acreditan la justa causa que sostiene con la Santa Alianza en Europa; Afectos de piedad para emplear santamente la hora de la adoración de SS Sacramento, traducidos del francés al español por un Sacerdote de Santa de los Reyes de*

Barcelona ... Segunda impresion. Con licencia, Tarragona, por Antonio Berdaguer, 1830.

Bibliografia: AGUADÉ, E. (1996); ARCO, A. DEL (1916); ELIAS, F. (1948); GUILLAMET, J. (2003); RÀFOLS (1989)

BERGNES DE LAS CASAS, Antoni (1801 - 1879)

Barcelona

La seva activitat impressora tot i iniciar-se encara dins la cronologia establerta supera massa els paràmetres marcats i per aquest motiu s'ha optat per no incorporar-lo en aquesta relació.

BERNAREGGI, Francesc

Barcelona

Situat al carrer Ample, sembla que va exercir durant la primera meitat del XIX. Al seu local es venien també instruments. Era alhora editor de música i de literatura de la música.

Bibliografia: ELIAS (1948)

BOCABELLA VERDAGUER, Josep Ma.

Vegeu: Verdaguer, Francesca

BOU BARANERA, Segimon

Cervera; Solsona?

Era l'impressor de la Real i Pontifícia Universitat de Cervera. Va iniciar la seva producció entorn el 1802 i una de les primeres obres que se li coneix és *De vita et scriptis Iosepi Finestres et a Montsalvo...* de Lluçà Gallisà i Costa. Una nota al revers de la portada del llibre de Bernat Vaquer *Compendio histórico de la vida del Dr. D. Joseph Coll y Dorca, médico de Barcelona, a continuacion de su Física del cuerpo humano...* imprès a Cervera el 1802, ens dóna la pista de l'inici de la vinculació de Bou amb la impremta de la Universitat cerverina. Diu: «Esta pieza va de otra impresion, que el

total de la obra, por haber muerto el impresor. Luego que acabó de imprimirse aquella por cuya causa no han salido juntas». De manera que podem donar com a bo l'any 1802 com a l'inici de la seva activitat.

El peu d'impremta solia ser «Estampa de la Pontificia y Real Universidad, por Segimon Bou y Baranera». Les seves publicacions eren òbviament les utilitzades pels estudiants ceriverins i abracen una variada tipologia de gèneres des dels catecismes, o llibres de caràcter religiós, entre els que destaquen les obres de F. Luis de Granada, fins a textos mèdics com ara *Conversaciones sobre la vacuna muy utiles e importantes* del metge Josep Canet (1803) a qui trobarem a Mallorca durant la guerra del Francès col·laborant amb Antoni Brusi o de dret com *El escribano perfecto, espejo de escribanos teórico-práctico en que se ven y representan las reglas que (...) deben seguir y guardar los escribanos... arte de enjuiciar en los criminal ... segun derecho y estilo de Cataluña...* de Manuel Aliaga Bayod (1804) obra de tres volums impresa mitjançant una societat de tres impressors. Els altres dos duen el peu l'un a Barcelona a càrrec de Joan Serra i l'altre a Tarragona a la impremta de Maria Canals ambdós de 1805. Als seus tallers s'hi van imprimir també, el 1808, obres de Francesc Xavier de Cabanes. S'ocupava del calendari litúrgic de Lleida (1805) i posteriorment del *Calendario para el principado de Cataluña del año 1810*.

Observem a partir de les dades localitzades al Catàleg Col·lectiu de Patrimoni Bibliogràfic en data juliol 2008, que hi ha un buit de publicacions entre 1808 (amb l'excepció d'un calendari per a 1810 que es degué publicar a finals del 1809) i el 1813 amb *Algunas reflexiones a los señores de la Comision de la Constitucion Militar sobre la reunion del exercicio de la medicina y cirugia* i encara aquest mateix any una publicació feta a Solsona. No n'hem trobat cap altra fins la de Josep Rius, *Elogio fúnebre, que en las solemnes exequias de la difunta reyna nuestra señora... Isabel de Braganza, celebrados en ... Cervera los dias 8 y 9 de febrero de 1819...*, amb peu únicament de la Universitat sense esmentar Bou.

Podem assegurar que el setembre de 1812 és a Solsona perquè des la Junta Superior se li demanen explicacions de l'origen «de las noticias contenidas en el papel impreso en esta ciudad por Segismundo Bou y Baranera en dos apartados firmado el primero por un tal Joseph Maria Mesas y el segundo que contiene una

relacion de haber entrado los aliados en Madrid sin firma de ninguna autoridad» a la qual cosa Bou respon que s'ha limitat a obeir les instruccions que li va fer el governador del corregiment. Assegura haver-hi treballat tota la nit. La possibilitat que s'instal·lés a Solsona i treballés per al govern corregimental es confirma amb el fet que el seu nom aparegui en la relació d'impressors de Catalunya que Valentí Llozer va lliurar a la Secretaria General de Governació l'1 d'agost de 1813 i també, la publicació a Solsona de *Converses tingudes entre dos honrats pagesos catalans anomenats lo un Jaume y lo altre Anton sobre los punts mes importats de la actual defensa de Catalunya* 3a. reimpressió, 1813. Aquell mateix any imprimeix textos de medicina amb peu a Cervera on treballava per a l'ajuntament per al qual va imprimir 310 ordres entre el març i l'octubre de 1813. El 1814 era a Cervera. Amb tot no hem localitzat impresos amb posterioritat a aquesta data ni a Cervera ni enlloc. A Marsella el 1874 hi ha un impressor que signa Bou Fils.

Bibliografia: AGUILÓ (1923); ELIAS (1948); RÀFOLS (1989); SIMON PALMER (1982); (ACA, JSC, c/22), AHN, (Consejo , Lligall 11291/60)

BOIX, Tecla

Barcelona

Per seguir els antecedents d'aquesta impremta que procedeix de la de Joan Jolis, és imprescindible la consulta del llibre d'Immaculada Socias, *Els impressors Jolis-Pla i la cultura gràfica...* Segons l'autora, Isabel Jolis, hereva de la impremta, va morir soltera el 1770 a l'edat de 88 anys després de regentar-la durant quinze anys. Com que no hi havia hereus, Isabel va fer confiança en el seu treballador/administrador Bernat Pla i quan Isabel va morir li va deixar en herència «l'instrumental tipogràfic, així com les planxes de coure i fusta». Amb tot, va haver de comprar la casa on es va traslladar amb la seva dona Tecla Boix.

Bernat va seguir amb la trajectòria de la casa i va aconseguir augmentar-ne el prestigi. Va morir sense successió l'any 1801 i la impremta va quedar en mans de la seva dona Tecla de manera que va passar a dir-se Viuda Pla i posteriorment Hereus de la Vda. Pla.

En vida de Bernat hi treballava com aprenent Vicenç Verdaguer↑ que el 1782 va casar-se amb la germanastra de Tecla, Rosa Bollich↑. La viuda Pla, també sense descendència, en agraïment a la feina feta al taller per Vicenç li va condonar-li el deute que tenia amb ella. Quan la viuda Pla va morir, Verdaguer va ser el continuador del taller al carrer Cotoners.

Tecla va succeir Bernat Pla a partir de 1801 després de la mort d'aquest. El 1802 va publicar l'obra de F. Amat, *Tratado de la Iglesia de Jesucristo* a partir de volum desè, el 1802 encara amb el seu nom tot sol, el *Kalendarium pro Anno Domini MDCCCIII ad usum FF.Regalis, ac milit. Ordin. B.M.V. de Mercede Redempt. Captivor. in Catal. conv. commor. jussu et approb. R.A.P. M. Fr. Ignatii Muñoz Serrano, in ejusd. Ord. Arag.* Tecla Boix va morir el 1809 i Vicenç Verdaguer regentà la impremta fins el 1830 aproximadament.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); GIL NOVALES, A. (1975); GUILLAMET, J. (2003); SOCIAS BATET, I. (2001)

BOLLICH, Rosa (Organyà 19.I.1765- Barcelona

Nascuda a Organyà el 19 de gener de 1765. Germanastra de Tecla Boix↑ que es va casar amb el regent d'aquesta, Vicenç Verdaguer↑. Gràcies a aquest casament la impremta Jolis que s'havia transformat en Pla no perd el fil conductor familiar. La impremta Pla, després de la mort de Bernat Pla↑ va quedar en mans de la seva viuda Tecla Boix, la qual va fer regent a Vicenç Verdaguer, un estrany sense lligams familiars amb la casa.

Tecla, però, tenia una germanastra filla del primer matrimoni de la seva mare, Maria Pasqüet. Amb el matrimoni de Rosa amb Verdaguer, el 1801 o 1802, es consolidava la pertinença de la impremta al sí de la família. L'aplicació de la tradició en aquestes qüestions per al manteniment del negoci, en aquest cas, va recaure durant pràcticament un segle en mans femenines: Isabel Jolis, primer, Tecla Boix després i finalment Rosa Bollich.

Rosa fou la mare de Joaquim Verdaguer i Bollich que fundà el 1835 la llibreria al davant del Liceu de Barcelona i que s'acabà convertint en un pol intel·lectual de la ciutat.

Bibliografia: *Centenari* (1935); LLANAS, M. (2004); SOCIAS BATET, I. (2001)

BRO, Viuda

Vegeu: Nicolau, Maria

BRUSI MIRABENT, Antoni (1775 – 1821)

Barcelona

Al començament del segle XIX quan s'inicia la concepció moderna de la importància de la comunicació, Antoni Brusi ha de servir de paradigma de la nova manera d'entendre el món de la impremta a partir d'aleshores. Brusi ve a ser el que Piferrer va representar per al sector durant el segle XVIII. La singularitat del personatge no és tant que construis una empresa florent com que fixés les bases per a la formació del nou estil de l'impressor modern. Les estratègies que va fer servir també són dignes de consideració i va crear força conflictes a la resta de companys de professió. De fet, Brusi es converteix en el pal de paller entorn el qual tots els altres hauran de girar.

Ell descobreix la importància que té el control de la informació per obtenir poder i estarà sempre molt atent a les necessitats que els sectors dirigits tenen en aquest sentit i serà al lloc oportú en el moment oportú. La circumstància que se li ofereix amb la guerra del Francès va saber-la aprofitar per situar-se al centre mateix dels òrgans de poder polítics. Els rèdits que en va treure, van procurar-li pràcticament el monopoli periodístic durant la guerra i sobretot entre el final d'aquesta i l'arribada del Trienni Liberal i, posteriorment, durant l'anomenada dècada ominosa. Ideològicament caldria contraposar-hi per la coherència ideològica i capacitat d'anàlisi i treball, a Josep Rubió[†] del qual malauradament no disposem de prou informació per a fer-ne un biografia com es mereix.

Brusi planifica una empresa estratègicament moderna a partir de mecanismes en fase de decadència. Diversificarà el negoci més enllà de la impremta o llibreria però serà el seu fill qui la durà al més alt

exponent quan, entre d'altres, participi en negocis ferroviaris que el van abocar a la banca.

El 29 de novembre de 1798 Antoni Brusi anunciava al suplement del *Diario de Barcelona* l'obertura d'una llibreria a la Baixada de la Presó cantonada Freneria. A partir d'aquest moment el peu d'impremta el compartirà amb el nom de la seva dona Eulàlia Ferrer↑ peça clau per a la consecució del projecte. A partir de 1808 el nom Ferrer, desapareixerà. Brusi havia après l'ofici de relligador a casa de Piferrer. Segons les referències biogràfiques que es poden treure del fons Brusi conservat a l'Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona, fou ell qui es va incorporar a la família Ferrer amb tradició en el camp de la llibreria. Altres referències, a banda de l'indicador de la presència continuada del nom de la seva dona i la seva participació activa en el negoci, ens duen a pensar que el capital procedia de la seva esposa. En una ocasió anterior, però similar al que aquí s'explica, una dona Ferrer va fer prevaldre el seu nom damunt del masculí. Es tracta de l'avi d'Eulàlia que, trobant-se en una situació semblant a la d'Antoni, va renunciar al seu nom en favor del de la dona. Quan Antoni i Eulàlia van casar-se el 1803, la família d'ella li va plantejar la possibilitat que ell també renunciés al seu nom per adoptar el de Ferrer, proposta a la qual ell es va negar.

És per tot això que té un certa importància que participés juntament amb Francesc Garriga↑, Joan Serra Centené↑, Tomàs Gaspar↑ i Antoni Sastres↑ en la sol·licitud que el 6 d'abril de 1802 van presentar al Col·legi de llibreters i impressors per tal que les filles d'individus del gremi poguessin cobrar el dot de 75 lliures tan si es casaven amb mestres o individus com si ho feien amb fills d'individus o oficials.

Pel que fa als Brusi els documents de l'AHBCN ens diuen que procedeixen del metge d'Agullana (Esteve Brusi) i poca cosa més. Aquest Esteve va tenir una filla i un fill, Carles, pare d'Antoni, que es va instal·lar a Barcelona.

La parella Brusi-Ferrer va signar els peus d'impremta conjuntament fins aproximadament la Guerra del Francès. Una dels primeres publicacions que es poden datar és de l'any 1801 i es tracta de l'*Opera breviarum et notis hispanicis* de Virgili publicada a Barcelona per Brusi i a Perpinyà per Alzina↑, el mateix impressor que pocs

anys després, durant la invasió napoleònica, imprimirà el *Diario de Barcelona*.

El 1803 publicaven els dos conjugues *Ordenanzas de la Societat o Monte Pio que han format varios Mestres Sastres de la present ciutat, baix lo títol y protecció del Ecce-Homo, del misteri del dit gremi*. Un opuscle de 68 pàgines, *Elogio del excelentísimo señor conde de Campomanes, director de la Real Academia de Jurisprudencia practica, titulada de la concepcion leído en Junta General Extraordinaria; Caton christiano para uso de las escuelas con exemplos*.

El 1804, *Memoria sobre la calentura amarilla contagiosa escrita en MDCCC, tiempo en que invadió a Cadiz y Sevilla por Antonio Cibat*. També *Lidia de Gersin, ó, Historia de una señorita inglesa de ocho años para la instruccion y diversion de las niñas de la misma edad la traduxo del frances la señora Juana Bérgnes y de las Casas* segurament tia d'Antoni Bergnes de las Casas.

El 1805 *Prontuario de la teología moral compuesto primeramente por Francisco Larraga después reformado y corregido... por el Convento de Santiago del mismo orden y ahora últimamente acabado de reformar... por Francisco Santos y Grosin... ; o bé El ayuno vindicado ó Los sexagenarios en su deber tratado antiapologético, que se manifiesta la flaqueza ó nulidad de los fundamentos con que el R.P.F. Gerónimo Joseph de Cabra... imprimió en Córdoba año 1798 pretende excusar á los sexagenarios del precepto del ayuno... y dedica a... Pedro Diaz de Valdes el Dr. Gaspar LLauger prebístico...; Alegacion jurídica por Doña Maria Rosa de Duran y de Moner en el pleyto que ... contra ella siguen el D.D. Joseph Antonio Revert y de otra el bachill. Francisco Castell en la Real Audiencia y sala que preside el noble Señor Don Ventura de Ferrán ... Relator Francisco Banús y Ricós, Actuario: Benito Gimbernat*

El 1806, *Alegato juridico por doña Teresa de Gomár viuda y don Mariano de Dalmases (...) en que contra ellos siguen los albaceas de doña Raymunda Valls y de Gomár en la Real Audiencia y Sala que preside el noble Sr. Dn. Josef MARIA Vaca de Guzman real oidor relator Felipe Rufasta, escribano de camara Francisco Riba...; Oracion fúnebre que en las solemnes exequias del Excmo. Sr. D. Federico Gravina.. celebradas por sus albaceas en la iglesia de...*

Carmelitas Descalzos de la ciudad de Cadiz á XXIX de mayo de MDCCCVI dixo el Doctor Don Josef Ruiz y Roman ... i anuncia la publicació de la col·lecció *Biblioteca de Damas*.

El 1807 el *Catecismo del Santo Concilio de Trento para los parrocos ordenado por disposición de San Pio V traducido en lengua castellana por el R. Agustín Zorita según la impresión que de orden del Papa Clemente XIII se hizo en Roma año de 1761*, i que formen dos volums de 300 pàgines cadascún i també *Nova et methodica juris civilis tractatio, seu, Nova et methodica paratitla in quinquaginta libros digestorum authore Claudio Josepho de Ferrière*.

Aparentment són uns inicis senzills i el nucli del treball es devia concentrar en la llibreria. Amb l'entrada de les tropes franceses a Barcelona molts ciutadans van haver-la d'abandonar. Un d'ells serà el Antoni Brusi.

Un dels fils conductors del periple vital de Brusi durant els anys de guerra serà la successió de certificats de treball que anirà acumulant. El primer, datat a Tortosa el 20 de gener de 1809 afirma que va arribar a Tarragona, que es va presentar a Tomas Antonio Ortiz, comissari de les rendes reials del Principat a l'agost de 1808 i que el comissari va oferir-li les feines d'impressió de l'Administració general si ell hi posava la premsa i les lletres. En aquest primer certificat apareix ja el que serà constant en la resta: que la seva col·laboració és sempre desinteressada, precisió que els documents ajuden a desmentir.

En aquest petit tall biogràfic hi trobarem dos elements que seran fonamentals per al seu enriquiment i per a l'ascens social posterior. Per una banda, se li encarreguen guies i llibres i sobretot *papeles de servicio* de l'administració central. L'altre remet a l'observació recurrent del desinterès en el suport a la causa defensiva contra les tropes invasores.

El maig de 1809 s'implica en la conspiració de Barcelona contra les tropes napoleòniques i que té per objectiu assaltar el castell de Montjuic. Segons un testimoni, un advocat de l'Audiència, Joan Ferrer (potser algun parent de la seva dona?), la correspondència es rebia mitjançant Brusi.

El treball itinerant de la impremta Brusi havia començat i per aquelles dates Antoni Brusi era a Manresa des d'on escriu que a causa de la guerra li han cremat la premsa que tenia a Vic. D'aquí podem deduir que disposava de més d'una premsa o també, com sembla en més d'una ocasió, tot i que no es pot assegurar del cert, que són altres impressors els qui treballen per a ell.

Antoni Brusi és l'impressor, també, de tota la documentació generada pel Congrés Provincial de 1810. A banda de les impressions de paper de caràcter burocràtic, el 1810, des de Tarragona, publica *Al Público* nom de les actes de les sessions del Congrés Provincial de Catalunya de l'estiu de 1810.

Independentment de les obres i fullets que va generar l'Administració i molt particularment, en aquest moment, l'esmentat Congrés, va imprimir un volum no gens menyspreable de la *Colección de discursos, arengas, mociones y demás relativo a las Cortes Generales y extraordinarias de España e Indias instaladas en la Real Isla de León el día 24 de septiembre del año 1810 de orden de S. E. El Congreso Provincial*. Antoni Brusi va publicar també el *Memorial histórico de los sucesos más notables de armas y estados de salud pública durante el último sitio de la plaza de Gerona*, de Juan Andrés Nieto Samaniego; *Preliminares a la Constitución para el Reyno de España que dedica a la augusta asamblea de las Cortes un español ...*; *Coleccion de todas las ordenes, decretos y providencias emanadas de las Cortes generales y extraordinarias de los dominios de España e Indias, instaladas en la Real Isla de Leon el 24 de septiembre del año 1810*; 16 pàgines; *Piezas oficiales del Gabinete de San Cloud, poco ha interceptadas y presentadas al... Marques de la Romana...*

Entretant, Joan Francesc Piferrer feia la primera de les reclamacions contra Brusi. En aquesta ocasió, (juny de 1810) la confirmació del títol d'impressor del rei que implicava la impressió de tot el derivat dels Tribunals i les oficines, i la recuperació del privilegi de reimpressió de la *Gazeta*.

Antoni Brusi va estar publicant a Tarragona fins l'estiu de 1811 moment en que va passar a Mallorca. Allí trobem el seu peu *El despertador doloroso de los hijos de María septenarios predicables de los dolores de la Virgen* del P. Fr. Francisco de Taradéll; *Carta de*

el Loco Dimas Palos al Criticón de Valencia; Otro parasismo de Napoleon, su furor y expresiones por la toma del castillo de San Fernando; Medalla de honor en premio de papel intitulado ¿De que sirven los frayles?. Va instal·la la impremta al carrer de Can Cavallé.

Un cop a Mallorca sembla que va prendre una actitud més activa contra la invasió francesa com ho demostra que en algunes de les seves publicacions no queda ben diferenciada la iniciativa de la publicació. Un exemple pot ser *El Mayor despotismo acompañado de la mas crasa ignorancia* de Ramon Ma. Sala, en el qual es fa notar que surt de l'Oficina Brusi, Impresor de la Junta Superior de Catalunya i per tant, es podria fins i tot deduir que no es tracta d'un encàrrec oficial. Criden l'atenció, també, les que surten des de la perspectiva d'un exiliat *Recuerdo de algunos medios, poderosos sin duda, paraque [sic] por fin triunfe Cataluña : no obstante la sensibilisima e inesperada pérdida de Tarragona*, escriu [sic] un expatriado español, Mallorca : en la oficina de Antonio Brusi, 1811; o bé la proclama *Cataluña y á sus emigrados*. Les memòries familiars (AHCB) asseguren que la impremta era una *especie de reunió y entrevista de los refugiados catalanes*; donen a entendre també que, a Mallorca, va publicar *La Carta-historico-crítica sobre el edificio de la Lonja, obra de Jovellanos, impresa por acuerdo del Real Consulado* i afegeixen que *todos estos datos del Diario de Mallorca se deben a Don Miguel de los Santos Oliver*.

Els anys 1812 i 1813, encara a Mallorca, publica: Fr. Rafael de Velez, *Preservativo contra la irreligion, ó, Los planes de la filosofía contra la religion y el estado realizados por la Francia para subyugar la Europa, seguidos por Napoleon en la conquista de España, y dados á luz por algunos de nuestros sabios en perjuicio de nuestra patria* ; A. de Capmany i Montpalau, *Exposición preparatoria que hizo D. ... en la sesion pública de 4 de setiembre de 1812 antes de abrirse la discusion sobre la minuta de Decreto contra los que han servido al gobierno intruso*; José Canet, *Breve elocucion al pueblo español para el acierto en la próxima eleccion de Diputados en Córtes, para las ordinarias del año 1813, y de los años sucesivos*. (1812); *Demostracion de la verdad del manifiesto del diputado por Mallorca Don Antonio Llaneras sobre las ocurrencias de la ciudad de Palma, inserto en el Procurador General de la Nacion y del Rey del sabado 26 junio de 1813 ó sea manifiesto de las falsedades del articulo remitido al tribuno, que se insertó en la Aurora del domingo*

8 de agosto de este mismo año, (1813); Jaime Rodoreda In perpetuam memoriam hasce inscriptiones ubique locorum nsculpendas ut Gerundae praeclara facta exteris sint nota orbi pateant posterisque maneat posuit nutu comitiorum regni J.R. et C. Palmae Balear: impensa auctoris: excudebat Antonius Brusius, 1813, del qual se'n conserven les proves a l'ACA. La Verdad ó la conducta de los predicadores de esta ciudad de Palma de Mallorca: vindicada respuesta [por ... Fr. Daniel Manzaneda] a la carta circular del señor gobernador de este obispado, fecha en 28 de abril de 1813, (1813); Instruccion pastoral de los Ilustrísimos Señores Obispos deLérida, Tortosa, Barcelona, Urgel, Teruel y Pamplona al clero y pueblo de sus diócesis, (1813).

L'estada a Mallorca suposa per a la família Brusi i el seu negoci un període de certa tranquil·litat i un moment d'assentament i reforçament econòmic. S'hi instal·la amb la seva nombrosa família ja que, a més dels quatre fills, l'acompanyen, com a mínim, dos germans seus, un d'ells casat, i els tres aprenents.

El tombant de gener a febrer de 1812, però, a Brusi el trobarem a Sitges la qual cosa ens permet suposar dues coses: la primera, que ell hagués tornat al Principat deixant la regència de la impremta de Mallorca a la seva dona Eulàlia Ferrer. La segona, gens descartable, que anés i vingués de Mallorca amb certa freqüència segons es pot deduir de rebuts signats a Mallorca. El març és lluny del Penedès i el trobarem a Berga on localitzem pistes que ens ajuden a entendre la gran quantitat de treball realitzat per la impremta de Brusi en un període tant arriscat com el d'una guerra. Entre d'altres l'any 1812 publica des de Berga *Política Peculiar de Buonaparte en cuanto á la religion católica medios de que se vale para extinguirla y subyugar los españoles por la seduccion, ya que no puede dominarlos por la fuerza*. Su autor Don Pedro Cevallos, Reimpreso en Berga en la Imprenta de la Junta Superior: 1812.

El 5 de maig de 1812 cobra a Palma per la impressió i enquadernació de 300 exemplars del la *Carta Artística sobre el edificio de la Lonja de Mallorca* que li havia encarregat el Consolat mateix. Però els rebuts d'aquest any signats a Berga ho seran per Miquel Gaspar, encarregat *de Antonio Brusi, Ympresor*

A partir de les factures presentades podem saber que imprimia el paper segellat, que treballava per a l'Artilleria de campanya, que

imprimia el reglament de l'hospital, feia els papers de certificacions, els vals de racionament de les brigades, estats de les peces muntades als carruatges, imprimia Guies, llibres blancs amb abecedari, impresos, circulars i ordres per a l'Estat Major de cavalleria, les taules per al control de la soldadesca, estats per al control d'armament i vestuari, estats de seguiment i control d'aliments, farratges i magatzems, de transports, d'hospitals, reglaments del Consell de Regència, passaports, disposicions de salut pública, empadronament de forasters, declaració de guerra de Dinamarca i un llarguíssim etc. i, a més, enquadernava i venia paper. En l'estada a Mallorca va treballar per al Real Consolat de Mallorca

El desembre de 1813, segurament amb la família sencera, era a Vilanova i la Geltrú perquè allí va ser enterrat un jove germà seu, Magí, mort als disset anys. No està de més suposar que Brusi era a Catalunya i que, a Mallorca, el negoci el portava Eulàlia Ferrer.

El posicionament de la impremta Brusi és un fet i el camí cap a la consolidació definitiva arriba al tram final. Arran de la instauració de la Diputació Provincial, Brusi s'hi adreça el 4 de febrer de 1813 per demanar el càrrec d'impressor reial d'aquest nou organisme. No és descartable que en aquest moment se l'obligués a compartir-ne la titularitat amb Joan Dorca[†], l'impressor de Vic a qui la Diputació devia encomanar les feines com es desprèn d'altres documents. El març de 1814 des de Vic s'imprimeix i es distribueix el recorregut del rei Ferran VII.

La guerra ha arribat al final i cal considerar tornar a publicar el *Diario de Barcelona* el procés del qual s'explica més endavant. En aquest moment, el veiem imprimint per a la Junta de Comerç els discursos inaugurals de les càtedres de Física o de Botànica, les adjudicacions de premis de l'escola gratuïta de nobles Arts. També publica les *Memorias de Agricultura y Artes* entre 1815 i 1821. Ara sí que Antoni Brusi amb més o menys simpaties tenia un lloc ben definit en la societat barcelonina la qual cosa li va permetre entrar en relació amb els principals centres de decisió. La Junta de Comerç és un dels principals i més actiu i li és molt més senzill incorporar-s'hi. Cal no oblidar que per aquells anys introdueix la litografia i ha creat una fàbrica de tipus fet que cau de ple en els interessos de modernització de la Junta.

Brusi té ja el camí pla per sol·licitar el nomenament d'impressor de càmera del rei i enfilat definitivament el camí d'aproximació a les elits intel·lectuals/ noblesa. Finalment el febrer de 1815 el rei accedeix a la demanda i el primer dia de juliol jura el càrrec d'impressor de Cambra amb dret a uniforme a Barcelona davant Fc. J. Bernaldo de Quirós, marquès de Camposagrado, amb els militars Antonio de Arriete i Gabriel Fernando Villamil com a testimonis. El registre de documents d'Antoni Brusi de l'AHCB consta com a data de jurament el dia 28 de juny.

L'ascensió meteòrica de Brusi genera recels i polèmiques entre els seus col·legues i no està de més no desvincular-ho d'un reial decret de l'abril de 1815 que l'afavoria notablement: R.D. *que en vista del mal uso que se hace de la imprenta haciendola servir para desahogos y querellas personales, quedan suspendidos todos los periódicos de España excepto la Gaceta y Diario de Madrid* i el de Barcelona. A partir d'ara els problemes per a Brusi tenen nom: Husson i Piferrer principalment. Amb el primer tanca la porta principal el 20 de desembre de 1816 amb la Llicència concedida per la Junta Suprema per poder imprimir el Diario de Barcelona. Ho veurem més endavant.

Entre 1817 i 1820 surten dels seus tallers entre d'altres: *Reduccion completa y recíproca de las monedas de Castilla con las de Cataluña, Aragón, Valencia, Mallorca y Navarra : obrita útil a toda clase de personas; Real decreto para el establecimiento del sistema general de Hacienda; Instrucción para el repartimiento y cobranza de la contribución del Reino. Y Bulas dadas por el Santísimo Padre Pío VII en Roma a 15, 16, 17 y 18 de abril de 1817; P. Virgilii Maronis Opera brebissimi et notis hispanicis illustrata (2 v); Caton cristiano: con egemplos, para uso de las escuelas: añadido con un nuevo metodo de escribir por reglas.; Cartas de Cicerón (1817); Modelos para la contribución general del Reino; Real Decreto para el establecimiento del sistema general del crédito público y la Bula dada por el Santísimo Padre Pio VII en Roma a 26 de junio de 1818 (Reimp. de orden superior); Las rúbricas del misal romano reformado su autor Gregorio Galindo, Obispo de Lérida (1819); Constitución política de la Monarquía Española: promulgada en Cádiz a 19 de marzo de 1812*

La capacitat d'adaptació de Brusi queda fora de dubte. El setembre de 1819 va obrir dues noves vies de modernització del seu negoci d'impressor. En escrit adreçat a la Diputació planteja l'ús de la litografia i el de la fabricació de tipus. Les dues sol·licituds (punxons i litografia) es demanen en una única instància data a Barcelona el 27 de desembre de 1820.

Segons els plans de Brusi ell hi aportava el local i els fons necessaris així com l'organització logística de material i personal. Per poder dirigir plenament i amb absoluta llibertat el seu nou establiment, Brusi va obtenir el compromís d'Engelman, l'especialista francès de no revelar el secret a cap altre establiment espanyol a canvi de la qual cosa rebria una compensació anual de cent cinquanta francs per cada premsa establerta en altres cases sota la direcció d'Antoni Brusi. És realment remarcable aquesta clàusula perquè és la millor manera d'obtenir una exclusivitat que pocs anys abans hagués rebut el nom de privilegi.

Tal i com hem vist fins aquí Brusi comença l'activitat professional l'any 1798 quan obre la llibreria i poc temps després ja es pot consignar una relació d'obres sortides del taller Brusi-Ferrer. Apareix en la *Relación de individuos que componen el Colegio de Libreros e Impresores de Barcelona comprendidos en la tasa personal...* amb posterioritat a 1802. És a dir que tenen activitat comercial declarada en el cadastre personal. El 1807 consta com a mestre que té *casa y tienda*. A partir de 1814 paga com Joan Ignasi Jordi, Francesc Generas, Joan Francesc Piferrer, Francesc Ribas i Valero Sierra, el tram alt de la contribució.

Poc abans de morir, el 3 d'abril de 1821, Antoni Brusi presenta sobre aquesta qüestió una instància a l'Ajuntament per reclamar els criteris de repartiment de la contribució que li han assignat. A banda del fet estrictament econòmic, hi ha un element que és particularment interessant perquè, entre d'altres coses, qualifica el seu negoci d'indústria i no pas de comerç el qual havia de ser suficientment important perquè va quedar adscrit *entre la clase más alta de los contribuyentes* cosa la qual no està en *proporcion al que más satisface en su oficio*.

Pel que fa al posicionament d'Antoni Brusi i la seva impremta en el marc periodístic cal no perdre de vista que a l'abril de 1815 es prohibeixen tots els periòdics menys la *Gazeta de Madrid* i el *Diario*

de Barcelona. S'ha de cridar l'atenció que, malgrat tot, es van seguir publicant altres periòdics com ara *La Estafeta Literaria Diaria de Barcelona* de l'impressor Gaspar entre el 7 de juny de 1814 i el 31 de gener de 1817 i el *Periodico político mercantil de Barcelona* de Garriga y Aguasvivas. Però no serà fins l'octubre de 1816 que hi haurà un dictamen favorable a l'exclusivitat d'impressió del Diari per part de Brusi. El 15 de gener de 1817 Antoni Brusi sol·licita el tancament de tots els diaris de Barcelona i se li concedeix el que demana. Efectivament, i seguint Guillamet, podem comprovar que no es publica cap periòdic a Barcelona aquests anys. *L'Estafeta Diaria de Barcelona* de la impremta de Gaspar i companyia acaba el 31 de gener de 1817. El mateix es pot dir del *Periodico político mercantil de Barcelona* imprès per Garriga y Aguasvivas. La conseqüència, amb tot el que això comporta informativament parlant, és que fins l'arribada del Trienni Liberal el 1820 el *Diario...* serà l'únic diari que sortirà.

Entre el 1817 i el 1820 únicament es publicaven el *Diario de Barcelona* (la *Gazeta de Cataluña* impresa també per Brusi s'havia deixat de publicar el desembre de 1814) i *Las Memorias de agricultura y artes* de la Junta de Comerç ambdós impresos per Brusi. Crida l'atenció el *Periódico musical* (1817/18) imprès per Joan Dorca del qual Guillamet reconeix que únicament n'ha tingut notícia a partir d'informacions aparegudes al *Diario de Barcelona* per la qual cosa no ha pogut saber-ne el nom complet. Caldrà esperar l'arribada del Trienni el 1820 per assistir a l'eclosió de la premsa.

Pel que fa a la *Gazeta* la cronologia elaborada per Guillamet ens permet suposar que la responsabilitat de la impressió de la *Gazeta Militar y Política del Principado de Cataluña* (1808-1813) que s'atorga a Antoni Brusi té molt a veure amb el fet que l'impressor tarragoní Miquel Puigrubí[†] que treballava a casa de la viuda Canals[†], cometés un error a l'hora de preservar documentació rellevant davant l'exèrcit francès. Els fets són els següents: l'estiu de 1809, Puigrubí, ha de fugir dels francesos a Sant Feliu de Llobregat quan està a mig imprimir el nou Pla d'Hisenda. Per falta de transport decideix cremar les seves pertinences i el que tenia del Pla ho trasllada a Vilafranca. La qüestió és que una part d'aquest pla va quedar en mans de l'enemic. Antoni Brusi s'incorpora com a impressor de la *Gazeta...* justament aquest any. Val a dir també, que Brusi imprimirà poc després el pla d'Hisenda.

Puigrubí, segurament, va treballar per a la Junta fins l'arribada de Brusi. És molt probable, però, que en l'assignació de la *Gazeta* a Brusi hi pesés molt l'errada que Puigrubí va tenir a Sant Feliu de Llobregat. A partir d'aquesta data, ja no torna a aparèixer Miquel Puigrubí vinculat a la *Gazeta*...

Segons Gómez Imaz, Brusi va publicar a Mallorca *El Amigo de la Verdad* entre el 1812 i el 1813; el primer número va sortir el 2 d'abril de 1812 i l'últim, sense data, el 1813. Era quinzenal i redactat pel P. Manuel de Santo Tomás de Aquino Traggia (A Palma utilitzava el pseudònim *El Amante de la religion*, carmelita descalç, resident al castell de Valldemosa les doctrines del qual foren sempre contraries a *La Aurora* i *La Aurora Patriótica Mallorquina*. Publicat igualment per Brusi, Gómez recull la *Lluna patriótica* del qual només van sortir-ne dos números un el març i l'altre a l'abril de 1813. Va imprimir tot just arribat el *Diario de Palma* que tenia un caràcter clarament militant.

Pel que fa al *Diario de Barcelona* a finals de maig de 1814 l'ajuntament rep l'encàrrec de treure un diari per a la qual cosa obre una convocatòria. Brusi utilitzant el compromís adquirit per la Junta Superior l'octubre de 1809 que li donava dret a publicar el diari de Barcelona el treu al carrer sorpresivament el 6 de juny. A banda del conflicte que l'enfronta amb Husson[†] com a legítim propietari del *Diario*... les primeres reaccions no es van fer esperar. La primera, la de l'*Estafeta Diaria de Barcelona* que treu el primer número el dia 7 de juny. És a dir l'endemà del *Diario de Barcelona*. L'impressor és, segons Guillamet, Gaspar i Companyia etern rival (com Rubió i Garriga) de Brusi. La segona, la protagonitza la impremta de Garriga quan una setmana més tard (és a dir el 15 de juny) treu al carrer el *Periódico Político Mercantil de Barcelona* que, malgrat el canvi de nom a que l'obliga Brusi, és capaç de resistir-ne la competència (també en el terreny administratiu) fins el 1816 quan finalment aquell aconsegueix l'exclusivitat de la publicació del *Diario de Barcelona*.

Val a dir que el dia ú de juny l'impressor Agustí Roca, ja havia escrit al govern per demanar el privilegi de poder imprimir el *Diario de Barcelona* amb els arguments de l'activitat antifrancesa que havia dut durant tota la guerra i tots els periples que va haver de passar. Com Brusi, va fer estada a Mallorca. La resposta es limita a *Esto no corresponde al estado. Es municipal*. El dia 8 de juny, és Joan Dorca qui ho demana. El *Diario de Barcelona* de Brusi ja era al carrer. La

negativa que es dóna a Dorca diu simplement que aquest privilegi correspon a Brusi segons un compromís de 1809.

Pel que fa a la tipologia del catàleg de Brusi es pot ordenar aproximadament de la següent manera: en el primer període predominen els llibres escolars, tan els de caràcter religiós com els superiors (escola de Medicina, per ex.), però el 1808 treballa per a les Escoles Pies. De 1809–1814 predominen les publicacions de caràcter militar i polític i sovint, encara que els autors siguin religiosos, els textos són clarament polítics i no pas religiosos en el sentit estricte. Únicament durant l'estada a Mallorca n'incorpora d'altres tipologia: una gramàtica de la RAE o la de Nebrija, un llibre de Jovellanos sobre l'edifici de la Llotja de Mallorca, o algun altre de Francesc Salvà,... com ja hem vist es tracta d'un període de més estabilitat. A partir de 1814 fins el 1821 s'hi comencen a trobar els de caràcter general i sobretot, una altra vegada, d'ensenyament però, ara, per a la Junta de Comerç de Catalunya. Força ciència, economia i llibres tècnics, llibres de devoció, poca literatura (sobresurt Chateaubriand, Virgili o Ciceró) i, evidentment, segueix amb els textos legals (RO, Rdecrets...).

El moment de màxima producció durant la guerra, ja s'ha dit, correspon a l'estada a Mallorca perquè és el període d'estabilitat més alt des del seu inici. Es pot dir que s'hi va estar la meitat del període bèl·lic. És també el moment en que ell mateix es posa políticament més en evidència. Alguns títols són reeditats. La gramàtica de Nebrija n'és el primer exemple ja que en fa dues impressions en un any de diferència (1812 i 1813) a Mallorca possiblement a causa del possible ús obligat per als estudiants. Segurament és el mateix cas de *Tratado de Física completo y elemental* d'Antonio Libes, traduït del francès pel Doctor Pere Vieta en una primera edició el 1818 i una segona augmentada el 1821. També el *Caton cristiano* publicat el 1803 és editat novament el 1817 adaptat a la nova reglamentació educativa.

L'anàlisi del catàleg és certament un indicador de la tendència editorial de Brusi, però no pas de la magnitud del negoci. Fins a la consolidació de la impremta/editorial amb la incorporació del seu fill, no podem parlar d'impremta tal i com s'entén tradicionalment de prioritzar la producció de fullets i llibres. Prèviament a això Antoni

Brusi i Mirabent havia de crear, com féu, una indústria en el sentit estricte.

Bibliografia: COMAS, M. (2008); GOMEZ, M. (1910); GUILLAMET, J. (2003); SUBIRANA, R. Ma. (1991); ACA, (JSC, caixa 14, 106; Dominació Napoleònica, caixa LVII); AHI (Lligall, 14); ADBCN, (lligall 14) ; AHBCN, (Doc. Brusi, Caixa 1); AHVNG, (lligall 2667); ARM.

BUSQUETS, Josep

Barcelona

Una bona impremta cap el 1820. Imprimeix i edita novel·les en 16°, il·lustrades amb una làmina gravada en talla-dolça. *Poesias del M. Fr. Diego Gonzalez*, (1821); *Simon de nantua, o el mercader forastero obra que escrita en francés por M. L.P. de Jussieu obtuvo el premio costeado por un anónimo*; hala traducido J.B.C. (1820) amb una làmina de talla dolça; Bolingbroke, Henri Saint-John, Viscount *Idea de un rey patriota obra escrita en ingles por el lord Bolingbroke; y traducida del idioma original por J.B.*, (1820).

Bibliografia: ELIAS, F. (1948)

[C]

CALSINA, Narcís
Barcelona

El 1806 apareix com a mestre impressor en la sol·licitud que Josep Oliver i Surià, gendre de Surià, presenta a la Real Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona per a la publicació de les *Poesies* del rector de Vallfogona. Ben mirat, es podria deduir que la filla de Surià va heretar la impremta i que se'n va fer càrrec de la gestió, però, com que el seu marit Josep Anton Oliver no era impressor va caldre un administrador que possiblement va recaure en Narcís Calsina.

Bibliografia: ARABLB

CANALS
Tarragona

MAGÍ I PERE

Impremta de mitjan segle XVIII. Hi treballaven els dos germans, Magí i Pere el qual, en morir, va deixar el negoci a la seva vídua Maria. En aquesta impremta hi havia de regent Miquel Puigrubí↑ que es casà amb la filla i va passar a tenir la propietat del negoci.

Els germans Canals tenien impremta i llibreria al carrer Major de Tarragona i ambdues eren dirigides per Pere. La raó social Maria Canals no apareix fins el 1800 any en que probablement va morir el seu marit.

En la impremta de Pere Canals s'hi publica l'explicació del projecte del port de Tarragona el 1799 i entre 1796 i 1803, les obres del bisbe de Tarragona, Francesc Armanyà en 4 volums en els quals es pot apreciar el canvi de peu a partir del 3r. volum: «en la impremta de Maria Canals, viuda, administrada por Miguel Puigrubí». Això és el 1801.

MARIA

Segons Llanas es deia Maria Oller. Del Arco assegura que el taller de Maria Canals era l'únic que existia a Tarragona amb Miquel Puigrubí com a regent que, segons aquest autor, entre 1808 i 1810 ja era l'amo de la impremta. Publica principalment llibres religiosos. El 1805 imprimeix el tercer volum de *El Escribano perfecto, espejo de escribanos teórico-práctico... arte de enjuiciar en lo civil, propiamente práctica judicial civil, segun derecho y estilo de Cataluña dispuesto é ilustrado por Manuel de Aliaga Bayot y Sálas-Guasquí*. El primer es deu a Bou↑ de la Pontificia i Reial de la Universitat de Cervera i el segon a càrrec de Joan Serra↑. Les característiques ornamentals i tipogràfiques, però, són iguals en els tres volums, la qual cosa fa suposar que es va formar una companyia per aquesta ocasió.

El 1808 publica obres de caràcter oficial en el marc de la guerra del Francès (Juan Escoiquiz, notícies de la rendició de l'exèrcit francès a Portugal, o *Centinela contra franceses* d'Antoni de Capmany, manifestos polítics... i el *Diario de Manresa* del 18 de juliol de 1808). Les referències al Catàleg Col·lectiu de Patrimoni Bibliogràfic acaben el 1810.

Fins aquell any 1810 va imprimir el *Diario de Tarragona* amb el peu «Imprenta de la viuda Canals, impremta del Diario», posteriorment sota el nom de Miquel Puigrubí i Joaquim, el seu fill. Durant uns mesos també imprimia la *Gazeta Militar y Política del Principado de Cataluña* de la qual va ocupar-se'n Puigrubí fins el 1809 quan passà

a mans d'Antoni Brusi†. És una impremta important tant en el període del marit com després amb Puigrubí que va entrar en desgràcia a partir de la guerra del Francès.

Tot i que Elias diu que Maria es va casar amb Miquel Puigrubí, natural de Torelló, hem de creure que va ser una filla de Maria la que es va casar amb el regent aspecte que sembla confirmar-se si fem cas del peu d'impremta del *Poema del sagrado Cíngulo que la Immaculada Virgen Maria entregó a los hijos de la fidelísima i egemplar ciudad de Tortosa* por Manuel Martinez, imprès a Tortosa per Joaquin Puigrubí y Canals, 1829.

Segons del Arco, la darrera obra important que va sortir dels seus tallers va ser *Causas de la declinación y variación de la aguja de marear*, escrit per Josep Rubió i Nadal rector de Vilanova de Prades. També va ocupar-se de llibres de ciència i filosofia. Algunes de les seves obres són: *Representacion hecha por el conde de Floridablanca al Sr. D.Carlos III en que le refiere los hechos* (ca. 1790); *Novenario al angélico doctor Sto. Tomas de Aquino para que con su poderosa intercesion, y la virtud de su santo cíngulo...* (1802 o post.); *Sermón que en el entierro del Ilustrisimo señor D. Fr. Francisco Armañá, Arzobispo de Tarragona, predicó en la Santa Iglesia Catedral el dia 7 de mayo de 1803 el Dr. Don Félix Amat...* (post. 10 may. 1803) A peu de portada: «Sale á luz a beneficio de la Casa de Recogidas»; *Novena de Santa Rosalia virgen, natural y patrona titular de Palermo, portento de milagros, especial abogada contra la peste* por Manuel Gonzalez del Valle; reimpresso a expensas de los devotos de la Torredembarra. (ca. 1803).

Treballa per al Monestir de Poblet per al qual publica *Ordo divinum officium recitandi, missas que celebrandi juxta Rubricas Cistercenses ad usum regii Monasterii Beatae Mariae de Populeto pro Anno Domini 1807; in lucem editus de mandato Illust. adm. D.D. Joachim Casanovas* (1806); *Tratado de la razón y de la proporcion y aplicación de ambos puntos á la regla de tres en general: a fin de dar solucion por esta regla á varios problemas de la aritmetica mercantil* compuesto por Ramon Camí i Pontons (1806?); *Murcianos, haveis leído ya las proclamas hechas por todos los pueblos...* (1808 o post.); *Manifiesto histórico - político sobre las actuales circunstancias* por D.A.F.B. (1808 o post.); *Concluye la carta de Bayona del Sr. Escoiquiz*, (1808); *Calendario para el principado de*

Cataluña del año 1809... compuesto por Juan Vallmitjana, (1808?);
Centinela contra franceses de Antonio de Capmany, (1808);
*Progresos de la vacina en Tarragona, ó, Instrucciones y reflexiones
suscintas sobre la inoculacion de la vacina dirigida á los padres de
familia...* por D. J.S.B. D. L.R.A. (1810?)

Bibliografia: AGUILÓ, M.(1923); BONET, A. (1980); ELIAS, F. (1948);
GUILLAMET, J. (2003); LLANAS, M. (2004)

CASANOVAS, Josep de Cervera

Possiblement format a la impremta Joan Dorca↑ de Vic on trobem aproximadament el 1800 el peu d'impremta «per Joan Dorca y Joseph Casanovas» a *Tresor per als vius y almoyner del purgatori. Lo Rosari de Maria Santissima que compongué en castellá... Jaume Baron traduit en català per... Francisco Roca...* i també perquè no hem localitzat cap altre referència a ell fins el 1814 instal·lat ja a Cervera com a responsable de la impremta universitària. Segons Elias, s'hi va estar fins el 1823 quan «per ordre del general Espoz i Mina va haver d'ingressar a l'exèrcit amb una premsa de campanya, lletres i altres objectes propis d'una impremta que eren propietat de la impremta de la universitat». Aquell any el peu d'impremta és «en la imprenta del gobierno por José Casanovas» i imprimeix a Solsona. Casanovas va substituir Bou↑ a la impremta universitària.

El 1819 surt del seu taller *Desagravio de la medicina española injuriada por el autor del articulo de Medicina militar del Diccionario de las ciencias medicas, que se publica actualmente en Paris* de Fèlix Janer i François Fournier-Pescay. El 1821 imprimeix a Cervera i per a la universitat *Sermon, que en las públicas demostraciones de regocijo por la feliz instalacion de la legislatura hicieron el M.I. Claustro y cursantes de la Universidad Nacional de Cervera el 17 de marzo de aquel año predicó en la capilla de la misma Antonio Vila.* I també *Oracion, en que la solemne accion de gracias por la feliz apertura de las Cortes de 1821 tributó al Todopoderoso la fidelisima ciudad de Cervera en 16 de marzo del mismo* Joaquin Llaró y Vidal. El 1823 era a Solsona i imprimia amb el peu «en la imprenta del Gobierno por José Casanovas». El full de notificació de

l'arribada del rei Ferran VII el setembre de 1823 surt, també de les seves premses.

A partir de 1824 s'instal·là pel seu compte al carrer Major de Cervera i publica moltes obres tot i que segueix treballant per la Universitat com demostren algunes publicacions de 1826. Fou la primera impremta independent que va funcionar a la ciutat, però va tenir una existència curta fins 1831. Elias, però afirma que va treballar fins el 1833.

Del 1827 se li coneix *Demostració del Evangeli de l'abat Du-Voisin; traduïda al català, mes explicada y aumentada de moltas notas per Jaume Pontí*.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); ELIAS, F. (1948); SALAT, J. (1942)

CERDÀ i SAURI

Barcelona

En la contribució de 1808, hi ha un Josep Anton Cerdà que té botiga però no casa. El 1815 torna a Barcelona. En la contribució de 1820, apareix com a negoci de 5a. classe. Tenia el taller a la Plaça de la Llana i posteriorment al carrer Bòria (1820).

El 1814, a Mallorca, es publica *Representacion que varios ciudadanos naturales y residentes en esta ciudad han dirigido al señor gefe político de esta provincia, sobre el modo con que el ayuntamiento de esta capital ha procedido a la exaccion del primer tercio de la contribucion directa*. La signen 85 persones entre les quals n'hi ha sis vinculats al món de la impremta; un d'ells es diu Cerdà.

Només hem pogut localitzar una referència a partir d'un anunci al *Diario de Barcelona* del 18 d'abril de 1819, on es diu que ven gravats al·lusius a les guerres Napoleòniques.

Bibliografia: *Diario de Barcelona*, AHBCN (JC, GREMIS); ARM

CID, Josep

Tortosa

Només es tenen notícies vagues de la seva existència. Segons Elias prové del segle XVIII i que el 1820 encara era activa i d'Aguiló que cita les *Constitutiones Synodales Dertusenses...* de 1819.

Amb anterioritat sabem que el 1800 publica *Memoria o carta fisico-moral sobre el temor que se debe tener a los rayos por D. D. Cayetano Maria Menòs de Romeô ...* i en el peu fa notar que es pot trobar a Barcelona i a Madrid «en la libreria de Josef Candido Garcia ... y en Barcelona en la de Francisco Ribas ...». El 1803 un llibre de Teologia. També tenia llibreria.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); ELIAS, Feliu (1948)

CHERTA i Cia. , J.

Barcelona

Al *Diario de Barcelona* s'anuncia a la Plaça del Teatre, entre el Cafè de la Font i la cantonada al carrer Escudellers. Va constituir la impremta el 6 de març de 1829, davant del notari Josep Ma. Òdena, amb un capital de 530 duros. El soci era un comerciant d'Igualada (Borras Soldevila). Cadascú va posar-hi 265 duros. Per dissoldre la societat havien acordat anunciar-ho amb 6 mesos d'anticipació. Cherta va posar la seva part de capital en dues vegades. La primera en el moment de la constitució i la 2a. el 21 de maig de 1829. Possiblement la constitució d'aquesta societat fou únicament una ampliació de capital perquè s'han trobat obres publicades anys abans.

El 1820 va compartir impressió del *Diario general de las ciencias medicas, ó, Coleccion periodica de noticias y discursos relativos á la medicina y ciencias auxiliares* amb Mayol↑, J. Verdaguer↑ i Bergnes de las Casas↑. Es tractava d'una obra de 10 volums dels quals els quatre primers van anar a càrrec de Mayol, el cinquè i sisè per ell mateix, el setè i vuitè per Verdaguer i els dos últims per Bergnes.

Elias dona la notícia de que el 1823 va publicar llibre *Arte de saber ver en la Bellas Artes del Diseño, per Fr. Milizza, traducció de J. March,*

il·lustrat amb làmines de dibuix lineal. Segons aquest autor es dedicava a la impressió de partitures i novel·les.

No degué ser una impremta amb vida massa llarga perquè les referències més tardanes són de 1830.

Bibliografia: ELIAS, F.(1948); RÀFOLS, J.F.(1989); UB.FACULTAT ECONÒMIQUES “EMPRESSES I EMPRESARIS A LA CATALUNYA DEL SEGLE XIX”.

COLL, Francesc

Barcelona

Entre 1822 i 1829 era al carrer Boqueria. Degué morir entorn l'any 1830 perquè el 1832 la raó social és «Libreria de la Vda. Coll» amb la mateixa adreça, fins el 1839. El 1846-47 trobem aquesta llibreria al carrer Ferran VII a nom de Josefa Coll i Reig que el 1849, al mateix carrer, és llibretera de vell.

Bibliografia: ELIAS, F.(1948)

COMPTE

Reus

És un dels bons exemples de complexitat familiar ja que tots els fills, incloses les noies, es vinculen a d'altres impremtes.

COMPTE FERRANDO, RAFEL (1738 – AFEL)

Descendent d'una família d'impressors va fer-se càrrec del negoci el 1756 quan el seu pare es dedicà exclusivament a la música, activitat que compaginava amb la impremta. El 1764 es va casar amb Gertrudis Pouget↑ amb qui va tenir sis fills: Francesc de Paula que va seguir amb el negoci, Rafel que va dedicar-se a l'orfebreria a Barcelona, Joaquim que va morir molt jove tot i que el 1811 va arribar ser el director de la Societat Patriòtica de Tarragona, Rosa que va casar-se amb l'impressor Cristòfol Escuder↑ de Lleida, Antònia que ho feu amb l'impressor Bonaventura Corominas↑, Josepa? i segurament Manuel que va instal·lar-se a Barcelona. Rafel

Compte sembla que va morir l'any 1801 perquè, a partir d'aquest any, trobem el peu d'impremta a nom de la seva viuda. Segons Aguadé es conserva un imprès sense data amb el peu «Consorts Compte i Feixó» la qual cosa confirma, efectivament, que ella mateixa era impressora.

COMPTE POUGET, FRANCESC DE PAULA

Fill de mare impressora i llibretera amb qui va col·laborar després d'enviudar. Quan aquesta va morir es va fer càrrec de la impremta i va tancar la llibreria. Abans, però, havia treballat amb el seu pare Rafel Compte tal i com es demostra amb *Tratado de la sinfonía en que se explica su verdadera noción algunas reglas para su rectitud, y los vicios que padecen las llamadas sinfonias de día ... añádese para el mismo fin un critica Disertación, en que se rebate el abuso de terminar universalmente los tonos Menores en tercera mayor su autor Don Antonio Rafols ...* Reus : [s.n.], 1801 (en la Oficina de Rafael Compte, administrada por Francisco de Paula ...). Va mantenir el taller familiar a la Plaça del Castell fins el 1813 quan es traslladà al carrer Major.

El juny de 1809 rep de la Junta Superior, després de la pertinent investigació, una amonestació per la reimpressió de la *Gazeta...* extraordinària i l'amenacen amb una multa de 25 lliures y «otras [penas] arbitrarias». Sembla, però, que a la seva botiga hi havia impresos amb cert risc polític. Val a dir que d'aquest any al Catàleg Col·lectiu de Patrimoni Bibliogràfic (maig 2009) no n'apareix cap. És a partir de 1813 que se'n tornen a trobar.

Va tenir fins aproximadament el 1814 un oficial anomenat Estivill, per a la qual cosa caldria comprovar que no formi part de la nissaga d'impressors perquè Feliu Elias suggereix que és Joan pare d'Ignasi; després el va substituir Pau Fitó[↑], de Cervera. Va fer com tots, molta obra religiosa.

El 1808 va imprimir a Reus *Respuesta dada a la Junta de Gobierno por el Ilustrisimo Sr. obispo de Orense Don Pedro Quevedo y Quintano, con motivo de haber sido nombrado diputado para la Junta de Bayona* on al final hi consta «Tarragona, 6 Julio de 1808. Puede imprimirse. Por la M.I. Junta de Gobierno de esta ciudad,

Francisco Albiñana, secretario». Per altres referències sembla que va mantenir la llibreria a Reus *Otro parasismo de Napoleon, su furor y expresiones por la toma del castillo de San Fernando*, Tarragona : vendese en el despacho de la Gazeta y en Reus en la libreria de Francisco de Paula Compte ..., [s.a.].

En la conspiració de Barcelona contra l'exèrcit francès, el 10 de març de 1809, segons Raimon Ferrer, unes armes amagades es van canviar de lloc com a mesura de seguretat davant una possible inspecció francesa, tal i com va ser i «Don Joseph Robira y don Francisco Compte son los que principalmente entienden en esta arriesgadísima traslación». En un altre lloc de l'obra torna a aparèixer aquest Compte, però Ferrer diu que és Portero de la Lonja. Les activitats clandestines segueixen i el 3 de juny de 1809 dóna la notícia del veredict dels empresonats. A Francesc Compte «Preso hasta la tranquilidad de España». Amb tot, trobem notícies bibliogràfiques del 1809 quan publicava a Reus *Oracion funebre que, con motivo de las solemnes exequias que se celebraron en el templo de San Diego de Cardona el dia XV de julio del año MDCCCIX a la buena memoria de cinco virtuosos ciudadanos barceloneses iniquamente sentenciados por una comision francesa dixo Fr. Antonio Baylina*.

El seu nom (Francisco Compta, (sic)) surt també en la relació d'emigrants que viuen a Mallorca el maig de 1811 i que participen en els donatius en benefici de la situació del Principat. Igualment en la del Consolat de Mar de Mallorca apareix com a «Compte y cia.» a l'agost de 1812. En la relació que l'agost de 1813 va fer Vicenç Llozer per a la Secretaria General de Governació el situa ja a Reus. Efectivament d'aquell any és *El Libro de la infancia, ó, Ideas generales y definiciones de las cosas de que los niños deben estar instruidos por Miguel Copin*, (1813) el qual, segons consta a la portada, era «Para uso de las escuelas de la misma ciudad y de todo el Principado de Cataluña segun provision del Supremo Consejo, de 22 de diciembre de 1800». Va morir el 1819.

Bibliografia: AGUADÉ, E. (1996); AGUILÓ, M. (1923); ELIAS, F. (1948); FERRER, Raimon (1815-1821); LLANAS, M. (2004); ACA (JSC, C/6, 85, 130); AHN: CONSEJO (Lligall 11291/60); ARM, (Consulat de mar c/25, exp. 13)

COMPTE POUGET, Antònia

Les notícies de la Rosa i l'Antònia Compte són difícils de resseguir perquè, a més de quedar vinculades a les dels respectius marits, la guerra del Francès i sobretot el trasllat de Reus a Lleida ho compliquen. Una altra dificultat, que es dona també en d'altres dones, és que perden el nom de solteres i és fàcil confondre-les amb filles o germanes.

Antònia és la primera esposa de Bonaventura Corominas (que es casà tres vegades) de la qual no consta que tingués descendència. Morta el 17 d'abril de 1822, Bonaventura es tornà a casar aquell mateix any, amb Narcisa Julià i Mensa, de la qual tingué quatre fills, si bé només en sobrevisqué la filla Narcisa que probablement serà la que tancarà la continuïtat del negoci. Finalment es va casar amb Teresa Terré.

Antònia era filla dels impressors Rafel Compte i de Gertrudis Pouget de Reus. Germana de Francesc de Paula Compte successor de la impremta paterna. Com era habitual, les filles, en casar-se, s'incorporaven a una altra casa. Antònia es casa amb Bonaventura Corominas quan aquest, segons Tarragó, treballava a Osca per a la viuda Larumbe. Allí es dedicava també a la venda de llibres que li enviaven els seus parents Escuder de Lleida (la germana d'Antònia, Rosa, hi estava casada) i els Compte de Reus. El 1801 arribaren a Lleida, molt possiblement cridats per la seva germana i cunyada Rosa Compte que havia enviadat de l'impressor Cristòfol Escuder,[↑] i necessitava algú per regentar el negoci. No se la pot considerar impressora com a tal, però la seva vinculació al món de la impremta com a filla i com esposa serveix d'exemple dels tramats econòmics i familiars.

COMPTE, Rosa

Rosa va néixer el 1774, filla de Rafel Compte i Gertrudis Pouget de Reus, germana de Francesc de P. (que va seguir l'impremta a Reus) i d'Antònia primera esposa de Bonaventura Corominas. Rosa, casada el 1788 amb Cristòfol Escuder[↑] de Lleida va enviudar l'11 d'octubre de 1793. Ella i la seva filla Rosalia van fer-se càrrec de la impremta. Durant el primer any, l'any de plor com se n'hi deia, el peu era «Rosa

Escuder viuda». A partir de 1794 passa a «Viuda e hija de Escuder». Segons Tarragó, a partir d'aquell any cal destacar un cert ressorgiment de la impremta especialment quan s'hi incorpora Bonaventura Corominas, cunyat de Rosa. El 1799 van adquirir nou material provinent de la fundició de tipus que tenien els caputxins de Barcelona. Segons Sol va comprar-ne «13 arroves de foneria de text, 17 arroves de lletra bella, tres caixons, espais d'interlineat, vinyetes de lletra atanasia, de breviar i d'entredós, punts de cícero de lletra cursiva i florida, i espais i quadrats de text». És aleshores quan passa d'estamperia de base popular a llibres de més qualitat. Cal recordar, però, que Corominas no va arribar a Lleida fins el 1801 la qual cosa suposa, si més no sobre el paper, que mare i filla van regentar la impremta durant sis anys.

L'any 1801, aproximadament, hi ha alguna publicació amb el peu d'impremta: «Lérida: Viuda e Hija de Escuder», i també el 1802, en les publicacions que es van fer arran del pas dels reis de camí cap a Barcelona el setembre d'aquell any. La filla de Rosa mor entorn l'any 1805 i la mare queda com a única propietària; però, després dels greus problemes que la Guerra del Francès va generar a l'empresa, Corominas es fa amb la impremta a partir de 1816.

El seu catàleg consistia en fulls volants i fullets, goigs, oracions, etc. a més de les publicacions oficials (R. Cèdules, Ordres, etc). Segons Sol es tracta «d'un treball ben fet, amb impresos de gran mèrit». Si ens guiem pels peus d'impremta Corominas fou un regent en el sentit més estricte ja que el seu nom no apareix als peus. Les millors obres corresponen a aquest període.

La filla de Rosa Compte, Rosalia Escuder, va morir el maig de 1808, coincidint amb l'inici de la guerra del Francès. És durant aquest període que el negoci-casa pateix diferents canvis, (el del nom inclòs) fins el 1815 quan la impremta és retornada pels francesos, que se l'havien apropiat, a la seva propietària Rosa Compte viuda d'Escuder.

La impremta Escuder té tres períodes ben delimitats: entre 1808 i 1810, de 1810 fins el 1814 i del 1814 fins el 1815. En aquests períodes cal entendre que no varia la impremta sinó els seus titulars i la seva orientació. El primer correspon a Viuda Escuder, el segon es deia «Imprenta de Lérida» i el darrer va anar a càrrec de Francesc

Llorenç↑. Entre 1808 i 1810 imprimeix, ja la viuda sola el *Llibre dels amonestaments* d'Anselm Turmeda.

Durant els primers mesos de domini francès és la impremta oficial i tot el que en surt està relacionat amb la guerra. Es tracta de proclames demanant ajuts diversos com diners o roba. S'ha de recordar que la seu de la Junta Suprema de Catalunya constituïda a Lleida el 1808 era a casa de Rosa Compte, viuda d'Escuder. El més destacable del que va sortir dels seus obradors va ser el *Diario de la ciudad de Lérida* publicat entre l'1 de juliol a desembre de 1808 i del maig de 1809 a abril de 1810. Sembla que l'escut de la ciutat que hi figura és obra de Corominas. Anava ple de crides a la lluita i de proclames patriòtiques, fet habitual, per altra banda, en la majoria de publicacions periòdiques d'aquells anys. Amb l'entrada de les tropes franceses a la ciutat, Rosa Compte treballarà gairebé tot el 1810 al seu servei. Com era habitual en les impremtes que depenien de les administracions s'ocupaven no únicament de les publicacions oficials sinó de la papereria en general, butlletes de registres d'allotjaments, inscripcions de tropa, etc. Va imprimir també un edicte dels condemnats a la forca o els afusellats.

L'any 1810 amb la conquesta de la ciutat pels francesos la impremta Escuder passa a dir-se «Imprenta de Lérida» i la viuda Escuder va haver de treballar per l'invasor encara un any, sense que ella i Corominas, segons sembla, deixessin d'imprimir fulls clandestins per la qual cosa li van requisar la impremta i a la deportació de Corominas a França. Segons Sol, que ho recull de Tarragó, el qual tot i que diu no haver vist aquests fulls fonamenta tal afirmació en la referència de Lluís Abadal que diu: «conservé hasta 1936 un cuaderno dietario redactado por Buenaventura Corominas mientras duró su destierro, que desfiguró imitando un devocionario, en el que se dejaba entrever con alusiones diversas la edición de aquellas publicaciones clandestinas...». Entre els impresos d'aquesta època fets per la impremta requisada cal destacar tres opuscles del canonge Vidal que varen generar molta polèmica perquè demanava públicament l'adhesió del clergat a l'exèrcit francès. Les rèpliques a aquests opuscles varen aparèixer en impremtes de Solsona, Vic, Berga i Manresa. Durant aquest període la impremta estava regida per Antoni Galbe segons consta en les signatures de rebuts i altres documents administratius. Llavors fou quan els hi van requisar.

Acabada la dominació francesa el febrer de 1814, les noves autoritats van nomenar regent a Francesc Llorens que va mantenir el nom de «Imprenta de Lérida» abans de que hi aparegués el seu nom. Només se li coneix *Informe de la Sociedad Económica de Madrid al Real y Supremo Consejo de Castilla en el expediente de Ley Agraria* de Gaspar Melchor de Jovellanos.

Quan l'estiu de 1815 Rosa Compte recupera la impremta, Bonaventura Corominas retorna també del seu exili i van reprendre la feina editorial. Les relacions professionals entre els dos van canviar; cal imaginar que també condicionades per les conseqüències de la guerra, i la viuda va proposar de crear una societat que, de moment, Corominas va acceptar. És a partir d'aquest moment que el peu d'impremta canvia radicalment i passa a dir-se «Bonaventura Corominas y Rosa Escuder». Fou un tancament en fals perquè a més d'una baixa producció, s'hi afegiren problemes d'herència amb la família Compte; finalment el 1816 Corominas va assumir tots els drets i no consta que hi hagués conflictes entre ells ja que Rosa va deixar-li 200 lliures per ajudar a impulsar el negoci.

L'activitat d'aquesta impremta a partir de la seva mort va estretament lligada com s'ha vist a la de Corominas i especialment a la seva viuda Antònia Compte[↑]

Recordem que Rosa, viuda d'Escuder i sense fills, era germana de la primera dona de Corominas. De manera que d'una forma o altra s'havia d'intentar mantenir el vincle amb els orígens a Reus. Rosa va morir a Lleida el 9 de desembre de 1818 amb 76 anys.

COMPTE FEIXÓ, Manuel

Barcelona

En la contribució de 1820 consta com un taller de 6a. classe. No he trobat cap altre referència més que la que ens dóna Elias. Va establir-se al carrer de la Palla el 1819 per passar un període curt (1820) a Sant Agustí el Vell i tornar finalment al carrer de la Palla on s'hi va estar fins el 1840. Podem suposar germà de Francesc de P.[↑] i Josepa[↑] Compte i Feixó de Reus i que, com solia passar,

marxés a Barcelona. Les dates ens ajuden a mantenir aquesta possibilitat.

S'anunciava esporàdicament al *Diario de Barcelona*. Els seus anuncis eren petits amb un parell o tres títols com ara *Compendio de la historia del jacobinismo por el Sr. Abate Baruel*, en dos volums en 8° i enquadernats en pasta o bé *Derechos legales y estado de tierra santa* un volum en 4rt. enquadernat en pasta.

Bibliografia: ELIAS, F. (1948); PRIM, A. (1901); SÁNCHEZ, A. (2008); SOL, R.; TORRES, C. (1996)

COROMINES, Bonaventura (Oristà, 1763- Lleida 1841)

Lleida

La biografia de Bonaventura Corominas resulta gairebé tan convulsa com l'època que li va tocar viure i va estretament lligada a la de Rosa Compte, la viuda Escuder. Casat amb Antònia filla de l'impressor Compte[†] de Reus, el 1776 treballava de llibreter a Osca a la impremta de viuda Larumbe. El 1801 arriba a Lleida, molt possiblement cridat per la seva cunyada Rosa Compte que havent enviutat de l'impressor Cristòfol Escuder,[†] necessitava algú per regentar el negoci. En aquesta època, el seu anava a nom de la viuda i filla d'Escuder. L'any següent (1802) mor la filla Escuder i el negoci passa a mans de la mare, Rosa Compte viuda d'Escuder que confirma la filla com a hereva. El seu es converteix a «En casa de la viuda Escuder». A partir del moment que se'n fa càrrec Bonaventura Corominas la qualitat de la impremta es veu molt millorada.

La Junta Superior del Principat constituïda a Lleida el 18 de juny de 1808 va establir la seva seu en una oficina de la casa de viuda Escuder i consta que va treballar per a ella especialment perquè va editar *Diario de la guerra de la ciudad de Lérida*. Segons Guillamet — que reconeix no haver vist cap exemplar— s'imprimia a la Impremta Corominas, la qual cosa ens permet suposar que en realitat era «en la oficina de la viuda Escuder». L'escut de la ciutat que apareix a la capçalera es deu a Bonaventura Corominas. Amb la invasió napoleònica el 1810, el govern militar va apoderar-se de l'establiment, va detenir i deportà Corominas a França, va confiscar-

li tot el material i va canviar el nom primitiu pel de «Imprenta de Lérida». Segons Ràfols, el motiu de la persecució va ser que el van acusar d'haver imprès proclames contra Napoleó. Quan es va poder escapar va passar a Westfalia, Holanda i a les costes angleses i després de molts esforços pogué tornar a Lleida.

No és fins el 1815 que la viuda Escuder pot recuperar la impremta i el peu es converteix en «Tip. Buenaventura Corominas i Rosa Escuder», però per desavinences ocorregudes el 1816 van separar-se. Si repassem les característiques del catàleg de Corominas un cop separat de la viuda Escuder és fàcil suposar que es degué a qüestions ideològiques perquè es dedicà exclusivament als impresos religiosos i, en canvi, el tarannà de Compte era marcadament liberal i contra el nou règim. S'iniciarà la saga dels Corominas que continuada per la seva viuda (1841-1871), el fill Llorenç (1871-1890), i per la filla d'aquest a l'entrada del segle XX casada amb l'impressor Lluís Abadal.

Corominas es casà tres vegades. La primera vegada amb Antònia Compte de la qual no consta que tingués descendència. Morta aquesta el 17 d'abril de 1822, es tornà a casar aquell mateix any, amb Narcisa Julià i Mensa, de la qual tingué quatre fills, si bé només sobrevisqué la filla Narcisa. Abans d'un mes treia el *Semi-Semanario Ilerdense* que també duia l'escut de la ciutat per iniciativa de José Cruz cap polític de la província i liberal exaltat. Va sortir entre el 8 de maig i el 19 de juliol de 1822. La pressió en contra per part de l'Església i les autoritats locals van forçar-ne el tancament.

Morta la segona muller el 13 de març de 1831, es casà per tercera vegada, el juny, amb Teresa Terré i Palau, que el sobrevisqué 35 anys. Va tenir quatre fills, Magdalena, Ermengol, Bonaventura i Llorenç. Els dos primers van morir al poc temps de néixer; el tercer es feu capellà... i el quart heretà la impremta.

Bonaventura Corominas va morir el 9 d'agost de 1841 i la seva viuda Teresa Terré va encarregar-se de l'establiment que encomanà la regència a Francesc Fontanals que havia entrat a treballar amb Corominas com a aprenent el 1838. El 1847, però, la viuda es casà amb el regent que s'ocupà de la impremta fins que va morir el 1871. El va succeir el fill de Bonaventura Corominas i Teresa Terré, Llorenç que l'administrà fins el 1890.

La impremta Corominas a partir de 1816 publica textos religiosos i de caràcter municipal i alguns d'escolars com el *Caton* o un manual de cal·ligrafia. Aquell any trobem encara algun imprès a nom seu i la viuda Escuder: *Soberania del pueblo carta con honores de discurso escrita por el Rmo. P. Mtro. D. Josef Bassa*. No solia datar els impresos la qual cosa impossibilita fixar amb precisió els seus treballs.

Durant el Trienni Liberal publica igualment textos de caràcter religiós i contraris a les noves disposicions constitucionals: *Colección de los oficios y representaciones que desde el año 1820 ha dirigido el obispo de Lérida al gobierno y Cortes llamadas constitucionales reclamando contra sus decretos en materias eclesiásticas y publica para la instrucción del clero y pueblo de su diócesis*, (1823). El 1825 edita pastorals del bisbe de Pau Colmenares entre les que en destaca la *Carta pastoral sobre prohibición de libros o Vindicación de la Inquisición y relación exacta de su modo de enjuiciar y proceder* i, en general, pot definir-se com l'impressor del bisbat.

De la impremta Corominas van sortir dues publicacions fonamentals de signe contrari perquè són el testimoni d'una època extraordinàriament convulsa. Es tracten del *Semisemanario llerdense* i *Colección de oficios y representaciones*. El *Semisemanario...* va aparèixer el 8 de maig de 1822 fet «pel grup més exaltat de liberals lleidatans» i comentava amplament la constitució i les notícies de guerra. Només va durar dos mesos; fins el 9 de juliol de 1822. La *Colección de oficios y representaciones* (1823) del bisbe Simon de Renteria i Reyes és la recopilació dels escrits que aquest bisbe va adreçar al govern i a les Corts per manifestar la seva oposició a les reformes eclesiàstiques proposades pel règim constitucional.

Si aquestes dues publicacions són una mostra significativa del període liberal, durant la dècada ominosa (1823 – 1833) se'n destaquen algunes també molt representatives (memorials favorables a Ferran VII, als batallons de voluntaris reialistes, etc.). A partir de la mort del rei i la recuperació del règim constitucional, Corominas publica novament obres en consonància amb el període de llibertat. Així, doncs, Corominas quan es fa càrrec de la impremta després de les vicissituds passades arran de la Guerra del Francès,

sembla mantenir una posició possibilista i essencialment comercial. Va fer, per altra banda, una gran aportació als llibres d'ensenyament: sil·labaris i els tradicionals catons...

El 8 d'agost de 1825 sol·licita del Govern que «como único en la profesion» li atorgui «la facultad privativa para la imprenta y reimpression de la órdenes generales del Gobierno y particulares de este Corregimiento» adduint al seu favor, «la probidad, honradez, desempeño y deportación que sufrió a Francia con grave menoscabo de sus intereses». Sorprèn que fes aquesta demanda quan de fet ja era l'únic que les imprimia de feia temps a no ser que es consideri com una mostra del seu posicionament ideològic.

Hi ha una certa dificultat en datar moltes de les seves publicacions perquè no hi posa l'any. El 1833 publica *Muestras de los caracteres de letras que se hallan en la imprenta de Buenavra. Corominas* moment en que deixa de ser l'únic impressor lleidatà amb l'arribada de l'establiment d'Ignasi Buxó.

Cal destacar la seva vessant de gravador de goigs, romanços i fulls volants la il·lustració dels quals era obra seva. Alguns els signava, d'altres hi posava únicament les inicials 'C' o 'Cs', i altres eren anònims. A més d'impremta tenia llibreria i taller d'enquadernació; era paperer. Com a gravador, Francesc Fontbona el considera més editor que gravador i assegura que la «majoria de fulls —romanços especialment— (...) van il·lustrats amb boixos antics intercanviables i de pur compromís, cosa que fa difícil pensar en ell com en un gravador “militant”». Segons aquest mateix autor la majoria dels boixos pertanyien a la impremta de la viuda Escuder. Una altra part, però són seus i es distingeixen per la seva signatura.

Bibliografia: FONTBONA, F. (1992); RÀFOLS, J. F. (1989); SÁNCHEZ CARCELÉN, Antonio,(2008); SOL, R. ; TORRES, C. (1996); TARRAGÓ, J. A.(1950)

[D]

DORCA i MORERA, Joan (... - 1821)

Vic, Barcelona

La filla de l'impressor Pere Morera i de Margarida Masvidal, Maria Morera, es va casar amb Joan Dorca. Van tenir dos fills Joan i Narcisa. Quan el pare va morir la impremta va continuar a càrrec de la viuda i el fill. El 1803 arran de la mort de la mare, Joan es fa càrrec de la impremta. Quan va morir la seva viuda es va desprendre de la seva part del negoci i el va vendre a Eulàlia Ferrer↑ viuda de Brusi l'any 1821. Possiblement sense fills, la impremta la va heretar la seva germana Narcisa.

A Vic existien dues impremtes de tendències oposades la qual cosa va dur-les a enfrontaments i rivalitats. La de Joan Dorca representava la tendència liberal i estava situada a la Plaça Major. L'altra, la de Felip Tolosa↑ aglutinava el sector més conservador. Un dels principals punts de fricció va ser la lluita per aconseguir neutralitzar els respectius periòdics.

Un exemple paradigmàtic de la situació d'enfrontaments que es donaven en aquell moment és el que ve a continuació:

L'abril de 1810 l'alcalde Manresa comissionat per la Junta Superior de Catalunya i posteriorment substituït pel de Puigcerdà, fa un seguiment sobre «la conducta y gestiones del Ayuntamiento de

Vich» durant l'entrada i les dues invasions franceses «con todas las circunstancias que puedan averiguarse relativas en estos extremos». En la investigació hi van intervenir una trentena llarga de persones entre testimonis i implicats. El motiu era l'acusació per part de l'hostaler Josep Camps i Fonoll de que a la botiga de Joan Dorca s'hi reunien «todos los aficionados a Bonaparte y se decia que su tienda era Vayona [sic]» el qual relaciona les persones que hi acudien. Joan Dorca, en la seva intervenció, diu no saber res de les activitats dels regidors durant la invasió francesa i es referma en la seva primera declaració assegurant que va restar a la ciutat durant tot el temps de la primera invasió i que, en la segona, va marxar el 25 de febrer amb set oficials espanyols que va treure de l'hospital els quals, posteriorment, es van poder presentar al General en Cap. Afirmar que «imprimió un papel de los que los enemigos dan por salva guardia de las Casas y Pasaportes escritos en francés» i que ho va fer per ordre d'un ajudant de camp en nom del general; finalment, «publicó un bando en nombre del Gobierno Francés para que los vecinos denunciassen sus armas...». En aquest afer també s'hi va trobar involucrat Felip Tolosa[†] el qual, en la seva declaració, assegura que l'original per a la impressió li va donar Dorca que li va dir que li havien dut a imprimir uns altres papers i que aquest li tocava a ell. Afirmar que malgrat tot, no ho va fer fins que no li va ordenar l'ajudant de camp francès d'ordre del General.

A Tolosa li fan identificar la lletra de l'original però només va poder assegurar que era de caràcter espanyol però que no podia identificar a qui corresponia. Les declaracions dels dos impressors tot i coincidir en alguns punts no aclareixen suficientment els fets i s'acaba fent un acarament d'ambdós. Tolosa assegura que Dorca mateix lliurà l'original però que ho va fer acompanyat de l'ajudant de camp francès. Davant els fets es demana a Tolosa que aporti el document demostratiu, però no troba al seu taller l'original que li demana.

Un dels testimonis és el capellà Joaquim Rocafiguera que explica una anècdota que no deixa de tenir la seva gràcia: «Salía yo de mi casa para emigrar cuando encontré en la esquina de la plaza a D. Antonio Macià y Moreta y el Impresor Juan Dorca que estaban muy tranquilos y dicho Moreta en ademan de burlarse de mi se quitó el sombrero y me hizo una larga cortesía diciendome estas palabras

“Ya se va señor?” y yo le contesté “Si gavacho, quédate con los enemigos que ellos te daran el premio” y pasé adelante.»

Alguns dels acusats de col·laboracionistes i de ser amics de Dorca són regidors. Quan els toca declarar certifiquen que abans i durant la revolució sempre han vist a la botiga de Dorca tot tipus de persones tant eclesiàstics com seglars i fins i tot governadors i personalitats destacades de l'exèrcit. Neguen que s'hi produïssin converses secretes si no que, al contrari, sempre es va tractar la situació amb el respecte que correspon a qualsevol espanyol. Afegeixen que durant les dues invasions no hi anaven oficials francesos i tampoc els regidors acusats i que els qui anaven durant aquest període eren els amics de Dorca y que «sus conversaciones siempre públicas eran o indiferentes o demostrativas de afeccion a nuestra causa y de odio a los franceses». Finalment es mostren segurs de la seva fidelitat ja que durant el mes de febrer [1810] va ajudar a varis oficials espanyols, i també al tinent coronel, a Josep Caba i Josep Vieta dragons de Numancia, a Josep Montis capità d'Usars. A tots ells els va proporcionar roba per a disfressar-se i diners per al viatge. Finalment el 24 de febrer de 1811 s'acorda el sobreseïment de l'expedient.

Joan Dorca, els primers anys del segle, publicava textos religiosos segurament per a les escoles. Va imprimir el 1803 *Relación de las festivas demostraciones con que la ciudad de Vich manifestó su religión, su piedad, y su regocijo con motivo de la consagracion de su nueva catedral, que se hizo el dia 15 de setiembre de 1803; ordenola Segismundo Pou y Comella de Palau* així com el sermó corresponent. També la *Gazeta de Vich (1803, 1805)* que era un periòdic bimensual, probable reimpressió de la *Gazeta de Madrid*. Esporàdicament publicava coses com *Diario de Zaragoza reimpresso el dia 10 de julio de 1808* perquè incloïa la Declaració de guerra a Napoleó i d'altres reimpressions habituals en aquell moment sobre fets bèlics puntuals (Aranjuez, Madrid, Bayona). El 1809 *Catalogus medicamentorum ad usum nosocomiorum chirurgiae castrensiu huius exercitus aragonensis, redactore Joseph Antonio Capdevila*.

El 18 de juny de 1808 apareixia *El Diario de Vich* imprès per ell fins el 12 de juliol de 1811 amb moltes interrupcions entre mig. El diari de Dorca era el portaveu dels sectors liberals enfrontats als de la *Gazeta* que publicava Tolosa[↑]. L'aparició d'un i altre està

directament relacionada amb la revolució popular i van estar controlats tots dos diaris per la Junta local tal i com explica Maties Remisa que demostra l'alt grau d'enfrontament ideològic entre els dos impressors.

El 9 de març de 1812 Joan Dorca treballa per la Junta Superior de Catalunya que aleshores era a Berga com es pot comprovar per la reclamació del deute contret des del setembre anterior. La factura suma 329 duros de plata, que es van rebaixar fins a 324 «por faltas habidas en la obra y no haberse podido completar mas que 1856 exemplares». Finalment n'hi donen només 100 duros a compte.

Durant la guerra del Francès va imprimir per al govern com per exemple *Instruccion de SE la Junta Preparatoria dirigida a facilitar en el Principado las elecciones de diputados para las Cortes ordinarias del año proximo 1813*. També *La Verdad o la conducta de los predicadores de esta ciudad de Palma de Mallorca vindicada respuesta... a la carta circular del señor gobernador de este Obispado, fecha 28 de abril de 1813* (igual que Brusi a Mallorca...) *Diccionario crítico-serio en contraposición al burlesco [primera parte] por Francisco Aragonés* (1813); *Todo lo que puede el patriotismo memoria de los almogavares que a primeros de año de 1810 creó la provincia de Cataluña en defensa de su religión de su patria y de su soberano* (1814).

Aquell any 1814 es trasllada a Barcelona i s'instal·la al carrer Escudellers 19 on publica entre d'altres *Prontuario de la mayor parte de los caminos y veredas del Principado de Cataluña: con los pueblos y posadas situados en sus carreras...* per Pere Serra i Bosch. El 1815 *Juanita o la inclusa generosa historia instructiva y divertida* en dos volums i treballa per la Junta de Comerç: *Discurso inaugural que con motivo de adoptarse el metodo de enseñanza llamado technográfico en la escuela gratuita de mecánica de la Real Junta de Gobierno del Comercio del Principado de Cataluña dixo Francisco Sanponte...*; *Tabla general de los mapas technográficos arreglados para el uso de la escuela gratuita de mecánica de la Real Junta de Gobierno del Comercio de Cataluña por Francisco San Ponts*. Val a dir que seguirem trobant publicacions posteriors a 1815 a Vic on segurament no va tancar el taller que estava a càrrec de Domènec Feyner↑.

El 8 de juny d'aquell mateix any Joan Dorca s'havia adreçat a l'Ajuntament de Barcelona per demanar el privilegi de poder imprimir el *Diario de Barcelona* d'acord amb una proposta inicial de concurs públic que no es va realitzar perquè Antoni Brusi el va treure abans. Dorca justifica la sol·licitud perquè va haver d'abandonar la ciutat de Vic a conseqüència de l'ocupació francesa i haver passat privacions que l'han afectat a ell i a la seva família per poder treballar des de la impremta en benefici de la nació. L'ajuntament ho eleva al Consejo que respon negativament perquè és Brusi qui ja la té concedida des del 1809.

A la seva botiga s'hi podia trobar també lletres i abecedaris de llautó per estampar llibres, farcells o altres coses; quaderns de música impresos segons que anuncia el *Periódico político mercantil de Barcelona* del 24 d'octubre de 1815. Del 1816 és Pierre-Nicolas Chantreau, *Arte de hablar bien francés o Gramática completa dividida en tres partes... Con un suplemento que contiene una nomenclatura muy amplia, las frases más precisas... sacado todo de los mejores maestros, como Wailly... [et al.]*. El 1816, a més, publica el reglament de l'Asociación de Accionistas para las Mejoras del Teatro de la Ciudad de Barcelona, mentre que Brusi[†] ho farà també pel Liceu.

El 1817 es dedica a la impressió de moltes obres teatrals i dramàtiques en italià per la qual cosa italianitza el seu nom com ara *La contessa de Cole Erbosso, ossia Un Pazzo ne fa cento: drama buffo: da representarsi nel Teatro della Molto Città de Barcelona na l'anno 1817* amb música de Pietro Generali. El peu d'una d'elles a Vic sembla ser la darrera obra que imprimeix allí. El 1818 *Quince dias en Londres, ó sea Corto viage de un francés a Inglaterra a fines de 1815* i la seva continuació; o bé el *Catecisme de les festes y solemnitats principals de la Iglesia per Hermenter Martí*; i encara una peça carismàtica de Rossini *Cenerentola, o sia, la Bontá in trionfo melodrama giocoso da representarsi nel Teatro della Eccma. Città di Barcellona* així com *Torvaldo e Dorliska drama semiserio da representari nel Teatro della Citta di Barcellona l'anno 1818*.

El 1819 algunes de les obres que ell imprimia van rebre l'efecte de la censura. A *Il Fuoruscito drama semiserio in due atti da rappresentarsi nel Teatro della Eccma. città di Barcellona l'anno 1819*, en la nota de l'exemplar localitzat al Catàleg Col·lectiu de

Patrimoni Bibliogràfic hi diu: «5 de julio, lunes: benef^o de Galli. representada dos veces y mandada retirar por decreto de la direcc. del martes 6 de id.»; Carlo Coccia *Clotilde melodrama semiserio in due atti...* Aquell mateix any publica a Barcelona *El periodico Musical* editat per una associació d'amics del teatre, del qual únicament en tenim constància de la seva publicació per diverses referències al *Diario de Barcelona*, en les quals se n'anuncia la creació i l'aparició de diversos números.

Amb l'arribada del Trienni Liberal es converteix en «Imprenta Nacional del Gobierno, por Dorca» o «Imprenta Constitucional de Juan Dorca». També publica *El Nuevo Testamento de Nuestro Señor Jesu-Cristo traducido en español conforme a la vulgata latina por Felipe Scio de Sn. Miguel*. Imprimeix l'any 1820 el *Coloqui entre un rector y un pagès anomenat Macari, son parroquià, sobre la Constitució y decretos de Cortes* que inclou una prou interessant nota «Aquest papèr fou treballat en Reus á ultims de abril de 1814, ahon se habia de imprimir per instrucció de la gent del Cam. La dita impressió nos pogué efectuar á causa del decret del Rey donat aquell any en Valencia á 4 de Maig. Lo mes interessant de aquest papèr son los pronostics fatals que conté, los que, per nostra ruína, se han verificat desgraciadament. Gracias á qui te la culpa de tans grans mals». Publica també la *La Gazeta de Cataluña de 1820* impulsada per la Junta provincial del Govern polític amb el frare Antoni Pujol de redactor. La *Guia de forasteros en Barcelona para el año 1821*; Joan de D. Ribot *Elementos de patologia general: arreglados principalmente segun la doctrina de Chomel por el doctor...* i proclames patriòtiques com *Los ciudadanos que componen el escuadron de Milicia Nacional Voluntaria de esta plaza, en el acto olemne de la bendicion de su estandarte o bé Estado militar de Cataluña, año 1821* amb un explícit peu d'impremta «Impr. del ciudadano Dorca».

El *Diario Constitucional de Barcelona* de Dorca és, segons Guillaumet, el de més durada del Trienni perquè va durar tres anys i set mesos. Aquest diari surt el 13 de març de 1820. Al cap de pocs dies canvia el nom per *Diario Constitucional, Político y Mercantil* per mirar de diferenciar-se del *Diario de Barcelona* de Brusi. Ambdós diaris sovint polemitzaràn des de les seves columnes. És el primer diari creat a Barcelona per l'impressor vigatà des de la seva instal·lació a

Barcelona i entre d'altres cal destacar com a redactors a Aribau i López Soler.

Segons Guillamet, Antonio Brusi i Juan Dorca el 1820 van treballar conjuntament al servei del govern. Un cop morts ambdós, la viuda Dorca va vendre la seva part a la viuda de Brusi. L'origen de la col·laboració cal buscar-lo quan arran de la constitució de la Diputació Provincial de Catalunya el 1812, Brusi va sol·licitar ser-ne l'impressor oficial, però va rebre per resposta que havia de compartir les feines amb Dorca.

Quan va morir el 1821, possiblement de febre groga, va heretar la impremta la seva germana Narcisa la qual l'any 1823 imprimeix *Paolo e Virginia melodrama semisero* de Pietro Carlo Guglielmi i també *Tratado de esgrima a pie y a caballo en que se enseña por principios el manejo del florete ó el juego de la espada que se usa en el día por Eudaldo Thomase*. A partir d'aquell any el peu d'impremta canvia quan s'hi incorpora Indar: «Oficina de Narcisa Dorca de Indar».

DORCA MORERA, NARCISA

Germana de Joan que, a la mort d'aquest va heretar la impremta a partir de 1822. Aleshores el peu es transforma en «Imprenta Nacional de la Heredera de Dorca». Narcisa es casarà amb Ramon Martí Indar[†] que no era impressor la qual cosa li va suposar alguns conflictes amb el Col·legi en els quals s'hi veu involucrat Manuel Saurí[†].

Els anys 1823 i 1824 trobem el peu «Oficina de Narcisa Dorca de Indar» o bé «Imprenta de N. De Indar»

Bibliografia: *200 anys...* (1995); AGUILÓ, M. (1923); ARNABAT, R. (2001); BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); COMAJOAN, J. (1993); ELIAS, F. (1948); GIL NOVALES, A. (1975); GUILLAMET, J. (2003); MIRALPEIX, C. (1981); SIMON PALMER, M^a del C. (1982); ACA (JSC, CAIXES 142, 143, 147); AHN (CONSEJO, LLIGALL 11290).

[E]

ENFANT, Pere Antoni I'
Barcelona

Va néixer a París on va fer l'aprenentatge durant tres anys (1774 – 1777) a casa del relligador Thomas de Corde.

El dia 1 de juliol de 1803 sol·licita poder entrar com a mestre al Col·legi de Llibreters i Impressors i és a partir d'aquest document que podem saber que era de nacionalitat francesa i que feia divuit anys que vivia a Barcelona. Va servir les armes al cos de la Reial Guàrdia valona en la companyia del mariscal de Campo comte de Santa Clara durant sis anys. Un cop llicenciat passa a treballar de llibreter acreditat amb l'aprenentatge a París. Va seguir l'exercici d'oficial del col·legi de llibreters pagant tots els drets reials, contribucions gremials i les obligacions que li van tocar durant la guerra amb França, etc. També esgrimeix la Reial Cèdula de 1777 que permetia treballar els estrangers, i amb que està al corrent dels pagaments com els altres oficials del col·legi de llibreters, demana ser admès al mestratge fent els exàmens preceptius.

Mateu Sterling[†] és l'encarregat de presentar L'Enfant amb certificació del notari Francesc Ribas i Barbier l'11 de juny de 1803; però a causa de la seva condició d'estranger, ha de demanar-ho a Junta Suprema a Madrid. D'altres documents que adjunta ens permeten saber que va estar treballant durant divuit anys a la

llibreria de Piferrer tal i com ratifica Joan Sellent↑; primer com a militar i la resta com a oficial. Que durant la Guerra amb França va ser considerat espanyol i va actuar com a tal. Finalment acorden donar-li la idoneïtat.

Bibliografia: AHBCN, JC, vol. 8, pags. 42 - 57

ESCUDEU, Cristòfol (... - 1793)

Lleida

Fill de l'impressor de Lleida Pere Escuder, es va casar amb Rosa Compte↑ filla de l'impressor de Reus. La germana d'aquesta, Antònia, s'havia casat amb l'impressor Bonaventura Corominas↑, els quals, arran de la mort de Cristòfol Escuder, s'instal·laren a Lleida a socórrer la germana i cunyada Rosa Compte i la seva filla petita. Corominas es converteix, en aquestes circumstàncies, en el regent. Rosa, casada el 1788 amb Cristòfol Escuder↑ de Lleida va enviudar l'11 d'octubre de 1793. Ella i la seva filla Rosalia van fer-se càrrec de la impremta.

Vegeu: COMPTE, Rosa

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); ELIAS, F. (1948); SÁNCHEZ, A. (2008); SOL, R.; TORRES, C. (1996)

ESTAMPA DE LA REAL Y PONTIFICIA UNIVERSIDAD

Cervera

Els primers anys del segle XIX si més no, hi van treballar tres impressors i cadascun d'ells s'hi va estar uns deu anys. El primer fou Bou↑ entre 1802 i 1813, el segon Casanovas↑ entre 1814 i 1823 i finalment Pujols entre 1824 i 1836.

També va tenir el peu «Imprenta Nacional de la Universidad»↑

ESTIVILL, Ignasi (1749-1814)

Barcelona

Pare d'Ignasi Estivill i Cabot, va ingressar al Col·legi de Llibreters i impressors el 1788 i el 1799 va actuar com a cònsol juntament amb Pere Batlle↑ en les proves d'accés de Pedro Pablo Husson de Lapazaran↑, fundador del *Diario de Barcelona*. Va aprendre l'ofici a casa del llibreter Carles Saperà, el carrer de la Llibreteria.

Segons la cintribució del 1798, treballava allí on li surtia la feina. El 1808 és qualificat pobre de solemnitat i en la de 1814 es dedueix que ja era mort. Segurament a causa de la guerra del Francès pare i fill es van separar i això podria explicar aquestes referències a la pobresa.

ESTIVILL I CABOT, Ignasi

Barcelona

El 1816, estava establert al carrer Boria. La primera notícia clara, però, la trobem a Mallorca en el *Registro de pasaportes despachados por la Secretaria del gobierno economico – político de la provincia de Mallorca: des de set. 1813* segons el qual el dia 3 de novembre amb el número 669 «Ignacio Estivill, catalan que pasa a Tarragona quedando abonado». També hi ha un Manuel Estivill amb una filla i una neboda el dia 16 de setembre. En la contribució de 1820 el seu taller és considerat de 3a. categoria amb l'adreça al carrer Bòria i de la mateixa categoria que Piferrer↑, Valero Sierra↑, Pau Riera↑, Tomàs i Miquel Gaspar↑, Narcís Oliva↑, Joan Roldos↑. Tenia la botiga a la cantonada amb l'Arc de Sant Onofre.

Venia llibres de tota mena a més de les seves pròpies edicions. Feia i venia plec de romanços de cec per a vendre a fires i mercats. També auques per a l'elaboració de les quals aprofitava gravats antics; papers pintats i de guarda. Sembla que va fer-ne moltes d'auques i, el més important, és que és el primer imatger que numera els romanços la qual cosa fa pensar que els plantejava ja com una sèrie. Es té constància que va començar la publicació d'auques a partir de 1820 aproximadament i la seva llibreria va ser molt reconeguda per la venda d'estampes a bon preu. Val la pena destacar que a partir de 1833 davant l'èxit de la literatura popular, Estivill va innovar quan va unir el romanç amb el full de soldats de rengle. Els boixos que l'encapçalaven estaven pintats al bac, la

mateixa tècnica que es feia servir per pintar les auques. El 1823 va publicar un fullet d'humor escatològic: *Virtuts del cagar. Nou discurs pronunciat en la catedra cagatoria de la Universitat de Ensulamanca* per Macari Caganer. i *Nueva cancion de la chismosa*.

També va publicar cançons: *Canso nova se ha dictada al mes de octubre del any 1819, en la qual manifesta la alegria que té lo roscinyol* (1 f + gravat a 2 cols., 1819); *Cancion del Pilili. Espresando la esquivez que una dama mostraba con sus pretendientes*, (2 f., grav 2 col. 1820); *Trobos discretos de amor en que se declaran los dolores, y amores de los enamorados*, (2f. grav 2 col. [1820]); *Trobos discretos y divertidos para cantar con la guitarra*, Barcelona, (2f, grav. 2 col., [1820]); *Trobos discretos y divertidos para entretener a los curiosos*, (2f grav 2 cols., [1820]). En trobarem en diferents anys a partir d'aquests i el 1833 els farà dedicats a la reina Isabel II: *Cancion a los voluntarios defensores de Isabel Segunda*, (1f. grav 3 cols.); *Delicado y exquisito ramillete de varios espirituales confites, para grandes y chicos aficionados á los dulces de Navidad, ó sean varios tonos y canciones nuevas catalanas y castellanas* amb Pau Grau, 1822. Sembla que aleshores s'estava al carrer Escudellers.

Tot això necessitava espai i per això, després de l'enderrocament del convent de Santa Caterina va instal·lar-s'hi en els terrenys que en van quedar on va treballar-hi fins el 1854 sense abandonar, però, la botiga del carrer Bòria . Es dedicava fonamentalment a la literatura popular entre la que destacava el teatre de Josep Robrenyo i altres. En el moment del trasllat entrà a treballar-hi d'aprenent Joan Bastinos Coll que, després de recórrer altres tallers on va aprendre l'ofici d'enquadrador, va tornar a la casa Estivill i es va casar amb la filla, Esperança Estivill i Coll. Segons els esquemes tradicionals per al manteniment dels tallers, no hauríem de descartar que els Estivill únicament amb una filla la casessin amb el nebot Bastinos que, com es solia preveure en aquests casos, acabarà continuant el negoci.

A l'abril de 1820 va treure un periòdic d'opinió titulat *Miscelánea liberal o sea Redactor del Pueblo* que va durar fins l'agost de 1821. S'ha de considerar l'antecedent del diari *El Indicador Catalan. Diario político mercantil y literario de Barcelona* que va publicar amb P. Grau↑ a partir de 1822 i que va anar canviant de subtítols: *Libertad*

constitucional. Union o muerte (24 de gener de 1823) i *Constitución de 1812* (l'11 de març de 1823). Va haver de tancar el 30 d'octubre de 1823. Aquest va ser el segon diari més llegit del Trienni a Catalunya i bona part de l'èxit es devia a una bona xarxa de col·laboradors arreu del Principat. També donava notícies estrangeres.

El 1833 com a cònsol segon del Col·legi d'Impressors i Llibreters de Barcelona juntament amb Josep Rubió cònsol primer, s'adrecen al rei per demanar que es deslliuri a les províncies de la penalització que representa, en tots els sentits, no poder tramitar la llicència d'impressió per a obres superiors a sis plecs perquè s'han de tramitar únicament a Madrid. L'interessant de l'escrit rau, no únicament en l'argument, ben natural, de l'inconvenient que suposa l'anar i venir de manuscrits, sinó que aquest fet significa un greu perjudici econòmic per a tots els impressors catalans. La situació els obliga a imprimir a França amb la qual cosa els beneficis econòmics reverteixen en aquell país.

Entre 1833 i 1834 va associar-se amb Josep Ramon Llorens, advocat de Barcelona; Pascual Madoz, jutge de Madrid; Josep Many, comerciant i Antoni Perelló hisendat barcelonins, per publicar l'obra *Causas celebres del foro español, francés e inglés* amb els següents acords: 1) Tots els socis reconeixen Estivill com a soci «de las sucesivas partes española e inglesa en los términos que lo es de la francesa ya publicada». 2) Perelló i Many responsables dels comptes: «recepcion de caudales». 3) Els redactors són P. Madoz, José Ramon Perelló i Fernando Madoz, 4) Els redactors cobraran 200 rv per la redacció i 350 rv per la correcció de les proves. 5) L'impressor Estivill rebrà les quantitats que ingressi el producte de les subscripcions. 6) Estivill es compromet a imprimir per 5100 rals de billó/volum, 750 rals de billó per l'enquadernació i cobertes i 50 rals de billó per l'embalatge. 7) Estivill és el responsable de la comptabilitat en els llocs de subscripció i venda.

Bibliografia: *200 anys...* (1995); AGUILÓ, M. (1923); AMADES, J., COLOMINES, J., VILA, P. (1931); ARNABAT, R. (2001); BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); CERZO, José Antonio (2001); DURAN, A. ALABART, L. (1952); ELIAS, F. (1948); "EMPRESAS I EMPRESARIS A LA CATALUNYA DEL SEGLE XIX" UB; GUILLAMET, J. (2003); RÀFOLS, J. F. (1989); ARM (Arxiu històric lligall 2134)

[F]

FALUJA, Pere

Barcelona

Segons Raimon Ferrer a *Barcelona cautiva*, durant la conspiració del maig de 1809, es va establir una correspondència entre els implicats que vivien a Barcelona i els que estaven fora. Aquesta correspondència la rebia Brusí↑ i sovint els qui feien de conductors eren l'impressor Miquel Gaspar↑ i el dependent Pere Faluja.

Bibliografia. FERRER, Raimon (1815-1821)

FEIXÓ, Josepa

Reus

Casada amb Francesc de P. Compte↑ des del 1800. Segons Agudé existeix un imprès que amb el peu «Consorts Compte i Feixó» ho confirma.

Després de la mort del marit el 1819, va seguir a la impremta amb el nom de Josepa Compte o Josepa Compte i Feixó. Tenia uns cinquanta anys que no van impedir-li donar un nou impuls als tallers Compte. Va incorporar Pau Fitó↑ com a regent i amb el Trienni Liberal, la seva es va convertir en la «Imprenta Nacional de la Viuda Compte» on es va imprimir el periòdic constitucionalista, la *Diana*

constitucional política y mercantil de la villa de Reus del 1820 al 1822 i que sortia tres cops per setmana.

Per la tipologia d'impresos que van imprimir-se a casa seva sembla força implicada amb el liberalisme constitucional. Va seguir, però, publicant goigs i estampes. A la llibreria s'hi podia trobar la Constitució de Cadis, i llibres d'interès per als membres de la "Tertúlia Patriótica" i altres grups semblants. Al final del trienni el 1823, Josepa Feixó deixà l'ofici d'impressora i va liquidar la botiga. El seu regent Pau Fitó va aprofitar per quedar-se alguns estris d'imprimir i va traslladar-se a Cervera. La resta, fustes de les estampes, van quedar a Reus a casa d'altres impressors. No s'ha de descartar que es repartís entre els impressors Riera i Roca perquè ambdós comencen a treballar entorn l'any 1820 i tenen els tallers a tocar, al carrer Major.

Segons Aguadé el 15 de desembre de 1829 fa de padrina amb Bonaventura Riera impressor de Manresa, del fill de l'impressor reusenc Pau Riera.

Bibliografia: AGUADÉ, E. (1996) , GUILLAMET, J. (2003), GIL NOVALES, A. (1975)

FERRER, Rafael

Barcelona

Pare d'Eulàlia Ferrer↑ esposa d'Antoni Brusi↑. Tenia la botiga entre la Boqueria i la sagristia de l'Església de Betlem.

Bibliografia: ELIAS, F. (1948), LLANAS, M. (2004)

FERRER VDA. DE BRUSI, EULÀLIA

Barcelona

El cas d'Eulàlia Ferrer és una de les biografies femenines més interessants ja que sense que se'n pugui fer un seguiment molt precís, la seva implicació econòmica i laboral al negoci Brusi és més que remarcable. D'entrada, és força probable que fos ella la que aportà la impremta. És ella també qui exercirà d'impressora amb la mateixa energia que el seu marit i d'aquesta manera, facilitarà l'èxit

de l'empresa Brusi. Si la seva actuació és destacable fins la mort del seu espòs el 1821, a partir d'aleshores, amb la col·laboració de Pau Soler i Mestre —que havia entrat a treballar el juny, pocs mesos abans— com a regent i director del *Diario de Barcelona*, va ser-ho encara més.

El caràcter decidit i emprenedor d'Eulàlia té uns antecedents prou eloqüents des d'un punt de vista femení. Segons les memòries manuscrites de la família Brusi conservades a l'Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona, quan tot just havia acabat un brillant aprenentatge, a Antoni Brusi[†], com a recompensa, «le fue propuesto, siendo aun de corta edad su enlace con la todavía más joven y honesta doncella Dª Eulalia Ferrer huérfana de Padre y Madre, hija de otro maestro librero de la propia ciudad de Barcelona y heredera de un patrimonio suficiente para vivir con alguna decencia». Eulàlia va heretar el patrimoni familiar perquè els seus dos germans van morir encara menors. Arran del casament, Brusi va donar «mayor extensión a la casa de Ferrer, con una imprenta y mayor número del que ya tenía en el ramo de la librería».

Per aquestes i altres dades biogràfiques ens fonamentarem bàsicament en la documentació que es conserva a l'Arxiu Històric de Barcelona. Començarem, doncs, pels Ferrer. Els germans Antoni i Baltasar Ferrer eren llibreters i impressors entre 1677 i 1695 a Barcelona. Les notes de Joan Antoni Brusi i Mataró afegeixen que Eulàlia és descendent de Baltasar la família del qual, imaginem, havia de ser econòmicament prou important perquè, el 1732, el marit d'Eulàlia, àvia de la futura esposa de Brusi, perdés el cognom en benefici del de la dona.

La mestressa del negoci és Eulàlia Ferrer i la botiga estava situada al carrer Llibreteria on va hi va romandre fins el 1905. Aquest fet cal vincular-lo als canvis que s'esdevindran al Gremi quan enmig d'una situació inestable, el 1802, els impressors Francesc Garriga[†], Joan Serra Centené[†], Tomàs Gaspar[†], Antoni Sastres[†] i Antoni Brusi[†] havien presentat a l'ajuntament de Barcelona una sol·licitud en la que demanaven que la filla d'individu que es casés amb un oficial també pogués cobrar les 75 lliures de dot, dret que no tenien les noies que es casaven amb individus o fills d'individus.

Evidentment això no ens dur a poder afirmar res definitiu però sí que fa pensar que Brusi, oficial, s'havia casat amb la filla de l'individu Ferrer i li convenia disposar del dot estipulat pel Col·legi d'impressors. En la presentació genealògica de la família, les memòries de la Casa Brusi de l'AHBCN quan es refereixen al marit de l'àvia d'Eulàlia Ferrer, Gisleno Mañach, s'assegura que va consentir a perdre el seu cognom en benefici del de la dona; quan es refereix al casament d'Eulàlia Ferrer amb Antoni Brusi es fa notar que aquest va passar a ser el cap de casa. «No quiso Brusi ceder su apellido porque debió creer que era el suyo bastante». Així, doncs, Antoni Brusi no va voler canviar de cognom tot i que, sembla se li va arribar a plantejar per la qual cosa és fàcilment deduïble que ell va aportar més aviat pocs béns al matrimoni. Això explica el paper tant actiu que mantindrà Eulàlia Ferrer en tot moment.

Val a dir, però, que a partir de 1808 arran de la guerra del Francès, el nom d'Eulàlia Ferrer desapareix del peu d'impremta en benefici exclusiu d'Antoni Brusi. Malgrat tot, ella va acompanyar-lo durant tot el període bèl·lic i també a Mallorca on van haver-s'hi de traslladar arran de la invasió napoleònica a Tarragona on residien. Al tombant de gener a febrer de 1812, però, a Brusi el trobarem a Sitges la qual cosa ens permet suposar dues coses: la primera, que ell hagués tornat al Principat deixant la regència de la impremta de Mallorca a la seva dona Eulàlia Ferrer segurament amb la col·laboració de l'impressor Agustí Estivill. La segona, gens descartable, que anés i vingués de Mallorca amb certa freqüència segons es pot deduir de rebuts signats a Mallorca i un del desembre de 1812 on Eulàlia Ferrer signa fins i tot com a *Eulalia Brusi y Ferrer* nom que correspon força exactament al peu de la impremta fins el 1808.

Durant el Trienni Liberal (1820 – 1823) Brusi va veure com, de fet, desapareixia el seu monopoli sobre la premsa amb al *Diario de Barcelona* perquè el govern va autoritzar la publicació d'altres diaris i revistes. Amb el règim absolutista i mort ja Antoni Brusi, la viuda, Eulàlia Ferrer i per extensió el seu fill, recupera el privilegi que perdran definitivament amb l'arribada del règim constitucional el 1835. Va seguir, malgrat tot, publicant per l'Ajuntament de Barcelona i altres organismes oficials. La situació privilegiada li generava conflictes (que per altra banda ja s'havien iniciat el 1814) i el 1822 en va tenir un amb Rubió[↑] i Gaspar[↑] a causa del *Diario de*

la Ciudad de Barcelona o sea el eco de la ley publicat entre el primer de maig de 1822 i el juny de 1823.

Amb el canvi de situació Eulàlia Ferrer, viuda des del 1821, pren la iniciativa i sol·licita al rei un privilegi exclusiu per a l'ús de la litografia —encara que sigui únicament per al Principat i durant el termini que ell mateix consideri— per tal de poder refer-se de totes les despeses que li ha causat la seva introducció i la formació dels operaris. La qüestió s'allarga uns quants mesos i Antoni Monfort, contrincant en la matèria, reacciona demostrant l'interès que des de feia anys tenia per la litografia però que no havia pogut explotar a causa del privilegi exclusiu de Brusi. Monfort argumenta, a més, que ja que s'havia anul·lat l'establert en el règim anterior, havia seguit fent proves i que, a més, tenia a punt de funcionament la seva premsa. El nucli principal de la demanda considerava que no era bo el manteniment dels privilegis en un art que «está tan estendido en otras partes como la más común profesión, y tambien se puede creer lo sería igualmente en esta ciudad, pues existen otros ingenios lithográficos ocultos á su pesar, por la privativa de la casa Brusi, y que uno de ellos trabaja con piedras del país y es sobresaliente en sus dibujos». Interessant observació. Malgrat Brusi, doncs, hi havia «ingenios lithográficos ocultos á su pesar».

El rei intervé i, després de consultar-ho a la Junta de Comerç, dictamina que «no se conceda a la referida Brusi el privilegio que pide, ni la revitalización de la patente que expidió el gobierno revolucionario con respecto al tiempo que falta, y que asi Monfort como otro cualquiera tengan libertad para dedicarse a la litografia». Ve datat el 13 d'agost de 1825; és a dir a punt de finalitzar el termini d'exclusivitat que el 1819 i per a cinc anys s'havia concedit a la casa Brusi. El 19 d'abril de 1826 el *Diario de Barcelona* publicava l'anunci de la «Coleccion Litográfica de Cuadros del Rey de España». Al final, Eulàlia, reivindicava el seu marit com a introductor de la litografia a Espanya.

Un altre afer en el qual es va trobar involucrada va ser la reclamació, després del Trienni i quan va tornar-se al règim de privilegis, el de poder seguir imprimint el *Diario*, aquest cop a nom d'ella. Se li va concedir però gravat amb 8000 rals per a obres socials. El 1828 va sol·licitar que els seus privilegis passessin al seu fill, que també se li concedí.

Un altre impressor amb qui sembla que va tenir problemes va ser Antoni Bergnes de las Casas que va intentar treure *El Vapor* el 1830 però no ho va poder aconseguir. Segons se'ns explica a *Un segle de Vida Catalana* «El privilegi que tenia en exclusiva la família Brusi impedí durant molt de temps la publicació de tota mena de periòdics a Barcelona. Per l'agost del 1831, Antoni Bergnes de las Casas demanava permís per publicar “El Vapor”, el qual havia de ser “un diario científico, literario, económico. agrónomo y mercantil de Cataluña”, i topa amb l'oposició de la vídua d'Antoni Brusi i Mirabent, la qual al·lega el refús que ja fou oposat judicialment en 1816 a tots el qui, com el fill d'Usson, pretenien de fer-li la competència amb noves publicacions. Fins el 22 de març de 1833 no es publicarà el primer número de “El Vapor”, el qual, però no serà diari, sinó trisetmanal, durà el subtítol, més breu, de “periódico mercantil, político y literario de Cataluña” i es publicarà “bajo los auspicios de S.E. el Capitan General, dedicado al Ministerio de Fomento General del Reino».

Eulàlia Ferrer exportava llibres a l'estranger i era ella mateixa qui sol·licitava la tramitació de revisió de censura en diferents moments del 1826. Crida l'atenció que especifica que el transport el farà en vaixells “anglo-americanos”. Les exportacions eren relativament freqüents i importants principalment pel que fa a llibres escolars com el *Caton* o les *Cartilles* (entre 1.500 i 10.000 exemplars). La importància del negoci li permetia colar enmig de les bales algun que altre llibre prohibit com ara *Pamela* de Richardson. El 1833, encara, Eulàlia Ferrer demana permís per imprimir *Conversa entre un pagès y'l Sr. rector sobre les indulgències y butllas, principalment de la Santa Crusada* que li donen l'11 de juny de 1833.

El repàs documental ens du a observar que usava indiferentment el seu nom de soltera i el del seu marit, aspecte que podríem interpretar com a mostra de la seva autonomia i pes en el negoci. Segons Guillamet, Antonio Brusi i Juan Dorca havien creat una societat l'any 1820 per a fer-se càrrec de la impremta del Govern. Dos anys més tard, la vídua Dorca va vendre la seva part a Eulàlia Ferrer que seguirà treballant habitualment per al Govern Polític Superior de Catalunya.

A l'abril de 1831 una reial ordre establia la creació de periòdics oficials davant la qual cosa la viuda Brusi reaccionarà demanant que la subhasta es faci fora de Barcelona perquè allí ja hi ha el *Diario de Barcelona* que fa aquesta funció, o bé que se li assigni el privilegi d'imprimir-lo. No serà fins el juliol de 1833 que el rei decidirà que es subhasti com a Madrid però sense detriment dels privilegis que ella tenia (que el *Diario de Barcelona* publicués les notícies oficials) en cas que no hi concorri i n'obtingui l'edició. A principi de novembre de 1833 inicia la publicació del *Boletín Oficial de la provincia de Cataluña*.

Amb l'abolició dels privilegis s'inicia un període de certa dificultat per al *Diario...* perquè els nous periòdics anaven agafant posicions polítiques i servien de plataformes per als diferents partits, mentre que el Brusi es mantenia en la línia marcada amb anterioritat. Va maldar per viure regularment fins que el decret llei de 1837 relatiu a la premsa el va ferir definitivament. Va ser aleshores quan es va demanar que tornés de l'estranger el fill Antoni Brusi i Ferrer.

Després de la mort d'Antoni Brusi el 1821, el peu d'impremta va canviar d'«Imprenta de Antonio Brusi, impressor de Cámara de S.M.» al d'«Imprenta de la Viuda e Hijos de Antonio Brusi». En aquells anys la impremta ja tenia força volada perquè editava llibres i n'imprimia per a d'altres a més de fabricar tinta, tipus, enquadrar i litografiar. Pau Soler Mestres a partir d'aquell any serà el dependent principal de la casa, i tal i com estipulava la llei per a les viudes amb negoci que el voguessin mantenir havien de tenir un mestre impressor; així doncs, va casar-se amb la filla d'Antoni Brusi i Eulàlia Ferrer, que també es deia Eulàlia, el 5 de gener de 1824 i el 1828 és rebut al Gremi com a mestre impressor i el nomenen tresorer. És a dir, Eulàlia Ferrer va mantenir el negoci segons el cànons legals del moment i es va seguir viuda, i va casar la filla amb el regent de manera que el projecte empresarial iniciat amb el seu marit es mantingués intacte i dins la família.

Bibliografia: GUILLAMET, J. (2003); LLANAS, M. (2004); MOLIST, E. (1964), SIMON PALMER, M^a del C. (1982); SOLDEVILA, Ferran, dir. (1961), SUBIRANA, R. Ma. (1991), AEB,(Censura, 1824, 1826); AHBCN (Fons Brusi)

FERRER I VIVES

Tarragona

Segons Elias, la impremta de Ferrer i Vives treballà al menys durant els anys 1828-1830, i probablement era alhora llibreteria. I assegura que del novembre de 1811 ha trobat la següent ressenya: *Representacion dirigida a la Junta Superior de censura del Principado de Cataluña por D. Vicente Ferrer y D. Antonio Serrahima, individuos que fueron de la M.I. Junta de Colegios y Gremios de Tarragona sobre las expresiones continuadas en el Manifiesto del Canónigo D. Pedro Josef Avellá y Navarro relativas a la expresada Junta Areñs*, en la impremta de Ferrer, [1811?] 8 p. ; 20 cm. la qual cosa pot fer pensar que, si es tracta de la mateixa persona, acabada la guerra es traslladés a Tarragona. D'aquest impressor, però, Del Arco no en diu res.

Bibliografia: ARCO, A. del (1916); ELIAS, F. (1948)

FEYNER, Domènec

Vic

El 1817 treballava com a regent al taller de Dorca↑ i així consta al peu d'impremta «Oficina de Joan Dorca administrada per Domenech Feyner».

Segurament Dorca ocupat amb la impremta que havia instal·lat a Barcelona va anar cedint responsabilitats a Feyner i a partir d'aquest any pren les regnes del negoci a la plaça Major de Vic. El 1818 ja el trobem sol. La seves publicacions es poden seguir a Vic fins el 1821 on treballà per al bisbat i el Seminari de Vic per la qual cosa se l'anomena «l'impressor del Bisbe» i el 1823 a Barcelona on imprimeix *Itinerario de las provincias de Barcelona, Tarragona, Lérida y Gerona adornado con el mapa de la antigua Cataluña en el que están señaladas las varias carreras que contiene el itinerario por D.F.C.* on hi ha l'índex alfabètic de les carreteres i inclou un mapa i *Itinerario de Cataluña: adornado con su mapa, y una tabla alfabética, que sin necesidad de operacion alguna manifiesta las horas que distan entre sí sus principales pueblos, obra muy util para los militares y viajantes poco prácticos del país.*

El 1825 el trobem enviant llibres, pocs, impresos per altres a l'Havana i el 1827, al juny, demana a la Censura poder imprimir *Meditaciones cristianas por el Príncipe de Hoenlohe*.

Bibliografia: ELIAS, F. (1948); RAFOLS, J. F. (1989); AEB (Censura 1825, 1827)

FIGARÓ, Agustí (- 1848)

Girona

Agustí Figaró s'ha de vincular amb la impremta Oliva de Girona. Antoni Oliva va morir sense fills varons i va testar a favor de la seva filla Maria Oliva[↑] que només tenia setze anys i que es va casar amb Agustí de vint-i-tres. És ben possible que Agustí fos el regent de la casa d'Antoni Oliva i com que el negoci va per davant dels interessos sentimentals, va casar-lo amb la filla. Segons Mirambell la impremta d'Antoni primer i Maria Oliva després correspon a la branca menor de la família Oliva. Segurament del segon fill. Ens podem plantejar, doncs, que la branca menor dels Figaró vingués justament de l'Agustí que amb aquest casament obtenia una impremta pròpia al carrer de les Ballesteries. El seu nom apareix conjuntament amb el d'Oliva entre 1803 i 1823 que és «Antoni Figaró i Oliva» a partir d'aleshores i fins el 1847.

El 1804 duia el peu «Agustín Figaró Impresor del Real Gobierno» la qual cosa ens fa suposar que fos descendent de Rafel Figaró. A principis del XVIII aquest disposava del privilegi reial per a la impressió en exclusiva de «gacetas, relaciones de servicios y papeles políticos y de Estado» atorgat per l'Arxiduc Carles amb arguments de seguretat d'estat. Aquest fet va obligar al gremi de llibreters a presentar una reclamació perquè ho van considerar una ingerència en l'administració de la impremta per part de la corona. Aquesta notícia ajuda a ampliar la cronologia de l'empresa.

Publica el 1805, *Argumento contra los franc-maçonos escrito por D.J.B.* i durant la guerra del Francès textos antinapoleònics: *Exposicion de los hechos y maquinaciones que han preparado la usurpacion de la corona española y los medios que el emperador de los franceses ha puesto en obra para realizarla por D. Pedro Cevallos ...*[1808?] i les conseqüents publicacions arran de la

resistència al setge de Girona. Posteriorment publicarà llibres religiosos.

Amb l'arribada del Trienni Liberal reimprimeix alguns textos que des de Madrid es repartien a la resta de l'Estat: *Observacion respetuosa que el excelentísimo y reverendísimo P. general de capuchinos ha hecho á S.M. y á las cortes acerca del dictámen de la comision en su proyecto de decreto sobre la reforma de los regulares*, imprès l'any 1820. A partir de 1823 el peu d'impremta canvia i únicament apareix Agustí Figaró sense Oliva al darrera amb obres com ara *Novenaris a Sant Narcís* o el 1823 *De la constitución de las Cortes de España obra de Mr. de Haller, traducida del alemán al francés por el mismo autor y de éste al español*. Segurament deu ser l'any de la mort de la seva dona perquè fins llavors els dos noms apareixien sempre junts.

Imprimeix també *Instruccions per la ensenyansa de minyons escrites per lo reverent Baldiri Rexach obra utilíssima per la instrucció dels minyons y descans dels mestres, ab los exemples al últim per apendrer bé de escriurer...* i altres obres didàctiques a l'estil de converses entre diferents personatges sobre les qüestions polítiques d'aquell moment. En general no venen datats per la qual cosa es fa difícil establir una cronologia precisa de la seva producció. A partir de 1824 tornen a sovintejar les publicacions datades i el 1825 reimprimeix les Reals Cèdules amb l'escut reial a portada provinents de la Impremta Reial de Madrid. *Real Cédula de SM y señores del Consejo en la qual se fijan las reglas que han de observarse para la introduccion de libros extrangeros en estos Reinos* (1824) i el recordari de complir-la el 1825. Imprimia també per a la catedral de Girona, autos sacramentals, etc.

Al *Diario de Barcelona* de l'1 de setembre de 1824 s'hi pot llegir: «Habiendo tenido a bien SM en fecha 2 de agosto nombrar impresor real a D. Agustin Figaró, vecino de Gerona, mandando se cumpla y no se reconozca tal en dicha ciudad y corregimiento más que a dicho Figaró; se anuncia al público para su inteligencia.» Degué combinar sempre la impremta amb la llibreria que ja posseïa perquè el 1827 encara podem assegurar que existia tal i com es dedueix per alguna etiqueta que resta en llibres publicats per altres. Imprimia molt llibre religiós i tota la seva trajectòria sembla més aviat conservadora.

Va publicar els periòdics *El Centinela de los Pirineos Orientales* entre el 3 de febrer i el 17 d'abril de 1823 contrari a les idees absolutistes i a partir del 25 de maig fins el 30 de novembre de 1823 va imprimir el *Diario de Gerona*, que segons Guillamet, duia notícies i oponions de caire absolutista. També un altre dit *El Postillon* del qual no n'hem trobat referències. El 1830 *Compendi o breu explicació de la doctrina cristiana en forma de diàlogo entre el pare y el fill compost per Francesc Matheu y Smandia; aumentat, metodisat y perfeccionat per Antoni Claret*.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); ELIAS, F. (1948); GARCÍA MARTIN, Javier (2003), GUILLAMET, J. (2003); MIRAMBELL, E. (1988); RAFOLS, J. F. (1989)

FITÓ, Pau (... - 1847) Cervera

Quan Josepa Feixó↑ viuda de Francesc de P. Compte↑ de Reus, va succeir el seu marit, va donar un nou impuls a la impremta amb la incorporació de Pau Fitó com a regent. Fou aleshores que la impremta de Compte es convertí en la «Imprenta Nacional de la Viuda Compte».

El 1823 amb el canvi de règim, Josepa va deixar la impremta i va liquidar la botiga. Pau Fitó va adquirir alguns dels estris i va traslladar-se a Cervera. Un cop allí va reimprimir, el 1826, un goig que havia imprès la viuda Compte a Reus el 1802. Va mantenir la botiga al carrer Major al mínim fins el 1844.

Bibliografia: AGUADÉ, E. (1996); SALAT FORNELLS, J. (1942)

FONOLL i MATEU, Joan Barcelona

Nascut a Barcelona el 15 d'agost de 1781 era fill de l'individu del Col·legi Pau Fonoll i de Maria Mateu difunts tots dos quan va entrar al Col·legi el 15 de juny de 1803. La notícia es coneix arran de la sol·licitud que va fer Mateu Sterling↑ per aclarir les prioritats

d'accés entre el seu fill i Josep Tomàs Gorchs↑. La certificació va signada per Francesc Ribas↑.

En la contribució de 1808 consta un Juan Fonoll que té botiga però no casa. El 1814 no té ni una cosa ni l'altra.

Bibliografia: AHBCN, (Ajuntament Borbònic, Polític i representacions, 1803)

FORNS, Joan

Barcelona; Vilanova i la Geltrú.

Només disposem de la notícia que proporciona Elias que assegura que estava establert al carrer Amargós de Barcelona i que es dedicava a la literatura popular. Diu que «Sols li coneixem un fullet, il·lustrat amb un gravat al boix: *Custos Colloqui entre un enamorat Lacayo, y una hermosa cuynera*. s.d.» També obre la possibilitat de que el 1814 passés una temporada a Vilanova i la Geltrú i imprimís naips a la Geltrú associat a un altre impressor amb el peu *Forns y C^a*. No ha estat possible confirmar-ho a Vilanova, però en canvi, a *Periódico político mercantil de Barcelona* de 20 de juny de 1815 llegim: «la fabrica de Naypes de la calle ciudad, baxo nombre de Forns y compañía, hoy se halla establecida en la calle de Puerta Ferrisa, casa num. 10, frente la calle del Bot».

En la contribució personal de 1820 apareix un Cayetano Forns, impressor amb taller de 5a. classe a la cantonada a la baixada Cassadors.

Bibliografia, ELIAS, Feliu (1948), AHBCN (Gremis)

FRANCISCO, Hermanos

Barcelona

Només he pogut localitzar l'obra de J. Sarrapasa *Lecciones de aritmetica*, de 1805.

Bibliografia: BONET CORREA, Antoni, dir.(1980)

FULLÀ, Pere
Barcelona

Sembla haver treballat durant el primer quart del XIX al carrer Llibreteria número 6. També tenia llibreria.

Bibliografia: ELIAS, Feliu (1948), RÀFOLS, J. F. (1989)

[G]

GALBE, Antoni

Lleida

Impressor regent de la impremta de la viuda Escuder durant el període entre 1810 i 1814 quan va estar en mans de l'exèrcit francès amb el nom d'«Imprenta de Lerida».

Bibliografia: SOL, R.; TORRES, C. (1996)

GARRIGA, Francesc

Barcelona

El nom de Garriga està estretament vinculat al d'Aguasvivas[↑]. A partir de 1802 el seu nom apareix al peu d'impremta al costat del de la viuda Aguasvivas. Hi surt però com a Consortes Garriga. El fet que des del principi i gairebé sempre apareguin així ha dut a creure que es tractava d'un matrimoni que havia entrat a treballar a casa de la viuda i que posteriorment s'havia quedat la impremta. Feliu Elias fins i tot suposa que és la viuda qui es casa amb Francesc Garriga. Existeix, però, un imprès de 1803 que ens ajuda a aclarir la situació. En un exemplar conservat a la Biblioteca Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú, trobem *Narració històrica de la aparició de Maria SS^{ma}, descobriment de la sua angelical imatge, que baix lo títol singular de las-Sogas es adorada per*

mare tutelar protectora, y patrona de tot lo Urgell... per Joseph Manuel Torrentó... Barcelona, en la impremta de la viuda Aguasvivas y los esposos Garriga-Aguasvivas, [s.a.] del qual, manuscrit, es dóna la data de predicació de 1803. Aquest peu ens permet deduir que, efectivament, va ser la filla d'Aguasvivas la que es va casar amb Garriga. Els esposos (*consortes*), no són sinó la filla i el gendre.

La data coincideix amb la de la sol·licitud que Francesc Garriga, Joan Serra Centené↑, Tomàs Gaspar↑, Antoni Sastres↑ i Antoni Brusi↑ fan a l'ajuntament de Barcelona perquè intercedeixi en la reforma de les ordenances del col·legi relatives al dot de les filles d'individus o mestres de manera que també puguin cobrar les 75 lliures estipulades tant si es casen amb mestres o individus com si ho fan amb fills d'individus o oficials (*mancebos*). Van resoldre favorablement a la seva proposta.

Una de les primeres notícies que tenim d'aquesta associació és de 1803 amb *Diversión de Ciudadanos norte seguro de forasteros y estrella luciente de Barcelona que guía á unos y otros para saber el número cierto de parroquias, conventos, oratorios, carceles... por A.B.C.E.* Publiquen obres de caràcter religiós. El 1807 publica *Tratado del ayuno eclesiástico que para la más fácil inteligencia de los lectores ha dispuesto en forma de diálogo Eudaldo Corriols*.

A partir de 1811 el trobem a Vilanova i la Geltrú on paga els impostos que li pertoquen com a exiliat. Vivia a la plaça dels Carros. Segons la relació d'impressors que Valentí Llozer envia a la Subsecretaria General de Governació, el 1813 el situa treballant a Vilanova. Les referències s'allarguen fins el 1814. N'hi ha però unes altres que permeten conjecturar que va instal·lar-se a la ciutat amb la seva família: el seu pare Narcís, la seva mare i el germà Miquel. Aquest era llibreter i sembla que va quedar-se a Vilanova ja que el 1818 estava casat amb una filla de Pau Albà, comerciant. El 1821 era sotstinent de la Milícia Nacional.

En aquesta població hi imprimeix un *Calendario para el principado de Cataluña correspondiente á el año de 1813 dispuesto en el Observatorio Astronómico de Isla de León, con arreglo al meridiano de Barcelona*. Crida l'atenció que, en aquest moment hi apareix per primera vegada el peu d'impremta «Francisco Garriga y Aguasvivas». També aquell any i a Vilanova mateix publica una reimpressió de Palma de Mallorca en la qual hi apareix únicament Garriga: «Imprenta de Garriga» la qual cosa pot fer pensar que potser va desplaçar-s'hi sense la viuda Aguasvivas. Ho

acabaria de confirmar, de fet, que quan es trasllada a Tarragona el 1814 també el seu nom surt tot sol als peus d'impremta. Aquell any, però, es publica a Barcelona sota el nom comú al peu, *La última despedida de la mariscal...* de Caracciolo; potser la viuda seguia treballant a Barcelona durant l'exili de Garriga a Vilanova i la Geltrú i Tarragona on imprimeix *Alivio dels morts, en la gracia del senyor. Novena*. Tarragona, en la imprenta Garriga, [s.a.].

El 1814-1816 la raó social és: «Imprenta de Garriga y Aguasvivas calle de Escudellers» des d'on imprimia el *Periódico Político Mercantil de Barcelona* que va sortir el dia 15 de juny de 1814, una setmana després de que Brusi tragués el *Diario de Barcelona*. Ell i Gaspar, que el dia 7 havien publicat l'*Estafeta Diaria de Barcelona*, hauran de mantenir una dura batalla amb Brusi perquè aquest va fer servir totes les estratègies possibles per poder tenir l'exclusiva de publicació d'un diari. Acollint-se a una reial ordre de l'abril de 1815 segons la qual es suspenien tots els diaris excepte la *Gazeta* i el *Diario de Madrid* i a més el *Diario de Barcelona* perquè estava *asimilado al de Madrid*, Brusi aconsegueix que pleguin els seus dos contrincants. A començament de l'any 1817 el *Diario de Barcelona* serà l'únic periòdic de la ciutat de Barcelona fins l'arribada del Trienni Liberal el 1820. Abans d'aquest havia publicat *Diario militar, político y mercantil de la ciudad de Tarragona* entre el 20 de novembre de 1813 i el 26 de maig de 1814 imprès «con autorización del Gobierno de esta ciudad» després va passar a Puigrubí.

L'any 1814 treballa a la Casa de Caritat amb Jordi↑ i Roca↑. El seguiment dels anuncis de llibres que fa al periòdic —molts del quals anaven acompanyats de petites ressenyes o comentaris crítics— permeten saber el tipus d'obres que es venien a la seva llibreria. D'aquests anuncis es pot deduir també que venia les llistes setmanal dels preus i que costaven, soltes, dos quarts. Així mateix venia els horaris d'arribada i sortida dels vaixells, o els fulls de conversió de moneda per a usos comercials.

Un exemple d'aquests deliciosos anuncis pot ser el que apareix el 2 d'agost de 1815: *Arte Calygrafica ú elementos del arte del escribir para uso de los niños de la escuela pública de Torroella de Montgrí, dispuesto por el P. Predicador Fr. Antonio Espinosa religioso agustino calzado*: «Esta obrita en la que el autor ha reunido todo lo mas selecto de los autores de primera nota en el arte calygrafico, ha merecido la aprobacion de quantos la han leido i el fruto que han sacado los maestros que la han

enseñado bajo estos elementos, prueba bien quan util es el instruir á los niños mediante unos principios análogos a su tierna capacidad.

Esta obrita dada á luz antes de nuestra santa revolucion y suspendida su venta por razon de la misma se hallará en las librerias de Brusi, calle de la Librería, y en la de la Viuda Sastres calle de la Bocaría á 5 reales la rustica y á 6 el pergamino».

Però el més interessant és que, gràcies a ells, podem conèixer el sistema d'atorgament de la impressió dels Almanacs: «En este dia 17 y los dos subsiguientes á las 5 horas por sus tardes, y en la Plaza de Sant Jayme de esta Ciudad, se continuará la subasta de la impresión del Almanak civil del año venidero de 1816, y el último de dichos dias se remarará al más beneficioso postor, siendo suficiente, mediante las condicones de la tabba que manifestará el Corredor asistente Josef Crous, según queda ya publicado por otros anteriores anuncios.» (17 d'agost de 1815).

El juny de 1815 participa amb Tomàs i Josep Gaspar, cònsol i síndic respectivament del Col·legi en la denúncia de l'elaboració i venda fraudulenta de llibres i altres impresos i la demanda de l'actuació de l'autoritat. Alguns arguments són 1) que a causa de la guerra s'ha fet i es fa un us excessiu dels privilegis. 2) que hi veuen vinculació entre l'ús abusiu dels privilegis amb les pràctiques fraudulentes i que aquest abús va també en perjudici dels mateixos gremis «y aun de la causa pública» ja que compren manufactures i altres gèneres fabricats i elaborats fraudulentament per persones que no pertanyen a cap Gremi. 3) que entre aquests productes hi ha «algunos libros y papeles contra les disposiciones del Gobierno» per la qual cosa ho denuncien perquè no caigui la sospita contra el Gremi. No únicament hi estan en contra sinó que vetllaran per trobar-ne els responsables i aplicaran amb més rigor la normativa. 4) Demanen a l'autoritat que faci complir les ordenances i sobretot el capítol 19 que s'hi refereix explícitament per la qual cosa demanen que es publiqui i es fixi als llocs habituals.

A partir de 1820 la impremta Garriga Aguasvivas passa a anomenar-se també Impremta Nacional i publica el *Catecisme polítich al objecte de instruir als catalans en drets, privilegis y ventatjes quels proporciona la Constitució política de la monarquia espanyola y las obligaciones quels imposa arreglat per lo P.A.P.A.* o bé *Cansó patriótica que demuestra la felicitat que's espera ab l'establiment de la Constitució* i altres obres relatives a la nova situació política del Trienni Liberal que permet

confirmar el seu compromís liberal. En la contribució de 1820 el seu taller és considerat de 5a. classe i estava situat al carrer de la Ciutat.

D'aquell any és també una segona edició ampliada d'un llibre del vilanoví Celestí Ferret Torrents *Reflexiones sobre las proscipciones, y confiscaciones en las guerras intestinas, compiladas en febrero de 1811...* que havia publicat l'any 1811 Josep Rubió a Vilanova i la Geltrú on van coincidir durant els anys de l'ocupació francesa. El 1821 li trobem: *Las ventajas que resultan á la nacion española de prohibir su constitución el ejercicio de cualquiera otra religión que no sea la católica, apostólica, romana y la obligación de todo español de aplicar su celo para conservarla... Sermon... 10.abril.1821.*

El 1822 la societat Patriòtica de Barcelona va denunciar el caràcter servil d'un imprès que havia sortit de les premses de Garriga i que duia per títol *Constitución fundamental de los libertadores del genero humano*. Aquest fullet va ser la causa que el 8 d'octubre de 1822 «una turba indecente» d'anarquistes segons el *Diario de Barcelona*, volgués forçar les portes del taller de Garriga la qual cosa va dur-lo a publicar *Relación de los sucesos de la noche del cinco al seis de setiembre de 1822*. El 1824 a la seva llibreria s'hi venia també llibres a comissió.

Garriga va morir suposem el 1835 perquè el 1836 veiem el peu editorial de 'Garriga e hijo', anomenat Francesc que establert en els oficis d'impressor i editor llança petits llibres il·lustrats tan ben editats com els que publicaren els seus antecessors. El veiem actiu fins el 1858.

Bibliografia: *200 anys...(1995)*; AGUILÓ,M.(1923); CAMP, F. (1912); COMAS, M. (2008); ELIAS,F.(1948); GIL NOVALES, A. (1975); PUIG ROVIRA, F. X. (2003); RÀFOLS, J. F. (1989); VIRELLA, A. (1998); AHBCN (Ajunt. Borbònic, Polític i representacions, 1802); AHVNG.

GARRIGA, Teresa Madrid

Viuda d'Antoni Piferrer de Madrid. Inclourem aquesta dona per la vinculació de la casa barcelonina amb la de Madrid. Teresa Garriga, casada amb Antoni Piferrer, germà de Tomàs. El seu marit Antoni formava part de la nòmina de professionals de la Real Compañía de

Impresores y Libreros de Madrid a la qual hi participaven els de Barcelona amb 10500 rs. de billó.

El novembre de 1794 Teresa inicia un procés contra Vicente Fisé perquè li va demanar unes raimes de paper comú per valor de 800 rs. de billó i no els hi va pagar. Després de gairebé tres anys de recurs la viuda guanya. El recurs va arribar a la Rota perquè el demandat era l'arxiver del tribunal eclesiàstic. Segons la tesina de Burgos, a partir de 1796 no es detecten vendes de Barcelona a Madrid.

Un parell de notícies poden ampliar una mica el camp d'actuació d'aquesta empresa. Segons Pere Molas sembla que un dels comissionats dels gremis de Barcelona a Madrid era un tal Gabriel Garriga que era fabricant de teixits de seda i que s'havia traslladat a Madrid per negociar el dret de bolla amb el ministeri d'Hisenda. També era el comissionat de la Reial Companyia de filat de cotó. Per altra banda sabem que la parella Piferrer Garriga a Madrid actuaven com a comissionats i defensors dels interessos familiars dins de la Reial Compañia de Impresores y Libreros del Reino.

Bibliografia: BURGOS, X.; LLANAS, M. (2004); MOLAS, P. (2008); PEÑA, M. (1987)

GASPAR

Barcelona

És una de les impremtes difícils de resseguir a causa de la seva complexitat perquè aquest nom apareix en diferents combinacions. S'estava a la Baixada de la Presó número 20 de Barcelona.

Segons Feliu Elias eren quatre germans: Tomàs, Miquel, Agustí i un J. Gaspar. Tomàs el 1802 ja estava col·legiat i durant la guerra del Francès Miquel i Antoni Brusi[†] van treballar junts a la reraguarda de l'exèrcit espanyol. Segons la relació d'impressors en la contribució personal per a 1808, Tomàs Gaspar tenia botiga, però no casa. Seguia així encara el 1814. El 1820 a ell i el seu germà Miquel se'ls considera el negoci de 3a. classe.

Sense tenir dades exactes podem suposar que l'associació amb Jordi i Roca es va iniciar l'any 1800 ja que conviuen en aquest any peus d'impremta dels germans Gaspar sols o junts i en companyia dels

esmentats Roca i Jordi. L'associació va ser sòlida fins el 1808 perquè fins aquell any no hem trobat cap referència que no sigui la conjunta dels tres impressors. A partir d'aquell any i com era habitual durant el període bèl·lic de la Guerra del Francès, no apareix el nom o noms de l'impressor i, per tant, desconeixem la intensitat productora d'aquesta associació. El 1808 en trobem una amb els dos germans i encara una altra el 1810, possiblement perquè una part de l'any encara existia l'associació i abans d'acabar-lo ja imprimien novament pel seu compte. On eren durant la Guerra? D'aquests anys no disposem de referències bibliogràfiques que demostrin que van seguir treballant conjuntament.

La societat publicava llibres per al Colegio Real de Primeras Letras de Barcelona i posteriorment per a les Escoles de la Junta de Comerç, i per al Col·legi de Cirurgia. Entre 1800 i 1810 va publicar en l'esmentada companyia *El Nuevo Robinson* de J.H. Campe (1800), les *Fábulas...* de Samaniego, llibres religiosos, d'aritmètica per a les escoles o bé la *Notícia individual de la entrada de los reyes nuestros señores y real familia en la ciudad de Barcelona la tarde del once de setiembre del presente año...* (1802), la corresponent *Máscara real...* i la resta de publicacions que es van generar arran de la visita reial. També van imprimir obres de formació comercial, de botànica, les *Obras* de Garcilaso de la Vega, *Una historia de Buonaparte* (1804), *Diccionario manual de lengua catalana y castellana* d'Agustí, Antoni Roca i Cerdà (1806) i obres relatives a Sant Josep Oriol el 1807 i 1808; *Libro de Oración* de Fr. Luis de Granada (1810) entre moltes altres.

Resseguint les referències bibliogràfiques cronològicament podem suposar que el germans Miquel i Tomàs Gaspar treballaven junts amb l'impressor Jordi i Agustí o la Vda. Roca, entre 1800 i 1810 aproximadament, sense que això els impedis publicat independentment alguna obra amb peu d'impremta conjunt o per separat, com per exemple amb el *Memorial ajustado del pleyto que los consortes don Antonio Maria Dámato y doña Juana de Boxadors... siguen contra Juan Pablo Pugét y Vila, en la Real Audiencia y sala que preside... don Jacobo Villaurrutia, relator don Josef Rubinat, actuario don Josef Roca y Gassó* publicat amb posterioritat a 1808 i amb el peu «en la oficina de Miguel y Tomas Gaspar»; el publicat entorn el 1810: *Die XIV octobris in festo S. Callisti papae mart. dup. minus lectiones II nocturni apud Michaellem et Thomam Gaspar.*

L'any 1808 Tomàs Gaspar treballava per l'Ajuntament de Barcelona per a qui va imprimir les butlletes de reclutament.

Segons Raimon Ferrer a *Barcelona cautiva*, quan el maig de 1809 es preparava una conspiració contra l'exèrcit napoleònic, Miquel Gaspar, aleshores dependent d'Antoni Brusi[†], feia de conductor de la correspondència clandestina entre aquest i Francesc Salvà. El 6 de juny d'aquell mateix any, les patrulles el van arrestar, però després de les pertinents inspeccions els van deixar anar. El 10 de febrer de 1810 era a Manresa amb la Junta Superior on li van assignar una casa segrestada perquè hi pogués instal·lar la impremta d'Antoni Brusi per al qual treballava. Entre tant Tomàs Gaspar és a Mallorca havent deixat la impremta a Mataró a càrrec del llibreter Agustí Roca que es va encarregar de fer circular per Catalunya i Mallorca dos-cents exemplars d'un manifest.

Acabada la guerra treballen junts els dos germans Miquel i Tomàs amb algunes alteracions al peu d'impremta. El 1814 i 1815, per exemple, sembla que tot i aparèixer el peu «Oficina de Gaspar y Cia.» o «Oficina de Miguel y Tomás Gaspar» qui duia la veu cantant era Miquel perquè trobem, de tant en tant, el seu nom tot sol.

Malgrat haver mantingut una relació prèvia amb Brusi, arran de la sortida del *Diario de Barcelona* van enfrontar-se durament a causa de l'ús de monopoli que l'impressor del *Diario...* va exercir. El dia 7 de juny de 1814, l'endemà de que sortís el primer número del Brusi, apareix *L'Estafeta diària de Barcelona* dels germans Miquel i Tomàs Gaspar. Una setmana més tard era Garriga[#] qui ho intentava amb el *Periodico Político Mercantil de Barcelona*. Tots dos diaris van aconseguir resistir la pressió legal a la qual els va sotmetre Brusi fins a finals de desembre de 1816 (el *Periódico...*) i de gener de 1817 *l'Estafeta...* quan aconseguix que s'apliqui un decret de l'abril de 1815 i es prohibeixi publicar cap altre diari que no sigui el *Diario de Barcelona*. Efectivament entre 1817 i 1820 no se'n publicarà cap altre que el Brusi.

Segons Tomàs Gaspar mateix deia a *Diario de la ciudad de Barcelona. El Eco de la Ley* el 1822 *l'Estafeta...* va morir pel «monopolio, el privilegio, y odiosa exclusion que reinaba en aquella época, y que invocó el difunto D. Antonio Brusi para ser el solo el periodista de esta capital con grave daño de las luces y de la industria tipográfica».

Durant el Trienni Liberal (els anys 1822 i 1823) Tomàs Gaspar és impressor juntament amb Josep Rubió# de l'ajuntament de Barcelona. El seu germà Miquel rep l'encàrrec d'exclusivitat per a la publicació del Calendari o Almanac de la província per als anys 1821, 1822 i 1823. *Calendario para el principado de Cataluña. Dispuesto en el R. Observatorio Astronómico de la ciudad de S. Fernando con arreglo al meridiano de Barcelona. 1817 con privilegio exclusivo de SM.* Barcelona, en la oficina de Miguel Gaspar. 1818-19; 1820-1822: Id. Barcelona, Miguel y Tomás Gaspar, bajada de la Carcel; 1823 *con privilegio exclusivo de las Cortes*, Barcelona, Miguel y Tomas [1822 i 23: Dispuesto por el Observatorio de Madrid segun concesion exclusiva de las Cortes de 1820]; *Calendario del año 1822 (1823) . Año once (doce) de la Constitución Política de España para las provincias de Barcelona, Lerida, Tarragona y Gerona. Dispuesto por el Observatorio de Madrid segun concesion exclusiva de las Cortes de 1820. Con privilegio exclusivo de las Cortes.* Barcelona, Por Miguel y Tomás Gaspar, bajada de la Carcel.

Els calendaris però, duïen al peu els noms dels dos. De fet, l'any 1820 es converteix en la «Impremta Nacional del Govern Polítich per Gaspar» que alterna amb l'habitual «Oficina de Miguel y Tomás Gaspar» fins el 1822. Amb aquesta condició publica una *Proclama als incautos y sensills paisans* amb un autor dit *Lo amant de la tranquilitat* i amb el peu «En la Impremta Nacional del Govern Polítich per Gaspar» en la qual s'adreça en català a la gent senzilla amb la intenció d'adoctrinar-los a favor de la constitució de manera que no es sentin violentats però posa en evidència la seva extrema situació: «Voleu saber qui son los enemichs de la Constitucio? son lo superb poderós, devant de qui antes no gosabau alzar los ulls, y que encara habiau de besar sa ma despues que ab ella vos habia gravement injuriat; aquell, que agraviat de una paraula que soltabau en lo rigor de la opressió, vos posaba en presons y cadenas; aquell, finalment, que envidiant vostras petitas propietats, vos las invadía, y portant-vos de Tribunal en Tribunal, consumia tots vostres béns y vostras personas». De manera similar els alerta contra els enganys dels poderosos i els encoratja a observar quina és la seva actitud per endevinar-ne els perills. Explica el perquè de la supressió de la Inquisició, els beneficis de la llibertat d'impremta... fins a exclamar que amb la Constitució s'han acabat els patiments anteriors.

Segons Alberto Gil Novales, Tomás Gaspar el 17 de novembre de 1822 assistia a una reunió de la Societat patriòtica de Barcelona. L'ales del

llibreter era Grapas. A l'octubre de 1823 és, segons aquest mateix autor, regidor de Barcelona.

El 1820 Tomàs Gaspar comparteix feina amb Joan Dorca i treballen en tota mena d'encàrrecs que els fa la Diputació entre ells *La Gaceta de Cataluña* que tradicionalment s'ha atribuït únicament a Dorca i que es distribuïa gratuïtament a tots els pobles de Catalunya. Està certificat que van treballar-hi com a mínim durant els mesos d'abril i maig. Jaume Guillamet constata que hi apareixia únicament la impremta Dorca. D'aquest període a l'Arxiu de la Diputació de Barcelona es conserva la relació de les despeses totals tant d'impressió com de distribució dels 9 primers números i que era entorn els dos mil rals de billó per un nombre aproximat de dos mil vuit-cents exemplars. S'inclou també les quantitats repartides per poblacions.

La Família Gaspar, val a dir que va organitzar-se professionalment d'una manera si més no complexa perquè el 1823 apareix un peu amb «Impreso por los Hermanos Juan y Jaime Gaspar». Peus posteriors, com veurem, ens permeten suposar que aquests germans eren fills de Miquel, perquè el 1848 trobarem treballant junts Miquel i Jaume indicant que són pare i fill.

La publicació d'un opuscle de l'ajuntament de Barcelona de l'any 1823 ens pot fer pensar que Tomàs i Miquel aquell any (final del trienni) van separar-se perquè en el peu d'impremta de l'esmentat text municipal hi trobem únicament Tomàs en col·laboració amb Josep Rubió↑ sota el nom de «Impr. de las Casas Consistoriales por Tomas Gaspar y José Rubió». Van publicar plegats i en aquest context el *Diario de la ciudad de Barcelona.El Eco de la ley* (1 de maig a 31 de desembre de 1822) i tenia el privilegi municipal per publicar els edictes municipals la qual cosa l'enfrontava amb el *Diario de Barcelona* de Brusi↑ amb qui Gaspar ja havia tingut problemes uns pocs anys abans. En l'enfrontament la viuda de Brusi, va sortir-ne novament victoriosa i van haver de tancar-lo. Era un diari constitucionalista moderat però segons Guillamet, es tractava d'un diari exaltat, sobretot a partir de 1822.

El 1824, reapareixen junts Miquel i Tomàs i a partir del 1828 sembla com si hi hagués dues imprentes a càrrec respectivament dels germans grans (Miquel i Tomàs) i els joves Joan i Jaume. L'any 1830, i sobretot el 1833 i 1834 hi ha algun imprès amb el nom de Tomàs tot sol.

Queda ja fora de la cronologia que ens hem imposat, però tot sembla apuntar que el negoci Gaspar es va diversificar i que Miquel va treballar fonamentalment impulsant la tasca dels seus fills Joan i Jaume i que Tomàs continuà pel seu compte. Fins i tot Joan, més endavant, a tocar l'any 1840, treballarà sol.

La complexa organització empresarial dels Gaspar els va permetre fer perdurar el negoci durant tot el segle XIX amb múltiples combinacions familiars.

Bibliografia: *200 anys...* (1995); AGUILÓ, M. (1923); ELIAS, F. (1948); FERRER, R. (1815-1821); GIL NOVALES, A. (1975); GUILLAMET, J. (2003); RÀFOLS, J. F. (1989); AHBCN, (Ajuntament Borbònic, polític i representacions, 1802); ACA,(JSC, C/112 i 145); AHBCN (lligall, 14/exp.3) AHVNG,(vol. 2824)

GENERAS, Francesc (1754-...)

Barcelona

És un impremta del segle XVIII que entra fins els primers anys del dinou. El 1771 publica un *Manual de processons...* per a la ciutat de Vic on es donen els diferents recorreguts i la reproducció dels cants dels psalms i altres himnes amb les notes corresponents al cant pla. Sembla que va imprimir molts periòdics en col·laboració amb Pere Àngel Tarazona. Entre 1773 i 1774 imprimeix *Semanario curioso, erudito, comercial y económico* que principalment reproduïa textos d'altres periòdics.

Segons la contribució de 1798 era mestre però treballava com a oficial igual que Centené↑, Ribas↑, Roca↑, Sellent↑, Jordi↑. El 1808 ja té casa i botiga i el 1814, també. En la contribució de 1820 el seu negoci era de 6a. classe. La botiga la tenia a la Baixada de la Presó. El febrer de 1802 era cònsol de Col·legi de llibreters i impressors «único por muerte de su compañero». Juntament amb Vicenç Verdaguer↑ i Mateu Barceló↑ va formar part del tribunal del Gremi de Llibreters i impressors que va examinar Pedro Pablo Husson de Lapazaran↑, fundador del *Diario de Barcelona*.

El 1819 publica *Cansó nova que se ha dictada al mes de octubre del any 1819 En el qual manifesta la alegria que té lo roscinyol*. 1 f. Grav. 2 col.

Degué morir entorn el 1821 perquè les últimes dades de la impremta duïen el peu «Imprenta y Libreria Constitucional de Francisco Generas,

bajada de la Cárcel, esquina Frenería». És la data de publicació de llibres més tardana com per exemple *Opúsculo sobre crías de canarios formado por un Observador aficionado ...*

Durant els primers anys del dinou, entre 1800 i 1807 aproximadament, va imprimir les obres musicals que es representaven al teatre de Barcelona. Es tracta d'obres de Gaspare Ronzi, Pasquale Brunetti, Domenico Cimarosa, Giuseppe Mosca o l'obra de G. Rossini, el 1815 *L'Italiana in Algeri melodramma giocoso in musica da rappresentarsi nel teatro della molto illustre città di Barcellona anno 1815 [música del maestro sig. Gioachino Rossini]*. També imprimia la programació i cartells del teatre de l'Hospital.

El Catálogo Colectivo de Patrimonio Bibliográfico identifica una obra de Nebrija com a impresa per ell a Barcelona el 1812.

Bibliografia: AGUILÓ I FUSTER, Marià (1923); ELIAS, Feliu (1948); SERRANO, Azaustre (1982); AHBCN (JC, 6)

GIBERT i TUTÓ, Carles (1737 - ...)

Barcelona

De fet la màxima activitat la té durant el segle XVIII a l'últim terç del qual era una de les impremtes més importants. Estava vinculat a la Real Compañia de Impresores y Libreros del Reyno.

De caràcter inquiet el trobem involucrat en iniciatives sovint una mica insòlites com la que proposà al Consejo de Castilla per poder reimprimir sense permís previ llibres autoritzats anteriorment pel Consejo mateix. Es dedicava a la importació il·legal de llibres que podia oferir a preu molt baixos. El 1778 es fa construir un molí a Gelida. El desembre de 1791 presenta un projecte de millora de les fàbriques de paper del Principat perquè, segons ell, havien perdut qualitat de fabricació en relació amb els preus massa elevats. De fet, demanava per a ell mateix el nomenament de Director General de les fàbriques de paper per unificar criteris a més del càrrec de responsable de la revisió del paper timbrat i del que s'enviava a Amèrica. Realment no proposava res que ara no ens sembli normal com és la regulació de la fabricació i comercialització d'un producte. Els arguments de la Junta de Comerç per a rebutjar la proposta són demolidors perquè considera que davant l'experiència que

diu tenir Gibert «nada de esto acreditan los hechos propios del Suplicante pues habiendo sido encargado de la construccion y manejo de dichas fábricas, en ninguna ha podido subsistir por su impericia o por su modo irregular de gobernarlas». El cert és que, paral·lelament a tot això, té problemes legals amb un altre molí que havia llogat i que acaba el gener de 1800 amb Gibert a la presó. A partir de 1807 i com a mínim segur fins el 1816 consta com a pobre de solemnitat a la contribució personal.

Podem saber pels anuncis al *Diario de Barcelona* algunes de les obres que es venien a la seva botiga del carrer Llibreteria. El 1796: *Nuevo método para aprender con facilidad a deletrear en breve tiempo letra de Imprenta y d' emano, o nuevo "Caton Christiano"... las vocales, las consonantes puntos y comas, acentos agudos y graves, con todas las notas de ortografia, interlineadas, las cosas más necesarias para salvarse, rayado por abaxo, y divididas por medio de todas las palabras, sílaba por sílaba, con cinco modos de ayudar a la Misa, y un breve método de escribir junto con varias muestras. Es obra util para los Párrocos, Ayuntamientos y todos los que tengan a su cuidado la enseñanza pública, las adapten en las Escuelas o Parroquias que tengan a su cargo. Véndese en la Libreria Gibert y Tutó administrada por Antonio Sastres*↑.

Venia també mostres d'escriptura... llibres de moral, *Mil y uno Quarto de hora* o la *Historia de Sinibaldo el Marinero*.

El 4 de setembre de 1796: *Nueva Homilia del Ilm. y R... Adeodato Turchi sobre la lectura de libros prohibidos, siendo esta una de las mejores que han salido hasta el presente. Se hallará junta con ocho Homilias más de dicho Ilmo.... en la libreria de Carlos Gibert y Tutó administrada por Antonio Sastres...* també venia llibres d'història...

Com a mínim fins 1796 és administrada per Antoni Sastres↑, però en tenim poques dades. El 1802 hi trobem una obra de teatre i el 1813, publica en francès una *Oration funebre de tres excellent prince Louis xvi, roi de France et de Navarre prononcée dans U.R.E.D.G. par un pretre françois, bachelier formé en theologie* A Barcelone: chez Charles Gibert et Tutó.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); ELIAS, F. (1948); LLANAS, M. (2004); MADURELL, J. Ma. (1972); AHBCN,(JC)

GORCHS CASADEVALL, Tomàs (- 1828)

Barcelona

Va començar el negoci a finals del segle XVIII o principis del XIX perquè el 1803 ja estava col·legiat i va apadrinar l'accés a Joan Fonoll[↑]. Sembla que estava instal·lat a carrer de la Bòria. En contribucions de 1808 i de 1814 consta que té botiga i no casa. En la de 1820 la seva impremta està qualificada de 4a. classe. Comprava i venia llibres vells.

Una de les primeres coses que possiblement va fer va ser l'*Epitalami à las reals bodas dels serenissims senyors Príncep y Princesa de Asturias don Fernando y dona Maria Antonia, y dels serenissims senyors Príncep y Princesa de las Dos Sicílias don Francisco y dona Isabel* imprès el 1802, segons notícia de Palau i també recollit per Simon Palmer. De fet, però no sembla que per aquelles dates imprimís gaire res més.

Amb la invasió napoleònica va marxar de Barcelona tal i com consta en la relació de contribuents de l'any 1809 que especifica que a l'abril devia 40 duros. Cal arribar al 1817 per trobar la primera referència certa: *La Lógica, ó, Los primeros elementos del arte de pensar... escrita en frances por el Abad de Condillac y traducida por Bernardo Maria de Calzada*. També un *Compendio de elementos teóricos y prácticos del Juego del Agedrez, publicados en París en 1810 Traducidos y compendiados por D. M. de S.* i sobretot els dos volums de *El Godofredo, ó, La Jerusalem restaurada: poema épico del Sr. Torquato Taso; traducido del italiano á verso castellano por Melchor de Sas*. En fa una nova edició el 1829 traduïda en aquesta ocasió per Juan Señedo.

El 29 de gener de 1819, segons s'anuncia al *Diario de Barcelona* va establir un gabinet de lectura a la seva llibreria: «A fin de que una ciudad tan populosa como esta no carezca de un objeto utilísimo y muy deseado, se advierte: que desde hoy en adelante se abre una suscripcion para dejar libros, al moderado estipendio de 10 rs. mensuales, con el objeto de que los aficionados a la lectura encuentren á poca coste en que pasar el tiempo con alguna distraccions instructiva y laudable. Se suscribe en la libreria de..., Bajada de la carcel esquina a la Freneria, donde se pondrán de manifiesto los catálogos de las obras y se hace

presente que tambien se admitiran libros que sean de recibo, en pago de las mensualidades». L'any 1820 publica el *Semanario Nacional Político y Científico* que, segons Guillamet, va ser el primer periòdic d'opinió amb un contingut favorable al règim liberal. De fet no va tenir massa durada ja que va sortir de març a setembre. A partir d'aleshores treballa amb regularitat publicant llibres importants i de qualitat i deixarà marcat el camí que seguirà després el seu fill Ceferí. També publicava força literatura popular i el 1827 anunciava l'edició d'uns ventalls que reproduïen, gravats al boix, les modes de París.

Degué tenir alguns problemes amb la censura tal i com es pot comprovar en alguns expedients sobre la qüestió. Concretament el 1824 no li permeten importar l'obra de Ducray Dumenil, *Víctor ou l'enfant de la forêt* en 4 vol. en 12° publicat a Paris el 1799 perquè segons l'edicte de febrer de 1804 està prohibit fins i tot per als que tenen llicència. El censor Avellà, li requisa tots el volums que duia. El 19 de gener de 1825 envien als diferents censors els llibres d'aquest autor que han trobat a la llibreria de Gorchs.

Desapareixen les referències durant els anys del Trienni Liberal. Dels anys posteriors trobo principalment llibres religiosos o d'ensenyament religiós o de moral. Bertrand – François Barrême *Cuentas hechas: utiles para toda clase de personas; sacadas de las obras de Barrême; corregidas con exactitud, añadidas y aumentadas con algunas b;nuevas reducciones de las que estan mas en uso.* (1824)

Va morir molt probablement l'any 1828 i la impremta va passar a la seva viuda i els seus fills Tomàs i Ceferí tal i com ho demostren els peus d'impremta a partir d'aquell any; *El Manto verde de Venecia: historia verdadera; traducida del ingles por José Urcullu* amb el peu Impr. de la Viuda é Hijos de Gorchs (1831) i després un Quixot editat entre 1832 i 1834 i sobretot un manual d'italià imprès el 1831 amb el peu: «Torchi della Vedova e Figli di Tommaso Gorchs»: *Scelta di prose italiane per uso degli studiosi di questa lingua.* Després el nom passarà a ser «Imprenta de Gorchs».

La viuda degué morir entorn el 1840 moment a partir del qual el noms del peu va ja amb el dels fills.

Bibliografia: AGUILÓ I FUSTER, Marià (1923); BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); COMAS, M. (2001); ELIAS, Feliu (1948); GUILLAMET, J. (2003); OLIVES,S. (1947);

RÀFOLS, J. F. (1989); ACA (Real Audiència-Dominació francesa c/ 316); AHBCN, (Ajuntament borbònic...)

GRAU, Pau Barcelona

Únicament se li coneix un imprès del 1822 en col·laboració amb Estivill↑ el *Delicado y esquisito ramillete de varios espirituales para grandes y chicos aficionados a los dulces de navidad ó sean Varios tonos y canciones nuevas catalanas y castellanas, sérias y jocosas, simples y sublimes fundadas en los libros de santos, antecediendo unos versos sobre las siete antífonas*. Es tracta d'unes nadales en castellà i català. Aquell any també amb Estivill va publicar *El Indicador Catalan: Diario político, mercantil y literario de Barcelona* (gener 1822) que va anar canviant de subtítols *Libertad constitucional. Union o muerte* (24 de gener de 1823) i *Constitucion de 1812* (l'11 de març de 1823). Va haver de tancar el 30 d'octubre de 1823.

Grau va publicar molta literatura popular com ara tires de soldats. Treballava sovint amb Estivill↑. En té documentats una bona mostra els anys 1820 i especialment a partir de 1824 fins el 1829 que venia a la botiga del carrer Escudellers primer i a partir de 1824 al carrer de l'Ensenyança.

Bibliografia: *200 anys (1995)*; AMADES, J., COLOMINES, J., VILA, P. (1936); GUILLAMET, J. (2003)

GUASCH, Francesc Barcelona

És únicament Elias qui ens en dóna referències: «Per les matèries i pels autors, casi sempre valuosos, podem tal vegada col·legir que l'impremta era bona, ja que, en aquells dies, les bones matèries i els grans autors mai solien ésser impresos en tipografies dolentes. La impremta ... sembla haver treballat molt al començ del segle XIX»

Bibliografia: ELIAS, Feliu (1948)

GUIX, de Joseph (Antoni?)

Barcelona

Les notícies són més aviat escasses. Sabem per la contribució que el 1808 tenia botiga i no pas casa. El 1814 és absent de la qual cosa podem deduir que va haver de marxar de Barcelona arran la invasió napoleònica ja que hi va tornar el 1815. En la contribució de 1820 el seu negoci és classificat de sisena classe.

Tenia la botiga al carrer Llibreteria entre 1804 i 1831 amb l'excepció del període bèl·lic i segons Elias treballava molt i venia bons llibres nacionals i estrangers. Arran d'un anunci al *Periodico político mercantil de Barcelona* del 31 d'agost de 1815 podem suposar que es dedicava a fer d'intermediari llibreter perquè anuncia que si hi ha algú que vulgui vendre's el 1r. volum de la *Guia de Comerciantes de Lipp* que l'avisin perquè té l'encàrrec de comprar-lo.

Bibliografia: ELIAS, Feliu (1948), AHBCN, (JC)

[H]

HENRICH

Barcelona

Les notícies que en tenim són escassíssimes i es limiten a tres referències: Pau Sagan *Historia de Vallvidriera [sic] durant l'època de la Guerra de la Independència y notícias generals d'aquella epopeya*. Vallvidriera, Impr. Henrich, 1808, 1815, 56 p. 28 cm.; *La Azuzena: devocionario para uso de las hijas de Maria por...* Religioso de la compañía de Jesús, Barcelona, Imprenta Henrich y Ca. en Comandita, 1802; *Influence de l'habitude sur la faculté de penser ouvrage qui a remporté le prix sur cette question, proposée par la classe des sciences morales et politiques de l'institut national ...* par P. Maine Biran; A Paris : Henrich, An XI [1803] (Imprimerie Ch. Fr. Cramer). XII, 402 p. ; 19 cm

Bibliografia: SIMON, M^a del C. (1982)

HUSSON, Pere Pau (1755 – 1815 ?)

Barcelona

Fill del primer ajudant de càmera de l'ambaixador de França, Joan Bta. Husson, nascut a Lorena i de Magdalena de Lapazaran, de Sant Sebastià al bisbat de Calahorra. El maig de 1775 Pere Pau apressat pel seu pare demanava al capellà d'Aranjuez poder casar-se amb

Rosa filla de Francisco Alexandro ajudant de Barber de Corps del rei i de Micaela Archangelo. La parella té pressa perquè ell sovinteja excessivament la casa de la núvia. Té vint anys complerts i en la sol·licitud assegura que és fill de la cort de Nàpols i que només en feia tres que s'estava a Aranjuez i que els cinc anteriors havia viscut a Nàpols i a França.

El 1791 era oficial major del *Diario de Madrid* i l'experiència com a director en aquest mateix periòdic el capacitava per poder dirigir-ne un altre de semblant a Barcelona. Per això, el rei Carles IV va acceptar la seva sol·licitud i li va concedir el privilegi el 6 d'abril de 1792. El diari va sortir el primer d'octubre. Durant la tramitació existia un intens debat sobre què es podia publicar i què no a la premsa, de manera que el Consejo de Castilla va acabar recomanant-li que es limités a ciències naturals, belles arts i oficis, etc. I, sobretot, que els originals per a la censura els lliurés sis dies abans de ser publicats.

Arran de l'auto dictat pel Consejo de Castilla el 27 de novembre de 1716 sobre els impresos, els que sortissin a partir d'aleshores dels tallers d'Aragó, València i Catalunya havien de rebre prèviament el vist-i-plau del Consejo de Castilla. La normativa, amb l'excusa d'evitar la proliferació d'impressions clandestines, permetia al Consejo de Castilla assumir atribucions que fins aleshores havien correspost exclusivament a la Corona d'Aragó. Les mesures de control eren fortes i es van veure augmentades arran de la revolució francesa el 1789. Així, doncs, que Husson aconseguís el privilegi es degué sobretot a la seva proximitat a la cort a Madrid i, a més, a la seva experiència com a oficial major al *Diario de Madrid*. Malgrat tot, el rei va posar unes condicions estrictes. Havia de ser com el de Madrid i complir amb les *prevenciones* que contenien la Reial Ordre de 25 d'agost de 1791 i això volia dir incloure notes públiques i avisos generals relatius al comerç i a les notícies eclesiàstiques. A més, encomanava al regent de la Reial Audiència que en fes el seguiment.

El 3 de setembre, abans de treure'l al carrer, Husson s'adreçava a l'Ajuntament de Barcelona per demanar permís per posar l'escut d'armes de la ciutat a la capçalera del *Diario*... L'ajuntament li concedeix el que demana i també l'autoritza a poder-les posar a la porta del taller però procurant «que no salgan del resto de la

pared». No li concedeix, en canvi, poder posar les armes reials perquè no consta explícitament en el privilegi.

El prospecte que anunciava l'aparició del diari és tot un programa cultural. Pretén un diari capaç de donar «notícias sueltas, que sobre todos los puntos de literatura se hallan esparcidos en ella» i que fomenti el gust per la lectura i afavoreixi l'amor a l'estudi que és, segons l'editor, cosa comuna a Europa. Té, doncs, una certa voluntat cosmopolita. Afegeix, però, que aquest objectiu es pot fer extensiu a les Arts i el Comerç. Evidentment, hi ha les inevitables referències al benefici públic de la instrucció per a «toda clase de personas». Amb tot, mantindrà el paper estrictament funcional d'intercanvi d'informació pels lectors de Barcelona de manera que l'apropi als antecedents de Madrid i València.

Compara el nou diari amb un altre periòdic barceloní (*Semanario curioso, erudito, comercial y económico* del 1773) que havia fracassat convençut que l'experiència no es repetiria perquè durant els anys que els separaven la societat havia canviat. Relaciona el pla del diari (les seccions i les seves funcions) i fa un crit a «los cuerpos literarios, Academias, Sociedades de la Nación, y á cada uno de los individuos en particular» perquè lliurin escrits d'acord amb el «decoro que corresponde». Avisa que incorporarà tot allò que trobi d'interès de la premsa d'arreu i «de este modo se universalizará más en beneficio comun». Publicarà els textos oficials. Pel que fa als llibres, anunciarà les novetats i «si sus autores quieren acompañar, con el aviso, un pequeño análisis de la obra se publicará tambien».

El despatx el va instal·lar al carrer Ciutat 19, amb un horari de subscripció de 8 a 1 i de 3 a 7 de la tarda. El peu d'impremta deia: «En la imprenta del Diario». Es distribuïa a Madrid «en el Despacho principal del Diario», també a València, Cadis, Màlaga, Salamanca. «Se admite igualmente subscripciones a los Diarios de Madrid y Valencia; al Correo de Cádiz, al Mercantil y al Semanario de Salamanca». O sigui que feia d'agència de distribució de la premsa a Barcelona. El dia 21 de desembre de 1792, canvia d'adreça: «Desde el Domingo próximo, 23 del corriente, se establece y situa el Despacho principal de este Periódico, en la calle de la Palma, casa chica del Excelentísimo Señor D. Galceran de Villalba», baró de Solivella.

Husson va anar complint els propòsits marcats, però el 1793 s'observen algunes variacions com a conseqüència de les estrictes mesures de censura. Val la pena remarcar que, malgrat la situació, apareixien notícies sobre la revolució francesa, afegia poemes i altres distraccions per fer el diari amè als lectors.

Tot i el privilegi i l'inici de l'activitat, Husson no tenia la categoria de mestre impressor i per tant tampoc formava part del Gremi. Aquest conjunt de fets el van anar singularitzant i l'obligaven a demanar, per exemple, el 1796, permís a l'ajuntament per poder contractar oficials «interin que se habilita para pasarse a maestro». En aquest context, el gener de 1794 el Síndic del Poble demana a l'ajuntament que analitzi una carta i fabulació del diari del dia anterior i que decideixi, d'acord amb el Regent de l'Audiència, si és «necesario que se suspenda la publicación de semejantes papeles» i, sobretot, que «se prevenga al Diarista con alguna pena que limite los asuntos del Diario solamente a los que permite la R. facultad que tiene». Val a dir que el *Diario de Barcelona* de 1796, a més de complir amb els requisits propis d'un diari oficial, amb la publicació d'edictes i ordres... també incloïa poemes en català i crida l'atenció un llarg debat (sovint en català) sobre l'ortografia catalana.

En aquests primers anys Husson també venia llibres que, com era habitual en aquell anys, s'anunciaven amb un petit text a mig camí entre la síntesi i la crítica. Molts d'aquests llibres els tenia en dipòsit de particulars. «En el Despacho principal se hallan 4 tomos en folio de Arquitectura de Palladio, con dibujos y planos de varios Edificios, escogidos e ilustrados por Octavio Bertolli Scamozzi; siendo esta la segunda vez que se anuncia su venta al Público por este Periódico; se le previene que estará otros ocho dias despues de cumplidos se remitiran a su Dueño, que se halla fuera de la Ciudad».

O bé aquest altre de setembre de 1796: «En el despacho principal del Diario se halla a la venta la obra siguiente: “Ensayo de Historia Americana” que son Españolas de tierra firme, en la América meridional; en cuya obra además de muchas notas críticas, y útiles descubrimientos, se halla la idea gramatical, y las respectivas nomenclaturas de las lenguas Americanas. Impresa en Italiano en 4 tomos de 8º mayor y una de las mejores ediciones de Roma, acompañada de láminas de exquisito grabado, y de hermosa encuadernacion: su precio, 5 duros».

Va ingressar al Col·legi de Llibreters i Impressors el 1799 i va presentar com exercici d'impremta les *Ordenanzas aprobadas... en 4 de diciembre de 1787 aprobadas y confirmadas por... R. Y Supremo de Castilla a 25 de abril de 1789...* Els examinadors van ser els cònsols Batlle↑ i Ignaci Estivill↑, Mateu Barceló↑, Vicenç Verdaguer↑ i Francesc Generas↑; Manuel Texero↑ va ser-ne el padrí.

Entre 1800 i 1810 tenim referència de 6 obres totes elles de temàtica religiosa i amb el peu «Imprenta del Diario, por Pedro Pablo Husson de Lapazaran». Segons ell mateix explica en un text d'autodefensa de 1814, imprimia per a l'Hospital, per a la casa de Misericòrdia i l'Hospici. També elaborava el cartells del teatre i «un libro compuesto por la Duquesa de Borbon sobre su viaje desde Francia hasta Barcelona y correspondencia con un oficial francés que la acompañó, y todo lo ha practicado sin licencia del gobierno francés». Afegeix que es guanyava la vida, entre d'altres coses, amb la gramàtica catalana de Pau Ballot.

Algunes de les publicacions que van sortir dels seus tallers són: *Notícia puntual de la maravillas de Dios y de la omnipotente gracia de nuestro Señor Jesuchristo, en la conversion de un hombre que vivió treinta y ocho años sin abrazar la Religion christiana*. Al darrera hi consta «Barcelona y Setiembre a 1º de 1800. Puede imprimirse. Aseguramos además, que son ciertos los hechos que se refieren en dicha noticia, y que esta conversion es un prodigio de la misericordia de Dios, y que debemos darle gracias por ello. Pedro obispo de Barcelona. Barcelona, 2 de setiembre de 1800, Imprimase, Arjona».

Breve diccionario, y nuevo método para confesarse: al uso de los flacos de memoria, de los sordos, de los tartamudos y mayormente para los sordo-mudos, (1801); Ignacio de Obregon, *Compendio del Catecismo tridentino; dispuesto en lengua española para mayor comodidad de los señores curas párrocos y demás catequista por...*, (ca. 1800); *Al Sereníssimo señor Príncipe de Asturias con motivo de celebrarse el día de su glorioso nombre, en el teatro de la muy Ilustres ciudad de Barcelona , el día 30 de mayo de 1802, con la tragicomedia titulada, La Subordinacion militar: soneto*, (1802 o post.); Pedro Díaz de Valdés, *Mis angustias y mis consuelos: sermon que en su santa iglesia predico... Obispo de Barcelona, ... el día 16*

de febrero de 1800, amb gravat calcogràfic a portada. (1800 o post.); *Noticia puntual de las maravillas de Dios, y de la omnipotente gracia de Nuestro Señor Jesuchristo, en la conversion de un hombre vivió treinta y ocho años sin abrazar la religión christiana*, (1800 o post.), dedicat, segons la matèria assignada al Catàleg Col·lectiu de Patrimoni Bibliogràfic, als conversos al catolicisme (anglicanisme, mormonisme, etc); J.M.C.B. *Discurso histórico acerca del origen y procesos de la ciencia música*, (1801).

El 1800 l'ajuntament s'adona que li havia concedit el permís de poder tenir l'escut de la ciutat a la porta, però que «no insistió en que entregase diariamente un exemplar para cada uno de los individuos». Admeten que no li van demanar perquè encara no sabien l'acceptació que acabaria tenint però ara que ja està ben consolidat i «habiendo prosperado en utilidad de dicho editor el despacho diario» ara sí que l'havia de lliurar. Husson accepta i es compromet a fer-ho.

Si considerem la particular situació amb que es trobava Husson d'ençà que va arribar de Madrid sense formar part del Gremi, no ha de sorprendre que la censura fos especialment severa amb el *Diario de Barcelona*. Això explica que el novembre de 1802 hagués de demanar un llarg i explícit permís per poder publicar al diari «aquellos discursos y materias que solo miran a objetos indiferentes o que en ningun modo son susceptibles de la menor reflexion que se opongá a las sagradas providencias del Estado y del gobierno ni menos aquellas satiras que ofenden a determinada persona siendo dichos asuntos indiferentes: como anécdotas curiosas e instructivas, algunas novelas de buena moral, algun trozo de historia selecta, que pueda reformat las costumbres del pueblo inferior, alguna crítica sobre la mala literatura, parábolas, en fin como se observa que se practica en los diarios de Madrid, Valencia y Zaragoza...». L'argument, procurar que «este numeroso pueblo tenga aquel pábulo intelectual que apetece». El final, però explicita que el que pretén és posar remei «a los daños y perjuicios que se le han seguido».

El gener de 1808 Husson intenta que el privilegi d'impressió puguin heretar-lo els seus fills però se li denega amb l'argument de que els privilegis són personals i que per als seus fills no és transcendental. El maig, recordava de nou el seu privilegi d'impressió del diari i per

poder-lo seguir exercint. Amb l'entrada de les tropes franceses el *Diario...* va publicar les ordres que arribaven del Capità General Ezpeleta. Husson assegura, en el document de sol·licitud de purificació adreçat a l'alcalde de Mataró l'any 1814, que arran d'això «se halló ligado a no poder dexar su trabajo y se vio precisado a seguir su impresion baxo las órdenes de los generales franceses hasta últimos de agosto de 1810, que le despojaron de su Privilegio, poniendo en su lugar a un francés que vino con el Mariscal McDonald».

La sol·licitud segueix informant que el seu fill va servir a l'exèrcit espanyol fins el 12 de febrer de 1814, quan el van declarar inútil a causa d'una ferida de guerra. Per tal de poder recuperar el Privilegi d'impressió del Diari va haver de fer jurament de fidelitat tal i com s'exigia a Barcelona, amb la qual cosa el tracte de sospitós per part del govern va augmentar. Una altra acció que el va perjudicar és haver entrat «en la guardia cívica, que entonces se formó» i afegeix «Si al principio y mientras conservó su privilegio, publicó en su Diario algunos papeles que pudieran parecer poco dignos de un buen patrióta, fué por ordenes expresas que de palabra le dio el Sr. general Ezpeleta, para que imprimiera todo cuanto le embiasen o mandasen el dicho gobierno francés». Acaba demanant que «se le indulte para que goce de la libertad de vivir en este Principado con la seguridad de un buen patricio dispuesto a sacrificar su vida para manifestarla en reconocimiento y fidelidad». La declaració està datada, com ja s'ha dit, a Mataró el 4 de març de 1814.

Quan tornava d'aquesta població, a l'alçada de Masnou, van empresonar-lo. Molist reproduïx l'interrogatori que ens serveix novament per a la biografia del primer propietari del *Diario de Barcelona*. Diu que es dirigia a Sant Andreu del Palomar i a Gràcia on hi tenia una filla, que duia una carta de seguretat al seu favor lliurada pel Comissari General de Policia de Barcelona i passaport de l'alcalde de Mataró. Que quan se li va preguntar per l'ofici que feia abans de l'entrada dels francesos i fins quan va seguir exercint-lo, respon: «Que era el impresor de *Diario de Barcelona* y que continuó en el mismo hasta últimos de agosto de mil ochocientos diez. Que le despojaron de su privilegio poniendo en su lugar un francés que vino com el Mariscal Mcdonald».

Se li fa la següent pregunta: «Si en los Diarios publicados desde que los franceses se apoderaron de dicha ciudad hasta el citado primero de agosto de 1810, continuó en ellos las órdenes, proclamas, invectivas y otros papeles contra la justa causa que defendía la Nacion Española, que publicaban los generales franceses y redactor de dicho Diario o quales eran estos» a la qual respon que el redactor era el capellà de l'església del Pi, Manuel Postius. Quan se li demana si va jurar fidelitat sembla, perquè falta un fragment, que va respondre afirmativament perquè s'obligava a tot aquell que estigués vinculat a l'Ajuntament treballadors inclosos. Que és cert que va formar part de la Guardia Cívica perquè li ho va manar el general Duhesme.

Pere Pau Husson va ser al capdavant del *Diario...* fins el setembre de 1810. Raimon Ferrer ho recull «Vésee despojado de su lucrativo empleo de Diarista Don Juan Husson de Lapasaran, sucediendole dos franceses, los quales ayer publicaron por las esquinas la nueva forma que va á tomar el periodico, que ha salido hoy 1º de mes con el título Diario del Gobierno de Cataluña y Barcelona. Vense en su cabecera las armas imperiales de Napoleon, en lugar de las de Barcelona que hasta aquí se habían visto. Esta sola novedad, ha hecho retirar hoy mismo á varios suscritores, dexándoles muchos perder todo lo vencido, por no tener en su casa uno siquiera de los blasones del Emperador Napoelón».

Els seus problemes s'inicien l'any 1810 de manera que ben aviat ha de començar a demanar certificats de bona conducta. El primer, a l'Ajuntament de Barcelona i ho fa presencialment al ple del setembre. El certificat d'aquesta intervenció diu: «Certifican los infraescritos Miembros del Cuerpo Municipal que D. Pedro Pablo Husson de la Pasaran [sic] á quien conocen de vista y trato de muchos años á esta parte es publicamente tenido y respetado por hombre de estimacion y de honrados procedimientos sin que en los muchos años que ha sido impresor del Diario en el tiempo que lo ha sido del Cuerpo Municipal hayan tenido, se les haya dado ni oido decir que se haya dado quexa alguna contra su conducta ni otra cosa que se oponga al público buen concepto que se ha merecido; y para que conste y pueda acreditarlo el interesado donde le convenga, le libramos la presente atestacion y firmada de nuestra mano y autorizada con el sello del Ayuntamiento. Barcelona 8 de

setiembre de 1811 de Ferrater; J. de Campa; F. de Castellarnau; J.A. Monbelli; A. Trilla; R. de Boatella; J. de Llança. Lugar del Sello».

Des de 1803 Husson havia mantingut una relació correcte tant amb el Gremi, a qui paga les matrícules, com amb l'ajuntament amb les contribucions personals. En la de 1808 es fa constar que té botiga però no casa. En la de 1814 consta que no té ni una cosa ni l'altra. Finalment en la de 1815 es deixa constància de que ha marxat de la ciutat «por disposicion del gobierno». Crida l'atenció que en les respectives relacions dels impressors contribuents només a ell se li anteposa el gentilici de "Don", com li correspon a aquell que té uns privilegis, fins i tot en els anys 1814 i 1815 quan ja havia caigut definitivament en desgracia.

Val a dir, que segons consta en document de la R. Audiència de l'abril de 1809, Husson s'havia posat a disposició del govern francès: «Barcelona, Abril, 15 1809 Queda nombrado D. Pablo Husson de Lapazaran Impresor Real y hagase saber a Franco. Piferrer». El document original diu: «A son Exlle. Monsieur le Général Duhesme Comandant la province de Catalogne.

Pierre Paul Husson Maitre Libraire et imprimeur, et editeur du Journal de Barcelona avec privilège Royal, en vertu de quoi il y á cru de son devoir se presenter a Mr. le Regent comme son chef pour preter son serment de fidelité á son Roy Joseph Napoleon premier Roy des Espagnes, et ayant appris per Mr. le Regent que sieur François Piferrer qui joulsser (???) du titre d'impremeur Royal, a fait dimission de sa place, le suppliant qui jusques a ce moment á eu l'honneur d'imprimer sous les ordres de VE espere mériter de la bonté qu'elle à bien voulu lui acorder, de l'honorer du même titre et charges dont fuoissez et les mêmes honneur et prerogatives que lun á acordé a celui de Madrid, si il m'en juge digne. Grace qu'il espère de la bonté de VE.

Barcelona, ce 15 d'Avril 1809

[al marge]: Acordé. Le regent honnore le Mr. Husson au titre d'Ymprimeur Royal de les privilèges et pre [rogatives?] Duhesme [??].

Barcelona Abril 15 1809. Queda nombrado D. Pablo Uson [sic] de Lapazaran impresor Rl. Hagase saber a Franco Piferrer = Madgnerysia (??) »

El 23 de juny de 1814 obté l'indult de Ferran VII amb la condició de no anar a la cort ni establir-se en pobles a menys de 20 lligues d'aquesta i que allí on resideixi ha de presentar-se regularment a les autoritats. El rei, recordem-ho, havia adjudicat el privilegi d'impressió a partir d'aleshores a Brusi. Tal i com expliquen Molist i Alvarez, els seus dos fills també varen ser detinguts el desembre de 1812. En el document que el representant de Brusi va fer per recusar les sol·licituds dels fills d'Husson per recuperar el privilegi del pare, es fa constar que és francès, dada que apareix novament en un altre document de 1815, i que es mantindrà gairebé a tots els documents posteriors. La certificació la signa el Mariscal Francesc Milans del Bosch i Arquer i diu que li van presentar a Domingo Husson fill de «Pedro Pablo Husson, de Nacion francés Ympresor del Diario de esta ciudad, y partidario de los exércitos enemigos i desertor fugado de nuestro Ejército». El seu pare, recordem-ho havia declarat que l'havien llicenciat per ferit de guerra; «por cuios motivos y la sospecha que presentaba por ser hijo de Francés y faccionario de los enemigos lo remití a la disposición del Consejo de Guerra permanente de mi Division». Milans diu que quan va passar això era a Arenys i que havia donat ordres de que en cas d'alarma s'havien d'embarcar els presoners. A la vigília, havien detingut un altre Husson i també es va embarcar. Com que el govern va traslladar-se a Mallorca no se'ls va fer judici i es va obligar al segon Husson a servir a l'exèrcit al regiment de cavalleria. El document està datat a Barcelona l'1 de maig de 1815.

Pere Pau Husson va morir segurament a l'abril de 1815 si fem cas del document precedent i el de desestimació a la sol·licitud presentada pels fills per recuperar el privilegi que disposa que «la cesion que le hizo su padre en 9 de marzo de 1815 no es válida por aquel motivo, y porque al hacerla estaba inhabilitado y desposeído de la impresion del Diario, por su infidelidad y hallarse comprendido en la clase de los desnaturalizados españoles».

Husson va ser un personatge que no va encaixar en el seu moment i tampoc al cap de cent anys quan, arran de la commemoració del centenari del *Diario de Barcelona*, Mañé i Flaquer l'acusava encara d'afrancesat per justificar la decisió de la Junta Superior de Catalunya d'atorgar el 1809 la propietat del diari a Antoni Brusi. Segons Gil Novales un tal Francesc Husson de Tur, a Cartagena, pertanyia el 1822 als Virtuosos descamisados. Era coronel francès

detingut el 27 de març de 1822 que el porta a redactar un duríssim manifest en contra de les autoritats.

Bibliografia: ALVAREZ, J. (1940); FERRER, R. (1815-1821); GARCÍA, J. (2003); GIL NOVALES, A. (1975); GUILLAMET, J. (2003); JORBA, M. (1985); MERCADER, J. (1978); MOLIST, E. (1964); SIMON, M^a del C. (1982); ACA, (RA, lligall 172, Divers IV, fol CLXXXIII); AHBCN (Ajuntaments Borbònic, A- 208, Acords 1792, 1796, 1800, Polític); AHN, (Consejo, 11340); AR, (Real Capilla 299/6)

IBARRA, Manuel

Barcelona

L'única referència és que el seu nom apareix a l'acord municipal de 16 de novembre de 1816 que diu: *En vista del oficio que con fecha de 18 de juliol de este año ha dirigido al Ayuntamiento D. Manuel Ibarra transcribiendo las R. O. de primero de junio con que se la trasladó haverle nombrado S.M. para administrador de RI . patrimonio y participando hallarse encargado ya y en ejercicio del conocimiento preceptivo, gobierno y administracion de los dichos rentas y pertenencias del RI. Patrimonio en este Principado, y haver cesado el cavallero Intendente en otras funciones.*

Acuerda que se registre original el d^{ho}. oficio en el libro y lugar que corresponda y la contestacion a el.

Bibliografia: AHBCN, (Ajuntament borbònic, Llibre d'acords 1816)

IFERN ORIOL, Francesc de P. (... - 1830 ?)

Barcelona

El 1800 publicava llibres de medicina escrits o traduïts per Vicenç Mitjavila i també de Francesc Carbonell. Destaca, el 1804, la *Correspondencia Literaria-Médica o Periódico Trimestral*, dirigida per Mitjavila. Paral·lelament publicava obres de teatre. El 1802 posà en

circulació una guia per als forasters que eren a la ciutat durant les festes per la visita reial: *Papel economico é instructivo, para mayor comodidad de los forasteros que hayan de concurrir en esta ciudad con motivo de los obsequios preparados á los Reyes, ... en que se da noticia de las fondas, hosterías (vulgo becos), mesones ó casas de posadas, cafés, pasteleros (vulgo pastisés), hornos de pastas finas y licoristas, como tambien se dá una breve idea y explicacion de los nuevos adornos de las obras públicas y algunas otras noticias particulares, para satisfacer la curiosidad de los aficionados á las Artes* que, com deia a la portada, anava ordenat alfabèticament amb els noms dels carrers. Publicava les inevitables obres religioses tot i que sembla especialitzar-se en les relatives a la mare de Déu de la Mercè i les seves commemoracions.

El 1804 va iniciar l'obra de Mitjavila, en 16 volums, *Práctica de las enfermedades esténicas, o flogísticas fundada en la experiencia y en la doctrina browniana traducida del italiano por Vicente Mitjavila y Fisonell*. Ell va imprimir els primers set i els 8, 9 i 12 l'Hereu de Mateu Barceló, el 13è. per impremta de Brusi y Ferrer. Desconec l'impressor dels tres darrers.

Aquell mateix any va publicar una obra si més no curiosa: *Noticia del elefante que don Josef de Padovani ha conducido a esta ciudad y de las propiedades de los elefantes silvestres y domesticos*. El 1805 publicava per al Real Colegio Académico de Maestros de Primeras Letras de Barcelona, i el 1807 per al Gremi de Sastres. A la relació de la contribució de 1808 consta que té botiga, al carrer Agullers, però no té casa; aquell any és cònsol del gremi. En la de 1814 segueix com a cònsol i amb botiga, sense casa.

Durant els anys de la guerra del Francès no hem localitzat cap publicació amb el peu d'impremta d'Ifern. Caldrà esperar fins el 1818 per trobar *Letrillas místicas para cantarse en las fiestas de la Natividad del Señor*. Des d'aquell moment sovintegen les obres religioses. L'any 1820 la seva impremta s'anomenava «Imprenta Nacional de Ifern» amb el qual va publicar *Col·loqui entre Peret y Baldiri, pagesos, sobre lo modo de fer las elecciones de parroquia, en lo dia 30 del present mes de abril*. Aquell mateix any va sortir dels seus tallers un *Proyecto gimnástico-militar para la formación de un batallon de jóvenes españoles, desde diez a diez y seis años de edad que presenta al Exmo. Ayuntamiento de Barcelona para su*

aprobación el ciudadano militar Juan Miguel Roth i el 1821 *Á la buena memoria de Napoleón el Benéfico, Un Español agradecido*. En la conatribució de 1820 el seu negoci és considerat de 5a. classe.

El 1830 va escriure *un Compendi breu de las quatre reglas generales de la arismetica [sic] práctica que son sumar, restar, multiplicar y partir ab algunas reglas necessarias per los negociants... compost per Francesch Ifern Ara novament esta impressió se ha corregit y aumentat de algunas reglas...* imprès a Figueres per Anton Matas[↑] i que, pel que es desprèn de títol, ens permet suposar que va fer-ne més d'una edició.

Degué morir entorn l'any 1830 perquè el 1832 es troba un llibre amb el peu de la seva viuda: «Imprenta de la Viuda de Ifern». Normalment els seus llibres es venien a la llibreria de Solà o la de Lluch.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); RÀFOLS, J. F. (1989); SIMON PALMER, M^a del C. (1982); AHBCN, (Ajuntament borbònic)

IMPRESA DE LA GAZETA

Vinculada a la publicació de *La Gazeta militar del Principado de Cataluña* que iniciada per Puigrubí[↑] el 1808, des de 1809, estava a càrrec d'Antoni Brusi[↑]. Els canvis obligats de la Junta Superior expliquen que, amb aquest nom, la trobem també a Tarragona, Berga... Cal doncs considerar que les obres que duen aquest peu van sortir en gran part dels tallers de la impremta d'Antoni Brusi.

Bibliografia BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); ELIAS, F. (1948); SIMON PALMER, M^a del C. (1982)

IMPRESA DEL EJÉRCITO

Durant la guerra del Francès és el peu de les obres oficials que surten del Govern militar. Per les vinculacions que va mantenir-hi de bon començament ens ha de fer pensar que el responsable d'aquesta impremta era Brusi[↑]. A causa dels trasllats constants del governs civil i militar s'explica que trobem aquest nom vinculat a

diferents poblacions catalanes. Una mostra d'altre tipus d'obra més enllà de les estrictament oficials pot ser per exemple la *Ley natural manifestada y perfeccionada por la ley evangélica ; obra del abate Pey ; que traduxo del frances al castellano un Moderado filósofo* en 2 vols.; o bé *Glosa al papel que mandó publicar el Excelentísimo Señor D. Luis Lacy para que el público juzgase ... las causas que tubo el consejo de guerra de oficiales generales de este primer ejército para suspender en sus funciones ... á D. Francisco de Oteyza*.

El nom de la impremta podia canviar i ser també «Imprenta del Primer Ejército o Imprenta del Gobierno» o la «Imprenta del Estado Mayor del primer Ejército» que durant la primera meitat del 1814 va publicar a Vic *Redactor General de Cataluña* amb un abast que anava una mica més enllà que l'estricta comarca de l'Osona. Arribava a Madrid, València, Cadis i Mallorca. Es desconeixen els redactors però pot assegurar-se que l'impressor era Antoni Brusi†.

Bibliografia: COMAS, M. (2008); GUILLAMET, J. (2003); MIRALPEIX, C. (1981)

IMPRESA DEL GOBIERNO

És novament un peu genèric que tenien aquells impresos que provenien d'un encàrrec oficial i els podien executar més d'un impressor.

IMPRESA DE LA VERDAD

Barcelona
Vegeu: Sastres

IMPRESA DE LÉRIDA

Lleida
Vegeu: Corominas; Escuder

IMPRESA DE LOS AMIGOS DE LA CONSTITUCIÓN

Reus
Vegeu: Artigas

IMPRENTA NACIONAL DE LA UNIVERSIDAD

Cervera

Es coneixen algunes obres amb aquest peu l'any 1822 com per exemple: *Equivalencia del catastro de Cataluña con las rentas provinciales de Castilla su autor: Ramon Lázaro de Dou o bé Demostracion de la calumnia con que se ha pretendido amancillar el honor de los ciudadanos de Cervera en un memorial presentado por don Ramon Lopez y en otros papeles publicos... por acuerdo del M.I. Ayuntamiento Constitucional José Antonio Fassón, secretario.*

També se la coneixia com a «Estampa Real y Pontificia de la Universidad»

IMPRIMERIE DE L'ARMÉE

Girona

Vegeu: Alzina

INDAR, Ramon Martí

Barcelona

L'accés de Ramon Martí Indar a la impremta es produeix per via femenina ja que ell no n'era d'impressor. El procés que va seguir per arribar-hi pot ser aproximadament el següent: quan va morir Joan Dorca↑ el 1821, la seva viuda, de la qual desconeixem el nom, va decidir no continuar el negoci i la part de la societat que Dorca compartia amb Brusi↑ la va vendre a la viuda d'aquest Eulàlia Ferrer↑. La resta va passar a mans de la seva cunyada Narcisa, germana de Dorca, que es va casar amb Ramon Martí. El nom de la impremta va canviar en funció d'aquests esdeveniments i, d'«Estampa Nacional de Govern», passà anomenar-se «Imprenta Nacional Heredera de Dorca» però el 1823, arran del casament s'anomenarà «Imprenta de Narcisa Dorca i Indar» o bé «de N. de Indar».

La incorporació en la responsabilitat de les impremtes d'homes que no eren de l'ofici tot i que la legislació donava la possibilitat de que la seva esposa en fos la propietària i ell el regent, provocava recels i

incomoditats a la resta de col·legiats. La situació va obligar Narcisa a haver-hi de posar un regent mestre impressor. L'encàrrec va recaure en Manuel Saurí a partir, segurament, de 1825 que és quan trobem el peu «M. Saurí y C^a», o bé «Manuel Saurí y C^a». El taller és al carrer Escudellers a la mateixa adreça dels Dorca. A partir d'aquest moment, Ramon Indar venia llibres a Cuba i Puerto Rico i també exportava llibres blancs de mides diferents. El 1826 en venia a Mallorca. Indar duia personalment el negoci tal i com es dedueix de les sol·licituds d'embarcament. El 16 de desembre de 1829 es trasllada al nº 3 del mateix carrer.

El dia 9 de novembre de 1831 Indar sol·licita el permís de la Junta de Comerç permís per a poder continuar en nom propi l'empresa que actua sota la raó social de M. Saurí i C^a, i que pertany a la seva muller. Elias assegura que Saurí li prestà el nom per tal de poder seguir exercint i que, en aquell moment, Saurí haurà d'abandonar la gerència i Indar s'haurà de conformar amb que un altre agremiat entri a regir el negoci. Sense més informació podem aventurar que tal i com estipulaven les ordenances, tot aquell que volgués fer-se càrrec d'una impremta havia de disposar del títol de mestre. Quan les disconformitats provenien, com en aquest cas, del fet de tractar-se del marit d'una germana de mestre i propietària de l'empresa, es posava com a condició que hi hagués un regent mestre mentre el marit s'iniciava en l'ofici. Que la resposta del Col·legi sigui negativa com assegura Elias, pot significar que encara no disposava de la titulació; ara bé, la legislació entorn a aquesta qüestió havia canviat molt i aquests aspectes havien quedat en un clar segon pla. Per això, Indar va poder finalment aconseguir el que pretenia.

Elias especula haver-la vista en peus d'impremta de l'any 1827. Val a dir que Catàleg Col·lectiu de Patrimoni Bibliogràfic hi ha un salt de deu anys, entre 1823 i 1833, que corresponen als anys del conflicte i a la majoria dels peus atribuïbles a Indar no hi consta l'impressor. La resta segueix amb el peu Saurí i companyia.

Segons Gil Novales el 17 de setembre de 1822 participava en la Societat patriòtica de Barcelona

Bibliografia: ELIAS, F. (1948); GIL NOVALES, A. (1975); AHBCN (JC)

[J]

JORDI, Joan Ignasi

Barcelona. Vilanova i la Geltrú

El seu nom el trobem gairebé sempre vinculat a Roca↑ i Gaspar↑ amb qui va formar la companyia «Jordi, Roca y Gaspar». La seva impremta prové del XVIII.

Joan Ignasi va formar part juntament amb Josep Avinyó, Tomàs Piferrer, Pere Trias, Carles Saperà, Gabriel Pagès i Joan Subirana del grup que el 1764 va modificar en profunditat les ordinacions del Col·legi de Llibreters. Tot i que els arguments per fer-ho van ser que el gremi estava decaïgut, el que buscaven en realitat era blindar-lo davant els nous canvis que eren a tocar i reforçar el seu monopoli en l'elaboració i venda de llibres i altres impresos.

La seva participació en la Companyia Jordi, Roca i Gaspar fa difícil fer-ne un seguiment aïllat. El 1798 segons la contribució personal era mestre i impressor però treballava com a oficial, situació que comparteix amb d'altres com Centenè↑, Ribas↑, Sellent↑, Generas↑ i Batlle↑. Aquell any era cònsol del Col·legi de Llibreters i impressors. El 1808 i 1814 està documentat que tenia casa i botiga pròpies. En el primer període imprimien llibres d'ensenyament com ara *El Nuevo Robinson historia moral reducida á diálogos para instruccion y entretenimiento de niños y jóvenes de ambos sexos escrita en aleman por... Campe traducido al ingles, al italiano y al frances y de*

este al castellano con varias correcciones por D. Tomas de Yriarte... , les Fábulas... de Samaniego, llibres religiosos, màscares reials o similars amb motiu de la visita reial de 1802. Trobem també llibres de medicina, matemàtiques o literatura. Segurament l'equip format pels tres impressors generava unes sinèrgies molt interessants i per tant, molts dels comentaris que es fan a Jordi són vàlids indistintament a cadascun d'ells fins el 1812 que és la primera vegada que es localitza un imprès, a Vilanova i la Geltrú, amb el seu nom sol: Josep Pau Ballot i Torres *El naturalista razonamiento entre un estudiante de theología y un soldado veterano* (1812).

A Vilanova, l'any 1813 va publicar ell tot sol *Almacen de Frutos Literarios* de Miguel Antº Gándara en 2 volums que va ser una obra molt llegida; el 1814 el full *Cansó patriótica. Que ab motiu de parlarse de pau ab França governada per Napoleon, dona a sos Compaticis lo Espanyol D.S.G.J.* i també *Napoleon en el año 1814* un gravat acolorit al·legòric de les maldats de Napoleó. També *El general don Pedro Sarsfield presenta a la Nacion Española la vindicta de su honor*. Altres obres que van sortir des d'aquesta ciutat són: *Carta de conde de Cominges a su madre. Escrita en francés por el célebre Dorat y traducida al Español por Manuel Anton Cabañes*,(1813); *Dulces afectos del pecho español dirigidos a su amado rey Fernando septimo al regresar de su cautiverio: canción lirica por D. S. G. J.* (1814); *El rayo de la justicia o exterminio de traydores por N.A.S.* Impreso en Madrid, reimpresso en Villanueva: [s.n.], 1814. Degué coincidir amb Garriga↑ que era allí aquell any. Segurament va marxar llavors perquè aquell mateix any a Barcelona publica *Oraciones escogidas de Marco Tulio Ciceron* amb el seu Imprenta de Juan Ignacio Jordi.

El 1815, ja a Barcelona, treu pel seu compte *Oracion fúnebre que en el segundo dia de las exequias... en sufragio de las almas de ... Pons... Gallifa... dixo... Bruno Bret... año 1815* (2 dies, dos fullets) i el de Raimon Ferrer *Dia grande de Barcelona el 3 de junio de 1809, Oracion funebre que en memoria de la gloriosa muerte que sufrieron en dicha ciudad baxo la tirania del intruso Gobierno, ocho fieles y valientes patriotas dixo en la iglesia de la Real Ciudadela de Barcelona el dia 4 de junio de 1815.*

Al *Periodico Político Mercantil de Barcelona* llegim l'anunci que els qui facin «la colección de estampas que representan los principales

pasos de la muerte de los ocho Héroes de Barcelona, del 3 y 27 de junio de 1809, pueden acudir a la librería de Juan Ignacio Jordi, en la Librería, donde se le entregaran las tres últimas». Jordi és considerat llibreter i estamper i per tant és possible que es dediqués a la literatura popular en fulls volants amb estampes com la que va imprimir clandestinament a Vilanova dedicada a Napoleó. Va treballar per la Casa de Caritat de Barcelona: *Ordenanzas para el régimen y gobierno de la Real Casa de Caridad de Barcelona* (1817). Segurament a partir d'aquesta data va treballar pel seu compte i el 1820 i 1821 la impremta es deia Imprenta Constitucional de Juan Ignacio Jordi.

La principal font d'ingressos de Joan Ignasi no venia tant dels seus treballs en la impremta com de la vinculació amb les fàbriques de paper la qual cosa ens permet suposar que la seva aportació a la societat Jordi Roca i Gaspar, a més de la professional, fou, sobretot, de caràcter econòmic. Així, doncs, farà d'apoderat, des del 1765, d'Antoni Ferrer i altres fabricants de paper de Capellades i rodalies per a la qual cosa és el responsable de presentar un recurs contra els drets de duana a Catalunya que els perjudicaven en relació a la llibertat d'introducció de draps. En nom d'aquests grup, Jordi demana disposar del privilegi de la concessió i la pertinent exempció de drets. El 1790 subministrava paper per a l'Escola de Dibuix de la Junta de Comerç dirigida per Pere Pasqual Molas.

El veurem també implicat en l'explotació d'un nou invent per encolar paper durant tot l'any independentment de les condicions climàtiques. Els seus inventors, el 1799, havien demanat a la Junta de Comerç de Barcelona que intercedís davant el rei per obtenir els privilegis pertinents per a la seva fàbrica de paper. Els propietaris, Bernat i Esteve Bes havien signat un conveni d'explotació amb el comerciant Joan Josep Macià. Durant les tramitacions, un dels informes relaciona els impressors que n'estan al cas, entre ells Jordi del carrer de la Llibreria. De la seva participació en el negoci paperers podem saber que comerciava amb draps i carnassa a canvi de bales de paper d'estampa i per escriure que intercanviava amb Pau Guarro i Milà de la Roca.

Està clar que Joan Ignasi Jordi tenia un pes específic dins el sector paperer perquè el maig de 1791, el fabricant de Sant Pere de Riudebitlles, Antoni Cardús, el de la Pobla de Claramunt, Josep

Costas i Joan Enrich de Sant Sadurní d'Anoia li donen facultats de representació tal i com ja tenia dels de Capellades. Madurell en el seu llibre *El paper a les terres catalanes* aporta documentació que demostra que Jordi «estamper i llibreter barceloní», el 1797, comerciava paper amb les fàbriques papereres de Capellades i La Riba. Jordi havia cobrat també d'alguns controladors provincials d'Artilleria i de la Reial Tresoreria de l'Exèrcit del Principat de Catalunya.

L'agost de 1798 l'assemblea de fabricants de paper de les comarques va triar Marià Hernández com a representant seu a Barcelona i a Joan Ignasi Jordi com a dipositari dels cabals provinents, entre d'altres, de la Reial Tresoreria per a revertir en els interessos del grup de fabricants. Hi va renunciar, però, el 24 de juliol de 1799 davant el que sembla una oferta millor. L'agost de 1804 els fabricants de paper blanc residents a Barcelona (Francesc Albert Condesa, Eudald Dou, Francesc Fontanelles, Francesc Serra, Salvador Pasqual Torra, Miquel Elias, Miquel Fortuny, Salvador Casadevall de Vic) signaven poders a favor de Jordi. Després d'aquest pacte va renunciar també als que tenia de la zona de La Riba i de Sant Pere de Riudebitlles.

Per altra banda Raimon Ferrer quan explica una nova conspiració a Barcelona el 1811 liderada per Campoverde, afirma que aquest havia nomenat quaranta persones amb funcions policials entre els quals hi haurà Joan Ignasi Jordi i Joan Sellent[†]. Quan els francesos els descobreixen queden confinats a la ciutat sense poder-ne sortir.

No podem determinar l'any de la seva mort però no pot ser més enllà de 1820 a jutjar per les dates dels peus i naturalment per la seva edat.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); ELIAS, F. (1948); MADURELL, J. Ma. (1972); RÀFOLS, J. F. (1989); SIMON PALMER, M^a del C. (1982)

JORDI, Joaquim
Barcelona

Pràcticament no se'n tenen notícies. Al carrer Llibreteria hi tenia la botiga que s'anuncia el 1805, el 1821 i el 1823. No hauríem de descartar que fos germà o potser fill d'Ignasi Jordi. Es té notícia del *Discurso pronunciado por el Sr. Juan de Balle diputado a Cortes por la Provincia de Cataluña en la sesión de 5 de noviembre de 1820 para apoyar el dictamen de las comisiones ordinaria de hacienda y comercio, sobre prohibiciones de generos y frutos extranjeros.*, Barcelona, 1820, 28 p.

A final d'any 1818 venia llibres per alguns vilanovins fruit encara de la relació establerta arran de la guerra del Francès. A l'Arxiu Històric de Vilanova es conserva una carta que ho demostra. En la contribució de 1820 a Barcelona apareix el seu taller com de 4a. classe.

Bibliografia: ELIAS, F. (1948); SIMON PALMER, M^a del C. (1982); AHBCN (Gremis); AHVNG, (vol. 2784)

JORDI, ROCA i GASPAR

Barcelona

Els impressors Agustí Roca[↑], segurament l'impulsor, Miquel Gaspar[↑] i Joan Ignasi Jordi[↑] van formar una companyia fins aproximadament l'any 1813; la majoria de comentaris, doncs, que podem fer els trobarem ressenyats en cadascun de la resta d'impressors de la companyia. Possiblement el motiu del trencament sigui la guerra del Francès perquè l'any 1813, a Roca el trobem a Palma de Mallorca, a Jordi a Vilanova i la Geltrú i a Gaspar seguint l'estela de Brusi[↑] per a qui treballa.

Com ja s'ha dit en la seva entrada, Jordi degué aportar a la companyia no tant el seu treball com el subministrament de paper i possiblement també el capital necessari com a conseqüència de la seva gran implicació en el negoci paperer.

El Col·legi de Llibreters va encomanar a aquesta companyia la impressió de totes les publicacions dedicades a la visita reial de 1802: *Notícia individual de la entrada de los reyes nuestros señores y real familia en la ciudad de Barcelona la tarde del once de*

setiembre del presente año de mil ochocientos dos escrita por encargo de la Comision de Obsequios de los Colegios y Gremios de la misma (1802). *Mascara real para la noche siete de noviembre 1802. Mascara real para la primera noche cinco de octubre. Mascara real para la segunda noche seis de octubre.* 1802. També és d'aquell any, Lorenzo Rodriguez, *Nueva reducción y correspondencia que tiene la moneda de oro en Cataluña con la de Castilla, y ésta con la de Cataluña, arreglada á el aumento S. Mag. se ha servido darla por la real pragmática de 17 de julio de 1779 y edicto publicado por la Real Audiencia.*

Del següent, la *Norma en que se presentan varias fórmulas de contratas de fletamentos, conocimientos, balances, contrata de compañía, cartas &c; que para el gobierno de un hijo suyo joven comerciante compuso Pedro Martir Coll y Alsina*, 1803

El 1805 van publicar *Carta del Conde de Cominges á su madre escrita en francés por el célebre Dorat y traducida al español por D.M.A. de C.* obra que que va ser el 1819 novament prohibida per la Inquisició per als que no tinguessin llicència «por ser una historia falsa, y por lo menos inverosímil, en la mayor parte, contraria en muchas á las prácticas de la Trapa, denigrativa de este Santo Instituto, y todo el Estado regular, nada edificante, favorable a la pasion del amor profano, discurrida y extendida para impugnar la estabilidad y observancia de los votos monásticos, é introducir el deísmo». *Discurso que en la abertura de la Escuela Gratuita de Química establecida en la ciudad de Barcelona por la Real Junta de Comercio del Principado de Cataluña dixo Francisco Carbonell y Bravo...*, 1805

Tratado de Ortologia castellana Josef Sarrabasa, el 1806. És interessant el pròleg de l'editor que mostra fins a quin punt era el responsable del que s'imprimia: «Advertencia del editor: Considerando que haría un servicio al Público dando a luz la presente Obrita, mayormente atendiendo a lo poco correcto que se lee, no he dudado pedirla al Autor a fin de que todos en general lográsemos aquel mismo fruto que lograban tan solamente tres o quatro particulares que la tenian en su poder...»

Novena de los gloriosos esposos San Joaquin y Santa Ana padres de Maria Santísima y abuelos de Jesu-Christo Sr. Nuestro que en su

obsequio ofrece la Piedad, y devocion Christiana a tan benéficos protectores, (L'última oració en català) (1806); *Vida del beato Josef Oriol, la escribió en italiano Don Juan Francisco Masdeu paisano del beato y la traduxo él mismo a la lengua castellana, segun la edicion hecha en Roma para la Beatificación* (1807); Josef Lapan *Pruebas de la sensibilidad novelas refundidas por...*, (1808).

El 1819 sense Jordi publiquen l'obra de Ceferí Ferret Torrents *Exposicion histórica de las causas que más han influido en la decadencia de la marona española, e indicacion de algunos medios para restaurarla: escrita en el año 1813 ...* El 1820 publiquen conjuntament *Manual per dirigir los malalts en sas malalties y en lo tremendo pas de la mort ab algunas benediccions oportunas y avisos als sacerdots assitents [sic] compost per lo R. Dr. Francesch Guiu* un manual de més de 300 pàgines. Possiblement fou l'últim intent. Gaspar va seguir en el negoci tot sol ja que els altres dos havien mort.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); CAMP, F. (1912); ELIAS, F. (1948)

JULIÀ MENSA, Narcisa

Lleida

Segona esposa de l'impressor de Lleida Bonaventura Corominas↑ amb qui va tenir quatre fills dels quals únicament va sobreviure la filla Narcisa. Es desconeix si va dur cap activitat impressora, probablement, no.

LLEIXÀ, Silveri
Barcelona; Mataró

A Barcelona treballa al carrer Dagueria i el 1821 al de Llibreteria. A Mataró hi tenia llibreria i impremta.

Totes les referències que en tenim són indirectes i en general el situen al primer quart del segle XIX i sembla que, com a mínim durant la Guerra del Francès va canviar sovint de població. Segons Costa del «1812, temps de l'ocupació francesa» se li coneix un volum: *Novelas* de Jean Pierre Claris. Per la seva banda, Elias assegura que Lleixà va debutar a Mataró entre 1800 i 1812 i que a partir de 1820 és a Barcelona i que el nom de la seva llibreria oscil·lava entre «Libreria e Imprenta de Silvestre Lleixà», i altres vegades, per exemple a Mataró, sota el nom de Silverio.

En la relació d'impressors de Catalunya que Valentí Llozer envia al Secretari General... l'1 d'agost de 1813, afirma que treballava a Vilanova i la Geltrú. Només hem trobat una única referència: Juan Esteban de Izaga. *Ortografia castellana o Arte de escribir con propiedad la lengua castellana: dispuesta en un nuevo orden mas arreglado conforme a la lógica*. Barcelona, Libreria de Pedro Barral, 1821 (Silverio Lleixà)

Bibliografia: COSTA, F. (1994); ELIAS, F. (1948); RÀFOLS, J. F. (1989); AHN (Consejo, lligall 11.291/60)

LLIGÉ, Pere

Barcelona,

Llibreria que entre 1818 i 1819 trobarem a carrer d'Avinyò i el 1822 al carrer Hospital, davant de l'hospital. Sembla que el 1846 encara era actiu.

Bibliografia: ELIAS, F. (1948)

LLORENS, Francesc

Lleida

Acabada la dominació francesa el febrer de 1814, les noves autoritats van nomenar regent de la impremta de Escuder[†] i Corominas[†] a Francesc Llorens que va mantenir el nom de «Imprenta de Lérida» abans que hi aparegués el seu nom. Només se li coneix *Informe de la Sociedad Económica de Madrid al Real y Supremo Consejo de Castilla en el expediente de Ley Agraria* de Gaspar Melchor de Jovellanos.

Bibliografia: SOL, R.; TORRES, C. (1996)

LLUCH, Josep

Barcelona

Situada al carrer de la Llibreteria a la dècada de 1820 és una llibreria important, on, entre d'altres coses, es feien les subscripcions per a la *Gazeta*. A la contribució de 1820 apareix com a negoci de 4a. classe. A partir de 1824 el podem trobar de tant en tant sol·licitant a la censura permís per poder vendre llibres. Hi ha, però, algunes referències anteriors. La seva llibreria surt freqüentment anunciada a la premsa.

Venia també estampes com la que s'anuncia a *El Indicador catalan...* del 3 de juliol de 1822: «Grabado: Vista de Blanes, resistencia de sus patriotas y ataque de Arango en el dia 24 de junio ultimo, contra la gabilla del ladron Misas, y sus secuaces. Véndese a 9 cuartos en la oficina de este periódico, calle Escudillers, en la de Lluch, calle librería y en los encantos de Roca».

Venia obres de caràcter popular com les de Josep Robrenyo. *Á la proclamacion de nuestra tierna Reina de España Doña María Isabel Segunda se dedican las siguientes décimas original de José Robreño*, Barcelona: en la librería de Lluch, 1833, 1 h. ; 27 cm; *Las consecuencias y horrores de la Guerra Civil décimas para la comprension de la gente sencilla*, [S.l.]: en la librería de Lluch, 1833, [1] h. ; 44x31 cm; *El Espatriado en su patria pieza bilingue[sic] en un acto original de José Robreño*; 1833, 28 p. ; 16 cm.

Possiblement oncle de Josep Rubió↑ ja que el pare d'aquest estava casat amb una germana de Lluch.

Bibliografia: AHBCN, (llogall 14/exp.3); AEB (censura 1820)

LLEIXÀ, Silveri
Barcelona; Mataró

A Barcelona treballa al carrer Dagueria i el 1821 al de Llibreteria. A Mataró hi tenia llibreria i impremta.

Totes les referències que en tenim són indirectes i en general el situen al primer quart del segle XIX i sembla que, com a mínim durant la Guerra del Francès va canviar sovint de població. Segons Costa del «1812, temps de l'ocupació francesa» se li coneix un volum: *Novelas* de Jean Pierre Claris. Per la seva banda, Elias assegura que Lleixà va debutar a Mataró entre 1800 i 1812 i que a partir de 1820 és a Barcelona i que el nom de la seva llibreria oscil·lava entre «Libreria e Imprenta de Silvestre Lleixà», i altres vegades, per exemple a Mataró, sota el nom de Silverio.

En la relació d'impressors de Catalunya que Valentí Llozer envia al Secretari General... l'1 d'agost de 1813, afirma que treballava a Vilanova i la Geltrú. Només hem trobat una única referència: Juan Esteban de Izaga. *Ortografia castellana o Arte de escribir con propiedad la lengua castellana: dispuesta en un nuevo orden mas arreglado conforme a la lógica*. Barcelona , Libreria de Pedro Barral, 1821 (Silverio Lleixà)

Bibliografia: COSTA, F. (1994); ELIAS, F. (1948); RÀFOLS, J. F. (1989); AHN (Consejo, lligall 11.291/60)

LLIGÉ, Pere

Barcelona,

Llibreria que entre 1818 i 1819 trobarem a carrer d'Avinyò i el 1822 al carrer Hospital, davant de l'hospital. Sembla que el 1846 encara era actiu.

Bibliografia: ELIAS, F. (1948)

LLORENS, Francesc

Lleida

Acabada la dominació francesa el febrer de 1814, les noves autoritats van nomenar regent de la impremta de Escuder[†] i Corominas[†] a Francesc Llorens que va mantenir el nom de «Imprenta de Lérida» abans que hi aparegués el seu nom. Només se li coneix *Informe de la Sociedad Económica de Madrid al Real y Supremo Consejo de Castilla en el expediente de Ley Agraria* de Gaspar Melchor de Jovellanos.

Bibliografia: SOL, R.; TORRES, C. (1996)

LLUCH, Josep

Barcelona

Situada al carrer de la Llibreteria a la dècada de 1820 és una llibreria important, on, entre d'altres coses, es feien les subscripcions per a la *Gazeta*. A la contribució de 1820 apareix com a negoci de 4a. classe. A partir de 1824 el podem trobar de tant en tant sol·licitant a la censura permís per poder vendre llibres. Hi ha, però, algunes referències anteriors. La seva llibreria surt freqüentment anunciada a la premsa.

Venia també estampes com la que s'anuncia a *El Indicador catalan...* del 3 de juliol de 1822: «Grabado: Vista de Blanes, resistencia de sus patriotas y ataque de Arango en el dia 24 de junio ultimo, contra la gabilla del ladron Misas, y sus secuaces. Véndese a 9 cuartos en la oficina de este periódico, calle Escudillers, en la de Lluch, calle librería y en los encantos de Roca».

Venia obres de caràcter popular com les de Josep Robrenyo. *Á la proclamacion de nuestra tierna Reina de España Doña María Isabel Segunda se dedican las siguientes décimas original de José Robreño*, Barcelona: en la librería de Lluch, 1833, 1 h. ; 27 cm; *Las consecuencias y horrores de la Guerra Civil décimas para la comprension de la gente sencilla*, [S.l.]: en la librería de Lluch, 1833, [1] h. ; 44x31 cm; *El Espatriado en su patria pieza bilingue[sic] en un acto original de José Robreño*; 1833, 28 p. ; 16 cm.

Possiblement oncle de Josep Rubió↑ ja que el pare d'aquest estava casat amb una germana de Lluch.

Bibliografia: AHBCN, (llogall 14/exp.3); AEB (censura 1820)

NICOLAU, Fermí (... - 1822)

Girona

Arran de la mort de l'impressor Josep Bro, va entrar-hi a treballar com a oficial. Era germà de Maria, segona esposa de Bro. Amb alguna desavinença entremig, Fermí va quedar-se amb el negoci quan la germana va morir segurament l'any 1814, moment en que ell es decideix a demanar a l'ajuntament de Girona poder recuperar el títol d'impressor de la ciutat que tenia abans de la invasió francesa. Naturalment argumenta la seva col·laboració en la defensa de la ciutat i fa notar que ho va fer en contrast al comportament de l'impressor Oliva[†]. Ho aconsegueix amb la condició que ha de millorar la qualitat de la seva impressió sobretot amb la renovació dels tipus. La seva raó social ho fa constar: «Imprenta Real de Fermin Nicolau, antes Brò». Publica i reimprimeix els impresos oficials.

Algunes de les seves obres són: *Reduccion de la moneda de oro y de plata a otras especies de moneda, conforme al aumento que tiene* (s.a.); *Exercici devot per cada dia que en las suas missions ensenyan los PP. Caputxins de la provincia de Catalunya en lo Bisbat de Gerona* (s.a.); *Representació de la Sagrada Passió y mort de Nostre Senyor Jesu-Christ novament corregida y regulada conforme à lo que los quatre Sagrats Evangelistas... nos ensenyan... per Fr. Anton de S. Geroni... Va anyadit al principi, la conversió de la*

Samaritana y de la Magdalena, la entrada de Christo à Jerusalem, lo despediment de Jesus y Maria ... (1802); *Aviso importante sobre los casos extraordinarios de viruelas legitimas, sobrevenidas mucho tiempo despues de la vacuna verdadera, y tentativas para precaverlos con otras reflexiones dirigidas à perfeccionar la practica de la vacuna escrito publicado por el doctor Juan Puig* (1803); *Sonetos con que felicita las Pascuas de Navidad al muy ilustre Senado de la ciudad de Gerona D. Santiago Dalmau y Xandri, alumno benemerito en la primera clase de gramatica de las escuelas publicas de la misma ciudad dia 24 de diziembre de 1805* .

El 14 de desembre de 1814 juntament amb l'apotecari i un orfebre sol·licita la plaça de regidor que li és denegada perquè no tenia prou prestigi. Va morir el 6 de juny de 1822 sense fills i la impremta la va heretar la seva viuda Josepa Puignau↑ que la va mantenir fins aproximadament el 1830 quan se'n fa càrrec Fermí Sureda i Puignau fill d'una neboda.

Publica a partir del començament del segle si bé detectem un salt entre el 1808 i el 1813. Seguim les seves publicacions fins el 1818, en les quals hi prevalen els llibres de caràcter religiós. Moltes publicacions surten sense data.

Bibliografia: MIRAMBELL, E. (1988)

NICOLAU, Josepa
Girona

Primer quart del XIX. Viuda de l'impressor Frederic Nicolau Arrosser. Es coneix una obra de 1822 amb el peu de «Josefa Nicolau Viuda, Impresor Librero». El seu nom era Josefa Puig.

Bibliografia: RÀFOLS, J. F. (1989)

NICOLAU, Maria, Vda. Bro

De família d'impressors del segle XVIII a Girona, Maria Nicolau es va casar el 1770 amb Josep Bro↑, vidu de 40 anys. Germana de Fermí

Nicolau, quan va enviudar va regentar la impremta. Jaume Bro, el fundador, va tenir dos fills, Miquel i Josep, que després de desavinences familiars van acabar tenint els seus tallers respectius. Miquel va tenir cinc fills. L'hereu, Francesc s'incorpora com a mestre impressor el 1779 però no sembla que la seva impremta tingui continuïtat.

De Josep Bro que era molt religiós, es conserva força documentació de la seva vida privada i com a impressor. Va casar-se dues vegades. El 1782 «assigna unes rendes al Carmelites descalços a compte de “diverses lletres d'impremta”». Mor sense fills el 1794 i hereta el negoci la seva segona esposa Maria Nicolau que continuarà regint la impremta i la llibreria, assessorada pel seu germà Fermí. A partir de 1796 el peu és «En la impremta Real de Nicolau, antes Bro». Aquell mateix any, a l'agost, tal i com estableixen els capítols matrimonials de Maria, la impremta va passar a mans del seu germà Fermí el qual el 24 d'abril de 1794 esdevé procurador amb poders per prendre en nom seu tota mena de decisions i així pot prendre possessió de tot el que Bro li havia deixat a Maria. El document notarial el signen com a testimonis els companys d'ofici Eudald Thomas, Agustí Figaró i Isidre Frigola.

Mirambell, però, crida l'atenció sobre unes desavinences entre els germans arran de la validació del títol d'impressor reial quan ella, el 1796, es torna a casar amb el comerciant Lluís Dalmau. El jutge va dictaminar a favor de Maria. Però la guerra ho va capgirar tot i Maria mor durant aquests anys sense poder recuperar, com volia, l'antiga oficina dels Bro.

Els peus d'impremta oscil·len: Maria Nicolau Vda. Bro i Maria Bro i Nicolau. Des del moment de cessió dels poders al germà fins que es casa (aproximadament dos anys) el peu d'impremta era «Maria Bro y Nicolau, viuda administrada por Fermin Nicolau». A partir d'aleshores la impremta passa a les seves mans.

Bibliografia: ANTON PELAYO, J. (1998); LLANAS, M. (2004); MIRAMBELL, E. (1988)

OLIVA

El cas dels Oliva és semblant a la d'altres nissagues d'impressors, com els Abadal↑ o els Gaspar↑, que s'escampen en el territori i en el temps a partir d'un únic punt i resulta difícil reproduir-ne la seva trajectòria. L'origen de la impremta Oliva cal buscar-lo a finals del xvii. Durant el xviii són els germans Antoni i Narcís Oliva i Just els qui, per separat, segueixen el negoci.

Presentem l'arbre genealògic per a facilitar l'ordenació cronològica sobretot perquè alguns dels noms de pila com Narcís o Vicenç es repeteixen i porten a confusió: Francesc Oliva es casa el 1686 amb Anna Just. Tenen dos fills Antoni (... - ca.1780) i Narcís (... - 1745).

Comencem per la **branca d'Antoni Oliva Just** que té un fill que mor abans que ell i la impremta passa a mans del seu nét Antoni Oliva Ferran; aquest té una filla, Maria Oliva Gispert que es casarà amb l'impressor Agustí Figaró↑.

OLIVA GISPERT, Maria (1784 - 1855)

Maria Oliva, filla d'Antoni Oliva i Ferran va ser nomenada beneficiària universal pel seu pare. El 1800, amb 16 anys, es va casar amb Agustí Figaró de 23. Figaró va actuar com a regent del negoci d'Antoni Oliva i Ferran que va morir el 1797. Antoni Oliva, sense fills homes, va testar a favor de la filla Maria que només tenia tretze anys. Mirambell, encertadament, qualifica la branca d'Antoni Oliva, pare de Maria, de branca menor ja que l'hereu a començament del XVIII va ser Narcís. Serà mitjançant Maria Oliva casada amb Agustí Figaró que derivarà aquesta branca menor dels Oliva cap a la dels Figaró que ben possiblement podria tractar-se, també, de la branca menor dels Figaró.

Cal no oblidar que els Figaró, a Barcelona, era una de les impremtes més influents al segle XVIII fins el punt d'aconseguir el primer privilegi d'impressors reials la qual cosa va fer aixecar moltes protestes per part del gremi perquè van considerar que es castigaven els interessos d'un col·lectiu en benefici d'una sola persona, estil mai vist en els costums dels gremis catalans. Així, doncs, no és desencaminat suposar que l'Agustí Figaró que trobem treballat de regent a l'impremta d'Antoni Oliva de Girona i casat després amb la pubilla Maria, hereva d'aquest fos el segon fill de la nissaga. Arran del casament de Maria amb Agustí, al peu d'impremta passa a predominar-hi el nom de Figaró entre 1803 i 1823 que és «Agustí Figaró i Oliva» i a partir d'aleshores i fins el 1847, any de la seva mort, apareix el nom d'Agustí tot sol. A partir d'aleshores Maria Oliva recupera un cert protagonisme amb «Viuda i fill de Figaró» fins el 1855.

La branca de Narcís Oliva Just segueix amb un fill d'aquest que es diu Narcís Oliva Nadal el qual té un fill anomenat Vicenç Oliva Feliu. D'aquest en van sortir dues branques més la de Narcís Oliva Constans que s'instal·larà a Barcelona i la d'Antoni Oliva Constants que tindrà quatre fills: Francesc, Ramon, Tomàs i Vicenç.

Narcís Oliva i Just va aconseguir el privilegi de la venda exclusiva de llibres escolars de la Universitat de Cervera. Mor el 1745 i l'hereu del negoci, el seu fill **Narcís Oliva i Nadal** el manté. Aquesta impremta va ser activa fins el 1803. Només li coneixem *El vencedor de los falsos profetas. Elias*. Drama... Academia del Cíngulo de Santo Tomás Aquino, 1803; *Annualis ordo recitandi, et celebrandi, in dies*

juxta Brev. et Missalis rom. rubricas in Cathedrali... possiblement de 1802. *Gerona festiva y gloriosa en las demostraciones, con que se recibió y obsequió a los SS Reyes Don Carlos IV y Doña Maria Luisa, á los SS Principes de Asturias Don Fernando y Dª Maria Antonia de Borbon en los dias 22, 23, 26 y 27 de Octubre de 1802, en que se dignaron hacerla feliz con su Real presencia, al paso para la Plaza de S. Fernando de Figueras, y en su regreso.* 1802

Vicenç Oliva i Feliu Des de ben jove va col·laborar amb el seu pare Narcís Oliva i Nadal i just en començar el segle XIX trobem algun imprès amb el seu nom en solitari. En general imprimeix obres religioses, principalment els llibres de Francesc Dorca de reflexió religiosa. Publica el Diccionari d'Antonio Nebrija. Treballa sol o en companyia d'Antoni amb regularitat fins el 1820 quan al CCPB s'observa un salt fins el 1824 (coincident amb el trienni Liberal) quan torna a emprendre la feina. Hem de recordar que havia publicat algun llibre favorable a Ferran VII i el decret d'aquest publicat el 1814. El 1808 *Exposicion de los hechos y maquinaciones que han preparado la usurpacion de la Corona de España, y los medios que el emperador de los franceses ha puesto en obra para realizarla por Don Pedro Cevallos ...*

Continuarà, doncs, el negoci publicant amb regularitat fins aproximadament el 1817 i 1818. Va ser el primer a tenir el privilegi d'impressor reial. Mirambell dóna la possibilitat que fos impressor del *Diario de Gerona* que va sortir entre el 20 de juliol de 1808 i el 10 de desembre de 1809. Guillamet no ha localitzat l'impressor però fa notar que la capçalera du l'escut de la ciutat la qual cosa, segons ell, el vincularia amb més probabilitat amb Fermí Nicolau[†] que ostentava el títol d'impressor de la ciutat, privilegi que va recuperar acabada la guerra del Francès. S'afegeix a això que Nicolau, amb la viuda Bro, van imprimir el *Correo de Gerona* entre el 5 de febrer i el 3 d'agost de 1795.

Moltes de les obres que sortien dels seus tallers ho són sense data, la qual cosa dificulta molt poder fixar la cronologia dels treballs de la família. Just al tombar de segle Mirambell assegura que pare i fill, és a dir Narcís i Vicenç van treballar junts. Anys més tard (aproximadament 1818) va fer el mateix Vicenç i el seu fill Antoni. Destaquen les edicions de les obres de Fc. X. Dorca alguns títols del

qual són prou eloqüents *De las ventajas del gobierno monárquico...*, les faules d'Iriarte o bé Giussepe Ma. Soporiti, *Camino del cielo consideraciones purgativas e iluminativas sobre las máximas eternas...*

Vicenç Oliva i Feliu va tenir dos fill Narcís i Antoni Oliva i Constans

Oliva i Constans, Narcís

Girona. Barcelona

Narcís va trencar la tendència més conservadora de la família. Durant la guerra del Francès el trobem a Girona i a *La Gazette de Gironne* del diumenge 23 de febrer de 1812 hi ha un anunci del Govern general de Catalunya amb Charles Decaen com a comandant en cap de l'exèrcit a Catalunya, segons el qual s'havien nomenat diverses persones per a formar part dels diferents consells generals. Entre els membres dels Consell del Comú de Girona hi ha «Oliva, impresor». Cadascun dels membres, però, abans d'exercir el seu càrrec havien de jurar fidelitat i obediència al «Gobierno de Cataluña en las manos del intendente».

Tres mesos més tard, el dijous 14 de maig de 1812, es publica un *Aviso concerniente a la Gazeta del Ter* per anunciar el canvi de nom per *Gazeta del Departamento del Ter* la qual «contendrá las novedades del imperio Francés más interesantes» i demanen a tota la població que vulgui publicar-hi res que ho lliuri a «la oficina de la Gazeta». Si, a més, s'hi volen abonar podran remetre la butlleta a «casa del Sr. Oliva, impresor de Gerona, plaza de las Coles». A partir del número 75, corresponent al dijous 17 de setembre de 1812, canvia la capçalera que passa a tenir únicament l'àliga imperial. La tipografia és més petita i canvia el tipus de paper, etc... Apareix el nom de l'impresor «A Gironne, de l'Imprimerie de la Préfecture, Place Saint Narcise, nº 238». A partir del 17 de gener de 1813 hi diu: «A Gironne, Chez J-B. Alzine, imprimeur de la Préfecture, Place Saint Narcise, 238» que demostra la vinculació entre les dues imprentes. Per a més informació vegi's l'entrada corresponent a Alzina.

Entre 1814 i 1820 no hem trobat cap registre a excepció de *Significaciones castellanas i catalanas de todos los nombres i verbos contenidos en toda el arte de Elio Antonio de Nebrija, para descanso*

i utilidad de las escuelas de gramatica, de 1819 i no s'hauria de descartar que, el 1814, hagués hagut d'emigrar. A partir del Trienni Liberal reapareix a Barcelona on fa de corresponsal amb Alzina. Hem de pensar que va instal·lar-se a Perpinyà i va treballar per Alzina fins llavors? És una simple suposició. A la contribució de 1820 a Barcelona trobem el seu taller qualificat de 3a. classe al carrer Plateria on publica *Noticia de los principales sucesos ocurridos en gobierno de España desde el momento de la insurreccion en 1808 hasta la disolucion de las Cortes en 1814 por un español residente en París*. El 1824, però, la policia francesa fa un important recerca contra l'edició clandestina; hi detecten Joan Bta. Alzina vinculat al impressors Oliva de Girona i Barcelona.

Segurament va intentar sort a Barcelona on va obrir també una llibreria; li trobem tres publicacions més: *Arte de amar de P. Ovidio añadido con los Remedios de amor y el Arte de hermostear la cara, del mismo autor, puesto en prosa castellana por D.M.A.R.*, (1822); *El Vampiro novela atribuida a Lord Byron* (1824); *Arte de hablar bien frances, ó, Gramatica completa dividida en tres partes... con un suplemento que contiene una nomenclatura muy amplia... sacado todo de los mejores maestros por Pedro Nicolas Chantreau*, (1824). Al *Diario de Barcelona* de l'11 de juliol de 1824 anuncia: *Los errores de Llorente combatidos y desechos en ocho discursos por el Dr. D. Manuel Anselmo Nafria, Canónigo lectoral de la Santa Iglesia Catedral de Calahorra: véndese en la librería de Narciso Oliva y compañía, calle de la Plateria, num. 6*

Coincidim amb Mercader a *Catalans i domini napoleònic* que no necessàriament Narcís Oliva havia de ser un afrancesat convençut sinó que s'hi trobés implicat i volgués seguir per qüestions estrictament econòmiques. Punt de vista que pot ser corroborat amb la sol·licitud d'inspecció de la censura per poder embarcar el 1824 a la goleta «Los tres hermanos, (a) la Villanueva» cap a Puerto Rico una caixa amb els llibres següents: *Los mártires o el triángulo de la religion cristiana* de Chateaubriand (2 v); *El Evangelio en Triunfo* (2v.); *Voz de la Naturaleza* (4 v.); *Cartillas o silabarios para los muchachos*; *Ortografia d la lengua castellana*; *Sermones de Mansillon* (11 v.); *Primado Pontificio*; *El Espíritu de Telémaco*; *Filosofia de la Elociencia* de Capmany (2v); *Noches lúgubres* de Cadalso. Rep el vist i plau el 8 de novembre. El 1825 en una

sol·licitud semblant per embarcar a l'Havana li retenen *Historia de Carlos XII*.

De l'agost de 1824 tenim constància que importava llibres procedents de Perpinyà. Hi trobem llibres de medicina al costat de diccionaris i gramàtiques castellanes i franceses, matemàtiques, física, química, literatura clàssica, mitologia... La censura d'Avellà no li permet introduir *Càlcul des probabilités* de Lacroix, *Pluralité des mondes*, *Contes des fées*, *Contes morales*, *Conjuration de St. Real*. El 1825 demana permís per exportar obres a Rio de Janeiro.

Entre 1830 i 1836 va publicar a Barcelona, en 13 volums, el *Diccionario historico, o, Biografia universal compendiada*. A partir del volum sisè hi apareix el peu, «Libreria de los editores Antonio y Francisco Oliva» la qual cosa explica en bona part el peu: «En la librería de N. Oliva y Compañía». Pel Diario de Barcelona sabem que en 1822 aquesta llibreria es trobava «junto a Santa Maria del Mar».

Oliva Constans, Antoni (1760 – 1833)

Girona

Comença a treballar amb el seu pare, V. Oliva i Feliu però aviat va independitzar-se com confirma Aguiló que és qui en dóna la publicació més primerenca amb el seu nom sol al peu d'impremta; es tracta d'una carta en vers del bisbe Armanyà publicada a Girona el 1815. La següent data amb el seu nom al peu és de 1818 i es una *Preparación de la misa...* en 3 vols. Publicà obres religioses fonamentalment la Bíblia sencera o els dos Testaments i també d'ensenyament com la gramàtica de Nebrija l'any 1819. Del 1820 són *Breve exortacion pastoral, que el Ilustrísimo Señor Don Juan Miguel Perez Gonzalez Obispo de Gerona, dirige a sus diocesanos... de denunciar á su Ilustrísima ó á sus inmediatos pastores toda proposicion que oigan contraria á nuestra santa fe ...* que sense significar res en especial sí sembla demostrar un certa tendència. Aquesta no és la única publicació de l'estil; publicà altres sermons i proclames del bisbe, potser n'era l'impressor principal. També publica la 3ª edició corregida i augmentada de *Cornelia Boroquia* de Luis Gutierrez .

El 1822 treu *Filosofía de la elocuencia* d'Antoni de Capmany i una segona edició el 1826; el 1823 *Ortografía de la lengua castellana arreglada a la última de la Real Academia Española* per a la Real Academia Española. Publica Calendaris i manuals religiosos diversos (*Exámen de las que quieren ser monjas, utilísimo a las que ya lo son, su autor el P. Antonio Codorniu*). J.Fc. Masdeu i de Montero *Arte poetica facil diálogos familiares en que se enseña la poesia a cualquiera de mediano talento, cualquiera sexo y edad obra de Juan Francisco Masdeu. Nueva edicion corregida con esmero y puesta en un todo conforme a la nueva ortografia por D. J.M.P. y C*, amb el peu: Gerona; Barcelona, 1826. Progressivament la temàtica es va ampliant i apareixen manuals per escriure cartes, d'administració, d'astronomia, la *Ultima despedida de la Mariscala á sus hijos compuesta en frances por el Marques Caracciolo* el 1830, gramàtiques, etc. La darrera data de que tenim notícia és de 1833.

Germà de Narcís, va succeir i heretar la impremta del pare a Girona fins el 1837. El 1834 va iniciar la impressió del *Boletín Oficial de la Provincia*. L'interessant d'aquest impressor és que el seu fill Vicenç va seguir el negoci a Girona i els altres fills van expandir-lo cap a Ultramar tant a Cuba com a Filipines. No s'hauria de descartar que en aquests afers les imprentes dels germans Antoni i Narcís Oliva i Constans treballessin conjuntament perquè ja el 1815 trobem *Ondina por Etienne Enault, traducida para La Prensa por Maria*, un peu a l'Havana prou explícit «Imprenta de Oliva i Companyia». També hem vist com Narcís el 1824 demanava permís per embarcar llibres a l'Havana.

Durant els anys 1820 a 1822 aproximadament apareix el nom d'Oliva sense especificar de quin membre de la nissaga es tracta. Sol aparèixer simplement «Imprenta Oliva» i en alguna ocasió «Imprenta Nacional del Gobierno (sic) por Oliva».

D'Antoni podem suposar que va tenir quatre fills si considerem que els noms Oliva que ens apareixen durant uns mateixos anys dedicats a la impressió podrien ser germans. Es tracta de Francesc, Vicenç, Ramon, i Tomàs.

Oliva i Palau, Francesc
Barcelona

Va treballar amb el seu pare Antoni a Barcelona entre 1830 i 1836. L'any 1833 treballava a la impremta de Pablo Renouard de Barcelona. Segurament degué ocupar-se de la llibreria que Antoni, el seu pare, tenia a Barcelona: «Librería de Antonio y Francisco Oliva, (Gerona : por A.Oliva)». Aquell mateix any trobem: *Oraciones y meditaciones para el santo sacrificio de la misa y para recibir los sacramentos de la penitencia y comunión y ejercicios de mañana y noche traducidas del idioma francés por José Antonio de la Valle* amb el mateix peu. També va participar en la publicació del *Diccionario histórico...* editat per Narcís Oliva, a partir del volum sisè quan hi apareix el peu, «Libreria de los editores Antonio y Francisco Oliva». L'any 1833 amb aquest peu d'impremta s'editen les obres de Joaquim Roca i Cornet o una gramàtica francesa que havia estat repetidament publicada durant quinze anys.

Oliva i Palau, Ramon

L'Havana

Hi ha una única referència i és la publicació l'any 1832 a l'Havana del llibre *Jardín romántico* de Santiago Cancio Bello, Andrés Avelino de Orihuela i Miguel Francisco Viondi. Cal recordar que el 1815 amb sol nom de «Imprenta de Oliva y Compañía» ja es troba publicat a l'Havana un llibre d'Etienne Enault *Ondina*.

Oliva i Palau, Tomàs

Manila

Va viatjar a Manila on va treballar per a la impremta de José Maria Dayot. Hem localitzat dues referències amb el seu nom *Arte y reglas de la lengua tasala* [sic] de 1832 amb el peu «Imprenta Nueva de Jose María Dayot por Tomas Oliva», un gruixut volum de més de 900 pàgines i el *Almanaque filipino y Guía de forasteros para el año de 1834*, un volum de gairebé 300 pàgines amb un mapa plegat, publicat segurament el 1833.

Oliva i Palau, Vicenç

Girona

Una primera referència, de 1824, és una reimpressió feta a Girona de la *Real cédula de S.M. y señores del Consejo por la cual se manda guardar y cumplir el Real decreto inserto, comprensivo de las reglas que han de observarse para el uso del papel sellado*. El 1826 hi ha un altre imprès publicat conjuntament amb Benet Monfort de València: *Ensayos poéticos* d'Estanislau de Cosca Vayo. A partir de 1829 sembla que té impremta i llibreria a Barcelona.

Va ser l'últim que es va quedar a Girona treballant, tot i que va viatjar el suficient com per aprendre noves tècniques que, com en el cas de l'estampació, va introduir a la zona. El futur gran impressor Narcís Ramirez va iniciar la seva carrera com a tipògraf en aquesta impremta. El temps d'actuació de V. Oliva fou molt curt, i per tant són poques les obres que podem examinar. Totes elles són d'una remarcable perfecció. Igual que el seu pare imprimí el *Boletín Oficial de la Provincia*, contrarietats econòmiques l'obligaren a plegar el negoci i liquidar tots els materials que integraven el taller. Tot quedà dispersat entre diversos tallers, cap dels quals es pot considerar continuador de Vicenç Oliva.

Bibliografia: ELIAS, F. (1948); GUILLAMET, J. (2003); MERCADER, J. (1949); MIRAMBELL, E. (1988); RÀFOLS, J. F. (1989); VAUCHELLE-HAQUET, A. (1985); AEB (censura 1824-1825)

OLIVERES

Barcelona

El nom i l'ofici perdurarà durant un centenar d'anys; la repetició de noms de pila afegix dificultat a l'hora de desxifrar cronologies i, en conseqüència, petites referències a catàlegs. No podem fer res més que suposicions confegides a partir de la combinació de dades i dates escadusseres.

Entre el 1793 i 1801 al *Diario de Barcelona* hi trobem referències a un tal Antoni Oliveres que té botiga al carrer Boters.

Oliveres, viuda

Si vinculem aquesta nissaga amb la de Joan Oliveras (amb *a*) del segle XVIII sembla que ens ajuda a aclarir el panorama. Aquest impressor juntament amb Joan Barber, tots dos barcelonins, formen una societat per anar a suplir Manuel Ibarra que ha d'abandonar, entre 1749 i 1754, la impremta de la Universitat de Cervera perquè havia de retornar temporalment a Madrid. Abans de 1805 Oliveras és a Barcelona perquè, segons Elias, aquell any es troba la primera obra amb peu d'impremta de la viuda.

Fins el 1819 va tenir oberta la llibreria al carrer Regomir on, a més, venia llibres blancs de caràcter administratiu i com a tal s'anunciava el juny de 1815 al *Periódico Político Mercantil de Barcelona* «En la Libreria Oliveras, cerca de la baxada de S. Miguel, se hallan de venta á un precio equitativo una porción de libros grandes de papel extranjero, propio para casas de comercio». A partir d'aquell moment al peu hi ha els noms dels fills Joan i Josep. El 1820 els tres fills apareixen a la contribució la qual cosa ens fa suposar que la mare va morir el 1819 i el negoci passa als tres germans que és considerat de 6a. classe. Ignasi s'està al carrer d'Avinyò, 10 i Joan i Josep al carrer del Bisbe.

Si seguim per aquesta via podríem elaborar un possible arbre genealògic: Antoni i Joan Oliveres són germans. Joan és casa amb una dona de cognom Montmany i tenen tres fills: Ignasi, Joan i Josep. El gran, Ignasi, i els seus descendents seguiran amb la branca principal del negoci. Els altres dos Joan i Josep treballaran una bona temporada junts. Joan es casarà amb Josepa Verdaguer i tindrà negoci propi. Josep tindrà llibreria. Podríem fins i tot suposar que hi hagués un quart fill, Marià, que s'instal·lés uns anys a Reus.

El negoci inicial i durant anys principal sembla ser la llibreria i no serà fins la generació dels respectius fills d'Ignasi i de Joan Oliveres i Montmany que no s'iniciarà l'autèntica incorporació al món de la impremta.

Oliveres Montmany, Ignasi

Amb gairebé tota probabilitat treballava amb la seva mare tal i com pertoca a l'hereu. El 1807, en la contribució, consta ja com a mestre amb botiga però sense casa i segueix així fins el 1820 quan

apareixen els tres germans la qual sembla confirmar la mort de la mare i la independència dels altres dos germans. Ignasi és al carrer Avinyó a tocar de la Baixada de Sant Miquel i Joan i Josep al carrer del Bisbe.

El 1824 anunciava al *Diario de Barcelona* els llibres que tenia a la venda a la seva llibreria. Venia també llibres vells o *de lance* entre els quals destaquen les *Memorias de Barcelona* de Capmany, diccionaris d'anglès o francès, llibres de comerç o jurisprudència, la *Química* de Lavoisier, etc.

Segons Pilar Vélez, Ignasi Oliveres va anunciar el 1808 l'obertura d'un gabinet de lectura, però no se'n té cap notícia certa.

Ignasi va tenir dos fills que van seguir i millorar el negoci: Joan i Vicenç Oliveres Gavarró.

Oliveres Montmany, Joan

Fill de Joan Oliveres i germà d'Ignasi i Josep. Es va casar amb Josepa Verdaguer filla de Vicenç Verdaguer[†] i germana de Joaquim. Encara que de forma indirecta, aquest casament estableix uns dobles vincles familiars amb les imprentes Verdaguer i Jolis perquè, per una banda, Josepa és la germana de Joaquim i per l'altra perquè Rosa Bollich, esposa de Joaquim Verdaguer, era la germanastra de Tecla Boix hereva de Jolis.

Durant els darrers anys de la vida de la mare i mentre Ignasi s'ocupa del negoci familiar, Joan va treballar sovint amb el seu germà Josep. Després de la mort de la mare, Joan s'instal·larà al carrer del Bisbe on hi serà fins el 1824. Els anuncis que per aquells anys apareixen al *Diario de Barcelona* deien sovint «Libreria de los hermanos Josef y Juan Oliveras, calle Freneria y Obispo» davant l'Audiència. Fins el 1834 no es pot dir que faci plenament d'impressor.

Oliveres Montmany, Josep

Se'l podia trobar com a llibreter a l'Arxiu de la Corona d'Aragó d'on era porter tal i com deixen constància el anuncis al *Diario de Barcelona* de 1824: «En casa el librero y portero del R. Archivo de la

Corona de Aragón». A més de relligador era un llibreter important i els anys 1830 a 1832 era al carrer Banys cantonada Santa Eulàlia.

El gener de 1818 anuncia un bon seguit de llibres entre els quals crida l'atenció *Coleccion de diarios de Barcelona empieza el año 1808 y concluye en marzo de 1814 tiempo en que fue ocupada por los franceses*. Anuncia així mateix *Loterias para el juego llamado vulgarmente el quinto puestas en cartones que contienen los noventa numeros en cada carton, las hay construidas para 70 individuos, las combinaciones son muy claras y las hay de tres clases...* El novembre de 1821 assegura disposar únicament de la «última revolució» entre 10.000 i 20.000 papers i impresos. Tenia llibres estrangers. El 1830 anuncia que ven periòdics vells i el 1833 que ven llibres al seu domicili a la Pl. de l'Oli, 6.

El gener de 1824 encara s'anunciava a l'arxiu de la Corona d'Aragó: «Se hallan a la venta de comision en la calle del Obispo frente a la Piedad, en casa del librero y portero del Real Archivo de la Corona de Aragón, Josef Oliveres».

El juliol, però, l'anunci és relatiu a la compra de llibres: «La persona que guste deshacerse de las operas impresas y representadas en esta ciudad desde el año 1814 hasta el presente confiarase con con José Oliveras, librero que vive en la calle de la Piedad, que a precios razonables los comprará».

Es dedicava a la venda ambulat de llibres com demostra la tramitació que presenta a la censura el 12 de maig de 1826 per poder vendre'n a la fira de Mataró. La relació conté un total de 35 títols amb 65 volums. Hi predominen els llibres religiosos, seguits dels de literatura i d'altres de caràcter pràctic com ara *Prontuario de Caminos*, *Tratado de animales* o un tractat de comerç. Pel que fa la literatura destaquen les obres de Gracián, el *Paradís perdut* de Milton o *Pamela* de Richardson. Alguns dels títols resulten si més no ambigus com ara *Instrucciones del matrimonio* de Forneux, *Desengaños místicos* d'Arbiol o Goldsmith *Historia secreta del gabinete de Napoleón*. La procedència dels llibres a partir dels peus són fonamentalment de Barcelona i Madrid amb el mateix nombre d'exemplars; dotze cadascun. N'hi ha un parell de València i Mallorca i la resta de Venècia, Valladolid, Murcia, Manresa o Vitòria.

Oliveres, Marià (1769 - ...)

Reus

Segons Agudé va aparèixer a Reus a finals del XVIII i potser només era llibreter segons consta al cadastre. «Es possible que als seus obradors tingués una premsa d'imprimir, ja que l'ofici de llibreter anava quasi sempre lligat al d'impressor, però en tot cas, d'això no n'ha quedat cap constància. A començaments del segle XIX va coincidir a la Pl. del Castell amb Francesc de Paula Compte[†], que hi va tenir una llibreria». La va conservar oberta fins 1816 a partir del qual desapareix de Reus. «Potser va passar a Barcelona on hi ha constància d'un impressor Oliveras el 1828, als locals del qual el 1841 hi havia a la venda l'obra de Pròsper de Bofarull "Los condes de Barcelona vindicados"». «Libr. de Mariano Oliveres, Carrer dels Banys» segons "Diario de Barcelona" de 1830.

Oliveres Gavarró, Joan (1812 - 1892)

Barcelona

A partir de l'adquisició de la impremta de Bergnes de las Casas el 1843 va dedicar-se a publicar traduccions i segons Pilar Vélez va introduir la novel·la de butxaca amb il·lustracions a la dècada del 1840.

Joan i els seu pare Ignasi van fer costat a Bergnes durant el greu conflicte que el va enfrontar amb el Gremi. Tot i que Bergnes de les Casas no apareix en aquesta relació, convé matisar el motiu del rebuig del gremi a Bergnes. Tradicionalment, s'ha acceptat el punt de vista d'Elías en el sentit que foren la gelosia i la seva mala gestió econòmica els únics motius pels quals va haver d'enfrontar-se a un plet; són certament ben plausibles, però personalment em decantaria per afegir-hi un cert rebuig ideològic a conseqüència de les seves vinculacions al mons quàquer i protestant. Salvant totes les distàncies, recorda el que va haver de partir Pere Pau Husson[†] en el seu moment.

Bibliografia: AGUADÉ, E. (1996); COMAS, M. (2001); ELIAS, F. (1948); LLANAS, M. (2004); OLIVES, S. (1947); VÉLEZ, P. (1989); RÀFOLS, J. F. (1989); AHBCN (Gremis); AEB (Censura 1824-1826)

[P]

PASCUAL

Tarragona

Literalment Elias diu: «Res no en sabem de la impremta de Pascual sinó que el 1811 aquest mestre estamper havia traspassat, perquè en tal data trobem el peu d'impremta de la viuda».

Bibliografia: ELIAS, F. (1948)

PERIU, Pere Joan

Manresa; Vic

Només es tenen referències de publicacions fetes l'any 1823 quan publica Circulars de la Junta provisional de Govern a Manresa. Aquell mateix any, però, és possible localitzar-lo a Vic amb *Carta-manifiesto del M.R.P. provincial de Dominicos de la Corona de Aragon Fr. Domingo Quírico Comerma á los religiosos y religiosas de su provincia* i també *Exposicion que ha dirigido el cabildo de la sta. iglesia catedral de Vich en el Principado de Cataluña á S.A.S. la Regencia del Reyno*.

Bibliografia: ELIAS, F. (1948); RÀFOLS, J. F. (1989)

PERSICH, Francesc

Talarn

Consta en la relació d'impressors de Catalunya que Valentí Llozer adreça al Secretari de Governació l'1 d'agost de 1813, a Talarn.

Bibliografia: AHN (Consejos lligall 11291/exp.60)

PERXELLS, Ramon

Reus

Cartaire. Documentat entre 1808, al carrer Puig Oriol i el 1829 al de santa Anna.

Bibliografia: AGUADÉ, E.(1996)

PEY, Joan

Barcelona

Tenim molt poca informació d'aquest llibreter. Segons Elias va treballar entre 1807 al pla de la Boqueria i el 1815 quan tenia la botiga al carrer Escudellers. En la contribució personal del 1808 i de 1814 hi surt un Josep Pey que té botiga i no té casa.

Bibliografia: ELIAS, F. (1948), AHBCN (Gremis...)

PIFERRER, Antoni

Madrid

Germà de Tomàs Piferrer casat amb Teresa Garriga tenia llibreria a Madrid a més de negociar amb paper. Les dues cases tenien estretes relacions comercials.

Vegeu a més Garriga, Teresa

PIFERRER, Joan Francesc (1771 – 1849)

Barcelona

Joan Francesc va néixer el 1771 i el 1793 es va casar amb Mariana Depaus filla d'un cirurgià. Van tenir cinc fills. Va obtenir el mestratge el 18 de maig de 1778. Els problemes polítics i bèl·lics de tombant de segle XVIII i inici del XIX van condicionar notablement el progrés de l'empresa Piferrer que es va poder mantenir perquè partia d'una molt bona posició de mercat. Amb tot, cal entendre el negoci de llibreter i impressor de Piferrer com a paradigma d'un estil que s'acabava en contrast amb el del seu principal contrincant Antoni Brusi↑.

La impremta dels Piferrer ha estat àmpliament estudiada per Francesc Xavier Burgos i Manuel Peña i per tant només referirem aquelles dades que siguin més importants i aquelles altres que ajudin a ampliar, si és possible, les seves informacions.

El 3 de novembre de 1789 una Reial Ordre disposa que a la mort de la viuda Piferrer el privilegi d'Impressor Reial recaigui en el seu fill Joan Francesc. Es confirma amb data 4 de febrer de 1790. Tot i que no era necessari, ell mateix, després de la mort de la seva mare, presenta un Memorial per sol·licitar la ratificació de l'acord del 3 de novembre de 1789, que obté el 23 de gener de 1793.

La casa Piferrer treballava per a les principals institucions de Barcelona amb l'ajut de Joan Sellent↑ com a regent. Ho feia també habitualment per l'ajuntament de Barcelona fins la Guerra del Francès. Eren els responsables de bona part de la papereria oficial. Per exemple, el 1802 van imprimir un nombre extra de butlletes de residència amb motiu de la visita de Carles III a Barcelona. Acabada la guerra torna a aparèixer vinculat a l'ajuntament.

Les dades que s'obtenen de la contribució entre 1798 i 1820 serveixen per constatar el declivi al qual ens hem referit abans. En la de 1820 hi ha tres establiments que es consideren de primera classe la qual cosa suposava una aportació econòmica gens menyspreable, i són Piferrer, Brusi i Dorca. El tres reclamen l'import d'aquest requeriment que es resolent deixant únicament a la primera classe a Antoni Brusi perquè «tenia más de 50 trabajadores que todos juntos no los tienen». Dorca queda a segona classe i Piferrer a tercera.

L'empresa Piferrer va treballar sempre per ocupar el màxim espai de distribució de llibres impresos a Espanya. Segons Burgos la llibreria de la Plaça de l'Àngel, el 1794 tenia un fons de més de 166.000 exemplars més les 80.000 comèdies. El volum de vendes i distribució de llibres a Espanya i Europa era altíssim i equiparable a les grans llibreries europees. Durant la Guerra de Successió, però, les vendes van baixar entorn el 50%. Cal afegir-hi, a més, l'extrema vigilància de circulació d'impresos arran de la revolució francesa. Les coses es van complicar i el 1796 Joan Francesc va haver d'hipotecar les seves propietats agràries per a poder respondre a un dot de 13.000 lliures per a la seva germana Josepa. El 1804 es veia obligat a declarar-se en fallida a la qual cosa s'hi va afegir l'anul·lació del dret d'imprimir la *Gazeta* a partir de 1806.

La pèrdua del privilegi de la *Gazeta* i els efectes de la Guerra del Francès, van complicar molt el negoci per a la qual cosa haurà de batallar per mantenir les seva posició. La guerra va suposar de fet, un canvi de paradigma en el negoci impressor i en les relacions entre els professionals. Joan Francesc Piferrer s'hi veurà, com tots, totalment immers i, a partir d'aleshores, haurà de presentar-se reiteradament davant els estaments administratius per mirar de recuperar allò que havia estat. Cronològicament els fets van anar més o menys així: el 1806 el rei considera que la *Gazeta de Barcelona* no és res més que un plagi de la de Madrid i que això perjudica les arques de la Impremta Reial perquè no pot vendre la madrilenya al Principat n'anul·la el privilegi d'impressió. Amb tot, permet que Piferrer segueixi amb el nomenament i títol d'impressor reial. L'ordre és del 24 de desembre de 1806.

Encara no dos anys més tard s'inicia la invasió francesa que l'obliga a abandonar la ciutat de Barcelona amb un deute de 300 duros en impostos. El maig de 1809 s'adreça a la Junta Superior de Catalunya que era a Tarragona per ratificar la seva fidelitat a la causa espanyola i la seva negativa a jurar fidelitat al govern intrús. Testifica al seu favor l'impressor Francesc Ballestà, segurament un treballador de la casa. També ho fa Joan Serrahima, capità agregat de l'Estat Major de Barcelona el qual afirma que no únicament no va jurar fidelitat sinó que davant l'oferta francesa d'imprimir *La Abeja* s'hi va negar per a la qual cosa «se hizo odioso con ellos». Va declarar també Segimon Font, caixista de 37 anys el qual va

assegurar que el volien empresonar si bé «no lo hicieron mas que arrestarle con Guardias de Vista».

Aquesta reclamació s'ha de lligar directament amb el nomenament d'Husson[†] el 15 d'abril de 1809 com a impressor reial després d'haver jurat fidelitat quan assegura que el motiu per demanar-ho és que té coneixement de «que Francisco Piferrer Impresor RI. ha hecho dimision de este empleo» i vol substituir-lo. Efectivament s'aprova i, per tant, queda nomenat Husson en perjudici de Piferrer per la qual cosa s'afegeix una anotació al marge del document que diu «hágase saber a Francisco Piferrer».

Així, doncs, si és cert tot el que precedeix J. F. Piferrer rebia una doble pressió per la banda francesa de la qual s'utilitzava la persona d'Husson i per l'altre Antoni Brusi que pretenia aconseguir, ell també, un privilegi tant sucós quan l'octubre de 1809 aconseguí el compromís de poder imprimir el *Diario de Barcelona* un cop acabada la guerra.

Davant aquesta situació el gener de 1810 s'adreça al rei per intentar recuperar el privilegi d'impressió de la *Gazeta...* «de que fue privado en los últimos años del reynado del Sr. D. Carlos quarto»; reclama també la recuperació del lloc d'impressor del rei. En aquest mateix escrit, reconeix que amb l'arribada de l'exèrcit francès, «penetrado de los más puros sentimientos de lealtad y patriotismo dimitió de dicho su empleo a Ympresor Real» ja que no va voler jurar fidelitat al govern intrús. Explica que això sol va portar-lo pràcticament a la presó però que, per sort, se li va commutar per arrest domiciliari. Fa èmfasi que el fet de no haver volgut posar-se en mans del govern intrús, és a dir, a renunciar a exercir l'impressor per a ell, no hauria de significar haver de perdre privilegis i prerrogatives i desitja que ho interpreti així, ja que és el comportament propi d'una nissaga d'impressors que havien i han estat honrats amb els diferents títols honorífics dels seus progenitors.

Després de la guerra, el 3 de novembre de 1815 se li retorna definitivament el títol d'impressor reial i en la Reial Cèdula es fa una panoràmica de la trajectòria de la casa Piferrer des dels seus orígens. Quan s'arriba a la guerra s'assegura que la situació va donar ales a «varios impresores de Barcelona para pretender privarle del

privilegio y gracia de Impresor Real» i finalment, després de demanar que se'l deixi exercir lliurement diu que manté el privilegi «en el modo y la forma en que lo hacía en mil ocho cientos ocho» amb tots els honors que això comporta.

La seva llibreria administrada per Joan Sellent venia també literatura popular i efímera i el 1823 segons s'anunciava a l'*Indicador Catalan* s'hi podia subscriure als retrats de «hombres celebres sacados de los mejores bustos, medallas, relieves y cuadros antiguos y modernos que se conservan en los principales museos y galerias de Europa, grabados a simple contorno, se serviran acudir a la libreria Piferrer... a 10 rs vn.»

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); BURGOS, F. X. (1986); BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); BONET, A. (1980); LLANAS, M. (2004); ACA (Real Aud., consultes, registre 1170 i lligall 172; JSC, caixes, 14 i 89; Dominació Francesa, caixa 316; Diversorum, registre 1391); AHBCN, (Ajuntament Borbònic...)

PINA, Tomàs (1799 – 1843)

Vilanova i la Geltrú

De família de sastres és el primer que es dedica a la impremta. S'establí a la plaça Major. Virella, a partir dels diferents noms que pren la plaça en funció dels diferents règims, dedueix que va obrir l'establiment entre 1815 i 1819. Del 1819 són uns goigs.

A partir de 1829 treballava per al Gremi de Marejants de Vilanova per als quals imprimia els fulls d'assentaments de la pesca i els d'entrades i sortides de vaixells. A partir dels anys 1840, en els llibres de comptabilitat, hi trobarem altres Pina i també impressors barcelonins com els Oliveres o els Gaspar. També, com és fàcil de suposar, treballava per a la parròquia.

Va morir abans de 1846 quan trobem el nom del peu: «Impr. de la Viuda e hijo de Pina». El 1850 la viuda va associar-se amb Josep Pers i Ricart i va imprimir el primer número del *Diario de Villanueva*. El peu diu: «Imp. de la V. de Pina y Comp.». Aquell any 1850 passa a mans del fill Jacint Pina a qui veurem imprimint fins el 1863.

Algunes de les seves produccions: *Triunfo de la gracia drama sacro para cantarse en la Iglesia Parroquial de S. Antonio Abad de Villanueva y Geltrú el dia 8 de Diciembre, en el que la Capilla de Música de la misma consagra sus cultos á su patrona...* puesto en música por Antonio Oliva .., (1819); *Ordenanzas para el régimen y gobierno del Monte Pio Seglar, establecido en la Parroquia de San Antonio Abad de Villanueva y Geltrú, bajo la invocacion y título de SS. Sacramento o Minerva* (1821). Destaca el llibre de Francisco Javier Ribera Aravitg, *El triunfo de la cirugia-médica para la preocupación de algunos (bien que pocos) médicos que han querido abatirla* (1821) o bé el *Resumen caligráfico de la pauta o cuadrícula, y de la formación de las letras, para el uso de la escuela de primera educación de D. Gumersindo Alonzo y Menéndez* (1823).

A partir dels anys 1825 augmenta la producció *Divus Thomas Aquinas, patronus scholae publicae, ac regiae sermónis latiális, in oppido villaenóvae, et getlrú dioecesis barcinonénsis inter solemnía annuátim eídem Doctóri Angélico dicata, sol refúlgens in templo dei, laudabátur A. D. Petro Carbonell, et Bargalló praefati Gymnássii alumno meritíssimo sub disciplina R. D. D. Josephi Casellas, et Casa-Roig Presbiteri, ac per regium diplóma latínae linguae publici Professoris,* (1826); Josep Casellas Casa Roig *El Dr. Angélico Santo Tomás de Aquino [...] oracion panegírica que con motivo de restablecerse de nuevo la antiquisima fiesta [...] consagran al mismo Doctor [...] en la iglesia parroquial de San Antonio Abada de la Villa de Villanueva y Geltrú [...]; Déum optimum máximum, mirabilem in doctóre angélico sancto Thóma Aquináte, Patróno Gymna[sii] regii publicíque Grammatices Oppidi Villaenovae, et Geltrú Dioecesis Barcinonénsis inter aniversária solémnia eídem Doctóri ut Tutélari dicáta demonstrábat D. Emmánuel Morágas, et Rosséll in ejúsdem oppidi ausonii sermónis palaestra, clássis sintáxeos audítor meritíssimus sub disciplina R. D. Joséphi Casellas, et Casa-Roig Presbiteri, per régium D. D. Ferdinándi VII...* (1827); *Tabla que contiene las relaciones en números enteros de las principales monedas efectivas e imaginarias de nuestra España, y el valor de cada una de dichas monedas, uno y otro, según el valor corriente de las mismas en Cataluña, junto con la correspondencia de las monedas de Cataluña, Castilla, Valencia, Aragón, Navarra, Mallorca y Cádiz,* (1833)

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); ELIAS, F. (1948); RÀFOLS, J. F. (1989); BMB, (ms. 235); AHVNG (Lligalls 2667, 2784)

PLA, Viuda

Barcelona

Vegeu: Boix, Tecla

PONS, Francisco

Barcelona

Pràcticament no se'n tenen notícies i ens limitarem a ressenyar-ne les poques que hem trobat: Espasa Bargalló, *Tratado sinonímico de los medicamentos antiguos y modernos. Drogas, productos químicos y farmaceuticos, animales vegetales y plantas, composicion y usos con sus nombres científicos y vulgares indicados en terapeutico y de aplicación á la familia* (c. 1820); *Al feliz natalicio de S.A.R. la Serma. Princesa D^a. Maria Isabel, poesia dedicada á Ss. Mm. la Reina y el Rey por Mácsimo Antonio Comes* (ca. 1830)

El 1848 hem localitzat un Pons i Cia. que havia imprès una Reclamació judicial per la contractació irregular de treballadors de Santa Ma. del Mar per part dels parroquians a qui els tocava per dret.

Bibliografia: Llibreria Antiquària Farré de Barcelona (Catàleg 58)

POUGET, Gertrudis (... - 1813)

Reus

Casada amb l'impressor Rafel Compte[†] va tenir, sembla, quatre fills que directament o indirecte seguiren l'ofici d'impressor: Francesc de Paula[†] que va seguir el negoci familiar, Rosa que va casar-se amb l'impressor Cristòfol Escuder[†] de Lleida, Antònia que ho feu amb

l'impressor Bonaventura Corominas[†], i segurament Manuel que va instal·lar-se a Barcelona. Possiblement el marit va morir l'any 1801 perquè a partir d'aquest any trobem el peu d'impremta a nom de la seva viuda.

L'obra impresa localitzada de la viuda de Rafael Compte només abraça des de 1801 a 1805, encara que sembla que va viure fins el 1813. Sempre va firmada per Gertrudis Compte, viuda “en lo carrer Major”. Tota és de bona factura. Es va dedicar principalment a la publicació d'estampes i goigs dedicats a sants i patrons de diferents pobles de la comarca. Treballava per a l'ajuntament i els Gremis. La impremta no era gaire rentable i segons nota d'Aguadé, al llibre d'actes municipals de 1801/1803 hi diu: «Los impresores tampoco pueden ocuparse en la imprenta todo el año, es muy desigual el trabajo y no pueden formarse cargo de las resmas [impreses]...». Les mateixes actes afegeixen que hi havia dues premses d'imprimir, dos mestres impressors un oficial i tres aprenents. Entre els impressors hi ha la viuda Compte.

Amb la mort de la mare se'n fa càrrec el seu fill Francesc de Paula que deixa l'ofici de relligador i es trasllada al carrer major.

Bibliografia: AGUADÉ, E. (1996); LLANAS, M. (2004)

PUIGNAU, Josepa

Girona

Fermí Nicolau[†] va morir sense fills i va heretar la impremta la seva viuda Josepa Puignau que la va mantenir fins aproximadament el 1830 quan se'n fa càrrec Fermí Sureda i Puignau fill d'una neboda.

Bibliografia: MIRAMBELL, E. (1988)

PUIGRUBÍ, Miquel

Tarragona

Bona part de la feina d'aquest impressor ve determinada per dues persones. Per una banda per Maria Canals[†], viuda de Pere Canals de

Tarragona i per l'altra per Antoni Brusi↑ durant la Guerra del Francès.

El 1800 treballava ja al carrer Major amb la viuda Canals on es van imprimir, entre d'altres, els sermons del bisbe Armanyà. Era la impremta de Tarragona la qual cosa la vincula amb les principals institucions: l'església, el port, etc. Per al port, per exemple, imprimia almanacs i, sobretot, els impresos relatius al transport de presidaris com ara les llistes de revista, els certificats, les relacions de destí, etc. Les quantitats de cadascun oscil·len entre els 300 i els 1000 exemplars.

És ben natural, doncs, que amb la instal·lació de la Junta Superior de Catalunya arran de l'ocupació francesa de Barcelona el 1808, la impremta Canals fos l'encarregada de la publicació tant de l'òrgan oficial *La Gazeta militar y política del Principado de Cataluña* com del *Diario de Tarragona*. El *Diario...* va sortir entre el novembre de 1808 i el juny de 1811 amb intermitències. Pel que fa a la *Gazeta...* els cinc primers números van a càrrec de la viuda Canals i els trenta següents a nom de Puigrubí. Després passarà a mans de la impremta Abadal↑ i finalment a la d'Antoni Brusi que imprimia també amb el peu *Imprenta de la Junta Superior de Cataluña*. El traspàs de les preferències per part de la Junta d'un impressor a l'altre pot tenir molt a veure amb un afer de mala sort.

A causa de la guerra, l'estiu de 1809, Puigrubí era a Sant Feliu de Llobregat on imprimia un nou Pla d'Hisenda, però amb l'arribada de les tropes franceses haurà de fugir. Abans, però, va cremar les pertinences que va poder i el que tenia imprès va endur-s'ho a Vilafranca. Per la seva mala sort, van quedar-ne uns plecs que van arribar a mans franceses. La investigació posterior dels fets indica el grau de confusió que va envoltar el cas perquè els informants hauran de reconèixer que amb els trasllats d'una banda a l'altra, n'havien perdut el control. Els responsables es justifiquen dient que els semblava recordar haver-ne vist a Vilafranca i que amb el «caxon de las gazetas» els havien traslladat a Martorell i d'allí altra vegada a Sant Feliu. Segons la versió final, l'impressor Puigrubí, però, assegura que va mirar de salvar-ho tot i que va cremar el que va poder i la resta va intentar treure-ho però que, amb la urgència, molts dels plecs van quedar allí «por falta de bagajes».

És a partir d'aquests fets que Puigrubí deixarà de treballar per a la Junta Superior en benefici de Brusi que a més de la *Gazeta*, acabarà imprimint el Pla d'Hisenda i la majoria de publicacions oficials com per exemple les actes del Congrés de 1810 els anuncis del qual havien sortit dels tallers de Puigrubí. Amb tot va publicar, el 1809, *Habitants del corregiment de Tarragona*, i *Holocausto del patriotismo en la persona del Exmo. Sr. don Teodoro de Reding... oracion funebre en las exequias celebradas a su compatriota... en la iglesia de N.P.S. Francisco de Tarragona a 27 de abril de 1809 el R.P. Fr. Antonino Estapér...*,

Si donem per bona l'aplicació de la tradició segons la qual el més important és mantenir la vigència del negoci, i que una viuda amb un filla havia de casar-la amb el regent amb aquest objectiu, no ha de sorprendre que Miquel Puigrubí es casés amb una filla del matrimoni Pere i Maria Canals perquè els fills de Puigrubí duen els dos cognoms. D'aquesta parella van néixer Joaquim, Antoni i potser algun altre fill.

El 1810 trobem el peu d'impremta amb la incorporació esporàdica, de moment, del seu fill Joaquim i junts van reimprimir *Real ordenanza de 17 [i.e. 27] de octubre de 1800 en que S.M. establece las reglas que inviolablemente deben observarse para el reemplazo del ejército y varias órdenes posteriores ; Lo bon Rossellonés als Catalans* (ca. 1812) que, segons Aguiló, «Es una proclama en versos vulgares, á la vez que una curiosa y veraz reseña de la lucha diaria de los catalanes con los invasores durante los primeros años de la guerra de la Independencia».

El 1814, ja tot sol, publica *Prospecto del periodico el Centinela de la patria en Reus* que s'imprimia a Tarragona. Era marcadament antiliberal i va durar fins el juny de 1814. També va continuar amb el *Diario militar, político y mercantil de Tarragona* que havia començat a imprimir, a Tarragona, Francesc Garriga↑ el 20 de novembre de 1813 després de l'ocupació francesa de la ciutat.

El 1814 hi ha un peu que diu simplement «Oficina de Miguel Puigrubí», la qual cosa fa pensar que ell no fos a Tarragona perquè aleshores era a Palma de Mallorca. Es coneix però *El Obispo rey alegato historico a favor de la iglesia romana injustamente despojada por la rapacidad francesa, su autor un Eclesiástico*

español (1814?) amb el peu: «Impr. de Miguel y Joaquin Puigrubí Padre e Hijo». També *Reflexiones en carta que, sobre un dictamen dado por las comisiones encargadas del informe a cerca: Reforma de Regulares; escribia Josef Bassa*,(1814).

De 1815 *Novenario a la Santisima Virgen Maria que baxo el titulo del Viñet se venera en la villa de Sitges* que tot i estar publicat sense lloc i nom d'editor diu a la portada: "Con licencia por Miguel Puigrubí". Després de la guerra segueix imprimint obra religiosa i d'ensenyament com ara els exàmens de la Real Escola de Tarragona el 1816.

A l'abril de 1820, Puigrubí recupera el *Diario de Tarragona* el qual, a parer de Guillamet, tenia una «orientació potser absolutista» i que no degué tenir massa continuïtat. Entre començament de l'any 1822 fins a mitjan 1821 treu el *Correo político y mercantil de la ciudad de Tarragona* més moderat. Un altre intent de periòdic moderat que únicament va durar un mes (novembre 1822) impulsat per l'alcalde Pere Angelet és de nou el *Diario de Tarragona*. Paral·lelament sortia de les seves premses (del novembre de 1822 fins el juliol de 1823) *El analizador tarraconense* de tendència exaltada i vinculat a la Tertúlia Patriòtica.

El juny 1822 arriba a Tarragona l'impressor Berdaguer[†] que es farà càrrec d'*El Vigilante Tarraconense*. L'anunci a *La Diana Constitucional*, de Reus que imprimia Berdaguer va dur aquest anunci: «Aviso. El Vigilante Tarraconense, que ha cesado en la imprenta de Puigrubí, saldrá en adelante en la de los hermanos Berdaguer. Su precio 3 quartos y se suscribe en esta libreria a 4 reales por mes, y en la de Reus a 5, siendo nuestra la obligacion de llevarlo a casa de los subscriptores». Aquesta informació difereix força de la que dona Guillamet segons el qual va sortir entre el setembre de 1822 i el gener de 1823 i sempre imprès pels germans Berdaguer.

El 1838 Miquel Puigrubí i el seu fill Antoni constitueixen una societat amb Francesc Sánchez i Andreu Granell també de Tarragona amb l'objecte de «repartirse los trabajos de impresor y librero que haya y se mande hacer por todas las oficinas».

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); AGUADÉ, E. (1996); ARCO, A. del (1916); GUILLAMET, J. (2003); ELIAS, F. (1948); RÀFOLS, J. F. (1989); *Empreses i Empresaris a la Catalunya del Segle XIX*; APT, (Lligall, 49); ACA, (JSC, c/106)

PUIGRUBÍ CANALS, Antoni (Tarragona, - 1885)

Tarragona; Tortosa

Fill de Miquel. En principi no disposem de massa dades, però segons Del Arco va establir-se a Tortosa pels volts de 1814 on va residir vint-i-cinc anys absorbint tots els treballs tipogràfics de la ciutat i comarca. El 1845 va establir-se a Tarragona on va continuar l'obra del seu pare. El 1863 va associar-se amb Francesc Aris.

PUIGRUBÍ CANALS, Joaquim

Tortosa

Fill de Miquel Puigrubí[†], va col·laborar ben aviat amb el seu pare a Tarragona. El 1810 apareix el seu nom conjuntament amb el del seu i també el 1811 amb la publicació del *Diario de Tarragona*. Fins el 1824, però, no trobarem notícies seves de forma independent quan s'instal·la a Tortosa i publica un llibre que no deixa de ser significatiu per indicar una possible ideologia de Joaquim: *El liberal arrepentido ó confesión general practica en la que se tratan casi todas las materias en que se puede haber delinquido un liberal revolucionario, la publica el P.F.M.R.D. para la instrucción de los confesores ...* títol que per altra banda es podia comprar a les llibreries de Figaró a Girona i d'Ignasi Valls a Vic; també *El Monstruo mas deforme, mas feróz y venenoso que han visto jamás los siglos descrito por un liberal desengañado carta del liberal arrepentido á su confesor*. La darrera data de la qual disposem una referència bibliogràfica és de 1833 i durant aquests anys publica fonamentalment llibres de caràcter religiós.

PUIGRUBI CANALS, Josep

Tortosa

Segons Ràfols era fill de l'impressor Miquel amb qui va treballar associat de 1811 a 1814. Se li coneixen obres amb peu d'impremta

datat a Tortosa de 1822 a 1845. Tenia el taller al carrer Sant Roc. El va succeir el seu fill Josep Anton Puigrubí.

PUIGRUBI, Ramon

Tortosa

Un altre possible fill de Miquel segons afirma Elias.

Bibliografia: ARCO, A. del (1916); BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); ELIAS, F. (1948); *Empreses i Empresaris a la Catalunya del Segle XIX* ; RÀFOLS, J. F. (1989)

PUJOL, Bernat

Cervera

Regent de la «Real Imprenta Pontificia de la Universitat de Cervera»↑ entre 1824 i 1836. La impremta Nacional mentre va ser a Cervera va estar a cura de Pujol que la va abandonar per instal·lar-se pel seu compte. Tenia un taller amb premsa i tipus moderns i es dedicava, a més, a l'enquadernació.

Algunes de les obres que van sortir dels seu taller són: *Ioannis Corminas eloquentiae moderatoris ad Cervariensem Academiam in solemnibus scholarum instauratione oratio: habita XV cal. Nov. anni MDCCXXV* (ca.1815); Magí Ferrer i Pons *La Mort dels justos condemna la vida dels dolents, oració funebre que en las exequias que alguns eclesiastics, que en lo temps de la revolució tingueren que fugir a Fransa... celebraren en lo dia 6 de matg de 1824 en la Iglesia de San Ramon Nonat... en sufragi de las animas dels fiels realistas que en la època de la tirania y despotisme constitucional foren víctimas de la impietat dels revolucionaris digué lo R.P. lector...* (1824). *Academiae Cervarensis laudatio oratio ad Cervariensem Senatam Academicum Universamque Academiam in solemnibus scholarum instauratione XV. cal. Nov. anni MDCCCXXVI habita a Ioane Corminas* (1826)

Se li coneix *Poesias con que la Universidad de Cervera celebra las virtudes de nuestros reyes y señores Fernando VII y D. Maria Josefa Amalia con la oportunidad de haberse dignado SSMM honrar con su real alojamiento el grandioso edificio de dicha escuela.* (1828).

Quan deixa la impremta de la universitat s'instal·la al carrer Major i s'associa amb Joaquim Soler el 1847.

Bibliografia: LLANAS, M. (2004); SALAT J. (1942)

[Q]

[R]

RIBAS, Francesc

Barcelona

Nascut aproximadament el 1755. El 1798 treballava com a oficial (*mancebo*) i era mestre impressor. El 1801 era cònsol del gremi. El 1808 tenia ja casa i botiga. El 1809, era absent de Barcelona. En la contribució de 1820 el seu negoci consta com de quarta classe.

Segons Elias el 1800 treballava ja a la Plaça Sant Jaume on va ser-hi fins el 1838. Imprimia esporàdicament, perquè la seva activitat principal era la llibreria que, segurament, era de compra venda si fem cas d'un anunci que apareix al *Periódico Político Mercantil de Barcelona* el dia 13 de març de 1815: «En la llibreria de Fc. Ribas llibreter de la pl. Sant Jaume, donaran raó d'una persona que es vol vendre la seva biblioteca». L'anunci inclou la llista dels llibres.

Però el 5 de juliol de 1815 n'hi ha un altre de ben diferent: «Hoy en casa de Francisco Ribas. Librero, Plaza de San Jayme, se empezará a vender vino viejo rancio de su propia cosecha; limpio puro y sin compostura alguna, y por no haber mucho no se venderá más cantidad en cada uno que dos o tres mitadellas, á dos pezetas y media cada mitadella...»

Bibliografia: ELIAS, F. (1948); ACA (R. Audiència-Dominació Francesa, caixa 316); AHBCN (Gremis)

RIERA, Manuel

Barcelona

L'única notícia que en tenim és que era l'impressor d'un periòdic musical titulat *La Lira de Apolo* l'any 1817.

Joan Mercader Riba a *Barcelona durante la ocupacion francesa*, quan refereix la conspiració del maig de 1809 a Barcelona es basa en la *Barcelona cautiva* de Raimon Ferrer però confon el nom de Roca per Riera. Maties Ramisa que en això segueix Mercader, també el dona per bo.

Bibliografia: MERCADER, J. (1949); RAMISA, M. (1995); AEB

RIERA i SOLER, Pau (1780- ...)

Reus; Barcelona

Va tenir botiga a Reus i Barcelona. Sembla, però, nascut a Manresa.

Durant la Guerra del Francès va instal·lar-se a Mallorca segons es desprèn del registre de passaports despatxats per retornar a Catalunya des del setembre de 1813. Amb el núm. 833, el 16 de novembre hi ha Pau Riera, natural de Catalunya que passa a Tarragona. No sembla que fos un retorn definitiu sinó habitual ja que el dia 30 d'abril de 1814 es registre novament amb número de passaport 1186 per traslladar-se a Tarragona aquest cop amb la seva dona. Té 34 anys. L'avalà Pau Roca, sombreroer.

Hem de proposar algunes modificacions a les notícies biogràfiques d'aquest impressor a partir de les dades que ens apareixen en la consulta dels catàlegs col·lectius de patrimoni bibliogràfic de les biblioteques nacionals catalana i espanyola. És a Barcelona a partir de 1820 i no del 1839. Per justificar aquest decalatge podem suposar que durant uns anys repartia la seva feina entre Reus i

Barcelona ja que estava casat amb Lluïsa Reguant d'aquella ciutat i a la impremta l'ajudava un germà seu, Bonaventura. Les informacions despreses de la contribució així semblen confirmar-ho ja que en la de 1820 era a Barcelona al carrer Baixada de la Presó en un tercer pis. El seu negoci era considerat de tercera categoria. A Reus hi treballa a partir de 1820 i tenia una oferta molt variada de llibres sobretot gramàtiques i diccionaris. També llibres religiosos, estampes i goigs. Ja a Barcelona funda la impremta i llibreria Religiosa que tindrà una llarga existència.

Segons Aguadé quan Josepa Feixó↑ viuda de Compte↑ va desprendre's de la impremta una part va anar a parar a Pau Fitó↑ i una altra es va repartir entre els impressors Riera i Roca. Per altra banda, Josepa el 15 de desembre de 1829 va apadrinar amb Bonaventura Riera de Manresa el fill de Pau Riera.

El primer llibre barceloní és el reconegut *Arte de hablar bien frances ó Gramática completa dividida en tres partes... con un Suplemento que contiene una nomenclatura muy amplia ...* por Don Pedro Nicolas Chantreau imprès el 1825 i que havia publicat Juan Dorca↑ el 1816. La segona referència és de 1830 a Reus amb *Amorosas veus ab que los PP. Missionistas Franciscanos del Seminario de S. Miquel de Escornalbou, arquebisbat de Tarragona en Catalunya, convidan als pecadors y á tots los fiels christians á deixar sos vicis, y abrassar las santas virtuts*, 6 volums de 48 p. cadascún i la de *Meditaciones sacadas de varios autores y principalmente de la Sagrada Escritura ...*

Hi ha una dada que no podem assegurar que sigui certa, però que per la temàtica del llibre i per les dates ens arisquem a suposar que sigui de Pau Riera. Al Catálogo Colectivo de Patrimonio Bibliográfico Español ens ha aparegut una referència de 1834 datada a Mèxic amb el peu: «Imp. de Riera a cargo de Miguel González». El llibre és *Los que si llaman a Nana son los malvados Yozerinos... ó sea Contestación al calumnioso folleto titulado Los clérigos y Santa Anna al fin llamarán a nana el amigo del Clero*

Bibliografia: AGUADÉ, E. (1996); AGUILÓ, M. (1923); BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); ELIAS, F. (1948); RÀFOLS, J. F. (1989); ARM (AH- 2134 i 2020)

RIPOLL

Figueres

No he trobat cap referència tot i que Elias diu haver-lo localitzat l'any 1827.

Bibliografia: ELIAS, F. (1948)

ROCA

Si prenem Elias com a punt de partida quan assegura que, el 1793, Joan i Antoni Roca tenien una llibreria al carrer Portaferriassa i que són els antecessors immediats de la llibreria que entre 1805 i 1807 tenia Francesc Roca a la plaça Cucurulla cantonada del Pi, podríem suposar una vegada més que els Roca formaven una nucli familiar més o menys estret que treballaven conjuntament o, si més no, amb un alt grau de col·laboració. Un anunci del juny de 1824 de la Junta de Comerç ens permet reforçar aquesta possibilitat. L'anunci en qüestió es dedicava al llibre de Francesc Carbonell i Bravo *Arte de hacer y conservar el vino* i s'adreçava entre d'altres als ajuntaments. En la nota promocional es diu que «La obra y el apéndice se venden en Barcelona en la libreria de la viuda Roca, en Reus en la de Francisco Roca y en Manresa en la de D. Pablo Roca...»

ROCA, Agustí (ca. 1754 – ca. 1819)

Barcelona. Mallorca. Tarragona

El 1796 s'anuncia al *Diario de Barcelona* com a llibreter. El 1798 és ja mestre impressor però treballa per als altres. Els anys 1808 i 1814 és cònsol del gremi i té botiga però no casa. El 1806 i 1807 publicava «à costa de los librereros asociados» obres de teatre per a ser representades a cases particulars en el que s'anomenava obres de «sala i alcova». El 1806, *Perder el reyno y poder por querer a una muger la pérdida de España. Pieza fácil de executar en casas particulares por estar arreglada para seis hombres*; José Concha *Comedia nueva, restaurar por deshonor lo perdido con rigor la restauracion de España pieza fácil de executar en casa particulares por estar arreglada para siete hombres solos, su autor Jose Concha*. També *Un gran virrey en Nápoles o el duque de Osuna en cinco actos comedia original en cinco actos*. És una bona impremta. Entre 1805 i 1806 anuncia que compra llibres vells, sempre al carrer Llibreteria.

L'Ajuntament de Barcelona el 1808 va crear una comissió de gremis per ajudar econòmicament el reclutament. En aquesta comissió hi trobem Agustí Roca i Joan Francesc Macià↑.

Segons ell mateix explicarà l'any 1810 a la Junta Superior de Catalunya, va abandonar Barcelona el 25 de desembre de 1808 «a causa de la persecucion de su persona, y robo de todo lo que tenia en su casa, hasta condenarsele a muerte los franceses nuestros enemigos, por haberle averiguado ser un verdadero amante de la patria, como es notorio». Efectivament, Agustí Roca va participar molt activament en la lluita clandestina a la ciutat de Barcelona. El 9 de desembre de 1808 les tropes franceses fan una batuda a la nit; visiten la casa d'Agustí Roca el qual pot salvar la pell perquè s'amaga «en un escondrijo muy oculto» durant dues hores llargues. Val a dir que tenia motius per fer-ho perquè a casa seva hi troben un fusell, un punyal, sabres, espases... i 10 escarapelles on es podia llegir «Viva Fernando VII». Per fugir i davant la impossibilitat de sortir de casa a causa del sentinella que queda a la porta, salta amb risc fins a la casa del veí. Segons el relat de Raimon Ferrer «Durante la mañana ha sido despojada dicha casa de Roca de todos sus muebles, libros, enseres de librero y demás de valor, habiendo podido apenas su mujer con mil suplicas y lágrimas lograr algo para sí antes de ser ignominiosamente arrojada a la calle y cerrada la puerta».

El gener i un cop passat el perill, des de Tarragona, juntament amb Francesc Pla, s'encarrega de la correspondència diària amb els companys de la capital tasca que segurament va haver de fer com a mesura de supervivència perquè allí no disposava de màquines per imprimir i no tenia altres mitjans per guanyar-se la vida. L'objectiu final, però, era aconseguir la recuperació de la possibilitat conspirativa.

El febrer de 1809 forma part de la comissió (amb Francesc Milans del Bosch, Joan Clarós i Francesc Pla) per aixecar el sometent a la zona del Vallès i de Vic. A ell i a Pla se'ls facilita un passaport de lliure circulació signat per Reding que segons Raimon Ferrer, deia: «va destinado á asuntos interesantísimos del Real servicio; por lo que hago responsables á las mismas Justicias del mas mínimo impedimento ó detención que se le ponga en su viage. Se le facilitará el alojamiento ordinario, bagages &c. &c. (Tarragona 16 de febrero de 1809. Reding)». Roca hi anava com a representant dels

Col·legis i Gremis. A final del mes de febrer eren a Mataró amb la Junta de Govern Local a la qual van proporcionar armes i blat.

Ferrer a la pàgina que correspon a les notícies de març de 1809 reproduïx la carta que Francesc Milans del Bosch adreça a Pla i Agustí Roca i que, pel seu contingut, reproduïm a continuació: «Carta de Don Francisco Milans á los Señores Don Agustin Roca y Dn Francisco Pla, Comisionados de los Colegios y Gremios de Barcelona. - Tarragona 18 de Febrero de 1809

Queridos Roca y Pla: son las dos y media de la noche en que sin mas papel que este escribo a Vms. al tiempo de baxar al puerto para embarcarme con Clarós a Mataró ó Areñs, pues así lo ha dispuesto S.E. y quiere que todos Vms. luego, luego, luego, pasen por Granollers a incorporarse con nosotros, y yo les suplico, que por Dios lo verifiquen á la mayor brevedad, aunque sea rodeando Igualada, si esta está interceptada, y por todos los medios que sean necesarios no dexarse atrás a mi hermano por ningún título, ya sea enviándole expresos. Antonio Pla debe reunirse con Vms. y venir igualmente. Sobre todo actividad, brevedad, & &

Los adjunto pliegos entregarlos o dirigirlos a quien tocan pero sin retardo de la entendida marcha a Granollers.

El pliego del General escrito de su orden, va abierto, para que se impongan Vms. de su contenido. Lo demás a la vista, y que sea luego por Dios. = Milans».

Durant gairebé dos anys no pot exercir d'impressor per «falta de caudales». Finalment, i gràcies al préstec d'«algunas personas beneficas», pot obrir una nova impremta. Ara la dificultat és trobar la feina suficient per poder tornar el préstec. És per això que decideix sol·licitar l'exclusiva de la impressió del Calendari per al Principat que estava estrictament regulat. Al·lega que està en disposició de fer-ne el nombre que convingui i de la manera que es decideixi. En la carta en qüestió del 30 de setembre de 1810 presenta un pla en relació a la distribució del Calendari. Per una banda queda clar que era un imprès molt llegit i sobretot usat amb la qual cosa la gent no mirava prim si la procedència era més o menys afrancesada. Precisament per això proposava que centralitzant-ne la impressió i sobretot la distribució contribuiria, d'alguna manera, a minvar els guanys dels enemics.

La proposta no estava exempta d'ambició ja que proposava enviar-ne a cada corregiment tants com cases hi hagués al poble amb un sistema de cobrament que implicava «el cobro forzoso de los vezinos». La resolució és negativa en base a la Reial Ordre d'octubre que prohibia la lliure impressió dels almanacs o calendaris. El 1811 imprimeix a Tarragona *Relacion que don Guillermo Oliver presentó a la Junta Superior de Cataluña, de su comision á Cádiz en diciembre de 1810. Impreso solicitando que los negociantes sean privados de ejercer cargos en las juntas que han de arbitrar remedios para la libertad de la Patria*. Al peu hi diu «En la imprenta de Agustin Roca, calle de la Nau».

El 3 de novembre de 1811 és a Mataró com encarregat dels negocis de Gaspar↑, que aleshores treballava per a Brusi i havia marxat a Mallorca. S'hi degué estar fins el 1812 tot i que no s'ha de descartar que visqués a cavall de Tarragona i amb la caiguda de la ciutat, passés a Mallorca. Una vegada més aquesta situació ens permet suposar que Brusi es servia d'altres impremtes per poder afrontar el volum de treball que tenia. Roca, per altra banda, havia de vendre a comissió un manifest recentment publicat i distribuir-lo a Sitges, Alacant, Mallorca i Cadis. Allí va publicar el 1812 *Amenidades filosóficas ó Discursos sobre todos los estados de esta vida.. obra muy útil y divertida por la variedad de máximas morales y políticas que contiene publícalas D. E. A.P.*

Fins aproximadament el 1810 participava conjuntament amb Gaspar i Jordi↑ de la societat dita «Compañía de Jordi, Roca i Gaspar»↑. Tot i que feien feines pel seu compte i podem localitzar impresos individuals de cadascun, segurament el grup es dissolgué a causa de la guerra del Francès perquè els trobem treballant independentment a diferents ciutats de Catalunya.

El 1813 ja és a Mallorca fins ben entrat el 1814, on es dedicà, principalment, a publicar obres relacionades amb la guerra del Francès. D'aquest mateix any se li coneix *Carta del Conde de Cominges á su madre escrita en francés por el célebre Dorat y traducida al español por D.M.A. de C.* obra que havia publicat el 1805 en companyia de Jordi i Gaspar i que va ser novament prohibida per la Inquisició el 1819 per als que no tinguin llicència «por ser una historia falsa, y por lo menos inverosímil, en la mayor parte, contraria en muchas á las prácticas de la Trapa, denigrativa

de este santo instituto, y todo el Estado regular, nada edificante, favorable a la pasion del amor profano, discurrida y extendida para impugnar la estabilidad y observancia de los votos monásticos, é introducir el deísmo».

Va participar en la impressió del llibre de Joan d'Amat *Balances o estados demostrativos de las cuentas de la casa de la moneda de Cataluña. Precede una noticia exacta de este establecimiento* de la qual es conserva a la Biblioteca de Catalunya la comptabilitat detallada del segon volum.

Acabada la guerra treballa per a Junta de Comerç, per al Real Col·legi de Farmàcia, fa altres obres de caràcter científic o tècnic i torna a publicar obres de teatre entre elles les que el marquès de Cagigal n'era autor. El 1814 publica a Barcelona *Idea de fidelidad de Barcelona durante su cautiverio a su adorado rey el Sr. D. Fernando VII tambien cautivo* por Raymundo Ferrer.

Aquell mateix any va pretendre la impressió del *Diario de Barcelona*. És sabut que el 6 de juny d'aquell any 1814 va sortir el *Diario...* de les premses d'Antoni Brusi. El que potser no és tant conegut és que prèviament s'havia llençat una convocatòria oberta. Segurament a causa d'això el dia 1 de juny de 1814 Agustí Roca va adreçar-se al Consejo amb els arguments de la seva lluita i compromís antifrancès. La resposta va ser simplement que aquell afer era una qüestió estrictament municipal. Val a dir que aquesta mateixa pretensió la van mostrar en dies diferents Garriga↑ i Dorca↑.

Va morir el 1819 o a començament de 1820 i és la viuda qui es fa càrrec de la impremta perquè es coneix el llibre de 1820 Carlo Coccia *Evellina melodramma eroico in due atti da rappresentarsi nel Teatro della Eccma. città di Barcellona l'anno 1820* amb el peu «Agustino Roca». A partir d'aleshores el nom social canviarà pel de «Viuda de Agustin Roca». Aquell any, però, va sortir el segon volum del llibre *Resumen histórico de la Revolucion de España por... Maestro Salmon del Orden de San Agustin*, a Mallorca la qual cosa pot fer pensar que el taller balear va seguir actiu després del retorn d'Agustí Roca a Barcelona. L'activitat de la impremta no sembla ressentir-se de la mort del seu fundador perquè continua publicant amb molta freqüència.

Algunes de les obres que van sortir del seu taller són: *La verdad sostenida por las leyes. Impugnacion y defensa de D. Bartolomé Solé presbítero Dean de la Metropolitana Iglesia de Tarragona.* Palma, Imprenta de Agustin Roca, 1814; *Estado general de cuentas de la direccion de hospitales militares de Cataluña a cargo del clero secular y regular desde su instalacion en 14 de junio de 1810 hasta que cesó el 31 de diciembre de 1814. Precede una suscinta noticia de los servicios hechos en esta administracion por el Estado Eclesiástico,* (1815); *Carta de un amigo a otro. En la que analiza la farsa Elisa ultimamente representada en el teatro de Barcelona por la compañía italiana se anuncia la opinion del que escribe sobre los actores italianos, y se habla del estado de este teatro en general incluyendo tambien un opúsculo que su autor llama: Reflexiones en miniatura con motivo de haberse variado la letra de la Arieta que empieza “chi vuol la bella rosa, etc” y canta la señora Mosca en la escena IX de la farsa “La Marchera fortunata” por E.A.D.L.M. [manuscrit hi ha: El Amigo de la Mosca].*(1816); Agustin Canelles *Elementos de astronomia nautica, escritos para utilidad de los que se dedican al estudio de la navegacion científica.* (2 vols) (1816-17); *Dupont rendido, o el Triunfo del patriotismo en los campos de Baylen, drama en cuatro actos* (1817). *La scelta dello sposo. Farsa giocosa per musica d’un solo atto da representarsi nel teatro de la ecma. citta di Barcelona l’anno 1820.* Nella Stamperia de la Vedova d’Agostino Roca.; *Historia del proceso de la reina de Inglaterra* Desquiron de St. Agnau, A. T. trad. de Juan Valle y Codes. (1821)

En les seva impremta a Mallorca es publica *Resumen histórico de la revolucion de España: año 1808 ...* maestro Salmon... El març de 1815 s’han de recollir tots els exemplars.

ROCA i VILA, Francesc

Barcelona. Reus

Segons Agudé va néixer a Barcelona el 1776 o 1777. El 1805 sembla que va tenir una llibreria al carrer Cucurulla, cantonada al Pi i el 1809 s’instal·la a Reus fugint, com tants altres, de l’exèrcit francès per muntar una llibreria al carrer Major. El 1817 s’instal·la com a impressor. Imprimia llibres religiosos i literatura popular (auques, goigs...). Aquest mateix autor assegura que anteriorment havia treballat a Barcelona i a Vic i que s’inicia com a llibreria i quan el 1817 comença la impremta ho fa ajudat per Francesc Freixas.

El 1800 apareix un Francesc Roca com a traductor del *Tresor per als vius y almoynes del purgatori, Lo Rosari de Maria Santissima que compongué en castellá lo ... Jaume Baron ... traduit en catalá per... Francisco Roca...; en esta impressió per la major utilitat dels que no son perits en la llengua llatina se ha traduit lo llatí en catalá*. imprès a Vic per Dorca↑, a Barcelona per Sierra Centené↑, per Tomàs Piferrer↑ i per Josep Rubió↑. A Cervera per Josep Casanovas.↑

El 1826 tenia encara oberta la llibreria tal i com es pot deduir del peu d'impremta d'un llibre imprès per Puigrubí: «Se venen en Reus per major y menor en la Llibrería de Roca» del qual es pot deduir que es tractava d'una distribuïdora llibretera.

Va imprimir a Reus després del 1818 *Dialogos de la doctrina christiana que son norma, forma y pauta ab que los pares, amos y mestres poden facilmente cumplir a la obligació que tenen de ensenyar la doctrina christiana a sos fills, criats y deixebles compostos per lo Dr. Francisco Orriols y anyadida per Pau Domenech religios franciscano*.

El 1839 marxa a Barcelona on va tenir l'exclusiva de l'obra de Pròsper de Bofarull *Los condes de Barcelona vindicados...*

ROCA, PAU

Manresa

Possiblement emparentat amb Francesc Roca de Reus ja que en una nota promocional el 1824 d'un llibre de Francesc Carbonell es diu que es pot trobar a Barcelona a casa de la viuda Roca, a Reus a la de Francesc Roca i a Manresa a la de Pau Roca.

Segons Manuel Llanas va fundar la impremta aproximadament el 1824 i abans havia treballat per a la Junta de Defensa del Principat de Catalunya. Des del moment en que obre el taller s'orienta decididament pels llibres de caràcter religiós. Amb tot, es pot localitzar *La gran tragedia de la passió y mort de Jesucrist Nostre Senyor. Representada en Manresa per alguns devots de aquest Divino [Calvari?], en tots los dijous y festas de la Cuaresma del any 1798*, Manresa per Pau Roca, Estamper y Llibreter.

ROCA, Viuda

Barcelona

La primera aparició de la dona d'Agustí Roca la trobem a *Barcelona cautiva* de Raimon Ferrer arran del descobriment el desembre de 1808 de la conspiració a Barcelona contra els francesos. Ferrer explica així el descobriment de la conspiració i l'entrada a casa d'Agustí Roca on ell està hores amagat. «Durante la mañana ha sido despojada dicha casa de Roca de todos sus muebles, libros, enseres de librero y demás de valor, habiendo podido apenas su mujer con mil súplicas y lágrimas lograr algo por sí antes de ser ignominiosamente arrojada a la calle y cerrada la puerta».

Agustí Roca va morir el 1819 o començament del 1820 i és la viuda qui es fa càrrec de la impremta. A partir d'aleshores el nom social canviarà pel de «Viuda de Agustin Roca». L'activitat de la impremta no sembla ressentir-se de la mort del seu fundador perquè continua publicant amb molta freqüència.

El seu catàleg és ple d'obres teatrals i musicals en italià per a «rappresentarsi nel teatro della eccma. citta di Barcellona». Som als anys del Trienni Liberal durant el qual el nom de la impremta porta incorporat el de «Imprenta Nacional»: *Col·loqui entre un rector y un pages anomenat Macari, son parroquià, sobre la Constitució y Decrets de Corts*. Barcelona, 1820.

Segons Guillamet va imprimir *Periódico titulado el amigo de la Religión* a partir del número 63 l'any 1822. Era un setmanari en format de llibre que pretenia propagar les idees religioses. El 1824 publica la segona edició del *Diccionario manual de la lengua catalana y castellana arreglado por Agustin Antonio Roca y Cerdá* que s'havia publicat el 1806 a la «Compañía de Jordi, Roca i Gaspar»[↑] i altres llibres de gramàtica i aritmètica activitat que predominarà fins ben entrat la dècada dels trenta.

El 1825 es va trobar implicada en un afer desagradable arran d'una inspecció de la censura. Els fets són els següents: quan el marquès de Cagigal va morir, va deixar hereva la seva dona i la viuda Roca va rebre l'encàrrec de vendre la biblioteca del marquès; va anunciar-ho

al *Diario de Barcelona*, i després de la pertinent denúncia van prohibir-li la venda. Segons l'informe de Jaume Cabot, el comissionat per a la inspecció, al vicari general, Avellà, un parell de soldats van endur-se «una porcion de libros pertenecientes a la librería del Sr. Marqués, difunto». S'inicia un llarguíssim procés per determinar quins eren els llibres prohibits. La viuda de Cagigal, acollint-se a un decret de 1824 que permetia repatriar llibres estrangers, intentarà endur-se al seu país els llibres que aquí estaven prohibits. Tampoc no ho va aconseguir.

La viuda d'Agustí Roca degué morir l'any 1832 perquè aquell any no hi ha massa referències i les que apareixen a partir de 1833 són ja sota el nom, primer simplement «impremta de Roca» i després d'«Herederos de Agustin Roca».

Fou una impremta de qualitat i suficientment important que publicava extensos catàlegs de llibres a les pàgines del suplement del Brusi.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); ELIAS, F. (1948); BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); COMAS, M. (2008); FERRER, R. (1815-1821); RÀFOLS, J. F. (1989); SIMON, M^a del C. (1982); ACA (JSC, c/ 15, 145), ARM, AEB, (Censura, 1825)

ROLDOS

Barcelona

En la contribució de 1820 apareix com a negoci de tercera classe. Llibreria que manté activitat al carrer Banyes Nous cantonada Llibreteria entre 1816 i 1824. A partir se'n degué fer càrrec la seva viuda, Teresa, fins, com a mínim els anys 1830

Bibliografia: ELIAS, F. (1948); AHBCN (Gremis)

RUBIÓ, Josep

Barcelona. Vilanova i la Geltrú. Reus

Josep Rubió és un dels impressors que necessita un estudi extens i rigorós perquè el seu paper dins el món de la impremta ha estat central amb el compromís liberal. Cal afegir-hi, a més, el fet que, amb paraules de Pere Bohigas, «Al cap de la dinastia [Rubió] hi ha un llibreter, la professió més afí a la dels escriptors i dels

investigadors». El seu fill Joaquim Rubió i Ors, per altra banda, assegurava que la seva llibreria era visitada per tots els erudits de l'època.

Segons Bohigas era fill del llibreter Miquel Rubió i Viader i d'Antònia Lluch i Orrius, germana del llibreter Josep Lluch i Orrius[↑]. S'havien casat el 1775 i van tenir tres fills vinculats amb més o menys compromís al món de la llibreteria. Joan va ser admès a la confraria de Sant Jeroni de Llibreterers de Barcelona el 4 de juliol de 1788 i el 23 de novembre de 1795 va ser-ho Josep que havia nascut a Tàrrrega l'any 1779 i mort a Barcelona el 1849.

Arran de l'ocupació napoleònica de Barcelona va abandonar, com tants altres, la ciutat i es va instal·lar a Vilanova i la Geltrú on realment va iniciar i consolidar-se com a impressor i llibreter i, sobretot, on va començar el seu compromís amb la causa liberal. Casat amb la barcelonina Agnès Ors, el seu primer fill, Josep, va néixer en aquella població el maig de 1809.

Cal comprovar-ho, però cronològicament sembla que fins que s'instal·la a Vilanova i la Geltrú la seva activitat primera fou la llibreria ja que la primera impressió a Vilanova i la Geltrú que hem localitzat és de l'any 1811 amb *Reflexiones sobre las proscipciones, y confiscaciones compiladas por Zeferino Ferret en el mes de febrero de 1811*. Sembla que és ell qui edità les *Ordenanzas de Bilbao* de l'any 1813 i també el *Catecismo político arreglado á la Constitucion de la monarquía española para ilustracion del pueblo, instruccion de la juventud y uso de las escuelas de primeras letras por D.J.C.* En un article de Ricard Vives Sabaté al *Diario de Villanueva Geltrú* del 21 de gener de 1961, es reproduïx el *Goig á la gloriosa mort, assumpció y glorificació de la humil verge Maria, titular de la Parroquia de Cubelles, bisbat de Barcelona. Vilanova y Geltrú, En la Estampa de Rubió, 1813*.

A Vilanova s'hi estarà fins ben entrat el 1813 tal i com ho corrobora un compte corresponent a les despeses per a una representació teatral amb text de Josep Robrenyo i decorats de Pau Rigalt segons el qual a Josep Rubió el juliol de 1813 li devien 87 lliures i 18 sous. No ho cobrarà tot d'un cop sinó que el gener de 1814 encara li paguen quantitats a compte; això no vol dir, però, que estigui instal·lat a Vilanova i la Geltrú.

Imprimia també papereria administrativa com la dels preus dels productes. Al peu d'aquests impresos hi deia «Villanueva y Geltrú: en la imprenta de José Rubió, en donde se hallará un asurtimiento de Libros». Josep Rubió també apareix ubicat a Vilanova i la Geltrú en la relació d'impressors de Catalunya que escriu Valentí Llozer el juny de 1813 des de Vic arran de l'obligació de lliurar dos exemplars de cada imprès per a l'arxiu de la Biblioteca de les Corts.

El seguiment pormenoritzat de la seva estada a Vilanova ens el proporcionen Albert Virella i Oriol Pi de Cabanyes el qual destaca que, arran d'un conflicte ideològic entre conservadors i liberals, van aparèixer un seguit d'impresos d'un i altre signe. El 7 de juliol de 1813 en va sortir un del seu taller signat per *El Imparcial Juicioso, conciliador de discordias* que no hauríem de descartar que ell mateix en fos l'autor. El text repassa la situació i, després de demanar la unió dels esforços de tots per a poder «trazar medios para nuestra libertad», recorda a cada estament quines són la seves respectives obligacions: «el Señor Gobernador se cuidará solo de lo militar, como está mandado por SM las Cortes [...] el Ayuntamiento libre de estas discordias, podrá mejor ocuparse de repartir con fiel balanza las contribuciones» i acaba recordant que si les dues autoritats no fan el que els pertoca, no podran després reprimir altres irregularitats.

Va arribar a Reus el 1813 on va imprimir el liberal *Periódico político y mercantil de la villa de Reus* el primer periòdic que s'edità a Reus impulsat pel Dr. Jaume Ardèvol i que va continuar Joaquim Artigas a partir del 27 de març de 1814. Va instal·lar-se a l'antic convent dels Carmelites —hospital durant l'ocupació francesa— on hi tenia també llibreria. Deia el prospecte «... en la casa de reclusion de Pobres en el colegio de San Juan de PP Carmelitas Descalzos de esta villa, en donde reside la Imprenta, siendo su beneficio para los mismos Pobres...» Amb tot, va mantenir encara un temps la llibreria de Vilanova.

El *Periodico político y mercantil...* amb un explícit subtítol *Año 6 de la libertad española* publicava notícies i avisos. El peu deia: «En la oficina de Rubió en el colegio de San Juan» amb publicació d'extraordinaris de tamany doble. Sempre hi constava «A beneficio de la casa de Caridad». Aquest periòdic, però, el juliol de 1815 es va

incloure en l'edicte de la Inquisició i es va ordenar recollir-lo i prohibir-ne la seva lectura amb risc d'excomunió. Dels anuncis del *Periodico...* mateix podem saber que a la impremta del periòdic, al col·legi de Sant Joan, hi venia discursos i altres papers polítics, llibres blancs i que enquadernava. A Reus va canviar diverses vegades d'emplaçament.

El periòdic va sortir el 4 d'octubre de 1813 i segons Guillamet va arribar fins el número 138 del 18 de maig de 1814. Segons el mateix autor, des del 27 de març anava a càrrec de la «Imprenta de los Amigos de la Constitucion» i «Costaba 3 quartos el número y vendíase en el puesto de papeles de la plaza de la Constitucion». Abans de sortir va treure l'habitual prospecte amb el pla de l'obra segons el qual pretenia oferir les notícies estrangeres, informacions oficials (reals ordres i reglaments), discursos, «piezas de mérito que haya en los papeles públicos», preus d'objectes i aliments, informació d'interès comercial, i les tradicionals sobre pèrdues i troballes.

No s'hauria de descartar que, acabada la guerra, la família recuperés el negoci a Barcelona on trobem algunes notícies, però que simultàniament anés liquidant el negoci que encara podia tenir a Reus perquè al *Periódico Político Mercantil de Barcelona*, [1814 – 1816] hi trobem un anunci del 16 de febrer de 1815 segons el qual a la seva llibreria es venien, a casa de Rubió carrer de la Llibreteria, aranzels per a us de la duana. O sigui que o tenia una llibreria oberta a Barcelona durant la guerra o va tornar immediatament després d'acabada la guerra. A Reus va reimprimir a benefici de la Casa de Caritat el *Diario del Imperio Francés* que es publicava a Vic. Gómez Imaz diu que era noticiós i «todo el número lo ocupan noticias y detalles referentes a la batallas de Wachau y Leipzig». Un cop instal·lat a Barcelona es localitzen una certa quantitat d'impresos de caràcter popular ja que va publicar auques, romanços i imatgeria popular.

Segons un edicte de 24 de setembre de 1814, podem saber que «se ha servido S.E. el referido Sr. Capitan General aprobar, y conceder facultad exclusiva, y privativa para imprimir los referidos partes, á José Rubió, impresor, con arreglo á los modelos que ha formado y presentado: Lo que se hace saber al Público que los mesoneros y demás personas arriba expresadas, puedan para su

mayor descanso y exactitud de los requisitos, y circunstancias que exige el Gobierno en estas notas, pasar á la Oficina de Rubió, calle de la Librería á recoger los ejemplares que necesitan de dichos Estados en donde se hallan en venta.

Su precio a 2 quartos las partes de los Mesoneros, Posaderos &c. al mismo precio los Propietarios, Administradores e Inquilinos constando el parte de entrada y salida, y los otros partes de criados &c. a cuarto uno». Així ho publicita en el número del dia 4 de maig de 1815.

El maig de 1815 era síndic al Col·legi de Llibreters i impressors de Barcelona i juntament amb Francesc Garriga[†] i Tomàs Gaspar[†], cònsols, demanen al governador que miri d'aturar la circulació clandestina de llibres. La contundència de les seves sol·licituds acaba portant-los a enfrontar-se amb el gremi de revenedors. Finalment, i després d'un llarg procés, es considera que no és convenient limitar l'activitat dels revenedors.

El 1819 publica, entre d'altres, *Reales ordenanzas para el régimen y gobierno de la Cofradía de Nuestra Señora de los desamparados erigida en la Parroquial Iglesia de Ntra. Sra. del Pino de esta ciudad, de la causa pia de Don Juan de Paredes, ...* El 1820 s'afegeix al seu peu que és la «Imprenta Nacional del Gobierno Político». Durant aquells anys publica algunes obres dedicades a l'ensenyament i instrucció dels joves.

La armonia del Parnas mes numerosa en las poesias Varias del atlant del cel poetic, Lo doctor Vicent Garcia rector de la parroquial de Santa Maria de Vallfogona. Recopiladas, y emendadas por dos Ingenis de la molt ilustre Academia dels desconfiats erigida en la excelentissima ciutat de Barcelona. Se dedica a la mateixa academia, per medi dels rasgos de la ploma del rector de Vellesguart[sic]. Barcelona, En la Estampa de Joseph Rubió any 1820. Se vent en la dita estampa, y en la llibreria de Solà, carrer de la Bocaria. D'aquest llibre en tenia l'exclusiva la Real Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona des d'abans de la guerra. Segons Albert Rossich l'acadèmia va culminar el seu projecte el 1820 quan la Inquisició va ser abolida i afegeix que «Immediatament un llibreter espavilat va treure una nova edició de les obres de García: Josep Rubió...»

El 1822 dels seus tallers surten unes sorprenents *Observaciones imparciales sobre las sociedades secretas. Estatutos de la confederación de comuneros*. S'ha documentat que el 17 de novembre de 1822 participa en la societat patriòtica de Barcelona, juntament amb d'altres impressors.

Amb el final del Trienni Liberal, el 1823, la viuda Brusi torna a quedar (com ja ho va ser entre 1817 i 1820), sense cap competidor al *Diario de Barcelona* fins la primavera de 1833. Si va poder resistir fins el primer trimestre de 1825 el *Diario Mercantil y Económico de Cataluña* va ser gràcies a que Rubió dedicava el diari a la Junta de Comerç i que es considerava diferent del de Barcelona perquè, com diu el nom, es dirigia a tot Catalunya i així ho mostrava amb l'escut català a la capçalera. Malgrat tot, es va obrir un litigi entre les dues cases (Brusi i Rubió) que es va fallar a favor de la viuda de Brusi. El 1833, però, Rubió sol·licitava al Consejo poder canviar el nom del periòdic *El Mensajero Catalan* pel de *Periódico Mercantil y Económico de Cataluña*

La llibreria de Rubió s'anunciava regularment al *Diario de Barcelona* on va publicar algun catàleg en més d'una ocasió. L'11 de juliol de 1824, per exemple: *Coleccion de láminas que presentan los preciosos fragmentos de la antigua y arruinada ciudad de Palmira, con la esplicacion en idioma francés = Los sacrosantos Concilios generales y particulares, desde el primero celebrados por los Aóstoles en Jerusalem hasta el Tridentino, segun el orden cronológico de su celebracion = Sanctae Matris nostrae catholicae ecclesiae dogmaticum et morum ex selectis veterum patrum operibus veritas demonstrata seu veterum patrum Theologia universa: vendese en la libreria de Rubió, calle de la Libretería.*

A tocar els anys trenta publica algunes obres religioses, matèria no massa freqüent als seus catàlegs. També imprimeix Fenelon *Educación de las niñas por M. de Fénelon ; traducida del francés de la última y nueva edición por ***** El 1830 publica en col·laboració amb la llibreria de Solà↑ un llibre de reposteria *El Amigo de los golosos y coleccion de recetas faciles, seguras y escelentes para hacer en su propia casa todo cuanto hace en la suya el repostero instruido, recojidas de varios libros franceses, ingleses, alemanes, y sobre todo italianos, por ser este último el pais de donde salen mas gentes dedicadas á satisfacer los deleites del paladar por D. J. S. P.*

de B. de nacion suizo, aunque fondista de una de las principales ciudades de Andalucia.

L'any 1831 publica varies obres de Pere Felip Monlau fonamentalment de caràcter científic i miscel·làniques: *Elementos de botánica por Aquiles Richard traducidos al español de la 4ª edicion francesa por Pedro Felipe Monlau*. En anys successius es dedicà fonamentalment a obres de divulgació i cal fer notar l'absència de llibres religiosos. També reimprimeix llibres publicats anys abans. Un dels casos són els *Nuevos elementos de botanica y de fisiologia vegetal por A. Richard, traducidos de la quinta edicion francesa, revista, corregida y aumentada con los caractéres de las familias naturales del reyno vegetal, por D.F.O. y M.* el 1839 i traduït per Monlau.

El 1833 com a cònsol primer del Col·legi d'Impressors i Llibreters de Barcelona juntament amb Ignasi Estivill ↑ cònsol segon, s'adreça al rei per demanar que es deslliuri a les províncies de la penalització que representa en tots els sentits no poder obtenir llicència d'impressió per a obres superiors a sis plecs les quals s'han de tramitar únicament a Madrid. Es tracta d'un llarg document on es plantegen no únicament qüestions d'incomoditat a causa dels viatges que havien de fer ells i manuscrits a Madrid, sinó que és un encès lament de la crisi econòmica que provoca al sector a Catalunya i les conseqüències que se'n deriven perquè facilita la publicació clandestina a França.

Un darrer títol, de 1842, prou indicatiu de la tipologia de la impremta: *Luz de Verdad. Preguntas y respuestas a favor de Cataluña y sus privilegios. Originadas de una disputa avida [sic] entre cinco soldados de acavallo de las tropas de España. Dispuestas por uno d ellos mismos propugnantes.*

Bibliografia: 200 anys,(1995); AGUADÉ, E. (1996); AGUILÓ, M. (1923); AMADES, J., COLOMINES, J., VILA,P. (1931); BOHIGAS, Pere (1982); BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); CAMPDABAL, M. (2006); ELIAS, Feliu (1948); FERRER, J. A. (1998); GIL, A. (1975); GOMEZ, M. (1910); GUILLAMET, J. (2003); PI, O. (1971); RÀFOLS, J. F. (1989); SIMON, Mª del C. (1982), VIRELLA, A. (1998); AEB (Censura 1833); AHN, (Consejo lligalls 11.291, exp. 60, 11321/6); AHBCN (Ajuntament Borbònic...); AHVNG, (vol. 2784)

[S]

SABATER, Pere

Reus

Només hem pogut localitzar aquesta referència: *Ordenanzas de la R. y Pia Hermandad de San Juan de la Cruz erigida en la ciudad de Reus...*, de l'any 1819, 16p. ; 19,5 cm. A més d'impremta tenia llibreria. El negoci el van continuar la seva viuda i fill com ho demostren publicacions de la segona meitat del segle.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); SIMON, M^a del C. (1982)

SAMSÓ, Bonaventura

Barcelona

Fabricant de naips. El 1825 va nomenar davant el notari Antoni Ubach a Gaietà Casas com administrador i director de la fàbrica, la qual cosa pot indicar que no és una empresa menor.

Bibliografia: *EMPRESSES I EMPRESARIS A LA CATALUNYA DEL SEGLE XIX*

SANTIAGO, Pere

Barcelona

Segons la contribució, el 1820 era un taller de 6a. classe al carrer de n'Arlet (Casa Magarola)

Bibliografia: AHBCN (Gremis)

SASTRES, Antoni
Barcelona

Va iniciar-se al tombant del segle a la impremta de Gibert i Tutó↑ d'on n'era regent. Posteriorment va muntar la seva pròpia impremta i llibreria al tombant del segle XIX. Sembla que va imprimir per a la Impremta Real de Madrid segons es desprèn de *Tratado médico-filosófico de la enagenación del alma o manía escrito en francés por Felipe Pinel traducido al castellano por el Dr. D. Luis Guarnerio y Allavena*.

Al *Diario de Barcelona* del novembre de 1796 el trobem anunciant els llibres que venia. Com és habitual en fa una breu ressenya a manera de crítica. *En la librería de Antonio Sastres c/ del Regomir se hallan a la venta los dos libros siguientes impresos en Madrid: La Moral Rústica, arte de ser feliz en la tierra, acomodado a la inteligencia de qualquiera persona que desee instruirse en las obligaciones de sus estados y empleos. Obra principalmente útil en las casas donde hay familia. I tomo, 8º a 7 rs.vn. a la rústica. Sara Th*** Novela inglesa, traducida del francés por doña Ma. Antonia del Rin y Artedo. Esta obrita apreciable por su sencillez, presenta un modelo del desempeño en las obligaciones de una madre de familia, un exemplo de la felicidad que produce el cumplimiento de ellas, y una pintura agradable de las delicias de la vida en el campo. I tomo, en 8º a 3 rs. vn. a la rústica.*

El 1802, conjuntament amb Francesc Garriga↑, Joan Serra Centené↑, Tomàs Gorchs↑ i Antoni Brusi↑ van adreçar-se al Col·legi de Llibreters i impressors per tal d'aconseguir de que les filles d'individus o mestres poguessin cobrar les 75 lliures de dot tant si es casaven amb fill d'individu com si ho feien amb un oficial. La seva demanda va ser recollida favorablement.

El 1801 publica *Carta de un hijo a su madre sobre su conversion y profesion en el monasterio de La Trapa de Santa Susana en Aragón en la que tambien trata de la vida que actualmente hacen aquellos monges*, Barcelona, 1801. Publicava obres variades i no únicament religioses. Sovint publicava el catàleg de la seva impremta que inseria dins alguna de les publicacions com per exemple: *Oracion fúnebre de Monseñor Adeodato Turchi, obispo de Parma recitada en la insigne catedral de la misma Ciudad, el dia 16 de Setiembre de 1803 por Don Juan Scutellari... traducida al español P.D.I.D.V de 1803*. José Cadalso *Noches Lúgubres por el coronel Josef Cadalso, imitando el estilo de las que escribió en inglés el doctor Young*, 1804.

L'any 1807 publicava una col·lecció d'obres d'entreteniment popular com ara els acudits o les penyores *Lícito recreo casero, ó, Coleccion de varios juegos, conocidos comunmente con el nombre de prendas, entretenimiento para pasar divertidas las noches de invierno y aumentar la diversion en las casas de campo en varis volums*; *Deleyte de la discrecion, ó, Floresta española, coleccion de cuentos, chistes, agudezas, y dichos graciosos de hombres célebres, escogidos nuevamente de varias obras de ésta clase obra divertida por su variedad, y útil a toda clase de personas en 3 volums*. També publicava, però, altres obres com *Oraciones escogidas de M.T. Ciceron traducidas del latin al castellano por Rodrigo de Oviedo en 2 volums*. o bé *Tratado de ortografia para el uso de los niños que concurren a la escuela pública de la villa de Villanueva y Geltrú*, Oficina de Antonio Sastres.

Durant el període de la guerra de Francès s'absenta de Barcelona i en perdem les notícies però a partir del tractat d'ortografia per a les escoles vilanovines que acabem d'esmentar, no s'hauria de descartar que hi hagués passat una temporada. Segons es desprèn de la contribució el 1814 ja és mort. Es degué traslladar a Reus com tants altres, fugint de l'exèrcit francès on, possiblement, va morir.

SASTRES, Socors ..., Viuda de Reus. Barcelona

La viuda es va estar a Reus fins aproximadament el 1815. És molt possible que treballés d'impressora i sobretot de llibretera com

semblen demostrar alguns dels anuncis que feia publicar al *Periódico político y mercantil de la villa de Reus* que editava Rubió[†]. La botiga la tenia al carrer Major. Aquests mateixos anuncis demostren que era una constitucionalista ben convençuda. Quan va tornar a Barcelona l'any 1815 va obrir la botiga al carrer Bòria o de la Boqueria. Recuperà algunes de les publicacions populars d'acudits i juquesques.

S'anunciava amb certa regularitat al *Periodico político mercantil de Barcelona* on a finals de juliol de 1815 anuncia *Memorias para servir a la Historia del Jacobinismo, escritas en francés por el Abate Barruel traducidas al castellano por F.R.S.V. observante de la Isla de Mallorca quatro tomos en quarto; Petitorio farmaceutico dispuesto por la Real Junta Superior Gubernativa de la facultad de farmacia para lapráctica de las visitas de Boticas. Un cuaderno en 4º. Véndese en la Librería de la viuda Sastres, calle de la Boqueria*. En aquest mateix periòdic del 27 de gener de 1816, p. 140 hi ha, enmig d'altres llibreries, aquest anunci: *Calmet in Sacram Scripturam, 12 tomos foleo = Feraris Promta Biblioteca 10 tomos foleo = Bicero ad Usum Delfini 9 tomos 4º mayor = Las obras de Feyxoo 17 tomos en 4º = Billuart. Summa Sancti Thomae 18 tomos 8º mayor = Capmany memorias de Barcelona 4 tomos 4º mayor = Tosca Compendio de matemáticas 9 tomos = El Abate Barruel memorias sobre el Jacobinismo = Se hallaran en la librería de la viuda Sastres calle de Boqueria*.

Després de la mort del marit, temporalment, manté el peu a nom de la viuda però a partir de 1817 canvia a «Oficina de la Vda. Sastres é hijos». Es trasllada llavors al carrer Escudellers. Seguint amb la tònica de les obres d'humor el 1820 publica *El Sarrabal de la ciudad de Barcelona para el año 1792, noticia de las fiestas, y principales concurrencias que acontecen en la serie del año que para insinuacion de los jóvenes novicios da á luz Veridico Claro* que porta el sorprenent peu d'impremta «Imprenta de la Verdad, por Juan de Buena Alma: Viuda e Hijos de Sastres». Es tracta d'un fulletó raríssim que Giraldo assegura que va publicar el 1820 i que devia circular clandestinament perquè tan la firma del pròleg, com la llicència, l'aprovació i la taxa tots són fingits. «Ello se debe sin duda a lo subido de color de toda la obra; vamos, verde en buen romance. Tampoco falta algún chiste “escatológico». L'autor era

català pel coneixement dels costums i per hi figuren algunes composicions en català.

També es digne de menció *Apología o bien sea dictamen imparcial sobre el descuido de instruir a las mugeres por el que se prueba el derecho de las monjas tienen a su secularización manifestando al mismo tiempo no ser esta contraria a la disciplina eclesiástica Somat, Arugerb [Tomas Bruguera?] Barcelona, Imp. Vda. Sastres e hijos, 1820, 20 cm.*

Durant el Trienni Liberal es converteix també en «Imprenta Nacional» i segons la contribució de 1820, consta a nom de la dona, Ma. Socorro i s'estava al carrer Petritxol i era de 6a. classe. *El Americano a sus compatriotas los generales héroes ilustres Lacy, Porlier y Odaly.* Barcelona, En la Imprenta Nacional de la viuda Sastres e hijos, 1820.

El 1834-35 passà a dir-se «Librería de Mariano Sastres. Bajada de Sant Miguel» pobablement el fill, on perdura fins el 1837.

Bibliografia: AGUADÉ, E. (1996); AGUILÓ, M. (1923); BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); ELIAS, F. (1948); GIRALDOS, F. (1931); SIMON, M^a del C. (1982); ACA (RA Dominació francesa, c/316); AHBCN, (Gremis)

SAURÍ MARSAL, Manuel (... - 1857) **Barcelona**

A partir de 1819 treballa associat amb Cerdà amb el peu d'impremta «Saurí y Cia.» fins aproximadament l'any 1857 any de la seva mort. El 18 d'abril de 1819, anuncien al *Diario de Barcelona* que a la seva llibreria s'hi poden trobar gravats al·lusius a les guerres napoleòniques. Els primers anys publica obres literàries principalment novel·letes, Chateaubriand, i d'altres de l'estil *Arte de ponerse la corbata de mil y una maneras, o Distintos modos de llevar el pañuelo en el cuello... en 18 lecciones... adornado con láminas...* de l'any 1832. Aquell mateix any obre un gabinet de lectura al carrer Escudellers segons es desprèn d'*Economia literaria. Catálogo de las obras destinadas a la lectura por suscripcion, en la Librería de Saurí y Compañía...* Calle Escudellers, Barcelona, 1832. La subscripció era a dotze rals el volum i el mes. Durant el Trienni

Liberal surt esmentat com a membre de la Societat patriòtica de Barcelona el novembre de 1822.

Tot i la feina conjunta que feia associat a Cerdà amb una llibreria a nom dels dos a la Pl. de la Llana, Manuel Saurí en tenia una de pròpia al carrer d'Escudellers, i s'anuncien conjuntament al *Diario de Barcelona* l'aparició del mateix llibre o bé d'un ventall, obres que edita Manuel Saurí.

A partir de 1826 Saurí té impremta i llibreria al carrer Escudellers, la dels esposos Indar[†], llogada o regida per Saurí. Aleshores és «Impremta de Manuel Saurí i Cia.», raó social que perdura fins l'any 1833, tot i que molt abans la d'Indar ja treballava amb aquest nom. D'aleshores li trobem *Diccionario de refranes catalanes y castellanos, recopilados y publicados por D. J.A. H. y F.* de tot just 12 cm. Per tant, cal suposar que Saurí tindria impremta i llibreria pròpies alhora que administrava les de Indar, o bé que, en deixar aquestes, s'establiria pel seu compte. La separació de Saurí i els Indar devia escaure's l'any 1829 que es quan es trasllada del núm. 18 al 3 de carrer Escudellers. En 1833 la impremta i llibreria d'Indar s'anuncia «conocida antes por Saurí y Cia». En tal data la llibreria de Manuel Saurí es trasllada al carrer Ample. En 1831 és al carrer Escudellers 3, on obre un *Gabinete literario-económico o lectura de obras por suscripcion* el qual no deu pas durar gaire, potser sols fins l'any següent; els subscriptors pagaven 12 rals mensuals. El trobem amb certesa com a impressor ell tot sol el 1835 al carrer Ample. En aquesta data la impremta de Manuel Saurí s'anomena «Imprenta Nacional».

Segons la notícia que apareix al Diari de Barcelona el 23 de maig de 1827 mantenia una subscripció: «Los señores suscritores a la coleccion de contratos, pactos publicos, testamentos y ultimas voluntades, & para gobierno de los notarios de Cataluña, pasaran a recoger el primer tomo a la oficina de Saurí y Cia y adelantar el importe del segundo que tendrá lugar por el mes de agosto próximo. Se admiten suscritores a 50 rs por los dos tomos en Barcelona y 54 rs. vellon a los varios puntos de la provincia».

També publicà llibres il·lustrats per a infants: *El Amigo de los Niños*, de l'any 1828, en 32au. un dels primers llibres il·lustrats propiament per a criatures. Fou un dels editors de ventalls més ben

proveït: cap a l'any 1826 n'edita casi cada quinze dies, sovint amb temes d'actualitat; també edità col·leccions d'estampetes amb temes profans gravats sobre metall per a llibrets de paper de fumar. En general i durant tota la seva vida professional va treballar en cooperació amb d'altres impressors. A banda de Cerdà ho feu també amb els Gaspar[↑] i els Mayol[↑].

Del 1829 tenim *Recreaciones quimicas o coleccion de experiencias curiosas é instructivas, a las que se ha añadido un compendio elemental de quimica la explicacion razonada de los fenómenos producidos en las diversas experiencias, y en fin su aplicacion a la economia doméstica, ó a las artes por Herpin...*

Es va dedicar a la publicació de guies itineraris de Catalunya i nomenclàtors comercials de la ciutat de Barcelona sobretot a partir de 1835.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); ELIAS, Feliu (1948); GIL, A. (1975); RÀFOLS, J. F. (1989)

SELLENT, Joan (1758 -)
Barcelona

Sellent és fonamentalment conegut com administrador de la casa Piferrer a partir de 1780. En aquell moment Sellent no era membre del gremi, però a canvi de pagar una quantitat superior a l'habitual, el Gremi fa els ulls grossos i li estalvia l'examen. Manuel Llanas justifica la decisió perquè el gremi «anava curt d'armilla» la qual cosa era ben certa, però potser caldria afegir-hi un matís i és el pes específic de la casa Piferrer en el conjunt gremial. En d'altres ocasions les decisions no havien estat tan generoses i, segurament, obeïen a aquest factor. El text de l'acord ho justifica, justament, perquè hagués pogut fer l'examen si no hagués estat «tan ocupat en lo carrech de la administracio de la botiga de Casa Piferrer, ho hauria practicat».

Segons la contribució, el 1798 era mestre però treballava a compte d'altres. Era cònsol del Col·legi de Llibreters i impressors. En la del període francès el 1809, el consideren absent amb un deute de 20

duros. El 1814 segueix encara en la mateixa posició de treballar per d'altres. En la de 1820 es considera el seu negoci de 5a. classe.

Raimon Ferrer a *Barcelona cautiva* assegura en la nota del 20 de març de 1811 que arran del descobriment d'una conspiració capitanejada pel marquès de Campoverde, es publica al diari la proclama que l'esmentat marquès havia de penjar per les parets. Segons consta hi ha el nomenament del 40 persones amb funcions policials. Hi apareixen Juan Jordi[†], llibreter del carrer de la Llibreteria i Joan Sellent llibreter de la Plaça de l'Àngel. Hi ha empresaris i comerciants majoritàriament.

Com a administrador de Piferrer, va comprometre's el febrer de 1816 amb la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona de lliurar cent exemplars enquadernats amb coberta de paper i seixanta lliures catalanes a canvi de tenir la propietat de l'obra *Costumbres de la ciudad de Barcelona sobre la servidumbres de los predios urbanos y rústicos, llamados vulgarmente d'En Sanctacília...* i que a iniciativa de l'Acadèmia havia imprès Piferrer.

Segons Elias tenia entre 1819 i 1821 la seva botiga pròpia a la plaça de l'Àngel. El 8 de febrer de 1825 publica un anunci al *Diario de Barcelona* en el que diu que «imprime toda suerte de libros de coro, con la solfa de canto llano que corresponde al caracter de la letra, fabricando tambien pautas para rayar toda especie de papel de música». Segons Guillamet la subscripció del *Semanario Popular de la Sociedad patriótica Barcelonesa* de l'agost de 1820 es feia a la llibreria de Joan Sellent. També sembla força clar que anava a vendre a les fires tal i com demostra la sol·licitud que fa el 20 d'octubre de 1824 per poder anar a la de Girona i el 1825 per anar a la fira de Vic.

Mor el 1831 i la seva vídua liquida el negoci.

Bibliografia: BURGOS, X.; CAMPDABAL, M. (2006); ELIAS, F. (1948); FERRER, Raimon (1815-1821); GUILLAMET, J. (2003); LLANAS, M. (2004); PEÑA, M. (1987); ACA (RA-Dominació francesa, Caixa 316); AEB, (Censura-1824); AHBCN (Gremis)

SERRA CENTENÉ, Joan
Barcelona

Possiblement fill de Miquel Serra i d'una filla de Joan Centené. Tenia la impremta i llibreria a la baixada del Canonge a començament del segle XIX. Edita a més de llibres, literatura i imatgeria popular. És, doncs, un impressor a cavall dels segles XVIII i XIX. Una obra, *Explicació dels dotze articles del Credo, per Sor Ma. Angela Virigili* il·lustrat amb un gravat de Tauló

Joan Serra Centené conjuntament amb Francesc Garriga↑, Tomàs Gaspar↑, Antoni Sastres↑ i Antoni Brusi↑ signen l'abril de 1802 una sol·licitud per tal que les filles de mestre del Col·legi de Llibreters i impressors que es casin amb oficials puguin cobrar igualment les 75 lliures que rebien si es casaven amb fill d'individu o mestre.

Imprimeix fonamentalment obres religioses entre les que predominen els drames sacres. L'any 1805 va col·laborar amb Puigrubí↑ de Tarragona en la publicació d'*El Escribano perfecto, espejo de escribanos teórico-práctico ... arte de enjuiciar en lo civil, propiamente práctica judicial civil, segun derecho y estilo de Cataluña dispuesto é ilustrado por Manuel de Aliaga Bayot y Sálas-Guasquí* que durà peu d'impremta de la Real i Pontificia de la Universitat de Cervera↑. Les tres impremtes col·laboren en un mateix projecte per al qual procuren una tipografia molt similar. L'any 1806 aproximadament degué morir perquè a partir d'aquell any al peu d'impremta s'hi fa constar el nom de la viuda: «Imprenta de Eulalia Serra Centené, viuda». A partir de 1808 no hem trobat cap altra referència.

Potser seria arriscat afirmar que un fill, Marià Serra i Soler es dedicà també al món del comerç del llibre sense poder assegurar si es tractava d'un llibreter o impressor. El desembre de 1824 hi ha constància d'un sol·licitud a les autoritats de la duana de Barcelona amb aquest nom per poder embarcar cap a Gibraltar 4 baguls de llibres la relació dels quals s'adjunta a la sol·licitud i rep el vist i plau del censor Avellà. Predominen llibres religiosos i de lleis.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923), BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); ELIAS, F. (1948); RÀFOLS, J. F. (1989); AHBCN

SIERRA i MARTÍ, Valero

Barcelona

És el seguidor de la important impremta barcelonina de Mariàngela Martí, viuda, del XVIII. Una filla del matrimoni Martí, Ignàsia, es casà amb Francesc Oliver una filla dels quals es va casar amb el llibreter saragossà Valero Sierra. La presència del cognom Martí pot fer pensar que es tracta d'una condició als capítols matrimonials de manera que la propietat fos en realitat de l'esposa. És una suposició arriscada sobretot quan no disposem de notícies certes, però pot dur-nos a pensar-ho la consuetud en qüestions d'organitzacions familiars.

A partir de 1801 s'introdueixen en el món de les obres didàctiques amb els exercicis per al «Colegio Real de Primeras Letras establecido nuevamente en Barcelona y de la enseñanza uniforme para todas las escuelas de dicha ciudad y principado». Publiquen també les obres de Joan Lluís Vives, i de medicina, sense abandonar les religioses. Tenien llibreria perquè el febrer de 1802 al *Diario de Barcelona* hi anuncia la venda de la *Guia de Forasteros*. El 1803, a l'octubre, va publicar el catàleg de la llibreria com a suplement a l'esmentat diari. El 1806 *Los Salmos de David y cánticos sagrados interpretados en una brevíssima paráfrasis en sentido propio y literal, escritos en francés por el padre Lallemant traducidos muchas veces al italiano; y nuevamente al castellano por Jayme Serrano. 6ª ed. con una lámina fina*.

El 1808 publica una traducció lliure d'*Atala, ó, Los amores de dos salvages en el desierto* de Chateaubriand. El maig d'aquell any el capellà Marià Oliveres, sots col·lector d'Expòlis i vacants dels bisbat de Barcelona mana fer l'inventari dels béns de la vivenda del bisbe Pau Sichar a l'església de Santa Anna. Hi són citats un plater, un corredor públic i el llibreter Valero Sierra perquè facin l'inventari i valoració dels que hi trobin. Probablement Sichar tenia previst abandonar la ciutat i abans va voler aixecar acta del que tenia. La tria de Sierra per aquest afer demostra la importància de la biblioteca. En l'expedient es relacionen un total de 53 títols entre els quals podem trobar-hi la *Biblioteca Hispana* de Nicolás Antonio, atlas universals, mapes, llibres de cerimonials, litúrgics, bíblies i missals. També obres de Virgili, de teologia, comentaris de Juli Cèsar, un Quixot, la *Historia de España* del pare Mariana, el diccionari de la Real Academia, l'informe de la llei agrària de Jovellanos, la

Historia crítica de Masdeu, *Muestras de punzones y matrices de la librería que se funde en el obrador de la imprenta Real*, un *Plan de Educacion* de Young, els sermons del bisbe Armanyà... etc.

Com sol passar en la majoria de les impremtes en perdem gairebé el rastre durant la guerra del Francès, sense que puguem saber si fou a causa d'exilis i persecucions o per la publicació anònima per evitar represàlies. Un cop finalitzada hem pogut comprovar que el 1811 va imprimir per a l'Ajuntament de Barcelona les llibretes per a les contribucions i el 1816 les butlletes d'allotjament i el 1817, les butlletes de passatgers.

El 1814 reprèn novament l'activitat amb una important producció d'obres religioses com el *Prontuario de la teología moral del P. Fr. Francisco Larraga reformado, corregido e ilustrado ... por Francisco Santos y Grosin* (hi ha una altra emissió feta per Piferrer) i d'altres en llatí. El gener de 1815 anuncia al *Periódico Político Mercantil de Barcelona*, un seguit de llibres científics: *Tratado Teórico Práctico de las enfermedades de los Ojos, ó las experiencias, observaciones y operaciones sobre las enfermedades que afligen á este órgano por D. Luis Maria Mexía, profesor de Cirugia de la Universidad de Valladolid, dos tomos en octavo, con una lámina y una t bla sinóptica de las afecciones de la vista, a la rústica, su precio 20 rs-vn. Se hallarán en la librería de Sierra y Martí Plaza de San Jayme. A la misma librería se servirán acudir los Subscriptores al Diccionario Geográfico universal á recoger el tomo 3º y pagar el 4º*. Gràcies als anuncis es pot seguir amb força fidelitat el procés de lliurement del *Diccionario Geográfico Universal*.

El 1817 publica les obres del bisbe Armanyà, el *Thesaurus hispano-latinus utriusque linguae verbis et phrasibus abundans primum a P. Bartholomaeo Bravo, deinde a P. Petro de Salas locupletatus postea multis dictionibus, formulisque elegantibus auctus & excultus... a P. de Valeriano Requejo*. També les *Aventuras de Gil Blas de Santillana robadas a España y adoptadas en Francia por Monsieur Le Sage restituidas a su patria y a su lengua nativa por un Español amante de su nacion* que per Elias va constituir la seva gesta principal perquè en feu dues edicions una en 4 volums «il·lustrada amb làmines de talla dolça d'artistes valencians i una altra en 5 volums sense il·lustrar». Segueix amb aquesta mateixa tònica i el 1819 publica l'inevitable Kempis i el 1820 *Las Aventuras de Telémaco, hijo de Ulises obra escrita en francés por Francisco de Salignac de la*

Mote-Fenelon, traducida al castellano por Fernando Nicolás de Rebolleda en 2 volums.

Segons Feliu Elias mor el 1819 i el negoci passa a mans d'un fill, però sense modificar el peu d'impremta que duia des de l'inici els dos cognoms familiars i la farà durà fins el 1850 aproximadament.

El 1820 per a la publicació del *Discurso preliminar a la Constitucion de la monarquia española i la Constitucion política de la monarquía española promulgada en Cádiz á 19 de marzo de 1812* el peu és «Imprenta Nacional de Sierra y Martí». Només l'he localitzar per aquest parell de títols. El 1820 també publica *Poesías jocosas* de José Iglesias de la Casa en dos gruixuts volums i *Introduccion y camino para la sabiduria, compuesta por... Juan Luis Vives que el Supremo Consejo a solicitud del Real Colegio Académico de Primera Educacion ha aprobado y mandado usar en todas las escuelas de esta ciudad y principado en su provision de 22 de diciembre de 1800;*; Saporiti, Giuseppe Maria; Pinell, Esteve *Camino del cielo consideraciones purgativas é iluminativas sobre las máximas eternas y sobre los sagrados misterios de la Pasion de Cristo Nuestro Señor para cada dia del mes traducido del italiano... por Esteve Pinell*

Entre 1821 i 1823 publica obres de Virgili i Cicero i també obres pastorals crítiques amb el règim liberal per a la Diòcesis de Barcelona, com per exemple *Exortacion pastoral que con el manifiesto del Rey á la nacion dirige a los fieles de la Diócesis de Barcelona* Francisco Pou. El 1823: *La Lógica, o, Los primeros elementos del arte de pensar obra aprobada por la Junta de Direccion d las escuelas palatinas, y aplaudida por celebres universidades escrita en francés por el abad de Condillac y traducida por Bernardo Maria de Calzada.*

1824: Pablo de Sihar *Ecsortacion pastoral que dirige a sus diocesanos.* Aquell mateix any, al juliol, anunciava al *Diario de Barcelona* alguns dels llibres que tenia a la venda com ara *Instrucciones prácticas relativas a varios pountos liturgicos. ...por D. Bernardo de Astrain, segundo maestro de ceremonias de la Iglesia catedral de Pamplona.* El 1825 va sortir dels seus tallers la gramàtica de Nebrija, *Definiciones y elementos de todas las ciencias obra util... traducida del francés por D. Miguel Copin.* Sovint treballava per al bisbat de Barcelona. El 1826 trobarem la *Filosofia*

de la elocuencia d'Antoni de Capmany. *El amigo de los niños, escrito en francés por el abate Sabatier, traducido y adicionado por Francisco José del Toro; Nuevo estilo y formulario de escribir cartas y misivas, y responder a ellas en todos los géneros de correspondencia reformado según el estilo moderno [...]*(1827).

El 1829 sabem que treballava per al Escolapis per a qui va editar les *Lecciones escogidas para los niños que aprenden a leer en las Escuelas Pias ; corregidas y aumentadas por Pascual Suarez del Dulce Nombre de María*. El 1833 publica obres dedicades a l'oració mental. Comerciava amb Sevilla tal i com consta en els expedients de censura de l'Arxiu Diocesà.

Només hem localitzat un llibre amb una variant del peu a càrrec de la viuda i el fill: *Casos raros de vicios y virtudes para escarmiento de pecadores y ejemplo de virtuosos por Juan Laguna* de 1830 amb el peu «Imprenta de la Viuda e Hijo de Sierra»

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); CEREZO, J. A. (2001); ELIAS, F. (1948); LLANAS, M. (2004); AEB, (Censura, 1824); AHBCN (Acords, 1811, 1816; Arxiu Notarial, Serie VI)

SOLÀ, José
Barcelona

Una de les llibreries més importants de Barcelona. Segons Feliu Elias la llibreria canvia sovint d'ubicació i es trobava als carrers del Call, a la Boqueria, de l'Hospital i a Banys Nous. Algunes vegades fa pensar que ell mateix imprimia llibres, si bé mai no apareix com a impressor. La referència a la seva llibreria apareix en moltíssims peus d'impremta la qual cosa pot fer pensar que no exercís també de distribuïdor.

La temàtica és absolutament variada amb una forta presència de llibres de cuina. Al final del llibre de Felip Roca *El amigo del forastero en Barcelona y sus cercanías. Dáse á luz con arreglo al estado de la ciudad en 1831* imprès per Rubió↑ (de qui venia la majoria de les obres que imprimia) hi ha el catàleg de les obres que es poden comprar a la llibreria de Solà. Hi trobem des de *Sitio de la Rochela*, les cartes del Filósofo Ráncio o l'*Educacion de las niñas* de Fenelon, o bé la *Química aplicada a la agricultura*, manuals de caligrafia,

sil·labaris, taules d'Anatomia, etc. No hi fa constar, però, l'impressor respectiu.

El trobem actiu entre 1820 i 1834. Entorn el 1830 o 1831 possiblement va publicar alguns llibres de cuina sense especificar-ne l'autoria ja que aquests llibres apareixen sota les inicials J.S. que coincideixen amb les seves. També podria haver-ne traduït alguns perquè el nom del traductor (Toribio de Fauces) són una mica fals.

Miscelanea Gastronómica que contiene varios secretos interesantes... En la libreria de José Solá, calle de la Boqueria [a la portada] [Al revers:] *Este cuaderno es propiedad de José Solá, y se halla venal en su libreria plazuela de los Ciegos.* Barcelona, por la viuda e Hijos de Texero, Abril 1813.

Bibliografia: ELIAS, F. (1948)

SOLER, germans

Vic

Possiblement s'iniciaren en la impremta l'any 1824 amb *Trisagi serafich, pera venerar la Santissima y augusta Trinitat, y per alcanzar la sua bondad inmensos y copiosos beneficis*, Vic, ..., 1824 que és la primera referència que recull Aguiló. La seva activitat és concentra fonamentalment a partir de 1850.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923)

SOLER, Felip

Calaf

A la *Gazeta Militar y Política del Principado de Cataluña*, amb data de 29 d'octubre de 1812 s'anuncia que a casa seva es ven, amb autorització, *Conversación entre un cura párroco y Arcadio sobre el juramento de fidelidad y obediencia que el emperador Napoleon exige a los eclesiásticos en Cataluña.*

Bibliografia: ACA, (JSC, c/191)

STERLING i VIGIL, Pau (1787 - ...)

Barcelona

Era fill de Mateu Sterling que tenia la botiga al carrer del Call. Alguns dels llibres anunciats al *Diario de Barcelona* a finals de 1796 són: *Tratado de usos, abusos, propiedades y virtudes del tabaco, café, té y chocolate, extractado de los mejores Autores que han tratado la matèria...* por el Lic. D. Ant^o Zavedan...; *Las veladas de la Quinta*, 3 v.; *La Matilde*, 3 v.; *Catecismo de Estado...*

Ingressa al Gremi el juny de 1803 amb una mica de conflicte en relació al també aspirant Joan Fonoll que estava apadrinat per Tomàs Gorchs[↑]. Al moment de concórrer a la plaça que Pau Fonoll havia deixat vacant, el seu pare al·lega que Pau s'hi ha presentat abans que Gorchs tal i com pot demostrar i demanen les ordenances. Retreu a Gorchs que per situar-se en primer lloc es basa amb la promesa verbal de l'alcalde major als Cònsols. Afegeix, a més, que «trabaja ya de muchos años a esta parte del mencionado oficio». Davant la queixa, Pere Batlle, cònsol primer, certifica el 15 de juny de 1803 que efectivament Mateu Sterling li havia demanat la plaça de mestre un dia abans que ho fes Gorchs.

Finalment Francesc Ribas y Barbier certifica el 16 de juny que en la junta general sense discrepàncies se li concedia la plaça de mestre.

Bibliografia: AHBCN (Ajuntament Borbònic, política i representacions, 1803)

SUAREZ, Antonio

Barcelona

Segons una sol·licitud de 1804 sabem que va néixer a Madrid i que des de 1790 era a Barcelona. Era membre Col·legi de llibreters i Cevallos en el certificat diu que és el més hàbil de la ciutat.

El 23 de novembre de 1803 ofereix un llibre magníficament enquadernat a la Junta. A la carta d'acompanyament diu que és Impressor i llibreter i veí de Barcelona i que pot usar les armes a la

porta com a Enquadernador. El motiu de la sol·licitud no és altre que poder obtenir alguna pensió per poder ensenyar l'art de l'enquadernació que, a parer seu, està encara endarrerit i així mirar de millorar-lo ell mateix. El 12 de gener de 1804 d'intendent recomanava vivament aquest impressor:

Antonio Suarez Impresor y librero de esta ciudad en el Memorial que ha dirigido a esta Real Junta manifiesta que habiendose dedicado incesantemente al trabajo de la encuadernacion, logró rematar la obra que presenta a la misma, esperando que será de su agrado el admitirla y concederle la gracia de alguna pension, mediante la qual no solo pueda continuar sus adelantamientos, sinó tambien manifestarlos y enseñarlos a otros.

La Comision reconoce la particular avilidad (sic) de este artista, no solo por el Libro que presenta primorosamente encuadernado, sino tambien por las dos certificaciones que acompaña, la una de haberse dignado su Magestad concederle por el ministerio de Estado, la gracia de que pueda poner sobre la puerta de su Obrador el escudo de las armas reales, y la otra de los consules del Colegio de Libreros e Impresores de esta Plaza, asegurando que en ella no conocen individuo más havil (sic) que el recurrente por sus excelentes manos y buen gusto en las encuadernaciones primorosas y exquisitas que le han visto hacer.

El intendente Presidente recomienda con mucha eficacia el particular merito de esta Artista y manifiesta deseos que la Junta le acoja baxo su proteccion y que le dispense los auxilios a que le contemple acrehedor, en cuya virtud la comision dexa á la misma Junta la deliberacion del premio o auxlio que estime proporcionado al mérito del Artífice. Barcelona, 12. enenro de 1804.

Bibliografia: AHBCN (JC, vol. 6)

[T]

TEXERO, Manuel
Barcelona

Impremta que treballa ja al segle XVIII a la Rambla Santa Mònica al davant de l'església. Els primers anys del XIX (entre 1806 i 1810) és al carrer de Sant Pere més baix i el 1807 obre una llibreria al carrer Portaferrixa on a partir de 1817 traslladarà també la impremta de la plaça de l'Oli segons les referències d'Elias.

No imprimeix un únic tipus de llibre i el seu catàleg és temàticament molt variat. El 1800, per exemple, publica un *Edicto general comprehensivo de todas las reales provisiones, ordenes, edictos, instrucciones y providencias generales que se dieron en este Principado de Cataluña para preservarle y resguardarle de la peste ó contagio que en los años de 1720 y 21 afligia á la Provenza* en un volum de gairebé 300 pàgines, però també un *Extracto de una memoria sobre el tinte y comercio del algodón hilado roxo ó encarnado de Grecia por el ciud. Felix ; traducido por Francisco Pla* o el llibre del marquès d'Alòs *Instrucción militar que Antonio Alós y de Rius, Marqués de Alós Capitan General del Ejército y Reyno de Mallorca ... escriuió en dicha isla y dirigió con carta de XIV. de diciembre de MDCCLXVII á sus tres hijos .....*, obres de literatura, sense prescindir dels inevitables llibres religiosos *Devota trecena o exercicio de los trece viernes, a imitacion del que en reverencia de Jesu-Christo Crucificado y de sus doce Apóstoles instituyó y*

propagó el glorioso San Francisco de Paula del orden de Minimos, dispuesto nuevamente por un hijo suyo para consuelo d sus Devotos que va publicar el 1807 i el 1815. Ramon Pujadas *La Madre más afligida y dolorosa y la madre mas dichosa y gloriosa santa Monica sermon que el dia IV de mayo del año MDCCCIV predicó en el religiosísimo Convento de Padres Agustinos Descalzos de Barcelona fray Raymundo Pujadas*, 1804. Sovint els llibres apareixen sense data.

El 1805 publica un llibre de cuina bilingüe català castellà: *Nuevo manual de guisar con toda perfección, ó, Método de comer bien con poco dinero = Nou manual de cuinar al tota perfecció, ó, Metodo [sic] de menjar be ab poch diners, escrito en las dos lenguas catalana y castellana por P.M.T.I.* i l'any següent, el 1806, va publicar *Segundo año del Real Estudio de Medicina Clínica de Barcelona* de Francesc Salvà i Campillo i també *Tratados sobre la fisica del clero y otros puntos utiles y provechosos de las ciencias naturales impresos en el memorial literario de Madrid de 1787, 1789, 1790 y 1793* de Pedro Díaz de Valdés, però reimprès, en aquesta ocasió, amb «un discurso sobre la historia natural con respecto á Cataluña...». A l'abril de 1813 publica a Barcelona *Miscelanea Gastronómica que contiene varios secretos interesantes...* En la libreria de José Solá, calle de la Boqueria [a la portada] [Al revers:] *Este cuaderno es propiedad de José Solá, y se halla venal en su libreria plazuela de los Ciegos.* Barcelona, por la viuda e Hijos de Texero, Abril 1813.

Les publicacions que va fer durant l'any 1806 i 1807 semblen indicar una tendència a les obres de ciències i particularment de Medicina, però, segurament l'esclat de la guerra del Francès va frenar aquesta tendència. Durant els anys bèl·lics publica poc i majoritàriament llibres religiosos fins l'any 1818 que tornem a trobar les obres de Francesc Salvà. Durant el Trienni Liberal predominen les obres de literatura («en alguna col·lecció dita *Novelas é historietas morales*») i molt menys religiosa, la qual cosa sembla mostrar una possible capacitat d'adaptació.

Manuel Texero degué morir l'any 1830 perquè a partir de 1831 el peu d'impremta és «Impr. de la Viuda é Hijo de Texero»; aquell mateix any publicarà alguns llibres amb «Hijos» en lloc de «Hijo». El fill, durant els anys trenta combina igualment les obres pietoses

amb d'altres com ara *La Lechuguina a la dernière mañana de su día bien empleado papel joco-serio* por el autor del Cajon de sastre; su editor Manuel Andres Igual i es manté en el que serà probablement les seves quatre línies principals de publicació: religió, medecina, literatura i gastronomia.

Les obres que sortien de les seves premses es venien a la llibreria de J. Solà[†] de qui, probablement, si fem cas de les inicials, publica *Tratado del arte de repostería y licorista ; dedicado al público por J. S.* el 1832.

És segur que el seu fill es deia també Manuel perquè a partir de 1834 aproximadament, quan mor la viuda, la raó social torna a tenir el mateix nom que li havia posat el fundador: «Imprenta de Manuel Texero» la qual veurem activa fins a mitjan segle.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); ELIAS, F. (1948).

TOLOSA, Felip

Vic

Pertany a la família Tolosa que van fundar la impremta a Vic el darrer terç del XVIII, amb botiga i taller a la plaça Major. Vinculada al Seminari i el bisbat per als quals treballava regularment. Arran de la mort del fundador el 1799, la seva viuda, Teodora i el seu fill Felip es fan càrrec del negoci fins que els 1805 ja actua tot sol, de ben segur per la mort de la mare.

D'aquell mateix any 1805 se li coneix *Carta escrita por Don Marcelo Hortét... á ciertos sugetos de la Ciudad de Valencia, comunicandoles algunos elementos de la vacúna reducidos a setenta y tres preguntas con sus respuestas*. Publicava llibres d'ensenyament (gramàtiques i similars) per al Seminari Conciliar de Vic. Durant la Guerra del Francès va publicar per a la «Junta Suprema Central Gubernativa del Reino». És possible resseguir-li algunes publicacions durant la guerra que, en general, són proclames o altres escrits per a l'exèrcit antinapoleònic. *Plan o proyecto para la formacion de una division de patriotas voluntarios distinguidos catalanes destinada á*

hacer correrías en los pueblos de la Francia para la recolección de armas, vestuario, víveres y dinero, y después á los objetos que le señale el General en Jefe de Ejército de Cataluña

Publicava la *Gazeta de Vich* el 1808 durant la primera interrupció de la publicació predecessora, el *Diario de Vich*. Molt aviat canvia el nom pel de *Gazeta Diaria de Vich*. Va durar certament molt poc (entre el 22 de juny de 1808 i el 30 de juny del mateix any). Aviat va canviar novament de nom pel de *Correo Diario de Vich* perquè la junta va considerar que la paraula *Gazeta* era excessivament afrancesada. Va allargar-se amb interrupcions fins el 10 de gener de 1810 i sortia simultàniament amb el *Diario de Vich* publicat per Dorca↑ el qual va continuar amb vicissituds i canvis de títol inclosos fins el 1814 quan l'ajuntament el va nomenar impressor i llibreter de la ciutat. Tolosa va publicar també, entre 1811 i 1812, el *Noticiero de Vich* de caràcter marcadament antinapoleònic des del vessant constitucionalista. Crida l'atenció perquè fugiu del que és la tendència habitual perquè distingia tipogràficament el que procedia d'altres publicacions del que era propi del redactor del diari: *Como en este Periódico se extractaran otros que trahen de tanto en tanto sus notas, o reflexiones entrepuestas; se advierte para evitar confusión y el que se atribuya a uno, lo que es de otro; todo lo que sea del Redactor de este Periódico, irá notado con letra bastardilla, y esta señal **.

Val a dir que el 1812 hi ha un Felip Tolosa a Cadis que publica un llibre de Manuel Lacunza escrit amb pseudònim: Juan Josafat Ben-Ezra *Venida del Mesias en Gloria y Magestad*. [s.l.] «Por D. Felipe Tolosa, impresor de la ciudad»; 1812, aprox. És un octau major en 3 vols. Va formar part dels llibres prohibits. Sembla que va tenir un cert èxit i es va reeditar força vegades. Però a la llista de llibres prohibits per la Inquisició el 1819 hi ha una rectificació que implica Tolosa ja que l'obra en qüestió que se li adjudicava era en realitat una falsificació de manera que «se advierte que no se imprimió en su oficina, y que es un nombre supuesto, según el mismo Tolosa ha representado».

Tolosa també publicarà *El Patriota Ausonense* entre 1812 i 1814. Era continuació del *Noticiero de Vich* i continuarà amb el *Diario de Vich* el 1814 entre el 21 de maig i el 30 de setembre. Segons Miralpeix en el darrer número s'acomiada del públic al·legant que a

causa del retorn dels refugiats a les seves respectives cases disminuirà el nombre de lectors. Tenia una tendència conservadora i, estava redactat pel frare Nicolás Pérez que, per alguns comentaris que feia, va provocar que el 26 de maig de 1813 Joan Dorca publicqués un fullet d'onze fulls en contra del contingut. Per la seva banda, Frederic Camps i Llopis assegura que va publicar *Diario de las operaciones de la división expedicionaria al mando del Mariscal de Campo don Francisco Copons y Navia*, amb el peu “Imprenta del primer exercito” el 1814.

Alguns dels llibres que van sortir del seu taller durant el Trienni Liberal són: *Cartas Marruecas de Cadalso* (1820); *Segona conversa entre Albert y Pasqual anti-liberal o anti-diabòlica, y, per lo mateix, delatable a la fracmasònica inquisició del liberalisme* (1822); *Homilia sobre la persecució y restauració del Rey y religió predicada en lo diumenge infra octavam del Corpus dia primer juny de 1823, per lo R.D. Llorens Riu ... á causa de donar gracias al Altissim ab un solemne Te Deum per lo felis regres á sas parroquias, y del bon estat que prenia la causa publica del Rey y religió en nostra España.*(1823). El 1822 va editar una *Descripción de la famosa Columna constitucional de Vich* en la qual hi constava el peu: «Imprenta del ciudadano Felipe Tolosa».

Editava la *Gazeta de Vich* que va aparèixer el 22 de juny de 1822 i que, amb irregularitats i canvis de nom arribarà fins el gener de 1820. Segons Guillamet «sembla l'òrgan oficiós de la Junta de Govern de Vic» i afegeix que «El frare Nicolás Pérez com a redactor, li dóna una orientació poc liberal». Reforça aquesta opinió el fet de que Pérez havia denunciat al també impressor de Vic Joan Dorca↑ per afrancesat la qual cosa va generar tot un procés judicial en el qual s'hi va veure també implicat Felip Tolosa, tal i com s'explica en l'entrada corresponent a Dorca. La diferència entre els dos impressors devia ser prou forta perquè la *La Gazeta de Vich* solia sortir quan es deixava de publicar el *Diario de Vich* editat per Dorca.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); BONET, A. (1980); CAMP, F. (1912), ELIAS, F. (1948); GUILLAMET, J. (2003); LIBRERÍA IGNACIO MARTIN.GRANADA (Catàleg XVII novembre 2005); RÀFOLS, J. F. (1989); ACA, (JSC, caixa 142); AEB, (Circulars 1819); AHN (Consejo, lligall 11291/ exp. 60)

TORNER, Josep

Barcelona

Segons un document de l'arxiu de Vilanova i la Geltrú, el 1815 Josep Torner pare, imprimia, segurament, per al Col·legi de Medicina. En la carta de 29 de gener, Torner sol·licita que fixin un cartell que diu adjuntar del col·legi de metges. El 1819 tenia el taller al carrers Capellans, 12 i posteriorment entre 1829 i 1832 al carrer Regomir.

Fill del també impressor Josep Torner al qual, en morir el 1819, el va succeir el seu fill. No s'ha trobat cap imprès anterior a aquesta data la qual cosa fa suposar que va ser el fill qui va donar un nou impuls a una impremta que ben probablement i, tenint en compte l'exemple vilanoví que acabem de veure, es devia limitar a impresos de circumstàncies i administratius menors. Ell va seguir, però vinculat, al col·legi de metges per al qual publicava esporàdicament.

La primera notícia bibliogràfica amb que contem és del 1820 i la impremta porta el nom de Nacional amb una nova edició de *Poesías jocosas y serias del célebre Dr. Vicens García, rector de Vallfogona* («Nova edició corretgida y arreglada a la ortografia moderna») de la qual en farà altres edicions; en seguiran d'altres relatives a les maniobres de Riego o un fullet ben curiós de Pròsper de Bofarull *Reflecciones sobre los perjuicios que ocasionaría á algunas provincias de España y en particular á la de Cataluña la traslación de sus archivos a Madrid que propuso la comisión de Cortes en su dictamen y minuta de decreto presentado á las mismas en 19 de marzo de 1814...; publícalas... Félix Fluralbo* de 1821.

Aquell mateix any va publicar el *Weter* de Goethe i també *Defensa de la obra intitulada Projet d'une constitution religieuse considérée comme faisant partie de la constitution civile d'une nation libre indépendante écrit par un Américain publié avec une préface, par D. Jean-Antoine Llorente hecha en la causa formada contra la misma en el tribunal eclesiástico de esta ciudad de Barcelona por José Antonio de Grassot y Gispert ; junto con la respuesta que hace á la censura de aquella obra su editor D. Juan Antonio Llorente* i en general publicava llibres eminentment pràctics, literaris (per

exemple Voltaire el 1822) i d'altres de caràcter clarament liberals. El novembre de 1822 formava part de la Societat Patriòtica de Barcelona i segons el *Dario de Barcelona* del 29 de febrer de 1824 va ser alcalde del 8è. barri del 3r. quarter. Anunciava llibres que tenia a la venda el 1824.

A partir de 1824, però, apareixen els llibres religiosos com *Carta enciclica de Nuestro santísimo Padre el papa Leon XII, a todos los patriarcas, rimados, arzobispos y obispos y bula de jubileo para el año 1825 con el texto original latino y su tradicion española*. S'inicia aleshores una extensa col·lecció d'obres d'òpera bufa i teatre que es representaven al Teatre de Barcelona amb noms catalans i estrangers. Hi trobem per exemple la que l' higienista Pere Felip Monlau va escriure el 1828 amb el pseudònim P.F. Walnom. La seva ideologia liberal apareix en llibres com: *Grito de los africanos contra los europeos, sus opresores o sea rápida ojeada sobre el comercio homicida llamado tráfico de negros por Tomás Clarkson traducido del inglés al francés y éste al español por Agustín de Gimbernat* (1825); *Adición que puede servir de suplemento a la relación de las fiestas celebradas en Figueras con motivo de la restauración y jura del Colegio político de la Monarquía española el dia 4 de abril de 1820*; i els dedicats a la instrucció infantil *Tratado de la educacion de la niñas segun sus diversas edades y condiciones acompañado de una manual de lectura para uso de las mismas, que contiene los mas útiles documentos de moral y de urbanidad, interpolados de cuentos divertidos y recreaciones dramáticas, por Mad. Campan traducida libremente al castellano, y acomodada á nuestros usos y costumbres*. El 1830 publicava *Eusebio de los niños. Tratado de Educación*.

Tenia llibreria i possiblement, durant alguns anys, dues seus per a la impremta. Va editar periòdics que segons Elias eren els millors del seu temps: *Periódico Universal de Ciencias, Literatura y Artes* (1821) que segons Guillamet va seguir l'orientació de la *Memoria de Agricultura y Artes* de la Junta de Comerç. Va durar del gener al maig i haver de suspendre-la per falta de subscripcions. Aquest periòdic és dels primers a remarcar el romanticisme literari i hi col·laborava Bonaventura Carles Aribau i també es va distingir per l'interès per la història de la Corona d'Aragó. El juliol d'aquell mateix any 1821 treia *Periódico de la Sociedad de Salud Pública de Cataluña* que va durar fins el juliol de 1822. Eren números

trimestrals d'unes cent pàgines. Un dels objectius que pretenia era la «topografia de la Província de Catalunya» tant des del vessant geogràfic com mineral, vegetal o animal, etc.

Entre 1823 i 1824 publicà *El Europeo* que va tenir una gran importància per la informació europea que hi incorporava i que va influir notablement en la intel·lectualitat del moment. *Conocimientos militares del arte de la guerra*, 1828.

El 1828 apareixen els primers lliuraments de la *Biblioteca de Conocimientos Humanos* i el 1829 els del *Diccionario Geográfico Universal* d'Antoni Bergnes de las Casas que van imprimir-se al taller de Torner per compte d'una Sociedad de Literatos. És en el taller de Torner que Bergnes va conèixer Manuel Rivadeneyra al qual, en muntar la seva impremta el 1831, va contractar.

Bibliografia: CERESO, J. A. (2001); ELIAS, F. (1948); GIL NOVALES, A. (1975); GUILLAMET, J. (2003); LLANAS, M. (2004); OLIVES, S. (1947); RÀFOLS, J. F. (1989); SIMON, M^a del C. (1982); AHVNG (Lligall 2090)

TORRAS, germans

Barcelona

Elias suggereix que va ser una impremta important del XVIII que va treballar bona part del XIX i que tenia dues seus: a la Plaça Nova i al carrer Serra on venia al major. La primera referència que en tenim és de 1804 i deu correspondre a la mare dels germans Torras, vídua de l'impressor del XVIII: *Mes de marzo consagrado al glorioso patriarca San José, esposo de la V. María compuesto por el docto y piadoso sacerdote José Marconi traducción de la 8^a ed. italiana*. Però és a partir de 1821 quan s'inicien decididament els treballs dels germans Torras.

Publiquen principalment literatura i obres de caràcter religiós i coses com *Nuevo vocabulario filosófico-democrático indispensable para todos los que deseen entender la nueva lengua revolucionaria escrito en italiano y traducido al español [Lorenzo Thiulani]* (1823); *Constitución sens máscara ó verdadera idea de la constitución abortada en Cádiz lo any 1812 morta en 1814, resucitada per*

medi de punyals en 1820 y enterrada en 1823, per may mes tornar sobre la terra se dona aqui una cabal y clara noticia del seu origen, progressos y terme fatal á que anava á precipitarnos, per desengany de pagesos y menestrals, y de tots aquells que no tenen lloch de instruirse en la historia de las revolucions. (1823).

S'anunciaven com molts altres al *Diario de Barcelona: El monstruo más deforme, más fereoz y venoso que han visto jamás los siglos descrito por un liberal desengañado ó sea carta 1ª del liberal arrepentido a su confesor véndese en la imprenta de los hermanos Torras en la Plaza Nova, a 12 cuartos y en la misma se hallará el tierno y afectuoso drama titulado Vocacion de S. Lis Gonzaga á la compañía de Jesús.* (23 de juliol de 1824). Sembla que van iniciar el mètode de l'edició per entregues amb la publicació el 1835 de *La Cuynera Catalana* i sobretot són els primers que usen la litografia per a la il·lustració dels seus llibres. A partir dels anys trenta aproximadament comparteixen peu d'impremta els germans i Vicenç en solitari.

Hi ha, però, un problema d'identificació ja que ambdós inicien el seu nom amb V. Un es diu Vicenç, ja ho hem vist, però l'altre es diu Valentí del qual coneixem: *Programa sobre los ejercicios literarios... ofrecen al público los alumnos de latinidad, retórica y poética dirigidos por el R. profesor Pedro Labernia ... en los días 12 y 13 de setiembre de 1833, á las 9 de la mañana* i altres llibres religiosos a partir d'aquell any. Es va especialitzar en l'estampació de goigs que ell mateix venia al seu establiment, el qual va traslladar a diferents llocs de Barcelona, de Gràcia i de Sant Gervasi de Cassoles. Era coneguda com la casa del Goigs. Els més antics són de l'any 1820. El 1823 portaven la indicació d'haver estat estampats «per Valentí Torras establert a la Plaça Nova»

Vicenç mereix especial atenció perquè fou amic i marmessor d'Antoni Puigblanch i, per tant, va ser qui va conservar-ne durant un temps bona part dels seus papers. Enric Jardí afirma que és a través dels *Opúsculos* de l'autor mataroní que podem saber que Puigblanch va treballar a la «Imprenta Española de Marcelino Calero» a Londres. També recull l'amistat amb Jaume Balmes arran de l'oferiment per part de Torras d'editar la versió anglesa d'*El Protestantismo comparado con el catolicismo* que finalment no va reeixir. L'any 1842, quan Puigblanch ja era mort, Balmes s'hostatjarà a casa de

Torras a Londres (7, Palace Row, New Road). Era d'idees avançades i properes al socialisme. Va tenir una vida amb moltes dificultats i entre els fracassos cal comptabilitzar el de la publicació de l'estudi que Puigblanch havia fet de les monedes de la col·lecció de Pau Bosch. Va escriure la necrològica de Puigblanch a la premsa anglesa i com a marmessor va planificar la publicació de la seva obra.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); ELIAS, F. (1948); JARDÍ, E. (1960); SIMON, M^a del C. (1982)

TRULLÀS, Martí

Manresa

És a la plaça Major de Manresa des de 1808. Publica fonamentalment llibre religiós i altres de caràcter antiliberal com ara: *Cansons per animar als Catalans contra las iniquitats del impio Bonapart.* (s.a.); *Guia de camins per anar y venir de las parts mes principals de Espanya y Roma ba añadit al nou modo de escriurer cartas y responder a ellas ab tot genero de correspondencias á lo modern* (s.a.); *Arreglament secret per arruynar la Espanya, que en lo any 1820 perdé un Senyor Bocal de corts antes de anar a Madrid, exint de la lunta de Franc Masons o Constitucionals, establerta en la Llotja de Barcelona, Traduit del Espanyol al Catalá per lo Senyor Fidel Tothodiu (No se ha imprès fins ara per falta de llibertat)* que va ser imprès a Cervera el 1823 i reimprès per Trullàs a Manresa.

És un apassionat antinapoleònic. Se li coneixen uns exemplars del *Diario de Manresa* de 1809. A Manresa, amb Trullàs i Abadal[↑] passa una cosa semblant a la de Vic amb Tolosa[↑] i Dorca[↑]. Ideològicament enfrontats, crea múltiples situacions de pugna entre els dos per quedar-se la major part del pastís i disposar de més proximitat al llocs de poder.

El *Diario de Manresa* després que Abadal hi renunciés als pocs dies d'haver sortit a causa de la molta feina que tenia, se'n fa càrrec Martí Trullàs. L'èxit del periòdic l'obligarà a obrir fins i tot una oficina específica per a la comercialització del *Diario...* ja que es venia a tot l'Estat. A causa d'una suspensió l'any 1810 decideix treure una altra capçalera: *Argos Manresano* que va durar de l'1 de gener fins el 4 d'abril de 1811. Tot seguit treu *El Apuntador*

Manresano de l'1 de juny fins el 23 de juliol de 1811 data en que els francesos tornen a destruir-li la impremta. Refet, l'1 de novembre del 1811 llença *Diario de Maresa* sense l'escut de la ciutat i sense la col·laboració del canonge Alsina que l'havia acompanyat fins aleshores. Va durar fins el 8 de gener de 1812. Després d'alguns intents frustrats el canonge i l'impressor es separen definitivament l'octubre de 1812. En aquest moment Alsina passa a publicar *Argos de Manresa* als tallers d'Ignasi Abadal.

Arran d'aquest fet hi haurà dues publicacions sortides de cadascuna de les dues impremtes i amb canvis de periodicitat en funció de la batalla comercial entre les dues. Tot plegat s'acabarà definitivament el juliol de 1814 quan tots dos es deixen de publicar.

Podem conèixer alguna de les característiques del *Diario...* a partir de les notícies que es donen al *Diario de Sesiones* del 17 d'abril de 1813 segons les quals la Junta havia encarregat a Alsina un periòdic «para inflamar el ardor y patriotismo de los catalanes contra los pérfidos franceses». Afegeix que es despatxaven diàriament 1300 exemplars el benefici dels quals revertia en la Junta de Govern gràcies a la generositat del canonge. Arran d'un comentari més o menys lleuger en la crònica sobre el fet que el marquès de Campoverde hagués donat un ajut per la defensa del castell de Figueres, va propiciar que una colla de «coraceros» ferits en l'amor propi «pasaron á la imprenta del periódico, se apoderaron de todos los ejemplares, los quemaron en la plaza pública, frente a la casa del gobernador, allanaron la del canónigo, y destacaron varias patrullas para prenderle». Alsina va haver de fugir i refugiar-se al monestir de Montserrat. Les gestions del general en cap van temperar les coses, però quinze mesos després se li va presentar novament un cuirassat insistint en el mateix afer i sense que la resposta del canonge el convencés va ser pres novament. Lacy va intervenir-hi per a l'alliberament i per intentar aclarir els fets escoltant la versió d'Alsina. Això succeïa el gener de 1813 i els responsables continuaven en llibertat. El diputat que ho exposava a les Corts, en tot això hi veu vulneració de la llei de llibertat d'impremta i demana que es faci cas de la sol·licitud del canonge quan demana responsabilitats.

El 1813 publica un llibre curiós i que sembla una anticipació esperantista: *Anocújeni, o, Alfabeto reformado simplicísimo y*

universal, para todas las lenguas y naciones, conforme los principios analíticos de la naturaleza, primera parte de la ortographía universal por Francisco Mirambell y Giol del qual en publicará una versió reduïda i adaptada a les criatures Petít alphabét catalá, segons los principis del Anocujeni, ó alphabét reformát per lo senyor Mirambéll. I, en acabar la guerra, *La fiesta mayor de los manresanos. Elogio patriótico, histórico, moral en la solemne acción de gracias a la Virgen por el triunfo del Bruch dixo en la Seo de Manresa el P. Fr. Silvestre de Barcelona.* Va publicar també *Memoria secreta del gabinete de Napoleon Bonaparte y de la corte de San Clud, compuesta en inglés y francés por Luis Goldsmisth... traducida por un catalan amante de la patria.* Valentí Llozer en la relació d'impressors que treballen a Catalunya que va lliurat a la Secretaria de Governació l'agost de 1813, indica que treballava a Manresa .

Durant el Trienni Liberal alguns dels llibres que van sortir dels seus tallers són: *Discurso sobre el juramento prestado por S.M. en la sesión de 9 de julio de 1820; Breu resumen de la doctrina christiana per lo us y enseyanza uniforme del Bisbat de Urgéll* publicat per lo Ilm. Sr. D. Francisco Antoni de la Duenya y de Cisneros, Bisbe de Urgell. (1820); *La politica natural, ó, Discurso sobre los verdaderos principios del gobierno* le dá á luz Ignacio Garcia Malo, (1820); *Tratado de gnomonica o práctica de relojes de sol* dispuesto por Francisco Tallada y Mola (1822); El 1823 o post: *Dominicas, o, Pláticas morales sobre los Sagrats Evangelis de cada una de las dominicas del any: compostas y predicadas por Francisco Narcís de Cilla, Manresa...*

El 1825 *Monumento funebre-gozoso [...] Discurso que en la muy solemne traslación y sumtuosisimas exequias de la XXV victimas manresanas, inmoladas simultaneamente al furor de la impiedad, el dia XVII de noviembre de MDCCCXXII... pronunció el P. Fr. Silvestre de Barcelona ... el 19 de noviembre de 1825...*

A partir de 1837 s'observa l'oscil·lació del nom de la impremta entre «Imprenta de M. Trullàs» i «José Trullás» que durarà fins el 1840 quan apareix a nom de la viuda.

Feliu Elias diu que existeix un Martí Trullàs que treballa a Berga el 1830. Podria tractar-se d'una feina esporàdica ja que Manresa era la capital on hi havia impremta des d'on es treballava per la resta del

territori més proper. Tradicionalment ho feia Abadal†. Ràfols, per la seva banda, suposa que Lluçia Anglada†, després de regentar la impremta d'Ignasi Valls† de Vic entre 1828 i 1830 va treballar per a Trullàs.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923), BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); *Diario de Sesiones*; ELIAS, F. (1948); GUILLAMET, J. (2003); RÀFOLS, J. F. (1989); SIMON, M^a del C. (1982), VILA-MASANA, J. (2008); AHN (Consejo, lligall 11291 / exp. 60)

[U]

VALLS OBRADORS, Ignasi (- 1857)

Vic

Una de les primeres notícies de què disposem d'aquest impressor correspon aproximadament a l'any 1810. La següent és de 1814 i no en tornem a trobar cap altra fins el 1818 quan es pot considerar que treballa ja amb regularitat; aquell any va publicar algunes obres del teòleg Jaume Ripoll i Vilamajor una de les quals és d'història de Catalunya *Testamento sacramental de cierto catalan llamado Wilmundo, que murió en la defensa de Barcelona, ganada por los moros en tiempo del conde Borrell, publícale para ilustrar algun tanto la historia de Cataluña de fines del siglo diez, D.J.R.V..*

Predominen els llibres religiosos. Durant el Trienni Liberal, quan tenia la casa ocupada, s'observa una tendència a la publicació de títols que no amaguen el posicionament reialista com ho demostren obres com *Oracion funebre que en el aniversario celebrado en la Santa Iglesia Catedral de Vich el 30 de junio de 1823... en conmemoracion de los españoles que han muerto... en defensa de la religion y del trono... dixo Agustin Torres* o també la de 1824 *Relacion de las solemnes fiestas y publicas demostraciones, que la muy leal y realista ciudad de Vich hizo el 19 de setiembre de 1824, con motivo de la bendicion de la bandera de su realista batallon con el sermon que dijo el reverendo D. D. Nicolás Fábregas y Ferrer ...*

El 1821 va substituir Feyner† com a impressor del bisbat i del seminari. El 1823 va publicar el *Diario de Vich* que continuarà amb el nom *Correo de Vich*. L'any 1825 Ignasi Valls va demanar a l'intendent de l'Exèrcit de la província poder col·locar les armes reials sobre la porta de la impremta. L'intendent sol·licita l'opinió de la Comissió de Foment de la Junta de Comerç per a la qual cosa adjunta instància i informe del visitador de Fàbriques que permet la resolució favorable als interessos de Valls.

Un dels documents en qüestió més clarificador es pot resumir així: L'intendent quan escriu l'informe inclou diferent documentació: 1) la instància d'Ignasi Valls de l'1 de maig de 1825 en la qual argumenta la seva actitud durant el Trienni Liberal: «Así es q^e hallándose su casa fábrica ocupada de alojados tuvo maña para burlar su vigilancia imprimiendo proclamas, ordenes y cuantos circulares fueron indispensables para fomentar la buena causa y organizar los cuerpos del Ejército Realista. Los dos Gobernadores militar y político en aquella ciudad conociendo a fondo las circunstancias del exponente le nombraron para desempeñar cuanto concerniente a su profesion fuese necesario cuyo servicio está construyendo en la actualidad, y deseando q^e el ejemplo del exponente sirva de estímulo a su familia para obrar en igual conformidad en todas ocasiones..» 2) l'informe del visitador de fàbriques, Antoni Regas, aclareix que Valls va ser l'impressor de la col·legial de Sant Joan de les Abadesses i també de la catedral de Vic. Que és llibreter i impressor i que al seu taller hi treballen vuit operaris a més de Valls mateix amb dues premses d'imprimir contínues i «que en ellas se imprime con esmero, inteligencia y exactitud». També que treballa per al govern municipal, civil i militar, pel capítol i el bisbe. Que disposa d'un bon assortiment de caràcters i lletres la qual cosa li dóna disposició i capacitat per fer qualsevol mena de treball. Segons sembla, el visitador Regás dóna a inspeccionar alguns impresos a l'intendent Impressor Dn. Manuel Burgos el qual es sorprèn que l'alta qualitat de les impressions pugui procedir d'una ciutat interior tant petita. Posa d'exemple d'això *Instrucción por el Inspector General de Infanteria a los cuerpos de su arma*, imprès el 1824. El visitador acaba reiterant els bons informes que li han donat d'Ignasi Valls diferents procedències i rebla el clau «dejando al superior concepto del consejo el mérito que puedan tener los servicios que hizo a favor de la Justa causa por los años de 1823».

Segons Elias, entre 1828 i 1830 Lluçia Anglada va regentar la impremta a conseqüència, possiblement, d'una malaltia de Valls. Efectivament així consta a l'edició de *Devoció del sant exercici del Via Crucis*, Vich : Oficina de I. Valls, regentada per Lluçia Anglada, 1829 entre d'altres. El 1829 va imprimir un evangelis en miniatura (52 x 23 mm).

El 1833 la seva impremta duia el peu «Imprenta Real de Ignacio Valls» amb el qual va publicar *Barcelona fue la primera ciudad de España donde se introdujo la imprenta demuéstralo con una edición recientemente descubierta J.R.V.*

Va treballar fins ben entrats els anys cinquanta.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); ELIAS, Feliu (1948); GUILLAMET, J. (2003); LLANAS, M. (2004); RÀFOLS, J. F. (1989); BC (Junta de Comerç)

VERDAGUER

Nissaga d'impressors que van ampliar un negoci iniciat el segle XVII de mans de Joan Jolis primer i de Tecla Boix, viuda Pla, després. Destaca en aquests primers anys del segle XIX la personalitat de Francesca Verdaguer filla de Vicenç i excel·lent caixista que serveix de paradigma per a mostrar el paper actiu de les dones en molts negocis familiars tot i que posteriorment la història no ho hagi recollit.

Barcelona

Va entrar a treballar com a aprenent a la casa de Bernat Pla i amb la mort d'aquest va passar a ser el regent de la impremta de Tecla Boix viuda de Pla. Va participar activament en el gremi de llibreters i impressors de Barcelona. Segons Barrera, nét de Vicenç, va ser el responsable de la unificació del Col·legi d'estampers i del Gremi de llibreters.

L'any 1782 quan va casar-se amb la germanastra de Tecla Boix i Pasquet, Rosa Bollich i Pasquet va vincular-se a la impremta Pla per

qüestions de parentiu. Vicenç i Rosa varen tenir varis fills entre els quals destaquen Francesca i Joaquim.

Immaculada Socias en el seu llibre dedicat als impressors Jolis-Pla reproduïx un fragment d'un protocol notarial on Tecla Pla agraeix a Vicenç Verdaguer el tracte que li ha dispensat: «[...] atenent que Vicens Verdaguer, també impressor de la mateixa ciutat, ha cuidat desde la mort de dit son marit de la Administració e la impremta y botiga, y de tot lo demás que li deixa son difunt marit pel qual motiu lo ha mantigut a ell y sa familia y li ha vastret algunes quantitats de diner, y com estiga la otorgant enterament agraida a dit serveis per lo tant de sa espontanea voluntat declara que no vol que en ningun temps pugui dit Vicens Verdaguer ni los seus esser molestats per persona alguna en raho de aquella administracio, y que sia de ningun efecte qualsevol paper o escritura per la qual restas deutor a ella en alguna quantitat fins lo dia present lo referit Vicens Verdaguer...»

A la mort de Tecla Pla el 1828 va continuar el taller del carrer Cotoners i amb el peu «Imprenta de la viuda Pla, administrada por Vicente Verdaguer» i no va ser fins a la seva mort quan la impremta va passar a mans de la seva filla Francesca que es va transformar en «Herederos de la viuda Pla».

Segons Barrera, Vicenç Verdaguer va treballar per a Antoni Brusi↑ durant la guerra del Francès rodant d'una banda a l'altra i, segons l'autor de les notícies, nét de Vicenç, cobrava cent duros setmanals. Durant una estada a Arenys de Mar va compondre la notícia de la batalla de Moscou i immediatament després els francesos van entrar a la població i van destruir la impremta. Dels seus tallers va sortir també el periòdic *El Amigo de la Religión* un setmanari de petit format amb articles d'opinió. Va sortir entre el setembre de 1820 i l'abril de 1822. La viuda Pla va imprimir-ne els cinquanta-un primers números abans de passar a Garriga primer i a la viuda Roca després.

Al seu catàleg hi predominen els llibres religiosos. Treballa amb regularitat fins el 1829 any en que degué morir perquè a partir d'aleshores desapareix el seu nom com a regent i hi trobem el dels hereus: Fr. Francesc Pla *Instrucción y formula per la Bendicció Apostólica ab indulgència plenaria en lo article ó perill de la mort, aplicadora per tot y cualsevol sacerdote de la consecracion de Jesús...*

establerta en la iglesia del Hospital general de Barcelona .... El nom de la raó social varia: «Imprenta de los Hereus de la Viuda Pla» o simplement «Hereus de la Viuda Pla». A partir de 1833, aproximadament utilitzen normalment, «Estampa dels Hereus de la viuda Pla». Treballen amb regularitat i amb un mateix tipus de llibre fins el anys seixanta del segle XIX.

VERDAGUER BOLLICH, FRANCESCA (1790 - SCA GU

Barcelona

Filla de Vicenç Verdaguer i Rosa Bollich i Pasquet que era germanastra de Tecla Boix↑ viuda de Bernat Pla↑. Francesca va néixer el 8 d'octubre de 1790 i posteriorment es casaria amb el llibreter barceloní Llorenç Bocabella. La parella seria la continuadora de la impremta iniciada per Jolis, continuada per Pla, i finalment conservada pels Verdaguer. Germana de Joaquim Verdaguer↑.

Segons Barrera, fill de Francesca, va treballar a casa la viuda Pla, on el seu pare, Vicenç, era l'encarregat fins que la viuda de Pla va morir. També assegura haver-ho fet a la casa Brusi↑. Tenia fama de bona caixista. Durant la guerra del Francès tota la família va marxar a Reus i Francesca va passar a Tarragona per treballar a casa de Miquel Puigrubí↑. Després va marxar amb Brusi a Mallorca i en agraïment a la feina que havia fet allí, Brusi va casar-la amb Llorenç Bocabella el 1814 a Barcelona. Segons Barrera, era Bocabella qui portava la botiga de Brusi el qual, a causa de la seva qualitat pretenia que Francesca treballés per a ell; però la impressora va preferir col·laborar amb el seu pare fins que va morir el 3 de desembre de 1817. Segons el fill: «Mort lo pare, volgueren, tant la tia com los seus pares que sen tornàs a casa; puig encara quens tingués a nosaltres dos, la mare ja guanyava per tots».

Aquesta informació contradiu en part la que proporciona Elias quan afirma que Verdaguer i la seva filla Francesca van treballar per a la viuda Pla, i que sembla més lògica ja que, per altra banda, no s'ha localitzat cap document que acrediti aquesta vinculació dels Verdaguer amb Brusi. Segons el mateix Elias, també hi treballava Llorenç Bocabella que, casat amb Francesca, filla de Vicenç Verdaguer va heretar la impremta de la viuda Pla perquè no tenia cap fill. Val a dir, però, que l' Arxiu Reial de Mallorca al registre de

passaports de 1813 el setembre, hi apareix «Lorenzo Bocavella catalan que pasa a Tarragona quedando abonado». Marxa amb el número 668. Llorenç Bocabella va morir prematurament el 1817 (1789-1817)

Francesca Verdaguer va ser l'hereva de Tecla Boix, viuda Pla, que va morir sense fills. El seu pare Vicenç va ser-ne únicament usufructuari. Tecla segueix la tradició de fer que l'interès del negoci prevalgui per damunt d'afectes o altres vincles personals i tot i que és Vicenç qui s'ocupa de la viuda i li administra la impremta, no serà sinó la filla d'aquest qui l'heretarà de manera que pare i filla queden estretament lligats al nom d'una casa. Això explica a més, que el peu no canviï fins que mor el pare quan Francesca el converteix en *Herederos de la viuda Pla*.

Diu el testament de Tecla Boix del 9 de gener de 1828: «... sia notori que los señors Vicens Verdaguer, impressor, de la present ciutat de Barcelona en nom propi y en lo de usufructuari durant sa vida natural dels bens que foren de la difunta Tecla Pla y Boix, viuda de Bernat Pla, impressor que fou de esta ciutat, Francesca Bocabella y Verdaguer, filla de l'esmentat Vicens, viuda de Llorens Bocabella, llibreter, com a hereva universal que es de la citada Tecla Pla y Boix tots de la present ciutat y en ella deixat y constituïda en son ultim y valid testament que en escrit entrega al infraescribit notari als trenta hu de janer de mil vuitcents vint y quatre que després de sa mort fou per el mateix obert y publicat als nou de janer del corrent any: Desitjosos de que en tot temps constes lo que dit Vicens Verdaguer te dins la casa que fou del sobredit Bernat Pla y vull es propia de la mencionada Francisca Bocabella.»

Els peus d'impremta Vda. Pla i Joaquim Verdaguer acaben i inicien respectivament l'any 1829, just després de la mort de Francesca.

VERDAGUER BOLLICH, JOAQUIM

Fill de Vicenç Verdaguer[†] i germà de Francesca Verdaguer[†]. Va marxar a Perpinyà a aprendre l'ofici a casa de l'impressor Alzina[†] i posteriorment passà a París on treballà com a caixista a la casa

Didot. Va tornar a Barcelona el 1828 i es va establir a la plaça dels Peixos (c/ del Governador) on va instal·lar la primera premsa de ferro Stanhope que es va utilitzar a Espanya. El negoci va funcionar i el 1835 va obrir una llibreria a la Rambla davant del Liceu que es feu famosa per les seves tertúlies.

Al CCPBC es dona referència d'un llibre imprès conjuntament a per Didot i Verdaguer a París i Barcelona el 1800. *Tables de logarithmes contenant les logarithmes des nombres de 1 à 108,000 les logarithmes des sinus et tangentes ... par François Callet suivies d'un recueil de tables nautiques par E. Boitard, A. Ansart-Deusy*, sembla una data massa reculada perquè segons Ràfols va néixer el 1803.

Un dels primers llibres que va imprimir un cop retornat a Barcelona el 1829 va ser en francès i castellà: *Abrégé élémentaire des différences les plus remarquables entre la France et l'Espagne, ou, Entretiens familiers entre un espagnol et un français sur les langues, les usages, les productions, etc. de ces deux pays par P. Dupuy = Compendio elemental de las diferencias más notables entre Francia y España, ó, Conversaciones familiares entre un español y un francés, acerca de las lenguas, usos, producciones, etc. de ambos países por Pablo Dupuy*. A partir de 1830/31 comença a publicar llibres de medicina principalment de Pere Felip Monlau i Fèlix Janer. També publica les obres de Fèlix Amat. Entre 1830 i 1834 va participar amb Narcís Oliva en la publicació del *Diccionario historico o Biografia universal compendiada por C. Mh. O. y S* en 12 volums.

La seva participació en el moviment renaixentista és important perquè en el seu catàleg hi trobem obres que ajudaven a la consolidació de la Renaixença entre les que cal citar les de Grossi *La Noya fugitiva, romans escrit en dialecte milanès y en octavas reals per...*, y traduït per lo mateix metro y en dialecte català per Joan Cortada, de 1833 o bé *Traducción al castellano de los Usages y demás derechos de Cataluña que no están derogados ó no son notoriamente inútiles ...* entre 1832 i 1838.

Tot i que queden fora de la cronologia cal fer notar que va publicar un parell d'obres bàsiques per a la literatura catalana: *Recuerdos y bellezas de España* amb les il·lustracions de Parcerisa i *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los Escritores*

catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña. El 1835 va imprimir el *Propagador de la Libertad*.

Sabem també que, com molts altres impressors va diversificar la seves inversions i ell ho feu en el FFCC Barcelona-Saragossa.

VERDAGUER I BOLLICH, JOSEPA

Germana de Joaquim, es va casar amb el llibreter i editor Joan Oliveres[†] i Montmany. Van tenir dos fills Josep i Rosa que va morir.

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); BARRERA, J. (1916); CABANA, F. (1994); RÀFOLS, J. F. (1989); BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963); ELIAS, F. (1948); INFANTES, V. (2003); CAMP, F. (1912), GUILLAMET, J. (2003), LLANAS, M. (2004), SOCIAS BATET, I. (2001); ARM (A.H.-2134)

VERDAD, Imprenta de la Barcelona

Vegeu: Sastres

VIGIL, Pablo Barcelona

Mestre llibreter. Només sabem que comandava un grup de 103 resistents a la invasió francesa. També que va ser capità d'infanteria retirat i interventor de la Duana de Barcelona el 1816.

Bibliografia: FERRER, R.. (1816 -1821)

VILALTA, Francesc Vilafranca del Penedès

Va ser l'introduïdor de la impremta a Vilafranca. Segons Massanell i Solé va néixer a Alpens i es va casar a Mataró el 16 d'octubre de 1791 amb Teresa Puigbó i ja consta al registre com a llibreter i habitant de Vilafranca. Va tenir tres fills Joan nascut l'1 de desembre de 1792, Teresa el 8 d'octubre de 1794, Rosa 26 de maig de 1796, Antònia (no conec la data de naixement) i Marianna el 30 de desembre de 1799.

És un altre cas d'impremta que perviu per via femenina ja que a conseqüència de la mort de l'únic fill, la parella formada per la filla Rosa i Josep Vilaró quedaran a viure a casa dels pares i d'aquesta manera mantindran la continuïtat del negoci. Entre 1813 i 1818 van instal·lar-se a Barcelona però retornaran a Vilafranca d'on ja no es mouran. El negoci, a partir de 1842 arran de la mort de Francesc Vilalta, degué passar directament al fill gran de Rosa i Josep, és a dir el nét Salvador Vilaró i Vilalta, la qual cosa provocarà que s'enfronti amb la mare per obtenir-ne la propietat.

Segons Elias, Francesc Vilalta va instal·lar-se Vilafranca el 1790 i després s'establirà a Sitges. No crec que pugui parlar-se d'establiment a Sitges ja que únicament se li coneixen dues publicacions *Reglamento provisional para el gobierno de las juntas de provincia*. Reimprès a Sitges el 1811 i la *Carta del señor maestro Cosme, cirujano de Bolina, pueblo de la montaña, al doctor Don Josef Soler, ex-cirujano &c., sobre su papel titulado Respuesta en contextacion al oficio &c, &c.* de 1813.

Es tracta d'una impremta que podríem qualificar de funcional perquè s'especialitza en la publicació de Reals Cèdules i altres publicacions oficials sovint reimpressions de les emanades des del govern de Madrid la primera de les quals és de 1791, amb l'excepció d'algunes obres de caràcter religiós. S'observa, com en la majoria de les imprentes, la falta d'impressions documentades amb peu d'impremta durant el període de la guerra del francès.

Joan de Toda, cap del corregiment de Vilafranca duia un registre de tots els impresos que rebia per a reimprimir i repartir als pobles de les instàncies superiors. Crida l'atenció la diversa tipologia de documents entre la que sobresurten algunes, com ara el cadastre, del qual, calia fer-ne una llarga tirada perquè, posteriorment, s'havia de fer un «reparto por menor entre los vecinos» (17.I.1804)

El sistema de pagament a l'impressor segons consta al registre de Joan de Toda abans esmentat consistia en que les poblacions havien d'aprofitar el viatge per pagar el cadastre per liquidar el que Toda establí per a cadascun. Les instruccions feien així: «Las justicias y Ayuntamientos de los pueblos notados al margen, quando vengan a redimir la carta de pago del Primer tercio de

Cadastró de este año, providenciaran de que se satisfaga a Francisco Vilalta impresor de esta villa, la cantidad que a cada uno se le señala en el mismo margen que es el importe de las R^{les} Cédulas y ordenes que les tengo comunicado». (2.V.1804). Una ordre similar la trobem el 5 de gener, el 5 de maig i l'11 de setembre de 1807 la qual cosa confirma que es tracta d'un sistema establert i prou consolidat i que es pagava regularment durant l'any. La majoria dels impresos que surten del seu taller solen ser reimpressions provinents de Madrid i es remunten a final del XVIII.

Alguns dels títols que imprimeix directament ell tot sol i que són estrictament vilafranquins són: Fra Bonaventura Manresa *Colección de meditaciones para la práctica de la oracion mental*, [1800] (184 p.). Del mateix autor *Enseñanza practico de la vida espiritual recogida de los santos padres y doctores señalados en espíritu...* (2 v.) [1800]. *Memoria de las operaciones de la Junta de Caridad de Villafranca del Panadés en 1805 leida en la junta pública de 1 de junio de 1806; Carta del señor maestro Cosme, cirujano de Bolina, pueblo de la montaña, al doctor Don Josef Soler, excirujano, &c, sobre su papel titulado Respuesta en contestacion al oficio, &c, &c.* Sitges, 1813 (20 p.)

També *Oda con la que Villafranca del Penadés celebra el feliz transito de SM el señor D. Fernando VII por esta villa, a 31 de marzo de 1814.* (1814); *Exámenes que baxo la direccion de la Junta de Caridad tendran los discipulos de la escuela de primeras letras de Villafranca del Panadés, en los dias 21 y 28 de enero de 1816, siendo su maestro don Francisco Tarrida,* (ca.1816).

Breu noticia del modo de visitar las iglesias senyaladas per a guanar la indulgència plenaria i jubileu del Any sant en lo corrent de 1826, (1826); *Relacion de las fiestas con que en los dias 6 y 7 de julio ha celebrado Villafranca del Panadés la jura de la excelsa princisa Dª Maria Isabel Luisa* (1833).

Bibliografia: AGUILÓ, M. (1923); ELIAS, F. (1948); MASSANELL, A.; SOLÉ, J. (1988-89); SIMON, M^a del C. (1982)

[W]

[X]

[Y]

[Z]

índex geogràfic

BARCELONA

Aguasvivas, Ignàcia
Alzina, Joan Bta.
Bachs, Pere Màrtir
Ballescà, Francesc
Barceló, Mateu
Barral, Pere
Barrera, Pere
Batlle, Pere
Bergnes de las Casas,
Antoni
Bernareggi, Francesc
Boix, Tecla, viuda Pla
Bollich, Rosa
Brusi Mirabent, Antoni
Busquets, Josep
Calsina, Narcís
Cerdà i Saurí
Cherta i Cia., J.
Coll, Francesc
Compte Feixó, Manuel
Dorca i Morera, Joan
Dorca i Morera, Narcisa
Enfant, Pere Antoni l'
Estivill, Ignasi
Estivill i Cabot, Ignasi
Faluja, Pere
Ferrer, Rafel
Ferrer, Eulàlia
Fonoll i Mateu, Joan
Forns, Joan
Francisco, germans
Fullá, Pere
Garriga, Francesc
Gaspar, Miquel
Gaspar, Tomàs
Generas, Francesc
Gibert i Tutó, Carles
Gorchs Casadevall, Tomàs
Grau, Pau

Guasch, Francesc
Guix, Josep de
Henrich
Husson, Pere Pau
Ibarra, Manuel

Ifern Oriol, Francesc de P.
Indar, Ramon Martí
Jordi, Joan Ignasi
Jordi, Joaquim
Jordi, Roca i Gaspar
Lleixà, Silveri
Lligé, Pere
Lluch, Josep
Macià, Joan Francesc
Massuet, Francesca, viuda de
Massuet, Joan Manuel
Maymó, Pere
Mayol i Cia, Joaquim
Oliva i Constans, Narcís
Oliva i Palau, Francesc
Oliveres Gavarró, Joan
Oliveres, viuda
Oliveres Montmany, Ignasi
Oliveres Montmany, Joan
Oliveres Montmany, Josep
Pey, Joan
Piferrer, Joan Francesc
Ribas, Francesc
Riera, Manuel
Riera i Soler, Pau
Roca, Agustí
Roca, Francesc
Roca, Viuda
Roldos
Rubió, Josep
Samsó, Bonaventura
Santiago, Pere
Sastres, Antoni
Sastres, Socors

Saurí Marsal, Manuel
Sellent, Joan
Serra Centené, Joan
Sierra i Martí, Valero
Solà, Joan
Sterling i Vigil, Pau
Suarez, Antonio
Texero, Manuel
Torner, Josep
Torras, germans
Verdaguer, Vicenç
Verdaguer Bollich, Francesca
Verdaguer Bollich, Joaquim
Verdaguer Bollich, Josepa

CALAF

Soler, Felip

CANET DE MAR

Anfruns

CERVERA

Bou Baranera, Segimon
Casanovas, Josep de
Estampa de la Real y
Pontificia Universidad
Fitó, Pau
Imprenta Nacional de la
Universidad
Miralles, Josep
Pujol, Bernat

FIGUERES

Alzina, Joan Bta.

Barrera, Pere
Matas, Antoni
Ripoll

GIRONA

Alzina, Joan Bta.
Figaró, Agustí
Nicolau, Fermí
Nicolau, Josepa
Nicolau, Maria
Oliva, Maria
Oliva i Just, Narcís
Oliva i Nadal, Narcís
Oliva i Feliu, Vicenç
Oliva i Constans, Narcís
Oliva i Constans, Antoni
Oliva i Palau, Vicenç
Puignau, Josepa

L'HAVANA

Oliva i Palau, Ramon

IGUALADA

Abadal, Joaquim

LLEIDA

Balagueró, Pere
Coromines, Bonaventura
Escuder, Cristòfol
Galbe, Antoni
Julià, Narcisa

Llorens, Francesc

MADRID

Garriga, Teresa
Piferrer, Antoni

MANILA

Oliva i Palau, Tomàs

MANRESA

Abadal, Ignasi
Periu, Pere Joan
Roca, Pau
Trullàs, Martí

MATARÓ

Abadal, Joan
Abadal, Josep de Calasañç
Balagueró, Pere
Lleixà, Silveri
Marca, Joan

PERPINYÀ

Alzina, Joan Bta.
Barrera, Pere

PUIGCERDÀ

Abadal, Joaquim

REUS

Arbós
Artigas
Barber i Creus, Tomàs
Barber i Creus, Benet
Barber i Junyent, Ramon
Barber i Nolla, Benet
Berdaguer, Antoni
Berdaguer, Josep
Compte Ferrando, Rafel
Compte Pouget, Francesc de P.
Compte Pouget, Antònia
Compte, Rosa
Feixó, Josepa
Oliveres, Marià
Perxells, Ramon
Pouget, Gertrudis
Riera i Soler, Pau
Roca, Francesc
Rubió, Josep
Sabater, Pere
Sastres, Socors

SOLSONA

Bou Baranera, Segimon

TALARN

Persich, Francesc

TARRAGONA

Berdaguer, Antoni
Berdaguer, Josep
Canals, Magí
Canals, Maria

Canals, Pere
Ferrer i Vives
Pascual
Puigrubí, Miquel
Puigrubí Canals, Antoni
Puigrubí, Joaquim

TORTOSA

Cid, Josep
Puigrubí Canals, Antoni
Puigrubí Canals, Josep

VIC

Abadal
Dorca i Morera, Joan
Feyner, Domènec
Periu, Pere Joan

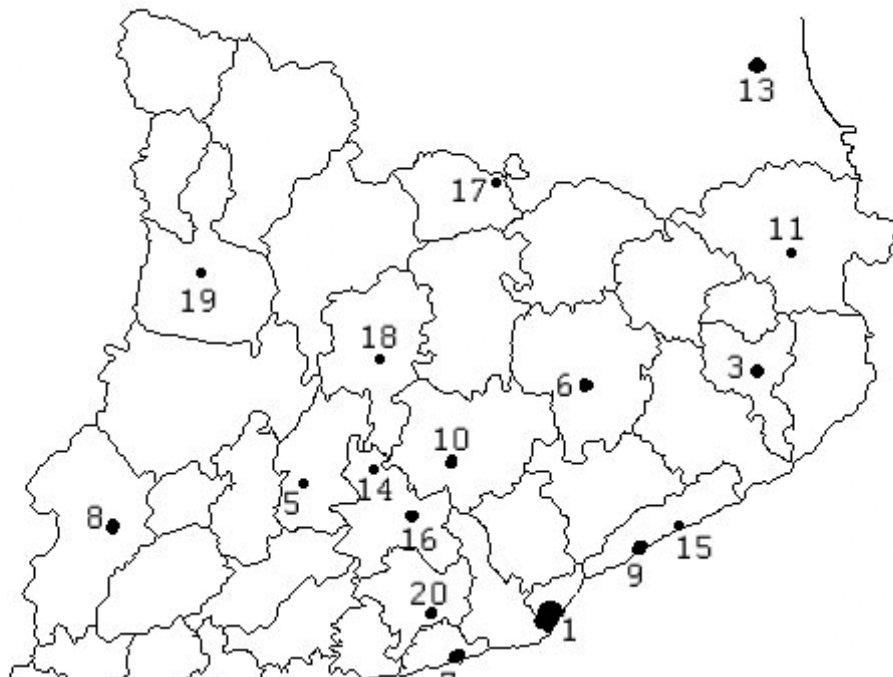
Soler, germans
Tolosa, Felip
Valls Obradors, Ignasi

VILAFRANCA DEL PENEDÈS

Vilalta, Francesc

VILANOVA I LA GELTRÚ

Forns, Joan
Garriga, Francesc
Jordi, Joan Ignasi
Jordi, Joaquim
Pina, Tomàs
Rubió, Josep

1. Barcelona (91)
2. Reus (21)
3. Girona (13)
4. Tarragona (10)
5. Cervera (9)
6. Vic (7)
7. Vilanova i la G. (6)
8. Lleida (5)
9. Mataró (5)
10. Manresa (4)
11. Figueres (4)
12. Tortosa (3)
13. Perpinyà (2)
14. Calaf (1)
15. Canet de M. (1)

**arxiu i
bibliografia**

Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA)
Junta Superior de Catalunya (JSC)
Reial Audiència (RA)
Govern Napoleònic

Arxiu Històric d'Igualada (AHI)
Llibre d'ordres

Arxiu Episcopal de Barcelona (AEB)
Censura
Edictes i Circulars
Communium

Arxiu Històric de Barcelona (AHBCN)
Ajuntament Borbònic:
Llibre d'acords
Polític, reial i decrets
Junta de Comerç
Gremis

Archivo Historico Nacional (AHN)
Consejos, Imprenta

Archivo Real (AR)
Real Capilla

Arxiu del Port de Tarragona (APT)

Arxiu Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (ARABLB)

Arxiu Reial de Mallorca (ARM)
Arxiu Històric
Consulat de Mar

Arxiu Històric de Vilanova i la Geltrú (AHVNG)
Copiador dels oficis de la comissió popular

Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona (AHDBCN)
Actes
Lligalls 5, 14

Biblioteca Universitat de Barcelona (BUB)
Manuscrits 1023

Empreses i Empresaris a la Catalunya del Segle XIX (Base de dades)
UB. Facultat d'Econòmiques. Departament d'Història i d'Institucions.

200 anys de premsa diària a Catalunya, (1995) Barcelona, Fundació Caixa Catalunya; Arxiu Històric de la Ciutat; Col·legi de Periodistes de Catalunya.

AGUADÉ, Enric (1996) *Impressors i llibreters a Reus: 172 – 1900*. Reus Edicions del Centre de Lectura

AGUILÓ I FUSTER, Marià (1923) *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Madrid, Sucesores de Rivadeneyra.

ALBERICH, José (1978) *Bibliografía Anglo-Hispánica 1801 – 1850, Ensayo bibliográfico de libros y folletos relativos a España e Hispanoamérica impresos en Inglaterra en la primera mitad del siglo decinueve* Barcelona, Gustavo Gili

ALMUIÑA, Celso (2002) «Opini3n p3blica y revoluci3n liberal» *Cuadernos de Historia Contempor3nea*, Vol. 24 (2002), p. 81 – 103

ALVAREZ CALVO, Joaquin (1940) *Diario de Barcelona: su fundaci3n e hist3ria 1792 – 1938*. Barcelona, [s.n.]

ALMUIÑA, Celso (2002) «Opini3n p3blica y revoluci3n liberal» *Cuadernos de Historia Contempor3nea*, vol. 24 , p. 21 - 103

AMADES, J., COLOMINES, J., VILA, P. (1931) *Les auques*. 2v. Barcelona, Orbis

AMADES, J., COLOMINES, J., VILA, P. (1936) *Els soldats i altres papers de rengle* Barcelona, Orbis

ANTON PELAYO, Javier (1998), *La herencia cultural. Alfabetización y lectura en la ciudad de Girona (1747 - 1807)*, Bellaterra, UAB

ARCO Y MOLINERO, Angel del (1916) *La imprenta en Tarragona. Apuntes para su historia y bibliografía*, Tarragona: Imprenta de José Pijoan

ARNABAT MATA, Ramon (1997) *Liberals i reialistes. El Trienni Liberal al Penedès (1820 - 1823)*, Alguaire, Patronat Municipal “Josep Lladonosa i Pujol”

ARNABAT MATA, Ramon; FONTANA, J., pr. (2001), *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya*, Vic, Eumo Editorial

ARNABAT MATA, Ramon (2006) *Manuel Barba i Roca (1752 - 1824)*, Vilafranca del Penedès, Edicions i Propostes Culturals Andana SL

ARNABAT MATA, Ramon (2008) « La Propaganda política en la Guerra» *Revista HMIC*, núm. VI p. 26 - 42

AYMES, Jean-Rene; TULARD, Jean (1983) *La déportation sous le premier empire. Les espagnols en France (1808 - 1814)*, Paris, Publications de la Sorbonne

BARRERA, Jaime (1916). *De Juan Jolis a Herederos de la viuda Pla. Siglos XVII al XX... Una casa editorial barcelonesa*, Barcelona, Herederos de la viuda Pla.

BOHIGAS, Pere (1982) «Els Rubió i els llibres, una dinastia d'homes de lletres» dins *Aportació a l'Estudi de la literatura catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 408 - 425

BOLUFER PERUGA, Mónica «Mujeres y hombres en los espacios del Reformismo Ilustrado: debates y estrategias» dins *Historia moderna i contemporània*, 2003, núm. 1

BONET CORREA, Antoni, dir.(1980) *Bibliografía de arquitectura, ingeniería y urbanismo en España 1498-1880*, 2v. Madrid, Turner

BOTREL, Jean-François (1993) *Libros, Prensa y Lectura en la España del siglo XIX*, Madrid, Fundación German Sánchez Ruipérez

BURGOS, F. Xavier; PEÑA, Manuel (1986) *Comercio y cultura del libro en la Barcelona de finales del siglo XVIII. La casa Piferrer* (Bellaterra, tesi de llicenciatura)

BURGOS, X.; PEÑA, M. (1987) «Imprenta y negocio del libro en la Barcelona del siglo XVIII: la casa Piferrer» *Manuscrits* núm.6 (deseembre 1987) p. 180 - 216

BURKE, Peter (2002) *Historia Social del Conocimiento. De Gutemberg a Diderot*. Barcelona, Paidós

BURKE, Peter (2002) *Qué es la historia cultural?* , Barcelona, Paidós

BURKE, Peter (2005) *La cultura popular en la Europa moderna*, Madrid, Alianza Editorial

BUSTAMANTE, J. Ma. (1959-1963) *Catálogos de la Biblioteca Universitaria: Impresos del siglo XIX*, Santiago, Editorial "El Eco Franciscano". 2 vol.

CABANA, Francesc (1994) *Fàbriques i empresaris, els protagonistes de la revolució industrial a Catalunya. 4. Arts gràfiques, paper, ...* Barcelona, Enciclopèdia catalana.

CABRERIZO, Mariano de (1854), *Memorias de mis vicisitudes políticas desde 1820 a 1836* , València, Imprenta de D. Mariano Cabrerizo

CAMPDABAL I BERTRAN, Mireia (2006), *La Reial Acadèmia de Bones lletres de Barcelona en el segle XVIII. L'interès per la història, llengua i la literatura catalanes*, Barcelona, RABLB; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

CAMP I LLOPIS, Frederic (1912) *Catálogo de los libros, folletos e impresos de la coleccion napoleónica de Federico Camp y Llopis*, Barcelona, Impr. de J. Horta

Carlos III y la Ilustración. Vol. III. Educación y pensamiento (1989)
Actas del Congreso Internacional. Madrid, Ministerio de Cultura

CASEY, James et al.; VILAR, Pierre, pr. (1987) *La familia es la España Mediterránea (Siglos XV – XIX)* Barcelona, Centre d'Estudis d'Història Moderna "Pierre Vilar"; Editorial Crítica

CASTELLS, Irene; MOLINER, Antonio (2000) *Crisis del Antiguo Régimen y Revolución Liberal en España (1789 - 1845)*, Barcelona, Ariel

Centenari de la llibreria Verdaguer. MDCCCXXXV – MCMXXXV, (1935)
Barcelona; Sabadell: Joan Sallent

CEREZO, José Antonio (2001) *Literatura erótica en España. Repertorio de obras. 1519 – 1936*. Madrid, Ollero Ramos

CHARTIER, Roger; MARTIN Henri Jean (1990), *Histoire de l'édition française. Vol II: Le livre triomphant 1660 – 1830*, Paris, Fayard

CHARTIER, Roger; GARCÍA CÁRCEL, Ricardo (1994) *El orden de los libros. Lectores, autores, bibliotecas en Europa entre los siglos XIV y XVIII*, Barcelona, Gedisa

CHARTIER, Roger (1994) *Libros, lecturas y lectores en la Edad Moderna*, Madrid, Alianza Editorial

CHARTIER, Roger (2003) *Espacio público, crítica y desacralización en el siglo XVIII. Los orígenes culturales de la Revolución Francesa*, Barcelona, Gedisa

CLOSAS, Antoni (1970) *Una conspiració barcelonina el 1809*, Barcelona Rafel Dalmau Editor

CODINA I GIOL, Daniel (2003) *Catàleg de Villancios i Oratoris impresos de la Biblioteca de Montserrat. Segles XVII – XIX*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat

COLMEIRO, Miguel (2000) *La botánica y los botánicos de la Península Hispano-lusitana. Estudios bibliográficos y biográficos*. Madrid, Ollero & Ramos

COLOMER, Ignasi Ma. (1950) *Els "incunables" de la impremta igualadina*, Igualada

COMAJOAN, J. (1993) *Diario de Vich (1808 - 1811)*, (mecanoscrit) Arxiu Històric de Vic

COMAS GÜELL, Montserrat; JORBA, M. (2001) *Lectura i biblioteques populars a Catalunya (1793 - 1914)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat

COMAS GÜELL, Montserrat (2008) *Antoni Brusi i Mirabent (1775 - 1821). D'artesà a industrial*. Bellaterra, UAB (Tesi de llicenciatura)

COMAS GÜELL, Montserrat (2008) «Antoni Brusi Mirabent (1775 - 1821). De artesano a industrial» *Jerónimo Zurita. Revista de Historia*, núm. 83. p. 85 - 107.

CONDORCET (1984) *Esbós d'un quadre històric dels progressos de l'esperit humà*. Barcelona, Editorial Laia

COSTA I OLLER, Francesc (1982) *La premsa a Mataró. 1820 - 1980*. Mataró, Editorial Rafel Dalmau; Caixa d'Estavis Laietana

COSTA I OLLER, Francesc (1994), *L'art dels Abadal. Impressors i xilògrafs de Mataró dels segles XVIII i XIX*, Mataró, Patronat Municipal de Cultura

DARNTON, Robert (2003) *Edición y subversión. Literatura clandestina en el Antiguo Régimen*, Madrid, Turner; Fondo de Cultura Económica

DARNTON, Robert (2006) *El negocio de la Ilustración. Historia editorial de la Encyclopédie, 1775 - 1800*, México, Fondo de Cultura Económica

DEFORNEUAX, Marcelin (1973) *Inquisición y censura de libros en la España del XVIII*, Madrid, Taurus

De l'alphabétisation aux circuits du livre en Espagne XVIe - XIXe siècles.(1987). Paris, Editions du centre National de la recherche scientifique

DESVOIS, Jean-Michel (2005) *Prensa, impresos, lectura en el mundo hispánico contemporáneo. Homenaje a Jean-François Botrel*, Bordeaux, Université Michel de Montaigne-Bordeaux 3

Diarrea de las imprentas. Memoria sobre la epidemia de este nombre que reina actualmente en Cadiz: Se describe su origen, sus sintomas, su índole pernicioso, su terminación y su curacion. Escribiala en obsequio de la patria afligida el Doctor Pedro Recio de Tirpe Afuera (1811) Cadiz: en la oficina de la Viuda de Comes

DIDEROT, Denis (2004) *Carta sobre el comerç de llibres*, València, Publicacions de la Universitat de València.

Discusion del proyecto de ley sobre el Tribunal de la Inquisición, Cádiz, en la Imprenta Nacional 1813. 2v.

DOMERGUE, Lucienne (1996) *La censure des livres en Espagne á la fin de l'Ancien Régime*, Madrid, Casa de Velazquez

DUFOUR, Gérard (1988) «Las Ideas político religiosas de Juan Antonio Llorente» *Cuadernos de Historia Contemporánea*, núm 10, p. 11 - 21

DUGAST, Jacques (2003) *La vida cultural en Europa entre los siglos XIX y XX*, Barcelona, Paidós

DURAN LÓPEZ, Fernando (1997) *Catálogo comentado de la Autobiografía Española (Siglos XVIII y XIX)*, Madrid, Ollero & Ramos, Editores

DURAN I SANPERE, Antoni; ALABART BALLESTEROS, Luis (1952) *Centenario de la Librería Bastinos 1852 - 1952*, Barcelona: José Bosch, Librero

ELIAS, Feliu (1948) *Les Arts del llibre a Barcelona : història del llibre català il·lustrat : 1775-1939*, Biblioteca de Catalunya- Mecanoscrit

ESCOLANO BENITO, Agustín, dir. (1997) *Historia Ilustrada del libro escolar en España. Del Antiguo Régimen a la Segunda República*, Madrid, Fundación German Sánchez Ruipérez

ESDAILE, Charles J. (2006) *España contra Napoleón. Guerrillas, bandoleros y el mito del pueblo en armas (1808 - 1814)* Barcelona, Edhasa

ESPIGADO TOCINO, Gloria «Mujeres y ciudadanía. Del antiguo régimen a la revolución liberal» a *Historia moderna i contemporània*, 2003, núm. 1

FEBVRE, Lucien; MARTIN, Henri-Jean (1999) *La aparición del libro*, México, FCE

FELIU I MONTFORT, Gaspar (1972) *La clerecía catalana durant el trienni liberal*, Barcelona, IEC, 1972

FERNANDEZ DE PINEDO, Emiliano; GIL NOVALES, Alberto; DÉROZIER, Albert (1977) «Centralismo, Ilustración y agonía del Antiguo Régimen (1715 - 1833)» dins TUÑÓN DE LARA, M., dir. *Historia de España*, vol. VII, p. 357 - 424

FERRER, Llorenç (2007) «Procurar el bienestar en España a través del sistema de heredero único (siglos XVIII - XIX)» dins: *The Transmission of Well-Being: Marriage Strategies and Inheritance Systems in Europe (17th-20th Centuries)*, 25th -28th April 2007 University of Minho Guimarães-Portugal

FERRER, Llorenç (2008) «La familia en Catalunya en los siglos XVIII y XIX. Balance y perspectivas» dins GARCÍA GONZÁLEZ, Fr., coord. *La historia de la familia en la península Ibérica, balance regional y perspectivas: homenaje a Peter Laslett*, Cuenca: Edición de la Universidad de Castilla-La Mancha, , p. 141-182

FERRER, Raimon (1815-1821) *Barcelona cautiva, ó sea, diario exacto de lo ocurrido en la misma ciudad mientras la oprimieron los franceses...* 7 vol. Barcelona : Oficina de Antonio Brusi.

FERRER BENIMELI, José A. (1974) *Bibliografía de la masonería. Introducción histórico - crítica*. Caracas; Zaragoza, Universidad Católica Andrés Bello; Universidad de Zaragoza

FERRER BENIMELI, José A. (1998) «El discurso masónico y la Ilustración en el paso del siglo XVIII al XIX », *Revista de la Inquisición*, 1998, núm. 7 p. 269 - 282

FERRER PARERA, Ramon «Puixança de la impremta a Vilanova» *Butlletí de l'Associació d'Alumnes obrers de L'Escola Industrial de Vilanova*, 1930, num.69 p. 6-8

FIGUERES, Josep Ma. (1992) «*Diari de Barcelona*» (1792 - 1992). *Dos segles de premsa*, Barcelona, Rafel Dalmau Editor.

FITER I INGLÈS, J. (1897) *Proceso histórico artístico de la litografía*, Barcelona, 1897

FONTANA, Josep (2003) *La revolució liberal a Catalunya*, Lleida; Vic, Pagès Editors; Eumo Editorial.

FONTANA, Josep (2006) *La quiebra de la monarquía absoluta 1814 - 1820. La crisis del Antiguo Régimen en España*, Barcelona, Crítica

FONTANA, Josep (2007) *La época del liberalismo*, Barcelona Crítica-Marcial Pons (Historia de España; volumen 6)

FONTANELLA, Lee (1982) *La imprenta y las letras en la España romántica*, Berne and Frankfurt, Peter Lang

FONTBONA, Francesc (1992) *La xilografia a Catalunya entre 1800 i 1923*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya

FRASER, Ronald (2006) *La maldita guerra de España. Historia social de la guerra de Independencia 1808 - 1814*, Barcelona, Crítica

FUSTER, Claudi ( ) *Catàleg de la premsa musical barcelonina des dels seus orígens fins el final de la Guerra Civil (1817 - 1939)*

GARCIA BALANYÀ, Albert (2004) *La fabricació de la fàbrica. Treball i poítica a la Catalunya cotonera 81784 - 1874*, Barcelona, PAM

GARCÍA LÓPEZ, Genaro Luis (2004) *Libros para no leer: el nacimiento de la política documental en España*, Gijón, Ediciones Trea

GARCÍA MARTIN, Javier (2003) *El Juzgado de imprentas y la utilidad pública. Cuerpo y alma de una Monarquía vicarial*. Guipúzcoa, Universidad del País Vasco

GIL NOVALES, Alberto (1975) *Las Sociedades patrióticas (1820 – 1823). Las libertades de expresión y reunión en el origen de los partidos políticos*, Madrid, Editorial Tecnos. 2v.

GIRALDOS, Francisco (1931) *Ensayo de una biblioteca de libros, folletos y papeles humildes...*, Barcelona, Imprenta Badía.

GODOY, Manuel; PARRA, Emilio la; LARRIBA, Elisabel, eds.; (2008) *Memorias*. Alacant, Universidad de Alicante

GOMEZ IMAZ, Manuel (1910) *Los periódicos durante la guerra de la independencia (1808-1814)*, Madrid, Tip. de la Rev. de Archivos Bibliotecas y Museos

GONZÁLEZ PALENCIA, Ángel (1934 – 1941) *La censura gubernativa en España, 1800 – 1833*, (3 v.), Madrid, Tipografía de Archivos

GRASES, Pedro (1943) *La trascendencia de la actividad de los escritores españoles e hispanoamericanos en Londres, de 1810 a 1830*, Caracas, Editorial Élite

GUILLAMET, Jaume (2003), *Els orígens de la premsa a Catalunya. Catàleg de periòdics antics (1641 – 1833)*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona. Arxiu Municipal.

HABERMAS, J. (2004) *Historia y crítica de la opinión pública. La transformación estructural de la vida pública*, Barcelona, Gustavo Gili

IGLÉSIES, Josep (1965) *El setge de Tarragona a la Guerra Napoleònica*, Barcelona, Rafel Dalmau Editor.

IGLÉSIES, Josep (1969) *L'obra cultural de la Junta de Comerç*, Barcelona, Rafel Dalmau Editor.

Índice general de los libros prohibidos compuesto del índice último de los libros prohibidos y mandados expurgar hasta el fin de Diciembre de 1789 ..., de los suplementos del mismo que alcanzan hasta 25 de agosto de 1805...(1844) Madrid, Imprenta de D. José Félix Palacios.

INFANTES, Víctor; LOPEZ François; BOTREL, Jean-François, dir. (2003). *Historia de la edicion y de la lectura en España 1472 - 1914*, Madrid, Fundacion Germán Sánchez Ruipérez.

JARDÍ, Enric; RUBIÓ I BALAGUER, Jordi, pr. (1960) *Antoni Puigblanch. Els precedents de la renaixença*, Barcelona, Editorial Aedos

JORBA, Manuel (1985) «La Renaixença» dins RIQUER – COMAS – MOLAS *Història de la literatura catalana*. Vol. 7, Barcelona, Ariel

JURETSCHKE, Hans (1962), *Los afrancesados en la Guerra de la Independencia*, Madrid, Rialp

LAMARCA LANGA, Genaro (1994) *La cultura del libro en la época de la Ilustración. Valencia, 1740 - 1808*, València, Edicions Alfons el Magnànim

LLANAS, Manuel (2003) *L'edició a Catalunya: el segle XVIII*, Barcelona. Gremi d'Editors de Catalunya

LLANAS, Manuel (2004) *L'edició a Catalunya: el segle XIX*, Barcelona. Gremi d'Editors de Catalunya

LLANAS, Manuel (2007) *Sis segles d'edició a Catalunya*, Lleida; Vic, Pagès editors; Eumo Editorial.

LLORENS, Vicente, (1968) *Liberales y Romanticos. Una emigración española en Inglaterra (1823 - 1834)*. Madrid, Editorial Castalia

LONGARES ALONSO, Jesús (1979) *La Divulgación de la cultura Liberal (1833 - 1843)* Córdoba, Ediciones Escudero

LÓPEZ TRUJILLO, Miguel Ángel (2006) *Patrimonio. La lucha por los bienes culturales españoles (1500 - 1939)*, Gijón, Ediciones Trea

MADUELL, Àlvar (2001), *Autors editats en català a principis del XIX (1801 - I X EL*, Teià, l'Autor.

MADURELL I MARIMON, Josep Ma. (1972) *El Paper a les terres catalanes: contribució a la seva història*. 2v. Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajoana

MANGUEL, Alberto (1996) *Una historia de la lectura*, Madrid, Alianza Editorial; Fundación German Sanchez Ruipérez

Manuel de Cabanyes i el romanticisme català, Vilanova i la Geltrú, Biblioteca Museu Balaguer, 2008

MARCO, Joaquin (1981) «Reaccion frente al Francés en la literatura popular en España» dins *La Invasió Napoleònica. Economia, Cultura i Societat*, UAB.

MARTIN, Henri-Jean (1999) *Historia y poderes de lo escrito*, Gijon, Ediciones Trea

MARTINEZ MARTIN, Jesús A. (1991) *Lectura y lectores en el Madrid del siglo XIX*, Madrid, CSIC

MARTINEZ MARTIN, Jesús A. dir. (2001) *Historia de la edición en España 1836 - 1936*, Madrid, Marcial Pons

MARTINEZ MARTIN, Jesús A. (2003) «Historia de la cultura e historia de la lectura en la historiografía» *Ayer*, núm. 52

MASSANELL, Antoni; SOLÉ BORDES, Joan (1988-89) «Inicis de la impremta a Vilafranca...» *Olerdulae*, xvii - xiv (num. 1-4) Vilafranca, p. 61- 76

MERCADER RIBA, Joan (1949) *Barcelona durante la ocupación francesa (1808 - 1814)*. Madrid CSIC.

MERCADER RIBA, Joan (1978) *Catalunya i l'imperi napoleònic*. Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat

MIRALPEIX, Concepció (1981) *La premsa a la ciutat de Vic al segle XIX* Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i mitjans de comunicació.

MIRAMBELL I BELLOC, Enric (1988) *Història de la impremta a ciutat de Girona*. Girona Institut d'Estudis Gironins. (Col·lecció Monografies; 15)

MOLAS RIBALTA, Pere (2008) *Los comisionados de los gremios en la Barcelona borbónica*, Universidad de Barcelona

MOLINER PRADA, Antonio (1986) «Economía de Mallorca durante la guerra del francés» *Estudis Baleàrics*, núm. 20

MOLINER PRADA, Antonio (2007) *Catalunya contra Napoleó. La Guerra del Francès 1808 - 1814*, Lleida, Pagès editors

MOLIST POL, Esteve (1964) *El "Diario de Barcelona" 1792 - 1963: Su historia, sus hombres y su proyección pública*, Madrid, Editoria Nacional

MOLLIER, Jean-Yves, dir. (1997) *Le commerce de la librairie en France au XIXe siècle 1789 - 1914*, Paris, Editions de la maison des sciences de l'homme

MONTESINOS, José F. (1960) *Introducción a una historia de la novela en España en el siglo XIX. Seguida de un esbozo de una bibliografía española de traducciones de novelas (1800 - 1850)*. 3a. ed., Madrid, Castalia.

MORANT, Isabel, dir. (2006) *Historia de las mujeres en España y América Latina*. vol. II, *El mundo moderno*, Madrid, Catedra.

MORENO LUZON, Javier (2003) «Memoria de la nación liberal: primer centenario de las Cortes de Cadiz» *Ayer* núm. 52, p. 207 - 235

MUÑOZ GARCÍA, María José (2004) «Erotismo y Celo Inquisitorial. Expedientes de escritos obscenos censurados por la Inquisición en el siglo XVIII y principios del XIX», *Cuadernos de Historia del Derecho*, 203, 10, p. 157 - 207

MUÑOZ DE ARENAS, Manuel; MARRAST, Robert, ed. (1963) *L'Espagne, des Lumières au Romantisme*, Paris, Centre de Recherches de l'Institut d'Études Hispaniques

OLIVES CANALS, Santiago; RUBIÓ I BALAGUER, Jordi pr. (1947) *Bergnes de las Casas Helenista* y Editor. Barcelona, CSIC, Instituto Antonio de Nebrija

PÉREZ GALDÓS, Benito; TRONCOSO, Dolores, ed. (2006) *Episodios Nacionales. Segunda Serie. La España de Fernando VII*, Barcelona, Destino

PÉREZ-PRENDES MUÑOZ-ARRACO, José Manuel (2001) «La Obsesión de la nueva planta», *Revista de la facultad de Derecho de la Universidad Complutense*, núm. 94 p. 129 - 150

PERROT, Jean-Claude (1990) «Nouveautés: l'économie politique et ses livres» dins R. CHARTIER i H-J. MARTIN *Histoire de l'édition française*, vol. II, París, Fayard.

PERS I RAMONA, Magí (1862) *El instructor de las clases jornaleras*, Barcelona, Est. Tip. Narciso Ramirez.

PETROSKI, Henry, (2002) *Mundolibro*. Barcelona, Edhasa

PETRUCCI, Armando, ed. (1990) *Libros, editores y público en la Europa Moderna*, València, Edicions Alfons el Magnànim

PI DE CABANYES, Oriol (1971), *Vilanova i la Geltrú en la Guerra del Francès (1808- 1814)*, Barcelona, Dalmau

PRIM Y TARRAGÓ, Agustín (1901) *Gente de Lérida*, Lleida, Tip. Casa de Misericordia

PUIG, Lluís Ma. De (2007) *La Constitució de Batlle i Jover*, Reus; Vic, Centre de Lectura de Reus; Eumo

PUIG ROVIRA, Francesc X. (2003) *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú*, Vilanova i la Geltrú, Ajuntament

RÀFOLS, J. F. (1989) *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña : desde la época romana hasta nuestros días*, Barcelona, Diccionario Rafols, 3 v.

RAMISA VERDAGUER, Maties (1995) *Els Catalans i el domini napoleònic: (Catalunya vista pels oficials de l'exèrcit de Napoleó)*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat

RAMOS PALOMO, Ma. Dolores; VERA BALANZA, Ma. Teresa, edit. (1996) *El trabajo de las mujeres pasado y presente. Actas del congreso internacional del Seminario de Estudios Interdisciplinarios de la mujer*. Tomo I, Málaga, Diputación Provincial

Recopilacion de la Legislacion de imprenta. Barcelona, Imprenta de Pablo Riera, 1855

RICHTER, Noë (1987) *La lecture & ses institutions. La lecture populaire 1700 - 1918*, Bassac, Editions Plein Chant

RIERA I FORTIANA, Enric (1994) *Els afrancesats a Catalunya*, Barcelona, Curial

RIERA I TUÈBOLS, Santiago; VILLAGRASA, Fèlix, eds.(2007) *Discursos inaugurals de les institucions científiques catalanes a cavall dels segles XVIII i XIX*, Barcelona, IEC

RODRIGUEZ CEPEDA, Enrique (1984) *Romancero Impreso en Cataluña. (Imprenta de J. Jolis a Viuda Pla)*. 3v., Madrid, Ediciones José Porrúa Turanzas, SA

ROMEO MATEO, Ma. Cruz (2004) «Discursos de nació i ciutadania al liberalisme del segle XIX» *Afers*, núm. 48, p. 310 - 326

ROURA I AULINAS, Lluís (1993) *Guerra gran a la ratlla de França*, Barcelona, Curial

ROURA I AULINAS, Lluís (2002) «L'espasa i el llibre. Premsa i Il·lustració a Girona», *Manuscrits*, núm. 20

RUARTI GUIXENS, Jaume (1982) *La Guerra de la Independència i la seva repercusió al Vendrell*, Vilafranca del Penedès, Institut d'Estudis Penedesencs

RUBIÓ, Jordi (1935), *Centenari de la llibreria Verdaguer MDCCCXXXV - MCMXXXV*, Barcelona, Llibreria Verdaguer

S.,F (1820) *Carta eucarístico-política de la ciudadana F. S. a D. Somat Arugueb por su Apologia al Bello sexo*, Barcelona: Viuda é Hijos de Sastres: Solá

SALAT FORNELLS, J. (1942) *Notas históricas de la imprenta en Cervera 1721 - 1934*, Cervera, Talleres Gráficos Prunés

SÁNCHEZ CARCELÉN, Antonio,(2008) «La memòria de la Guerra a Lleida», dins *Revista HMIC*” núm. VI, pàgs. 43 - 74

SAUVY, Anne (1990) «Livres contrefaits et livres interdits» dins CHARTIER, Roger; MARTIN Henri Jean, *Histoire de l'édition française. vol II: Le livre triomphant 1660 - 1830*, Paris, Fayard

SERRA BOSCH, Pedro (1814) *Prontuario de la mayor parte de caminos y veredas del Principado de Cataluña...*, Barcelona, por Agusti Roca.

SERRA I KIEL, Dolors (1996) *Bibliografia nord-catalana*, Barcelona , Publicacions de l'Abadia de Montserrat

SERRANO, Azaustre (1982) *Canciones y romances populares impresos en Barcelona en el siglo XIX* . Madrid, CSIC.

SIMON PALMER, M^a del Carmen (1982) *Bibliografia de Catalunya. Notas para su realización. Tomo II (1766 - 1820)*, Madrid, CSIC. (Cuadernos Bibliograficos; XLII)

SOCIAS BATET, Immaculada; FONTBONA, Francesc, pr., (2001) *Els Impressors Jolis-Pla i la cultura gràfica catalana en els segles XVII i XVIII*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes; Publicacions de l'Abadia de Montserrat

SOL, R.; TORRES, C. (1996) *La impremta de Lleida: segles XV- XIX* Alcoletge: Ribera & Rius.

SOLÀ DE ANDRÉS, Xavier (2009) «Manuel de Cabanyes: aproximacio literària i biogràfica» dins *Manuel de Cabanyes i el romanticisme català*, Vilanova i la Geltrú, Biblioteca Museu Balaguer.

SOLDEVILA, Ferran, dir. (1961) *Un segle de vida catalana*, Barcelona, Alcides.

SOLÉ I COT, Sebastià (1985) «La comunicació de les ordres pels corregidors als pobles del principat de Catalunya sota el règim de Nova Planta», *Anuario de Historia del Derecho Español*. núm. LV (1985)

SOLER I FABREGAT, Ramon (2000) *El libro de arte en España durante la edad moderna*, Gijón, Ediciones Trea

SUBIRANA REBULL, Rosa Ma. (1991) *Els orígens de la litografia a Catalunya 1815 - 1825*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya

TARRAGÓ PLEYAN, José A.(1950) *Buenaventura Corominas y Escaler, Impresor, gravador y librero en Lérida: su produccion tipográfica, 1815 - 1841*, Lleida, IEL - CSIC

TERRADES, Ignasi (1992) *Eliza Kendal. Reflexiones sobre una antibiografía*, Bellaterra, UAB

TUÑÓN DE LARA, Manuel (1977) *La España del siglo XIX*, 2v. Barcelona, Editorial Laia

VAUCHELLE-HAQUET, Aline (1985) *Les ouvrages en langue espagnole publiés en France entre 1814 et 1833*, Aix-en-Provence: Université de Provence (Etudes Hispaniques; 9)

VÉLEZ I VICENTE, Pilar (1989) *El llibre com a obra d'art a la Catalunya vuitcentista (1850 - 1910)*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya.

VILA-MASANA I PORTABELLA, Joan (2008), «Neix la premsa manresana» dins *La guerra del Francès a la Catalunya central*, Suplement especial del *Regió 7*, 2 de juny de 2008, p. 14 i 15.

VINAIXA MIRÓ, Joan R. (1998) *La postguerra del Francès i la revolta reialista de 1822 a l'Ebre*, Barcelona, Columna- Tresmall

VINAIXA MIRÓ, Joan R. (2003) *El Trienni constitucional al partit de Tortosa (1820 - 1823)*, Valls, Cossetània Edicions

VIRELLA I BLODA, Albert (1977) *Les classes socials a Vilanova i la Geltrú, el segle XIX*, Barcelona, Rafel Dalmau Editor

VIRELLA I BLODA, Albert (1998) *Vilanova i la Geltrú durant la invasió francesa*, [s.l.], Institut d'Estudis Penedesencs

WITMANN, Reinhard (1997), «¿Hubo una revolución en la lectura a finales del siglo XVIII?» dins CAVALLO, G. I CHARTIER, R. dirs. *Historia de la lectura en el mundo occidental*, Madrid, Taurus.

apèndix

Els documents que segueixen procedeixen de fonts diferents i tot i que no hi són tots, són els que amb més claredat mostren les bases de la majoria dels nostres arguments.

Val la pena remarcar, però, que tenen un caràcter desigual i que justament per això serveixen per constatar les possibilitats que es podrien obrir amb recerques planificades sistemàticament en arxius públics i privats.

Es presenten tots seguits, sense comentaris, i per ordre cronològic.

1

Decret de 10 de novembre de 1810. Llibertat política de la Impremta

Atendiendo las Cortes generales y extraordinarias á que la facultad individual de los ciudadanos de publicar sus pensamientos é ideas políticas es, no solo un freno de las arbitrariedad de los que gobiernan, sino tambien un medio de ilustrar á la Nacion en general y el único camino para llevar al conocimiento de la verdadera opinion pública, han venido a decretar lo siguiente:

ARTICULO I. Todos los cuerpos y personas particulares, de qualquiera condicion y estado que sean, tienen libertad de escribir, imprimir y publicar sus ideas políticas sin necesidad de licencia, revision ó aprobacion alguna anterior á la publicacion, bajo las restricciones y responsabilidades que se expresaran en el presente decreto.

ARTICULO II. Por tanto quedan abolidos todos los actuales juzgados de Imprentas, y la censura de las obras políticas precedente á su impresion.

ARTICULO III. Los autores é impresores serán responsables respectivamente del abuso de este libertad.

ARTICULO IV. Los libelos infamatorios, los escritos calumniosos, los subversivos de las leyes fundamentales de la monarquía, los licenciosos y contrarios á la decencia pública y buena costumbre seran castigados con la pena de la ley, y las que aquí se señalaran.

ARTICULO V. Los jueces y tribunales respectivos entenderan en la averiguación, calificacion y castigo de los delitos que se cometan por el abuso de la libertad de las Imprenta, arreglandose á lo dispuesto por las leyes y en este reglamento.

ARTICULO VI Todos los escritos sobre materias de religion quedan sujetos á la previa censura de lo ordinarios eclesiásticos, según lo establecido en el Concilio de Trento.

ARTICULO VII. Los autores, bajo cuyo nombre quedan comprendidos el editor ó el que haya facilitado original, no estan obligados á poner sus nombres en los escritos que publiquen, aunque no por eso dejan de quedar sujetos á la misma responsabilidad. Por tanto deberá

constar al impresor quien sea el autor ó editor de la obra, pues de lo contrario sufrirá la pena que se impondria al autor ó editor, si fuesen conocidos.

ARTICULO VIII. Los impresores están obligados á poner sus nombres y apellidos y el lugar y año de la impresion en todo impreso, cualquiera que sea su volúmen; teniendo entendido que la falsedad de alguno de estos requisitos se castigará como la omision absoluta de ellos.

ARTICULO IX. Los autores ó editores que abusando de la libertad de la Imprenta contravinieren á lo dispuesto, no solo sufrirán la pena señalada por las leyes segun la gravedad del delito, sino que este y el castigo que se les imponga se publicarán con sus nombres en la gaceta del Gobierno.

ARTICULO X. Los impresores de obras ó escritos que se declaren inocentes ó no perjudiciales serán castigados con cincuenta ducados de multa en caso de omitir en ellas sus nombres ó algun otro de los requisito indicados en el artículo VIII.

ARTICULO XI. Los impresores de los escritos prohibidos en el artículo IV, que hubiesen omitido su nombre ú otra de las circunstancias ya expresadas, sufrirán ademas de la multa que se estime correspondiente, la misma pena que los autores de ellos.

ARTICULO XII. Los impresores de escritos sobre materias de religion sin la previa licencia de los Ordinarios, deberán la pena pecuniaria que se les imponga, sin perjuicio de las que, en razon del exceso en que incurran, tenga ya establecidas las leyes.

ARTICULO XIII. Para asegurar la libertad de la Imprenta, y contener al mismo tiempo su abuso, las Cortes nombrarán una Junta suprema de Censura, que deberá residir cerca del Gobierno, compuesta de nueve individuos; y á propuesta de ellos otra semejante en cada capital de provincia compuesta de cinco.

ARTICULO XIV. Serán eclesiásticos tres de los individuos de la Junta suprema de censura, y dos de los cinco de las Juntas de las provincias, y los demas serán seculares, y unos y otros sugetos instruidos, y que tengan virtud, probidad y talento necesario para el grave encargo que se les encomienda.

ARTICULO XV. Será de su cargo examinar las obras que se hayan denunciado al Poder ejecutivo ó Justicias respectivas; y si la Junta censoria de provincia juzgase, fundando su dictámen, que deben ser detenidas, lo harán así los jueces, y recogerán los ejemplares vendidos.

ARTICULO XVI. El autor ó impresor podrá pedir copia de la censura, y contestar á ella. Si la Junta confirmase su primera censura, tendrá accion el interesado á exigir que pase el expediente á la Junta suprema.

ARTICULO XVII. El autor ó impresor podrá solicitar de la Junta suprema que se vea primera y aun segunda vez su expediente, para lo que se le entregará cuanto se hubiese actuado. Si la última censura de la Junta suprema fuese contra la obra, será ésta detenida sin mas exámen; pero si la aprobase, quedará expedito su curso.

ARTICULO XVIII. Cuando la Junta censoria de provincia ó la suprema, segun lo establecido, declaren que la obra no contiene sino injurias personales, será detenida, y el agraviado podrá seguir el juicio de injurias en el tribunal correspondiente, con arreglo á las leyes.

ARTICULO XIX. Aunque los libros de religion no puedan imprimirse sin licencia del Ordinario, no podrá éste negarla sin prévia censura y audiencia del interesado.

ARTICULO XX. Pero si el Ordinario insistiese en negar su licencia, podrá el interesado acudir con copia de la censura á la Junta suprema, la cual deberá examinar la obra, y si hallase digna de aprobacion, pasar su dictamen al Ordinario, para que mas ilustrado sobre la materia, conceda la licencia, si le pareciere, á fin de excusar recursos ulteriores.

Tendrálo entendido el Consejo de Regencia, y cuidará de hacerlo imprimir, publicar y circular.— Real Isla de Leon, 10 de Noviembre de 1810.— Luis del Monte, Presidente.— Evaristo Perez de Castro, Secretario.— Manuel Lujan, Secretario.—

2

Dictàmen de la comissió de les Corts en relació a la disputa entre les Juntes Provincial de Cadis i Suprema de Censura arran de l'imprès *España vindicada...*

Diari de Sessions , dia 3 de juliol de 1812, p. 3394 i 3395

Se aprobó en todas sus partes el siguiente dictamen, presentado por la comision que extendió el proyecto de decreto sobre sobre libertad de imprenta:

“Señor enterada la comision que formó el proyecto de decreto sobre la libertad de imprenta del expediente que la Junta Provincial de esta plaza, exponiendo lo ocurrido entre ella y la Suprema de Censura, con motivo de la calificacion de la *España vindicada*, concluye haciendo dimision de su encargo, presenta a VM su dictamen sobre los particulares que comprende. Pero siendo préviamente necesario dar á las Cortes para su ilustracion moral una idea de los hechos que motivaron la representacion de la Junta provincial, lo hará la comision sucintamente, aunque sin omitir nada de cuanto le parezca esencial al objeto indicado.

Calificado legalmente de subversivo por la primera vez el citado impreso en la Junta provincial de censura, y contestada esta calificacion por su autor, el Sr. Colon, trató la Junta de examinar de nuevo la materia, junto con las razones alegadas por éste en favor de su escrito, para proceder en seguida á su segundo y último dictamen. A este fin celebró tres sesiones desde 14 de Enero hasta 5 de Febrero, á todas las cuales asistió el vocal D. Domingo Muñoz, y en todas aseguró mantenerse en su primera opinion, sin que lo expuesto por el autor hallase mérito suficiente para apartarse de ella. Llegado el caso de la votacion, verificada el último dia mencionado, ocurrió empate entre los cuatro individuos que asistieron en él á la Junta, habiendo opinado dos por la confirmacion y otros dos por la reforma de la anterior censura. Faltaba a la sazón el referido D. Domingo Muñoz, que dos dias antes habia caido enfermo; y la Junta, que en otra ocasión habria, según indica, diferido el negocio hasta la reunion de todos los individuos, determinó, vistas la instancias del tribunal especial, y atendida la naturaleza de la enfermedad de Muñoz, comisionar á su vocal secretario para que, pasando a enterar á aquel de lo ocurrido en la Junta, le pidiese su dictamen, obviando por este medio ulteriores dilaciones. El enfermo, que habia tenido en su poder el expediente, asistido á las sesiones en que se discutió, y manifestando en ellas su parecer, lo confirmó de palabra al secretario, con lo que dio la Junta por dirimido el empate y extendió su censura de conformidad con la primera. Apeló a la Suprema el interesado; y en virtud de esta

apelacion, fue remitido á ella el expediente en 15 del mismo Febrero, dando la provincial por concluidas sus funciones en el asunto. Pero en 22 de Abril recibió un oficio de la Suprema, en que le devolvía el expediente, dando por nulo lo ocurrido en la última votacion, por la informalidad del voto verbal, a fin de que calificase de nuevo el papel mencionado. No creyó la provincial fundada esta nulidad, y mucho menos habiendo pasado más de dos meses, durante los cuales hubiera podido tomar por escrito su voto a D. Domingo Muñoz, que acababa de fallecer pocos dias antes del recibo del citado oficio. Siguiéronse á esto varias contestaciones entre las dos Juntas, insistiendo la provincial en sostener y la Suprema en invalidar la mencionada censura.

Esto es, en sustancia, el giro del negocio que ha motivado la representacion de que se trata, y en él encuentra la comision no pocos defectos, nacidos de la mala inteligencia del decreto sobre la libertad de imprenta; pues ni las partes deben entenderse con las Juntas en reclamacion de los medios que la ley les concede sino por medio del juez, ni hay necesidad de que se entiendan y oficien aquellas directamente, ni, por último, deben existir entre las provinciales y la Suprema otras relaciones de dependencia y superioridad que la de sujetarse el juicio de las primeras á la confirmacion, reforma o reprobacion de la segunda. Estas y otras equivocaciones que pudieran padecerse en la materia, se evitaran para lo sucesivo en el reglamento de estas corporaciones, que está la comision á punto de concluir y presentar á la deliberacion del Congreso.

Resta, pues, á la misma dar su dictámen acerca de los tres puntos que debe resolver VM: el primero, si compete ó no á la Junta Suprema de Censura anular las que dieren las provinciales; segundo, si la calificacion de la de esta provincia debe ser tenida por válida y legal; tercero, si se ha de admitir la dimision que sus individuos hacen de su encargo.

Sobradamente indicado está el parecer de la comision en órden al primer punto, pues habiendo anunciado que no debe existir entre las Juntas provinciales y la Suprema otra dependencia que la de aprobar o reprobar esta la opinion de aquellas, es claro que las facultades de la Suprema deben ceñirse á esto solo. Otra autoridad será la que, sin mezclarse en lo substancial de la calificacion de las

Juntas, asi provinciales como Suprema, declare si en el modo de votar ha habido o no defectos que anulen el acto; mas el indicar ahora, y exponer las razones en que funda la comision esta medida, no le parece oportuno ni de utilidad alguna para el caso presente, y se refiere a la discusion del anunciado reglamento.

Tampoco puede aprobar la comision, pasando al segundo punto, la opinion de la Junta Suprema, que tuvo por nula la ultima censura de la provincial, por haber dado verbalmente su voto al secretario el vocal D. Domingo Muñoz. Es verdad que en los tribunales seria nula esta votacion, porque las leyes y reglas que los dirigen así lo previenen; pero mientras estas reglas no se hagan, por decision de las Cortes, extensivas á las Juntas de Censura, de ningun modo se hallan obligadas a su observancia. Constando, como consta, que precedida competente instrucción en todos los individuos que votaron, hubo libertad de opinar, mayoría de votos y autenticidad de lo ocurrido, nada más puede pedirse á la Junta, que no está por el decreto sobre la libertad de imprenta, única ley que hasta ahora dirige á estos cuerpos, ligada con ninguna otra fórmula de la celebracion de sus votaciones. La Junta Suprema, faltando ley a que ceñirse y practica por qué guiarse, hubiera hecho mejor, á juicio de la comision, luego que se le ofreció este primer ejemplar y la duda que sobre él se ha originado, en consultar á las Cortes, asi sobre la nulidad como sobre su autoridad en declararla. Por las razones expuestas cree la comision que la votación fue válida, y mucho mas viendo que la tardanza de dos meses en la reclamacion dio margen al fallecimiento del vocal Muñoz, que á no haber sido tanta, hubiera podido presentar su voto por escrito. No se infiera de aquí que presuma la comision la menor malicia en la Junta Suprema; por el contrario, esta muy segura que habran causado esta dilación circunstancias y embarazos irremediables; pero cualesquiera que estos hayan sido, nunca será razón que produzcan un desaire á la Junta provincial, de quien seguramente no han podido provenir.

Sin embargo de esto, y pasando al tercer punto, no puede comprender la comision cómo una simple diferencia de opinion entre las dos Juntas sobre los particulares referidos, expresada por la Suprema en sus oficios con la regular atencion y decoro, haya debido dar ocasion á la provincial para intentar el desistimiento con que concluye. La comision no halla el más leve mérito para este paso, y no cree que las Cortes deban ni aun cuestionar su negativa.

Resulta, pues que la comision es de parecer:

Primero. Que la Junta Suprema de Censura no está autorizada para anular por sí las votaciones de las provinciales.

Segundo. Que la censura en revista de la de Cadiz sobre el papel titulado *España vindicada en sus clases y autoridades* no adolece del vicio de nulidad.

Tercero. Que no debe admitirse la dimision que hacen de su encargo los vocales de la misma.

Es cuanto en el particular ocurre á la comision, y sujeta, como debe, a la sabiduria de VM.

3

Incident amb el *Diario de Manresa*

Diari de Sessions de les Corts del dia 17 d'abril 1813.
Intervenció del diputat Valle.

Señor me veo en la precision de llamar a VM acerca de un hecho atroz que ha escandalizado á toda la provincia de Cataluña por haberse violado la inmunidad eclesiástica, atropellando algunos individuos del cuerpo de coraceros del primer ejército, de orden de su sargento mayor D. Pedro de Witt, al canónigo de la santa iglesia de Manresa D. José Alsina, uno de los patriotas mas decididos que cuenta la provincia entre sus hijos. La Constitucion, la ley de 10 de Noviembre de 1810, que establece la libertad política de la imprenta, y la misma ordenanza militar, han sido vulneradas con el mayor descaro, sin que al cabo de seis meses de haberse presentado al general Lacy sobre el particular, no solo el agraviado y cabildo, sino tambien por el gobernador militar de dicha ciudad, y

la comision del partido que entonces existia, se hayan visto castigados los infractores y perturbadores del órden social.

El canónigo Alsina, Señor, fue el sugeto á quien la Junta de Manresa confi6 en los primeros momentos de nuestra heroica restauracion la redaccion de un diario para inflamar el ardor y patriotismo de los catalanes contra los pérfidos franceses, y a favor de la independencian nacional; habiendo correspondido á la confianza que en él se deposit6 con tanto acierto, que se despachaban diariamente 1300 ejemplares, quedando su producto á favor del Gobierno, por la generosidad y desprendimiento con que lo cedi6 este digno eclesiástico, á quien la suprema Junta Central con fecha 22 de junio de 1809 manifest6 el aprecio y distincion con que se recibia los 12 ejemplares del diario que se le remitian, con arreglo á la orden que se habia circulado a la Nacion: este benemérito escritor, continuando con su patri6tica empresa literaria, dio una idea al público de la desgraciada jornada del 3 de Mayo de 1811, cuando el Marqués de Campoverde trat6 de socorrer el castillo de San Fernando de Figueras, diciendo que habia influido al éxito funesto de la accion “un no sé qué con los coraceros”. Una expresion tan sencilla y ligera, aunque el hecho era demasiado cierto, según la opinion pública, fue bastante para que algunos individuos del citado cuerpo en el dia 10 del mismo mes, hallándose de tránsito con la division del general Sarsfield en la ciudad de Manresa, olvidando la disciplina militar, el respeto al jefe local, y la veneracion que es debida á las leyes, pasaron á la impremta del periódico, se apoderaron de todos los ejemplares, los quemaron en la plaza pública, frente a la casa del gobernador, allanaron la del canónigo, y destacaron varias patrullas para prenderle. Este infeliz ciudadano, errante y prófugo por los montes, se present6 por fin disfrazado a la Junta Superior, que entonces tenia su residencia en el monasterio de Montserrate, con motivo del asedio de Tarragona, solicitando su proteccion en papel del 29 del propio mes; y aquella corporacion no pudo hacer otra cosa que excitar el celo del gobernador de Manresa; para que interín el general en jefe resolvia sobre el particular, no permitiese que se persiguiese más la persona del canónigo, haciendo saber al cuerpo de coraceros que si alguna queja tenia contra aquel, la expusiese ante el tribunal competente, lejos de buscar el desagravio de su propia fuerza.

Quedó así el negocio, hasta que al cabo de quince meses, á saber, en la tarde del dia 3 de Agosto de 1812 se presentó en la casa del canónigo Alsina un oficial del expresado cuerpo, de parte del sargento mayor Don Pedro de Witt, exigiendole la carta o cartas que tuvieses, y en cuya virtud habia estampado aquella expresion “del no sé qué de los coraceros”. Dijo Alsina que ya no existian, porque todo lo habia perdido con las emigraciones que habia hecho y los saqueos del enemigo; pero el oficial le replicó intimándole que en persona debia llevar la respuesta al mayor, quien mandó, despues de haberle llenado de insultos, que fuese conducido al depósito de Prats del Lluçanés por un oficial, cuatro soldados y un cabo ó sargento. En medio, pues, de seis caballos fue llevado el canónigo Alsina, hallándose en el traje propio de su estado, por las calles públicas de Manresa, y conducido hasta el indicado depósito, teniendo que ir á pie en la hora más incómoda del dia, es decir sobre las tres de la tarde en el mes de Agosto; en una palabra, que tratado como un facineroso ó salteador de caminos, con escándolo de los pueblos por donde transitaba, que estan acostumbrados a venerar del modo que es debido á los ministros de Dios. Este respetable sacerdote al cabo fue puesto en libertad por orden del general Lacy, y se volvio á su casa lleno de amargura y de agitacion, despues de un lance tan humillante y pesadísimo. Lacy en oficio de 8 de Agosto de 1812 (*Lo leyó el orador*) contestó al presidente del cabildo eclesiástico que habia desaprobado aun antes de que se le representara oficialmente lo ocurrido al canónigo D. José Alsina, la conducta de los coraceros que verificaron su aprehension, mandando al jefe de la division que hiciera poner aquel en entera libertad; pero que siendo el asunto de consecuencia tal que no le permitia deliberar en él, sin oir antes el auditor de guerra, verificaba este extremo, y oportunamente zanjaria con su prudencia todo resentimiento en los agravios; añadiendo en oficio del 13 del mismo mes, dirigido al cabildo, que no dudase de su disposicion en sostener el decoro y derechos que le competian. Pero, Señor, al cabo de seis meses de haber sucedido una tragedia tan inaudita quedaban impunes los delincuentes, á pesar de haber reclamado el agraviado otra vez al general Lacy la justicia que debia prometerse del contexto de los mencionados oficios, con representacion de 6 de Enero del corriente año. Por lo mismo recurre a VM implorando su proteccion, y pidiendo se digne mandar que se haga efectiva la responsabilidad del dicho general y su auditor, por indolentes ministros (son sus palabras) que tan mal corresponden á la

confianza que de ellos hace el Gobierno; bajo la inteligencia que si Vuestra Magestad deja impunes tantas infracciones, el despotismo y la arbitrariedad devoraran a la provincia; y para convencerlo, cita los hechos posteriores del alcalde primero de Reus y del intendente D. Francisco Oteiza, que elevé á noticia de VM en sesion de 5 de febrero próximo.

Aunque lo que acabo de referir no resulta justificado en debida forma, pues, como expone el canónigo, no puede, en medio de la persecucion y desaires que ha sufrido y sufre, reunir documentos auténticos, sin embargo acompaña diez cópias de las varias representaciones y oficios que ha habido sobre el particular con el mismo Lacy, de que ha dado una idea a VM, aunque muy ligera, a fin de no interrumpir el despacho de los graves negocios que nos rodean. Si todo diputado debe velar sobre la observancia de la Constitucion y de las leyes, faltaria a mi deber si no apoyase la solicitud de este ciudadano agobiado y oprimido por el despotismo militar. Yo observo violada la Constitucion, que se habia publicado ya entonces en la ciudad de Vich, en varios de sus artículos. Yo veo infligida la ley que establece la libertad política de la imprenta, pues según es literal en ella, los jueces y los tribunales respectivos deben entender en la averiguacion, calificacion y castigo de los delitos que se comentan por el abuso de la libertad de la imprenta; y por lo mismo, si el cuerpo de coraceros se resintió de lo que publicó el redactor del *Diario de Manresa* acerca de la accion del 3 de Mayo de 1811 debió arreglarse a lo dispuesto por Vuestra Magestad para vindicar la supuesta injuria, y no degradarse hasta el punto de insultar la persona de un sacerdote, á quien protege la Constitucion de tal suerte, que le ha reservado su fuero privilegiado en los términos que consta en el Art. 249. Y por último yo veo vulnerada la ordenanza, que está bien terminante en la materia. “El que maltratase, dice, de obra á los sacerdotes hallándose en traje propio de su estado, sea condenado á pena de cortársele la mano derecha; pero si en otra cualquiera modo menos grave les faltare al respeto, sufrirá el culpado el castigo corporal, de que, según las circunstancias, fuere digno”. Sin embargo de todo esto, veo con dolor que seis o siete meses no han sido bastantes para tomar conocimiento de un hecho publico sucedido á pocas leguas del cuartel general. Con esta apatía y abandono, Señor, de parte de los que gobiernan una provincia, el Estado caminará á su ruina, y la anarquia hará inútiles tantos sacrificios como han hecho los pueblos

para ser libres. La lentitud en cumplir y hacer cumplir las leyes y decretos de VM debe ser castigada conforme á los decretos del 14 de julio y 11 de noviembre de 1811, y de consiguiente, si el auditor de guerra del primer ejército, à quien quiso ir el general Lacy en este negocio, según la contestacion que dio al cabildo de Manresa no ha dado curso a un expediente tan grave, pague su omision ó negligencia con la destitucion de su empleo. Al intento hago la proposicion siguiente:

“Que la representacion del canónigo D. José Alsina con todos los papeles que acompaña, se pase a la Regencia del Reino para que disponga que se forme expediente instructivo, á fin de apurar los cargos que hace aquel al general Lacy y al auditor de guerra D. Ramon Ma. Sala; y apareciendo suficientes para exigirles la responsabilidad, lo remitirá todo al juez ó tribunal competente, para que se les juzgue con arreglo á la Constitucion, y á las leyes”.

Quedó aprobada esta proposicion, sustituyendose las palabras “para exigirles la responsabilidad, lo remitirá, etc.” estas otras: “se exija la responsabilidad á cuantos aparezcan culpados, remitiendolo todo, etc”

SEÑOR:

La Comision encargada de examinar el Decreto de 10 de Noviembre de 1810 sobre la Libertad de la imprenta, el Proyecto de Reglamento formado por la Junta Suprema de Censura, y los varios recursos y consultas hechas á las Cortes desde el tiempo en que aquel empezó á observarse, ha meditado con detencion todos estos puntos, y se ha convencido de que dicho Decreto debe seguir observándose sin alteracion alguna.

Mas como era tan nueva entre nosotros la materia sobre que versa, no pudo preverse entónces la variedad de casos que es preciso determinar por él, ni darse á los artículos que comprehende, tal claridad que no suscitase dudas en las personas encargadas por primera vez de su observancia. La experiencia de dos años y medio ha puesto á la Comision en el caso de poder presentar un proyecto de Decreto adicional del mencionado, por medio del qual espera se corten en lo sucesivo algunos abusos que se han notado, y quede mas fácil y llano el camino que debe seguirse en estos negocios, así para los escritores y personas que se crean perjudicadas en sus obras, como para los Jueces y Juntas, que respectivamente han de entender en las controversias que se promuevan.

Ademas del Decreto indicado presenta la Comision un Proyecto de Reglamento, para las Juntas de Censura, tomando quanto ha creído conveniente del formado por la Suprema. En él se fija de un modo uniforme y circunstanciado el método que han de observar estos cuerpos en el exercicio de sus funciones, y lo demas conducente al mejor desempeño de los objetos de su instituto.

Por no distraer inútilmente la atencion de las Cortes, omite la Comision hacer por ahora manifiestas las razones en que funda sus propuestas; y lo reserva, cómo ocasion mas oportuna, para el tiempo de su discusion y examen. Entre tanto concluye asegurando á VM que está muy lejos de lisonjearse de haber logrado allanar todas las dificultades que ofrece de suyo una materia tan delicada, como que debe conciliarse en ella la seguridad del Estado, y la bien adquirida opinion de sus individuos, con la libre y utilísima facultad de imprimir: resbaladero peligroso para los que, desentendiéndose de lo que deben á su propio decoro y al de los demas, se dexan

llevar del furor de su opinion, del estímulo de sus intereses privados, y del placer mezquino de satisfacer resentimientos personales.

VM con su acostumbrado discernimiento y acierto sabrá rectificar los errores, en que la Comision pueda haber incurrido. Cádiz 8 de Abril de 1813 Es Copia.

DECRETO adicional DEL DE 10 DE NOVIEMBRE DE 1810 SOBRE LA LIBERTAD DE LA IMPRENTA.

ART. 1. Los individuos de las Juntas de Censura, así Suprema como de Provincia, son amovibles en su totalidad cada dos años, cesando el mayor número el primer año, y el menor el segundo, y continuando así sucesivamente.

2. El órden que se ha de guardar para esta renovacion, será el del nombramiento de los individuos, debiendo empezar por los mas antiguos.

3. No pueden ser individuos de las Juntas de Censura los Prelados Eclesiásticos, los Magistrados y Jueces, ni otra persona que ejerza jurisdiccion civil ni eclesiástica.

4. Tampoco pueden serlo los que por la Constitucion estan inhabilitados para ser Diputados de Córtes, y los que por su destino deban residir en otro pueblo que aquel, en que la Junta celebre sus sesiones.

5. Ademas de los individuos de que segun el Decreto de 10 de Noviembre de 1810 se componen las Juntas de Censura, se nombrarán por el método que aquellos, tres suplentes en cada una, los cuales por antigüedad de nombramiento asistirán á la vista y censura de los impresos con igual autoridad que los propietarios, en los casos de enfermedad, ausencia, ó inhabilidad legal de alguno ó algunos de estos.

6. Los suplentes podrán ser propuestos y elegidos en las vacantes de los propietarios.

7. Las Juntas de Censura, en la calificacion que dieren de los impresos, usarán respectivamente en todos los casos de los precisos términos, que expresan los artículos 4 y 18 del citado Decreto de 10 de Noviembre.

8. Las Juntas de Censura son responsables á las Córtes quando en el exercicio de sus funciones cóntravinieren á la Constitucion, ó á los Decretos de la Libertad de la imprenta.

9. En estos casos regirá por lo respectivo al modo y forma de exigir la responsabilidad á las Juntas de Censura, ó alguno de sus individuos el Decreto de 24 de Marzo del presente año.

10. Las Juntas de Censura estan baxo la inmediata proteccion de las Cortes; y ninguna Autoridad podrá mezclarse en el exercicio de sus funciones, sino en la forma y casos que previenen, ó en lo sucesivo previnieren las leyes de la Libertad de la imprenta.

11. Quando la Junta de Censura á quien corresponda calificar un impreso, ó algun individuo de la misma, sé creyeren injuriados en él, censurarán el papel en todo lo que no contenga dichas injurias; pero en esta parte se abstendrá de juzgar el que se crea injuriado, y lo hará en su lugar uno de los suplentes. Si la injuriada fuese toda la Junta, censurarán el impreso en este punto los tres suplentes.

12. Los Ayuntamientos Constitucionales de los pueblos en que celebraren sus sesiones las Juntas de Provincia, designarán anualmente un Letrado que liará las funciones de Fiscal, cuya obligacion será denunciar al Juez los impresos que juzgue comprendidos en el artículo 4.º del Decreto de 10 de Noviembre de 1810; á cuyo fin los editores deberan pasarle un exemplar de quantos papeles se imprimieren en la Provincia.

13. Será tambien de su cargo desempeñar la parte de actor en los casos en que la Junta de aquella Provincia, ó la Suprema, se creyeren injuriadas en algun papel publicado en ella: lo que hará á consecuencia del aviso que le diere la Junta, que se juzgare ofendida.

14. Las Juntas acompañarán su censura de la copia del Acta de votacion, para que conste al Juez y al interesado que esta ha sido conforme á la ley.

15. Antes de la censura de un impreso, sea el que fuere, ninguna Autoridad puede obligar á que se le haga manifiesto el nombre del autor ó editor. Todo procedimiento contrario á esta resolución es un atentado, de que será responsable el que lo cometiere, con arreglo al Decreto de 24 de Marzo del corriente año.

16. En los expedientes de Censura; los cuales son por su naturaleza sumarios, el Juez señalará en todos los casos , atendiendo al volúmen y calidad del impreso denunciado, los términos dentro de los cuales la Junta deba evacuar su censura, y el interesado su respuesta.

17. Ningun editor puede publicar la censura de la Junta y su contestacion antes de presentarla á ella; pero, dado este paso, podrá darla á luz con quantas observaciones quisiere hacer en abono de su impreso, guardando siempre el decoro debido á su autoridad.

18. Quando la Junta Censoria de Provincia, ó la Suprema en su caso declarasen que un impreso no contiene sino injurias personales, el agraviado podrá seguir, segun lo indica el artículo 18 del Decreto de 10 de Noviembre, el juicio de injurias ante el Tribunal correspondiente; y por consiguiente la calificacion de injurioso no puede ser reclamada, ni está sujeta á segunda censura. Pero, si se declarase ademas que está comprehendido en la clase de subversivo, ú otro de los delitos expresados en el citado Decreto, los interesados podrán en este punto usar con la censura de los recursos que les concede la ley; sin que por esto se entorpezca el juicio de injurias, á que por otra parte haya lugar.

19. En los juicios de injurias personales deberán los Jueces examinar si la nota injuriosa contenida en el impreso recae sobre defectos cometidos por un empleado, en el desempeño de su empleo, en cuyo caso, si el editor probare su aserto, quedará libre de toda pena. Lo mismo sucederá en el caso de que dicha nota se refiera á defectos, crímenes ó maquinaciones que influyan ó puedan influir inmediatamente en ruina ó menoscabo notable del Estado. Mas cuando la nota injuriosa dice solo relacion á delitos privados, defectos domésticos ú otros que no tienen influencia inmediata en el bien público, el Juez se atenderá en los juicios de injurias á lo que tienen dispuesto las leyes.

20. El impresor será responsable de los impresos de su oficina mientras no haga constar que otra persona le dió el manuscrito con el fin de que lo publicase. Hecha esta justificacion, el impresor quedará libre de todo cargo en esta parte, y la responsabilidad recaerá únicamente sobre el editor.

21. Siendo los escritos una propiedad de su autor, este solo, ó quien tuviere su permiso, podrá imprimirlos durante su vida quantas veces le conviniere. Muerto el autor, el derecho exclusivo de reimprimir la obra pasará á sus herederos por el espacio de diez años contados desde el fallecimiento de aquel. Pero si al tiempo de la muerte del autor no hubiese aun salido á luz su obra, los diez años concedidos á los herederos se empezarán á contar desde la fecha de la primera edicion que hicieren.

22. Pasado el término de que habla el artículo precedente, quedarán los impresos en el concepto de propiedad comun, y todos tendrán expedita la accion de reimprimirlos quando les pareciere.

23. Siempre que alguno contraviniere á lo establecido en el artículo 21, podrá el interesado demandarle ante el Juez, quien le juzgará con arreglo á las leyes vigentes sobre usurpacion de la propiedad ajená.

24. Lo mismo se entenderá respecto de los que fraudulentamente hicieren reimpresiones literales de qualquiera papel periódico, ó de alguno de sus números.

25. A la Junta Suprema de Censura contribuirá la Tesorería general con la cantidad anual de mil ducados para cubrir sus precisos gastos y atenciones.

26. Las Diputaciones Provinciales abonarán anualmente á la Junta Censoria de su Provincia respectiva, y de los fondos de Propios y Arbitrios de ella, los gastos que irrogaren en el desempeño de su encargo, despues de examinadas y aprobadas las cuentas, que le presente el Secretario de la misma. Cadiz 8 de Abril de 1813 Es Copia.

PROYECTO DE UN REGLAMENTO PARA LAS JUNTAS DE CENSURA.

CAPITULO PRIMERO.

DE LA JUNTA SUPREMA , DE SU FORMA , Y DEPENDIENTES.

ART. 1. La Junta Suprema se compone de los nueve individuos que prescribe el Decreto de la Libertad de imprenta y de un Secretario nombrado por la misma, de fuera de su seno.

2. Habrá un Presidente elegido de entre los mismos individuos á pluralidad de votos, y se renovará de quatro en quatro meses con arreglo á lo resuelto por las Córtes.

3. El Presidente resumirá y propondrá las cuestiones para su discusion y votacion. Firmará con el Secretario los oficios que se dirijan á los Secretarios de las Córtes y á los del Despacho. Tendrá voto de calidad en caso de empate en las votaciones de propuestas y otros asuntos menores, en que no se trate de exáminar y calificar impresos. Rubricará con el Secretario las Actas en el libro que las contenga. Hará guardar el órden y decoro que debe haber en las sesiones. Convocará á las Juntas extraordinarias.

4. Para los casos de enfermedad o ausencia del Presidente se nombrará al mismo tiempo que este , un Vice-Presidente de entre los mismos individuos de la Junta, el qual en estos casos ejercerá enteramente sus funciones.
5. El Secretario deberá ser sugeto de probidad, talento y letras, y digno por todas sus circunstancias de la confianza de la Junta. Asistirá á las sesiones: dará razon de los negocios que hayan de tratarse: extenderá el Acta, que deberá quedar sentada en un libro destinado al objeto, rubricada por el Presidente y por él: llevará la correspondencia de la Junta con todas las Autoridades y Corporaciones que debieren tenerla con ella: tendrá a su cargo otro libro en que se pongan las censuras acordadas de los impresos que se examinen en la Junta: dará las certificaciones que esta mandare dar.
6. Habrá un Oficial escribiente que auxilie al Secretario en el desempeño de su encargo.
7. Habrá tambien un Portero, que practicará personalmente las diligencias precisas al Servicio; preparará la sala de las sesiones, y asistirá á la puerta mientras se celebren.
8. Sera privativo de la Junta Suprema el nombramiento de Secretario, Oficial escribiente y Portero, en todas sus vacantes; dando aviso de él del primero á las Córtes y á todas las Juntas Provinciales para su inteligencia.
9. Será igualmente privativo de la misma el separar estos individuos quando lo juzgare necesario.
10. En caso de vacante en alguna de las plazas de la Junta por qualquiera causa fisica ó legal, dará la Junta parte de ella á las Córtes para que procedan á nuevo nombramiento.
11. Estas plazas se sirven sin sueldo ni emolumento alguno.

CAPITULO II.

DE LAS SESIONES DE LA JUNTA SUPREMA.

12. La Junta se reunirá en el sitio que á este fin destine el Gobierno, capaz, y preparado con la decencia correspondiente para celebrar sus sesiones, y establecer en él la Secretaría.
13. Habrá una sesion ordinaria todas las semanas, en la cual se evacuarán los negocios corrientes.
14. Ademas de estas Juntas ordinarias habrá sesion extraordinaria siempre que la gravedad ó urgencia de algun negocio lo requiera, y en estos casos deberán ser citados todos los vocales.

15. Quando algun individuo no pueda asistir por indisposicion ú otro motivo , lo avisará al Presidente.
16. Las sesiones empezarán siempre por leerse el Acta de la Junta anterior.
17. Los negocios se decidirán á pluralidad absoluta de votos.
18. No habrá Acta sin la concurrencia á ella de la mayoría de los vocales.
19. En la extension de los acuerdos se expresará la decision de la Junta, con los fundamentos que la han motivado, y el número de votos que se hayan reunido en pro y en contra de la resolucion.
20. Las votaciones se leerán por el órden de nombramiento, empezando por el mas moderno. El Presidente votará el postrero, qualquiera que fuere su antigüedad.
21. Ningun individuo podrá votar sobre asunto á cuya vista no haya asistido: pero cuando habiendo asistido á ella, no pudiese concurrir personalmente el dia de la votacion, podrá hacerlo por escrito, dirigiendo su voto al Presidente en pliego cerrado.
22. Qualquiera individuo tiene accion á que su voto particular se ponga en las Actas por referencia; mas siempre constarán en el libro de Censuras los votos particulares que difieran de la mayoría en todo lo que verse sobre calificacion de impresos.

CAPITULO III.

DE LOS NEGOCIOS , Y MODO DE PROCEDER EN ELLOS.

23. Las Juntas de Censura no procederán de oficio á la calificacion de ningun impreso.
24. Remitido el impreso á la Junta Censoria, así Suprema como de Provincia, por el Juez ó Magistrado á quien corresponda, y verificada la censura, se devolverá por la Junta con su calificacion, expresando los fundamentos de ella.
25. Quando juzgare la Junta que el impreso debe ser detenido, lo expresará así en la primera censura para que el Juez proceda á recoger los exemplares con arreglo al articulo 15 del Decreto de 10 de Noviembre de 1810 sobre la Libertad de Imprenta.
26. Si el interesado no se conformare con la primera censura, de que el Juez le deberá dar copia, hará sobre ella las observaciones que tuviere por oportuno, para que, devuelto al Juez el expediente, lo pase de nuevo á la Junta, á fin de que dé sobre él su segunda calificacion.

27. La Ultima censura de la Junta se pasará al Juez en los mismos términos que la primera.

28. Si esta segunda censura fuere dada por la Junta Provincial, la hará saber el Juez al interesado, por si no se conformare con ella, y quisiere usar del recurso á la Suprema.

29 Si quisiere usar de él, remitirá el Juez á la Junta Suprema el impreso junto con las dos calificaciones de la Provincial y las contestaciones del interesado. 30. Los términos que deban fixarse para la calificacion de los impresos á las Juntas Provinciales de Censura y á la Suprema en su caso, y no ménos los que se señalaren al interasado para sus respectivas contestaciones, seran designados por el Juez con arreglo á lo que determinaren las leyes que rijan en la materia.

31. Qualquiera que sea el estado del expediente, siempre que el interesado dexare pasar el término señalado por el Juez para contestar á la censura, se entiende que ha desamparado su causa; y el Juez se atenderá á la última calificacion para sus procedimientos ulteriores.

32. Desde el momento en que el interesado se conformase con la censura de la Junta, no reclamando de ella, ni usando de allí en adelante del remedio de la ley, el Juez deberá proceder con arreglo á dicha calificacion; y á nadie será licito pedir que se censure de nuevo el impreso, ni por la misma Junta, ni por la Suprema en su caso.

33. Quantos expedientes é impresos se remitan á las Juntas de Censura, se enviaran francos de porte á costa de los interesados.

34. De todo impreso denunciado se remitirá un exemplar á la Junta que lo califique, á fin de que quede en su Archivo corno fundamento de la censura que diere.

35. La Junta Suprema hará directamente á las Córtes las representaciones que juzgare oportunas para sostener la Libertad de la imprenta y demas objetos de su instituto, reclamando ante las mismas de las contravenciones que notaren de los Decretos que tratan de esta materia por parte de los Jueces, ó de qualesquiera otras autoridades.

CAPITULO IV DE LAS JUNTAS DE PROVINCIA

36. Cada una de la Juntas de Provincia consta de cinco individuos, con arreglo al citado Decreto de la Libertad de Imprenta. Estos son

nombradas por las Córtes á propuesta de la Suprema, para la qual tomará los informes que tuviere por convenientes.

37. Tendrá tambien cada Junta un Secretario y un Portero nombrados por ella: cuyas funciones serán respectivamente las mismas que quedan prevenidas para la Suprema.

38. Hecho el nombramiento de que habla el artículo 36, la Junta Suprema lo comunicará á la de Provincia para que lo ponga en noticia del interesado; el qual en la primera sesion hará el juramento prevenido, en manos de su Presidente.

39. Si el interesado renunciase la plaza, acudirá á las Cortes por el conducto de la Junta Suprema.

40. En los casos de nulidad del nombrado, ó de vacante de alguna plaza, la Junta subalterna dará parte de ello á la Suprema, quien en seguida hará á las Córtes la propuesta correspondiente.

41. Estas plazas se sirven como las de la Suprema, sin sueldo ni emolumento alguno.

42. En los casos de contravencion al Decreto 6 Decretos de la Libertad de imprenta por parte de los Jueces y otras Autoridades, y de ser atropelladas las facultades de las Juntas, harán estas su reclamacion á las Córtes por el conducto de la Suprema.

43. En iguales términos se dirigirán á las Córtes cuando les ocurriesen dudas en el desempeño de sus obligaciones.

44. Las juntas de Provincia establecerán para su régimen particular el Reglamento económico interior que mas convenga á su situacion y circunstancias respectivas.

45. Se les señalará para reunirse, si la pidiesen, una pieza decente en las casas de ayuntamiento ú otro edificio público.

46. Las Juntas de Provincia estan autorizadas á representará las Córtes por el conducto de la Suprema quanto crean conducente á sostener la Libertad de la imprenta y demas fines de su instituto.

47. Las Juntas de Provincia observarán en su caso lo que para el órden y método de proceder se establece respecto de la Suprema, en los artículos 2, 3, 4, 5, 8, 9, 14, 15,16, 17, 18, 19, 20, y 21 de este Reglamento. Cádiz 8 de Abril de 1313. Es copia.

Decret sobre els drets d'autor. 16 de juny de 1813

Don Fernando VII por la gracia de Dios y por Mª Constitucion de la Monarquia Española... Sabed que las Cortes han decretado los siguiente:

Las Cortes generales y extraordinarias, con el fin de proteger el derecho de propiedad que tienen todos los Autores sobre sus escritos, y deseando que estos no queden algun dia sepultados en el olvido, en perjuicio de la ilustracion y literatura nacional, decretan:

1°. Siendo los escritos una propiedad de su Autor, este solo, ó quien tuviese permiso, podrá imprimirlos durante la vida de aquel quantas veces los conviniere, y no otro, ni aun con pretextos de notas o adiciones. Muerto el Autor, el derecho exclusivo de reimprimir la obra pasará a sus herederos por el espacio de diez años contados desde el fallecimiento de aquel. Pero si al tiempo de la muerte del Autor no hubiese aun salido a la luz su obra, los diez años concedidos á los herederos se empezaran a contar desde la fecha de la primera edicion que hicieren.

2°. Quando el Autor de una obra fuere un Cuerpo colegiado, conservará la propiedad de ella por el término de quarenta años contados desde la fecha de la primera edicion.

3°. Pasado el término de que hablan los dos articulos precedentes, quedaran los impresos en el concepto de propiedad comun, y todos tendrán expedita la accion de reimprimirlos quan les pareciere.

4°. Siempre que alguno contraviniera á lo establecido en los dos primeros artículos de este Decreto, podrá el interesado denunciarle ante el Juez, quien le juzgará con arreglo á las Leyes vigentes sobre usurpacion de la propiedad ajená.

5°. Lo mismo se entenderá de los que fraudulentamente hicieren reimpressiones literales de qualquiera papel periódico, o de alguno de sus números.

Lo tendrá entendido la Regencia del Reyno para su cumplimiento, y los hará imprimir, publicar y circular.

Florencio Castillo, Presidente.= José Domingo Rus, Diputado Secretario .-=Manuel Goyanes, Diputado Secretario,.

Dado en Cádiz a 10 de junio de 1813 .- a La Regencia del Reyno”

Por tanto mandamos a todos los Tribunales, Justicias, Gefes, Gobernadores y demás Autoridades, así civiles como militares y

eclesiásticas, de qualquiera clase y dignidad, que guarden y hagan guardar, cumplir y executar el presente Decreto.

Tendreislo entendido, y dispondreis se imprima, publique y circule.=
L. de Borbon, Cardenal de Scala, Arzobispo de Toledo, Presidente .=
Pedro de Agar .= Gabriel Ciscar.

En Cadiz a 11 de Junio de 1813 .= A D. Antonio Cano Manuel
De orden de SA lo traslado a V SS para su inteligencia y cumplimiento en la parte que le corresponde. Dios guarde a v.ss.
muchos años. Cadiz 12 de Junio de 1813 =Antonio Cano Manuel

S^{res.} Go^{vres.} del Obispado de Barcelona

6

Prohibició d'entrada de llibres procedents de França. 1815

NOS DON FRANCISCO JABIER MIER Y CAMPILLO, POR LA GRACIA DE DIOS y de la Santa Sede Apostólica, Obispos de Almeria, caballero Gran Cruz de la Real y distinguida Orden Española de Carlos III, del Consejo de v.M., é Inquisidor General en todos sus Reynos y Señoríos

A todos los fieles habitantes o moradores en ellos, de qualquier estado, calidad, órden ó dignidad que sean:

Sabed: Que á nuestra noticia ha llegado, y á toda la España es bien notorio, que entre los males que nos atrajo la invasion enemiga en

1808, y en la ausencia y cautividad de nuestro amado Monarca, no ha sido menor la libertad de pensar y escribir con tal desafuero que por el espacio de cinco años se vió nuestra piadosa y católica nacion inundada de folletos, periodicos, paples volantes y escritos perversos que andaban en manos de todos con ruina de sus almas.

Abolido el Santo Oficio en las provincias sojuzgadas por el impío tirano, y en las libres entorpecido primeramente en sus funciones, y despues estinguido de hecho, no alcanzando los clamores y el zelo de los RR. Obispos a contener tan grave mal, no hubo ya dique que represara á los ingenios libres y amantes de novedades; y el desenfreno de escribir, autorizado por la libertad de imprenta, llegó a tal extremo, que no solo se publicaban diariamente escritos en todo sentido perniciosos, y sí tambien se reimprimieron obras ya antes justamente condenadas por el Santo Oficio, y algunas que lo estaban por el juicio de toda la Iglesia.

Nos pues desde el dia en que por la bondad de nuestro católico y piadoso Monarca volvimos al egercicio de las funciones de nuestro ministerio, incesantemente hemos trabajado en atajar los males que á los fieles pudiera causar la lectura de tantas producciones de tinieblas. Pero resueltos á proceder siempre con delicadeza, circunspeccion, madurez y detenimiento acostumbrado en el Santo Oficio, no siendo posible en mucho tiempo verificar el examen, censura, y demas legales y esquisitas diligencias que deben preceder a la individual y calificada prohibicion de tantos escritos nocivos; y urgiendo por otra parte la necesidad de arrancar cuanto antes de las manos de los fieles todo libro, papel ó folleto de ideas ó peligrosas ó aventuradas, ó de cualquier modo contrarias a la doctrina de la Santa Religion que profesamos, y a la fidelidad debida al Soberano que hemos jurado; despues de renovar, como renovamos las prohibiciones contenidas en los anteriores Edictos en la forma que en ellos se espresan, y condenar señaladamente las obras que se anotaran; hemos venido tambien en mandar, con acuerdo y parecer de los Señores del Consejo de SM de la Santa y general Inquisicion, se recojan y entreguen al Santo Oficio hasta que sean examinadas y calificadas todas las que se incluyen en este Edicto por lista alfabética prohibiendo su lectura y retencion, bajo las penas que se dirán: declarando además, como declaramos, incluidos en esta lista cualquiera otro libro ó papel impreso ó manuscrito que esté comprendido por qualquier capítulo en las

reglas del indice, como son los calumniosos, ó detractorios de la buena fama del prógimo, los injuriosos á personas constituidas en dignidad, á instituciones ó corporaciones eclesiásticas y al Santo Oficio, y los que de qualquiera modo fomenten ideas republicanas, sediciosas, y capaces de perturbar el órden público y establecido. Por la misma razon, y con no menores motivos que los que tuvo el Santo Oficio para mandar en el Edicto de 13 de Diciembre de 1789 que se recogiera y entregara todo papel que viniera de Francia y contuviera ideas revolucionarias, se manda lo mismo con respecto á los que hayan podido venir ó en adelante vinieren, con tal que en ellos se viertan especies de qualquier modo injuriosas á nuestro Gobierno, ó que autoricen la intrusión y la tirania de los usurpadores de los Tronos y enemigos del Altar.

PROHIBIDOS AUN PARA LOS QUE TIENEN LICENCIA

Breve ensayo sobre el fanatismo. P.D.B.Y.H.P.: folleto impreso en Madrid en 1813: por temerario, calumnioso, escandaloso y subversivo de la Fe y buenas costumbres.

Conversacion entre el Cura y el Boticario de la villa de Porriño sobre el tribunal de la Inquisicion: folleto en 12º Cadiz 1812: por contener proposiciones falsas, erróneas, capciosas, inductivas á la heregía, é injurias al Santo oficio.

Diccionario Crítico-burlesco: impreso en Cádiz, y reimpresso en otras partes: por contener proposiciones respectivamente falsas, impias, heréticas, temerarias, erroneas, *piarum aurum* ofensivas, é injuriosas al estado Eclesiástico, secular y regular, al Santo Oficio, &c, &c.

[...]

Por tanto, queriendo prevenir con oportuno remedio el daño que de la lectura de dichos, libros, folletos y papeles se pueden seguir á los Fieles y á la Religion católica, por estar divulgados y estendidos en estos Reynos, hemos mandado se prohiban y recojan respectivamente, para que ninguna persona los pueda vender, leer ni retener impresos ni manuscritos, en qualquiera lengua ó impresión que lo estén, pena de escomunion mayor *latae sententiae*, y de doscientos ducados para gastos del Santo Oficio y demás establecidas por derecho.

En su consecuencia, por tenor del presente exhortamos y requerimos, y siendo necesario en virtud de santa obediencia, so la pena dicha de escomunion mayor y pecuniaria, mandamos que desde el dia en que este nuestro Edicto os fuere leído ó publicado, ó como de él supiéredes en qualquiera manera hasta los seis primeros siguientes, los quales os damos y asignamos por canónica monicion en tres términos, y el ultimo perentorio, traigais, exhibais y presenteis ante Nos, ó ante los Tribunales de Provincia, ó sus Comisarios residentes en los lugares de su respectivo distrito, dichos libros, folletos y papeles, para que nos remitan los que tuviéredes, y manifesteis los que otras personas tuvieren y ocultaren. Y lo contrario haciendo, dichos términos pasados, los que contumaces y rebeldes fuéredes en no hacer y cumplir los susodicho, Nos desde ahora para entonces, y desde entonces para ahora, ponemos y promulgamos en vos y cada uno de vos la dicha sentencia de escomunion mayor, y os habemos por incursos en las dichas censuras y penas; y os apercibimos que procederemos contra vos á la execucion de ellas, y como hallemos por derecho. En testimonio de lo qual mandamos dar y dimos este nuestro Edicto firmado de nuestro nombre, sellado con nuestro sello, y refrendado del infraescrito Secretario de SM y del Consejo, en Madrid a veinte y dos de Julio de mil ochocientos quince.

Francisco Javier, Obispo Inquisidor General

D. Cristobal de Cos y Vivero, Secretario del Rey nuestro Señor y del Consejo

Lugar del Sello

Es copia del Edicto Original, que existe en el secreto de esta Inquisicion de Barcelona, á que me refiero; y certifico hoy trece de Agosto de mil ochocientos quince. D. Josef Abélla y Canals, Secretario

7

Prohibició dels Catecismes. 1816

ILMO. Sr.

Con esta fecha se comunica á las Chancellerías y Audiencias, Corregidores, Gobernadores y Justicias del Reino de orden del Consejo lo siguiente:

“Con noticia que tuvo el Consejo de que á la sombra de las llamadas nuevas instituciones y para generalizar sus perniciosos principios se habian impreso y circulaban en el Reyno varios folletos con título de Catecismos políticos y religiosos, y otros semejantes, y aun de que algunos de ellos estaban recibidos en las escuelas de primeras letras para la enseñanza de la niñez, movido de justo zelo por el mejor desempeño de uno de los principales encargos que le estan hechos por las leyes, que es el de velar incesantemente sobre la educacion publica, á fin de que por medio de las escuelas no se impriman en el corazon de la juventud máximas contrarias á la Religion y al Estado, acordó en 8 de julio del año 1814 expedir, como en efecto expidió, carta circular á los M. RR. Arzobispos, RR. Obispos y demás Prelados eclesiásticos con encargo de que haciendo recoger en sus respectivas diócesis y territorios un ejemplar de todos y cada uno de los expresados folletos, asi de los recibidos en las escuelas como de los publicados y circulantes en los pueblos de su respectiva jurisdiccion, los remitiesen al Consejo, informando al mismo tiempo sobre cada uno quanto contemplasen digno de noticia y consideracion de este Tribunal.

En su consecuencia se le remitieron, entre otros, cinco impresos titulados el 1º *Catecismo político arreglado á la Constitución de la Monarquía Española para ilustracion del pueblo, instruccion de la*

juventud y uso de las escuelas de primeras letras de D. J.C. en Córdoba, en la Imprenta Real de D. Rafael García Dominguez, año de 1812. El 2º *Catecismo patriótico ó breve exposicion de las obligaciones naturales, civiles y religiosas de un buen Español, compuesto por un Párroco del Arzobispado de Toledo*: Madrid imprenta de Ibarra 1813. El 3º *Lecciones políticas para el uso de la juventud Española por el Dr. D. Manuel Cepero, Cura del Sagrario de Sevilla*, impreso en la misma por D. Josef Hidalgo, año de 1813. El 4º *Catecismo político Español constitucional a imitacion del de Doctrina cristiana compuesto por el señor Reinoso presenta al público E.D.D.E.A.* en Málaga en la oficina de D. Luis Carreras, año 1814. Y el 5º *Catecismo cristiano político compuesto por un Magistrado para la educacion de su hijo, y dado á luz por el Ayuntamiento de Antequera para el uso de sus escuelas*, impreso en la misma por la viuda e hijos de Galvez, año de 1814; y habiendo encargado su examen y calificacion á personas de conocida integridad y sabiduría, manifestaron en las censuras que hicieron de dichos folletos que la doctrina que contenían era subversiva, manifestaron en las censuras que hicieron de dichos folletos que la doctrina que contenian era subversiva, sediciosa y destructora del órden publico y de la tranquilidad del Estado; conformándose el Consejo con el dictamen de los mismos tres Señores Fiscales ha resuelto prohibir la lectura y enseñanza de los expresados Catecismos de los pueblos de estos Reinos, y mandar que espida carta circular á las Autoridades y Justicias de ellos para que procedan a recoger todos los egeplares de las respectivas ediciones de dichos folletos, exigiendo las de los lugares donde se hubiese verificado la impresion; que los impresores les den razón individual de los autores de las anónimas, y lo remitan todo al Consejo con noticia circunstanciada de los que resultare, y de quedar egecutado; y que se ruegue y encargue, como se hace con esta fecha, á los M. RR. Arzobispos, RR Obispos y demas Prelados Eclesiásticos con jurisdiccion *vere nullius* que concurren por su parte al logro de tan saludables fines, acordando las disposiciones que les correspondan para que tenga puntual observancia lo que queda prevenido”.

Y lo participo á v.i. para los fines contenidos en la misma circular, y que la comunique á las personas que dependan de su jurisdiccion; y de su recibo se servirá v.i. darme aviso.

Dios guarde a v.i. muchos años. Madrid, 9 de Febrero de 1816.

Manuel Juan de Santisteban

8

Tarifas per a l'obtenció de llicència. La taxa. 1818

[Durant molts anys s'havia de pagar per aconseguir una llicència, *la taxa*. Ferran VII va publicar un Real Decret el 5 d'agost de 1818 amb les *Tarifas de los servicios con que se debe contribuir por las dispensas de ley y gracia de los Consejos* algunes de les quals es referien a la impremta]:

55. Por cada licencia para impresión de un libro ú obra
cualquiera que sea, sesenta 60
rs.
56. Por la que se conceda por reimprimir .....
30 rs.
57. Si fuere con privilegio exclusivo al autor, ... doble
cantidad
58. Si no fuere el autor o no tuviere título inmediato de él, siendo
por
diez años, mil y doscientos .....
1200 rs.
59. Y si por cinco, seiscientos.....
600 rs.

9

Dret de portes. 1819

Muy Ill^{tre} S^{or}

Los Consules del Colegio de Libreros é Impresores de la presente Ciudad llenos de respeto y veneración exponen a vs: Que si se siguen pagando en esta ciudad los nuevos d^{ros}. de puertas que se han puesto en ellas, en conformidad a unas tarifas que hasta ahora nadie ha visto, por no haberse publicado, deben necesariam^{te} despedirse por parte de trece ó catorce imprentas todos los oficiales que trabajan en ellas, padres de un crecido número de familias que van á quedar en la mayor mendicidad.

Pague en hora buena el papel d^{ro}. de consumo que corresponda, pero sea esto en su caso y lugar. Nadie ignora que el papel impreso no circula inmediatam^{te}, que se almacena, y que llega su despacho á retardarse diez, quince, veinte o mas años, como la circunstancia que no se oculta a ningun viviente, que para que un libro solo pueda producir alguna utilidad, es necesario imprimir mil quinientos ejemplares, los quales muchas veces en lugar de producirse, son una verdadera carga del impresor quando el Gobierno prohíbe su circulacion y venta, por mas que haya sido impreso con las licencias necesarias.

Esta Consideracion debió haberse tenido presente indispensablem^{te} en la formación de las tarifas expresadas, y así es que por no haberse acordado de ella, y atacado fuertemente el artículo 1° que forma el principal objeto de la imprenta, y los secundarios de pergaminos y badanas tan necesarias para la enquadernacion de los impresos; el noble arte de la imprenta, que tan rapidos progresos estaba haciendo en esta Ciudad, va a desaparecer de ella de un momento á otro y desapareceran igualmente de la misma todos los libreros si tienen que pagar el recargo de seis por ciento que se ha puesto sobre los libros que se reciben del país, supuesto que es imposible que en una misma ciudad ó provincia y aun en un mismo reyno, puedan imprimirse todos los libros.

Una Cuota moderada podria ser lo que tal vez convendria en las circunstancias actuales, en consideracion á lo que acabamos de exponer, porque el paso que por su moderacion podrían sufrirla los individuos del Colegio que representamos, auxiliarían estos con ella las atenciones de la monarquía.

Sin embargo temiendo los exponentes presente que SM dispuso en el art^o 13 del real decreto de treinta de mayo de mil ochocientos

diez y siete, que en las Ciudades capitales de provincia se establecieran d^{ros.} de puertas correspondientes a la Contribucion general, creen que en lugar de haberse aumentado á esta Ciudad, se le debieron disminuir, supuesto que es un hecho público que Barcelona ha contribuido por d^{ros.} de puertas el año pasado con unos siete millones de reales: que Cataluña contribuye con veinte y uno, y que dista infinitam^{te} esta Ciudad de poder ser considerada una tercera parte de las forman el todo del P^{rado}.

A nadie hasta ahora se le ha ocurrido pueda pagar mas la parte que el todo, y esto parece imposible, es lo que sucederia en esta Ciudad si siguiesen pagandose los d^{ros.} de puertas que se han hecho pagar desde el dia 1° del Corriente mes, quando ningun aumento debia haberse hecho en la hipotesis que Barcelona forme la 3ª parte de Cataluña, y en el hecho de que esta paga anualm^{te} veinte y un millones y aquella dio unos siete millones en el año pasado.

Quizá no dudará vs que si siguiese cobrandose lo que hasta ahora se ha cobrado por d^{ro.} de puertas desde el 1° dia del año, que no bajaria de quarenta millones lo que pagaria esta Ciudad, que es tanto como decir que ella sola pagaria el doble ó casi el doble de la que contribuye anualm^{te} Catalunya. Si tal fuese la intencion de SM Barcelona dentro de pocos meses habria acabado políticam^{te} su existencia, y con ella acabarían con la natural millares de millares de familias, porque no sabrían en que ni donde ocuparse para procurarse el alimento necesario.

No dudan los expon^s que conociendo vs del mismo modo se dignará acoger benignam^{te} esta representacion a fin de que llegando por su conducto a los pies del trono se digne el Rey N.S. tomar las providencias convenientes para que se atajen desde luego tamaños males; asi que

Suplican a vs los Consules infr^{os.} que penetrado de quanto acaban de exponer se sirva elevar esta reverente suplica a SM para que se digne poner bajo su amparo y proteccion á tantas familias que solo desean mantenerse con su trabajo y contribuir al mismo tiempo con todo lo que se les haga pagar por d^{ros.} de consumo sin destruccion de su oficio.

Así lo esperan de la conocida justificación de vs, Barcelona y Enero
9 de 1819

Agustin Roca / Juan Sellent [la lletra és de Sellent]

10

Llei d'impremta. 1820

GOBIERNO POLÍTICO SUPERIOR
DE CATALUÑA
Seccion de Gobierno político

CIRCULAR

El Escmo. Sr. Secretario de Estado y del Despacho de la
Gobernacion de la Península, me ha dirigido un ejemplar impreso de
la ley de imprenta cuyo tenor es como sigue:

Don Fernando VII por la gracia de Dios y por la Constitucion de la
Monarquia Española, Rey de las Españas, á todos los que las
presentes vieren y entendieren, sabed: Que las Cortes han
decretado, y Nos sancionamos lo siguiente:

“Las Cortes despues de haber observado todas la formalidades
prescritas por la Constitucion, han decretado lo siguiente:

TITULO I. *Extension de la libertad de imprenta.*

ARTÍCULO 1º Todo español tiene derecho de imprimir y publicar sus
pensamientos sin necesidad de previa censura.

2º Se exceptúan solamente de esta disposicion general los escritos
que versen sobre la sagrada Escritura y sobre los dogmas de

nuestra santa religion, los cuales no poran imprimirse sin licencia del Ordinario.

3° No podrá negar el Ordinario esta licencia sin previa censura, de la cual se dará traslado al autor ó editor; y si este no se conformase con ella, podrá contestar, exponiendo sus razones para que recaiga sobre el escrito una segunda censura.

4° Si esta fuere contraria á la obra, podrá recurrir el interesado á la Junta de proteccion de la libertad de imprenta, de que se hablará después, la cual pasará el escrito con su dictámen al Ordinario, para que este con mayor instrucción conceda o niegue la licencia; lo que deberá hacer en un término de tres meses cuando mas, contados desde que el autor presente por primera vez la obra.

5° En el caso de que el Ordinario rehusase dar a licencia, ó faltase de cualquier modo á lo prescrito en los artículos anteriores, el interesado podrá recurrir á la Junta de proteccion de libertad de imprenta, la que lo elevará a las Cortes.

TITULO II *De los abusos de la libertad de imprenta*

ART. 6° Se abusa de la libertad de imprenta expresada en el articulo 1° de los modos siguientes: Primero: publicando máximas o doctrinas que conspiren de un modo directo a destruir ó trastornar la religion del Estado ó la actual Constitucion de a Monarquía. Segundo: cuando se publican máximas o doctrinas dirigidas a excitar la rebelion ó la perturbación de la tranquilidad pública. Tercero: incitando directamente á desobedecer alguna ley o autoridad legítima, ó provocando á esta desobediencia con satiras ó invectivas. Cuarto: publicando escritos obscenos, ó contrarios a las buenas costumbres. Quinto: injuriando á una o más personas con libelos infamatorios que tachen su conducta privada, y mancille su honor ó reputación.

7° En el caso de que un autor o editor publique un libelo infamatorio, no se eximirá de la pena que más adelante se establece en esta ley, aun cuando ofrezca probar la imputacion injuriosa; quedando además al agraviado la accion expedita para acusar al injuriante de calumnia ante los tribunales competentes.

8° Pero si en algun escrito se imputaren delitos cometidos por alguna corporacion ó empleado en el desempeño de su destino, y el autor o editor pabrare su aserto, quedara libre de toda pena.

9° Lo mismo se verificará en el caso de que la inculpacion contenida en el impreso se refiera á crímenes ó maquinaciones tramadas por cualquier persona contra el Estado.

TITULO III *Calificacion de los escritos, según los abusos especificados en el título anterior*

ART. 10 Para la censura de toda clase de delitos denunciados como abusivos de la libertad de imprenta se usará de las calificaciones siguientes: 11. Los escritos que conspiren directamente a transtornar ó destruir la religion del Estado ó la Constitución actual de la Monarquía, se calificaran con la nota de *subversivos*.

12. Esta nota de *subversion* se graduará según mayor ó menor tendencia que tenga el escrito a trastornar ó destruir del estado, ó actual Constitucion de la Monarquía. Esta graduacion se hará del modo siguiente: *subversivo en grado primero, en segundo y en tercero*.

13. Los escritos en que se publican máximas o doctrinas dirigidas á excitar la rebelion o la pertubacion de la tranquilidad pública se calificaran con la nota de *sediciosos*, siguiendose la misma graduacion que en el articulo anterior.

14. El impreso en que se incite directamente á desobedecer las leyes ó las autoridades legítimas se calificará de *incitador á la desobediencia en primer grado*, y aquel en que se provoque á esta desobediencia con sátiras ó invectivas de *incitador en grado segundo*.

15. La obras escritas en lengua vulgar, que ofendan á la moral ó la decencia pública, se calificaran con la nota de *obscenas, ó contrarias a las buenas costumbres*.

16. Finalmente los escritos en que se vulnere la reputación ó el honor de los particulares, tachando su conducta privada, se calificaran de *libelos infamatorios*.

17. Todo impreso en que se injurie á las augustas Personas de los Monarcas ó Gefes supremos de otras naciones, ó en que se excite directamente a sus subditos á la rebelion, será tambien calificado por los Jueces de hecho con las notas de *injurioso o sedicioso*; imponiendose á la persona responsable del impreso las penas que se designarán en esta ley para estas dos calificaciones y sus varios grados.

18. No se podrá usar bajo ningun pretexto de otra calificacion mas que de las expresadas en los artículos anteriores; y cuando los

Jueces de hecho no juzguen aplicable a la obra ninguna de dichas calificaciones, usaran de la fórmula siguiente: *absuelto*.

TITULO IV *De las penas correspondientes á los abusos.*

ART. 19 El autor ó editor de un impreso calificado de *subversivo en grado primero* será castigado con la pena de seis años de prision, entendiendose esta no en la carcel pública, sino en otra lugar seguro. El de *tercer grado* con dos; quedando ademas privado el delincuente de su empleo y honores, y ocupandosele tambien las temporalidades si fuese eclesiástico. 20. A los autores ó editores de escritos sediciosos en primero, segundo y tercer grado se aplicaran las mismas penas designadas contra los autores o editores de obras *subversivas* en sus grados respectivos.

21. El autor de un escrito que incite directamente a la desobediencia de las leyes ó de las autoridades será castigado con un año de prision; y el que provoque á esta desobediencia con sátiras o invectivas pagará una multa de cincuenta ducados; y sino pudiere satisfacer esta cantidad sufrirá un mes de prision.

22. Por el escrito *obsceno ó contrario á las buenas costumbres*, pagará el autor ó editor una multa equivalente al valor de mil y quinientos ejemplares de dicho escrito al precio de venta; y si no pudiere pagar esta cantidad se le impondrá la pena de cuatro meses de prision.

23. Según la gravedad de las injurias, atendidas todas las circunstancias, procederan los jueces de hecho á calificar el escrito de *injurioso en primero, segundo y tercer grado*: por el primero se aplicará la pena de tres meses de prision, y una multa de mil y quinientos reales: por el segundo dos meses de prision, y la multa de mil reales; y por el tercero un mes de prision y quinientos reales: al que no pudiere pagar la multa se le duplicará el tiempo de prision.

24. La reincidencia será castigada con doble pena; y en los delitos que tubieren señalada graduacion se impondrá al culpable la pena doble correspondiente al grado en se verifique dicha reincidencia.

25. Además de las penas especificadas en los artículos anteriores serán recogidos cuantos ejemplares existan por vender de las obras que declaren los Jueces comprendidas en cualquiera de las calificaciones expresadas en el título 3º; pero si solo declarasen

comprendida en dicha calificación un parte del impreso, se suprimirá esta, quedando libre y corriente el resto de la obra.

TITULO V *De las personas responsables*

ART. 26. Será responsable de los abusos que cometa contra la libertad de imprenta el autor ó el editor del escrito, a cuyo fin deberá uno ú otro firmar el original, que debe quedar en poder del impresor.

27. El impresor será responsable en los casos siguientes: Primero: cuando siendo requerido judicialmente para presentar el original firmado por el autor ó editor, no lo hiciere. Segundo: cuando ignorándose el domicilio del autor ó editor llamado a responder en juicio no dé el impresor razon fija del expresado domicilio, o no presente alguna persona abonada que responda del conocimiento del autor ó editor de la obra, para que no quede el juicio ilusorio.

28. Los impresores estan obligados a poner sus nombres y apellidos, y el lugar y año de la impresión en todo impreso, cualquiera que sea su volumen; teniendo entendido que la falsedad en alguno de estos requisitos se castigará como omisión absoluta de ellos.

29. Los impresores de obras o escritos en que falten los requisitos expresados en el artículo anterior seran castigados con cincuenta ducados de multa, aun cuando los escritos no hayan sido denunciados, o fueren declarados *absueltos*.

30. Los impresores de los escritos calificados con algunas de las notas comprendidas en los artículos 11, 12, 13, 14, 15, y 16, que hubiesen omitido o falsificado alguno de los indicados requisitos, pagaran una multa de quinientos ducados.

31 Cualquiera que venda uno ó mas ejemplares de un escrito mandado recoger con arreglo á esta ley, pagará el valor de mil ejemplares del escrito a precio de venta.

TITULO VI *De las personas que pueden denunciar los impresos*

ART. 32. Los delitos de *subversion* y *sedicion* produzcan acción popular, y cualquier español tendrá derecho para denunciar á la autoridad competente los impresos que juzgue *subversivos* ó *sediciosos*.

33. En todos los casos, excepto los de injurias, en que se abuse de la libertad de imprenta, deberan el Fiscal nombrado al efecto, ó los

Síndicos del Ayuntamiento constitucional, denuncia de *oficio*, ó en virtud de excitación del Gobierno ó del Gefe político de la provincia, ó de los Alcaldes constitucionales.

34. El Fiscal, que se menciona en le articulo anterior, deberá ser un letrado nombrado anualmente por la Diputacion provincial, pudiendo ser reelegido. Los impresores deberan pasar á este Fiscal un ejemplar de todas las obras o papeles que se impriman en la respectiva provincia, bajo la pena de cinco ducados por cada contravencion.

35. En los casos de injurias solo podrán acusar las personas á quienes las leyes conceden esta accion.

TITULO VII *Del modo de proceder en estos juicios*

ART 36 Las denuncias de los escritos se presentaran ó remitiran á uno de los Alcaldes constitucionales de la capital de provincia, para que se convoque a la mayor brevedad posible los Jueces de hecho de que se trata en los articulos siguientes.

37. Estos Jueces de hecho serán elegidos anualmente á pluralidad absoluta de votos por el Ayuntamiento constitucional de las capitales de provincia dentro de los quince primeros dias de su instalación, cesando en este mismo dia los Jueces del año anterior, los cuales podrán ser reelegidos.

38. El número de estos *Jueces de hecho* será el triple del de los individuos que compongan el Ayuntamiento.

39. Para ejercer este cargo se necesita ser ciudadano en el ejercicio de sus derechos, mayor de veinte y cinco años, y residente en la capital de la provincia.

40. No podran ser nombrados Jueces de hecho los que ejerzan jurisdiccion civil ó eclesiastica, los Gefes políticos, los Intendentes, los Comandantes generales de las armas, los Secretarios del Despacho, y los empleados de sus Secretarías, los Consejeros del Estado, ni los empleados en la servidumbre de Palacio.

41. Ningun ciudadano podrá excusarse de este cargo, á menos que tenga alguna imposibilidad física ó moral á juicio del Ayuntamiento.

42. En el caso de que algún Juez de hecho sin haber antes justificado algun impedimento legal dejare de asistir al juicio, el Alcalde constitucional, o el Juez de primera instancia en su caso, despues de citarle por tres veces, le impondrá una multa, que no podrá bajar de doscientos reales, ni pasar de cuatrocientos.

43. Hecha la denuncia de un escrito, uno de los Alcaldes constitucionales, acompañado de los Regidores y del Secretario del Ayuntamiento, hará sacar por suerte nueve cédulas en que esten escritos los nombres de los Jueces de hecho; verificado lo cual y sentados los nombres en un libro destinado al efecto, citará el Alcalde á dicho Jueces.

44. Reunidos estos nueve Jueces a la hora señalada por el Alcalde en el edificio destinado al efecto, les recibirá el juramento siguiente: Jurais haberos bien y fielmente en el cargo que se os confia, diciendo con imparcialidad y justicia en vista del impreso y denuncia que se os va á presentar, si ha ó no lugar á la formacion de causa? – Si asi lo hicieres, Dios os lo premie; y si no os lo demande.

45. En seguida se retirará el Alcalde, y quedando solos los nueve Jueces de hecho, examinaran el impreso y la denuncia; y despues de conferenciar entre sí sobre el asunto declaran *si ha lugar ó no lugar a la formación de causa*; necesitandose dos terceras partes de votos para declarar que ha lugar á ella.

46. Verificada esta declaracion la extenderan en el mismo acto en un libro destinado al efecto, y al pie de la misma denuncia; y firmada por los nueve Jueces, el primero en el orden de sorteo, que hará en estos actos de Presidente la presentará al Alcalde constitucional que lo ha convocado. 47. Si la declaracion fuere *no ha lugar á la formacion de causa*, el Alcalde constitucional pasará al denunciador la denuncia con la declaracion expresada, cesando por este mismo hecho todo procedimiento ulterior. 48. Si la declaracion fuere *ha lugar á la formacion de causa*, el Alcalde constitucional pasará al Juez de primera instancia el impreso y la denuncia, para proceder por los trámites que en esta ley se señalan.

49. El Juez de primera instancia tomará desde luego las providencias necesarias para suspender la venta de los ejemplares del impreso que existan en poder del impresor ó vendedores, imponiendose la pena del valor de quinientos ejemplares á cualquiera de estos que falte á la verdad en la razón que dé del número de aquellos, o que venda despues alguno.

50. Procederá igualmente el Juez a la averiguacion de la persona que deba ser responsable con arreglo a lo dispuesto en el titulo V de esta ley; pero antes de haber declarado que *ha lugar á la formacion de causa*, ninguna autoridad podrá obligar á que se le haga manifiesto el nombre del autor o editor; y todo procedimiento contrario es un atentado que se castigará con arreglo al decreto de 24 de Marzo de 1813.

51. Habiendo recaído la declaracion de *ha lugar á la formacion de causa* en un impreso denunciado por *subversivo ó sedicioso*, ó por *incitador* en primer grado á la *desobediencia*, mandará el Juez prender la sugeto que aparezca responsable; pero si la denuncia del impreso fuese por cualquiera de los demas abusos especificados en el título II, se limitará el Juez á exigirle fiador, ó la caucion suficiente de estar á las resultas del juicio; y en caso de no dar fiador ó caucion, le pondrá igualmente en custodia.

52. Declarado por los primeros Jueces de hecho que *ha lugar á la formacion de causa* respecto de un impreso denunciado por *injurioso*, y averiguado en consecuencia por el Juez de primera instancia el paradero de la persona responsable del escrito, el Juez citará a esta parte que, si quiere, comparezca por sí, ó por medio de apoderado, ante el Alcalde constitucional á juicio conciliatorio con el denunciador, concediéndosele para ello el término de tres dias si se halla en el pueblo, y el de veinte á lo mas si está ausente, pasado el cual sin haberlo verificado, se procederá al juicio con arreglo a esta ley.

53. Antes de entablarse el juicio, deberá el Alcalde constitucional pasar al Juez de primera instancia una lista certificada de los doce Jueces de hecho que han de calificar el impreso, los cuales habran sido sacados por suerte de entre los que quedaron inseculados en el primer sorteo, observándose el mismo método en uno y otro; y debiendo verificarse este y los demás sorteos á puerta abierta.

54. El Juez de primera instancia pasará a la persona responsable del impreso una copia certificada de la denuncia hecha para que pueda preparar su defensa de palabra o por escrito, y copia de la lista de los doce Jueces de hecho, para que pueda recusar en el término perentorio de veinte y cuatro horas hasta siete de dichos Jueces, sin obligacion de expresar la causa de su recusacion.

55. En el caso de verificarse esta, el Juez de primera instancia oficiará al Alcalde constitucional para que sortee igual número al de los recusados; y los que salgan en lugar de estos, podrán ser recusados igualmente. 56. Completo ya el numero de los Jueces de hecho, sin admitirse ora recusacion, el Juez de primera instancia mandará citarlos para el sitio en que haya de celebrarse el juicio, y antes de empezar este les recibirá el juramente concebido en los términos siguientes: ¿Jurais haberos bien y fielmente en el cargo que se os confia, calificando con imparcialidad y justicia, según vuestro leal saber y entender, el impreso denunciado que se os presenta, atendiendoos á las notas de calificacion expresados en el

título III de la ley de libertad de imprenta? -- Sí juramos.—Si así lo hiciéreis &c.

57. Este juicio deberá verificarse a puerta abierta, pudiendo asistir y hablar en su defensa el interesado, un letrado ó cualquiera persona en su nombre, bajo la responsabilidad que las leyes previenen.

58. Asi mismo podran asistir y hablar para sostener la denuncia el Fiscal, el Síndico, ó cualquiera otro denunciador en su caso, por sí ó por un letrado que le represente, dejando al acusado la facultad de contestar despues de haber hablado el que sostenga la denuncia.

59. En seguida hará el Juez letrado una recapitulacion de todo lo que resulta del juicio para ilustracion de los Jueces de hecho, los cuales se retiraran á una estancia inmediata a conferenciar sobre el asunto; y á acto continuo calificaran el impreso con arreglo á lo prescrito en el mencionado titulo III, necesitando á lo menos ocho votos para condenar un impreso.

60. Si estos ocho ó mas votos hubieren convenido en la especie de abuso, pero no en el grado, se entenderá la calificacion hecha en el menor de estos, y se aplicará la pena que le correspondiere.

61. Hecho esto saldrán á la audiencia pública; y el primer nombrado, que hará en este acto de Presidente, pondrá en manos del Juez de primera instancia la calificacion por escrito firmada de todos, despues de haberla leído en voz alta.

62. Si la calificacion fuese *absuelto*, usará el Juez de la fórmula siguiente: Habiendose observado en este juicio todos las trámites prescritos por la ley, y calificado los doce Jueces de hecho con la fórmula de *absuelto*, el impreso titulado ... denunciado tal dia por tal autoridad o persona, la ley le absuelve a N. responsable de dicho impreso; y en su consecuencia mando que sea puesto inmediatamente en libertad, o se le alce la caucion ó fianza, sin que este procedimiento le cause perjuicio ni menoscabo en su buen nombre y reputacion.

63. En el mismo acto mandará el Juez poner en libertad ó alzar la caucion ó fianza a la persona sujeta al juicio; y todo acto contrario a esta disposicion será castigado como crimen de detencion ó procedimiento arbitrario.

64. Cuando los Jueces de hecho hubiesen calificado el impreso de *subversivo ó sedicioso* en cualquiera de los tres grados, ó de incitador á la desobediencia de las leyes en primero, si pareciere esta calificacion errónea al Juez de primera instancia podrá este suspender la aplicacion de la pena, y pasar oficio al Alcalde constitucional para que saque á la suerte otros doce Jueces de

hecho entre los que no hayan intervenido ni en la declaracion de *haber lugar la formacion de causa*, ni en la primera calificacion del impreso.

65. Estos doce Jueces de hecho calificaran de nuevo el impreso con las formalidades prescritas en esta ley; y si ocho ó mas de ellos convinieren en la calificacion anterior, procederá al Juez letrado á pronunciar la sentencia y aplicar la pena correspondiente.

66. Si declarasen el escrito absuelto, procederá el Juez con arreglo al artículo 62; y si conviniesen en la especie de delito, pero no en el grado, se observará lo prescrito en el artículo 60.

67. Los Jueces de hecho solo serán responsables en el caso de que se les justifique con testigos contextes en un mismo hecho, ó por otra prueba plena legal, haber procedido en calificacion por cohecho ó soborno.

68. Si la calificacion fuese alguna de las expresadas en los artículos 11, 12, 13, 14, 15, y 16, el Juez de primera instancia deberá usar de la fórmula siguiente: habiendose observado en este juicio todos los trámites prescritos por la ley, y calificado los Jueces de hecho con la nota de ... (una de las contenidas en dichos artículos) el impreso titulado ... denunciado tal dia por tal autoridad ó persona, la ley condena a N. responsable de dicho impreso á la pena de ... expresada en el artículo ... del titulo IV; y en su consecuencia mando que se lleve á debido efecto.

69. Concluido este acto, se tendrá el juicio por fenecido, y procederá el Juez a su ejecucion, pasando una copia legalizada de la sentencia á quien hubiese denunciado el impreso, y otra al reo, si la pidiere.

70. Los derechos del Juez de primera instancia, del Escribano que actúe en este juicio, y los demás gastos del proceso, seran abonados con arreglo al arancel por la persona responsable del impreso, siempre que este haya sido declarado criminal; pero si hubiere sido declarado absuelto, y el juicio fuese de injurias, pagará las costas el denunciador. En todos los demás casos se satisfaran las costas del fondo que se forme de las multas impuestas con arreglo á esta ley, cuyo fondo deberá estar depositado en el Ayuntamiento con la correspondiente cuenta separada.

71. Si el impreso hubiese sido declarado criminal, el Fiscal percibirá sus derechos, que se incluiran en las costas; pero no cuando el impreso haya sido declarado absuelto.

72. En uno y otro caso se publicará la calificación y sentencia en la Gaceta del Gobierno, á cuyo fin el Juez de primera instancia remitirá un testimonio á la redaccion de dicho periódico.

73. Cualquiera persona que reimprima un impreso mandado recoger incurrirá por el mismo hecho en la pena que se haya impuesto á consecuencia de la calificacion.

74. Todo delito por abuso de libertad de imprenta produce desafuero y los delincuentes serán juzgados por los Jueces de hecho y de derecho con arreglo a esta ley.

TITULO VIII *De la apelacion en estos juicios*

ART. 75 Cuando el Juez de primera instancia no haya impuesto la pena designada en esta ley, podrá apelar cualquiera de las partes á la Audiencia territorial dentro del término ordinario, y el Juez de primera instancia le admitirá la apelacion en ambos efectos para mejorarla.

76. Igualmente podrá cualquiera de los interesados apelar á la Audiencia cuando no se hayan observado en el juicio los trámites o formalidades prevenidas en esta ley; pero esta apelacion será para el solo efecto de reponer el proceso desde el punto en que se haya cometido la falta.

77. En los dos recursos de que se ha hablado en los artículos anteriores, si se declarase que han infundados, se condenará en las costas al que los hubiese interpuesto.

TITULO IX *De la Junta de proteccion de la libertad de imprenta*

ART. 78 Las Cortes, en uso de las facultades que les concede el título 131 de la Constitucion, nombrarán cada dos años en los primeros días de su instalacion una Junta de proteccion de libertad de imprenta que deberá residir en Madrid, compuesta de siete individuos: en la que hará de Presidente el primero en orden de nombramiento. Asimismo nombran otras tres Juntas de protección para México, Lima y Manila, que estaran subordinadas y dirigiran sus reclamaciones y propuestas á la Junta de proteccion establecida en la capital de la Monarquía.

79. Para ser nombrado individuo de esta Junta se necesita ser ciudadano en el ejercicio de sus derechos, mayor de veinte y cinco años, y dotado de la competente instruccion.

80. Esta Junta formará luego que se instale el correspondiente reglamento para su gobierno interior y el de las otras Juntas de Ultramar, y lo presentará á la aprobacion de las Cortes.

81. Las facultades de esta Junta son las siguientes: primera: Proponer con su informe á las Cortes todas las dudas que le consulten las Autoridades y Jueces sobre los casos extraordinarios que ocurran, o dificultades que ofrezca la puntual observancia de esta ley. Segunda: Dar cuenta á las Cortes de las quejas que presente cualquier autor ó editor en los casos prevenidos en el art. 5º. Tercera: Presentar á las cortes al principio de cada legislatura una exposicion del estado en que se halle la libertad política de la imprenta: los obstáculos que haya que remover, o abusos que deban remediarse. Cuarta: Examinar las listas de las causas pendientes o fenecidas sobre abusos de libertad de imprenta; a cuyo fin los Jueces de primera instancia deberan remitirle cada trimestre una razón exacta de todas ellas. Quinta: Cuidar de que se publiquen en la Gaceta del Gobierno con la debida puntualidad las sentencias dadas en todas las provincias del reino sobre abusos de libertad de imprenta con arreglo al artículo 72 de esta ley.

82. Hasta la legislatura del año próximo la Junta Suprema de Censura ejercerá las funciones de la Junta de proteccion de libertad de imprenta que se establece por esta ley.

83 Quedan derogados por ella todos los decretos anteriores sobre la libertad política de la imprenta. Madrid, 22 de Octubre de 1820.

Por tanto mandamos á todos los Tribunales, Justicias, Gefes, Gobernadores y demás Autoridades, asi civiles como militares y eclesiásticas, de cualquiera clase y dignidad que guarden y hagan guardar cumplir y ejecutar la presente ley en todas sus partes. Tendreislo entendido para su cumplimiento, y dispondreis se imprima, publique y circule.

—Está rubricado de la Real mano—

En San Lorenzo á 12 de Noviembre de 1820

Y lo traslado a V. para su conocimiento y puntual observancia. Dios guarde a V. muchos años. Barcelona, 14 de Diciembre de 1820

El intendente en veces de gefe político superior

11

Codi Penal- TÍTOL IX (Diario de Sesiones, 22 d'abril de 1821)

DE LOS DELITOS Y CULPAS DE LOS IMPRESORES, LIBREROS Y OTRAS PERSONAS EN EL ABUSO DE LA LIBERTAD DE IMPRENTA

CAPÍTULO ÚNICO

Art. 592. Abúsase de la libertad de imprenta de los modos siguientes:

1° Con impresos subversivos, publicando máximas o doctrinas que tengan una tendencia directa á destruir ó trastornar la religion del Estado ó la Constitucion política de la Monarquía, ó incurriendo en el caso primero del art. 213.

2° Con impresos incitadores á la rebelion ó a la sedicion, ó a la turbacion de la tranquilidad pública, incurriendo en los casos respectivos de los artículos 262, 299, 300 y 314.

3° Con impresos incitadores directamente á la desobediencia, incurriendo en los casos de los articulos 327 y 329.

4° Con impresos incitadores indirectamente á la desobediencia, ó a la inobservancia de la Constitucion, provocando á ello con sátiras ó inventivas, según los artículos 218 y 328.

5° Con impresos obscenos ó contrarios á las buenas costumbres, comprendidos en el art. 534.

6° Con libelos infamatorios en que se injurie gravemente á alguna persona, conforme á lo declarado en el capítulo I, título II de la segunda parte, fuera de los casos en que según el mismo capítulo no se comete injuria.

Las penas de estos abusos seran respectivamente las señaladas en dichos artículos, en el 215 y en el 231.

En el caso de libelo infamatorio, cuya injuria se declarare además como calúmnia, el responsable será castigado como reo de libelo infamatorio y calumnioso, con arreglo al mismo capitulo I, título II de la segunda parte.

Art.593 Tambien se abusa de la libertad de imprenta con impresos en que se publiquen doctrinas ó máximas contrarias á

alguno de los dogmas de la religion católica apostólica romana. En este caso toca la calificación á la autoridad eclesiastica competente con arreglo á las leyes, y se observará lo prescrito en el artículo 232.

Abúsase asimismo en el caso del art. 233, cuya disposicion se aplicará al que incurriere en él.

Art.594 Son responsables de los abusos sobredichos los autores ó editores de los impresos, a cuyo fin deberán unos ú otros firmar el original, que debe quedar en poder del impresor.

Art. 595 Los impresores seran los responsables del mismo modo que los autores ó editores:

1º Cuando siendo requeridos judicialmente para presentar el original firmado por el autor ó editor, no lo hiciesen.

2º Cuando ignorándose el domicilio del autor ó editor llamado á responder en juicio, no dé el impresor razon fija del expresado domicilio, ó no presente persona abonada que responda del conocimiento del autor o editor del impreso.

Art. 596 Los impresores que no pusieren en todo impreso sus nombres y apellidos, y el lugar y año de la impresión, cualquiera que sea el volúmen, serán castigados con la multa de 15 á 30 duros, aunque los escritos no hayan sido denunciados, ó fueren declarados *absueltos*.

La falta ó falsedad de cualquiera de dichos requisitos se castigará lo mismo que si fuere total.

Pero si omitieren ó falsificaren alguno de estos en impreso en que recaiga alguna de las calificaciones expresadas en los artículos 592 y 593, pagaran la multa de 100 á 200 duros, y seran además castigados como auxiliadores del autor ó editor.

Art. 597 Cualquiera que reimprima un impreso sabiendo que estaba mandado recoger, ó despues de anunciada su condena al público con arreglo a la ley, sufrirá la misma pena impuesta ó que se debiere imponer en virtud de la calificación.

Art. 598 El que en España imprimiere ó reimprimiere libros ó papeles escritos en idioma extranjero de los que actualmente se usan en Europa, y no de los conocidos con el nombre de lenguas antiguas ó muertas, quedará sujeto en sus respectivos casos á la mitad de las penas que se señalan en los artículos anteriores, si dichos libros ó papeles fueren comprendidos en alguna de las expresadas calificaciones.

Art. 599 El que venda uno ó más ejemplares de algun impreso sabiendo que estaba prohibido por el Gobierno con aprobacion de

las Cortes, ó que estaba mandado recoger por la autoridad judicial, ó después de anunciada su condena al público, con arreglo a la ley, pagará el valor de 1000 ejemplares del escrito a precio de venta.

Art. 600 El que prohibido de la misma, ó mandado recoger un impreso, y requerido competentemente con arreglo a la ley para que entregue los que tenga en su poder, ocultare el verdadero número de éstos, ó los trasladare fraudulentamente á otras manos, pagará la multa del valor en venta de 500 ejemplares del impreso.

Si con noticia de que éste estaba mandado recoger ó después de ser noticia la primera declaración de los jueces de hecho, en cuya virtud debía recogerse, se apoderare de los ejemplares existentes el autor, editor ó impresor responsable, pagará el que se hubiere apoderado de ellos una multa de valor total de la impresión a precio de venta. Si fuere otra persona extraña la que en tales circunstancias se apoderare de dichos impresos, pagará una multa del valor de 10 de ellos en venta por cada uno de los que se llevare.

Art. 601 Las penas de los dos precedentes artículos se reduzcan a la mitad si el impreso estuviese en idioma extranjero de los que actualmente se usan en Europa.

Respecto de cualquiera otra persona que conserve en su poder algun libro prohibido legalmente como contrario a la religion, se observará lo prescrito en el artículo 235.

Art. 602 No estando permitida la introduccion de libros ó papeles impresos en castellano en país extranjero, todo el que los vendiere ó distribuyese en España quedará por este solo hecho sujeto á la multa de 15 á 30 duros; y sufrirá la de 100 á 200, y será castigado como auxiliador del autor ó editor, si los libros ó papeles se declareren comprendidos en alguna de las calificaciones de los artículos 592 y 593.

Art. 603 Nadie sin licencia de la autoridad local podrá ejercer el oficio de pregonar por las calles libros o papeles, ni aunque la tenga podrá pregonarlos desde una hora después de puesto el sol hasta su salida, ni variar quitar ni añadir en el pregon cosa alguna del título del libro ó papel, so pena de una multa de 4 á 10 duros ó de un arresto de ocho á veinte dias.

Art. 604 Tampoco podrá nadie sin igual licencia fijar en sitios públicos proclama, arenga ú otro discurso impreso al pueblo, bajo la misma pena, sin perjuicio de cualquiera otra que merezca si el impreso que fijare fuere comprendido en alguna de las calificaciones de los artículos 592 y 593.

Si se comprendiere en alguna de ellas el impreso, y no tuviese puesto el lugar y año de la impresión y el nombre y apellido del impresor, la persona que se encontrare fijándolo, ó se probare que lo ha fijado en dichos sitios públicos, tendrá la misma responsabilidad que se impone al impresor por el art. 595, sin perjuicio de la pena del 603.

Pero si manifestare y probare, ó se acreditare de otro modo, quien es el autor, editor ó impresor del papel fijado en sitio publico y comprendido en alguna de dichas calificaciones, sufrirá siempre el que se hallare fijándolo o lo hubiere fijado, la pena del art. 603, y se le castigará además como auxiliador y fautor de los reos principales, sin perjuicio de que se imponga á estos las pena correspondiente.

12

Sol·licitud d'impremta per part de l'alcalde de Berga a la Diputació. 1821

El Alcalde Constit^{al} de Berga en Oficio de 26 de Enero de 1821 solicita establecer sin ningun gravamen antes con ventaja, una Imprenta en dicha villa contal que no solo se le apruebe este util establecimiento, si que tambien enviar a Manresa un exemplar de cada orden que circule el gobierno: Que se le mande la conveniente providencia para el nombramien^{to} y creación de la Junta de Censura, para el seguro regimen del dcho. Alcalde y del Impresor.

[Diu l'escrit de l'alcalde Berga]

Una de la principales partes q^e. constituyen el objeto de mi ministerio es sin duda el mirar el bien y comun felicidad de los vecinos de esta cabeza de partido, y de los pueblos comprendidos en el mismo, estableciendo al mismo tiempo las medidas q^e. juzgue mas oportunas, y sean de mi incumbencia, para el mas exacto, puntual y pronto cumplimiento de lo dictado por el Servicio Nacional. Así es, q^e. deseando aprovechar la oportuna ocasión q^e. tengo de establecer sin gravamen alguno, antes con mucha ventaja, una imprenta en esta dicha villa, con tal q^e. v.E. se digne no solo aprobar dicho establecimiento, si que tambien enviar directamente y sin detención en Manresa un solo exemplar de cada orden, reglamento, &c. qe. el Gobierno haga circular, y q^e. podria recibir por el correo, necesito saber para el seguro regimen mio y del estampero q^e. en tal caso vendría, si v.E. accede a la solicitud de servirse enviar un solo exemplar, como queda espresado, y mandar asimismo la conveniente providencia para el nombramiento y ereccion de la correspondiente Junta de Censura. Dios g^e. a v.E. m^s. a s^s. = Berga, 26 de enero de 1821 = Dr. José Fuertes Alc^e. Constitucional

[resposta a l'Alcalde de Berga]

23 de Febrero de 1821

En vista la Diputacion Provincial de lo que v. solicita en su oficio de 26 de Enero ultimo, no halla suficientes motivos para acceder a ello, pues que siendo como es Manresa Cabeza de Partido al igual que esa Villa, el Gobierno remite a aquella ciudad las órdenes concernientes y que por lo que respeta al nombramiento de Junta de Censura se halla establecida en esta ciudad la correspondiente a toda la Prov^a. a tenor del decreto de libertad de Imprenta, consecuente al cual deben todos los impresores remitir franco de portes, al fiscal de la misma un ejemplar de todo lo que impriman.

Dios...

Sol·licitud d'impremta per part de l'alcalde d'Esparraguera a la Diputació. 1821

Exmo. Sr.

Algunos Alcaldes de los pueblos Cabezas de Partido han acudido a este Gobierno manifestando que el no haber imprenta alguna en dichos pueblos retrasa sobremanera la circulación de algunas ordenes, en perjuicio del servicio público. Lo que pongo en conocimiento de V.E. a fin de que tomando en consideracion, tanto los motivos expresados, como la utilidad que resultaria a dichos pueblos, por la mayor ilustracion que podran procurarse sus habitantes, se sirva V.E. ocuparse en tan importante objeto, y decirme si será dable adoptar el establecimiento de imprenta en los indicados pueblos.

Dios guarde a VE ms. a.

Esparraguera, 6 de Octubre de 1821

Antonio Renom Rasco del Valle (¿?)

[adjunta el pressupost de la instal·lació]

Nota del importe de lo que podria costar una imprenta con solo tres caracteres de letra, una prensa y los demas enseres más precisos

Por cada uno de los tres caracteres de a unos dos y medio pliego su importe, poco más o menos.	3200	9600
Por la prensa		2250
Por las cajas para poner la letra, tablas de poner los moldes, y para mojar papel		2000
Por los demas enseres necesarios se puede calcular		2000

Total	15850

Despues a lo menos se necesitan dos mancebos y puede contarse un duro diario para cada uno.

Además el papel, que esto no puede contarse porque no se sabe lo que podran consumir, y en algunas partes tendrá que pagarse mucho mas que en otras por causa del transporte.

Antes del establecimiento de la Constitucion pagaban los pueblos de todos los Corregimientos 24 m^{vs} por cada pliego de papel impreso y en la contrata que hizo esta Diputación en union con el Sr. Gefe político de establecer una imprenta para imprimir todo lo perteneciente á las dos corporaciones, con los señores Antonio Brusi y Juan Dorca, no se les paga mas que unos 5 m^{vs}. por pliego, de manera que de esto resulta un grande bien para la provincia, y unicamente lo que debe procurarse son medios para poder pagar a dichos S^{res}. a fin de que pueda substituir dicha imprenta, y no quede ilusorio un plan de tanta economia.

[Segueix una relació de caps de partit amb impremta o no:]

Barcelona	Imp.
Mataró	Id.
Gerona	Id.
Figueras	Id.
Olot	Id.
Urgel	
Tremp	
Balaguer	0
Lerida	Imp.
Tortosa	Id.
Falset	0
Reus	Imp.
Montblanch	0
Villafranca	0
Igualada	0
Cervera	Imp.
Solsona	0
Manresa	Imp.

Vich	Imp.
Tarrasa	0
Granollers	0
Labisbal	0
Sta. Coloma	0
Berga	0

[Esborrany de la resposta]

Al Sr. gefe pol^o. Sup^r.

Esparraguera, 8 nov. 1821

Si bien la Diput^{on}. reflexiona sobre el of^o. a v.s. de 6 del anterior considero la utilidad que deberia resultar a los pueblos de que se estableciese una imprenta en las Cabezas de Partido para las que no la hay tanto para facilitar la circulacion de las ordenes como para hacer más rápida la estension de las luces y de los conocimientos, se persuadió desde luego de que se iba a crear un nuevo gasto sobre la provincia, pues es bien seguro que particularmente en ciertos partidos, los productos no cubrirían el coste excesivo de mas de 15000 r^{sv} a que ascenderia según se le ha informado una imprenta sencilla y reducida, además del salario de dos mancebos para cuidarla. Además de que si se atiende a la notoria ventaja que resulta en la impresión de lo concerniente al Gobierno de la Prov^a. y á esta Dip^{on}. en virtud de la contrata vigente con respecto a lo q^e. se pagaba antes del restablecimiento de la Constitución sobre todo a que el establecimiento de la nueva division de provincias no podrá menos de proporcionar datos notables para discurrir sobre este asunto con todo conocimiento, cree la Diputacion que podria suspenderse por ahora la deliberación sobre el pensamiento que ha sugerido a vs el ansia de hacer más expedita la accion del Gobierno y más fáciles los progresos de las ilustración.

Dios...

Quintana = Rubinat = Merry

14

Reglament per a la introducció de llibres. 1824

Real Cédula

D. Fernando VII por la gracia de Dios...

Que considerando los graves daños que ocasionaba a la religion y al estado la introduccion de libros estrangeros sin la debida precaucion y que la muchedumbre de las muy acertadas providencias que habia dictado en mis predecesores habria podido ser causa de inobservancia, determiné abrazar en una ley cuanto debia observarse sobre esta materia, derogandolo que se hubiese ordenado en contrario en las demás; para lo cual y siguiendo los pasos en especialidad de la Reyes Católicos y de mi augusto abuelo, espedí en 6 de setiembre de 1819 el real decreto conducente. Comunicado al mi consejo, y publicado en él en 22 del mismo mes, acordó pasase con toda urgencia a mis fiscales, quienes espusieron cuanto les pareció del caso, recopilando toda la legislacion relativa a tan importante asunto, y proponiendo las nuevas medidas que en su sentir ecsigian los presentes tiempos para la puntual ejecucion de las leyes que regian en la materia, y con las cuales hallaron muy conforme el precitado mi real decreto: en su vista, y conviniendo el mi consejo con aquellos, en que de la circulacion y cumplimiento con toda ecsactitud de la citada nueva ley, comprendida en mi referido real decreto, debia resultar á la nacion entera gran utilidad, libertándola de la diseminacion de mácsimas erróneas y doctrinas falsas con que los autores estrangeros en todos tiempos, pero particularmente en los presentes, habian entretejido sus obras, procurando paliar su dañosa intencion con los rasgos de la mas sublime elocuencia.

En consulta que hizo mi real Persona en 24 de noviembre del propio año 1819 elevó a mi soberana consideracion quanto tuvo por conveniente y las observaciones que estimó acerca de algunos particulares de la espresada única ley, reconociendo de necesidad para su ecsacta observancia la formacion de un reglamento que la hiciese espedita y evitase dilaciones que por falta de él se habian experimentado siempre en tan ardua asunto, con perjuicio de la pública ilustracion en las artes y ciencias, y de la brevedad con que reclamaba la conservacion de las sanas doctrinas el que se recogiesen los escritos que las atacasen o pervirtiesen. Pendiente de mi real resolucion la indicada consulta por sus desagradables ocurrencias del 7 de marzo de 1820, y terminada felizmente la dominacion del gobierno de la rebelion con fecha 2 de octubre del año prócsimo pasado y de orden de la regencia se remitió a consulta del mi consejo una representacion de mi real audiencia de Valencia, y que entre otros extremos comprendia el de la prohibicion de introducir libros estrangeros perniciosos á la religion y al Estado; en cuya vista, y de lo espuesto en su razon por mi fiscal, estimo el referido mi consejo recordar a mi real Persona la citada consulta de 24 de noviembre 1819, como así lo practicó, insertándola en la que me elevó en 18 de febrero ultimo con la variación que aquella ofrecia en la actualidad; y por mi real resolucion dada a ambas en 15 de marzo prócsimo pasado, conforme en lo principal a su dictamen, he tenido a bien mandar, que sin perjuicio de que el mi consejo forme inmediatamente el reglamento que me ha propuesto, se observen en este importante asunto las reglas ó articulos siguientes:

1° Se registraran en las aduanas de los puertos y fronteras todos los fardos ó cajones de libros que se introduzcan, bien vengan dirigidos para comerciantes o particulares de Madrid, bien para los de otra cualquiera parte del reino.

2° Hecho el registro se detendran no solo todas las obras comprendidas en los índices y edictos de las que estan prohibidas, sino tambien todas cuantas vengan sin licencia del consejo para su introduccion, sea cual fuere la materia de que trataren.

3° Esta licencia podran solicitarla los introductores, o bien con anterioridad mandando venir un ejemplar, para que remitido al consejo, se mande ecsaminar, o bien presentando con el mismo objeto uno de los ejemplares detenidos, que se les entregará siempre que pidieren, dejando recibo.

4° La licencia concedida por el consejo para la introduccion de una obra, será bastante para que, presentado por los interesados, se dejen pasar las introducciones sucesivas de la misma, siendo de la propia edicion y no estando adicionada.

5° En las aduanas deberan registrarse todas las licencias del consejo que se presentaren, y la nota del registro será suficiente para dejar pasar las obras permitidas que sucesivamente se introdujerén, siendo en los términos que espresa el artículo anterior.

6° Las obras no prohibidas, para cuyo pase no se presentare la licencia en el término de un año, quedaran perdidas para sus dueños, y seran remitidas al consejo firmadas y selladas por el administrador de las aduanas y los revisores para uso que convenga.

7° Las obras prohibidas se remitiran desde luego con las mismas seguridades al ordinario en cuya diócesis esté la aduana, y el introductor pagará, sobre la pérdida de los libros, 500 ducados de multa, y que aumentará con otras penas corporales en caso de reincidencia y en razón de la contumacia.

8° Las obras que se entreguen para ser introducidas llevaran indispensablemente la rúbrica del administrador y de los dos comisarios en la portada, y si constaren de muchos tomos, en la del primero. Y todas cuantas se equiparen sin este requisito seran tenidas por el contrabando, y sus dueños castigados según corresponda, atendidas las circunstancias de la calidad de las obras y de su reincidencia.

9° El registro se estenderá no solo a los libros sino á los papeles sueltos que vengán envueltos los libros, y aun los fardos de cualquiera otra ramo de comercio, en los cuales ha acreditado la esperiencia que se han introducido obras enteras y de perversa doctrina. Y asimismo á las estampas, pinturas, cajas, abanicos y otros en muebles adornados con grabados ó relieves.

10 El registro se ejecutará a horas determinadas por el administrador de la aduana y los dos revisores, nombrados uno por el presidente del consejo y otro por el ordinario diocesano del puerto ó puertos por los que se hará la introduccion de libros.

11 El revisor real dirigirá con la mayor brevedad una lista de todos los libros que llegaren á la aduana á que esté adscripto, firmado por su compañero y administrador, al consejo; y el del ordinario otra con las mismas solemnidades á aquel prelado

12 Que dará en las aduanas una lista firmada de los mismos tres, de todos los libros que llegaren a ella, con especificacion de los

retenidos y de los que su hubieren entregado, espresando las personas á quienes se hubiese hecho la entrega.

13 Para que conste cuales son los libros introducidos hasta el presente, y que han de poder venderse, sin que les obste la falta de la contraseña de las rúbricas del administrador y revisores de aquella aduana, todos los libreros deberan presentar al consejo real en el término de seis meses una lista de todos los libros extranjeros que tuvieren: y los que no estuvieren comprendidos en dicha lista, y fueren ocupados sin la presente contraseña, seran declarados por de comiso.

14 Los particulares que tuviesen libros prohibidos sin la competente licencia deberan presentarlos á los ordinarios diocesanos en el término de dos meses contados desde la publicacion de esta real resolucion, y aquellos á quienes se aprehendan posteriormente sin el mencionado requisito serán castigados con las penas correspondientes.

15 El presidente del consejo de todo el reino, los regentes de las chancellerías y audiencias, y los ordinarios diocesanos en sus respectivos distritos, podran mandar registrar cualquiera librería pública y cualquier almacen de comerciantes de libros, siempre y cuando tuvieren fundados motivos para hacerlo: podran igualmente mandar registrar cualquiera librería privada, con tal que preceda una informacion de tres testigos á lo menos, cuyas disposiciones justifiquen el motivo de aquel acto. Para que todo tenga el debido efecto, el presidente del consejo y los respectivos ordinarios pasaran desde luego á hacer el nombramiento de revisores donde nos hubiere; á quienes se encarga no tengan el menor disimulo con los contraventores á cualquiera de los artículos precedentes.

Publicada en el mi consejo esta mi real determinacion, acordó su cumplimiento, y espedir esta mi cédula, &
Dada en Toledo á 11 de abril de 1824.

15

Exportació de llibres estrangers. 1824

REAL ORDEN COMUNICADA AL SR. SECRETARIO DE HACIENDA SOBRE LOS LIBROS QUE PUEDEN SER ESTRAIDOS DE ESPAÑA

He dado cuenta al Rey N.S. del oficio que VE se ha servido dirigirme en 10 del corriente, incluyéndome copia de la instancia hecha por D. Felipe Denné, librero francés, para que se le permita esportar a Francia algunos libros que se le han detenido en la aduana de Vitoria, y otros que tiene en su librería. Enterado S.M., y queriendo establecer una regla general para todos los casos de igual naturaleza, ha tenido a bien determinar, conformándose con el dictamen de su consejo de ministros, que todos los comerciantes ó libreros extranjeros dueños de libros que hayan sido introducidos en España desde 7 de marzo de 1820 hasta 1° de octubre de 1823, y que pretendan ahora reesportarlos fuera del reino, hayan de conformarse a las disposiciones siguientes:

1ª Podrán reesportarse al extranjero en el término de tres meses, contados desde hoy, todos los libros impresos fuera de España, en cualquier idioma extranjero.

2ª Los libros impresos fuera de España en idioma español, y los impresos en España desde el 7 de marzo de 1820 en cualquiera lengua que sea, no podrán extraerse del reino si contienen principios opuestos á nuestra santa religion, ó que ofendan la soberanía de S.M., ó finalmente que sean en algun modo contrarios á la moral pública.

3ª Todos los libros que según las disposiciones precedentes no puedan sacarse de España, igualmente que aquellos que pudiendo extraerse según las mismas no lo hayan sido en dicho término fijo de tres meses, quedan sujetos á lo prevenido por las leyes.

4ª Quedan asimismo sujetos los que estraigan libros fuera del reino, además de la prevenciones indicadas, á todas las formalidades que ecsigen los decretos é instrucciones de rentas. De Real Orden &c. Madrid, 19 de diciembre de 1824.

= Francisco de Zea Bermudez.

Vigilància de persones sospitoses. 1824

No pudiendo esta Superintendencia General de Policía cumplir debidamente los delicados encargos que hacen su principal objeto, sin tener una noticia universal más exacta de todas las personas, que la seguridad del Estado reclama sean espiados mas particularmente, he venido en mandar lo siguiente:

ARTICULO PRIMERO. Todos los Intendentes de Policía formaran y enviaran á esta Suprintendencia General, en el preciso término de quince dias contados des del en que reciban esta orden, un Indice inverso (esto es, que empiece por los apellidos y siga con los nombres) de todas las personas existentes en su provincia que merezcan alguna de las notas que abajo se diran, cualquiera que sea su sexo, su estado y su edad.

ART. 2º Este Indice se hará por riguroso órden alfabético: y por pueblos, colocados tambien con orden alfabético.

ART. 3º Si alguno que tuviese dos ó mas apellidos, fuese mas conocido por uno que por otro, se pondrá dos veces en el índice; una bajo la letra inicial de su último apellido, y otra bajo la letra de aquel por el cual fuese mas conocido, añadiendo en una y otra parte la nota de (este es el mismo fulano de tal puesto bajo la letra tal ::::).

ART. 4º Si además tuviese algun sobrenombre apodo ó mote por el que fuese tan conocido ó mas que por su nombre, como sucede en infinitos pueblos, se inscribirá tercera vez bajo la letra inicial de este sobrenombre, mote ó apodo.

ART. 5º Ademas de sus apellidos, nombres y sobrenombres, se notará su estado, su empleo ú oficio, y la influencia que pueda tener por su fortuna.

ART. 6º El Indice de las mugeres se hará en papel separado que se titulará *Indice de las mugeres*

ART. 7º Se inscribieran en estos Índices respectivamente todas las personas que merezcan alguna de las notas siguientes:

Adicto al sistema constitucional

Voluntario nacional de caballeria o infanteria

Individuo de compañía ó batallon Sagrado

Reputado por Mason
Conocido por Comunero
Tenido por liberal exaltado ó moderado
Comprador de bienes nacionales
Secularizado

ART. 8º Además se añadirá: si fue individuo de la Suprema Junta Gubernativa de Madrid: Ministro de algun Tribunal ó Audiencia: Diputado á Cortes: Diputado de Provincia ó su Secretario: Gefe Político ó empleado en cualquier otro ramo: Individuo de alguna sociedad patriótica: Orador de ella: Escritor público y cualquier otra cosa que pueda contribuir á dar opinion exacta de la verdadera opinion que manifestó en el reinado constitucional.

ART. 9º Todos los encargados de la Policía en todos los pueblos conservaran un Índice igual al que deben formar para esta Superioridad.

ART. 10º Siempre que alguno de los comprendidos en este Índice, o cualquier hijo, criado ó dependiente suyo pidiere pasaporte para salir del pueblo, la Autoridad que dé dicho pasaporte lo avisará inmediatamente por el correo al encargado de la misma en el pueblo para donde sacó dicho pasaporte, advirtiéndole la nota ó notas que tuviere en dicho Índice, y las sospechas que además pueda inducir su viage por las circunstancias en que le hace y sus relaciones en dicho pueblo, &c.

ART. 11 No se dará pasaporte á ninguno de los que tengan la nota de adictos al sistema constitucional, singularmente si fueron voluntarios nacionales, a no ser que el encargado de la Policía conozca que el que le pide tiene motivo justo para el viage que intenta, y dé fiador seguro.

ART. 12 Pero todo el que tenga la nota de adicto a la Constitución, deberá llevar en el pasaporte marcados los pueblos por donde debe transitar á ida y vuelta.

ART. 13 Esta anotacion debe servir a todas las Autoridades de contraseña para observar muy particularmente su conducta.

ART. 14 Todo el que fuere hallado sin pasaporte, ó sin carta de seguridad fuera del radio de seis leguas de Madrid, será tenido como sospechoso, y en el concepto de tal Autoridad que aprendiere le formará la correspondiente causa.

ART. 15 Cualquiera Autoridad que faltare al cumplimiento de alguno de estos artículos, ocultase la verdad, ó favoreciese á alguno en las notas que mereciere, si directamente dependiese de la Policía, será

suspenso de su destino, y se le formará la correspondiente causa, siendo castigado al tenor de la culpa que de ella le resulte.

ART. 16 Si no dependiere directamente de la Policia, los Intendentes de este ramo me darán parte de su inobservancia, para que haciéndolo yo presente al Rey nuestro Señor, se sirva SM determinar lo que sea de su Real agrado.

ART. 17 Para que ningun encargado de la Policia alegue (sic) ignorancia sobre esto, siempre que se cambie de encargados, el Secretario estará obligado á leer al nuevo encargado, este decreto, que Juntamente con el Indice se conservaran en los papeles reservados de la Policia.

Madrid 4 de octubre de 1824 = Mariano Rufino Gonzalez

17

El bisbe Pau Sihar contra les novel·les. 1825

NOS DON PABLO DE SICHAR POR LA GRACIA DE DIOS I DE LA SANTA SEDE APOSTÓLICA, OBISPO DE BARCELONA, DEL CONSEJO DE S.M. , ETC

A todos los fieles de nuestra Diócesis salud en Nuestro Señor Jesucristo

De nuevo el cumplimiento de nuestros sagrados deberes y la absoluta necesidad de apartar vuestras almas de aquellos pastos donde no pueden hallar mas que yerbas venenosas que las conduzcan a una muerte eterna, nos precisan amados hijos a dirigiros nuestra voz. Dios es testigo de que no tenemos mas objeto que vuestra gloria, el cumplimiento de nuestros deberes, y vuestro bien y perpetua felicidad.

No es necesario que os acordemos la espantosa multitud de males que afligió a nuestra Patria durante la triste época en que bajo el nombre de sistema constitucional dominó una faccion tan anárquica como impia, y lejos de esto quisieramos borrarlas de vuestra

memoria; pero sin embargo hay algunos que conviene tenerlos muy presentes en particular, para que vuestras almas no sean víctimas desgraciadas de la seduccion, de la impostura, y del engaño. Los agentes del libertinage que fueron los principales directores de la revolucion, no se contentaron saciando sus venganzas y sembrando en todas partes el terror y el espanto, sino que procuraron con el mayor esfuerzo corromper las costumbres y establecer el imperio de la impiedad. Si con el esterminio del sistema revolucionario se hubiesen podido esterminar de una vez todos los medios que emplearon para desmoralizar a la Católica España, con prontitud la verdad y la Religion hubieran triunfado en el corazon de todos los Españoles, mas por desgracia los fomes de la impiedad y de la desmoralizacion ecsiste en la inmensa multitud de libros y papeles blasfemos, impúdicos, heréticos, y subversivos de todo orden, que con asombrosa prodigalidad se esparcieron en aquel funesto tiempo.

Debíamos prometernos, que si luego de restituido nuestro amado Soberano en la plenitud de su poder el aturdimiento y la efervescencia de las pasiones movia a muchos a retener unos libros cuya perversidad es bien conocida, la sucesion del tiempo les iría desengañando, y que cuidarian de desprenderse de ellos porque así lo ecsigen tanto las órdenes del Rey N.S. como los preceptos de nuestra Santa Religion. Mas con no poco sentimiento hemos visto, que se han pasado ya dos años, y que solo se nos ha presentado un numero de libros tan corto como insignificante: y por lo mismo sin comprometer nuestra consciencia no podemos tolerar por mas tiempo, que las ovejas que estan a nuestro cargo conserven un veneno que indefectiblemente ha de causar su eterna perdicion y la de cuantos lleguen á gustarlo.

Bien conocemos amados hijos, que no faltaran corazones pervertidos y hombres obstinados en la impiedad é incapaces de reconciliacion, que clamaran que es un fanatismo, que bajo pretesto de Religion se intenta privar que los hombres se instruyan, y que si se prohíben los libros es porque no se sabe como rebatir la doctrina que enseñan. Mas, ay insensatos! ¿Por qué se conozca la fuerza y la eficacia de un antídoto, será justo permitir el uso del veneno? Habrá ningun Padre tan bárbaro, que porque sepa que hay un remedio, permita que sus hijos abriguen en su seno una multitud de víboras que puedan matarlos en un instante? La Iglesia no ha pensado ni pretendido jamas impedir la instruccion de sus hijos, y lejos de esto lo que teme y ha temido siempre es la ignorancia. Si la mayor parte

de los fieles, y aun algunos que presumen de literatos, se instruyesen á fondo de las máximas y preceptos de nuestra Santa Religion, de la solidez de sus principios, y de la sublimidad de sus misterios y de sus sacramentos, y si no se contentaran con los posos rudimentos de doctrina cristiana que aprendieron en su niñez, no temeria que los libros impios parasen en manos de todos, porque cada uno tendria la instrucción necesaria para rebatirlos. Mas cuando por desgracia un gran número de fieles de nuestros tiempos y en particular los jóvenes, léjos de imitar el ejemplo de los Macabeos que teniendo en sus manos los libros santos se consideraban superiores a todas las vicisitudes terrenas, si llegan a leer alguna cosa, no son mas que novelas escandalosas que ecsitan las pasiones, ó libros los mas perversos y los más impios: ¿será justo tolerar que no alimenten sus almas sino con la misma leche ponzoñosa que por precision ha de matarles?

Nada más facil que seducir el corazon del hombre que no está bien solidado en los principios de Religion. Esta prescribe domar el orgullo, moderar la ambicion, humillar la soberbia, perdonar á los enemigos, reprimir las pasiones, creer en Dios y amarle de todo corazón; y enseña que es inutil transgredir sus mandamientos con la esperanza de evadir el castigo y el castigo eterno. ¡Qué barrera, que traba para el hombre, el saber que ha de dar estrecha cuenta de las mas pequeña de sus acciones, y que ni muriendo puede librarse de la justicia divina! Por el contrario; que delicia, que libertad para el hombre proponerle un sistema diametralmente opuesto por mas que la equipare con los brutos, si le deja correr desenfrenado tras los incentivos y pasiones, suponiendole que le es licito todo lo que le acomode, negándole la ecsistencia de todo lo que puede reprimirle, y aun la del mismo Dios si esta llega a amedrentarle! ¿Qué mucho pues, que aquellos hombres que no tienen instrucción ni conocimientos para rebatir este sistema de impiedad prefieran incautamente lo que alaga, para no abrazar lo que contiene y mortifica?

Nuestros jóvenes se complacen y deleitan en la lectura de esta especie de libros que tanto seducen por lo florido y ameno de su estilo, como por la absoluta independendia en que dejan al hombre para que en todas sus acciones no consulte mas que su gusto y capricho; pero no se toman el trabajo de leer ni de mirar siquiera un solo libro de aquellos infinitos que rebaten, confunden, y aniquilan todo cuanto se les ha dicho y escrito contra nuestra Santa Religion, y por lo mismo ¿ como han de llegar a desengañarse, con semejante

lectura? ¿Y sería justo que permitieramos, que las ovejas que Dios ha puesto bajo nuestro cuidado se contaminaran con ella? No, no teme la Iglesia todo cuanto han escrito y pueden escribir los enemigos de Dios, pues á todos los ha combatido victoriosamente; y si ya en los primeros siglos hubo Julianos, Celsos y Porfirios, no faltaron Clementes, Irineos, Policarpas, Justinos y Ciprianos: si hubo Nestorianos y Arrianos, no faltaron Pacianos, Gerónimos y Agustinos, ni se levantó jamás heregia alguna, que al instante no quedase convencida: y por fin si por desgracia en estos últimos tiempos han ecsistido Frerets, Rousseaus, Voltaires, y todos sus secuaces, no han faltado tampoco Bergiers, Voisins, Almeydas, Duclots, y una infinidad de otros que les han completamente confundido. Lo que teme y con razón la Iglesia, es que sus hijos lean de continuo los libros malos sin dignarse abrir siquiera uno bueno, y por lo mismo no le queda otro arbitrio que arrancarlos de sus manos y valerse de la autoridad que ha recibido de Dios para apartar de su seno á aquellos que con toda malicia se nieguen á obedecerla. Así procedieron los Concilios de Nicea, de Cartago, de Efeso, de Calcedonia, y de Constantinopla, y así nos veremos obligados a proceder para evitar la eterna ruina de las almas. El mismo ejemplo siguieron los Romanos Pontífices que son la cabeza visible de la Iglesia, el Concilio Tridentino, y el Tribunal de la Inquisicion mientras ecsistió en España: y advertimos á los fieles, que todas estas prohibiciones estan existentes, y que son obligatorias lo mismo que antes, pues ninguna autoridad legítima las ha derogado, y por lo mismo en uso de nuestra autoridad ordinaria las declaramos en toda su fuerza y vigor, y mandamos que ninguno de nuestros diocesanos lea ni retenga en su poder libro alguno de los que fueron anteriormente prohibidos, (á menos de obtener licencia especial para ello) y que los presenten inmediatamente a Nos ó a nuestro Vicario General. Asimismo prohibimos, y mandamos presentar los libros siguientes.

Todas y cualesquiera obras de Rousseau, Voltaire, Condorcet, Diderot, Holbach, Reynal, Volney, Freret, Pagné.

El libro titulado: Las ruinas de Palmira.

El libro titulado: El Citador, y el otro titulado: el nuevo Citador.

El cuaderno titulado: Mi despedida de la Corte de Roma, por D. Joaquin Lorenzo Villanueva.

El proyecto de una constitucion religiosa por D. Juan Antonio Llorente; la apologia de la misma del propio autor y su defensa escrita por D. José Antonio Grasot.

La carta que se supone escrita por el Ciudadano Tailerand al Sumo Pontífice Pío VII.

La obrita titulada: Confesionario de los penitentes negros.

El cuaderno titulado: Dictamen del Dr. D. Antonio José Ruiz Padron Abad de Villamartin sobre el Tribunal de la Inquisicion.

El cuaderno titulado: Causas y remedios de los males Cataluña, ensayo del P. Emilio Botton.

La obra titulada: Diccionario crítico burlesco

La obra titulada: Venida del Mesias en gloria y magestad, observaciones de Juan Josafat Benezra hebreo cristiano, su verdadero autor Manuel Lacunza.

Las cartas de D. Roque Leal.

El libro titulado: Filosofia de Venus.

La obra titulada: Origen de los cultos.

El libro titulado: El Compadre Mateo.

El libro titulado: El cristianismo descubierto.

El otro titulado: La Política eclesiástica.

El otro titulado: El Fraile holandés.

La historia de la Inquisicion de D. Juan Antonio Llorente.

Los aforismos traducidos por el mismo autor.

El juicio canónico político de la autoridad de las naciones en los bienes eclesiásticos por D. Antonio Bernaveu.

El ecsámen de la nota pasada por Excmo. Nuncio de Su Santidad al Ministerio de Estado, por un nieto de D. Roque Leal.

El dictámen y proyecto de Ley sobre reforma de Regulares.

La Disertacion sobre el poder que los Reyes de España egercieron en la division de Obispados, por D. Juan Antonio Llorente.

Compendio de la historia de la Inquisición por D. T. L.

Conversacion familiar entre un Cura Doctor de Salamanca y el Sacristan graduado de Bachiller en la misma sobre la jurisdiccion de los Obispos.

Colección diplomática de varios papeles sobre dispensas matrimoniales.

Los diálogos argelinos sobre la ley y el voto de celibato.

Disertacion legal y política sobre el celibato clerical por D. L.

La sociedad de los francmasones sostenida contra las falsas preocupaciones por T. R.

Las instituciones teológicas del Arzobispado de Leon conocidas bajo el nombre de Teología Lugdunense, condenadas ya solemnemente por la Santa Sede Apostólica con decreto de 17 de Diciembre de 1792.

Un cuaderno titulado: La Inquisición sin máscara.

El otro titulado: La Inquisición confundida.

El otro titulado: La Inquisición vengada

Cornelia ó la Víctima de la Inquisición.

La Religion Natural.

El folleto titulado: Disciplina eclesiástica nacional.

Supersticiones descubiertas ó Desengaños a toda gente.

Historia completa de las Inquisiciones de España, Italia y Portugal.

La Obra titulada: Observaciones pacíficas sobre la potestad eclesiástica con todos sus apéndices por D. Macario Padua Melato.

Le Portrait politique des Papes considerés comme Princes Temporels, et comme chefs de l'Eglise depuis l'établissement du Saint-Siege à Rome jusqu'en 1822, por D. Juan Antonio Llorente.

Considerations sur l'histoire des principaux conciles depuis les Apotres jusqu'au Schisme d'occident sous l'empire de Charlemagne: por de Potter.

Le Vicaire General Velheywegen consideré dans son vrai jour par un jeune Theologien catholique.

Novità del Papismo comprovata colla ragione, la Scrittura, ed il senso comune, ovvero discorso dirizzato ai Fedeli di ogni comunione nel quale dimonstrasi di aver la Religione Protestante assistita pria di Lutero è che sia quella stessa promulgata da Cristo.

Il servo moro racconto autentico ad interesante diviso in tre parti.

Dialogo fra due Marinari doppo una tempesta.

Os advertimos amados hijos, que todos los libros que acabamos de espresar, y todos los que anteriormente estaban prohibidos por el Tribunal de la Inquisición no solo no podeis leerlos, sino que tampoco podeis reterner en vuestro poder bajo pena de escomunión mayor *letae sententiae*, y que debeis presentarlos á Nos, á nuestro Vicario General, ó a vuestros respectivos Párrocos, á los cuales autorizamos para recogerlos y para remitirnoslos con las correspondientes precauciones. Asimismo os advertimos, que cualquiera que tuviere noticia de hechos, delitos, ó dichos y espresiones contra la fe, está obligado bajo la misma pena a denunciarlos a Nos, a nuestro Vicario General, ó a los Párrocos respectivos.

No dudamos que los impios procuraran disuadiros del ecsacto cumplimiento de esta obligacion y que os diran que esto es querer convertirlos en espías de vuestros hermanos. Muchos podriamos

deciros sobre esto pero nos limitaremos a una reflexion muy sencilla. Prescindamos de considerar á la Religion de JC. como un don celestial y como el mayor de los bienes, rubricado con la preciosísima sangre de nuestro divino Redentor, por el cual deben sacrificarse todos los demás bienes y felicidades, por ninguno es comparable con ella; y consideremosla solo con los mismos derechos y autoridad que un Soberano con su Pueblo, ó como un Padre de familias en medio de sus hijos. Nadie podrá negar que tanto aquel como este, tienen un derecho á la conservacion de su poder y de su autoridad, y que pueden reprimir y castigar ya á los vasallos, ya á los hijos que atenten contra ellos. ¿Si en una familia uno de los hijos maquina contra su propio Padre y los demas hermanos no lo ignoran, tienen o no tienen estos una obligacion de manifestar al Padre el peligro que le amenaza? ¿Y podrá tildarseles de espías porque descubran á su Padre lo que tanto en conciencia como según los principios de buena moral estan obligados descubrirle? ¿Si en un Estado se trama una conspiracion contra el Soberano, los que lleguen á tener noticia de ella deben ó no deben manifestarla para precaver la inmensa multitud de males que amenazan tanto al Soberano como a todos sus vasallos? ¿Y si llega á averiguarse quienes eran los sabedores de la conspiracion, habrá nadie que se atreva á negar al Soberano el derecho de castigar severamente á los que sabiendo la conjuracion que se tramaba con él, no la descubrieron? Y el dejar de descubrirla no es dar un indicio evidente de complicidad en la misma? Ahora bien ¿si esto debemos con respeto á nuestros Padres y con respeto á nuestro Soberano, no lo deberemos tambien con respeto á Dios y á las Religion Santa que profesamos? Seran menores nuestras obligaciones ácia [sic] Dios que ácia [sic] los hombres? ¿No es conspirar directamente contra Dios y contra su Religion el verter expresiones contrarias á los dogmas que tiene creencia que deben seguir? ¿No es robar a Dios las almas que fueron redimidas á costa de la sangre de su unigénito Hijo, el procurar con hechos ó con palabras, que no crean lo que necesariamente deben creer para poder salvarse? ¿No es esto fraguar, proteger, maquinar, y ejecutar una rebelion de la criatura contra su hacedor, no es esto atacar directamente la Religion, no es querer destruir la Iglesia de JC depositaria de la fé y revestida de toda la autoridad necesaria para conservarla pura e ilesa? ¿Y nosotros que somos sus hijos podrémos ser mudos espectadores de las tramas de los impios para seducir las almas de nuestros hermanos? Con nuestro silencio podremos cooperar á su

eterna ruina? ¿Veremos con indiferencia, que se ataque no solo a nuestra Madre, a nuestro Soberano, sino al mismo Dios? ¿Nos consideramos sin obligacion alguna para descubrir los ejecutores del sistema de la impiedad? ¿Faltaremos á Dios para que los hombres mas inmorales y libertinos no nos satirizen con el odioso nombre de espías? Desengañemonos hijos mios: si somos católicos, si no queremos ser cooperadores al horroroso delito de perseguidores de Dios y de su Iglesia, estamos obligados á manifestar á la autoridad competente á los que de cualquier modo la persiguen, para que pueda precaverse contra sus tramas, y para que pueda aplicar los remedios oportunos á fin de volver al rebaño de Jesucristo aquellas almas que desgraciadamente se han descarriado de él. Bien sabemos, que todo el poder del infierno no prevalecerá contra la Iglesia; pero sabemos tambien, que todos los que por la infinita misericordia de Dios somos sus hijos, estamos por nuestra parte obligados á sostenerla y defenderla, y que no somos dignos de participar de su comunión si no cumplimos con este deber sagrado. Y para que llegue á noticia de todos, mandamos que es nuestro decreto y ecsortacion se lea en todas las Iglesias de nuestra Diocesis en un dia festivo al tiempo del ofertorio de la Misa mayor y tambien en la matinal, y entretanto recibid nuestra santa bendición. Dado en Barcelona á los 30 de Noviembre de 1825. = Pablo Obispo Barcelona.

Por mandado de ss Ilustrisima, Dr. D. Juan Calva, Secretario.

18

Queixa del Col·legi de Llibreters contra la restricció de la censura a sis plecs. Suport municipal. 1833

Señor, El Colegio de Impresores y Libreros de la ciudad de Barcelona a VM con el debido acatamiento expone que por el artículo decimo septimo de la cedula de mil ocho cientos treinta, con el motivo, se dijo, *de evitar dudas*, quedaron reducidas a seis pliegos las licencias de impresión fuera de la Corte. Para los literatos de las Provincias es

como si no existiese con esta medida el arte maravilloso que ha civilizado al mundo, a menos de sujetarse a todos los sinsabores del mas oscuro pretendiente

Si despues de muchos meses ó años consumidos en la formacion de una obra y en la comprobacion de copias, han podido conseguir que otro no los usurpe las idea o plan de ella; si obtienen la licencia de impresion, se ven condenados a cuantiosos gastos y agencias, que en algunas obras han llegado a pasar la suma de quatro mil reales de vellon; gravamen muy poco merecido por el que tal vez fuera acreedor á un premio. No pueden entrar con los censores en contestaciones, que una entrevista verbal decide en unos momentos, pero que á la diferencia de muchas leguas son de imposible discusion. Durando la impresion de qualquiera obra larga ocurren con frecuencia dificultades correcciones o mejoras: y entonces ya no queda otro arbitrio que entregarse otra vez a todos los alargos de un agente ó emprender un viaje a la capital que arruinese la empresa o deje burlado al publico en las esperanzas que hubiese concebido.

Quando por fin creeria el autor llegado el dia de la recompensa, o aprovechar ocasión oportuna para el despacho, debe exigir otro sacrificio a su imperturbable constancia enviando segunda vez la obra en la Corte paraque se coteje y rubriquen sus páginas expuestas siempre á extravios, antes de hacer la publicacion.

El Colegio que representa no encuentra en ninguna de las demas artes, ni en la misma imprenta en los paises mas religiosos y monarquicos del Europa, un quadro tan capaz de infundir el desaliento; y desde mil ochocientos treinta vaticinó la ruina completa de la imprenta española. No siendo generalmente de obras objeto de primera necesidad se habria ido reduciendo mas y mas, sin la mano poderosa del Ministerio, cuya creacion ha despertado tantas esperanzas.

Otros considerando en la limitacion de pliegos todos los caracteres del monopolio la creyeron propia solamente para que la Capital se alzase a costa de las Provincias. Pero entre los datos innumerables que demuestran lo absurdo de semejante pretension, si hubiese existido, dignese VM atender los documentos que se acompañan.

El del número primero que es un catálogo de una de nuestras principales librerías de obras de estos últimos años, apenas presenta mas que libros o cuadernos de muy pocas hojas, la mayor parte de Barcelona, Valencia, Sevilla, o Zaragoza; que se distinguen tambien en el apartado de las suscripciones.

Los de numero segundo que son dos catálogos, el uno de Paris y el otro de Perpiñan, contienen la espantosa suma de noventa i tantas páginas de libros españoles impresos la mayor parte en Francia en estos quatro o cinco últimos años. En unos se indica ya la verdadera fecha y lugar de la imprenta francesa y otros se supone falsamente de impresión Española. Es esta una calamidad la mas ominiosa por el contraste que forma con nuestra imprenta por el incalculable contrabando con que nos amenaza y por los gérmenes de inmoralidad que está preparando a la Nacion. En el tiempo que han de invertir nuestras Provincias para alcanzar en la Corte las licencias de una sola obra, se forma en Francia una Biblioteca entera de autores Españoles.

Si la imprenta no hubiese estado con esta traba algunos mas serian los que disfrutarian ya de la luz publica. Barcelona y otras poblaciones podrian emprender una ventajosa competencia con los extranjeros por la baratura de los materiales y de la mano de obra. Las librerías de Madrid a donde se dirigiria necesariamente el principal despacho, rebosarian dentro de pocos años en trabajos literarios de todas las Provincias. La abundancia de libros aumentaria el número de los que leen. Unas obras harian necesarias a otras; y la capital del Reyno conseguiria un aumento prodigioso en las publicaciones y en el comercio interior de libros tan lucrativo en otros países y superior al que puedan sugerirle los proyectos de monopolista alguno. Sin que la imprenta de las Provincias perjudicase a la de la Capital; porque con el numero incalculable de obras utiles que han aparecido en el mundo literario hay un mina inagotable de traducciones de nuevas producciones para formar en España, que no esplotarian todas las prensas del dia en el decurso de mas de un siglo.

En el estado actual de Francia y en parte la Inglaterra son los que abastecen nuestras mejores producciones a la Italia, y á otras partes de Europa en que va progresando algun tanto el estudio de nuestra literatura, y las que han arrebatado á Barcelona, Valencia y

otras ciudades las remesas que se hacían en otros dias al inmemso continente que aprendió el idioma de Cortés y Pizarro. En estos mismos dias se han buscado en esta ciudad traductores Españoles, que viajan a Marsella ú otros puntos a prestar sus luces al comerciante francés.

Forzoso es repetirlo, no está la cuestion *entre Madrid* y las *Provincias*, sino entre *España* y los *Estrangeros*. Sin una total ampliacion en las licencias de las Provincias, no se puede competir con ellos en el despacho, y sin este tampoco en la calidad de las prensas, ni en la letra, ni en el papel, ni en el esmero de las impresiones y encuadernaciones.

Algunas disposiciones de otros siglos que copió en parte literalmente la cédula de treinta mil ochocientos treinta no son aplicables a la presente epoca. La imprenta francesa, por no citar otras, ha consumido en los ultimos cinquenta años un gran número de millones de pliegos, con una progresion siempre ascendiente. La suma de los que leen de ambos sexos en España es cada dia mayor. En la ciudades populosas apenas se encontraran hijos de artesanos que no sepan tomar un libro. Cuanto mas se lea, mas incremento tomará la aficion a la lectura. O se han de cerrar inmediatamente las escuelas de enseñanza pública o proporcionar medios como no hacer inutiles sus gastos y desvelos. Un sistema contrario seria comparable solo al de un pais en que por una parte fomentase la poblacion y por otra se cercenasen las subsistencias.

¿Se dirá todavia que hay bastantes libros en el mundo? El que lo profiera ignorará los adelantamientos interesantes del saber, y los nuevos modos de hacerlo mas apetecible ó habrá olvidado que los libros estan sugetos a la destruccion y que los sistemas se suceden en el orden literario como las obras de la naturaleza en el mundo físico.

Seis pliegos de impresión pueden contener el veneno del mismo modo que un foleo. Pocas palabras basta a la perversidad para insinuarse y ser entendida. Un volumen pequeño burla mas facilmente la vigilancia publica, circula con mayor rapidez, impresiona los animos en mayor numero, con mas prontitud y mas simultaneamente y está al alcance de todas las fortunas. Los que han agitado los pueblos o corrompido las costumbres lo han

conocido y se han abolido con preferencia de libros de corta extension. El Gobierno de una Nacion vecina lo sabe tambien por una larga experiencia, no pone ya las restricciones en las obras grandes. Nadie aventurará los Capitales que estas necesitan, al paso que podrá haber mucho que abandonen un folleto a todas las contingencias.

Desde mil ocho cientos treinta se ha inundado el Reyno de papeles de muy poco interés, impresos los mas en caracteres diminutos y en paginas recargadas, y con la particularidad en algunos de quedar truncadas las materias, o haberla habido de arreglar dos o tres veces para no traspasar el pliego sexto.

Cuando se han perdido obras principales con la guerra y otros accidentes, quando las artes y las ciencias todas estan sedientas de obras Españolas; quando los manuscritos se van reduciendo a polvo en nuestros depósitos de antigüedades; y quando por fin *comisionados Ingleses y de otros paises vienen a recoger de continuo los restos preciosos de nuestras librerias*, la generacion naciente no encontrará más que una sombra de lo que debia esperar. Los anuncios de la Gaceta de Madrid comparados con los anteriores a mil ochocientos ocho lo testifican. Esta generacion naciente sin embargo leerá, a pesar de toda limitacion. Pero habrá de recibir la literatura Española adulterada en lenguaje y en principios del mercado francés e inglés. No hay medio, sino se llama la atencion pública y aquella parte de caudal que gastan las familias en la adquisicion de obras á las que produzca la nacion, se ha acabado el unico y el mas poderoso recurso que existe para distraer a la juventud de los perjuicios de un gran numero de libros extranjeros. Ocupada en los Españoles que se vayan formando de mejor gusto y mas adelantados en las ciencias, que la mayor parte de las actuales; y será el preservativo mas fuerte contra las ilusiones del estilo impresor y encuadernaciones de la otra parte de los Pirineos. ¿Este bien político, moral y económico podrá conseguirse sin imprimirse las obras con la licencia de los Juzgados de nuestras Provincias? En todos los ramos del estado se confian en ellas las facultades de mucha mayor trascendencia que la impresion de una obra. Sus autoridades y censores nunca dejarian publicar errores según las intenciones del Gobierno de SM. Desde mil ocho cientos catorce a mil ocho cientos veinte y desde mil ocho cientos veinte y tres al mil ocho cientos treinta no se observaba la

limitacion de pliegos, y sin embargo no se citará un solo abuso de importancia tal que prepondere por ningun termino a los grandes perjuicios que se estan sufriendo. Ningun abuso pocas veces visto puede tampoco servir de vase (sic) para la formacion de ley alguna. Ni faltarian al fin medios para refutar y aun para quitar de la circulacion lo ya impreso en caso necesario.

La concesion de licencias es de otra parte muy distinta de los asuntos judiciales o gubernativos, en que es posible que la autoridad decida con entero conocimiento de causa. Asi en Madrid como en las Provincias se descansa a los censores sopena de abrir un juicio sobre cada clausula o sobre cada palabra. ¿Barcelona, Valencia, Sevilla, Zaragoza y otras capitales no ofreceran a VM una posicion de individuos cuya probidad y luces infundan la misma confianza que los censores de la Corte? La mayor parte de obras exigen muy cortos consentimientos para decir si ofenden o no a la Religion ó al Estado. Poquisimas veces ha de encontrar el censor en altas controversias; y si acaso se presentaren, la autoridad responsable no se comprometeria sin oir a persona de las mas completa satisfaccion. La censura ha sido siempre más tímida en las provincias que en la Capital. las pocas relaciones de los que la desempeñan con el gobierno Supremo y el amor al sosiego que es tan comun en los hombres de letras, les inclinan fácilmente contra la publicacion como el partido menos espuesto a responsabilidades. El Colegio ha sido testigo en los ultimos años de varias obras que no habrian obtenido siquiera dictamen favorable en esta ciudad han alcanzado luego la licencia en Madrid.

Muchas producciones literarias principalmente las de nueva publicacion tienen inconvenientes especiales por su objeto ú otros motivos que solo son conocidos en las poblaciones en que se desean imprimir, que es ordinariamente aquella en que vive o escribe el autor. Barcelona vio detener hace poco tiempo por ciertas alusiones locales un impreso que en Madrid habria triunfado del celo de todas los censores por falta de noticias. En estos años se ha habido de nombrar censores en las Provincias por las misma autoridades de la Corte, para obras que han debido despues sufrir el rodeo de volver á ella para la licencia.

Con el incremento que ha tomado la imprenta en esta ciudad y consultando personas dotadas de los conocimientos particulares

que ofrece este ramo hubiera podido el Colegio presentar a SM otras observaciones interesantísimas sobre el mismo que se buscarian en ramo en los reglamentos que han precedido. Pero considerando la mayor urgencia en atajar desde luego los perjuicios de las impresiones españolas en el extranjero que van creciendo por momentos de un modo asombroso, se ha concretado á desarrollar principalmente el grande principio de *que en el estado actual de comunicaciones mercantiles licitas o de contrabando no está en manos de ningun pais el limitar la industria sin que se aproveche de ello la vigilante codicia de otras naciones.*

Alcese, pues Señor esta limitacion de pliegos. Con una medida tan sencilla quedará salvado un arte que tiene enlazados intereses, y que en el presente estado de civilizacion pertenece a los principales objetos de todos los gobiernos, dejaran de marcharse al extranjero muchos oficiales y algunos escritores en busca del sustento y de los beneficios que no hallan en su Patria; millares de personas de ambos sexos ocupadas en la impresión, encuadernacion y circulacion de obras tendran un dia de gozo; las fabricas de papel con mayores consumos mejoraran el genero como han principiado ya; se pondrá una barrera a estraccion de dinero y á la importacion de páginas corruptoras de nuestro hermosos idioma y de nuestra divina creencia, que estan amenazando al Reyno á lo menos en quanto a las obras Españolas; recibiran un fuerte impuso los conocimientos útiles; tal vez llegará un dia en que no veamos ya impresos en Paris nuestro *Diccionario de la Academia* y nuestro Código de Comercio; y precediendo la Imprenta con la antorcha del saber a todas las artes industriales, se hará cada dia mas asequible y mas grandiosa el fomento general del Reyno.

En cuya atencion a VM rendidamente suplica el Colegio de Impresores y Libreros de Barcelona que interin se tomen tal vez otras providencias en beneficio de la Imprenta se digne permitir como urgente al bien del Estado que los Juzgados de este ramo en las Capitales de Provincia puedan desde ahora conceder licencias para imprimir y publicar sin limitacion de numero de pliegos, los cuadernos, tomos, u obra entera con la censura previa correspondiente.

Gracia que siendo en gran parte una renovacion de lo que antes se practicaba, espera mas fundadamente el Colegio de la proteccion que dispensa VM a las ciencias y a las artes.

Barcelona ocho de febrero de mil ocho cientos treinta y tres.

Señor

A.L.R.P. de VM

José Rubió, cónsul primero
Ignacio Estivill, consul segundo

Resposta municipal

Al devolver a vs este Ayuntamiento la cópia que de orden de SE el Real Acuerdo la pasó con oficio de 10 del corriente, de la instancia hecha a SM por el Colegio de Impresores y Libreros de esta ciudad, en solicitud de ampliacion del artº 17 de la Real cédula de 12 de julio de 1830 autorizando a los respectivos subdelegados p^a conceder licencias de impresiones de obras sin restriccion de número de determinado de pliegos, no puede menos de manifestar que, á fin de evacuar cumplidament^e el informe que se pide, se ha enterado con toda detencion de la referida instancia, ha oido á una comision de su seno, ha hecho indagaciones particulares y el resultado de todo es que el Colegio no ha faltado a la verdad en su esposicion: que son por desgracia positivos, notorios e incalculables los inconvenientes y perjuicios que se irrogan al bien público y particular de la Nacion Española de no estar autorizados los Subdelegados de las Provincias p^a conceder licencias de impresión de obras que escedan los 6 pliegos demarcados por d^{ha}. R^l Cédula; y finalmente que alzandose esta prohibicion desaparecerían aquellos perjuicios y se conseguirian las mejoras y ventajas que en su representacion enumera el Colegio.

En corroboration con ella puede añadir este Ay^{to} haber observado personalmente desde mucho tiempo á esta parte que en las esquinas y periódicos de esta ciudad no se ve comunmente otra cosa que anuncios de folletos de materias de poca utilidad comun,

cuando antes de la limitacion impuesta por la espresada R^l Cédula el ingenio Barcelonés se ocupaba con ardor en empresas literarias que contribuyesen á los progresos de las ciencias y las artes, y nos pusiesen en estado de no haber de mendigar la literatura ni la tipografia estrangera, pero desde entonces ha variado el aspecto de las cosas: el desaliento y la apatia se han apoderado de los hombres amantes del saber: las empresas en grande se han abandonado por los gastos, dilaciones y otros mil perjuicios que irroga la necesidad de acudir a la Corte, y de todo esto se sigue que prensa estrangera triunfa, se reimprime copiosamente todas nuestras obras de algun mérito, inunda con ellos la Europa y la América, llega hasta introducir en nuestra casa producciones españolas impresas fuera de ella, al mismo tiempo ven privados de trasladar al lenguaje español aquellos libros estrangeros que por su buena moral por la utilidad de sus principios y demás circunstancias que los adornan puedan contribuir al grande objeto de difundir y arraigar más y mas en la juventud española las ideas y conocimientos mas provechosos al bien de la Religion, del Soberano y de la Patria.

Por todo pues, concluye este Ay^{to} á favor de la instancia del Colegio de Impresores y Libreros de esta ciudad considerandola como una de las medidas mas utiles que podria adoptar nuestro ilustrado Gobierno, lo que espera elevará a VS al conocimiento del Real Ac^{do}

Dios... Barcelona, 20 de setiembre de 1833

El Conde de Sta Coloma

José Ma. de Cabanes

Rafael Ma. de Duran

sumari

Introducció	1
Primera part	
6	
Segona part	9
Agraïments	11
Llibertat vigilada	13
Etapas de control	16
1805, any clau	21
Períodes constitucionals. 1810 – 1814	
22	
Períodes constitucionals. 1820 – 1823	
24	
Elaboració del discurs	25
Utilitat pública	28
Censura i economia	
29	
La Nova Planta	32
Augment de la vigilància	33
El camí de la transformació	38
Llibertat d'impresma, l'arrel de la qüestió	38
Trienni Liberal	41

Lleis d'impremta: 1810 i 1820	
44	
Cap a la cultura de la llibertat	47
Censura	51
Democratització, via impremta	
59	
L'exili	60
El paper dels jutges	
66	
L'altra cara de la moneda	
70	
Censura i economia	
72	
Novament la Inquisició	76
Censura política	78
Fonts documentals i notícies	80
Epíleg	88
Clandestinitat	89
El cas català	
96	
Impresos clandestins per a una nova societat	
104	
Els corrents subversius	105
Drets d'autor i altres coses	
113	
Dificultat d'identificació	114
Conclusions	119
Xarxa de distribució	
121	
Les xarxes	125
Efervescència bibliogràfica	
128	
Sistemes de pagament	133
El temps	137
Viudes, filles i hereves	139
Marc legal	147

Les dones impressores	
Primer grup: imprentes grans	153
Segon grup: els fills segons	156
Tercer grup: els afillaments	157
Conclusió	158
Conclusions	161
Protagonistes	169
A	171
B	187
C	209
D	225
E	231
F	237
G	249
H	263
I	273
J	279
K	285
L	287
M	291
N	297
O	301
P	313
Q	325
R	327
S	343
T	357
U	369
V	371
W	381
X	383
Y	385
Z	387
Índex geogràfic	389
Arxius i Bibliografia	
395	

Apèndix	413
1- Llibertat política de la impremta (1810)	417
2- Dictàmen sobre <i>España vindicada...</i> (1812)	419
3- Incident amb el <i>Diario de Manresa</i> (1813)	422
4- Informe sobre la reforma de la llei d'impremta (1813)	426
5- Decret sobre els drets d'autor (1813)	433
6- Prohibició d'entrada de llibres francesos (1815)	435
7- Prohibició catecismes (1816)	438
8- Tarifes per a l'obtenció de la llicència d'impremta (1818)	439
9- Dret de portes (1819)	440
10- Llei d'impremta (1820)	442
11- Codi Penal. Títol IX . Delictes i culpes dels impressors (1821)	452
12- Sol·licitud d'impremta. Berga (1821)	455
13- Sol·licitud d'impremta. Esparraguera (1821)	456
14- Reglament per a la introducció de llibres (1824)	459
15- Exportació de llibres estrangers (1824)	462
16- Vigilància de persones sospitoses (1824)	463
17- Pau Sichar, bisbe, contra les novel·les (1825)	465
18- Queixa del Col·legi de Llibreters i Impressors contra la restricció de la censura a sis plecs (1833)	471

